

Ю. Федькович

ТВОРИ

IV

УКРАЇНСЬКО-РУСЬКА БІБЛЇОТЕКА.

ТОМ ПЯТИЙ.

УКРАЇНСЬКО-РУСЬКА БІБЛЇОТЕКА
ВИДАЄ ФІЛЬОЛЬОҐІЧНА СЕКЦІЯ
НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНИ ШЕВЧЕНКА.
ТОМ V.

ПИСАНЯ
ОСИПА ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

ПЕРШЕ ПОВНЕ І КРИТИЧНЕ ВИДАНЄ.

Том четвертий.

МАТЕРІЯЛИ ДО ЖИТЄПИСИ

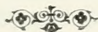
ОСИПА ЮРІЯ

ГОРДИНСЬКОГО-ФЕДЬКОВИЧА.

З перводруків і автоґрафів зібрав, упорядкував і пояснив

Др. Осип Маковей.

У ЛЬВОВІ, 1910.

З друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

Передмова.

Фільольоґічна секция Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові поручила менї 1909. р. зібрати і зредаґувати матеріяли до житєписи О. Ю. Гординського-Федьковича, а крім того в сїм останнім томі писань поета подати ще й сї його працї, які не були в пору відомі редакторам попередних томів. Так сей том матеріялів мав би бути завершенєм видавництва писань Федьковича і головним жерелом для його житєписцїв. Щоб се осягнути, треба було відшукати невідомі ще працї поета і видати разом його переписку, яка мала би вартість чи то для житєписцїв, чи то для історії і оцїнки діяльности Федьковича та його часів.

Сї матеріяли я зібрав і подаю їх в отсїй книжцї, яка несподївано заняла більше, як сорок аркушів друку. Я подїлив її на три частинї: I. Переписка Федьковича (стор. 1—334), II. Документи і спомини про Федьковича (стор. 335—372) і III. Недруковані писаня Федьковича і варіянти (ст. 373—643).

У переписцї я даю Федьковичеві листи і листи, писані до него, а також кілька таких, що сяк чи так відносять ся до поета. Всїх листів є 252; між ними Федьковичевих 73, з котрих більша половина (45) походить з років 1861—1869. Із сих 73 Федьковичевих листів 35 були вже друковані по

ріжних видавництвах, а 38 надруковані тут у-перше (між ними є 4, що доси були звісні тілько у виписках, а тут вони подані в цілости). Всї розміщені хронольоґічно, бо хоч деколи не було на них дат, то при помочи листів, писаних до Федьковича, і иньших відомостий можна було означити по змозї докладно час їх написаня.

Адресати, з котрими Федькович переписував ся, се були ті його знайомі, з якими він або особисто або листами запізнав ся. Між ними першим, що мав значний вплив на Федьковича (хоч зовсїм недовго, бо лише в роках 1860—1861) був Антін Кобилянський. Він ще за свого житя надрукував три Федьковичеві листи, писані до него; по смерти його найшов ся ще один лист (поданий тут на стор. 330—333), дуже інтересний для характеристики поета. По 1861-ім році Федькович не листував ся з Кобилянським.

Другим з черги адресатом треба уважати Богдана А. Дїдицького.

З листів Федьковича до Б. Дїдицького найшов ся тілько 1; він був надрукований в „Житю і Слові" 1895, книжка І, стор. 20. — У тій переписцї Б. Дїдицького, що по його смерти прийшла до біблїотеки Народного Дому у Львові, нема жадних Федьковичевих листів; нема навіть тої Федьковичевої автобіографії, з якої користав Дїдицький при виданю поезій Федьковича. Ще за житя оповідав Дїдицький д. Франкови (див. Житє і Слово 1895, книжка І, 19), „що Федькович в ту пору (як Д. видавав поезії Ф-а) писав до него досить часто, величав єго в своїх листах прозою і віршами, та всї ті листи пізнійше попропадали, а декотрі сам д. Дїдицький в часах процесу Ольги Грабар понищив". — Згаданий одинокий лист — се копія, яку зробив давно Антін Кобилянський. — Свої спомини про Федьковича на мою просьбу написав Б. Дїдицький в р. 1904. і я надрукував їх у „Руслані" 1907, чч. 49—52.

Про знакомство Федьковича з Костем Горбалем, третїм чоловіком, з котрим поет радо листував ся, особливо 1862. р., є довша записка в „Зорі“ 1892, ст. 332 і д. (Говорить ся тут про роки 1859 і 1860). Горбалеві спомини з молодих літ надруковані в „Русланї“ 1904, чч. 232—241, однак вони не доведені до часу знакомства його з Федьковичем. Через те велику вагу має 9 листів Федьковича до Горбаля (6 з 1862. р., 1 з 1863. і 2 з 1867 р.). Всї вони були вже раз друковані.

В р. 1863. почав Федькович переписувати ся з Данилом Танячкевичем. Сї листи поета до Танячкевича мають свою історію. Зараз по смерти Федьковича, в „Зорі“ 1888, ч. 5. помістив Д. Танячкевич відозву, в котрій писав: „З десять літ тому буде, хоч докладно року собі не пригадую, віддав я Товариству „Просьвіта“ власноручно листи незабутого Федьковича, писані до мене в роках 1862—1865, на власність. Довідую ся тепер, що тих листів в архіві Товариства, котрий, як знаю, так старанно зістав новійшими часами упорядкований, нема. Не инакше, но мусїв хтось із наших членів просьвічан, інтересуючий ся живо поетом, взяти ті листи до перечитаня до дому, тай там они, небоги, собі залежали“. Отже Д. Танячкевич просив земляків, перешукати свої домашнї „архіви“, може у кого найдуть ся сї важні листи, та віддати їх „Просьвітї“. Однак вони не зараз найшли ся.

Із сих листів Федьковича до Танячкевича, ще давнїйшими часами, поробив собі довші виписки д. Тит Ревакович і надрукував їх у „Зорі“ 1891, чч. 4 і 6. Потім д. Франко дав знати (у „Рускій Школї“ 1891, випуск II. стор. 71), що „між листами, котрі о. Танячкевич дарував „Просьвітї“ і котрі тепер находять ся в моїх руках, є всего тілько два листи Федьковича, один з датою 3/3 1863, а другий 5/3 без року. Сей другий з деякими пропусками опублїкував уже д. Рева-

кович, подавши рік єго написаня 1864; першого-ж він очевидно не мав під рукою". — Отже д. Франко надрукував у „Рускій Школї" 1891. сей перший лист з 3/3 1863.

Перед тим ще надрукував він один лист Ф-а до Танячкевича (з 1863 р.) у „Товаришу" 1888, діставши копію від Ом. Константиновича; иньший (також з 1863, 12/6) найшов ся в архіві „Просьвіти" і появив ся в „Зорі" 1892, ст. 258 (д. Ревакович у „Зорі" 1891, стор. 113, подав лише виписки із сего листу), — отже здавало ся, що з листів поета до Танячкевича тілько дещо лишило ся. Тимчасом сї листи (крім одного) віднайшли ся; є їх 11 і всї вони походять з років 1863—1865. З них 3 друковані тут перший раз (чч. 37, 48 і 53); 4, що були доси знані тілько у виписках, подані тут у цїлости, (чч. 34, 38, 39 і 42); 2 були вже двічи друковані, раз у виписках, а раз цїлі (чч. 32 і 40); 1 був розірваний на дві части і друкував ся в двох видавництвах (ч. 36); 1 прийшло ся подати у виписках Т. Ревановича, бо оріґінал не найшов ся (ч. 43). Всї листи важні — добре, що віднайшли ся.

Із сїмох листів Федьковича, писаних до Остапа Терлецького, 6 було друкованих; 1 був невідомий. — Десять листів Ф-а, писаних до Омеляна Партицького, появляє ся тут перший раз (вони взяті з архіву тов. ім. Шевченка). Крім того є ще шість нових листів до редакциї „Правди" (з років 1867—1876); один писаний до Гната Рожанського, сїм (з того два нові) до Мелїтона Бучинського, три невідомі до Мих. Драгоманова; один до Ізидора Воробкевича, шість, відомих уже, писаних до свояка Юрія Ганїцкого; один, не друкований доси, до Ернста Р. Найбавера; один (також невідомий доси) до тернопільської громади і шість незнаних листів, писаних до ріжних осіб.

Щоби роздобути ще які листи, я їздив до Радовець, де переховують ся папери пок. Е. Р. Найбавера, з яким Федькович жив у приязни, і довідав ся, що Найбавер перед смертию попалив усї свої листи без розбору, між ними і Федьковичеві. Листи Ф-а, писані до Ол. Кониського, пропали при ревізиї. Листів, писаних до Теодора Маркова, той не переховав (повідомив мене об сїм у листї). Листів, писаних до бувшого директора театру, пок. Омеляна Бачинського, родина його взагалї не бачила. Так само і директорка театру, Т. Романовичка (Коралевичева) не затримала листів Ф-а (я питав ся її). У сина Рудольфа Роткеля, Юлїя, були листи Ф-а з 1886. р. (мабуть два); також пропали. До бувших вояків-селян, з котрими поет листував ся, не знати, куди було писати, бо не відомо нїкому, де вони жили; зрештою можна сумнївати ся, чи вони переховували листи Ф-а. Те саме треба сказати і про тих наших та чужих людий, що поет вдавав ся до них тільки принагідно.

Тому менї здаєть ся, що в будуччинї уже мало що більше найде ся з переписки Федьковича; а коли й найде ся, то буде не таке важне, як отсї листи, подані тут у матеріялах.

Як із Федьковичевих листів, так і з листів, писаних ріжними людьми до него, не всї задержали ся; сам поет затратив їх, певно ненароком, бо зрештою складав листи дуже педантично. Сї листи, писані до Федьковича, з яких я вибрав до друку 179, є власностию товариства „Руська Бесїда“ в Чернівцях; вони доповнюють листи поета і містять богато матеріялу і до оцїнки діяльности його і до характеристики його часів.

Тому, що я зладив житєпись Федьковича і в нїй говорю докладнїйше про сих людий, з котрими він мав дїло, то я не вважаю потрібним, розписувати ся ширше про зміст поданої тут переписки. Безпечно, крім відомостий про Федьковича, найде ся в нїй не одно, цїкаве з иньшого

боку, та визискувати се треба би у звязи з иньшими жерелами, а на се не тут місце.

У другій частині книжки даю самі нові матеріяли про Федьковичевого батька і про него самого: шляхотський дипльом, документ про батька, дуже важні і інтересні спомини Рудольфа Роткеля (писані для проф. Ст. Стоцкого), два документи з міністерства війни про військову службу Ф-а, далї спомини Антона Кобилянського і Івана Повшека, два документи про перехід Ф-а на православіє, виписки з протоколів тов. „Просьвіти“ (до історії побуту поета у Львові) і його завіщанє. Автобіографій поета і споминів про него, уже друкованих, я тут не передруковував.

Була чутка, що М. Драгоманів і Е. Найбавер списали свої спомини про Федьковича і передали їх проф. Стоцкому. Драгоманів так і писав у „Австроруських споминах“, виданих 1889—1892, на стор. 179: „Варто було б спомянути про знакомство (Драгоманова) з Федьковичем, та про се я написав осібний мемуар для проф. Смаль-Стоцького, то й не хочу тут розказувати теж саме в друге“. — Тут же на стор. 386. він знов сказав: „Про Федьковича й про мій пробуток у него я росказав осібно“ — себ то у тім „мемуарі“, що повинен бути у проф. Стоцкого. Тимчасом проф. Стоцкий заявляє рішучо, що не дістав ніяких споминів Драгоманова про Ф-а. А Найбавер обіцяв, правда, списати свої спомини (проф. Стоцкий просив його о се), однак не списав і помер.

У третій частинї книжки 83 сторони заняли протоколи Федьковича і його письма до властий і буковинського сойму у справі сервітутового процесу, в якім Федькович заступав довгопільський окіл. Сї протоколи і письма роздобув Др. Денис Лукіянович і, щоб вони не друкували ся тілько, як сирий матеріял, не легкий до зрозуміня, подав ще й студию до них. Так ся частина

книжки — се заслуга д-ра Лукіяновича, тим більша, що справа участи Федьковича у сервітутовім процесі не тілько не була доси фахово розʼяснена, а навпаки ще й затемнена, зі шкодою для доброго імени поета.

З дальших невідомих праць Федьковича заслугують на увагу ріжні урядові звіти з часів, як він був повітовим інспектором народних шкіл. Сі акти роздобув д. Григорій Никорович, тепер професор учительської семинарії в Чернівцях. Се найпевнійший матеріял для оцінки педаґоґічної діяльности поета.

Крім того віднайшли ся ще деякі невідомі поезії та повістки Федьковича, а також його „Руский лїрник“ і и. На кінци книжки дав я ще передмову із Федьковичевої „гороскопії або єгипетської астрольоґії“, річ також доси незвісну, а характеристчну для способу думаня і діяльности поета між 40-им а 50-им роком його житя.

Докладнійші відомости про листи і весь дальший матеріял сеї книжки подані при поодиноких уступах; тут лише додам ще, що я при листах старав ся всюди дати вірні копії оріґіналів, навіть з похибками, (через що не можна уважати їх друкарськими похибками), а при лїтературних працях змінив лише правопись, задержавши прикмети Федьковичевої мови.

По Федьковичу лишили ся ще 92 народні пісні, ним зібрані і записані. Я не взяв їх до сего тому, бо, хоч вони місцями ретушовані Федьковичем, однак його працями все таки не є, та ще й тому, бо їх призначено до збірників пісень, які видає наше товариство.

Коректу робив я сам (крім сервітутового процесу, котрий читав ще й др. Лукіянович). Що при таких ріжнородних що до мови і правописи текстах могли десь лишити ся друкарські похибки, не перечу, однак сподїваю ся, що їх не богато і що вони не надто важні. Я замітив по надрукованю ще сї помилки:

На стор. 9 в листі 8-ім треба додати коло 24. марта (5. н. с.) цьвітня.)
На стор. 9 в тім же листі зам. мя согласно м. б. мы согласно.
„ „ 20 рядок 6 з гори має бути: пор. ч. 26.
„ „ 66 „ 18 „ м. б. милосерного.
„ „ 203 „ 13 „ м. б. Volontär.
„ „ 229 „ 2 з низу м. б. wohwollenden.
„ „ 409 „ 18 „ м. б. eingeführt.
„ „ 544 „ 6 „ по слові Bekleidung вставити слова: der Kinder unseres Landvolkes.

На останку дякую Товариству „Руська Бесіда“ в Чернівцях і всім тим добродіям, що відступили мені свої матеріяли для сеї книжки.

У Львові, 21. марця 1911. р.

Др. Осип Маковей.

I.

ПЕРЕПИСКА ФЕДЬКОВИЧА.

1858.

Ч. 1.

Лист Осипа Аппеля до Федьковича.

Mein lieber Hordyński!

Durch den Inhalt Ihres unterm 20. d. M. an mich gerichteten Briefes bin ich eben nicht ganz angenehm überrascht worden.

Ich weiß nicht, wie Sie durch die Aufschlüße, die ich Ihnen über Ihre Conduitebeschreibung gegeben, auf den Gedanken kommen konnten, daß für Sie alle Aussicht, im Militär eine Carriere zu machen, abgeschnitten sei. Ich erinnere mich nur, Ihnen gerathen zu haben, sich auf entsprechendem Wege von dem Herrn Obersten selbst jene Aufklärungen zu erbitten, die nur e r a l l e i n als Regmts Cmdt geben kann.

Noch überraschender aber, als Ihre plötzlich eingetretene Entmuthigung, war mir die Art und Weise der Versorgung, die Sie sich wählen. Sie wollen den Mil(itär)stand aus gekränktem Ehrgeitz verlaßen u. wählen Notärs- u. Kerkermeisterstellen. Ich glaube nicht, daß Sie in einer solchen Stellung je zufrieden sein werden.

Es kommt mir daher wie eine Gewißenssache vor, Ihre vielleicht nur in einer Anwandlung von Unmuth u. Kränkung gefaßten Entschlüße durch eigenes Handeln zu unterstützen und ihre Verwirklichung zu fördern. Ich lege Ihnen vielmehr ans Herz, den Schritt, welchen zu

thun Sie im Begriffe sind, wohl zu überlegen, denn er läßt sich nicht mehr zurück machen.

Bestehen Sie dennoch auf Ihrem Vorhaben, so will ich nach meiner Rückkehr aus Borszék thun, was in meinen schwachen Kräften steht. Schriftliche Bitten helfen ohnehin nicht viel, besonders bei Leuten, mit denen man nur wenig bekannt ist.

Leben Sie recht wohl u. richten Sie an Herrn Oberleutenant Della Torre meinen freundschaftlichsten Gruß aus.

Mit Achtung
Ihr gehorsamer Diener

26. 7. 1858. Appel, Hpt.

[Осип Аппель був 1858. капітаном, а не майором, як подає др. Лукіянович у своїй студиї при популярнім виданю поезий Ф-а. Порів. Geschichte des k. k. Infanterie-Regiments Nr. 41. — von Jaromir Formanek. II. Band, ст. 582].

1859.

Ч. 2.

Брулїон листу Адальберта Гординського до властителя 41-ого полку піхоти, бар. Фрідріха Кельнера.

E. E.

Wenn in tiefer Demut Gefertigter sich unterfängt, Ew. E. mit seiner fußfälligsten Bitte zu belästigen, so muß er vor Allem gestehen, daß ihn dazu der Wiederhall der Huld, der Zuvorkommenheit, mit welcher E. E. die Petenten, besonders die Eltern von Kindern beim k. k. Militär, zu behandeln stets die Gnade haben, ermuthigen.

In das 41. Infant. Rgt., welches E. E. zum Inhaber zu haben beglückt ist, engagierte sich im J. 1852. mein Sohn Joseph Hordynski. Im Verlaufe seiner beinahe 6-jährigen Dienstleistung — gegenwärtig Cadet-Feldbl in der 2-ten Grenad. Comp. sah er nicht selten später Eingetretene zu Officiren avansirt. Wie wol ihm

wie natürlich die Preterirung nicht gleichgiltig sein konnte, ertrug er sie jedoch mit Geduld, wozu er von mir väterlich ermahnet, und hiebei nach Thunlichkeit von meinem spärlichen Gehalt v. 500 fl. C. M. mit Zulage unterstützt wurde.

Nach genommener Uiberzeugung, erfreut sich mein gedachter Sohn der besten Conduiten. Es dürfte einzig Mangel an Gusto zur Geselligkeit bei ihm obwalten. Diesem liegt vorzüglich vielleicht das öftere Preteriren zu Grunde, welche ihn bisweilen bis zur Erkrankung angreift und nicht selten ins Spital leitet — eine Unzukömmlichkeit, die sich durch günstigere Wendung, Befriedigung des Ehrgeitzes, von selbst gewiß beheben wird.

Uiberdies hat den in Demuth Gefertigten ein anderer Umstand bewogen, E. E. mit diesen Zeilen zu belästigen. Derselbe erwartet um die Hälfte Octbr. d. J. dessen 50-ten Geburtstag zu erleben. Wie angenehm wäre es ihm, an diesem Tage seinen Sohn als k. k. Officier zu wissen.

In Berücksichtigung der Dienstjahre, der entsprechlichen Verwendbarkeit, Eignung zum Officier, der besten Konduiten, des nicht ungünstigen Aeußeren liegt es einzig u. allein in der Macht E. E. meine Wenigkeit und den braven Jüngling mit der Realisirung dieses Wunsches zu beglücken.

Geruhen demnach Ew. E. unter Nachsicht der gewagten Dreistigkeit, dieses Anliegen in Gnaden würdigen, und des ersehnten Trostes durch Beförderung seines Sohnes zum Officier, theilhaftig werden zu lassen den im Staatsdienste ergrauten, sich mit besonderer Hochachtung zeichenden

E. E.

allerunterthänigsten Diener
Adalb. R. v. Fedkowicz Hordyński,
k. k. Landt(afel). u. G(rund) B(uchs) Official.

Czernowitz, den . . . .

[Доппска Ад. Гординського олівцем:

Der Inhaber hat gelacht
Und den Joseph zum Offizier gemacht.

Ад. Гординському кінчило ся 50. р. життя 21. жовтня 1859, отже і лист із сего року. — Юрій Федькович став офіциром 11. цвітня, отже лист Ад. Гординського писаний скорше, але 1859 р.]

Ч. 3.

Лист о. М. Теодоровича до Федьковича.

Hochgeschätzter Herr Schwager!

Ihr überraschendes Schreiben hat mir ein großes Vergnügen verschafft, da ich schon mehrere Jahre hinndurch vom Ihren Daseyn nichts siecheres erfahren konnte, jetzt danke der Vorsehung, daß ich vom Ihrem (!) theuersten Gesundheit und Leben im Wissen bin.

Die Ursache meiner so verspetteten Antwort ist, weil unsere Frau Mutter hat sich nach Putilla, um dorten die Wiertschaft in Ordnung zusetzen, mit der Versiecherung begeben, baldigst zurückzukehren, ist aber bis d-to noch nicht heimgekehrt, und wird wahrscheinlich bis auf den gr. St. Peter et Paul hier Orts bey mir antreffen, weil zu der Zeit hier Orts in Dzemini ein Kirchenfest (Chram) abgehalten wird.

Die Edle Frau Mutter ist, Gott sey Dank, gesund und stark, nur beklagt Ihre, Herr Schwager, Existenz und Daseyn; jetzt aber wird Sie sich ganz beruhigen, erfahrend vom Ihren theueren Gesundheit und gegenwärthigem Glücke.

Ich bin fast entschlossen auf die erledigte Pfarre Storonetz oder auf irgend eine andere Pfarrerey im russ. Kimpolungen Okols zu kompetieren und nach meinen hin transferierung wird auch der Frau Mutter leichter seyn, die Wierthschaft in Putilla zuführen, welche für Sie, theuerster Herr Schwager, die Frau Mutter unermiedet, ungeachtet, daß es viele mit gutem Erfolge abkaufen wollten, verwaltet.

Schlüßlich bitte, Hochgeschätzter Herr Schwage[r] schreiben Sie öfters, wo Sie seyn werden, denn ein langes Stillschweigen wird uns an Ihrem theueren Le-

ben zweyfeln. Und da ich stetts ein Fürbetter beym allmächtigen Vater für Ihr fernere Glück bin,

verharre Ihr treuer und bereitwilliger Schwager
M. Theodorowicz,
Parochus.

Dzemini, d. 11 (23)-en Iuni 1859.

[Лист писаний очивидно з тої нагоди, що Федькович повідомив свого шваґра Теодоровича про свій аванс. Лист Теодоровича подаємо з похибками, які в нім є].

1861.

Ч. 4.

Переписка з Емілїєю Марошанї.

Seiner Wohlgeboren
dem Herrn Lieutenant
v. Fedkowicz
hier.

Obwohl Sie, Herr Lieutenant, für mich nicht ein Wörtchen des Abschiedes hatten, so gebe ich jedoch Ihnen hiemit den Beweis meiner wahren Freundschaft. Das beiliegende Eichenblatt, von der Person stammend, der Sie Ihr heutiges Gedicht gewidmet, möge Ihnen als Talisman in allen Fällen des Lebens dienen. Und nun leben Sie wohl, und der große Gott nehme Sie in seinen heiligen Schutz. E.

[Карточка паперу. З адреси видко, що Федькович був ще в Чернівцях, заким відійшов до Семигороду. В листі є й доси сухий дубовий листок, на котрім написано чорнилом:

Il est une autre vie
L' espoir du juste
L' effroi du mechant
Respectons les tombeaux.

Навкруги листка напис: Antonia Uruska, Czerniowce, dnia 2 2 1861. — А. Уруска була ґувернанткою і товаришкою Ем. Марошанї. Віддала ся потім за посесора Криштофовича. (Ся відомість від д. Омеляна Фоляковского, в котрого домі мешкала Марошанї).

Пор. поезиї, посьвячені панні Марошанї, стор. 716. і тут у III. частинї.

Ч. 5.

Wenn jehe, in fernen Gefielden, der Himmel des Südens Sie anlächelt, wenden Sie noch einmal Ihren Blick dem kalten Norden zu und widmen Sie nur einige kurze Augenblicke der Erinnerung Ihrer stets gewesenen und ewig bleibenden, wahren Freundin

Emilie Maroshanyi.

Czernowitz, 27/2 1861.

Ч. 6.

Картка, написана Федьковичем, з галузкою мху, причіпленого шпилькою. Але Ф-ич сеї картки не вислав, бо найшла ся між його листами. Коло галузки мху є поезия Ф-а, котру він зложив при картках Ем. М.

Wo dieß Blümchen ich gefunden,
Ließ die Ruhe ich zurück.
Und die neu erwachten Wunden
Klagen blutend dem Geschik:
Szeklerland.
Wo ich meinen Himmel fand,
Den sie mir so schnell entrissen. —
Hab' ich dich denn finden müssen?!!

Bözöd, 26/3 1861.

Ч. 7.

Da im Briefe der Mutter kein Plätzchen mehr für mich übrig geblieben, so kann ich jedoch nicht umhin, um Ihnen, geehrtester Herr und edler Freund, eigenhändig meinen herzlichsten und wahrhaft freundschaftlichen Gruß zu übersenden; und Ihnen aus dem Grunde meines Herzens, für Ihre gütige Erinnerung und Theilnahme zu danken. Nehmen auch Sie, geehrter Herr, die Versicherung, daß wir Sie hier schmerzlich vermissen, denn das Bewußtsein, nicht weit einen wahren Freund zu besitzen was jetzt so unendlich schwer, war gewiß sehr wohlthuend. Nun mich auch

ferners Ihrer gütigen Erinnerung anempfehlend, verbleibe ich mit

größter Achtung und Freundschaft

Emilie M.

[Мала картка паперу. – Лист очевидно з 1861. р.].

Ч. 8.

Переписка у „Слові“ 1861, ч. 18. з 24. марта.

Переписка со всѣми:

П. Антонови Кобыльяньскому). Ваши дописи охотно помѣстимъ въ Словѣ, а тôлько не ставѣтъ намъ условій, которымъ мы ніякъ удоволити не можемъ. Тое же саме объявляемо Ч. Другови Вашому, П. Федьковичу, которого истинно поетичный талантъ мя согласно съ Вами цѣнимо высоко, и для того рады бысьмо, аби ôнъ крѣпкіи силы свои сполучилъ съ силами всѣхъ инныхъ подвижникôвъ нашои словесности.

Ч. 9.

Лист Федьковича до Антона Кобилянського.

Blahorodnyj, Čestnyj Pane! Na 30. t. m. viddavjem usi vid P. Horbalia požyčyni knyžky v Csik Seredi na poštu, i jeslyste ich do teper ny distaly, to ich dopevno ny bavom otrymajyte, a ja Vašeji lasky prošu, ti knyžky P. Horbalevy z mojov serdečnov podiakov viddaty.

Ny banujte na mene, šo ja sy Vam z mojim lystom tak opiznyv, ale ja duže slabuju, i vid nimeckoho velykodnia nyni po peršyj raz na hodynku z ližka ustaju, aby do Vas, do P. Morošanky i do Ekhardta po paru sliv napysaty.

Jak borzo ja sy pozdoroviju, i cy ja sy pozdoroviju, toho ny znaju bom moc slabyj. – v Homori distavjem zapalinie šyji, i vid toho času do zdorovja pryjty ne možu. Likarj samyj ne znaje, šo myni je, ale pretci daje nadiju, šo z za paru misiaciv zdorov budu; – daj Bože, – bo mene ny konče kortyt, na Vengerščyni pohybaty.

Dnem pered vichodom z Čyrnowec, taky i maršem mavjem mnoho nypryjemnych trafunkiv, tak, šo myni stan vojskovyj, a ny tak stan vojskovyj jak stan oficyrskyj vid dnia do dnia urytnijšyj, bo ny pid odnym tonkym kabatom pidle, i duže pidle serce žyvotyt, a to bidne slovo: honor — dumajte, šo jyho kto rozumije?

Vy, a može lyš Vy mene rozumijyte, kochanyj Panie Kobylianjskyj. — podumajtež sobi teper, jakij mij probutok na sviti? — Na pensiju ny pidu, nie, bo nimci vid čolovika vimohajut, aby z tymy 20ma levamy po bojarsky žyty, — ny znaty vidky, — a vitak čoloviku dolia use zavjazana, i vin, jak to kažut, ni splyv ni vtonuv. — Ni, Panie Kobylianjskij, ja darmojidom ny choču — ny možu buty.

A šož teper robyty? — — — Rad by ja, hoj rad do našych krajiv, myžy moji Hoculy povernuty, ale nyma myni tam vidky žyty, nymavše žadnoho prytulku; — pravda, šo mama moja chatku i kavalok gruntu maje, ale mama, chotj z prostoho stanu, vstydaje sy nym, horduje i lyš na visotu bhaje (Hospody Bože mene prosty) — a ja lyš v prostim stani ščaslyvym buty možu, bo šče lyš v prostim stani dobre serce, honor, poyziju najty možna, a ynde? ridko abo nikoly.

Radjte Panie Kobylianjskyj, anhele mij blahyj, bo myni hore; nyma žadnoho sposobu, aby myžy Hoculamy prožyty možna? — Nyma, vydyt my sy, — ale Boh batjko, — Serbskyj kraj ny daleko, pidu i prystanu u vojaky; — pokynu ja svij kraj, pobanuju, taj perestanu, — a chotj i ny perestanu, to može sy myni chotj si ščaslyvi časy obernut, šom, buvše prostym žovniarom, pry vojsku prožyv;

Bo moji bratia pravym sercem žyly,
I čtyly honor, čtyly Boha, viru,
Ny znaly falšu, zbytkiv, lycimiru. —
Bo moji bratia — toho sy ny včyly.

Proščajte, kochany Panie Kobylianjskyj, šo ja Vam mojov bidov holov zavertaju, ale sercu niby hej lekše staje, jak svoji tosky z dobrov dušev podilyt, abo sy jakomu hodnomu čolovikovy poskarzyt

Pysalyste do Ljvova? — šo tam čuvaty, šo i jak ste z Vašym slovom zoruduvaly?

Na rešti Vas prošu, myni čym horše vidpysaty, bo moja duša šos viščuje, — cy smertj, cy nyščystie, cy može i ščystie, — sam ny znaju. — vidpyšit, prošu, — hodyna za hodynov budu Vašoho lystu ždaty.

Poklonit sy vid mene P. Horbalevy v dobrim zdorovju, kotroho Vam obom ščyre i serdečne žyčyt Vaš virnyj sluha Fedjkovyč.

P. S. — Ny ošukaly Vy sy v myni?

Kézdi-Vasárhely, 6/4, 1861. — Adresse: Josef Fedkowicz, k. k. Lieut. der 17. Compagnie des Br. Kellner 41. Infant. Regiments in Kézdi-Vásárhely

[Друковано у „Житю і Слові“ 1895, книжка I., стор. 13—15. Лист писаний на білім папери, 8° на всіх 4 сторонах].

Ч. 10.

Лист Антона Кобилянського до П. Куліша.

Černivci, 7. Maja 1861.

Dorohomu Panowy vdječni za slova myli i visty, osjmilyvylysmo sie i druhyj raz pysaty do Vas i pislaty vam knyžečky, pervistky našeji roboty do laskavoji rozvahy. Bulybysmo peršyj raz pislaly, ale bojalysmo sie, cy nebudete maty jakoji nepryjemnosty čerez dva misjcia nemyli Moskaliem. Teper ščyra ochota dlia Vas navčyla nas podilyty toty knyžečky na 2 prosti lysty i tut Vam po okremišnomu pryslaty.

Jakby Vaša laska, to byste takže vidumaly jakyj sposib, aby nam doručyly Vaši krasni „Koliji“, my by tut toto rozšyriely, bodajby perepysamy; takym sposobom, chocjby lyš po kavalku, i vid Vas mohlybybysmo ich distaty, za ščobysmo Vam duže a duže vdječni.

Rešta Vašeji dobroty, z kotrov byste rady nam ynčyi dila Vašych Muz udilyty, duže nas zajmaje i dlia toho prosymo vidumaty, jakby to mož precie zrobyty takie dobre dilo! Braty sie nam z Vamy za ruky naležiloby sie tym bilše, že u nas v Halyčyni ani raz

jasnych holov nevydko, š'oby to znaly naridnistj ynače pidpyraty, niž kaličenov pysjmennostev. U Vas ynače duch, vydno, stremyt sie: ynače bo v žytiu i v pysjmi bore sie čysta naridnistj protiv čuženycjkoho namulu; u nas, de by lyš žyty i pysaty po svomu, paskudjet knyžkovi učeni žytie i movu čužynov.

Moji perehryzky z načalnykom takoji kaličenoji naridnosty, z P. Didyckym, redaktorom „Slova" u Ljvovi zalyšyvjem cilkom po pryvatnim lysti do neho z 3. Cjvitnie, kotryj jem i Vam zalučyv tut, vraz iz vidpovidev na neho.

Pryvatnymy lystamy, neraz i duže obšyrnymy, do storonciv Slovistskych staravjem sie lipšyj smak zaščepyty, de lyš mož bulo, protiv navalu zarazy, ščo ide vid učenych Ljvivskych, vidkoly pomerly abo potychly dejaki heroji naši pravdyvi tut v Halyčyni. Slovisty sobi tym pomahajut, ščo kažut, že ony pyšut tym jazykom, ščo Vovčok i ynči sjvityla Vaši Ukrajinjski, ale bole, lyš tym baky zabyvajut, ščo Vas neznajut!

Naj Vas Boh boronyt vydity, ščo za movu ony vedut i jaki bezsensa ony do sveji gazety układajut! Cy nevolilyby ony za toti sumy, ščo na taki pysjma idut, Vaši ričy distavaty, ta stari, kotri krasni, ba j v novi formi, v jazyci naroda teperišnim, rozprostyraty mežy myrom!

Myby tut vidavaly gazetu naridnu: osoblyve Fedjkovyč davno tym plianom zajmaje sie, ale jak tut do hrošej pryjty, do prenumerantiv, to neznaty. Jakby mož z Vamy zavjezaty jakyj zvjezok, jakby vin mih čerez Vas svoji Muzi utvoryty dorohu do ruskoho naroda, napyšit, prošu, a toto by duže utišylo jeho zbolile serce, zbolile, bo ošukane na sim sjviti, v kotrim tak malo prostoty, toji prostoty idealnoji, ščo nas do hidnosty Boha pidojmaje! Ošukav sie, choćj čuvstvo jeho horieče nemalo lyšylo mu na nedoliu hartu filozofičnoho; tym hartom Rusyny-kozaky slavyly sie vid davnych daven i nym i nam slavyty sie pomožy Bože!

Darujte, že do Vas tak rozhovoryvjem sie tut, ale Vy samy musyte buty tomu nemala pryčyna, bo vžež

by dušie moja neutvoryla sie bula Vam z svojimy hadkamy, jakby ne piznala Vas za takoho, ščo znaje sie na nych, za takoho, ščo znaje, že hadka je, nim bude slovo, že slovo je, nim bude dilo!

Skinčyvšy teologiju, radbym až u Petrohradi buty u Vas, koby mož, na chwyliu, tymčiesom sebe nezabudemo.

Buvajte zdorovy!

Anton Kobylianjskij.

[Сей лист переписаний з брулїону. З ним А. К. вислав Кулїшеви свої дві брошурки: Slovo na slovo i Holos na holos].

Ч. 11.

Лист А. Кобилянського до Ю. Федьковича.

Černivci 18. Maja 1861.

Ne tra, brate, narikaty,
Chotj musymo biduwaty.
Oj, hoja, hoja, zla cy dobra dolia,
Šče budemo huljaty[1]!

Liubyj brate, škoda, ščo tie obijmyty nemožu za tvoji kpynky herki z lychoji doli! Bude ono lipše. Nepovynenbys sie lyše žuryty ričamy, kotri nemož nahle i za dobre dilo zminyty vže. N. p. že tam chto komu umre mylyj, to toto rič vična, ne nova, že bulo zlo, bude i dobre. A factum infectum fieri nequit. Ščo vpalo, to propalo; ščo bulo, to sie mynulo[2]. Chotj ty sie mertvyš teper šče neodnov ričev, naj no začneš žyty ynače, mirno, a vodov korovaty sie dobre, jak n. p. hydropata Richter fajno učyt (ja ho teper maju pid rukamy), to budeš u nas veselyj z duši-sercie i ščieslyvyj, bo ty, vydko, na veseloho čolovika urodyv sie, ale lychi prypadky do teper zamistj sjmichu ščyroho lyš kpyty sie navčyly tebe z herkoji doli. Ależbo i mavjes ščo terpity i ja by na tvojim miscy zduriv

[1]) Так А. Кобилянський перерobив вірш Федьковича.
[2]) Дописка А. К-ого з 29. VI. 1901: Ein Trost, der ihn kränkte, schrieb er mir dann, immer trauernd um den Freund

buv zipravdy. a može i minibý Boh v horu zahynuty nedav, tak jak Tobi nedast[1]. Najno ty pideš na pensyju, a zo mnov do Stupnickoho[2], na vakacyji, tohdy sie zasjmiješ, ščyre z duši, z tvoho ščestie. hej po velyki bury, uradovanyj, ščos ji perebuv, hej po strašnim sni lychoji nočy, že piznavjes denj: pryjidj lyš, a velykie ščestie Tebe zde, i to tym bilše, že ho sie nespodivaješ, i žes prebohato bidy zaznav.

Et, pokynu kazanie! lyš za odno prošu tie, na durnych sud Ty nedbaj, bo vydyš, že zli to durni, a zli to tak, hej toty ščo majut žovtačku. samy žovti ta każut, że to druhi, bo ich oko žovte zle im pokazuje. Ty šienuj sebe dlia tych, ščo tebe liubjet!

A teper Tobi skažu, brate mylyj, ze-m sy kupyv obraz Chrysta, takyj krasnyj — fotografija jakohosj bezpečne velykoho majstra — takyj krasnyj, že dyvyvbym sie na neho denj i nič taj šče sie choče. Ne zabudj že pryjichaty, abys ho uvydiv — važna pryčyna!? Toto buv raz zdorovyj toj Chrystos, ščo až uvesj sjvit vid neho poduživ — rozumije sie, chto sie na Neho podyvyv ščyre — poduživ, hej toty žydy v pušču, ščo vid hadječoji jidy zatrojeni, bez ratunku, — nanovo vidžyly, jak sie podyvyly na rozpietu vid Mojseja hadynu v pušču. V pušču seho žytie = життя zbavlinie vsim nam Chrystos — šče-j doteper — bo prekrasnyj vidžyv, voskres u našych sercach! Pryjidj, vsi budemo na neho dyvyty sie ta vsi poduzijemo, šče ne tak — ach krasnyj obraz maju krasnoho zbavytelie Chrysta!

---

[1] „Допиєка А. Кобилянського" 30. VI. 1901: Ein Wink zwecks psychiatrischer Suggestion, um ihn der Gefahr der Melancholie zu entreissen, er sei ja zum Kampf ums Dasein stärker, als ich. — Aber das Umgekehrte fand statt. Ich ertrug den Lebenskampf selbst da noch, wo Andre längst nur den Selbstmord noch als Ausweg ansahen. — Die Stelle, wo Christus als ein g e s u n d e r Mensch hervorgehoben wird, hat den paedagogischen Zweck, in seine kirchliche Vorstellungsart die erste Bresche behutsam zu legen. „Gott" wird nur proverbial — wie ein altgewohntes Fremdwort gebraucht.

[2] Vegetar in Lemberg, später Notar in Sniatyn. — *A. K.*

Brate, pryjidj, koly choć buty ščieslyvym, pryjdy do — Chrysta.

Do myloho zobačenie

z Tvojim *Antosem.*

Ale šče slovo! Koby Ty znav, brate mylyj, ščo za son ja mav za Tebe. Na 24. Cjvitnie na seredu desj my oba v chlopski chati v sjvickim stroju podorožni pered dosjvitom, pored zorev pobudyly sie. Ty sered chaty, nesupokijnyj ustav, desperuješ, že hyneš, a ja Tebe hlaju, a Ty v rozpuci, v žielu velykim zdojmyv knyžku hejby vid sercie, v livi ruci v horu, a v ti knyžci pisjni ruski Tvoji cy naridni, — zdojmyvjes očy i knyžku v horu i zatužyv: O Ukrajino! Vitak gazdyny daješ spokijno kliučyk vid skryni, a mini šče lyst okreme daty maješ u sadu. To pered sjvitom bulo, nim denj nastav. Son ščestie vorožyt, kaže, že my razom oba budemo (i) jakže ne zaraz ščieslyvi vid slavy literackoji, kotroji dlia ščestie i žytie novoho ne konečne potribno, to borše w sadu zelenim, bo tam mavjes zo mnov buty, jak jes z Ukrajinov rozstav sie, v sadu Chrystovim ščeslyvi vid čudnoho usopokojinie u prostim žytiu na vzir neodnych filozofiv, a osoblyve Chrysta, kotroho šče raz borše niž ščo zpimnu dlia liuboho Fedjkovyča.

Antosj.

[Сей лист переписаний тут з брулїону. В р. 1901 (29—30. червня) А. Кобилянський переклав сей лист на нїмецьке, не всюди вірно, і додав свої замітки, які ми у відповідних місцях вставили (по нїмецьки). При кінци сього перекладу додав А. К. ще таку замітку:

Der Verfasser reagirt — wie der Brief zeigt — psychologisch gegen die Melancholie des Fedkovič, dessen psychopathisches Wesen nebst krankhafter Ruhmsucht auf literarischem Gebiete — wie die Folge zeigte — gefährlich werden musste den weitern Reform-Plänen (Čecho-Latein Schrift, Volks-Hygiene und radicale Aufklärung nebst Vereinfachung aller Verhältnisse), bei denen der Verfasser den Fedkovič zum Mitkämpfer sich gern erzogen hätte!

Rührend ist die Mühe (auch schon Brief 7. V. 1861 an Kuliš) ihn zu retten: ihm zuerst zur Pensionirung einen anregenden Wink zu geben (wie schon früher mündlich), u. z. unmerklich — um nicht etwa gar Stützigkeit-Beharren in dem

Gegenteil bei diesem Officier hervorzurufen! Und (wie im „Kampf mit dem Drachen“) sogar im Traume noch umgaukelten den Verfasser Symbole des angestrebten Heiles! — Aber aller Liebe Mühe war umsonst! Schicksals Tücke erfüllte sich!

І другу замітку додав ще А. К. (2. липня 1901.) до сего листу, — замітку при кінци досить прикру:

Charakteristisch ist, dass dieser Brief, förmlich ein Trostbrief voll Töne menschlicher Ueberlegung und Anregung zu regerem Leben — wobei selbst grosse Muster mannhafter Thatkraft nicht vernachlässigt sind — weit entfernt ihm eine Trost zu sein, oder überhaupt ihn anzusprechen, ihm vielmehr zu einer so grossen Kränkung wurde — ich hätte ihn „so kalt getröstet“ (über den Verlust seines alten Cameraden Popović — wie er 24. IX. 1861 klagt — dass er mir — voll Groll — eben erst so spät schrieb — als ich längst in Deutschland war.

Da war nun freilich von einem weitern heilsamen Einfluss auf ihn längst keine Rede mehr. „Wem nicht zu raten ist, dem ist auch nicht zu helfen“. Pôidï z durnem na raki, a ôn lovït žabï (sic!)...

А. К. закидує тут Федьковичеви хоробливу жажду слави. В листї (в брулїонї) він писав за себе і Ф-а так: „Сон щастє ворожить, каже, же ми разом оба будемо як не зараз щасливі від слави лїтерацкої...“ У своїм нїмецькім перекладї сего листу (1901) він подав се місце так: wenn du auch nicht gleich glücklich bist durch literarischen Ruhm...].

Ч. 12.

Лист Федьковича до Б. Дїдицького.

Euer Hochgeboren Herr Redacteur! In der Nummer 18 vom 5/4 d. J. der von Ihnen löblichst redigirten Zeitschrift „Slovo“ beliebten Sie Sich über mein weniges Dichtertalent so schmeichelhaft auszusprechen, dass ich nicht umhin kann, Ihnen für die gütige Meinung meinen innigsten Dank auszusprechen, — ich hätte auch gewiss nicht ermangelt, es gleich zu thun, meine Versicherung aber, die angenehme Nachricht erst vor einigen Tagen erhalten zu haben, möge mich bei Euer Hochgeboren schuldlos halten. Nur muss ich bedauern Ihnen versichern zu müssen, dass nicht ich derjenige war, der Sie durch den Herrn Theologen Kobyljanski aus Czernowitz um Annahme zur Betheiligung

an Ihrer Zeitschrift gebeten. Ich kenne zwar den Herrn Kobyljanski persönlich und achte ihn hoch, diessmal hat er aber seine Freundschaft zu mir etwas zu weit gerückt, und mich, ohne es wahrscheinlich zu wollen, gewissermassen blosgestellt, denn Euer Hochgeboren werden wohl nicht glauben, dass ich so sinnlos gewesen wäre, an die verehrte Redakzion Forderungen zu stellen, die beinahe lächerlich sind. Ihr gütiger Wunsch, dass ich meine Kräfte mit denen der übrigen Förderer ruthenischer Literatur vereinige, hat mich mit Recht stolz gemacht, aber ich kenne nicht die Art und Weise, wie diese Ihre gütige Zumuthung zu rechtfertigen und meinem heissgeliebten Volke mit Lied und Sang eben so ergeben zu dienen, wie ich mit dem Schwerte meinem erlauchtigsten Kaiser diene. Wenn die Meinung Euer Hochgeboren also ernst gemeint war, was ich voraussetze, so bitte ich, mir Ihre Güte auch fernerhin nicht zu entziehen, und mir einen Wink zu geben, wie ich mein Bischen nazionales Dichter-und Schriftstellertalent am besten anlegen könnte. Zwar hatte ich vernommen, dass in Lemberg ein galizisches Album redigirt wird, weiss jedoch nicht, ob ich die Ehre haben könnte, mitzuwirken. Sollten Euer Hochgeboren, was beinahe gewiss ist, mit dieser mir nicht einmal dem Titel nach bekannten Redakzion in geistigem Verkehr stehen, so wollen Euer Hochgeboren die Gewogenheit haben, zu erwirken, dass meine beiliegenden zwei Gedichte bei jener Redakzion Aufnahme finden mögen. Dass ich diese Gedichte mit lateinischen Lettern schreibe, soll nicht beirren, denn es wird der verehrten Redakzion des Albums ein leichtes sein, die Schrift cyrillisch zu übertragen, wogegen ich nichts einzuwenden hätte, da ich Alfabete nur als Mittel nicht aber als Zweck betrachte. Sollte ich der genannten löblichen Redakzion des Albums mit mehreren etwa novellistischen Beiträgen dienen dürfen, so würde ich mich sehr geehrt fühlen: dass ich für meine Leistungen keine Geldentschädigung verlangen würde, versteht sich von selbst, denn mein Stand und die damit verknüpften Einkünfte entheben mich dieser prosaischen Nothwendigkeit. Geneh-

migen Euer Hochgeboren nochmals die Versicherung meines Dankes und der Hochachtung, mit der ich bin und stets sein werde Euer Hochgeboren

Ergebenster Diener Fedkowicz Lieut.

Kezdi-Vasarhely, 6/7 1861.

Adresse: Josef Fedkowicz, k. k. Lieutenant des Br. Kellner 41 Infant. Regiments in Kezdi-Vasarhely, Siebenbürgen.

[Передрук із „Книга і Слова" 1895, кн. I., стор. 20—21. Відпис з оригіналу зладив ще 1861. р. Антін Кобилянський. Пор. ч. 8. тут].

Ч. 13.

Виписки із „Слова", 1861, ч. 48, з 15/27 липня.

Тут надруковано 2 поезиї Федьковича:

1. Товариші (думка): Гей, брате милий, гей чи чуєш і 2. Співацька клятва (з Л. Уланда):

До першої поезиї додана така замітка редакциї:

Съ правдивою радостію помѣщаемъ ту поетичныи утворы многонадѣйного, но мало еще извѣстного руского пѣвца І. Федьковича, желаючи звернути увагу на ихъ велику цѣнность такъ що до содержанья, якъ и що до формы. Молодый пѣвецъ, возрослый межи сильными Гуцулами, одаренный глубокимъ для поезіи чувствомъ, составляе изъ скромного матеріялу сельско-народной бесѣды пѣсенныи творенія, которы идутъ въ заводы съ утворами найлучшихъ нашихъ поетовъ. Оцѣняючи вполнѣ его стремленье, намѣряючое сохранити въ нашой поезіи выразъ чисто-народный, мы радо витаемъ его въ нашомъ кругу, до которого онъ въ цѣли вспольного дѣйствованья на полю руской словесности самоохотно нынѣ приступае. Съ тою же цѣлію подае намъ братню руку и Г. А. Кобылянскій, даровитый труженикъ на нивѣ руской письменности, владѣющій превосходно словомъ популярнымъ народнымъ. Мы надѣемся, що при ихъ помочи стане нымъ крѣпчайше успѣвати оная часть литературы.

котора безпосередно призначена для народа и котора высше всего нынѣ для насъ потребна. Ред.

Крім поезии Федьковича поміщена тут „поезия" А. Кобылянського п. з. „Передъ Богомъ":

Цецино*), румно, пôдъ небо съ мня взяла,
Якъ зоря зъ за хмары на землю свѣтила!
И тамъ мы нынѣ разомъ зостали,
Якъ птахи пѣсню Богу спѣвали,
Якъ яснôсть сонця Бога хвалила.
А горы, небо и хмары,
Що яснôсть тоту не мали,
Руменьцемъ Богу честь отдали.

А. Кобылянській.

---

*) Цецина, гора коло Черновець.

В тім самім числї „Слова" оповістка про „Проповѣди А. Кобылянського" в чисто-народній мові, котрі „заслужуютъ*) до якъ найбôльшои предплаты".

Ч. 14.

Подяка офіцирських слуг Федьковичеви.

Sr. Hochwohlgeboren des k. k. Herrn Lieutenant Hordynsky v. Fedkowicz.

Euer Hochwohlgeboren.

Aller unterthänigst Gefertigten erlauben sich die Gehorsamste freuheyt, Euer Hochwohlgeboren für die Lezt erwisene Gnädigste Handlung, an Unserem gewesenen mit Kameraden und Diener Euer Hochwohlgeboren. Semen Illie Ursutza den Herzlichsten Dank, so auch das Innigste miht Gefühl des so plötzlichen Verlustes unseres Kameraden hirmit Gnädigst Vorbreiten zu dürfen.

Euer Hochwohlgebohren
Dankbahren Säntlich hir Orts befindlichen
Offiziers Diener.

Kezdi Vásárhely 4/8

[Ся подяка написана на аркуші, як подане. Вона є з р. 1861. Урсуца умер ся 1. серпня 1861, а не 1860, як сказано в поезіях, стор. 63, бо в такім випадку був би похо-

вании в Чернівцях, а не в Кезді Васаргелї, і Федькович не міг би ходити на його гріб. А він тільки від початку 1861. р. був у Семигородї. Се потверджує і рахунок за похорон, написаний 3/8 1861. Федькович видав на похорон Урсуци 21 зр. 70 кр. — Згадка про Урсуцу в листї до Горбаля з 1862 р. — (пор. ч. 25.). — Урсуцї посьвячена поезия „Недїля завтра" (Поезиї, стор. 61].

Ч. 15.

Переписка у „Словї" 1861, ч. 60 з 26/8 (7/9).

Переписка со всѣми:

»ВБл. Г. Федьковичу. — За присланныи стихи сердечно дякуемъ: при доброй способности мы напечатаемъ ихъ будь въ Словѣ, будь въ якомъ сборнику. О дальшую присылку такъ поезій, якъ и прирѣченыхъ повѣстокъ прозою умильно просимъ. Ваша мысль о издаванiи белетристичного письма »Вечерницѣ« — дасть Богъ! — може осуществится съ будущимъ рокомъ, тѣмъ больше, коли надѣемся, що въ дѣлахъ словесности нашой участвовати стане также Украина«.

Між присланими у вересни 1861 р. до »Слова« поезиями була очивидно і »До нашого батька Могильницкого«, надрукована в ч. 66-ім »Слова«. В ч. 76-ім »На могилї мого брата« (Весна ся вернула, всї пташки щебечуть), в ч. 83: »Співанка добра-ніч на скін Тараса Шевченка«, в ч. 84: »Празник у Таковї« і »Співанка« (Зашуміли темні лози).

Ч. 16.

Лист Федьковича до А. Кобилянського.

Kezdi-Vasarhely, 24-9. 1861. Mylyj Pane Brate! Odni liude pysaly myni z Černovec, šo Ty na mene za toto sy hnivaješ, šo ja na pensiju ny pisov; to dalo myni pravo, Morošanci sy poskaržyty, ny znavšy ji za pidlu osobu. Može buty, šo ona mene ni za šo ny maje, ale toto mene ni raz ny obchodyt, mylyj brate, však ty znaješ, jak mene moja dolia znyvažaje i ny podyvuješ sy, šo ja na rešti odnako rad dobromu jak zlomu.

Ja sy pevne do ničoho ny počuvaju. ale myni žalj na Tebe bulo, šo ty mene za stratu moho davnoho duže dobroho tovaryšia Popovyča tak studeno potišyv. i tymu ja do Tebe napysaty bilše sercia ny mav, ale teper, mylyj brate, piznavše, jaki to smišni zabahy moji buly, chotivše, aby čuži liudy moju stratu čuly. bilše sy vže na Tebe ny hnivaju, i mojim žaluvaniem nikomu dokučaty ny budu.

Ty pyšeš, šoś na myni ny ošukav sy, — smišna rič. bihme. — ny čytav jes mij lyst do „Slova"? — ny kažeš sam, šo ny retenno vistupaju v naši spravi? — taj sče na myni ny ošukav sy! — a šož by robyty. aby Ty na myni vže raz sy ošukav? — O, Ty visokoho. čystoho, nypojatnoho ducha, — ja s Tobojov odnym zahonom lenuty ny možu i ny zmožu, chiba, šo Ty mene dvyhneš. Ale toho može vže ny potrafyš; čytaj moji poeziji, kotri Tobi teper poselaju. podyvy sy, šo sy v moji dušy dije, — ni, dijalo. — bo tiljko boliu, tiljko nuždovania. tiljko straty perepalyly vže moje serce. ono bilše ny hrije, bo ono vže studenije. styne, vže sy motaje v pautynu. niby toj šovkovnyk. počuvajučy vičnu, vičnu studinj.

Tak mene, mylyj brate. moja nyščastna dolia zminyla; ny možu ji vtečy, to naj sy chotj pered nev schovaju v egoizm tverdyj, studenyj jak kaminj, i budu vydity, cy Ty dlia mene odnakyj zostaneš. — daj Bože. ale — — — podyvy sy lyš Tvomu svitlomu Chrystu v očy, a budeš najlipše znaty, — a ja pro sebe tiljko znaju, šo moja dolia maj vorožlyva, niž aby ona mala dopustyty, aby na temni dorozi moho žytia myni takij visokyj pryjatelj zasnyjav, jak Ty.

Ty myni žyčyš useho dobra po zabahach mojich, — diakovatj Ty, brate. — odna koljka bilše abo menše v moje serce, to ny maje bohato značyty. Žalj my takže ny pomalu, šo ja Tvoji liubeznoji rady posluchaty ny možu. ale ny zabudj brate, šo poradyty lekše, jak pomočy; na pensiju ny pišovjem i ny pidu, bo lyš ja znaju, jakij toto hirkyj chlib, chlib? — nevolia! a ja bažaju svobody, svobody, mylyj brate! — Daj myni kavalok chliba siljskoho, daj myni svytu, a zaraz skynu

svoji zoločeni šaty, i budu — chlopom, mužykom, ale budu slobidnym. — Vśak ty pojichav des za hranyciu? — sčasty Bože! — Ty sia visvjatyš, budeś duchovnym, bude tebe cila hromada na rukach nosyty; — cy tiažko by Tobi prypalo, aby Ty mene za Tvoho diaka vziev? — ja ny umiju šće, pravda, diačyty, ale mirkuju, šo bych sy borzo naučyv, — o mylyj brate, jakyj že by ja buv sčastlyvyj!

Ale na šo sy myni v taki krasni sny topyty, z restov ja vže kazav, šo poradyty koždyj znaje, ale dopomočy ny znaje, abo — ny choče: najlipše, jak čolovik sam sobi dopomahaje. Ot vydyš brate, — svatajut za mene divčynu prostu, siljsku, abo jak to każut: mužyčku. Jak Ty mene za diaka ny ozmeš, oženiu sy na druhu osinj, ozmu pluh zamistj pera, taj budu za stychy borozny po poly pysaty. Bože pomahaj!

Ny hnivaj sy, mylyj brate. — šo bulo, to sy mynulo. Ty pojichav za hranyciu, navitj jes myni ny napysav, kudy, — ale kuda Ty pohostyv, naj Tebe Hospodj taj Božaja Maty provadyt, bo Ty toho varta, jasnyj sokole: i chotj ja z Tobojov pospolu lenuty ny možu, to Tebe na viky chotj podyvjuvaty budu. Vidpysy myni chotj raz, koly laska Tvoja, i ny zabudj bidnoho, nyščastlyvoho brata Fedjkovyča.

Далї находять ся переписані рукою Федьковича отсї єго вірші: Prečysta Divo, raduj sia Marije: Dumka (Oj vijdu ja z chaty, taj stanu dumaty), Dumka (Jak ja, bratia, raz skonaju), Na mohyli moho brata (Vesna sy vernula, vsi ptašky ščebečut), Sonni Mary, а далї йде приписка:

Brate Antosiu! Si moji „sonni mary“ maly posluźyty za prolioh do romanciv: „Dobuš“, kotri ja na sposib Herderovoho „Cida“ chotiv uklasty. To sy myni tym časom ny povelo, ale jak ny zahynu, to šče ja vmeno mojeho slavnoho krajana povelyčaju. — Plian uže ukladenyj, i do začytia myni ničo bilše ny brakuje, jak lyš Tvoja porada, brate. Koby to nas Hospodj znis do kupy, a za piv rik i mij Dobuš na svit by vistupyv. Mij Dobuš, a ja s nym. Fedjkovyč.

[Друк. у „Життю і Слові“ 1895, кн. 1., стор. 15—16. Лист з поезиями писаний на 6 сторонах бїлого листового паперу, 4°.]

Ч. 17.

Виписки із „Слова“ 1861, ч. 84 і д.

В ч. 84-ім »Слова« 1861. із 18(30) XI. крім згаданих у виписці під ч. 15. поезий надруковано ще:

Литературное извѣстіе.

Въ типографіи Ставропигійской печатаются современно Поезіи Іосифа Федьковича . Вже по кôлька разы, якъ и нынѣ, предлагали мы въ фелетонѣ »Слова« поединокіи стихотвореня сего ново явившого ся народного пѣвца нашой Руси. — и мы думаемъ, що уже изъ тыхъ малыхъ примѣрôвъ имѣли Пчт. Родимцѣ довольно способности, оцѣнити великанскій талантъ поета, съ которымъ приготовляющоеся нынѣ особне изданье его поезій вскорѣ еще близше ихъ познакомить.

В ч. 86. »Слова« надруковано: Русь (По Mignon Гетого): Чи знаешь, де краина тая мила — переспів Федьковича.

В ч. 87.: Нôчьлѣгъ (Гадка в гадку гадков гоню) (Те саме ще раз у »Слові« 1862, ч. 13).

В ч. 89.: Еще передъ праздникомъ Рôздва Христов. выйдуть также изъ той же печатни (Ставропигійскої) Поезіи І. Федьковича, на который мы особенно звертаемъ увагу рускої публики«.

В ч. 91.: »Съ началомъ будущого року 1862 стане выходити що тыждня белетристично-литературна часопись руска »Вечерницѣ«, потреба которой есть для Руси нинѣ необходимою. Сподѣемся, що самыи даровитшіи писателѣ нашѣ пріймуть въ ней дѣятельне участіе, а народъ рускій съ радостію повитае новорожденне дитя питомой словесности«.

В ч. 94 (з 30/12 1861—11/1 1862): Зъ печатни Ставропигійской выйшли свѣжо »Поезіи Іосифа Федьковича«. Часть перва. Цѣна 50 кр. н. Доходъ призначенъ на цѣли литературныи.

Се було остатне число »Слова« з 1861. р.

Ч. 18.

Лист Костя Горбаля до Антона Кобилянського.

Ljviv, 1. Studnia 1861.

Ne vidvolikuju dovho vidpysaty ty. Kažeš: deščo ta bohato! naj i tak bude.

Nasampered ščo do Fedjkovyča. V moich očech vydavav my sie vse vin obslonenyj nimbusom. Teper ščez vže toj nimbus i vydžu ho lyš jak čolovika, kotromu vse takij po trocha slavy zachočuje sie. Cinju jeho jak poeta duže vysoko — vyšče jak Didyckij jeho ocinyty chotivby, ale odnoho ne možu mu vybačyty. Čuvjem ščo vin do Didyckoho peredav krasnu viezanku poezyj svoich do druku, zvyčajne do verchovodnyka. peršoho poety i narodolubcie. — i z dyva my ne schodyt. ščo toj čolovik zizvolyv, ščoby Didyckij poezyi toti. de uvažieje popopraviev abo ščo choče z nymy zrobyv. — Baču. pryslav takže Didyckomu Sonet. a začynaje sie: Bojane Bohdane, soloviju pivče... maješ! Didyckij vže j Bojan. Radbym znaty. cy D. maje de jaku litymacyju. ščoby sie vykazav. cy vin z Bojaniv cy nie. Буй-Туръ Всеволодъ то ne litymacyja. ale testimonium paupertatis. Znaje toto dobre P. Fedjkovyč. bo musiv kuštovaty poezyj D-ho. ale tym ciesom zabuv na toto ta zakadyv D-u ščo hodi! Ože ščo nedavno z odnymy dijalo sie. toto samo z druhymy začynaje sie. Lyš ščo nachvalyly sie oden druhoho: D. i Ustyjanovyč vže i novyj spivnyk. Ale i toto by šče uvijšlo, koby chotj nadaljše ne davav sie tak poneviriety, ta šče Didyckomu. kotryj tuj tuj kurs stratyt.

Znaješ, vže Slovo v diskredyti. Znaju mnoho molodšych ludej. ščo protyviat sie čym raz tij bludnoj tendencyji, jaku malo „Słovo". domahajut sie lipšoj stravy vid Rodymciv-pysateliv — patres gentis ruthenicae — jak ich zvut. Hovoriet rozumnijše o Holovackim. kotroho prizvaly zapevne. ščoby imie jeho v Historyi kultury rusk. naroda vičnym zrobyty, Galavackoj. Oj tož bo i čolovik liubyj! a jeho prelekcyi to zoloto. ale zle kažu: mid i moloko, ščo plyne ta

vse plyne. Dla prykladu udilu ty kiljka sliv, ščom sie въ Ljvovi navčyv: Языковѣдцами, столько, болѣе (bilše), далѣе (dalše), сличалъ-емъ (porivnav-jem), звукоподражаніе природи, соотвѣтствующій, паралельно, одъ куда преобладаетъ...

Chotivjem do Fedjkovyča pysaty i jemu ščyru pravdu skazaty — za kilko piznavjem sam — ale počekaju šče kiljka dniv, až jeho poezyji vyjdut v sjvit, ta potim za odnym zachodom može mu takže ščo napyšu ščo do jeho osoby i miscie. Tut hovoreno vže o tim, nim ty do mene napysav. Kiljkoch ščerišych rusyniv zahadaly literaturne pysjmo: Večernyci vydavaty v jazyci naridnim[1]. Zaprosiet pevno i F(edjkovyča). — bude mav de popysovaty sie, ta može i lipše bude jak v Slovi. Ale na tim ne konec. Oden tu bidnyj čolovik, vid vydilu sejmovoho Lavrovskij obiciev navet staraty sie, ščoby F. konče de v dobrym miscy pomistyty. Buvjem raz z odnym semynarystom, čemnym chlopcem, za dlia toho u Lavrovskoho, ale tohdy ne vypadalo mu do ladu dovho o tim balakaty. Zdaje my sie, tak čuty, ščo može piddadut pid jeho nadzir Drukarniu Stauropyg(ijsku) — može šče ščo — za ričnu pensyju — čej z 700 fl. — tak aby ne mnoho trudu mav i bilše literaturov zajmaty sie mih. Pry tim mih by i sirak i kresaniu nosyty. [Nyni 2-oho kazano my do Fedjkovyča pysaty, ščo može maty abo pry Stauropygii misce za 800 fl. — mavby velykij trud, ale mih by sobi trymaty pomičnyka — abo, sly choče, misce pry uriedi cisarsk(im) za 500 fl. — jabym mu radyv perše, bo zavše buvby svobidnijšym. — Ščo ty? Zaraz pyšu do neho].

V Stauropyg. bractvi skladajut takže skladky na pidpomohu bidnych školieriv-akademikiv; zložyly do teper kolo 1060 reńskich nov. Vže i meni daly 10 fl. Ale jak prykro bulo my, kolym brav v svoji ruki?! Ne uviryš! Koby vidky, radbym jak najborše viddaty.

---

[1]) З того видко, що лист з 1861. року, хоч на нім написано, може чужою рукою, 1863.

Pered kiljkoma nediljmy zahadaly buly poljski akademiki zaprovadyty: Towarzystwo wzajemnej pomocy, — do toho mohly nalezięty akademiki zvyčajni (ordentliche), immatrykulowani. Zibralysmo sie de jaki do odnoji sali (na) „Walne zgromadzenie“, tam začiely popysuvaty sie movamy, oratiamy-peroratiamy, dalej superecka mežy rusynamy i poliakamy, sesi radyby solidarnistj akademicku utrymaty — jakijsj zahaljnyj zviezok zavesty, ščoby universytet Lvivskij polskim mih zvaty sie (niby to tak malo buty). Oden z žydkiv promovyv, stojičy na lavci, hrimkym slovom naprotiv druhoho — my tutaj nie żydzie, my żydzie v synagodze — tutaj my tym, čym vsysey, čego tutaj żadną miarą wymówić nie mogę (Rusyny tolkovaly sobi, ščo vsi majut buty poliaki, protestuvaly, chotily svoji interesa zabezpečyty, — skinčylo sie na ničym). Tak to u nas z tovarystvamy. Javno ne udaje sie, bo odni paralizujut druhych, — vresti cy i uried pozvolyv by na vsio. Chotily tu torik akademičnu čyteljniu zavesty — policyja ne zizvolyla. Tychcem taki riey robyty, to ne udalo by sie, chotjby i kiljkoch nalezielo, bo mežy kiljkoma znajde sie vse odna vivcie parsyva.

Semynaria ruska — to majže hirše, jak davnijše bulo, bo teper i spivu nema luckoho, ot takie, ščo i hovoryty niščo. Molodyki baviet sie v patryotyzm: poljski panyčyki šliechocki hovoriet šumno, pyšut składno, ščo sie vlize, ale bez chisna: Rusyny znov dumajut (bo vidaj Rusyn lys dumaty znaje, kaže Hryej Nadvoronjskij): ščo buvalo Jakimovyč do tebe pyše, toto učuješ vid neodnoho — leibhaftig! Dejaki tak zabuly sie, zdurnovatily, ščo rizjnia Waršavska v ich očech ne hanjbov — i vony potakujut: Dobre robiet moskali — naj biut — i vony byly... tak im treba... A oden teolog universitatis leopol. argumentuvav my, kolym mu pereeyv jeho — мнѣнie — i skazav, ščo aby tak hovoryty, treba buty bez holovy, bez sercie, bez česty, trzeba się wyzuć z wszelkiej uczciwości, — ščo Царь россiйскiй мае вѣдать лѣпшу голову, якъ ти — тай знае лѣпше, якъ собѣ въ такомъ разѣ поступити. Piznavaj z toho, ščo vže za duch u nas vije — ne vsi

tak hadajut, pravda ! Oden znov vznis slovo taj kaže: ščo nam o takych ričach hovoryty — ne naša rič rozsudyty, ščo povynno buty i jak, my ne kompetentni. Ja znov vidpoviv mu: to sly sie tak počuvaješ, to chotj pravdu hovoryš. Ja vže kompetentnyj do toho.

Haker dobryvaje vže vidav svoju roliu druhu, jako rusyn cy tam „покровитель русиновъ". Dovhyj čies zavodyv rej po kaviarniach, jeho slovo bulo jednym zakon, a druhym „соблазнъ". Teper vidaj vže nimeem, bo distav, jak čuty, suplenturu u Bernadyniv. Ja jakosj ne možu ho duže šiecowaty.

Z Cernovec ne čuju ničoho, ščoby zajmylo. Odnoho Popeskula vydiv, jak ho povezly zylizuycev do Vidnie na učenoho. Momu bratovy ide v Cernivecch dobre, baču. De obertaje sie tvij ?

Cy ty distav knyžky vid Kuliša? Ja choču sie dovidovaty, cy nema ich de v Cernivecch, ta kobys my dav vlast pro formu, rozumije sie, vidobraty ich. Najlipše, napyšy sam do Cernovec, ščoby vidtam siudy pid mojov adresov pryslaly.

Kolo sviet rizdvynnych budu sam do Petersburga pysaty za knyžkamy. Poskladaly dekotri kilka reńskich, zložut šče ščosj — taj pišle sie. Malo takich, ščo dobre pijmajut cilj literatury, jaka vona buty povynna ta do čoho vesty. Velyka čiestj bažyt literatury kastovoji podilu, a pro prostactvo bajduže.

Na novyj rik v večir prydybavjem napastj: o piv do 9 zdybavjem dvoch žovnieregiv; idut i nechtolycin z sobov vedut, ja idu, obchodžu bidu na trotoary, a oden drab nachilyv sie, protieh ruku taj ani sposterihjem sie, udaryv mni po ruci. Takie to u nas Aufrechthaltung öffentlicher Ordnung. Demonstracyji rozhaniejut bagnetamy, žovnieryska podufali, napastujut liudej, — cy to konstytucyja, cy to majut buty symptomaty epidemyji Waršavskoj ?

Na teper dosytj. Buvaj zdorov!

Kostj Horbalj.

Ч. 19.

Лист Федьковича до А. Кобилянського.

Theuerer Freund! Hundertmal war ich im Begriffe, Dein meinem Herzen überaus kostbares Schreiben vom 21. Oktober d. J. zu beantworten, doch konnte ich mich nie so recht entschliessen, denn ich kann Dir nichts angenehmes schreiben, und es thut mir wehe, weil Du gar so eine edle Seele bist und mir so viel des Guten erwiesen hast.

Warum hast Du doch deinem Glauben, deiner Heimat abgeschworen, warum, theures Herz, was haben sie Dir gethan? — Ein Land voll Lieder, voll Poesie verlassen, und in ein Land ziehen, wo der Zahltisch der Altar und das Einmal-Eins das Allerheiligste ist! — Ich kann Dich fürwahr nicht begreifen, lieber, guter Anton, Du bist mir ein ewiges Räthsel, mein ewiges Gegentheil, wie, — solltest Du mir vielleicht deswegen so lieb sein, weil du mein Gegentheil bist? — und bei Gott, ich heuchle nicht, Du kannst es mir glauben, dass ich Dein Freund bin, aber auch dein Verrina, wo du mein Fiesko bist, jener Fiesko des Schiller, der sein Vaterland befreien wollte, um es so recht zu unterdrücken, und auch ich kann Dir nichts mehr sagen, als was dieser Verrina, eigentlich Schiller sagt: den Tirann wird Fiesko stürzen, dass ist gewiss, — Fiesko wird Genuas gefährlichster Tirann werden, dass ist gewisser! — Und dieser Fiesko bist Du, theurer Freund, der unser theures Galizien von der geistigen Tiranney der Pfaffen zu befreien denkt, — denkst Du diess wirklich? — „Höre Fiesko", — sagte Verrina, — „ich bin ein Kriegsmann, verstehe mich wenig auf nasse Wangen, — Fiesko — das sind meine ersten Thränen — Wirf diesen Purpur weg!" — O theurer Freund, Du willst deiner Heimat ihr Schönstes rauben, das Vermächtniss unserer Väter, um ihr — was zu geben? eine neue Religion? — eine neue — Schmach der Menschheit, die einzig und allein ihre Feigheit geboren! Und sie soll was werth sein? — nimmer, — werth kann dem Menschen jene Hülle sein, die seine Schwäche

deckt, und diese willst Du deinen Brüdern rauben? Du, der Du so edel bist? Du willst deinem Volke nur jene Hülle rauben, die ihm doch doppelt theuer ist, einmal ob ihrer selbst, und ein anderes Mal als ein Angedenken unserer grossen Ahnen. Du wirst es aber nicht. Bruderherz, — „Fiesko — lass hier alle Kronen dieses Planeten zum Preis, dort zum Popanz all seine Foltern legen, — ich soll knieen vor einem Sterblichen, — ich werde nicht knieen — Fiesko! es ist mein erster Kniefall — Wirf diesen Purpur weg!“ — Ich will Dir ja nicht, theurer Freund, vorwerfen, dass Du unserem Glauben abgeschworen, — Du bist vielleicht so glüklich — für Dich, aber jener Mensch ist ein Ungeheuer, der da glaubt, was ihn glüklich mache, müsse auch andere beglüken: erinnerst Du dich noch, wie ich Dir diese Stelle aus Dobuš vorgelesen? und Du hast mir doch dazumal Recht gegeben, und selbst, glaube ich, gesagt, dass es kein Glük gebe, welches allen ein Glük wäre? — Doch genug davon, mein lieber, theurer Fiesko — Anton wollte ich sagen, — als Reformator kommst du nach Galizien nicht, zu was denn auch? um deine Freunde zu versuchen — und deine Verrinas zu finden? — Sei glüklich, Bruderherz, denn Du verdienst es, suche aber Dein Glük nicht im Unglük der Millionen. — Verzeihe! — Und nun weiter.

Du warst einmal so gütig, mich um mein Bildniss zu ersuchen, hier folgt eins, wie es hier in Kezdi-Vasarhely zu erschwingen möglich war; ich behalte mir aber vor, mein Wort bei nächster Gelegenheit, wo ich etwa nach Kronstadt reisen werde, besser zu lösen.

Dein Urtheil über meine Gedichte, die ich Dir zu übersenden die Ehre gehabt habe, ist ein zu gütiges, — meine Gedichte sind jezt eben unter des Presse, und ich werde vielleicht schon recht bald so glüklich sein, Dir ein Exemplar zu verehren, resp. verehren zu dürfen, wenn Du es nämlich gütigst erlaubst; wie man aber sonst meine Gedichte aufnehmen wird, weiss ich nicht, doch hoffe ich das Beste, indem Didycki mir schreibt: Povirjte myni: o vašych poeziach takyj maju

sud, šĉo i najmenšu pisenjku, jaku lyš napyšete, dostojno — a navitj svjatym obovjazkom jest, napečataniem obnarodovyty. Vy jeste pryrodnyj poet, a šĉo lyše napyšete, bude poezija. Vsi my bilše na knyžkach vinčeni poety, skoro ny ovladije kotroho s nas hrišnyj duch arogancyi, vsi my ustupym vam prynaležne pervoje mistce, jake prednačertav vam sered naroda Rusy spivackyj jej genij. Majučy to prednaznačenie zapysane v knyzi sudeb vyšnych, vy uže nijak ny v sylach virvaty sia yz čarodijnoho russkoj poeziji kruha, jak ny moh toho do samoj smerty dokazaty Taras Ševčenko. Vaša dolia i zadača velyka: majete spivaty russkomu narodu pivcem jeho najvirnijšym, a molodym poetam Rusy pryvodnykom i obrazom. Budjte lyš virni vsemu tomu, šo v hrudech Vašych poezijov hraje, i tvorit po vlasnomu vdochovenniju, po liubvi k narodu, yz kotroho vy vijšly, i do kotroho dušu vašu sudjba prykovala. Ja z mojej storony nyvyspovidymo tym sčastiem raduju sia, jake myni posli druha Vašoho H. Kobylianjskoho (myni) dostaje sia, šĉo možu Vas s čestijov predstavyty svjatoj mojej Rusy etc. etc."

Ja, edler, theurer Freund, Du warst der Erste, der mir den Weg zum Tempel unseres Volkes bahnte, der erste der mich in den Lorbeerhain führte, und ich muss Dir dafür zum Dank heute so bittere Vorwürfe machen, ist das nicht undankdar? — Ja, ich sehe es ein, doch glaube mir, ich konnte nicht anders, denn sonst müsste ich erröthen, wenn ich je das Wort „Freund" niederschreibe.

Du warst mein leitender Engel zum Tempel der Ehre, kannst Du auch nicht zum Tempel des Glükes mich leiten? — Ich bin noch immer und ewig nicht an meinem Ort, wo ich hingehöre. — bist Du mit dem Didycki nicht so bekannt, dass Du ihn vermögen köntest, dass er mir zu einer bescheidenen Stelle, etwa eines Kirchensängers oder Lehrers oder was immer was, verhelfen könnte? Ich verlange ja gar nichts, als ein Stükchen Brot und das Recht, den Sardak und den Kresak tragen zu dürfen, und dieser Wunsch ist doch bescheiden? In Lemberg wird ja, höre ich, ein Theater

(ruthenisches) errichtet, könnte ich vielleicht dort nicht unterkommen? — denn mit meiner Heirat ist nichts. — svataly, svataly za mene, a za prysiažnoho syna daly, o Schiksal, o Schiksal! bin ich denn nicht einmal so viel werth, wie ein Bauernbursch? — Sagst du nicht, theurer Anton, dass ich mir eine Kugel durch den Kopf jage? — oder rathest Du mir vielleicht, dass ich die Lira nehme, und durch Galizien singend von Haus zu Haus gehe? Aber die Leute werden mich auslachen, denn ich bin ja noch jung? — und riskire am Ende, wegen Vagabundiren eingesperrt zu werden. Mit der Lira ginge ich sehr gerne, aber einen Anhaltspunkt muss man doch haben, und Du wirst mir ihn vielleicht verschaffen; o wie schade, dass Du nicht Priester geworden bist, Du hättest mich gewiss zum Kirchensänger genommen, — doch auch dieses Glük soll mir nicht zu Theil werden. — Doch da Du schon Priester bist, so will ich Dir wie vor Gott etwas beichten, was mir auf der Seele lastet: Weisst Du, warum ich nicht in Pension gegangen bin? — weil ich da nicht den Sardak tragen und als Sänger von Dorf zu Dorf ziehen durfte. — Mea culpa!

Die Madame v. Marossany con sa belle fille fand es nicht einmal der Mühe werth, mir auf meinen Brief, den auch Du gelesen, zu antworten; sie fürchtet gewiss, dass einmal auch meine Bauernnatur nicht zum Durchbruche komme und sie ordentlich schwemme, — doch Du hast mir den gewissen Brief versprochen, warum schiktest Du mir ihn nicht?

Nun schliesse ich mit der herzlichsten Bitte, Du möchtest mir recht recht bald schreiben, allenfalls geschwinder, wie ich Dir geantwortet habe, wo ich Dich so lange auf eine Antwort habe warten lassen, ich habe mich aber nur für Dein langes Stillschweigen gerächt, nun bitte ich Dich um Vergebung und küsse Dich viel, viel tausendmal hinüber in Deine neue Heimat als Dein Dich innigst verehrender und noch inniger liebender Freund Fedkowicz.

Kezdi Vasarhely am 10/12. 1861.

[Друк. у „Житю і Слові" 1895, кн. I., стор. 16—19. Лист писаний на 8 сторонах білого листового паперу. Ґ. Похибки: зн. Glük, Schiksal... є в оригіналі.]

1862.

Ч. 20.

Лист Федьковича до Костя Горбаля.

Slava Isusu Chrystu!

Vaše myle ta velyčne pysanie vidobravjem na samyj novyj rik, i dužšem sy nym utišyv, nižby myni kto polovynu carstva buv daruvav, ale prostit, šo Vam až sehodne, druhoji dnyny po Vidorsčach, vidpovidj daju, bo bačyte, ja symy dny slabuvav šos trochy, a ja seji zymy i toho lita bohato zanypadav i duže zanypadav: tuha za mojimy horamy, povnymy pisni i bervinku, mene sy kosnula, — nydiju očyvydjky vid dnyny do dnyny, a naš vojskovyj likarj kaže šo jak ja svoju tuhu ny ukoju, to nyma myni vidky bohato žyty.

Ny žalj myni seho svita, mylyj mij druže, však znajete duže dobre, šo use, šom liubyv i šo mene liubylo, pered Bohom spočyvaje, a ja lyš sam sy ozdeblukaju, ny mavše nigde prytulku, jak ta bidna bylyna, ale pretci žalj by myni šče hynuty, bo čuju v sobi sylu, šobym sy svomu svitlomu narodovy mih spivakom prysłužyty, a teper až Sobi zmirkujte, liubčyku, jak ja sy Vašym lystom uraduvav, bo cyž mohloby mene šo dužše maj uveselyty, jak ta vidomistj, šo liude mene šče za liude majut, a ny chočut myni na storoni marne pohybaty daty! — O Vy ny zdumajete, Sokole, jakyj ja pry ti hadci ščaslyvyj, šo nyni-zavtra u svoji kraji, myzy svoji liude sy povernu i im šče naj chotj lebedinu pisniu zaspivaju. — Kolyž mene lyš sama dumka tak ščastlyvym robyt, jakyjže ja tohdy až ščastlyvyj budu, jak tota dumka na javi stane? —

Ale darujte, bratčyku, šom sy tutky rozpysav, kiljko ny tribno, bo jak toj kaže: serce hadaje, paščeka hukaje, — a teper pidu v rozum:

Koly mene u Ljvovi dobri liude za liude majut, a velyčenyj Pan Lavrovskyj za mnov syrotojov ustupyty sy choče, to naj jemu Hospodj za toto ščystiem ta zdorovjem nadoložyt, a ja jemu sy za jeho lasku nyzko kloniu, jako i vsim, šo na mene laskavy, i pryjmaju

sy koz'oji služby, jakov by mene ich volia nadaryla, ale aby my v poslide hnivu ny maly, to naj myni bude možna ozde skazaty, v jakim sposobi ja prystaty možu:

1. Jak ja o jaku bezpečnu službu prošu, to myni nikto ny pobanuje. — jak samy zdorovy znajete, zo mnov ny konče molodo sy dije, bo myni 27 hid uže mynulo. skažit že samy. liubčyku, šo by ja dijav, jakby komus tam sy šos povydilo, mene z seji abo toji služby ni syse ni toto strutyty, a ja syrota bery chiba torby na pleči, ta vzdovž svitom o prošenim chlibu? — Ot n. p. tak: ja bym prosyv o nadzorstvo pry drukarny, — Pan Lavrovskyj by buv laskav. i myni by do toho dopomih, ale cy Pan Lavrovskyj (abo kotryj druhyj, vid koho to mistce zaležyt' musyt na viky u Ljvovi buty? — Ot pide n. p. do druhoho kraju, jakby to do Vidnia, na jeho mistce pryjde druhyj, semu sy znov povydyt, koho druhoho za nadzircu pomistyty, — kto choče psa vdaryty, buka najde, a ja — chiba vertaj sy znov u vijsko. i začynaj nanovo vid gemajnoho služyty. — a toto hirko, duže hirko, kume Kostiu, kto ny viryt, naj sy lyš mene zapytaje, kiljko ja hušmanciv za pustodurno zjiv. ta kiljko mene ny odno smitie pušče svita časom sy nahryzlo, šo nyraz uže bihme prychodylo, svita lovyty.

2. Šo ja, buvše v civiljnim stani, lyš v sardaci taj u kresany chodyty hadaju, to ja ny kazav lyš na žert, ale toto moja virna pravda. i ja mih by lyš tohdy službu jakus pryjmyty, jakby myni moju siljsku odežu nosyty ny boronyly, — ja ny kažu. šo ja bym akurat z prostoho sukna odežu lyš nosyv, bo jakby čolovik lyš zatiekav. to mihby sobi oden abo i dva riedy odeži i z tonkoho sukna daty zrobyty, ale krij i kraska to by musila tokma taka buty. jak to u nas v horach nosia. — Vy budete sy smijaty. čestnyj druže, i skažete, šo to je „marota", — može buty, ale ja ji sy pokienuty ny hadaju: „Kabat abo sardak!" — tak ja raz sobi prysiahav, i svoju prysiahu ny polomju.

3. Jak ja šo do 1-ho i 2-ho punktu bezpeky budu maty, to ja koždoji službу sy pryjmaju (to sy rozumije. jak čyja laska bude, myni jaku navernuty) i maju v Bozi nadiju, šo ja svoji služby, naj ona bude jak

tiažka, tak dostoju, jak my H. Bože dopomožy! — ja pryzvyčajenyj do poslušnosty i do akuratnosty, svoho čynu z vojskovov virnostev i sumliniem dostoju, a mij dobroditeĺ za pevne ny bude maty pryčyny, žaluvaty, šo vin myni dopomih.

4. Ńajradnijšyj bym buv službi pry stavropygiji, bo sysia myni na usi boky najlipše sy podobaje, lyš koby ona myni šo do 2-ho punktu pereporny ny robyla; do cisarskoji službe, taky pravdu skažu, ny konče mene dušia tiehne, chiba šo by to taka profesura pry vyžšych školach bula, a myni, šo do 2-ho punktu, ny perečyla; ale taky, jak kažu, najlipša by taka služba, šo by i de by čolovikovy nimci svit ny putaly, bo ja bym v svij čas takož rad buv, podekoly na russki sceni vistupaty, kuda mene dušia duže tiehne, tymu, druže Kostiu, budjte vže na mene taki laskavy, ta potrudit sy samy do P. Lavrovskoho, i zanesit mu mij uklin i moju prosjbu, bo myni samomu teperj pysaty šče ny vipadaje. Vy uže tam use lipše ulahodyte, jak by ja samyj, bo Vam Boh dav velykyj i svitlyj rozum a do toho šče i tuhoho anhelia; takym kripkym charakteram, jak Vaš, mjake serce, jak to moje, duže rado sy klonyt.

Ny pravda, mylyj druže, šo ja tutky tiljko „uslovijiv" (jak to pan Didyckyj kaže) ponapysuvav, šo jak by to P. Lavrovskyj n. p. znav, to by sy za pevne hnivav, i mav by čoho, bo ja majže tak robju, jak tota baba, šo pytala: „cy pichane pane?" ale naj myni sy nikto dobryj ny dyvuje, bo ja, jak toj kazav, syrota, i duju vže i na studenu vodu, oparyvše sy raz kipjetkom, a prypovidka znov kaže, šo lipšyj peršyj hniv jak poslidnyj.

Pozvoljte my, bratčyku, naj Vam šče napyšu, šo jak by z seji našeji besidy šo mohlo buty, cy šo malo buty, to musilo by borzo buty, bo na vesni spodivajem sy pochodu, a tohdy vže hodi bude, vid vijska sy skaraskaty; takže šče skažu, šo na pensiju nijakym svitom bych ny pišov, bo ja choću buty, jakjem kazav, vid nimeckoho volokna raz na zavsihdy viljnym, a jak to ny mohlo by buty, to voliju na šyju vže kajdan niž peteljku.

Za p. Didyckoho ny možu sam ničo pysaty, bo ščem ny distav vid neho obicianyj eksempliar mojich drukovanych poezij; ja o čolovikovy borše dobre niž lyche hadaty lakim, a ovšem o takim čoloviku, kotryj nyznajomomu čužyncevy ruku podast. Ny oden može teperj hovoryty, a čymu i oden ny skazav myni v pered i pek tobi bise; ale Didyckyj buv peršyj, kotryj sy za mnov u Ljvovi ustupyv, a chotj vin mene v jeho poslidnim lysti duže urazyv, to ja jemu pretci podiaku vynen. — ja raz uže takyj.

Rad ja, taj šče rad, šo naši panove molodci na večernyci hadajut, a chotj mene ny prosyly taj i ny budut, (bo ny majut čomu) to ja bym sy chotj zza dveryj prydyvjuvav, koby myni lyš Hospodj svjatyj pomih, do toho slavnoho Ljvova sy distaty, ny tak za dli tych večernyc jak za dli toho, aby našym slavnym sokolam molodciam za ich lasku podiakovaty, šo ony i na mene ny zabuvajut, — jakže toto mylo musilo by buty, myžy našym russkym kozactvom zaspivaty! — Ale Boh badjko, — ny tužy, moje serce, čej šče sobi ny lyš zaspivaješ ale — i pohulajes.

Za sym že slovom buvajte my zdorovy, brate Kostiu (skazav bym Vam: „buvaj zdorov“, ale koly Vy myni vykajete, to i ja Vam mušu) — robit tam, aby dobre bulo, taj i kvapte sy, bo sehodne čas na času ny stojit. Ternia Vašoho sy ny boju, bo myni Boh svit mij ružev ny zastelyv, ale lyš toho odnoho sy boju, šo zahynu, taj sy myžy svoji liude ny distanu, bidna holovko. — Ale Boh badjko. — Majte sy harazd, taj vidpyšit jak najborše, koby Boh dav, aby šo radistnoho.

Fedjkovyč.

P. S. Vaš topirčyk stojit v dobrim spriatku. Čykajte lyš, jak ja sy nym v Ljvovi fudulyty budu. — Adresujte do mene do Berecku, — toto je odno mistečko, 2 myly kolo Kezdi Vasarhely, — ono stojit na voloski hranycy, de ni kury ny dopivajut, ni zvony ny zasiehajut; Bože mnia prosty.

На окремій карточці, вложенiй до листу, стоїть написано:

P. S. — o 12. hodyni v nočy dokinčyvjem lyst pysaty, i lyšenj hom zapečatav, až tut prylitaje štafeta z Kezdi Vašarhely i zazyvaje mene v sej čas tuda, aby špitalj vidobraty. — Tož ny adresujte do Berecku ale do Keždi-Vasarhely. — Vydyte, šo to vojskove žytie može! Ustav, ubrav sy, zovsim zabrav sy. — P. Didyckyj može my obiciani eksempliary moich poezij ny prysle, (kto znaje čymu) to budjte Vy chotj laskavy, myni oden exempliar do čytania pryslaty, a ja ho Vam nazad vidošliu. — Ny mohly by Vy myni z lasky Svoji i novyj ruskyj kalendarj čytaty pryslaty? Jabym ho Vam jak najborše vidoslav. — Proščajte.

Адреса. K. K. Lieuten. Josef Fedkowicz des Br. Kellner 41 Inft. Regts in [перечеркнено: Bereck] Kezdi Vasarhely. An Seine Wohlgeboren Herrn Konst. Horbal Hörer der Philosophie in Lemberg, Galizien Sixtuskengasse N. $102^{2}/_{4}$, recomandirt gegen retourrecepisse.

[Лист без дати; з тексту видно, що Федькович писав его 19. січня 1862 р. („druhoji dnyny po Vidorsčach"). Що лист написаний 1862 року, сьвідчить згадка в нїм про сьвіжо вийшовші его поезиї (заходом Б. Дїдицького) і про нову часопись „Вечерницї". Лист писаний на пяти сторонах листового паперу 4°. Адреса прописана на 8-ій стор. листу, зложеного до виписки. На марцї почтовій (15 кр.) вибита стампілїя почтова 21. I. До Львова наспів лист, як сьвідчить стампілїя, 27. січня. — Передрук із „Зорі" 1892, стор. 334—335].

Ч. 21.

Лист Дм. Жулинського до Федьковича.

Возлюбленный Собрате!
И военный Камрате!

За тую — сообщеніемъ изданнаго стихотворства изъявленную — внимательность не могу съ инымъ, какъ съ братскимъ — хотя политицѣ (хитрости, лукавствію) несоотвѣтственнымъ, однако законамъ естества согласнымъ — вираженіемъ Ты Тебѣ симъ приносить краткою но вѣрно сердечную благодарность съ тѣмъ объявленіемъ, что я въ слѣдствіе селезенкы нахожуся страдательнымъ и употребляю вибѣшнія. отъ

нашего полковаго лѣкаря (D-or Hein) предписанныя лѣкарства до поѣздки къ водамъ минеральнымъ.

Принимай, возлюбленный собрате, мое братское, чисто изъ внутренности происходящое, выраженіе »Ты« съ этою искренностью, съ которою я его дерзаю къ Тебѣ обращать!

Остаю съ любовію и почтеніемъ Твой благосклонный братъ

Димитрій Жульиньскій,
священникъ полка.

N. B. Поздравляю вся возлюбленныя собратья и камраты. Также мое почтеніе Барынѣ Пашковичъ.

Въ Городѣ Пестѣ 1862 года Мѣсяця 1-го Февраля.

Ч. 22.

Лист Федьковича до Костя Горбаля.

Slava Susu Chrystu!

Prosty Bih Ty, bratčyku, za Tvoju kartu, ta naj Ty Hospodj sjetenjkij zaplatyt zdorovječkom za Tvij trud, ale ny hadaj, šo Ty mene zažuryv, bo ja šče do Tie pyšučy, znav, šo z toho useho ničo ny bude, a tak škoda koždoho slova, šo o tych ričach hovorymo, volijymo my o čim ynšim pobalakaty.

Pyšeš, šo Ty banno, čymu Ty liude periže ny piznav, ot i ja to samo na sebe banuju, — ale cytj, naj Ty upovim: Pysav my raz P. Kobyljanskyj z Vroclavja, šo Morošanka mala des kazaty, šo to ja taky „prostyj sobi Fedjko“. Dobre i tak, hadaju ja sobi, taj udyjivsmy do neji kartu, jyksmy sam uže rozumiv, a ona my na toto zaraz i vidpovila, a šo vidpovila, to budj laskav, ta pročytaj sam zdorovenjkyj, a vitak skažy my, čija pravda: tut, bačyš, ny ynak, ale abo oboje — brešut, abo oboje pravdu kažut, — ja pro sebe samoho pravdy sy lyš deržu.

Šo ty mene, bratčyku, obsudyv, toto my ny dyvnycia, taj i ny seržu sy na toto, bo znaju, šo mene nikto v sviti šče ny zmirkuvav taj i ny hoden zmirkuvaty, a vidky Ty by mene mav piznaty? — Kažy

Ty kiljko choč, šo mnie znaješ, koly ja znaju, šo Ty mene vse taky ny znaješ.

Pan Kobyljanjskyj čyj sy ny podyvuje, šo z nym sy vže bilše ny perepysuju, bo ja sobi na čoli napysav. aby vid teperj sy lipše dyvyty, s kym sobi sy zachodyty. — „Za tvoje žyto sšče tebe i byto“ kaže odna prypovidka, a koby ji čolovik ny zabuvav, to by ny raz bohato lipše hostyv.

Za pryslani knyžečky diekovatj Ty, liubčyku, cilym sercem, a koly by Tvoja volia taj laska, pryšly my sšče dečoho, a najdužše Tie prošu o Ševčenkovi pysjma, bo jyk jich čytaiu, ty ny ynak, ale smy v raju; pryšly, pryšly, sokilku, a ja Ty duže krasno podiekuju, — lyš koly šo šleš, to ny šly na Tvij košt ale na mij, bo tak sy ny povynno, aby Ty za dli mene sšče sy i keltuvav.

Škoda, šo ny znaju, kotroji dnyny solovij naš. Ševčenko, sy upokojiv, ale Ty čyj budeš laskav, ta my napyšeš; budu sy staraty, abych chotj jykys sonat na ucho vidumav ta na Večernyci pislav, bo virj my, šo ja teperj jykys takyj ny po svoji voly ta stuženyj, šo taky očyvydjky nydiju, ta boju sy, šo dali zahynu, — boju sy, kažu! — Abož ny lipše sto raz hynuty, niž tak tryvaty, jyk ja ot tryvaju, šo ni splyv ni vtonuv? —

Ale tak, duško: cy na pomeršyj denj Ševčenjky šo napyšu cy ni, to ja toji dnyny naše vojskove kozactvo do sebe sprošu, ta budemo pamjatj našoho Viščuna chotj spivankov ta dumov pry zelenim vyni abo na solodenjkim medu obchodyty, — pryšly my lyš, bratčyku, jeho biografiju ta maj de šo, abych mav toji dnyny našym parubkam šo upovisty ta pročytaty. Cy u vašim studenim Ljvovi kto o nim spomjane cy ni, ale chotj bidni vojaky naj ny budut poslidni, šo svoho pokojnoho Bojana-sjvjata požielujut.

Maj sy v harazdi ta v dobrim zdorovju, liubčyku, ta ny zabudj, šo ja

Tvij virnyj druh

Fedjkovyč.

Kezdi Vašarhely 16/3 862.

[Лист списаний на трох сторонах листового паперу 4°. Передрук із „Зорі“ 1892, ст. 335].

Ч. 23.

Лист Федьковича до К. Горбаля.

Slava Isusu Chrystu!

Ja uže takyj čolovik raz na sviti, šo mene aby dytyna z puty zibje, a takoho čolovika ny može Hospodj dušše pomyluvaty, jak koly mu ščyroho pryjatelia nahalyt, ot jak Tebe myni. — Prosty-Bih Ty, brate, taj ny banuj na mene za se slovo, bo Ty ny hoden zmirkuvaty, jake ono myni dorohe. Brate mylyj, ja zdaju sia zo vsim na tvoji ruky, povody mnov jak sam rozumijyš, a budeš maty v Boha lasku za mene, bo vydyš sam zdorovyj, jakyj ja povijviter.

Za Morošanku i ny pryhaduj my bilše, — pliotka pliotkov, bula taj bude, — škoda lyš, šo Ty sia o ni tiljko rozpysav. De ja tohdy lyšenj rozum mav, koly ja sia cerez odno ničo na odnoho Kobyljanjskoho mih pohnivaty, šo ja ho može i ny varta. Ale ja znaju, šo vin mene prostyt, ovšem, koly Ty za mene dobre slovo daš, a tym časom ja syny dny samyj do neho napyšu.

Za Didyckoho ny maju Ty bohato šo i kazaty, bo mnie serce bolyt, šom sia tak oparyv, ale každut, šo chto sia kypjytkom obižže, to i na studenu vodu duje, tak budu i ja vid teperj robyty, bo vže baču, šo ja ny Ljavater. Ja do neho pysav, jak do svoho batjka ridnesenjkoho, šo ho vže ny maju, a vin — pustyv mene na publiku; bilše ny potribno nikomu znaty, chto choče Didyckoho piznaty. — Sapienti sat. —

„Auch eine originelle Studie", pyšeš Ty, a tak hejby se sia do Tebe pylo. Jakby se tak bulo, to Bihme Bože! šo bym Ty sia vid razu pryznav, ale prysiahaju Ty na hrobi moji sestryčky, šo ji vže ny maju, šo se sia ny do Tebe napyvalo ale do samoho P. Didyckoho. — Kobes Ty znav, jak toto vin do mene krasno pysav, doky ja mu šče moji dumy ny popryselav, a vitak? — Ale naj. kolysj, jak sia zyjdemo, pokažu ja Ty i toty lysty, a vitak i toty, šo my ich Didyckyj u poslide pysav. — Skažeš i Ty: Auch eine originelle Studie. —

Ny lizj do dyni
Bo tie zzidia svyni.

Ale lyšimo, bratčyku i dyni i sv., ta podyvim sia trochy i po naši literaturi. — Ševčenjko, batjko naš Ševčenjko! — uže se slovo same je take čudotvorne, šo ničo ny treba, lyš ho rečy, aby literacki naši uzurpaty, šo hej toty rapavi žieby po Halyčyni sehodne krikajut. tuda pozalizaly, de im Boh sudyv buty: u boloto. Ševčenjko, soloviju! chto sribernoho tvoho holosočku raz čuv. cy može toj žiebynnoho krikotu dožydaty? — Halyčyno, Halyčyno, bidna ty Halyčyno! — Ale čyj Boh ny dopustyt, aby žieby solovijiv pohlušyly.

Marusia, Marusenjka[1] — Božečku mylyj, koby my ny sorom. to bihme bym šče raz splakav. Se ny povistj, se odna krasna, krasna dušia visypana na papery. Kiljko liuby, kiljko poeziji! — Jak čolovik su knyžočku v ruky ozme, to ny ynak, ale tone v krasi hej bživka v cvitach, a jak mu sia pryjde ji z ruk poklasty, to až bojit sia, bo ny ynak, ale mu sia vydyt. šo svij raj. svoju dušu tratyt. O ny daj Bože takych knyžok bohato, taže čolovik mih by z tuhy za tiljkov krasov odurity abo i zahynuty. Ale skažy my, brate mij mylyj. cy nyma niraz u Ljvovi ukrainjskych knyžok na prodaž? — jak je. och to napyšy my liubčyku, abych ty v sej čas hroši pislav, bo šo značyt hriš slyna naprotiv tiljkoji krasy? —

Ščož ja Ty, brate, o našych Večernyciach skažu? — Ot žielj my lyš, šom ich ochrestyv. Jak u ich čytaju. to use my slová z Apokalipsy na hadku sia sunut: „Ty ni teplyj ni studenyj, — o dav by Boh, aby ty abo sia zahriv abo zastyv, bo jak ni. to pryjdu......" Se myžy namy. brate. — ale vernimo sia šče na chvyljku do ukrajinjskoji literatury. — Ny raz. jak jyji tvory čytaju, zanosia mnia hadky, aby sia zrečy svoji mamony ta pity spivajučy ukrajinov a chotj lyš Halyčynov. Lyš boju sia. šo prošenyj chlib duže hirjkyj, to jak ho vkušu. tak zahynu. Ale se myni sia može lyš tak vydyt. Ja mirkuju, šo odnako hynuty. cy tam vid

[1] Звісна повість Гр. Квітки-Основяненка.

prosenoho chliba cy tut z žaliu ta z tuhy, jak ta ptaška v klity. Može by čestnyj naš batjko Lavrovskyj myni chotj u sim sposobi pomič chotiv daty, ta vichodyty dli mene take pysjmo, šo by my možna bulo chodyty prisjky[1]) ta spivajučy cilym ruskym krajem. Ukrajinov, Halyčynov, Bukovynov taj Uhorščynov. Ty dobryj z Tomačkevyčym[2]), a Tomačkevyč znov znakomyj z P. Ljavrovskym, — ot može by chotj z seho mohlo ščosj buty. Jak radyš? —

Za tvoju dumočku duže Ty fajnenjko diakuju, — prykrasna ona, ale hej ščypaje, — mabutj mene, lyšny znaju za jake by se? — Čujymo, šo pryjide sudy symy dny oden slavnyj fotografa: jak se pravda, to pryšliu Ty moju portratj, koly bude dieka pryjmyty, a z ney pryšliu Ty može i ulamok z moho „Dobušia", abes myni nad nym Tvoju krytyku zdav, bo vid teperj ny hadaju ja ničo bilše do druku daty, zaky Ty ny pročytajyš taj ny skažeš, cy daty cy ny daty. — Ot bačyš, brate, šo ja vid Tvoho tovarystva bohato bažaju, ale ny ponychaj mene, sokilku, ta i Boh Tia ny ponychaje, a za sym slovom buvaj my zdorovyj, taj vidpyšy my, koly by laska Tvoja, ale — čyj skorijše jak na moje poslidne pysjmo? —

Fedjkovyč.

Pysano v čytverj, na samoho sjvjatoho Spasa.

Pryščypka. — Ševčenjka uzievjem sy vidpysuvaty i skoro skinču, tak Ty ho zaraz i vidošliu. — Nyma u vas tam u jaki knyharny ševčenjkovi dilá kupyty, abo chotj „Marusenjku"? Ej totož by ja rad ta šče rad! — Hynu, bratčyku, za Ukrainov, jyj Bohu! —

[Лист без дати, списаний дуже старанно на чотирох сторонах рожевого паперу листового 4°. Із змісту виходить, що сей лист із 1862, писаний на „Спаса" то значить на Вознесеніє, на весні. (На Буковині „Спасом" називають Вознесеніє, а не Преображеніє, як у Галичині). — Передрук із „Зорі" 1892, ст. 335—336].

---

[1]) Мабуть: pišky. [2]) Данило Танячкевич.

Ч. 24.

Лист Федьковича до К. Горбаля.

Dobryjdenj bratia!

Za pryslani knyžky ny diakuju ni Tobi ni Tomačkevyču, — ot chiba tiljki skažu: Prostybih; a chtož by hodenj za te podiakuvaty, šo ste mnia na čuži čužyni tak pomyluvaly, — šče raz: Prostybih vam, bratia. Ale ny banujte, prošu, šo vam „čornu radu z chmeljnyščynojov“ vidselaju, — ny use Kvitka ta Ševčenjko, šo na Ukrajini pyše, — och ni! — Z restov — ny majyte pro te šo sia i hnivaty, — ny schoče skleparj knyžky pryjmyty, to vidošlite my ich nazad, taj lad. — Bilše sym časom i ny pyšu, bo Bihme šo nymaju koly, ale symy dny pryšliu vam moji kipy (portrety) taj šče maj deščo, tohdy sia rozbalakajymo do voli. A na sim slovi buvajte zdorovy.

3 7 862. Fedjkovyč.

[Лист списаний на одній стороні білого паперу 4°. Передрук із „Зорі“ 1892, ст. 336.

До сего листу вложена карточка купця М. Димета, котрий, як звісно, займав ся розповсюдженем закордоньских видань. Ось вона: „Господину Федьковичу.

1. Кобзаръ Шевченка . . .	1 зл. 88 кр.
1. Повісті Гр. Квітки (Основъян[ен]ка 2 томи .	5 злр.
1. Повісті Вовчка	1 зл. 25
1. Чорна Рада	3 . 75
1. Хмельнищина	— . 63
1 Портретъ Шевченка	1 . 88
Итого .	14 зл. 39 кр.
Досилки	1 . 88
	16 . 27]

Ч. 25.

Лист Федьковича до К. Горбаля.

Слáва Ісусу Христу!

Бідного ані доварене ані допечене. Таке й моє. — Отъ клоню Тобі мій образъ и мого новобранця, — образъ безъ рамця а новобранчикъ безъ оправи, але будь ласкавъ, брате, та приймай уже якъ є, бо у нашімъ славнім місті, богдай ся запало, нима навіть оправника, ни такъ-аби рамцівъ можъ де дістати.

Дуже я ся якоі відомости від тебе сподівавъ, тай ни дочикавъ ся; мабуть Ти ся на мене чогось осердивъ? — братчику, коли я Тебе якимъ діломъ уразивъ, то прости, бо я — бігме — часомъ самъ ни знаю що робю.

Якби я бувъ такий щастливий у Бога, що би Тобі ся мій новобранчикъ сподобавъ, то прошу тя, братчику, дай го де відрукувати, або въ вечерницяхъ, або де самъ знаєшъ, — коли міркуєшъ, що ни буду мати якого калабалику зъ поліцєвъ: слижъ би се такъ мало бути, то волієшъ мого новобранця на Украіну післати. — Зъ рештовъ роби якъ самъ здоровъ міркуєшъ, лишъ аби добре було.

Мешъ питати, що я теперъ робю, — отъ пишу „циганку". Сеі зими може буде готова; гадаю іі рускимъ академикамъ у Львові поклонити. — Ся поема буде у шестеро більша якъ новобранчикъ, — міркую, що и гірша ни буде. —

За усе тебе брате прошу, абесъ мині твою критику надъ новобранцемъ приславъ, бо твоі критики я ся такъ тримаю, якъ божего слова, — нічо такъ ни може поету на добру дорогу навести, якъ права критика. — Мині ся видитъ, що я вже зачинаю помалу до себе приходити, але вже би далі — и часъ. За тілько ми лишъ жаль, що я тогідь тілько римаривъ. — прости мня днинко сегоднішна, тай ти, руский народе. — На Міхайла гадаю іхати въ прощи до одного великого намастиря въ мольдові, — тамъ я ся разомъ и за той гріхъ виcповідаю. Богъ чий проститъ, але простітъ и ви, братя молодці. —

Щожъ тамъ май мижи вами у Львові доброго чувати? — Якъ собі тамъ живете? здорові, дужі? Просивъ бихъ васъ ще разъ, абисте мині по дé коли писували, але я знаю, що пусто, бо я вже васъ ни разъ а ні два ся напросивъ, та дурно; навіть и ти вже ни хочешъ нічо писати, не аби такъ хто инший. А Томачкевичъ нашъ якъ мині ся має? — аби здоровъ бувъ. А сли зъ Климковичемъ ся може коли зострітишъ, то поклони му ся відъ мене въ добрімъ здоровю; дай Боже, абихъ ся пізнавали.

Що тамъ за нашего Кобилянского чувати? Той листъ, що я до него колись писавъ, обходивъ що ни всі швабскі краі, а его ни мігъ нагплити. — Коли що о німъ знаешъ, то дай и мині відомість. — А що тамъ зъ нашими вечерницями? — видко, Заревичъ добирае ся до нихъ май, май, жвавий собі, ні що и казати, лишъ за тілько го ни можу похвалити, що ни хоче до мене ані півъ словечка написати. — Най ся хвудулитъ здоровъ.

А що тамъ май межи нашими книжками цікавого ся появило? — Якъ би діправди щось вартного було, то дай мині знати, аби и собі того дива придбати. А зъ Украіни нічо май ни поприходило? —

Отъ ни мавше вже нічо білше писати, клоню ти ся въ добрімъ здоровю та прошу, дуже прошу, дай мині борзенько відповідь. *Федьковичъ.*

[Лист сей, як К. Горбаль оловцем помітив, прийшов у суботу 25-го жовтня 1862 р. Писаний він є виразним почерком на 3 сторонах жовтого листового паперу великого аркушевого формату. Передрук із „Зорі" 1889, ст. 125].

Ч. 26.

Лист Федьковича до К. Горбаля.

Слава 'Сусу Христу!

Учера ще дійшовъ мене твій листъ, та бувбихъ ти за ласкавий приемъ мого новобранця таки ще учера подякувавъ, та бачишъ, бігме не було коли, — ажъ мусівъ емъ сегоднішноі неділеньки святоі ждати. Отъ жежъ дякувать ти брате милий, щось ни погордивъ мноёвъ сиротоёвъ. Знаю я, що би тобі инакъ здало ся подякувати, бо ти ни мало причинивъ ся за мноёвъ, але щожъ, — рада би душа до раю, та гріхи ни пускаютъ. Ти ни знаешъ брате, якъ мині тяжко приходитъ, де що гарного написати, отъ до знаку такъ, якъ музиці въ якімъ млині грати. Але що маю своі голові робити, — відь такъ уже доля судила. — Охъ брате! Коби тото я ся хоть на два роки въ своі земли вздрівъ, заспівавъ би я вамъ инакъ, — міркую, що ні Кобилянский ни ти би вже білше ни сказали, що сте

ся на мені ошукали (Такъ, бачишь, писано ми разъ зі Львова).

Але я ся таки ні на кого инчого якъ на тебе гріхую, (чиму ни мавъ бихъ правду казати?) — ни просивъ я тебе разъ, абесъ поговоривъ зъ Томачкевичемъ або зъ кимъ тамъ знаєшъ, ци би вінъ ни мігъ мині черезъ пана Лавровського (або якъ тамъ нибудь) таку карту виходити, щоби мині можна було ходити співаючи цілимъ рускимъ краємъ. Ни писавъ я такъ? — а ти що мині на се віднисавъ? — Нічо. Але — дяковать ти брате и за се, бо ви вже ся тамъ у тімъ Львові таке пофудулили, що далі годі буде безъ бука до васъ и приступити. Але ни сердьте ся братя Львівце за се слово, бо ни брешу; отъ пишешъ самъ, що обіцяли ся Шашкевичъ та Томачкевичъ до мнє написати, — а написалижъ? — богдай такъ пси траву іли, — а они, коби здорови, ни знаютъ, якби мене іх одно най словечко порадувало: — але бо и ти мині такожъ парубокъ, аби ни казати, — а обіцяли ся разомъ зъ тобовъ писати, а ни ставили ся у слові, то я, бувше тобовъ, бувъ би іхъ до себе загуливъ, а вітакъ на ниточки до столика поприв'язувавъ, та й ни пустивъ, доки би гарненько що були написали, — але гарненько, кажу, ни оттакъ якъ на збитки, ніби тото, аби ни безъ того було: бо знаєшъ брате, якъ я коли дістану яке письмо зі Львова або відъ насъ таки відки нибудь, то читаю го щось цілий тиждень, або и більше ни разъ, аби ся до волі натішити, бо ви ни знаєте братя, якъ тото тяженько на чужині безъ своіхъ и безъ свого, — отъ якъ би вамъ ся (ни дай Боже) такъ трафило, то бесте сами побачили, якъ тото є. — Але що маю я ся богато з вами сварити (бо и такъ уже гріху наробивъ, що въ неділю божу, ще й досвіта до того, а вже сварню счиняю.) скоро мині ни будете писати заєдно, якъ має бути, кождий зъ васъ по черзі хоть разъ на тиждень, то буду вамъ що тижня нишлачені листи слати, абесте, німці, хоть платили, бо кажуть, що хто ся лінує руками, то мусить ставити ся мошенковъ, се вже такъ я вамъ зробію, та буду бачити, ци я зъ васъ лінку ни вижену. — Або и То-

мачкевичъ. — коли захотіло му ся тамъ якісь гріхи покутувати, — відки би ся тамъ и тількі гріхи взяли. — то мігъ би бувъ легко оденъ здоровий гріхъ позбути, якби бувъ мині що написавъ, бо стороньскому писати, то є оденъ милосерний учинокъ, — ни знаю, чиму го панотці ни написали до тихъ другихъ. — може й они жалували паперю, такъ якъ ти нипричкомъ. А я вамъ отсе кажу, братя: якъ зробитъ хто зъ васъ який велий гріхъ, а хоче го ся борзенько зкараскати, то най заразъ лишъ до мене пише: скоро лишъ буде листъ на пошті, то и гріхъ уже на пошті, а я беру го собі на свою душу, бо мині однаково, ци піду зъ дисітьма гріхами до пекла ци зъ одинацітьма, а все таки піду, бо вже нікуди инде: таже кажутъ, що усі тоти, що собі сами смерть заподівають, то идуть ци тамъ летя прямісінько у безодне. отъ такъ и зо мновъ мае ся стати, бо Бігме Боже! годі вже витерпіти. Гадаю ще на Україну написати, ци би тамъ де ни можъ бідну свою голову притулити. Охъ! — — — —

А якжежъ тамъ якъ, братчику, зъ нашими вечерницями? — Піславемъ туди оногда свою Пугу, та видитъ ся, що пана Заревича геть розсердила, бо до того часу перепадало мині хоть десь колись по листочку, а відъ того разу ані пікъ. — Ни знаю, чимъ се я такъ званого пана прогнівавъ, вже бігме ни знаю, якъ догодити: пиши, гніваютця, ни пиши, зновъ гніваютця, а я би радъ, коби на мене ніхто ся ни сердивъ. — та цижъ и ни радби я кождому догодити? — Господи! — коби такъ лишъ було коли якъ го нима. Отъ зачивемъ бувъ колисъ одну повісточку за дні вечерницъ писати, та зачивемъ, та й мусівъ перестати, бо ні коли. — Отже абесь вірывъ, то розкажу ти про цікавість, якъ я туть ся морочу: встаю о $^1/_2$6 години рано, та доки ся зберу, доки що, то вже и 6-та. Туть треба ся богу такожъ відай помолити (нихай прийме), от уже $^1/_4$ 7.

О $^1/_2$7 приходитъ до мене оденъ Капраль (мій таки краянъ) по руски ся учити, — учимо ся до $^1/_2$8. О півъ 8-і лечу до касарні. Заки переглягу її, заки що, уже й 8. — О 8. приходитъ капітанъ, тримае ра-

порть ба що. отъ уже й $^1/_2$ 9-і. О $^1/_2$ 9 зачинає ся школа и тримає ся до 10 годинп. О 10 біжу до нашого маєра, та учу ся зъ єго хлопцемъ (богдай ся нічо зъ него ни звело, бо такий урвитіль, що аби го лишь богъ побивъ) ажъ до 12 годинп. відси біжу на обідъ, а о 1 годині мушу вже бути зновъ у компанії, у школі писарскі, — тамъ ти обучую 24-охъ іхъ писати и читати по німецки (руснаківъ та волохівъ по німецки!). От учу іхъ до $^1/_2$ 3, голова ми стане якъ цеберъ, та ци радъ ци ни радъ, мушу пти на півъ годинп на прохідъ, бо о 3 мушу зновъ бути у школі, та зновъ ся ажъ до 4 морочити, відъ 4 до $^1/_2$ 5 тримає ся розказъ, а о $^1/_2$ 5 зновъ біжу до маєра, та капарую ажъ до 6. — О 6 іду домівъ, та молю ся дороговъ богу святому, що помігъ день трутити, прихожу до дому, тай застаю зновъ двохъ унтерохвицирівъ, що ся ходя до мене по руски учити и писати (та мусівемъ імъ волю вчинити, бо якъ стали прохати, такъ годі було ся збути). Отъ учу ся зъ ними ажъ до 8. — О 8 вечераю, та колимъ ни такъ гей дуже згризенний, то ще пишу собі де що зъ годину, а якъ ні, то мушу пти спати, бо бихъ ни здужавъ. — Отъ тілько, що хіба часомъ у неділю маю коли до церькови рано піти, а по службі божі на цвинтаръ до свого Урсуци, але часомъ такъ припадає, що и въ неділеньку святу треба ся клопотати то однимъ то другимъ ажъ до 3 годинп по полудню. О 3 годині иду на прохідъ, та бавю ажъ до 4, о чиверті прихожу домівъ, ажъ тутъ уже за мновъ и наші капралі та и инші жовніре реємъ: Панъ Летманъ, батечку нашъ, ану прочитайте намъ де що зъ Кобзаря або про Марусю. — Я читаю, а они плачутъ, тілько нашої и розривки. Є межи ними оденъ, що ся называє Капра, ажъ десь изъ Якубенъ, ци відки, той приходитъ изъ-о скрипковъ, та якъ заграє! — господи! — ни инакъ, але серця добуває, а ми зновъ зачинаємо за нимъ співати нашихъ Буковинскихъ. Отъ такъ зийдутъ намъ тихъ 4 годинъ, якъ би и ни були. — розходимо ся, а у понедівнокъ зачинаємо зновъ такъ, якемъ ти уже въ передъ розказувавъ. — Цижъ ни гаразди, брате? — Але — коли чоловікъ ни голий та ни голоденъ, то

дяковати богу милосерному и за те. — Оть мушу кінчати, бо дзвоня отакъ до церькови святоі, а сегодне по полудню, братя мої Львівце, чей ся вамъ легонько икнé, бо ми васъ тутъ що неділя при наші вечерниці згадуємо, та за ваше здоровя пємо. — Ей! кобижъ ви уздріли нашого цуgефіра Хрестика Іллаша, що се за парубокъ, то ни соромили бисте ся нимъ, хоть собі зъ простого стану: оть сей якъ то вамъ руске слово скаже, то ажъ у серця відволодіє, а німеччина топитъ ця якъ снігъ. Оть и за него, и за всіхъ таки клоню ся вамъ, леgіні мої славні.

Бувайте здорови, та ни забувайте и за насъ, хоть часомъ.

Федьковичъ.

Брате Костю, а слухай! — якъ учуєшъ що про мою „Пугу", то напиши ми, чи давъ ій Заревичъ друкувати, чи ні, аби я знавъ.

Я ще ни готовий. — Ци ни мігъ би ти мині, Костику, прислати на якись часъ тогідного календаря, — я бихъ радъ ще повість за закоханого чорта прочитати.

Чую, що буде у Львові ще якась тамъ часописъ виходити. Якъ ій побачишъ, то напиши ми де що про ю, чи варта що, бо кортить и мене на ню заплатити: кажутъ, що она мае бути для простого народу. Дай Боже щастливо.

Панъ Дідицкий мині якъ шле такъ шле свое „Слово". Я єму разъ уже дяковавъ тай просивъ, аби ми го білше ни славъ, бо ни вітекаю відки го оплачувати чобихъ правду таівъ.) — оть мушу ще разъ писати, може ще таки сегодне, а якъ ні, то на другу неділю, бо сегодне кортитъ мене ще до ненечки де що написати, бо такъ ся и убиває за мновъ! Охъ Боже милий, Боже! потішъ ти и сі та поратуй, бо нікому, а тяжко сироті одові безъ своіхъ дітий погибати. — Бувай здоров. Ще тобі наказую: Шашкевича та Томашкевича загули до себе, та поприсилюй на шіточки до столика, ажъ доки де що ни напишутъ, а ти мині зновъ, Костику, ни жалуй паперю: коли тобі

треба, то прошлю ти го громаду, бо ми ни давно оденъ мій давний капітанъ, щомъ го по руски віучивъ, цілу гугу подарувавъ. — Простибігъ.

[Лист без дати, списаний на 9¹/₂ сторонах білого паперу листового 8°. Передрук із „Зорі“ 1892, ст. 336—337].

Ч. 27.

Виписки з „Вечерниць“ 1862. року.

Переписка в ч. 35 (з дня 1. падолиста): П. Федьковичу: Вашу »Пугу« мы достали, а читаючи Вашого »Новобраньчика« радѣли мы, — шкода, що той послѣднёи поемы годѣ у нашôмъ Львовѣ выдрукувати, тому порадившись зъ П. Г. (очивидно Горбалем) мы загадали пôслати ѣѣ П. Кулѣшевû, чей вона тымъ скорше выйде на свѣтъ божій!«

В ч. 39-ім з 29. падолиста: »Нашъ поетъ Федьковичъ зачинае будити симпатію и у стороньскихъ людій. Проф. Цѣхановецкій пише зъ Гайдельберґу: »Знаете, я въ восторгѣ отъ Федьковича — это великій поэтъ. Я читалъ изъ него кое что Ивану Тургеневу (знакомитому романисту) — и онъ въ восторгѣ; и я передалъ ему прочитать и дать Марку Вовчку, — nota bene, они что нибудь напишутъ объ Федьковичу, или изъ него переведутъ«.

В ч. 41-ім з 12. грудня: »Тыми днями надôславъ намъ П. Федьковичъ хорошу повѣсть прозою: »Люба згуба«, котру станемъ зъ новымъ рокомъ въ Вечерницяхъ помѣщати«.

Ч. 28.

Лист Семена Нарівняка до Федьковича.

Najukochańszy Braty!

Donoszu tobi o moim zdorowiu i powodzennyiu szczo z łaski Nybesnoho z mojejow Żenow i mojem synom zdorow do kotro(ho)ś czasu zostaju — kotoroho zdorowia i tobi nawzajem u Nebesnoho Błahaju.

Do widomosty zasyłaju tobi mij jedyny na Świti Braty i pryjatelu jak my śia tu powodyt — powodyt my śia tu duzy z wyłyką prykrostyią — ponеważ w Roku 1862-him kławym sobi chatu na hromadzkim kawałku — ały koły Pan ny pozwoływ z namowy Szydłowskoho ekonoma, więc z muszynyi jezdym do toho że muszu w Roci 1863-tim znow sobi innu chatu stawyty — ały na moim kawałkowy na witciwszczyni. — znowu mij ty dorohyi Braty pyrypraszaju tebe i twij honor wyszszoho stanu, jak bys buw w tim stani to bym tebe prosyw o poratunok paro fl. ponеważ duży jesdym potribny, a jesłyś ne je w stani(,) i tak dobry, tylko tebe o toje proszu abyś nyzabuwaw o myńi twojem zyczływym pryjatelu — abys mih za meny z czysta sobi pryhaduwaty.

Pokłańiajem śia do naszoho dobroho Pryiatylia i Pana C. k. Leitnanta a by Boh Wsemohuszczyi Błohosławyw wśim dobrym ,) nyskyi ukłon zasyłajem — Brat Fedor — sestra Pałahna w kotoroi twoja stancia buła pid czas moho weśila — Test Milanowski. — Teści mojego syna Iwana(a) odali w Roku 1861 do wojska.

Sej List do teby so słezamy z kryslaju — że tak z uticha do teby widpys widaju szczom takoho sobi dobroho czołowika najszow szczo myni wse dobry widpysuje — w prytomnosty Johana Kruka.

Xiadz Kurbas już nieboszczyk a Waleria zamężna została(,) pojęła za Męża xiędza Karchuta i Mama zostaje przy nim.

duży bym tebe mij ty dorohyi Braty prosyw abyś ty mih u naszij Nowosiwci choć raz do meny pryjichaty abyś wydiw jak ja gospodaru — tagży i to szczo ładny kościol w Nowośiwci z budowanyi.

sej List Wylyku myni Braty utichu sprawyw bom się wdaw do Szuparky do Ianka Kruka i tam jeho krewny dobry myni zrobyw, i tagży z uticha wyłyka to bulo dla neho, szczo ty szcze tagży o nim ny zabuwajesz — tagży ukłon zasyłaju Panu Leitnantowy za tak dobru pamiet szczo szcze prećiń o swoich dawnych nyzabuwajut — tylko bym oto prosyw aby Pan Leitnand buw tak dobry a choć raz do mene paru słiw

wyrażny po polskie napysaty, bo sej Lyst trudno proczytaty. — Iohan Kruk.

z resztą ny maju szczo bilszy do wyrażenyia jak tylko to aby Boh wsemohuszczyi dopomahaw w zamysłach twojech Braty abyś mih nas widwidaty ćiluju tebe Braty serdeczny po nyzliczony razy i zistaju twojem zyczływym Bratom do złożenije mojich ruk.

Semen Naruniak.

Szuparka, dnia 21/12 1862.

Po dawnych Listach Pana Leitnanda poznaje że tak czułego serca ku Bliźnim kwitnie. Bóg dobry nadgradza. — pierwszych tylko naszych mów jak miałym z Iwanym Krukiem o Pańskiej osobie a potym z doświadczeniem czytając Pana Leitnanda Listy przysyłany do Semiona Naruniaka więc poznaji Iana Kruka jako kuzyna mojego za wiary godnego człowieka tagży i Pana Leitnanda Przyjaciela Semiona Naruniaka że niemogą się mnie namówić o dobroći Pana Leitnanda Osobie — prośił bym pokornie Pana Leitnanta osoby chci(ej) Laskawie tagży i do mnie krwi szlachecki pary słów z kryślić — mój ukłon zasyłam Panu Leitnantowi — aby Bóg wszechmocny pobłogosławił szczęściem — a dopomagał w zamysłach — całuję osoby serdecznie Pana Leitnanta po Wiely razy. proszy o odpis pokornie

Karol Morawski
G. P. auch Gr.(?)

[Поясненя до сего листу подані далї у спомпнах Івана Повшека з Новосїлкп Костюкової. Про Івана Крука із Шупаркп порів. оповідане Федьковича п. з. „Штефан Славич“. Семенови Нарівняковп посьвячена поема „Пуга“].

1863.

Ч. 29.

Подяка майора Ґарайса.

Mein lieber Fedkowicz!

Ihre zarte Aufmerksamkeit hat mich auf das Angenehmste überrascht.

Es hat für mich einen um so grösseren Werth als ich überzeugt bin, dass es der Ausfluss Ihrer besonderen Ergebenheit für meine Person und Familie ist.

Nehmen Sie sonach hiefür meinen wärmsten Dank und die Versicherung daß es zu meinem größten Vergnügen gehört Jedermann, besonders aber Ihnen mein lieber Fedkowicz Angenehmes erweisen zu können.

Rechnen Sie demnach stets auf Ihren bereitwilligen

5. Jänner 1863. v. Gareiss, Major.

[Поясненя до сеї подяки находимо у споминах Дмитра Гудими. друк. у „Буковині" 1896, ч. 128. Федькович зладив жовнярам на сьвятий вечір спільну вечерю і запросив до неї майора Гарайса, котрий і прийшов з жінкою та двома синами. Федькович при вечері сидїв у гуцульськім убраню. Отже то майор дякує Ф-еви за сї запросини].

Ч. 30.

Листи Онуфрія Стихаря до Федьковича.

I.

Доношу вамъ насамъ Перд від себи відомѣск шомъ зласки Господа Бога и зъ доров леш кѣлко мине трошкй око Болит(,) вінчусу вас Кмирикі (? камрате) щіским из дорова(,) gикујоу (дєкую) вамъ душе фаєно за вечерјо.

Онуфрі Стихар.

II.

Кієд Ваптргі (Вашаргелй). дна 13 єновара року 1863. до пана Лт. Федьковича.

вѣньчування. вінчујо васъ пане Лт. щістємъ здоровємъ й семъ новем рокомъ єкімъ изъ дорове дочикали и щієкјо абимъ упровадили абсти щісливи дочикали до свйтого ардану від ардану до оскреннея від оскреннея до благовлення від благовлення до осинисенія від осинисенія до овиднйя від овиднйя рік по рік поке пан Бог вам назначив вѣк. чимъ вас вінчуєу того вам з(и)чу абе вам токй свта (тоті сьвята) святын на по-

мич були що собі у пана Бога жедаєте сего року най вам Бог допоможе ласков своєв нибеснов

Онуфрі Стихар.

[Про Стихаря є згадка в опов. „Кобзар і жовнярик"].

Ч. 31.

Виписки з „Вечерниць" і „Слова" 1863. р.

В числї 3-ім Вечерниць із 17. січня 1863:

„*Письмо ôдъ Федьковича.*

(Въ пятницю 11/1 въ вечерь).

Спасибі браття! — за все!

Лежу въ ліжку та чекаю смерти. На самъ нашъ новий рікъ занепавъ я дуже сильно — Lungen- und Rippenfell-Entzündung. Якъ не загину, то відпишу. — Робіть, що ваша воля та й ласка. — Прощайте, браття мої!

(На другôй сторонѣ чужимъ письмомъ): Es ist Alles veranlasst worden, dass sämmtliche Schriften und Notizen seiner Zeit an die Redaktion der „Weczernyci" gelangen. —

А при кінцї того самого 3-ого числа »Вечерниць«:

»Телеграмъ ôдъ Федьковича.

На нашъ телеграмъ зъ Суботы дôстали мы въ Понедѣлокъ такую ôдповѣдь:

Трохи лѣпше. Дякую. Незабаромъ листъ.

Федьковичъ".

В числї 5-ім »Вечерниць« з 31. січня 1863:

Переписки. Любôй громадѣ въ Станиславовѣ. Спасибôгъ Вамъ, братья, за те, що умѣєте шанувати та любити, кому шаноба та любва належиться. Мы читали въ »Словѣ« допись изъ Станиславова, якъ Вы тамъ сумували на звѣстку о слабости нашого Осипа, та молили Бога по своєму, щобы давъ нашому любому брату-спѣвакови подужати. Се жъ и не дармо Вы молились: Федьковичъ уже здоровшій и за-

славъ намъ нову гарненьку повѣстку та поклôнъ усѣй молодôй громадѣ«.

[Замітки: Дата Федьковичевого листу 11 1 очивидно помилена, бо коли на наш новий рік (13 1) заслаб, то не міг писати про слабість 11 1. — Згадана у переписці допись у „Слові" ч. 9. така]:

Изъ Станиславова: Хорошо справились нашî школярѣ гимназіи Станиславôвской. Вычитавши зъ »Вечерницъ« объ небезпечно занедужавшôмъ рôднôмъ спѣваку-поетѣ Федьковичу, кинулись чимскорше до попа-професора Ч. Ô. Пор. Нестайки и наймили за тогожь выздоровлѐнье спѣвану службу Божу. Нынѣ т. є. 23. Януарія по нашому численью о 8-ôмъ часѣ рано — зôбралась громадно молодѐжь якъ и иннî чеснî тутейшî рускî родины на предъоголошене богослуженье. Для великой внутренной простороны нашой церкви здавалась громада згромадженыхъ вѣрныхъ дуже маленькою бути — однакъ не силомôць притягнена, не въ цѣли демонстраціи зôйшовшася, сердечно-щирорускa. Мило и любо було кождому дивитись, якъ ôтъ маленького школяря-дѣтины ажь до усомъ засѣяного молодця-козака всѣ горячî-чистî молитвы вышептували. Немало радовавъ насъ и хоръ молодыхъ спѣвакôвъ, правда, що тымъ разомъ лишъ »самоилковъ« продукуючій ся, а то зъ той причины, абы и нутъ несвѣдомî могли про здоровье незабутного свого поета спѣвати. Стараноcя такожь якъ коли, такъ найбôльшь вже нынѣ, абы богослуженіе по обряду нашому греческому ôтправилось. И Ч. О. Феодосій Шанковскій катихитъ гимназіяльный ôтправили къ тôй самôй цѣли о 7-ôмъ часѣ рано — тиху службу Божу. Богъ да проститъ.

Вы Львôвскî братья — громадо рôдна — которî найборше и найлучшî о тôмъ молодовъ генераціевъ любимôмъ Мужу получаете вѣсти, не залишѣтъ о нѐмъ кождымъ разомъ — давъ-би Богъ потѣшного! — доносити: ôнъ-бо ихъ братъ-батько — ôнъ штандаръ ихъ народный!*)

*) Дописка від редакциї »Слова«: Власне одержали сими днями въ редакціи »Вечерницъ« письмо отъ самогожъ Г. Федьковича, где тойже извѣщае, що найбôльша опасность для его здоровья уже минула. — *Ред.*

Ч. 32.

Лист Федьковича до Данила Танячкевича.

До Данка до Танячкевича, якъ до брата рідного.

Любчику!

На нашъ новий рікъ бувъ я дуже, дуже чось сумний, ни инакъ, але здавало мині ся, що якъ би земля мині ся проступила, то бихъ у ню пішовъ: ни тямю, що би я бувъ ще коли такий смутний, якъ тоі днини, — відай душя сама вже своє горе віщувала, бо у ночи, бачите, десь коло 9-і години, якъ мене ухопили кольки, то ні відки було тривати. Скочивъ мій служка заразъ до касарні дати знати, позбігали ся наші хлопці, але я вже іхъ и ни пізнаю, такі мене страшенні кольки прутъ. Побігли по лікаре, ледви повідшукували іхъ по коршмахъ, але претці хоть оденъ на моє щасте ся лучивъ, що мині зъ обохъ рукъ кровъ пустивъ: отъ и полекшало мині трошки, але все 4 дни бувємъ більше на тімъ як на сімъ світі, та коли ще Богъ дни давъ то ще и жию, и вставємъ сегодне трошки, аби вамъ на ваші любі прилюбезні листи хоть по пару слівъ повідписувати. Якже они мене у мої тяжкі слабости потішили!

Бодапрости братя, бодапрости! – а книжечки ваші любі, книжечки! — Читаючи іхъ, здоровя мині очивидьки прибувало. — Та вай уже такому моєму здоровю: дофторі усе таки ще крутя головами, — кашлаю дуже, – бою ся, що бихъ у сухоти ни впавъ, — та якъ уже тамъ и буде, то мого віку ни богато: нидію день за днемъ: та щожъ и робити! — лікарі усе кажуть та наказуютъ: ни журітця тілько, бо пропадете, —, а Богъ ма чимъ ся радувати. Само серце ся журитъ – А на щожъ ви ся, сокілку, ажъ на телеgрамъ тратили? Боже милий, Боже! таже я вамъ ні братъ ані сватъ, щоби ви за мновъ такъ дбали. – Ни робітъ того більше, серце ласкаве, відкижъ и васъ стане, якъ ви ся схочите за кождимъ тілько убивати? — Ми и безъ того знаємо, яке красне серце у васъ бє! виспалисте го у вашімъ листі на папірь: - до смерти

буду тотъ листъ собі ховати. А ще ся мушу зъ вами сварити: на віщо слали ви мині книжки? — таже то гроші коштує, а тепер тяжко постало за грейцарь, бігме тяжко, на що маєте ви ся для мене кельтувати? Але и урадували мене ваші книжечки! а найдуше невільникъ тай украіньскі співанки. — гий, гий! та виріє въ наймахъ въ неволі, та ни знавъ я долі ніколи! Та гий же! Якємъ сі слова читавъ, то ажь ми кровъ зъ серця потекла.

Хмельнищину я читавъ. — гарна, нима що казати! А чорну раду та єі ни відославъ я тогди тиму, що они би ся мині може ни сподобали, але тиму, що ни витякало ми грошии. — Біда, кажуть, бідному безъ слуги. — А тепер скажу вамъ, якоі я гадки про украіньскі книжки.

Нима въ насъ сонця, якъ Тарасъ, нима місяця якъ Квітка, и нима зіроньки якъ нашя Марковичка. Про Тараса та Квітку нима що білше и казати, а про Марковичку хіба тілько скажу, що звичайнійшь та краще ни годенъ уже ніхто написати. — що до форми, то она перевершила ще Квітку, але одна въ неі хиба та и ни мала хиба: кождi зъ єі повістей бракує моральна підвалина (: eine moralische Grundidee :), — чоловікъ читає єі повісти, наче медомъ по серци го мастить, але дочитавше, питає ся, чиму? — нашо? по що той або та такъ а такъ страждала? Марковичка має намъ у своіхъ повістехъ вижші моральні цили вказувати, а стане она тогди першовъ нашовъ писательковъ. In der moralischen — oder überhaupt in der Erzählung, wenn sie poetischen Wert haben soll. — каже оденъ славний німецъ (: забувъ уже котрий :) soll das ewige sittliche Gesetz durchschimmern, dass das Gute besteht und das Böse, Schlechte zu Schanden wird. Und wenn das Gute auch unterliegt, so muss wenigstens die Idee der höheren Weltordnung, der moralichen Macht, siegen.

За Куліша ни знаю що вамъ казати. — може бути, що я єго ни можу ще такъ оцінювати, якъ вінъ варта, але — я єго ни можу читати. Яка причина въ тімъ є, ни знаю, — скоро зачну го читати, то якось

мині, гей бихъ підъ шрубами бувъ, — усе мині на гадку набиваєтця, що Кулішъ дуже учений, але ни знає ще серце свого народу. Форма єго творівъ дуже старанна, богато часу мусівъ вінъ десь доложити, доки ся зъ народноі бесіди и пісні вівчивъ народноі фрази, але та фраза такъ ни причкомъ, якъ красно убраний мертвецъ, що въ німъ серце уже ни бє. Кулішъ и Марковичка, се дві противні души: Кулішъ кладе собі вижші ціли, а ни вміє іхъ совершити, Марковичка уміє якъ а ни знає що, чиму, на що.

Але васъ прошу, абисте моі сі бесіди ани разъ ся ни противили, бо я ни годенъ ще письменнихъ сіцувати, — є се дуже велика річъ. Отъ я лишъ сказавъ, якоі я гадки, але ци моя гадка справедлива, то велике питання.

Зъ повістевъ „люба згуба" робітъ такъ, якъ сами здоровеньки знаєте. — віршъ до Куліша такожемъ написавъ, коби лишъ удатний. — Зъ друкомъ поезій ни треба ся ще квапити, бо я бихъ радъ Циганку та Зрадзілля ще докінчати, — може я самъ налагожу манускриптъ, та го вамъ пришлю, але нічо би ни шкодило, кобисте мині написали, котрі зъ моіхъ поезій вамъ ся подобають. — Борзо вамъ манускриптъ ни зможу ще приєлати, бомъ дуже слабий, — страхъ богато зъ мене дофторі крви виточили, та морочить ми ся богато въ голові.

Ци я Добуша дочикаю ще написати, ци ні, — ни знаю. Плянъ готовий, а якъ бихъ борше загибъ, то я вже ся о тоє постаравъ, аби го або ви або Шашкевичъ дістали. Хотівше Добуша писати, то мусівъ бихъ дома бути, безъ грижі, безъ туску, мижи своіми людьми, аби мині ся поезія нашого народу назадъ нагадала, бо вже богато дечого ся позабувало. — Або чиму, гадаєте, я ся такъ за домомъ убиваю? — тиму, — та нищастна моя долечко! — Цижъ нима таки ратунку? — Длі другихъ, що хотя ся учити на що нибудь, є стипендіі, а для того, котрий би ся радъ учити поезіі свого народу, нима нічо. — Але я ни нарікаю: самъ смерти собі ни заподію, бо Господь самъ, бачу, гадає мене спрятати зъ сего світа. Та и не жаль ми за нимъ.

— лишъ тілько бихъ радъ, у свої земли лежати, тай и на тото ни маю ґрайцаря, аби домівъ поіхати, бо пішки ни путерую ити. Де ще ся який гріхъ при души заважавъ, усё пішло теперь на дофторі та на ліки, та ще мушу ся и удовжити. — А трёхъ лікарівъ платити, то ни жертъ. — Але нічо тото, богу дякую за все.

За вашихъ вельможних ни згадуйте мині сокілку ніколи нічо, бо они ни варта, аби добрі люде іхъ и въ губи брали. — Отъ най ся западають. — Дуже я зъ рештовъ радъ, що мене ни пригорнули до Львова, — а яжби у Львові що робивъ? О ні, брагику, моє щістя ни тамъ. — Моє щістя въ Буковини у горахъ а коли ни въ горахъ, то все таки у Буковині мижи Дністромъ а Прутомъ. — Ни знаєте ви, Любку мій, кілько тамъ краси та поезії! — Хто ни може на Україну, та тамъ ся народного духа учити, то най иде въ руску Буковину: до Кіцманя, у Заставну, у Чорний-потікъ, а якъ тамъ побуде якисъ часъ, най иде мижи Гуцули, у Довге-поле, у Ростоки, у Шипітъ, у Сторонецъ!

Ще спімну про мою »Любу-Згубу«.

Ни є це нибилиці, але каваловъ мого жития. Такъ я дома тривавъ; а я ся зъ дому ни називаю Осипъ Федьковичъ, але Юрій Коссованъ, ци якъ мене дома звали: Коссованючокъ. — Федьковичемъ то мене лишъ въ рекрути вписали, бо мене, знаєте, безъ паса зъ Мольдови видали. — Радъ би я вамъ и більше ще уповісти та ще ни можу, але Костеви я дещо про себе напишу, аби, якъ загину, хоть вінъ дещо вамъ знавъ про мене розказати.

Гий гий!
Та виріcъ въ наймахъ, въ неволи,
Та ни мавъ я долі николи, —
Та гий же!

Простибігъ вамъ, пане мій, брате мій, за ваші книжечки! — Але є и въ насъ на Буковині красні співанки, — буду вамъ по деколи іхъ приселати, та ни знаю, ци мутьця подобати, бо дуже прості. А знаєте ви одну співанку:

Гий встануж бо я раненько,
Уберуж я ся борзенько,
Тай займуж бо я плужочок.
Впоруж бо я шнурочок и т. д.

Та дуже она красний голос має. Коли ій ни знаєте, то мушу вам конечне ій прислати. А може ви ся гніваєте, що вам за такі пусті річи говорю? Так и перестану.

Про те знов, що ви до мене, душко, так довго ни писали, то я ся аж тогди перестану гнівати, як мині будете з частенька писати. Дотримуйтеж слова, лебедику.

Остав ми ся з літа ще оден портрет. — Коли ласка, то приймітъ, голубчику. — Я вас панком ни називаю, але паном, — рад би я вас рідним братом назвати, та бою ся, що вас оскорбю, бо я, звичайно, бідний жовняр, а з роду простий мужик, та ни випадає мині брате вам казати, бо ви сегодне завтра станете на попа, вас муть люде величати та в руки цюлювати, а я усе світом блукатиму безталанний, коли ни загину. — Та дужем ослаб, брате, коло мене цілу ніч свічка горить, и оден жовняр пантрує. Але лікаря славного маю, тутейший физикус, а називаєтця Сінкович — він мині ни дав погибати, та и тепер у одно два рази на днину до мене ходит.

Будьтеж мині здоровеньки, славний пане! — дякувать вам за ваше добре та ласкаве серце. Потішь вас Господи на кождім поступі так, як ви мене красно та любо порадували. А пишіть мині, пишіть мині серце, кілько зможете, та кілько витякати мете. Ни забувайте мене, ни лишайте мене, ни давайте мині в світі пропадати, та мете мати великий простибіг у Господа милосерного. Шашкевич най ся за тото ни гніває, що до него пишу, я отце зо щирої души писав, та и вас прошу, сокілку, постарайте ся, аби був у вас, ци мижи вами старший парубок, се богато варта, уздрите сами здорови.

А як Тараса батька споминати мете, то ни сміштця братя, але чиніт так, як я вам ражу.

Усімъ щиримъ та ревнимъ рускимъ парубкамъ низенький мій поклінъ! — Ни забувайте мене, браття мои, такъ якъ я за васъ николи въ світі ни забуду. А караскайте ся німецкихъ та ляцкихъ звичаївъ, караскайте ся, молоді мої братя, аби біда надъ нами гору ни узяла. На васъ уся наша надія: піддасте ви ся біді, то и ми пропадемо, бо ми — бйлє, а ви цвітъ, ви маєте вашъ народъ уквічати. Караскайте ся братя чужоземщини, та набувайте рідного духа, — найчистішъ вінъ на Україні віє, вітакъ на Буковині, — ни забувайте, соколи мои ясні.

Якъ би я скоро загибъ, братчики мої, то скажітъ мині на Чорногорі красний хрестъ поклаcти. — А Добунову кирницу скажітъ красно вицимбрувати — кождий Гуцулъ зъ надъ черемшу покаже вамъ, де она є.

Ще разъ, Данку: бувай ми здоровъ, та пиши мині зъ чиста, а за все прошу: ни гнівайте ся, можемъ що и не трібного написавъ, але вірьте мині, що зо мновъ ся світъ крутитъ, такий ємъ слабий.

Федьковичъ.

[Сей лист був друкований у „Товаришу" 1888, стор. 111—116, і в „Зорі" 1891, ст. 66, але тут лише виривками. Оригінал листу, котрий був запропастив ся і віднайшов ся, писаний на 8 сторонах жовтого листового паперу, 4°, і є значно ушкоджений. Дати не має. Власність тов. „Просьвіти" у Львові. Ми друкуємо лист після оригіналу].

Ч. 33.

Лист Д. Танячкевича, К. Климковича і В. Шашкевича до Федьковича.

I.

Серце голубчику!

Не віритимешъ, голубчику, якъ засмутила насъ всіхъ ся звістка, котру Ти заславъ мені у Твоімъ першімъ до мене листі. — Перший листъ, поправді нічого вдався! — Бодай нікому и николи не доводилося зачувати такихъ звістокъ. Вже сама звістка така страшна, а Ти її ще намъ більшъ страшною зробивъ

Твоімъ уривнимъ, загадковимъ писанням. — Тому то, бачъ, я таки зарасъ ранесенько пійшовши ко телеграфу, хотівъ и довідатися якъ Ти, соколе нашъ маєшъся, и поправді Панъ Бігъ насъ потішивъ, бо відібрали добру відомість, що Тобі вже ліпше. — Дай Господи щобъ незабаромъ Тобі не тільки ліпше, але таки зовсімъ добре було, тай по тій хворобі вже на завше здоровенний бувъ и попишавея намъ такъ гарно, якъ той барвінокъ зелений! — А зъ новимъ здоровлямъ щобъ Тобі прибуло и новоі сили и сильного голосу до святого співацького діла. Дай, Господи Милосерний, того всего добра якъ найборше діждати!... А тимъ часомъ я зъ нетерпіливостию очікую Твого письма, що Ти мині обіцявъ надіслати: чей у німъ вже мені напишешъ, що Тобі вже не etwas, но таки зівсімъ ліпше.

Но тепер ще одно. —

Знаю, серце, що у Васъ жовняриківъ грошенятъ Бігъ мае: треба якось то и виставнійше жити, а часомъ таки и місця дотримати дурникамъ, що то надъ гроші и не знають въ світі иншоі вижности. — А Тобі у Твоімъ недузі іхъ таки треба, здалося-бъ и попоісти де-чого ліпшого, и таки такъ на медикамента потрібно... Отже я позбіравъ для Тебе межи моіми колегами яку копійчину тай Тобі засилаю на теперъ 50 ринськихъ, незабаромъ пришлю більше. — Серце не гордуй нашими невеличкими дарунками но прийми іхъ ласкаво, бо то знай посилають щирі, прихильні Тобі молоді души... Оберни іхъ на своє лічення, Ти за іхъ вже вивдячишъся колись голоснимъ, праведнимъ співомъ...

На тімъ кінчу моє письмо. — Даруй що таке невеличке. — Засилаю Тобі щирий поклінъ відъ усеі нашоі молодіжи, а самъ цілую Тебе по тисячъ рази

щиро прихильний

люблячий

Данило Танячкевичъ.

Ще одно. Не дивуйся, що я до Тебе, ще гараздъ и не розпізнавшися, тикаю, не гани мою просту натуру — бо то бачъ, въ мене така думка, що намъ

козакамъ не гарно панькатися, що тимъ панамъ. — знай козацька мода инша: намъ належить говорити щиро — по руськи...

II.

Дорогий Земляче!

Якъ страшно поразила насъ усіхъ та злоповістна вість о Вашо́мъ недузі то одинъ Богъ знає, а Ви мабуть тільки догадаетеся, бо такий чоловікъ якъ Ви не може не вірити, якъ-то вінъ дорогий для всеі родини. Не було-жъ и нічого веселішого для насъ, якъ отся друга звістка: що Вамъ трохи лішше стало, — бо до тоі звістки лучитця солодка надія, що милосердий Богъ не лишить насъ найдорожшого брата, но змилуєтця и пішле Вамъ те найбільше добро якого Вамъ ради нашоі дорогоі батьківщини изъ всього серця жичимо, — пішле Вамъ добре здоровля. Якби Ви знали, кілько то горячого желания що хвилі за Васъ у серці кождого нашого брата до неба злітає, и до Вашои недужоі постелі стремитця, то Ви-бъ до разу здорові здоровісенькі стали.

Потішьте насъ дорогий брате що хвилі, що години, коли Вамъ хочъ трохи полішшає, щоби не страшилась и не горювала ваша сердечна браття

и Вашъ щиро любячий землякъ и приятель

Ксенофонтъ Климковичъ.

III.

Брате сердешний!

Засумовались ми відъ першоі вістки — та повеселіли прочитавши другу, що Вамъ уже лучче. Дай Боже щобъ скоро довідались ми, що Ви здорові та сильні якъ бувало — Дорогий Коханий нашъ Брате! Може довелось би тогди побачити Васъ по міжъ нами щаслившого якъ доси, чого відъ серця зичить Вамъ щиро приклонный

В. Шашкевичъ.

[Лист без дати, писаний спільно Танячкевичем, Климковичем і Шашкевичем. Зміст показує, що тут єму місце].

Ч. 34.

Лист Федьковича до Танячкевича, Климковича і Шашкевича.

Братіки мої якъ рідні!

Спасибі Вамъ за вашь даръ та за вашу щиріоть, инакь ни вмію вамь подякувати, бо слівъ мині ни стає. — Спасибі братіки мої: най васъ Господь ласковъ своёвь небесновъ помилує. — А я вже гадавъ, що я сирота! — ни правда: хто такихъ щирихъ побратимівь у світі має, той ни є сирота. Спасибі братя. —

Я ни бувъ ніколи ще безъ грейцаря, и тепер Богу дякувати, ні, але якъ бисте були мене не помилували, то мусівъ бихъ туть погибати, а такъ зможу ся може домівъ дістати, та тамъ умератиму: моє здоровя пішло за водою, — довго нима мого віку, груди скажені: — да буде ваша слава, пани мої милі, що ни тутъ загину а дома, — ни ме мині ся здавати, що вмірáю, але що ся на світъ рожу, — у своімь краю, мижи чорними нашими горами, біля моіхъ сестричокъ спочиватиму, — спасибі вамъ братя!!!!!

А все мині таки жаль, — чого ви ся братіки мої за для мене такъ тратите, такъ убиваєте? — Ни робітъ сего більше, други мої сизі, ни робітъ, ни рвітъ мого серця! — ци ни доста слово добре відъ васъ почути? — и те ще за богато безталанному, а гроший ни шлітъ мині братіки більше, бо ни прийму, бігме ни прийму, — або ви може маєте золоті свої гори, аби ви мині тількі гроший слали? — Але то усе ти виненъ, Данку, янгеле мій добрий, усе ти — диви ся лишъ, абесь якихъ калабаликівъ вітакъ ни мавъ, бо ни въ кождого гадка однака. — А тобі зновъ брате Климкевичу, спасибі за щире та сердечне твоє слово, але за тількі мині жаль, що викаєшъ. — таже ми не жиди, аби ми ся вайкали, ми козаки, — такъ принаймний Танячкевичъ каже, а правду каже.

Тобі, співаче нашъ любий, брате Шашкевичу, красно дяковать за щире твоє слово, та ни гнівай ся на мене за перший мій листъ, — отъ чоловікъ слабий

говоритъ, та самъ ни знає що, такъ и я. — прости братчику, я тебе ще ни знавъ, ажъ теперь тебе знаю.

А щожъ більше напишу? — а от що: чиму Костъ[1]) до мене нічо ни написав? Я его чий ни розсердивъ. Жаль мині. —

Я все ще ни выхожу съ хати, въ грудехъ пече якъ вогнемъ, лікаръ ни знає ради. — Нашъ маёръ поіхавъ до Германштату, очикую го якъ Бога, може би мині давъ урлёнъ до дому. — Дуже мене душя тягне, — тяжко бо чось умірати на чужині, охъ тяжко! — Та и це ни знаю, ци позволитъ мині маёръ. — вінъ чехъ. —

А щожъ більше, братіки мої, казати вам му? Зачавемъ мої поезії переписувати, а якъ скінчу, то пришлю вамъ іхъ братя. Симъ часомъ поселаю вамъ одну думку тай мого Кобилицу: пішлітъ го на Украіну, а сами дивітця братя, аби я ни мавъ якої гризоти. — Ви мене розуміесте. — Скоро сесъ листъ скінчу, беру ся Новобранця переписувати.

Скоро манускрінтъ моіхъ поезій буде готовий (: може за 3 місяці, бо я усі мої поезії переиначую :), то заразъ вамъ пришлю, сли ласка ваша буде, виданямъ ся займити, а вітакъ озму ся до Добушя, коли дотп ще дочикаю. — Дуже мині той Добушъ чось на души тяжитъ, ажъ снитця мині часомъ.

А ни могли би ся мої поезії на Украіні друкувати? Я бихъ радъ, аби мижи ними и Новобранчикъ и Кобилиця були.

А якъ вамъ ся Буковиньскі співанки ладя? — напишітъ мині братіки, най знаю, ци вамъ ще де які поселати ци ні? — Маю я іхъ до сто.

А теперь най вамъ ще напишу, що мині ся тої ночи снило, якємъ мавъ вашъ листъ зъ грішми дістати: снитъ мині ся, що я десъ прийшовъ до дому въ Сторонецъ, а самъ десь по гуцулски убраний, якъ давно бувало: ногав(и)ці чирвонні, сардакъ чорний бланений, а на голові крисаня зъ полами, а самий десъ такий смъ великий вирісъ, що страхъ. — Зробивъ я ся десъ

[1]) Горбаль.

коло церькови, дзвони ни грають ні! — а я десь собі гадаю: вступлю и я, та подякую Богу милосерному, що ми допоміг домівъ ся вернути. — Вхожу я въ церьковъ, а тутъ уже по Службі, а середъ церькви стоітъ богато, богато попівъ, а всі молоденькі без бородъ, и кождий тримає въ одні руці мирничку а въ другі кружечокъ зъ нафоровъ святовъ, и кождий, кождий зъ нихъ мене помирувавъ и давъ мині по крішечці дори. — Иду я до дому, — е що, гадаю я собі, що я маю обходити ажь до ворітъ, коли я можу черезъ парканъ скочити, та борше дома бути, отъ и скочивъ черезъ парканъ, ажь у городі (: пробачте ми за слово :) такий величезний пацюкъ десъ рие, страхъ, — але я заразъ пустивъ ся до него вигонити: ледви ни ледви я біду вигнавъ зъ городу, але вінъ усе таки розломивъ воротечка, утікаючи. Злагодивъ я нарешті и ворітця, а самъ иду въ хату. — Куда, гадаю я собі, ити перший разъ, чи въ хатчину чи въ світлицу? — Е, піду перший разъ до хатчини, — ухожу, а неня берутъ білу сорочку. — А ви, кажу, ненько переберате ся? — Абожъ за 14 роківъ ни часъ синку? — кажутъ неня, — але доки я ся переберу, кажутъ далі, иди собі синку въ світлицу, тамъ є гості, тай милі гості, привітай іхъ, кажутъ.

Вхожу я до світлиці, ажь тутъ столи доокола, білими скатертями застелені, а за столами — усі тоті молоденькі попи, що въ церькові були, але вже ни въ фалонахъ, але всі такъ якъ я по гуцулски убрані. Скоро мене вздріли, заразъ и повставали, кресані поздоймали, и стали мене за рядомъ цілювати. — Теперъ уже, кажутъ, ти нашъ, ми тебе ніколи не пустимо. — Та бо я, кажу, и ни прийшовъ на таке, аби ся зъ вами розходити, але на таке, аби зъ вами ся вже ніколи, ніколи ни розійти.

А що, ни дивний се сонъ? — дай Боже, абихъ такъ по правді вечора дочикавъ, якъ поправді вамъ уповідаю. —

Що би я ще вамъ такого цікавого написавъ? — ни знаю, єй Богу ни знаю з утіхи що и писати, такъ мене вашъ листъ розвеселивъ. — Спасибі братіки,

усімъ вамъ спасибі. — якъ прийду домівъ, то найму за ваше здоровя службу Божу у наші церькові, Богъ прийме, а коли вже мою молитву ни прийме, то прийме слёзи неничкп мої старесенької, — она до віка за васъ молити ся ме та Господа милосерного благодарити, що такі щирі души мині навернувъ. — Най она вамъ подякує, ни я, бо я ни годенъ, соколи мої, — ехъ Боже милий, Боже праведний, ще [втерте слово: абимъ?] передъ смертію въ горахъ [ся мігъ?] побачити! — Спасибі братя! —

А щожъ тамъ парубоцтво наше робитъ, мпромъ? — най здоровеньке буде, та величне якъ колачі пшеничні. — А мене най ни забувають. —

Ще разъ братіки мої милі: дяковать вамъ красно за серце ваше ласкаве, за думку вашу козацьку. — А тебе, братіку Танячкевичу, ни забуду до самої смерти, — щістя, здоровя, долі доброї буду Тобі у Господа милесерного благати, а ти ни забувай мене и на далі, якъ я тебе на віки, на віки не забуду. Прощай, братіку:

Федьковичъ.

[Сей лист є, як із змісту видко, з січня 1863. р., писаний на трох картках листового жовтого паперу в 4º. — Д. Т. Реваковнч подав із него у „Зорі" 1891, стор. 67, тілько кілька рядків. — Власність тов. „Просьвіта"].

Ч. 35.

Лист Федьковича до К. Горбаля.

Братчику милий!

Ни серди ся на мене про те, що такъ ни скоро тобі відписую, але щожъ робити: ни разъ и ни два бравъ я ся уже до пишька, та годі було якъ зъ каменя що написати, така мене туга, бачишъ, переймила, та и доти терла, доки мене ни звалила на постіль. — Ти ужесь мавъ чути про мою недугу? — Решту тобі Танячкевичъ най уповість, а я хіба тілько додамъ, щомъ дуже слабий, та бою ся, аби ни впасти у сухоти, бо дуже кашлаю. — Отъ видишъ брате, на що собі самому смерть заподівати, коли Богъ милосерний самъ допомогає. — Але на всі способи маю тобі бо-

ґато ще де́чого розказати, абесъ хоть ти знавъ про мене що сказати, якъ загину, але ажъ якъ загину, памятай! бо моя неня ще триваютъ, та ни треба, аби люде безъ часу усё знали. — Слухайже:

Моя неня потропопи дехтенецкого донька, а віддали они ся дуже молоденькі за одного попа сухотника. — А буйні гірскі дівчині що за трай за такимъ чоловікомъ? — Бувъ у сторонци красний, прекрасний леґінь, Иванъ Коссованъ: отъ и полюбили ся моя неня зъ нимъ. Піпъ умеръ скоро. — Потропопа присилували неню піти за якогось окомана, що звавъ ся Федьковичъ, — неня єго страхъ ни любила, та нищечкомъ усе ся зъ Коссованомъ кохали. — Я єго синъ, братчику, а братъ старший, Иванъ, и сестри, то само. — Який тривокъ у нашімъ дому бувъ, ни треба тобі уповідати, бо самъ здоровенький можешъ зміркувати: зросли ми помижи чужі люде, бо якъ ся бувало домівъ навернемъ, то вбиває насъ песій Ляхъ, ни инакъ. — А що моя ненька ни витерпіла! — лишъ хіба оденъ Богъ знає. — Але довго се такъ ни було, — підрісъ мій старший братъ, а удавъ ся вінъ бувъ зо всімъ у свого батька (Коссована) — гарний якъ який лицарь. — Скорожъ вінъ почувъ ся у силі, заразъ уступивъ ся и за неневъ, и за нами: Ляшокъ ни знавъ уже, що робити, тай повіявъ ся на дідьчу маму, а ми росли при братови на своімъ ґосподарстві, и дуже добре намъ було. — »Люба згуба« узята зъ того веремя. — А я за чимъ тужу братчику? — Ти ни годенъ и зміркувати, якъ щастливо ми собі жили! — Правда, що ненинъ рідъ, самі се попи були, насъ зо всімъ бувъ ся відцуравъ, але добрі люде и любили насъ, и жалували насъ, хоть ми байстрюки були, — а кривого слова ніхто ся ни важивъ, бо братъ би го бувъ порубавъ.

Мій братъ бувъ дуже буйний. — Удавъ ся вінъ 1848-го року зъ Кобилицевъ, (а Кобилиця, колись за него чувъ, мавъ зраду зъ Угри) — та й попацивъ нищастє. — Нашу хату зруйнували, наше ґосподарство спустошили, зплюндрували. — Неня утекли до зятя (а зять бувъ уже удовецъ) а я пішовъ світомъ блука-

ючи. — Оть тілько тобі симъ разомъ уповідаю, а якъ ни загину, то білше ще розкажу, аби моя сторія ни пропала. — Ти ни знаешъ брате, який я нищастливий!

Неня жили у зятя, а grунта наші стояли пустопашъ. Але якъ постановили бицирки, такъ староста пісдавъ за неневъ карту, щоби вертали домівъ на gосподарство, бо якъ ні, то скаже усе злицітувати. — Оть и вернули неня, и зачали на ново gосподарувати, а Богъ та добрі люде допомогали. — Оть и справили на ново усе, трохи що ни такъ, якъ давно було. — А кілько мині они усе писували: прийди та прийди синку домівъ, та прийди. — чо тобі ся у тімъ війску поневіряти, коли ти ни сирота ще, богу дякувати. — А гадаешъ брате, що я пішовъ! — ні, ни пішовъ: а чого, відписувавъ я неньці, чого маю я домівъ вертати, — аби на мене люде справляли: оть ади байстрюкъ! Таке въ мене, бачишъ, каменне серце. — Ажъ передъ 3-ма неділями пишутъ знowъ ненька: Синку, я дуже ся постаріла, дуже ослабла. — Коли въ Господа праведного віруешъ, то верни домівъ хоть теперъ, аби моя праця ни пішла марне на чужі руки. — а цижъ я така бідна нищастлива на чужі діти крірвала, та ні випила ні ззіла, а усе старала ся, аби мої дитині притулокъ який лишити? — Або хочъ ти синку, аби ни було мині навіть кому руки на вхресть скласти? — Синку, я отце до тебе кровавими слёзами пишу: Збудь ся твої фудулії, збудь ся того проклятого війска, та верни до рідної твої неньки. — я вже доста за свій гріхъ відпокутувала а коли Господь милосерний простивъ, чому ти мене ни хочишъ простити?

Прочитавъ я сесъ листъ, тай затуживъ. — Ни така въ мене туга, аби їй можъ розбити, — звернула мене на самъ нашъ новий рікъ: та коби мня була таки добила, то би ліпше було. — А знаешъ ти, який я нищастливий? — Слухай: Читвертої днини въ мої тяжкі нидузі приходитъ мині листъ зъ дому, — пише до мене нашъ громацкий писаръ: — Ihre Mutter liegt sterbenskrank; wenn Sie sie noch sehen wollen, so kommen sie gleich per Post — а я самъ ще дожидаю смерти. Теперь мині вже лехше, и хоть бихъ мігъ зза пару

неділь и поіхати, такъ — ни маю зъ чимъ. Хоть ще бувъ який дрейцарь при души, увесь пішовъ на ліки та на лікарі, а трёхъ іхъ платити, то треба, бо я мусівъ, бачишъ, цивільнихъ лікарівъ кликати, — наші войскові дурні якъ саки. — Або ни щісте, або ни таланъ, братчику? — Ехъ Боже милий! — за що мині тілько кари на сему світу, таже я нікому ще такъ злого ни зробивъ!

А зъ дому все ни маю відомости, що тамъ ся діє. Ненька моя може вже у гробі. — Я писавъ до того писаря, що и якъ я тутъ попацивъ: може вінъ умисне мене ни хоче турбувати, та и ни пише. Якби що доброго, то вінъ би уже бувъ написавъ, бо вінъ мині и ни чужий доводитця: вінъ тримає мою непоту. — Боже милий! — коби ненька моя ще тривали а я абихъ ни загибъ, заразъ вертаю домівъ. — Поли рубаю відъ сего войска, та иду домівъ: може бихъ свеі неньці старенькі хоть пару день еі послідвихъ ще осолодивъ. — Та Богъ уже знае!

За твого Тараса красно дякую тай відселаю. Гарно го писавъ. — Ни мігъ би ти мині Тарасову Калину відписати та прислати? — я ій читавъ разъ у Хаті та дуже ми ся подобала, се може найкраща думка Тараса. — Танячкевичъ приславъ мині съ кілька дуже краснихъ книжечокъ, а ни писавъ мині, ци дарує ци позичає. — Будь такъ ласкавъ, та довідай ся делікатнимъ способомъ, якъ річь ся мае, и відпиши мині абихъ знавъ, що робити.

Танячкевичъ дуже мині ся зо свого листу уподобавъ. Се мае бути щира, божя душа, котра ще світскоі та людзкоі псоти ни знае. — Дай Боже, аби и ни знавъ. — Ни слова але его щире, красне серце перелило на папіръ. — Лишъ за тілько ся на него сержу, що ся такъ тратить дли мене, — ба на книжки, ба навіть на телеграму. А до чого се? — Я вже все розпорядивъ тутъ гарно, кому по моі смерти папері моі, кому книжки, и т. д. — Одно мені дуже жаль, що може на чужині вмру, та мене тутъ поховають. — Більше мині нічого ни жаль, — ни маю за чимъ и жалувати хіба за моёвъ долевъ?

Що я тобі про мою неню писавъ та и про мене, ни кажи нікому, ажъ хіба я загину и моя неня. — Я тобі отсе лишъ розповівъ, абесь у послідп знавъ, якъ тай що, — а по мої смерти, братчику, най ни друкують підь мої поезії Осипъ Федьковичъ але просто: Юрій Коссованъ або Коссованюкъ. — Се я такъ жилаю, а сесь мій листь послужитъ за поруку. — А якби я ни загибъ и вернувъ домівъ, вiступивше зъ війска, такъ я заразъ переберaю назадъ своє имя. — Та відай сего ни діждати, бомъ дуже слабий, братчику, дуже, лишъ оденъ Богъ ми віритъ, а нічо ми вже такъ віку ни уймає, якъ та туга. И ни можу ій ся збути, — а дохторі усе покивують головами та кажутъ: ни журітця, та ни журітця. — Імъ добре говорити, а помочи нима кому. Навіть Господь Богъ мене ся відцуравъ: ни разъ зберaю ся, Богу помолить ця, та зъ превеликоі туги годі.

И Шашкевичъ мині писавъ, Бода прости. — Та вже ни таке щире серце, як у Танячкевича: трошки фудулний, трошки дипломата. — Ни знаю, ци угадавъ.

Що Кобилянский робитъ? — Красно му ся кланяю, тай прошу, най ся ни сердитъ на мене. Я тому ни виненъ, що наші гадки ни можутъ ся зійти до купи, але я его завсігди сіцую високо. — Коби (вінъ) ся нашому владиці таки поклонивъ та ставъ на Буковині за попа, що би я го любивъ! — Але щожъ, вінъ забажавъ слави привеликоі, та коби ся лишъ коли ни каявъ. — Такъ брате Антосю, такъ: але я Тебе все люблю, напиши мині коли зъ пару слівъ.

Що ти мині Костику про вандрівку на Украіну написавъ, усе твоя правда — Ще би чоловіка забили у Сібіръ, тай тілько. — Я лишъ тиму бажаю Украіну видіти ще разъ, аби тамъ ся нашої поезії учити. — Але уздрівъ я, що рускоі поезії можна ся и на Буковині и на нашімъ Подоли учити, — коби чоловікъ лишъ мігъ ходити.

Отъ кінчу, братчику, бо низдужаю: богатомъ дуже сегодне та учера писавъ, — та боля мня груди. —

Відпиши мині, брате. Жаль мині було, діставше листъ відъ Танячкевича, а відъ тебе ані слова. —

Бувай здоровъ. Федьковичъ.

На Украіну ни писавъ я нічо, а радъ бихъ дуже зъ кимъ ся тамъ пізнати. — Може би мене Климковичъ зъ кимъ обзнакомивъ. — Та бою ся, що Украінці дуже фудулні, аби мині вітакъ якого сорому ни було.

[Лист без дати, але певно з січня 1863, списаний на $6^1/_4$ сторонах паперу листового 4^0 канаркової краски. Був друкований у „Зорі“ 1892, стор. 337—338. Власність тов. „Просьвіта“].

Ч. 36.

Лист Федьковича до Д. Танячкевича.

Соколе!

Оба листи доставъ: и той зъ грішми, и цей. — За гроші ни дякую, бо ни вмію.

»Лавра и Петрарка... де ни буде ні облуди ані зради... одна любовъ тількі и зелена надія...« що ти отце пишешъ, братіку? — ни второпаю. — Манишъ Ти, друже, и мене, и себе мабіть. — Пожаль ся Боже.

Объ камратяхъ моіхъ низабутнихъ напишу душко, щобъ то твою волечку вволити. - Сукно пришлю, да ажъ за тиждень: шкода, щосъ ни писавъ, съкількі локоть треба. — А я пришлю три, — може доста буде. — Зо сукномъ пришлю и Записки .

Братіку сердечко, дай мині відповідь борзесенько!! — Низабудь, якъ жде та дожидає

Федьковичъ.

Да ни пиши, місяцю мій, манівцями, да пиши таки звичайно, бо — єй Богу — ни второпаю, якъ ось про Петрарку, чи що. —

Учера тиждень, якъ я тутъ у Чирнівцехъ, а до тебе, братіку, ще ані чичиркъ. — Ни гнівай ся любчику: при моі біді та нужді я вже далі и своєму світу ни радъ, ни то що, а тутъ ще и зъ моімъ здоровямъ ни можу ся помістити, 4 дни вилежавємъ у ліжку, ані

ся кинувъ, страшне мня чогесь груди боля, и у одно кашлаю.

О свою відправу я вже ся подавъ, та ни знаю ще, якъ буде, бо німці мині великі перепони робя, але мині однаково: ни рушу ся відси, ажъ доки свого ни доконаю, абихъ знавъ, що дадуть мня до штокгавзу. — Така гото моя нужда. — а тутъ неня мині гожма пишуть, аби йти борше домівъ, бо дуже ослабли, та ни путерують уже весну робити.

Більше ни знаю, братіку, що тобі писати, бомъ дуже згризений. — Відъ васъ дожидаю вістий якъ Бога святого: ни гнівайте ся, та напишітъ якъ найборше, а коли би можна, пришлітъ мині 5. и 6. число Вечерницъ, бо іхъ ни діставъ. —

Ще разъ, брати мої милі: ни гнівайте ся, що такъ якось ни по людски отце до васъ пишу, бо я дуже згризений. — Відпишітъ, любі.

Адреса: . . . . . beurlaubt in Czernowitz.

Мешкаю теперъ Hôtel de Russie. №. 12.

Прощавайте

3/3. 1863. *Федьковичъ.*

[Три картки листового білого паперу у 8-ку. Із сего листу тілько початок надрук. у „Зорі" 1891, стор. 114 з фальшивим роком 1864 зам. 1863. Друга частина сего листу надрук. у „Рускій Школї" 1891, випуск II., стор. 71. Ся друга частина має дату 3/3 1863, а на першій у горі дописано 5/3 без року. Обі частини належать без сумнїву до себе. Федькович, видко, вислав лист тілько 5/3. Гризла єго справа переходу на православіє].

Ч. 37.

Лист Федьковича до Д. Танячкевича.

Серце!

Ось тобі и суконце, коштує 6 срібнихъ: да ни знаю, чи вдатне тобі буде. Єли ні, то відошли назадъ, я можу го самъ спотребувати. Да ни гнівайсь, друже, що такъ припоздився: у насъ, бачъ, такого сукна ни робя, отъ мусівъ я ажъ у Сигітъ передавать. Люде, що ходили у сегельбу, казали, що скоро вернутця, да

ни вернулись якъ гадали, бо снігъ пустивъ, та дорога була лиха. Отъ тимужь и я запізнивсь.

Я, брате, самъ бідую. А ще до того учепилось мене лишенько: годинами прийде мені така манколія, що самъ себе ни тямю. — Стались люде мене боять, да и я самъ уже себе ся бою. — Мабіть я дуже грішний передъ Господомъ Богомъ, що мене такъ тяженько карає... А ще до того и вороги, серце, їдять мене та гризають, нима до кого піти, нима съ кимъ своє серденько розрадити, отъ тимужъ то я мабіть ставъ и закивать на умі.

Що тамъ чувати у гарнімъ вашімъ Львові? — Мета вже мабіть ни виходитъ? — Чого Климковичъ мовчитъ? — А якже вінъ ні щиро обіцявъ, що мині напише! — да ни нарікатиму: ни вінъ виненъ, що свого слова зломавъ, а я, щомъ такий нищасливий на світі.

Коби хоть Господь дозволивъ дождати святого воскресенія! — Боже, що го дожидаю... Може змилуєшся, серце, та напишешъ мині ще дотиля, а єли ні, то даруй вамъ Боже въ мирі дождати а въ здоровю опровадити праздникъ святий. Коли го дожду, по 1000 разъ на одну годину васъ спомяну.

Бувай здоровъ. *Федьковичъ.*

[Листовий, синїй папір формату 8-ки. Лист без дати, але поріж. ч. 36].

Ч. 38.

Лист Федьковича до Д. Танячкевича.

Братіку мій солодкий!

День добрий серце! — а я вже гадавъ, що Ти ся осердивъ, єй Богу, я такъ гадавъ! ажъ тутъ сегодне рано приноситъ мині поштарь листъ. Господи, якъ припаду, якъ стану читати! — а теперъ стаю до відповіди, сокілку мій, та лишъ ни знаю, відкіля би зачати, бо богато маю дечого розповісти.

Я відправу ще ни діставъ, любчику, але сподіваю ій ся на 1. або 15. мая, а дотиля все собі на

урлёпі гуляю, лишъ за тількі шкода, що теперь піСтъ, та музики нима, а то й справді би собі чоловікъ покрутивъ ся; а коби ти видівъ, Данчику, яка у насъ красна теперъ челідь! — ажъ бесъ поцьмокавъ. — да що зъ того, коли чоловікъ за отсихъ одинайцять рікъ при войску гей трохи ся підтоптавъ; гай, гай, милий Боже!

Я все дома пробуваю, хіба по де коли кличутъ мене сюда до Черніовцівъ, отъ якъ теперъ, то бавю тутъ кілька день, а вітакъ зновъ вертаю домівъ. — Завтра іду зновъ до Сторониця, и буду тамъ бавити ажъ до повелицідни, може де до світлоі середи, а може таки ажъ до 1. мая, самъ ни можу знати, бо німці, братіку, таке мновь крутя, що лишъ аби імъ ся такъ у голові крутило, цонаки собачі: ба сего, ба того імъ ни стає до моі просьби, ба до дохторя треба йти, ба до авдіторя, — нітъ вісти, що тобі все повибагаютъ, а ти іль 16 миль на місто дурного, та трать greйцарикъ останний, що маєшъ при души, бо ми, знаєшъ, коний теперъ ни тримаємо, все треба наймити, все наймити, — лишъ оденъ Богъ мині вірить хіба, а білше ніхто. — А тутъ ще треба ся стягати и на убраня, бо дома мало я вже де чого заставъ зъ давнихъ моіхъ уборівъ, — відкижъ би ся могли и задержати за 14 роківъ! — хто годенъ зміркувати. — Боже милий, Боже, ратувавъ ти мене въ ни однімъ припадку, поратуй мене ще и теперъ, а вітакъ уже — да буде воля твоя.

Хазяйствечко я найшовъ гарненько, вже би чоловікъ якось животівъ при нёму до якогось часу, але ненька мині дуже слабенькі! — таки такі слабенькі, що сегодне завтра — прийдіте поклонімо ся, — отъ тогди ажъ я сирота! — Да щожъ робити, може и я ся ни забавю. —

Але зо всімъ, — то я здоровъ, братчику, ни маю що Бога гнівати: гірске повітре дуже мині панитъ, а ни такъ повітре якъ робота дома, бо маю теперъ кутаня досить, мусівемъ собі навіть наймета приймити, — такъ щожъ: я по надвірю, ба вожу гній, ба плоти пересипаю, а въ хаті нима нічо, бо ненька день

на ногахъ а два въ постели, — дуже низдужають. — Я прийду з наймитомъ на обідъ та журу ся, а ненечка у одно: жени ся синку, бо пропадешъ. — я вже ни годна. — Отъ и висватавъ собі дівчину, ни богату, ни молоду, отъ такъ: противъ мене, щобъ, бачишъ, и неньку поважала и мині рада була. — Правда, що я ще ни зовсімъ беспеку и маю, але претцінь маю у Господа милосерного надію, що въ осени поберу рушники, а може таки й оженю ся. — Такъ, сокілку мій сизокрилий: треба мабуть кобзу на клинокъ буде повісити, а самому ся до ціпа та до коси узяти, щожъ робити: а Господь милий свідімъ, що при тімъ війску вже більше ни путерую служити. — Гадавъ я та сподівавъ ся у одно, що чей чей може трапитця и мині кавальчикъ спокійного хліба, щобихъ мігъ бувъ музі тілько жити та мій таланъ образувати, — колижъ годі. — відай Богъ мині таки ни судивъ, співакомъ по середъ руського народу стати.

Учера піславъ я до вечерниць одну повісточку и пару поезій: ни знаю, ци ся уподобають. — У свята, дастъ Богъ діждати, напишу може ще зъ одну повість, але безпечно ни знаю, бо ледви мині дадуть наші легіні дома сидіти: ни то що, але навіть пільскі парубки мене на свята до себе прося. — Нима тото братіку, якъ наші щирі люде.

Мій честний рідъ приймивъ мене доста красно, краще може, якъ я ся сподівавъ, але — ми ся ни відъ сего дня знаємо. — Про богатий мій рідъ бувъ би я на стороні загибъ, якби були ни ви, братя мої дорогі, дружія моя люба! — Спаси — спасибі вамъ! — Доки жити буду, я вамъ ни забуду: да лишь тілько мене сумліня гризе, що ви ся мабуть за богато утратили? — Якбисте позволили, я бихъ вамъ помалу тоті гроші сплачувавъ. Але ни сердьте ся про се слово на мене, бо я ни хотівъ васъ уразити, Богъ свідімъ.

Завтра іду зновъ домівъ, — будьжежъ ласкавъ братіку мій, та напиши мині до Сторониця т. є. до Путилова просто, але прошу, якъ найборше, бо вітакъ бихъ ся бігме гнівавъ. — я ще хочу твій листъ до святъ побачити! ни забудь же! —

Кілько я дома теперь забавю — ще й самъ ни знаю: може бути, до світлоі середи, а може бути ажъ до 1. мая. — Памятай же мині Данку братчику, таки заразъ відписати, аби я ся любими твоіми словами ще до великодня або у святки принаймній утішивъ: озми собі прикладъ зъ мене: рано відобравъ листъ, а на полудне вже и відповідь на пошту пустивъ: такъ тото люде людемъ відписуютъ, єли іхъ любя. Будужъ видіти, якъ ти мене любишъ. —

А що тамъ діє братчикъ Шашкевичъ та Климкевичъ? Дай Боже, аби здоровеньки були. — Я іхъ ніколи ни забуду, они мині якъ братя рідні, або ще лінше: а най будутъ ласкави и они, коли до мене написати. — Я імъ ніколи ни забуду, якъ они мене въ моі недузі красно потішали, най імъ Господь заплатитъ ласковъ своёвъ небесновъ. —

И ни лишь імъ, але усімъ таки парубкамъ нашимъ у Львові покланяю ся низько: аби здорови були! — Аби за нихъ гараздъ такъ ни забувъ, якъ они за мене бідного жовняра ни забули! — Они мене, сказати, ущастливили. — Спасибі братя!

А вже ні кому такъ, якъ Тобі, брате Танячкевичу! — Яко благий ангіль ставъ ти біля мене: ни відступижъ мене и на далі, братіку мій солодкий, та любий, та дорогий, та щирий.

3/4 1863.

въ Чирнівцехъ. *Федьковичъ.*

[В „Зорі" 1891, стор. 67 подав д. Ревакович лише виписки із сего листу. Тут він поданий цілий з оригіналу: двох жовтих карток листового паперу, 4°. Власність тов. „Просьвіти"].

Ч. 39.

Лист Федьковича до Д. Танячкевича.

Христосъ воскресъ!

Твій листъ, братчику мій дорогий, діставъ ся мині ажъ десь по Проводахъ, хотяй я рецепісъ ци ни світлого вівтірка вже підписавъ, бо я, бачъ, ни святкувавъ дома але у Ростокахъ у сестри. — Тутъ захопивъ

мене дощъ та снігъ, та такий страшенний, що я ни-мігъ ся ніякимъ способомъ до дому дістати, ажъ до нидавно.

Братя мої кохані та любі! — Вашъ даръ приймаю, и ни дякую навіть, бо ни годенъємъ. — Відправи ще и доси не маю, и ни знаю, коли ся ій діжду, — вже ажь ми ся збридло ждучи. — За тілько хоть гараздъ, що дають ми німці дома бути.

А ти, ангеле мій ясний, братчику мій дорогий, Даниле Таничкевичу: ни бануй душко, що такъ ни скоро відписую, але бігме, що нимавємъ коли, теперъ, бачь, весна, та ще и ни одна жура чоловікови головъ сушитъ: сіна нима, худібка пропадає, весна ся припоздила, верхами снігъ у хлопа, пани за вівці друтъ, ярмарку ни було ані разъ, тай тілько. А ще до того німці ідя чоловіка приступаючи: я відь коли дома, то хожу у цівільні одежи, німці лаютъ, призвали мене лайдакомъ, хлопомъ, гадиновъ: а найдуще вже імъ ни по іхъ, що я таки такъ гадаю и ходити, якъ зъ війска ся визволю, — лаяли доки лаяли, а на решті вже и прося, але дідька звідя всі. Господь би імъ очи заплювавъ.

Зъ мого сватання також ячмінь: голубка мині відповіла, — старий, каже, задумшливий, мині кращого треба. — Зъ разу, то я ся про се трохи журивъ, але неня мене найліпше розрадили: Синку, кажуть, того цвіту по всімъ світу: коби хлібъ, зуби ся найдутъ. — Тай тілько. — А теперъ уже самъ ни знаю, ци ся женити ци парубкомъ гуляти? — бабу мині ся ни хоче брати, а дівки мене зновъ ни хочутъ — тай тількі. —

Ти мині зновъ пишешъ, братчику мій солоденький, що би я кобзу ни лишавъ. — Сли зможу, то запевно ій ни лишу, але хлібъ нашъ насущний — то перший. — Коли Галичане хотіли — — але вже нічо ни кажу, абесъ ся любчику ни осердивъ. А зновъ ни думай, братчику мій пишний, що моє господарствечко хто зна яке; оно дуже маленьке, та треба ся гараздъ увихати, аби що було, а ненька вже ані разъ таки ни годни, требажъ и іхъ годувати и самому якось жити, а податки страшні, та ще до того и вівця за опалъ.

— Зъ відправовъ моёвъ зъ війска я ані ґрейцара зломаного ни беру. — я радъ, кобихъ лишъ зъ душевъ вийшовъ, тай тільки, бо все жаль чоловікові на стороні гинути. — Лишъ ни думай братчику, що я зо своёвъ теперішновъ долевъ ни контентний, — о — о! — я щасливий братчику, — гірько зароблю а солодко ззімъ. — Тай тільки.

Відъ сегодне за дві неділи у насъ храмъ. — — Шкода, що тебе ни буде, оттожъ бихъ ся тішивъ! — але чий тебе за тото літі побачу, лишъ кобесъ ни згордувавъ братчику бідновъ моёвъ хатковъ та моімъ обийстємъ. — Але, кобесъ ти лишъ прийшовъ. — я вже знаю, що зъ тобовъ робити, та де тебе діти, ни бій ся, — але абесъ знавъ, що скоро прийдешъ, такъ тебе заразъ по нашому переберу, а горівочки зъ мідкомъ та зъ калинковъ справжу, та вже упою тебе, упою! — Лишъ коби, кажу, такому щасливому бути, аби Тебе, Ангеле мій сизокрилий, у своімъ халашу уздріти. А є въ насъ у селі циганъ, знаєшъ, — ей тотожъ то грає песя віра!

Тішитъ мене цимало, що матимемо свого »Напередовця«, — я радъ буду до ёго дещо слати, лишъ кобихъ задачу єго знавъ. — Лишъ тілько ся бою, що вінъ ни зможе обстати, — або вінъ або вечерниці будутъ мусіли упасти, такъ мині ся видитъ, — зъ рештовъ — ни знаю. — Най Богъ на все добре допомагає. —

Ненька моя клонятъ тобі ся низенько, и прося за тебе Бога лягаючи и встаючи, — слёзи іхъ муся Господа милосерного за тебе упросити. — а я зновъ, братчику мій любий, та солодкий, та пишний, та дорогий та красний! — я тебе ни забуду, доки мого віку. — —

А ви зновъ, братя мої предорогі, щосте мене у тяжкі годині такъ щиро спомянули! — дай же Боже, абисте усігди такі честні та такі величні, якъ колачі пшеничні, та абисте у світі николи ни зазнали, що то є та тяжка година. —

Вамъ зновъ, братя: Климковичу и Шашкевичу,

покланяю ся тричи: у щістю, у здоровю, и во славі добрі, а прошу мене и далі ни забувати.

[Тебе] братчику Данчику красно прошу, [аби с був ласкав?] мині у передъ дати знати, [коли] до насъ загостишъ, абихъ ся претці [до] такого любого та величного гостя [прилаго]дивъ, якъ я знаю та самъ міркую. А [як ся] будешъ на мандрівочку вібирати, то напиши мині такожъ, абихъ знавъ та дома бувъ, бо и я гадаю сего літа або сеі осени у Мольдову до роду. — але се ни конечне: рідъ родомъ, а ти мині за всі, якъ братъ мій рідний: якъ буду знати, що ся тебе маю сподівати, то буду дома, абихъ знавъ, що тамъ горитъ.

Пишижъ братчику, та съ чиста, та шли мині книжокъ до читаня, я тобі іхъ буду поштовъ відселати. Тай тілько. — У насъ радъ би ся оденъ піпъ на Основу принумерувати, — ни могло би тото бути? — и якимъ способомъ? — напиши братіку. — Тай тілько. Бувай здоровъ

Федьковичъ.

Напиши мині братчику, що стало ся зъ моімъ »Кобилицевъ«, зъ »Окрушками«, зъ »Im Wachtarrest?« — а ни мігъ би ти мині прислати зо 2 книжецці »Люба згуба«? — Братіку мій якъ соколе, ни бануй, що я тобі такъ богато въ очи лізу. —

Тарасъ батько въ золотихъ рамцяхъ у мене. — Я покладу го въ образи, та до него отченашъ казатиму. —

Ще одно братчику мій любенький: по чому продають у васъ у Димета малёвані образи на бляcі? — я бихъ собі радъ зо два купити, царя небесного и присвяту Богородицу. — Якось дуже уритно въ хаті безъ образа: є въ насъ зо два, але я любю, аби богато було.

Сими дни написавъ я зъ пару думокъ ни вел[ичких], але ще ни обстругавъ іхъ якъ треба: скоро будутъ го[тові, т]о Ти іхъ пришлю, абесь давъ або у вечерниці або [де хочешъ?]. Я гадаю відтеперь усе, що де напишу, до [тебе слати, а]би ти орудувавъ, якъ самъ розумітимешъ.

Я сесь листь зачавъ у читверъ та н........ю, але ни бануй братіку, бо бігме ни було якъ....... ме теперь узяли ся до весни.

У нашімъ селі є и уніяцка парафійка, н|а имя ?| |Во|євудка. Господи, що се въ світі за годний чоловікъ! |вінъ| уже у передъ просить, абесъ, коли ласка твоя буде, у наші гори загостити, конечне у него бувъ.

А коли хочешъ наші гори звидіти и пізнати, то ідь зъ Кутівъ перезъ Тюдевъ до Ростікъ, зъ ростікъ (галицкихъ) перезъ Бервінківъ у Довгеполе, відти на Гриневу ажъ у Голови и т. д. ажъ у Марморошъ: вертаючи перейди на волоский бікъ, ідь Яблоницевъ у наше Довгеполе, відти у Устєнутилівъ, Дехтєнецъ и т. д. ажъ до мене у сторонецъ. — віден віправю тебе у Плоску, Шипітъ, Селятинъ, найкращу країну нашої Буковини, віден у Путну и т. д. ажъ до Радівцівъ, віден поідешъ до Сочави, мешъ бачити монастирі Драгомірну и Сочавицу, и вернешъ до Чирнівцівъ, а віден поштовъ до Львова. — Отто наговоривъ нівроку?

Братіку мій милий, та дорогий, та красний! ни сердь ся на мене любчику, щомъ ся зновъ припоздивъ. — ажъ сегодне, на 17 (н.) мая кінчу листъ, — уже зо півтора неділі, якемъ го зачавъ. — ни гнівай ся братю!

Ще одно діло: оденъ тутейший урядникъ хоче конче бути поетовъ, тай приніcъ ми отцу |пречъ би ся казало| поезію, абихъ васъ тамъ напросивъ, абисте ій у вечерницяхъ відрукували (: але ни букомъ :). — Щожъ маю робити братчику? — отъ шлю ій вамъ. — єли можна, уволіть єго волю, бо вінъ ми годенъ ще хто зна які прикрости наброіти, |звіс|но німецький урядникъ. — Слижъ би се ....|не| могло ся ніякимъ способомъ у вечерниця|хъ відру|кувати, то пришліть ми назадъ. .... у вечерничні кореспонденції яко .... мана.

.........., потропопа на третімъ селі, |тішивъ ся ?| дуже, що ти сего літа може у насъ буд|ешъ|. вінъ ни мігъ ся мене намолити та напро|сити|, аби я съ тобовъ до него прийшовъ. — Коли |ти зъ| роду ни видівъ, аби хто справедливе по руски службу божу

правивъ, то будешъ у него видіти. — Се священникъ на ввесъ світъ. —

Якъ мандруватимешъ, то низабудь у Довгімполи довший часъ забарити, бо ніде якъ тамъ утримавъ ся ще типъ справедливий гуцульский. — А якъ будешъ може у Красноілі, то низабудь піти до Добушевоі кирниці, а у Ростокахъ (галицкихъ) до писаного каменя.

Будь же ми здоровъ, братіку мій серце, тай ни бануй душко. — У храму у читверь я тебе при пятиці спомпнатиму яко рідного свого брата, а у церькви святі найму за те службу. Май ся гараздъ!

Федьковичъ.

[Виписки із сего листу подав д. Т. Реваковпч у „Зорі“ 1891, ст. 112–113. Тут лист поданий з оріґіналу і доповнений сими місцями, що д. Р. пропустив. — Написаний він 17. мая і попередними днями, р. 1853-ого [мати ще жила!], на трох картках жовтого листового паперу, у 4°. Через усї три картки виперта дїра, на одно або два слова письма, котрі я заповнив словами з копії д. Реваковича у [ ] або точками.

До слів про ношу Ф-а (ст. 77) додав д. Ревакович таку замітку:

„Ф. ходив все в сердаку гуцульскім, в кресани гуцульскій; з топірцем лиш; так ходив до самої смерти і в Чернівцях. З тої причини мав великі неприємности. Я знаю два случаї такої неприємности.

Про оден росказовав мінї д. Петро Йозифович, бувший ц. к. староста в Серетї так: „Ще якб ц. к. практикант при старостві в Вижницї дістав я був наказ їздити яко комісар рядовий з бувшим епіскопом (православним) Евгенїєм Гакманом підчас его візитациї канонїчної по Вижницькім повітї. Коли ми приїхали до Путилова-Сторонця, представили ся урядники ц. к. уряду повітового й другі гонораціори, а межи ними також офіцер Осип Федькович в гуцульскім убраню яко начальник громади Путилївської. Епіскоп Гакман (як звістно, син руського селянина з Васлївцїв і щирий Русин) офукнув ся на Федьковича за се убраня гуцульське й коли го пізнїйше враз з другими гонораціорами просив на обід до себе, додав до него слова: „Тілько прошу прийти у офіцирськім убраню“. На се відповів Федькович: „Коли Вашому Преосьвященьству милїйше є моє офіцирське убране, як моя особа, то даруйте, що не прийду!“ І не прийшов, що було дуже неприємно епіскопови, що щиро симпатизував з руським народом.“

Другий случай: Ф. пішов в 70-их роках до президента краевого Піна мабуть в справах громадських в авдієнциї також в гуцульськім убраню. Піно розгнїває ся й дїткнув Ф-а дуже за се, що не прийшов в офіцирськім убраню. За-

гально розповідають, що Ф. зложив зараз свій характер офіцирський (задержавши пенсію), щоби не був більше нагабуваний за гуцульське убране. Похоронено его в гуцульськім убраню, а помимо того брала уділ в похороні військова музика того полку, з котрим Ф. був 1859 в італійській війні, і его давні товариші-військові, штабові офіцири. — *Т. Рев.*].

Ч. 40.

Лист Федьковича до Д. Танячкевича.

Братіку мій солоденький!

Ждали ви довго на мою відповідь, але мушу и я довго на вашъ листъ чикати, тай хто знає, чи ся любого вашого слова и дочикаю, бо мині ся усе такъ здає, що ти ся на мене нагнівавъ, братіку мій прещирший? — скажи: гніваєшъ ся? — абихъ тебе відъ разу перепросивъ. — А маєшъ за що ся и гнівати, знаю я дуже добре, але прости мене братчику мій: я певно що хотівъ тобі борзо на твій листъ відповісти, колижъ бо ни було коли, віръ ми друже, бігме що ни було. —

Минула ся братіку лихая година: ни тілько, що мене німці домівъ пустили, але дали мині ще и пенсійку, теперъ лишъ би жити, але що съ того, коли здоровя нима. — И зо мною відай до знаку такъ буде, якъ съ тимъ червакомъ, що въ хріну свій вікъ збувъ, а влізъ у моркову та здохъ, якъ тото приповідають. — Груди мня дуже боля, здаєтця, що гіреьке остре повітре мині ни панитъ, а ни такъ тото повітре, якъ тота гризота: Тутейші німці ни даютъ мині на світі прожити, интріgуютъ, прозиваютъ лайдакомъ та хто зна які, а то лишъ черезъ мій теплий руский сардакъ.

Яжъ бо тебе ни зверджу ся
Руский мій сардаче, —
Теперъ ажъ я заспіваю,
Теперъ ажъ заплачу.
Бо маю ся въ що утерти:
Широкії поли. —
Ни скину тя мій сардаче
Ніколи, ніколи! —

И тогди ся го ни скину, якъ бихъ мавъ відсипіти. — Руский край великий; — а такъ братіку? —

А що зъ вечерницями ся подіяло, га? — Я вже хто знае відъ коли іхъ ни дістаю. — За що ви ся такъ дуже на мене загнівали братя мої кохані? — кращебъ було, якъ би ви мині безъ рукавицъ усю правду сказали, якъ таковъ німецковъ політиковъ коло мене ходити, то ни є красно, ни є по козацьки. - Або може правда, що туть говоря, що вечерниці уже ни мутъ виходити? — А то хто мині казавъ: вуйко. — Хтожъ бо, каже, видівъ, у вечерниці такі »прості« сторії слати, якъ ти шлешъ. — Певно що черезъ тебе устали вечерниці виходити, ни черезъ кого иншого. — Такі речи я туть мушу вислухати, братіку мій любий, тай ще и сто разъ гірші. — Така моя доля. - А що зъ Напередовцемъ нашимъ, братіку? — Оногда у Чирнівцехъ, бувъ я у редакторя »Буковини«. Ни одно ся тамъ говорило, а на решті прийшло до того, ци би не могла на наші Буковині одна руска часопись, отъ на примірь якъ вечерниці, виходити. Прохвесоръ Найбаверъ казавъ, що вінъ би мігъ заразъ концесію дістати, єли би я ся редахторомъ тоі часописи обібравъ. — Я зновъ єму казавъ, що мушу ся впередъ съ тобовъ порадити. -- Якжежъ ти мене порадишъ братю? — абихъ знавъ, що Найбаверови відписати. —

Що ся тичитъ мої музи, то мушу тобі ся по правді признати, що теперъ дуже мало пишу, и що зачну, то ни маю охоти навіть докінчати, бо та гордість, той укіръ, та знивага котровъ мня туть частують, гризе якъ трута моє серце. — ни дай Христе Боже, аби се такъ остало! — волієшъ ми дати смерть погану. - А ще до того - и мати мня зниважае: розумієшъ ти братіку, що то значитъ? Мати тому собі мене жилала, бо гадала, що стане зза мене панею, ажъ то ни туда ся моє серце горне. — Отъ и причина моіхъ угризків. — Братю мій дорогий: хіба оденъ Богъ мині віритъ, а більше ніхто. - Я маю по сестрі кавальчикъ ґрунту. - Нираз заносят мене такі гадки, аби тотъ ґрунтикъ продати та ити въ Галіцію мешкання глядіти а вітакъ зновъ зробитъ мені ся жаль за

своіми горами, бо красні братіку, знов мірку ю я собі такъ: твого житя ни довго, чого ти маєшъ ити на чужину погибати, коли лучше на своімъ цвинтарі, при своі сестрицці спочивати. — Мині ся братіку разъ снило, що мого житя ще лишъ три роки, а ворожка зновъ мині казала, що мня маютъ тутки строіти. — Ти зъ цего сміяти ся мешъ, але моє серце лишенько віщує. — Боже милий, кобихъ тебе хоть побачивъ, але мині ся у одно видитъ, що ти чогось сердитий. Якъ ти маєшъ на мене яке діло, то пиши мині відъ разу: ти отце та отце ни гарно зробивъ, або якъ тамъ уже нибудь, лишъ ни сердь ся, ни завивай ся у напірчики. — Я разъ такий чоловікъ, що мині можна усе сказати, за правду то я ся ніколи не гніваю: а я би сегодне навіть яко поета багато вище стоявъ, коби було кому було, мині правду уповідати та усе на праву дорогу наводити. — Боже милий, Боже чиму теперь такъ тяжко за правду постало!? —

Видівемъ сегодне страхопуда тай и єго Концертъ руский, тай єго бесіду читавъ. Мині ся видитъ, братіку любий, що руска справа у Галичині ни здойме ся д горі: якже ще стоітъ руска словесність на Вкраіні? Ци и зъ неі кпитъ ся леда дурень? — Охъ, охъ руский роде: видитъ ми ся, щось пропавъ на віки. Якъ тамъ ся мас діло съ тими моіми поезіями, щось іхъ хотівъ за границевъ друкувати? Я би гадавъ, абесъ давъ ще покій до якогось часу, бо я, бачишъ ни багато уже маю кінчати Зрадзіль вітакъ Циганку а вітакъ пришлю тобі усі поезіі до друку. — Я іхъ усіхъ переробивъ, та видитъ ми ся, що тобі ся хоть теперъ уподобаютъ. Якъ за борзо я тобі манускриптъ пішлю — ни знаю, бо серце моє ниде. — Братіку, голубе мій сизий, я пропаду, на віки пропаду! ни знаєшъ ти соколе хоть одного такого куточка на рускому світі, де би я отца матірь найшовъ, де би зъ мене люде ся ни сміяли, де би я бувъ щастливий? Нима відай братчику. — А чогожъ я ще жию на сему світу? най мині хто скаже.

Я до тебе багато вже дечого писавъ та тебе питавъ, та ся радивъ, але ти мині ніколи на всі моі питаня ни відповідавъ, чому братю? — ни варта моя

просьба хоть тілько у тебе, аби ти мині на усе відповівъ? — Але ви, Львівце, стали зо всімъ німецькими дипльоматами: коли ни хочите на яку річъ відповісти, то чините ся, що сте на ню забули, и словечкомъ згірнимъ ни згадаєте. — Ни гнівай ся братіку за правду. —

Чувемъ, що Климковичъ діставъ службу при домі народнімъ. — Дай єму Боже щастливо. — А чиму вже ни видає свого Напередовця? — Лишь най уважає, аби такий передъ ни повівъ, якъ вечерниці, що вже и страхопудь зъ нихъ ся кепкує. — Ни забудьжежъ братіку, мині відповісти, ци порадити, якъ ти гадаєшъ о ті часописи, що я їй би мавъ у Чирнівцехъ видавати. — Якъ я гадаю, то ледви би съ того що було, бо у насъ на Буковині нима багато принумерантівъ, а ваша Галичина — але що и казати, коли самъ здоровъ знаєшъ. —

Коби я мігъ на зиму найти собі якийсь супокійний тепленький кутичокъ, абихъ бувъ далеко відъ дому и нічимъ ся ни журивъ, що ся тичить ґосподарства, то бихъ зачинавъ Добушя, бо дома, братіку, гляба що и въ руки взяти. — Лишъ що озьму перо въ руки, а мати вже и сваря: а це тутъ пропадає, а то тамъ, а ти нічо ни дбаєшъ, а ти нічимъ ни питаєшъ, а ти ледащо. — Тай пиши, коли тобі ся хоче. —

Ще тобі маю одно діло уповісти, якъ мене оногда на вашій Галичині хотіли бити. — Бувъ я ни давно у сестри у Ростокахъ (Буковиньскихъ, ци якъ у насъ кажутъ: волоскихъ). — Ростоки, знаєшъ, ни мають симъ часомъ свого попа, але ажъ съ Петрашівъ доходитъ, отжежъ одної неділі тутъ служба, а другої тамъ. — Кажежъ одної неділі сестра до мене: Сегодне ни буде туткы служби, але збери ся, та иди на ляцкий (галицкий) бікъ до церькви. — Зібравъ ся тай пішовъ. — Люде тамъ стали ся мижи собовъ питати: а хто се, а хто се? — Та се урлёпникъ зъ волоского боку. — Ану бити єго, гунцвота, що вінъ має у нашімъ селі та у наші церькві робити? — Ґвалтъ! — Якъ би були ни панотецъ Костиновичъ, то хто знає, що би тамъ було ся стало, бо я мавъ при собі пістолета, та

лишъ смъ ждавъ, аби котрий ся бувъ до мнє зближивъ, відъ разу бувъ бихъ єму срібного бобу давъ. — Такъ мене, братіку, ваша Галичина привитала. — Зо мновъ бувъ єще одень парубокъ, Микита Гуталюкъ. — Я и кажу до ёго: Ходімъ брате, — ліпше таки у нашімъ краю. — До насъ, якъ чужий чоловікъ загоститъ, то зустрічаютъ го хлібомъ сіллю, а тутки и до своі церькви ни даютъ приступити. —

Тілько, братіку мій любий, а за симъ словомъ бувай ми здоровъ, та ни забудь відписати.

12/6. *Федьковичъ.*

[Сей лист, писаний на 7 сторонах жовтого листового паперу, 4°, був друкований раз у „Зорі“ 1891, ст. 113 не цілий, в друге у „Зорі“ 1892, ст. 258 цілий, але з опусками в коректі. Ми друкуємо після оріґіналу. Власність товариства „Просьвіта“].

Ч. 41.

З листу Пашковича до Федьковича.

[Пашкович — товариш з війська — пише про себе, про новини у полку і иньших товаришів. Федькович писав до него 19. липня і в тім листі згадував щось про те, чому мусїв виступити з війська. На те Пашкович йому написав з Берсеку, 5. 8. 1863 так]:

Daß Du, mein Freund, das Werkzeug selbstsüchtiger Pläne geworden bist, wußte ich dies früher, als Du es selbst gewahrtest, allein meine Schuld war's nicht, — erinnere Dich nur an den Spaziergang, den wir einmal zum Bund ? bei Oroszfalva machten, und auf meine Urtheile, die ich bei dieser Gelegenheit über zwei Personen fällte, — das eine günstig, das andere ungünstig — und Du wirst zur Uiberzeugung gelangen, daß ich nicht unrecht hatte, wie Du damals vermeintest. Es freut mich aber recht herzlich, daß es Dir nunmehr gut ergeht und Du zufrieden bist, denn die Zufriedenheit ist ja das wahre Glück, nach dem wir sterbliche streben.

Auch meiner Frau war es angenehm zu vernehmen, daß Du so zufrieden bist, und sie beauftragt mich, Dir einen freundlichen Gruß von ihr zu melden.

Ч. 42.

Лист Федьковича до Д. Танячкевича.

Годний пане брате!

За писанячко Твоє любе: Спасибі! — Я, хоть ни здоровъ, а все ще ся волочу по світі.

Пенсію и досі побіраю, — а хоть би и ні, що Ти мині серце поможешъ? — Дуфаєшъ може на Галицькі русини? — Бідний Ти. — -

Німці німцями: а що нашъ нарідъ — жиє та дожидає — правди.

Мету я заплативъ на 3 місяці, а 1-го числа однако ни діставъ. Такоі gречности я би ся бувъ по пану Климковичу ни сподівавъ. —

Німецькі поезиі пришлю Ти хіба ажь, якъ іхъ попереробюю. Що до решти — я много дечого позачинавъ а нічо ни скінчавъ: ни маю я братіку до нічого волі. — хожу мовъ ни по свому світу. Дома нисоглась, вороги на всі боки, а до того ще и здоровя того нітъ. — Доле моя! -

Сторію Кобилиці я би самъ радъ написати, та ни маю дать: а хотівши тоє позбірати, требабъ іхати ажъ до Гомору та до Чернівцівъ: може дъвесні. —

Рускі звичаі напишу, хоть ни скоро: пісень такожъ слатиму. —

Писавъ П. Діdицкий у слові, що якись Украінчикъ да приславъ му 2 ряди украінськихъ пісень въ нутахъ. Ци ни мігъ би я іхъ до перечитаня дістати? Ябъ іхъ скоро відославъ.

Ци ни печатались коли у Львові руські коляди, (але народні)? Єли. — то попроси, братіку, щобъ мині gegen Postnachnahme прислали, а |видерте слово, мб. за?| однимъ заходомъ и 4 Ластівоцці: ябъ радъ Дехтенецькі школі подарувати.

Яковові и Гнатові[1]) Спасибі, що о мині безталаннімъ ни забувають. А тимъ панамъ gречнимъ молодцямъ, що до мене ся поклонили, нихай Богъ поклонитця щастємъ та долечковъ добровъ: аби ся такъ

[1]) Яків Гудик і Гнат Гарасевич. Пор. лист ч. 66.

здоймали, якъ ся здоймають ті орли сизі на чорні наші чорногорі!

Отца нашого владику приймали ми величнo, по гуцульски. — По храмахъ та по гуляннях ни хожу.

Кумъ вашъ Дацокалюкъ кланяєтця вамъ поклономъ, абисте здорови були. — Фіна¹) жиє.

Панъ Отецъ Поповичъ²) и пані матка здорови, вамъ ся покланяють. Ни можутъця васъ нафалити, а ніхто вже такъ, якъ пані Матка пана Игната. Тай тилькі.

Ни забудь, братіку, що я Тебе просивъ: зазвідати ся, якимъ способомъ карали у польскому війську за великі проступки: дизиртирку, убійство и п. — и якимъ способомъ відправлялась тоді гостра зикуція. Мнибъ отцего треба до Добуща. —

Ни дивно мині, що Тобі ся въ горахъ сподобало, але мині дивно, якъ вамъ ся могло въ мене тутъ подобати. — Одно те: що ми собі дуже бідно живемо, а друге те: що трапили сте до насъ саме въ пістъ, отъ ни чули ні скрипки, ні танцівъ ни бачили, а до того ще и погода слотава: въ насъ въ горахъ тілько осінь та зіма красна: снігу ще и досі тута ни було, худоба пасетця ще полонинами. Красно та тепло!

А за симъ словомъ покланяю Ти ся поклономъ, братіку мій славний та годний, и вамъ усімъ, ґречниї молодці. Отце писавъ

Федьковичъ

(Юрій нп — Юрко!)

Жабє 26. шк. Новембр. 1863.

(Дві картки листового жовтого паперу у 4°. Друкуємо з оріґіналу — з власности тов. „Просьвіта". У „Зорі" 1891, стор. 114 подані із сего листу тілько деякі уступи. Для пояснення треба додати, що д. Таничкевич, Я. Гудик і Г. Гарасевич відвідали Ф-а у вакациї 1863. р.)

---

¹) Фіна значить похресниця; ²) Александер Попович ([illegible] v. Wahlberg).

1864.

Ч. 43.

Лист Федьковича до Д. Танячкевича.

$\frac{22}{4}$ I 1864.

Братіки мої срібні та годні!

У суботу по новому році поховавъ я свою неньку стареньку, ту мученницю удову, а самъ оставсь сиротою, на віки братя. — Якъ теперъ я знаю, якъ то люде плачутъ!

. . . . . Дари ваші приймивъ и перші и послідні: — спасибі вамъ, братіє! — Да ни читавъ я ще нічого, бо мині теперъ ни читаєтця. Туга та жура мене ість, мовъ та ржа залізо: и одинокий ємъ, якъ та билина въ полі, звісно сирота, и вдовживсь, що и ни знаю, якъ тимъ жидамъ та дофторямъ зъ рукъ вийти, и вороги мня обсіли, мовъ ті собаки скажені...

А ви братіки мої любі та годні, про віщо-жъ ви ся такъ тратите за для мене? — ви гроші ни куєте, браття: отъ лишітъ мині хіба такі дорогі та величні дари слати, бо я ни знаю, якъ вамъ дякувати: и слівъ не стає, и паперу такого ни має.

Або ви може сподіваєтесь моіхъ пісней у заплату? — О братіки мої якъ рідні! мині ни до співаня, коли треба самому и зготовити собі и випрати, и ще и відъ ворогівъ одгризатьця.

А за симъ словомъ прощайте! — Даруй Васъ Боже щастямъ та здоровямъ, та славовъ добровъ, и ни забудь васъ, якъ ви ни забуваєте бідного того жовняра сироту — *Федьковича.*

А теперъ же нехай я собі зъ тобою поворкую, Данилечку братіку мій, Янгеле мій щирий та добрий!... мабіть я у Бога святого дуже щасливий, коли вінъ мині приятеля такого горячого навернувъ!

Я въ великі печалі, братіку, — туга моя безконечна..... а коби ни листи твоі часті та ни речи твоі щебетюнції, то ябъ мабіть розсівсь, такъ братіку: я би вмеръ.

Одна біда
Якъ рідна сестра:
Але коли зійдесь сімъ бідъ
На оденъ обідъ,
Отъ тогди ажъ гіркий світъ!

Ото таке и моє: осиротівъ, одовживсь, а тутъ ще и вийшла »сервитутъ« комісія, та накинула на мене якесь депутацтво чи що: — зъ писання та зъ труду мабіть и не вийти. — Отъ такі то злидні, братику.

. . . . Отъ теперъ що приіхавъ прохвесоръ нашъ изъ Чирнівцівъ. Уповідає, що и тамъ руське парубоцьтво оживає. — Боже помагай!

Пенсія мині ще йде. Да позавчора прийшло мині відъ нашої вербицирки письмо, щобъ по велицідни на ново до супровіту ставитьця, — хочуть мабіть мене назадъ у військо взяти. — Що жъ свої бідні голові отъ тогди ажъ діять, братіку? — Ни годенъ я вже військові муки зносити.

Ни знаю, що вже тобі більше и писать въ (?) мою нужду. Дякувавъ бихъ тебі за всю твою доброту та щиріеть — ни вмію, просивъ бихъ тебе, мене бідного и на далі не забувати — та ни сьмію, отъ хіба помолюсь Богу святому та Причисті, щобъ тебе благословили. *Федьковичъ.*

. . . . . Дуже я давно маю охоту на лірі вчитись. — Ни можъ би у Львові достати? — Роспитайсь братіку, а потім мині напиши. — можебъ я якого веремя спомігъ ся. — А коли у Львові нима, то буду просити Климковича, щобъ мині у Києві роздобувъ.

Въ Италії такожъ грають на ліру, да ни знаю, якъ би то можна відтиля достати. — На що єму Ліри? питати ся менъ. — Отъ на що, братіку: якъ мене нищасна година ни мине, та схочуть назадъ въ військо взяти, подякую імъ за іхъ хлібъ, а самъ піду співаючи по всі Буковині. — Нашъ народъ дуже любитъ ліру.

Моя ненька якъ уміради, то всіхъ васъ благословили, братіки мої любі. — »Пиши імъ синку« кажутъ, що я іхъ благословлю изъ сего и того світа.« — Господи, що плакали конаючи: — ужемъ іхъ на лаву

поклали, а они ще плакали. — Другоі днини раненько, якъ я імъ личко вмивавъ (бо у насъ на Буковині така поведінка, що кождого ранку, кількі тіло лежить, то мусить синъ або дочка батькові або неньці личко умити, утерти, волосячко причисати, отчинашъ прочитати, поцюлювати у руки и у ноги, и по имени проликати) — отъ же якъ я імъ личенько вмивавъ, то ще слізоньки у очехъ стояли. — Віщувала мабіть моя неночка покойна, що мене ось на нужду та ворогамъ на наругу покидає!...

Ни знаю вже, коли тобі писатиму, братику мій солодкій, бо такий ємъ теперъ бідний, що и листъ не маю чимъ заплатити...

Ни приймай, братіку, щобъ львівські молодці для мене все дари слали. Они сподіваютця, щобъ я імъ за іхъ дари співавъ, а моя теперішня пісня знать яка. Они ждатимутъ-ждатимутъ, а далі осердятця на мене, а може ни такъ на мене, якъ на тебе, братику милий...

А нащо намъ того?

. . . .

Бувайте здорові, братці любі та пишні, та дорогі, та красні, та милі! Нихай Васъ Мати Божа благословить.

[Передрук із „Зорі" 1891, стор. 114. Орігіналу нема, тілько сї виписки Т. Реваковича. Д. Т. Р. замічає, що до дати листу $\frac{22}{4}$ 1, що він писаний мабуть 22—24. січня 1864. Здогадка вірна: сам лист, доповнюваний два рази, вказує на се].

Ч. 44.

Лист молодої громади в Тернополї до Федьковича.

Тернопіль дня 13 Цві. 864.

Славний Руський Співаченьку!

Въ 29 числі Слова читали ми, що маливъ Ви охоту видавати въ Чернівцяхъ руську часопись. Знаючи, що Творець »Новобранчика« у всіхъ своіхъ ділахъ тільки одну ціль мати може т. є. благо народа, віруємъ твердо, що тенденция Вашоі часописі буде

щиро народня, що ся Ваша часопись звяже нась тісийною любовію зъ Братьми-Буковинцями, відъ котрихъ то ми, покинувши Батьківъ віру цілкомъ, не мало відчужились.

Жіючи і працюючи для одної тільки идеі народнеі шлемъ Вамъ щире помагай-бігъ, а діло діломъ стердимъ, за десять бо пренумерантівъ школярівъ Вамъ заручаємъ.

Відъ громади руськой въ Тернополі: О. Павлюкъ. Василь Божагора. Добушъ війтъ. Ничайко, Бульба. Деревлянъ. Н. Трясило. Дубъ. Иванъ Галабурда. Воля.

[Підписи, очевидно, псевдоніми].

Ч. 45.

Лист Іллаша Хрестика до Федьковича.

Kovassna, am 27-ten April 1864.

Brate Jurijiu, ja twi Bref, szo te do mene pesau, ja s welekow uradostew jeho dostaw, Bo ja uže, Brate, hadaw, szo te uže za mene calkom zabu, za tto, Moi Dorohey Brate. Diakuju tobi za toto, szo te jeszcze Mene spimnu. — liubey Brate, te minie welekoji ukiche s twojem Brefom srobew, tilko jeho czetajiu, to use saplaczu, Boze liubey, pomoze Menie, szobe ja s tobow se ziszow, Bo te je Mi welekey. Dorohey Prejatel.

teper tobi, liubey Brate, robiu widomiest, ze moze Boh pomoze, ta ja takze na urlaub Pidu, alle tem czasom weleka Bida, teper Reulizija u sembirkach. Me u Kwasnie po horach na wedetach uze Misic U liesi sedemo. Duze kiazko kolo nas teper.

liubey Brate, jak te wid naszoji Companieji wediszow, zawsze Me tebe spomenajem, Bo Me usie ne mozem tebe zabute, jak Me se liubele, jak Me Dobre zele, a me teper uze calei rik u Kwasni. Michailo Dutczak uze na urlopi, piszow Do czernowetz Do suprowitu, Bo duze bu slabey, a Salahor uze Rik na urlopi.

Brate liubey, Dutczak takze wid tebe jeden Bref Dostaw, alle win Duze slabey bu u spetale, a win Me-

nie ne chokiw jeho Do ruk Date i win s tem Brefom na urlaub piszow.

Brate, kobe Me se do kupe siszle, szobe Me uba Po jedni czarke wid Kowacza szarnule. Alle te, liubey Brate, Piszle Meni na paru očka toji wid Kowacza, Bo ja Bes neji ne mozu Dechate, Bo ja wid tebe Bahato Pew, ale iscze Majiu wid tebe ochotu napete se za twoji hroszi.

i, Brate, takzem duze Ne kontentney, szo tobi, Brate, twoja ridna Mama Pomerla. Kole pomerla, nai s bohom spoczewaje.

teper Moze te, Brate, zabu, widke ja je ja je s welekoho Kuczurowa Illia Chrestek.

za zem (цим) leztem slovom buwai sdorow i ochoczey. — iak, Brate, twoja wolia, to widpesze widpowide nasad.

Mein Adresse:

K K führer Illi Chrestek
bein Baron Kellner 41 Inftr. Regiment
13-te feld Compagnie
zu Kowasna in Siebenbürgen.

liubey Brate, ne zabuwai za mene, Bo ja za tebe ne zabudu, Pokiw Moho zeteja Bude.

teper, Brate, winczuju tebe is s wetame i s twojem Patronom na jiurija i wipey. Brate, za moje sdorowje 2 albo 3 Czarke na samoho jiuria na twoji Patrona.

i teper sostian (зостань), Brate, sdorow i ne banui, szo (ja) taki slowa Do tebe Peszu ani Po ruski ani Po polski anie po niemezki, alle rosczetai, Brate, (j)ak Mozes, Bo u nas nema komu Po ruski wirasno napesate tai, Brate, ne sabuwai za mene. Boh Dobrey nam Pomoze ta iscze Budem se ne za dowhey czas wegite. Bo ja u zim roku Muszu na urlaub Preite, jak ja Breidu, ja saras do tebe hudu Bref Pesate.

teper Me se klanijem Do was führer Pareniuk samt führer Ostaszczuk, Corpl Urbanski samt Corporal Paulinczuk iscze swi Perstin tremaje
samt Kwiatkowski, ale win uze zonatey,

toper klaniaje se Geft. Hoppullili, odnym slowom Cala Compania.

teper klianiaje se Geft. Theutul i giakuje, szo ste za neho takze ne zabule, alle niz (nic) ne pidris.

teper Proszem. Daruite nam usim. Moze Me is zem (cym) Brefom szos umelele i sostante sdorowe. —

[Щоби сей лист можна було гладше читати, я відлучив слово від слова, коли були разом писані, і подавав інтерпункцию. — Лист писав якийсь Німець або Жид, тому *e* треба читати як *и* (umelele = умилили), l=л, s=з.

Про Іляша Хрестика згадує Федькович у листї до Горбаля, пор. стор. 48; йому посьвятив поезию „Рожа". Пор. поезиї, стор. 240.

Михайлови Дутчакови, про котрого бесїда у сїм листї, посьвятив Федькович свою поезию: „До Михайла Ду(т)чака у славній Заставній" (пор. Поезиї, стор. 136 і 225).

Іменами „Ілля Хрестик і Мігай Дутчак" назвав Федькович дві дїєві особи в игращиї „Так вам треба": Іляш Хрестик називає ся також калфа опришків у „Довбуші" в першій редакциї).

Ч. 46.

Вірш Володка Стебельського на честь Федьковича.

Славному Кобзареві
Осипу Федьковичу
на Великдень.

О чудова врода наша,
Хоча безталанна! —
Вона зъ лихомъ зострінетця,
Тай нужъ въ вічи гляне.
Тай нужъ зъ лиха покепкує
Хибань лишь слёзами
Покотитця дрібненькими
По свому талану.
Тай обітре. Бо на-вішо
Слізъ тихъ марновати!
Марновали-бь, та не знали-бь,
Що теперь дїлати.
А такь лучче озирнутись
По рідиёму поли.

Поклонитись въ сто поклонівъ
Буйному соколу!...

*
*   *

Гей навчивъ насъ, сизий Орле,
Якъ приймати злидні,
Та навчивъ насъ, якъ любити
Закована рідню...
Розтрясли-бъ одвічні пута,
Розбилибъ окови,
Посіялибъ левадами
Слово ясне, нове,
Прокляли-би по вікъ-віки
Бучну старовину,
Й будували-бъ на руіні
Нову Украіну — — —
Такъ чомужъ ні?... годі! годі!
Немае въ насъ сили,
А що було, вражі душі
Обухами вбили...
Тільки Ти лишився, ясний нашъ співаче!
И въ рожевій свиті лягъ-есь на Беськидъ.
И загравъ та громомъ: »Украіна плаче,
Спить козацька слава, людъ козацький спить!
Славо, буйна славо! — Слава въ домовині:
Люду, люду, люду! — Згибъ! убивъ го кнутъ...
О не вбивъ го клятий! — Слухай! людъ не гине —
Людъ нашъ спить. Поки-що діти поростуть,
Поростуть сердечні! поросте дітвора! —
О не плачъ, родино! бідна, не ридай!
Людоідамъ кара! окаяннимъ горе!
Вішимъ серцямъ слава! вірнимъ душамъ рай!...«
На Великдень Тобі, славний!
Зілле зеленіе,
Царинами колосъ гнетця,
Дума листъ леліі, —
На Великдень Тобі грають
Барвінкові гори,
И поклономъ щиримъ шумять
Буковинські бори.

И вітають Тебе, Орле!
Заслїжені цвіти.
А надъ ними акъ чуй! грае
Тужная трембіта!...

А ми шожъ? — О соромъ!
Заніміли! ми безъ духа!
Хибань станьмо хоромъ,
И молімся: »Боже! Боже!
Славний Боже Украіни!
Чи співацьке серце мае
Въ безталанню гинуть?
Чи кобзарська нива мае
Одлогомъ марніти?
Чи одродні...? Твоя воля
А ми Твоі діти!
Боже! Боже!
Славний Боже Украіни!
Подай сили, щобъ розрити
Велику руіну,
И добути білі кості
Синівъ Запорожа...
Охъ лишенько!... дожидати?!
А поки-що, Боже!
Подай долю Кобзареві
Та квітчану долю...
Щобъ забувъ сердечний горе,
Щобъ забувъ неволю...
Щобъ завівъ намъ на одраду
Пісні, гарні пісні,
А такі, щобъ шуміли,
Якъ гомони лісні,
А такі, щобъ тихъ вражихъ
Сибірою тяли,
А для яснихъ побратимівъ
Солодочкомъ грали.

Именемъ Самбірськоі Громади
Володко Стибілецький
Школяръ зъ VI класи у Самборі.

Въ Страстний Четверъ 864.

Ч. 47.

Лист Д. Танячкевича і К. Горбаля до Федьковича.

Христосъ воскресе!
Світе мій ясний, Орле мій сизий,
Братіку-Серце дороге!

Спішуся, мій лебедику, щобъ зострінути Тебе изъ тимъ днемъ святимъ, тимъ празникомъ світлимъ, де люде другъ друга обіймають, коли вони тимъ Христомъ воскресшимъ вітаютця! — Братіку мій! свято мое!... Ти такъ горячо вижидавъ того дня, тіеі години, коли у перше почуєшъ той радісний имнъ „Христосъ воскресе"... здаєтця та народня утіха, вона мусить и Тебе веселимъ робити... Твое серце дороге, люблячє, неповинне — воно то мусить розпливатись у тихъ невимовнихъ радощахъ, коли видить навкруги себе люцьку веселість, люцьке щастє!... Братіку мій! Орле мій! и я прилітаю до Тебе, прилітаю, щобъ тішитись изъ Тобою, щобъ справити той день святий ще веселішимъ для Тебе, щобъ розкрити Тобі знову той світъ любови нескінченоі, въ якому я живу, той огонь вічне тліючий, якимъ горить душа моя, безъ краю Тебе люблячa! Братіку мій! потіхо моя! и я Тебе вітаю зъ тимъ днемъ святимъ, и я говорю: Христосъ воскресе, братіку, голубчику, соколе... Христосъ воскресе.

- Мій Любий, мій Єдиний, мій Незабутній: чи чуєшъ Ти усе, що я изъ тимъ вітаннємъ, изъ тимъ словомъ Тобі зказавъ... Братіку, Серце золоте, вітаючи Тебе, такъ якъ всі люде, більше Тобі говорю якъ усі люде! Відзиваючись до Тебе тимъ памъятнимъ вітаннємъ, одзиваюсь до ріднеі душі, до душі співака! Нагадаючи той день величній, Воскресення изъ мертвихъ Бога-Чоловіка, — то такъ, мовъ би я чувъ всю ту силу, яка двигла те воплощенне „Слово" изъ могили!... яка утримувала ёго, терпіти и жить для людей! — Братіку мій! лебедику мій!... тіеі сили Божоі Тобі бажаю изъ тимъ Христомъ воскресшимъ, тіеі сили, щобъ сповняти мігъ великі подвиги, на які Ти покликаний, но міжъ людьми! Братіку! світе мій! Ти народній робітникъ, Ти вибраний для голошення нашого рід-

нёго, українського слова, братіку! Ти співакъ! — нехай той нині воскресший Христосъ подасть Тобі тіеі крiпости, того голосу співацького, якій Тобі потребенъ, щобъ мігъ прославити свою родину убогу українську!

Братіку мій! Ти мені упавъ на дусі, відъ давна не чули ми пісні живоі відъ Тебе! правда! що недавно тяжко Тебе доля лиха доткнула — але братіку мій! світе мій! ангеле мій! чи не маємъ (бути?) часами вищі надъ саму долю, — глянь на Тараса, якъ вінъ поборовъ долю своею думою:

»Ми не лукавили съ Тобою (долею)
»Ми просто йшли, у насъ нема
»Ні зерна неправди за собою«

а Ти, братіку, за нимъ йдешъ, ёго діло провадишъ! переможи долю, проклени іі, и стань неповиннимъ Пророкомъ рiднёго слова! — братіку! Ти утративъ родину — Серце мое золоте! Є, кому іі заступити: чи Ти не віришъ въ мою неймовірну любовъ? Чи Ти невіришъ, що за мною говорять сотки рідніхъ, люблячихъ, шануючихъ Тебе душъ україньскихъ, чи Ти не віришъ, що вони раді-охочі на усяку услугу для Тебе, яка тільки въ іхъ силахъ? — Не думай, братіку, що я машю себе и Тебе! — Ні, Серце ні! живу правду, святу правду Тобі голошу, що воно такъ есть: що и на тій мизерній Галичині находятця души молоді, праведні люблячі, котрі за свій людъ, за свою родину въ огонь підуть, — котрі усе віддадуть для добра народнёго України! Братіку, Соколе, кажу, я не машю себе.

— Ти и самъ незабаромъ довідаеся!... И чи-жъ и души добрі, горячі не могуть Тобі подати того живого вогню, який потрібний співакові — чи не ма тому того плодовитого поля, де Твое-бъ слово-зерно принялось могло? чи не приймется Твоя пісня, що й виспіваешь у тихъ молодихъ душахъ? чи не рознесуть вони іі? чи не пошанують Тебе?... Братіку! Орле нашъ! Співаче нашъ! наповнися святою утіхою, що Твоі рідні українські браття люблять Тебе и поважають... розгорися святимъ огнемъ співачимъ.... виводи намъ вольнихъ, величнихъ думъ... загрій насъ до новихъ працъ, новихъ подвигівъ на честь и славу нашоі рідноі Матері України... братіку Кобзарю, ми че-

каємъ новоі пісні!... не оставляй осиротілою бандуру Тарасову... вигривай по ій на Галицькій Украіні такъ любо, та величне, щобъ усі украінські серця звеселились, щобъ наша Мати безталанна Вдова Украіна зрадувалася!... Братіку! голубе соколе... вже й не знаю якъ Тебе величати... Коли заспівають „Христосъ воскресе“! нехай Тобі здаєтця, що цілий світъ обновився, усміхнувся навкруги Тебе... що усі вороги замовкли... а тільки рідні браття навкруги Тебе живуть, що люблять Тебе безъ краю... нехай одживе ціла краса ріднеі землі.... нехай усе, що памятають ті гори, що міжъ ними живешъ, усе, усе нехай Тобі прокажуть.... а Ти намъ. — Братіку! оджий зъ весною Божою, одмолодній зъ землею святою, зъ горами, що теперъ зеленіти починають, — стрепенися Орле зъ Христомъ воскресшимъ... тішся... жий веселий, здоровий... співай!... Отъ що сночиває у моімъ вітанню, мій Братіку! Одраде моя! —

Ти зажурився за Мету, що вже упала, — ні, мій Любчику — задрімала тільки — а більшъ нічого, — теперъ зъ весною знову прибуркалисъ, тай таки міркуємъ, що молодеча сила ій зъ тою весною прибуде.

Обізвався якийсь голосъ у „Слові“ про Тебе, що Ти газету у Чернівцяхъ видавати хочешъ! — Я знаю, братіку, що Ти про це не дуже и гадавъ, — такъ видишъ, мое Серце, — прийшовъ часъ, що справді давню мисль про видаваннє нашого ріднього письма у Чернівцяхъ діломъ обявити маємъ! — Братіку мій! тутъ треба великого приготовлення — и роздумання, — щобъ часами перескоривши великого клопоту собі не напитати. — Но усі мої братні ради у тій річи одкладаю ажъ по свята, де широко про це розпишуся, — щобъ тяжкими думками Тобі не псувати святочнѣі утіхи. —

Братіку мій золотий! Спасибі за сукно, — хороше, — буду старатись одячитись Тобі чимъ небудь за ёго незабаромъ! —

— Яківъ засилає Тобі давно обіцяний гостинчикъ „Оссіяна“, а я засилаю Тобі II томъ Записокъ — найдуще за для пісень тихъ зъ голосами, — про-

читавши єго добре, братіку, — одошлешъ, поки не принесіють книжки зъ України, и тоді Тебе вже всякими добрими книжочками обділю!... По святахъ и Стороженка оповідання зашлю — потішишся ними, Серце!.. Тілько на нині, мій голубе, мій лебедику!...

Ще разъ тай ще разъ бажаю Тобі, щобъ той Празникъ великий переминувъ Тобі у всякій роскоші и веселості! — Братіку мій! серце дороге! чому не можна мені злинути до Тебе — може бъ гаряча слёзина — сердешні устискання більшъ проказали,... якъ усе те, що тутъ написавъ? Такъ що-жъ — и не говорити! — Братіку! прощавай!... Коли почуєшъ въ церкві и другъ друга обіймімъ — почуй, що я Тебе обіймаю нескінченою любвою

без̆ъ краю люблячий, другъ и рідний братъ

Данило.

Іаківъ. Гнатко.

Незнаю чи и пізнаєшъ сихъ пару стрічокъ? — Давно давно не писавъ я многогрішний рабъ! Знаю, що й Тобі — бодай на разі — дивно було, чому не відзивавсь до тебе. Останний мій листъ посилавъ я у Семиградчину — коли ти уже въ дорозі бувъ въ Буковину. Чи дійшовъ? Дивне то було писанье, на скілько нагадую си. Щожъ?! Не моя вина, коли тобі може за холодне здавало ся. Прости, прости ми — вся воскресенієм, пригадай собі може и недостойного — але для тебе зо всімъ щирого

Костя Горбаля.

Ч. 48.

Лист Федьковича до Д. Танячкевича.

Братіку мій якъ рідний!

На самъ передъ красно Тебе прошу: будь ласкавъ подякувати відъ мене всімъ тимъ щиримъ душямъ, що мене на святе воскресеніє такъ красно повінчували! — Да ни повінчували они мене, а серце моє урвали! бо я ни варта тоі гарячоі любови, що ви мене нею обгорнули, мовъ орліми крильми! Я ни варта сі, братіє, я ... зледащівъ.

Щожъ тобі далі писати му, братіку? Отъ хіба тільки напишу ти серце, що Мігай Дучакъ, камратъ мій низабутний, вийшовъ зъ війська до дому. — Отъ що мині пише, сизий мій: коли хочъ мене ще живого побачити, то приїжджай до мене, я прийшовъ до дому — умірать. — Отъ тільки мині й пише, сердешний. — А оденъ воякъ уповідавъ мині оногди на Віжници, що Дучакъ доставъ сухоти, и що ёго тиму пустили и до дому. — Щастлива жъ ти дорожечка, брате Мігаю; и я ни забарюсь!

Хрестикъ також мині на воскресеніє вінчувавъ, Наролський також, Квятковський також, Кушніръ, Павлінчукъ, Тевтулъ, Салагоръ — усі — усі мене ни забули. — Камратя мої дорогі! — И ви мене ни забули, братя мої Львівце! О, спасибі же вамъ! И Костеві, и Гнатові, и Яковові[1]), усімъ — усімъ!...

Я, серце, увъ одно ни здужаю. Ще спробую сёго літа на жинтици: — жалко ще вмірати, братіку!... А приіде хто зъ васъ сёго літа до мене въ гостину? — Приідьте братіки, хоть оденъ два! — Да ни знаю тільки, якъ мині ни стидно, васъ просити, згадавше, якъ то я васъ тогідъ бідно приймивъ. — А сего року и тільки ни буду мати чимъ, васъ приймити: мамки мої вже нітъ. — Та приходіть, братіки: абихъ знавъ, що сорочку продамъ, а васъ прийму.

Братіку: чого отце такъ відъ тебе холодомъ віє? — Я тобі мабіть у сукні ни вгодивъ? — А чимужъ ти мині, серце, ёго ни вернувъ? — Єй Богу, що въ насъ ліпшого сукна ни нося! — вірь мині, любий: а ще коби то чоловікъ самъ куповавъ, а то — чужими руками добре тільки грань брати. — Ни гнівайся, орле мій сизокрилий!

Спасибі ти за Записки, а Яковові за Оссіяна. — Да Оссіянъ, бачъ, ни конче мині сподобавсь. — Марко Кральєвічь сто разъ кращий! — Або перевідъ сербськихъ пісень Тальві: що то за краса!!! — безъ іхъ, мабіть, славянського духа годі и поняти. —

Передъ кілька днями мали ми слоти трохи. —

---

[1]) Гнат Гарасевич і Яків Гудик. Пор. тут стор. 87, 100 і 127.

Оть ни було мині на дворі роботи, а я сівъ, тай написавъ отню штучку „Такъ вамъ треба!“ Прочитай сі братіку, прошу тебе! Сли варта, то дай ій до нашего тиятру, а сли ні, то відошли назадъ, тай напиши мині, де хиба, абихъ перeробивъ. Я досі ще драматичнёго нічо и ни писавъ, оть ни буде и дивниці, сли ни вдалось.

Коли вже ще де чого напишу, — ни знаю: теперь у насъ весна, треба робити. — Вітакъ знову мушу їхати до Чирновець до Супровітру. — Може ще скажуть німці служити? — Ни дай мати Божа! — да я ни дуже й бою ся: я справді вельми слабий, на груди. — Такъ тобі схну, схну! очивидьки. — Ну, шожъ робити. — Сёго літа зробю зборничокъ німецькихъ моіхъ поезій, та пішлю іхъ Ти до друку, а на зиму, сли ще дожду, возьму ся ретенно до Добушя. Я зледашівъ, братіку: охъ я зледашівъ!... И Дизиртирь стоіть ни дороблений, и Циганка, и Зрадзілля. — Братіку любий, братіку дорогий, чиму ти ни пришлешъ мині вже Тарасову „Калину“? Кілько я тебе вже ся напросивъ! — пришли братіку, пришли! — Мині здаєтця, що тото найкраща поезія Тарасова.

Охъ, братіку, шожъ намъ гія велика, що Мета вже перестала! — А чимужъ отце? Напиши мині братіку, чиму отце? Мене туть увъ одно питають, а я імъ все кажу, що тиму, бо Климковичъ хворує. — Я отце, мабіть, зобрехавъ. —

Якъ поіду до Супровіту, то буду и въ свого Дучака. Тамъ побуду зъ місяць або й два, а вітакъ ажъ на осінь верну до дому. — Але хто ще знає, якъ то буде. — Ажъ на зиму гадаю до певне поіхать у цару, бо повітря туть мині ни пашить, хоть ни въ літі а въ зимі.

На 21. у насъ храмъ братіку. — Хоть я знаю, що ти ни прийдешь, то претці тебе прошу яко брата рідного, абесь бувъ ласкавъ, хоть душевъ у мене бути. Я тебе сто разъ згадуватиму. Нихай тобі ся хоть легонько икне.

На Великдень я бувъ у Торакахъ у церькові, порядкувавсь. — Да на силу я вже вернувъ, такий

слабий бувъ. — Якъ на живний читверъ занидужавъ, такъ и теперь увъ одно ще слабий. Учора та позавчора оравъ трохи у городі, сегодня докінчавъ. Завтра та позавтрю закладатиму, а зъ неділі обсіюсь, вітакъ зновъ буду мати трохи коли. По храмові, коли ще ни впаде мині йти до Чирновецъ, гадаю поіхать на зо три дні до Ростікъ до роду въ гостину. Треба, братіку, попрощатця.

Прошу тебе, соколе: поселай мині де чого гарного читати, я тобі ни забарю, назадъ відошлю. — Може доставъ які Тарасові поезіі, що я іхъ єще ни читавъ — пришли мені.

Ни забудь мині якъ найборше написати, якъ тобі моя штучка вподобалась.

Ну, братіку, теперь піду уже спати! Нихай тебе Мати Божа заступає, та всімъ добромъ надаритъ. А ти ни забувай мене братіку: якъ Дучакъ мій умре, то я тількі лишъ тебе буду мати одного-одного товариша!... братіку мій дорогий!!

И дрімлесь мині братіку, и ще ни хочитця йти спати: радъ би съ тобою, серце, балакать! — Молодий Княгніцкий, що теперь ни давно постригазсь у Львові, дуже ся съхвудуливъ. Такий то вже хвудульний ставъ!... Да мині ни жаль на те, що люде фудулятця, але на те ми жаль, про віщо люде у передъ такъ, а у послідп зновъ такъ? О люде, люде!

Ябъ радъ Шевченкового Гуса читать. — нима ёго въ тебе?

Мині затративсь, братіку, той листъ, де ти мині про те писавъ, якъ то въ ляхівъ військо карали. Напиши мині ще разъ, братіку: якъ карали у ляцькому війську простого жовняра за убійство, а якъ за дизиргирку, — геть, усе-усе мині напиши, коли ласка твоя: и якъ ёго вели на затрату, и якъ му смертъ читали, и якъ го тратили, и коли го ховали и якъ. — Мині треба конечне отце мати, бо ни можу безъ цего Добуша зачинати. А найдуще вже мині треба той формуляръ, якъ му смерть читали (въ року 1740 або 1730). Доки драму напишу, а я вже написавъ життя Добуша и співанку Добушеву въ нутахъ: ще мині

треба на переді образця Добушевого въ гуцулськімъ лудиню.

Скоро бихъ роздобувъ такий образець, заразъ бихъ Тобі все піславъ, а ти давъ бесь видруковать гарно та красно у Відні або де: оттожъ би була утіха для простого народа! Я знаю, що въ кождімъ дому би бувъ »Добушъ«. Чи якъ думаєшъ, братіку? Напиши мені.

Теперже йду вже спати!

Братіку: якъ мині борзо ни відпишешъ, то аби тебе Богъ ни простивъ. Напиши братіку, напиши! — да ни гнівай ся вже на мене, я нічо ни виненъ.

Твій ледачий

Федьковичъ.

Якбесь бувъ чемний, то приславъ бесь мині паперю такого, що листи на ёму пишуть, бо єй Богу – ни маю.

[Лист писаний на аркуші білого паперу, без дати].

Ч. 49.

Два листи жандарма Ф. Тайбера до Федьковича.

В оповіданю Федьковича »Три як рідні брати« одною з дієвих осіб є жандарм Тайбер. Він називав ся Франц і в першім (німецькім) листі до Ф-а підписав ся по руськи: *Тайберъ, жендарь.* Сей лист з 30 9 1864 не надає ся до друку, бо нема в нім нічого цікавого до житєписи Ф-а, хиба те, що Тайбер називає Ф-а »theuerster Freund« та жартує собі з того, як Ф-ич його і постенфірера Благу та ще двох, Швайцера і Веле (Wehle), крінко упоїв, що вони довго терпіли на похмілє.

В другім листі, з 30. листопада 1864, Тайбер давав знати Ф-еви, що його перенесли до Пістиня, прощав ся з ним, жалував, що не міг уже бачити ся з ним та бажав йому »доброї партиї«.

Ч. 50.

Лист учеників з Бережан до Федьковича.

Почтеннійший Пане!

Котру струну житя ударити, яку гармонію звучнихъ слівъ дібрати маю, хотячи, Батьку сердешний, гдещо про нашу біду та молоде горе Тобі роскавати. —

Зъ укоса сонце на землю ся дивить, деревина одіжъ вже свою скедає — а голови немудре щось тамъ думають, — наше відкедають; та тоби-сьте ся дивували, що вже молодимъ людямъ за гріхъ почитають, по україньске писати, а тимъ більше — думати!... Га, пекельна сила, але правді, Боже!, Ти допоможешъ! Оттаке ми сироти, батьки насъ ся вирекли, продали!? — що кажу! не батьки, но вітчими — бо дежъ би батько сина не любивъ — де чутье кровъ рідну продати!!! — ...Ні! батьки наши любять насъ, але ті другі — а мачоха ся тішить, що пасерби нидіють, а єі рідня товстіє. Віттакъ, батьку, Ти єденъ насъ тулишъ, Ти, якъ Карпатъ скали-гори, твердий, щирий Русинъ: Ти єденъ ще може на всімъ світі...

Відозвися, Батьку, до насъ, ми на пущи безъ води — подай голосъ старовірцямъ, що іхъ розумъ по псалтирахъ, чей зъ грошевого сну ся збудять, чей гомінъ може десь одозвеся, та намъ молоденькимъ раднійше буде. —

Наша воля, що є сили, щира, чиста, вільна — тай до праці ми ся дремъ, але то ще сонъ, — наша сила, паутина, а робота мрачний видъ — та чей Богъ і намъ дасть долю — а закімъ луна на небо — прощайте, Батьку, а сли Вамъ, Сердешний, зъ підъ охоти піде, то погадайте крихітку о насъ. —

Бережани дня 1-го кат. 864 въ Октоврію. Долянъ Любиволя війтъ, Володиміръ Запека, Романъ Нетой, Володимиръ Калина, Рогволодъ Гпкало, писаръ, Богданко Грімъ.

Адреса до насъ: Орестъ Авдиковскій VIII.

1865.

Два листи Якова Несторюка до Федьковича.

[Один на жовтім листовім папери, другий на синім. Оба писані рукою капраля Мих. Костинюка із Снятина, бо вояк Яків Несторюк був неписьменний. Із сих листів подаємо деякі уривки, цікаві з огляду на відношене вояків до Ф-а]:

Ч. 51.

Любезній приятелю Городенчуку!

Листь вѣдь тебе писаний зъ дня 17 Марта отрималъ я въ Коломеи на двацѣдтого с. м., зъ котрого дуже бувъ задоволенъ, що ти, любій приятелю, за мене незабувъ, защо тобѣ дуже красно дякую: хвала Богу, здоровъ самъ и щастливо з дороги домѣвъ повернувь и якъ той листь вѣдь тебе отрималємъ и давъ го читати, то цѣла компанѣя була ся зійшла слухати, и всѣ тѣшелисмо ся зъ твого писаня, а особливо мене то дужи урадовало, що я той ласки не бувъ годенъ, єби я вѣдь тебе таки краснѣ вѣдомости отримавъ, а особливо за спѣваночку тобѣ красно дякую, абисъ здоровъ бувъ и еще краще спѣвавъ.

…

твѣй вѣрній побратимъ

Яковъ Несторюкъ.

Коломыя, дня 29. марта 1865.

Ч. 52.

Милій Брати!

Твій листь отрималъ я зъ великою утѣхою, зъ котрого я булъ дужи контентній, що ти, любій Брати, о мнѣ незабуваєшь.

Теперь я попоѣвъ свічинного тай відписую до тебе, але при першѣ чарцѣ спѣмнувъ за твоє здоровлє, аби тобѣ Господь далъ, що собѣ жичишь и абисъ дочекавъ на многѣ лѣта святого Воскресенія въ покою дѣждати.

Отъ вѣдь сегодни сподѣваю ся и надѣю ся теби въ Коломии. дасть Богъ діждати, то будемо ся забавляти, бо всѣ гідніи камратя такожъ учикують твого прибитку до Коломіи, абиеми ся могли въ спокою забавити.

За твоѣ такѣ хорошѣ листи всѣ ми контентнѣ, а особливо нашъ филдвебилъ Бѣндеръ, коли тобѣ знакомій буде, бо панъ фелдвебилъ кажутъ, що теби знають. Такожъ и другій фелдвебилъ, котрій називаєтся Чомкевичъ, одного священника синъ зъ села Оленкова, также дужи ся красно тобѣ кланяє. Зновъ и мѣй цуґфѣриръ, котрій ся називає Понюкъ, дужи утѣшній з того листа, тілко жилаютъ собѣ теби въ Коломіи видѣти. За тотѣ слова, щомъ того разу писавъ до теби, що я не варта, аби ти до мени писавъ, то тя красно перепрошаю, бо я самій ни знавъ, якъ ся маю застосувати на протѣвъ теби. — —

Якъ ти будешъ до Мишина ѣхати, абисъ минѣ писанку принѣсъ. —

твій вѣрний приятель

Яковъ Несторюкъ.

Коломія, д. 16. цвѣтня 1865.

Ч. 53.

Лист Федьковича до Д. Танячкевича.

Братіку!

Спасибі тобі за даръ, за Стороженка, за Основу! а найпаче за писаннячко твоє золоте вже та золоте!...

Нива гарна, братіку, така вже що така! — Отъ їй и гостинчикъ тимъ часомъ, а не забаромъ більше пришлю. Коли кажешь не писати прозою, то я вже тількі віршуватиму.

Москалямъ не попустіть, братіки, ані цінъ! Куца імъ година нехай!

А ти знаєшъ, серце, що я вже не въ Путилові теперь, а въ Ростокахъ пробуваю? — Вороги, брате! - Писавъ бихъ ти про те, та ажъ обридло мині. - Не пишу!

Щожъ тобі білше скажу! — здоровъ, дужий! — а Ти? — Абесъ здоровъ бувъ, та лиха не мавъ, який ти любий! А другі паничі тамъ у Львові що? То десь мабіть халамаркають! — передъ еgзамінами, знай! — Аби мині всі здорови були, та аби іхъ голова не боліла, сердешнихъ!

А я ліпше робю: що свято, що неділя гуляю, ажъ драптя летитъ! А що вже молодички пишні у насъ, то ні перепишешъ ні перемалюєшъ! Оттаке то лихо! А ти би хотівъ, аби я нічо не діявъ, якъ писавъ? — ячмінь! — У день робота, а трапитця слобідна година — треба виспатись, бо ціла нічка пройшла тобі зъ чічковъ на розмові. — Такъ, серце.

У понедівнокъ бувъ тутъ храмъ, брате. — Господи, що гарно було! А що вже баталія крепка була, то ажъ душя радувалась! — И я зъ своімъ побратимкомъ Дмитромъ (: Леликомъ :) имився бувъ зá барки, та сестра насъ розділила. — А Дмитрового вуйка, брате, я маю нá смерть убити! — Крізь душу та въ душу єго!...

Завтра йду на Віжницу, бо маю собі кресакъ тай постоли купувати, тай ще де що орудовати. А въ середу гадаю йти на Довгеполе до своі куми, Гафіі, — переказувала, абихъ лишь прийшовъ. — Мабіть и Дмитро зо мновъ піде. — Маю просити куму, аби мині подивилась у звізди (: вона головна знахарька, брате! :)

Якъ піду на Віжницу завтра, то буду и въ Домки. Господи, що вже наслухаюсь та наслухаюсь тихъ бріхонь! А ій чоловікъ має мині на цимбалі такоі кучерявочки вдрати, аби вже така що така! — А въ Ровнера або въ Сурці маю собі випити меду! Ще й за твоє здоровя випю: коли не випю, то абихъ не живъ на світі! — Я и въ понедівнокъ за твоє здоровя пивъ, абесъ знавъ! — Три чарці одна за óдновъ!

Коби тутъ який фотоgрафъ бувъ, аби мене відобравъ, та аби я тобі піславъ! Бо ти би мене теперь и не пізнавъ уже, братчику, такъ я змінивъ ся! — волосъ довгий, вусъ підстриженний: у будень хожу собі у постоліхъ, у сивихъ гачахъ, въ байбараці зъ голубими снурами, въ угорскімъ капелюсі, а въ неділю

въ чоботіхъ, въ чирчиковихъ гачахъ, въ прошиванімъ сардаці, въ кресаці зъ бляховъ та зъ одалёномъ. сорочка вишивана, а чересъ новий у 5 пряжокъ! — Такъ уже що такъ!

Писати ще що? — Ні! — И такъ уже наклопотавъ тобі голову нісенітницями. — Отже бувай здоровъ, братіку, та не забувай и за мене. А коли писатимешъ, то пиши до Путилови, бо наша пошта все таки у Путилові. — А паничамъ скажи, аби здорови були! та аби у вакації такъ собі гарно погуляли, якъ самъ

9/6. *Федьковичъ.*

[Листовий жовтий папір у 8-ку. — Дмитрови Лепкови, про котрого згадка в листі, посьвятив Федькович одну поезию, гл. Поезиї стор. 183].

Ч. 54.

Лист Ол. Кониського до Федьковича.

Львів $\frac{14}{26}$ Листопаду 1865 р.

Високоповажний Добродію!

Любий Брате-Земляче Ёсипе!

Послі трохлітнеі тяжкоі неволі, вирвавшись зъ Сібирі, летівъ я до Львова, щобъ поклонитись братамъ-Галичанамъ и подивитись на іхъ життє. Сегодні вже три тижні якъ я у Львові... Гірке и тутъ руське життє, а все такі краще ніжъ підъ Московською кормигою! Жалко тількі, що тутешнє братство тягне »хто на право, хто на-ліво!«

Великою утіхою нашою є те, що молодіжъ тутешня навернулася на руську дорогу и йде просто, не поглядуючи ні на польскую »интелигенцію«, ні на московське »благо«. — Доля наша і воля попереду, надія наша не въ тихъ, що за нами, а въ тихъ, що передъ нами....

Нудно мині, що не довелось побачити тутешніхъ ватажківъ: порозъіздилисъ десь!... А ще нуднійй, що не можу лично поклонитись Вамъ Добродію! Вамъ півцю Русько Галицького народу. Маю надію що въ літку заіду до Васъ у гори; бо теперъ черезъ свій недугъ

и зімову добу — треба їхать туди де теплій... Хвала Богові, послі вигнанья я у Львові наче знову воскресъ!

И гарно зновъ теперъ мині!
Мовъ я у рідній стороні,
Сижу зъ братами въ рідній хаті.
Ведемо щпрую пораду
Про те, що є, чого нѐма,
Яка въ Україні тюрма.
Якъ плаче Дніпръ, реве Десна,
Якъ стогне на степу трава..
Всю руську землю бачу я!..
О Воле! воленько моя!
О Мати! — матінько стара.
Чи швидко зійде намъ зоря?
Чи швидко жданий часъ настане,
Що за правихъ Богъ устане
И почне катівъ карати,
А намъ наше отдавати?

Отакі то думки роютця у голові! Кругомъ насъ ограбили, обкрали, та ще и въ кайдани заковали!... Алежъ!

Будемъ ждати, працевати,
Волю долю добувати:
А коли вже наша доля,
Що бъ померли ми въ неволі,
То кричатимемъ въ могилі:
»Верніть волю Україні...
Тую волю, що украли,
Тую долю, що забрали!«
Діти, внуки се почують,
Свое право одвоюють,
И покажуть всему світу,
Що и ми Славьянські діти,
Що зъ Кубані до Карпата —
Русь едина усімъ мати...

Ві Львові, зъявится зъ нового року заложена нова политично-литературна часопись, два рази на тиждень, котра буде не тимъ „Словомъ“, що пишется перекрученою мовою, не тимъ „Вістникомъ“, що

мае и провадить quasi-руськи гадки, але справжнею руською часописью... Будемо для неі гуртомъ працювати, а до того — співайте, мій брате! пісню-долю нашихъ братівъ, да повеселіть своею піснею и Галичину и Украіну и мене! Утни Батьку — »Орле сизий« !...

У Львові буду до 30 Листопаду, а потімъ поіду до Відня! Коли ласка буде, що писати до мене, то до 25 Лист. пишіть на мою меню (Hotel Europejski № 10 — —) а послі на меню Левка Лопатинського у Карнімъ Суді. — Якъ виіду зъ Львова, дакъ Левко перешле листи туди де буду.

Будте здорові на щастье и радість Усего Руського люду! Щиримъ серцемъ поважаючий и прихильний до Васъ

Олександеръ Кониській (Өедоръ Верниволя).

Ч. 55.

Лист Ол. Кониського до Федьковича.

Ой! тай спасибі же Вамъ, Любий и Милий Брате, за Вашъ листъ! Вінъ пахнувъ на мене такимъ тепломъ,ріднимъ тепломъ, якого я більшъ трохъ роківъ не чувъ на собі, и якого у Львові не мае. Правду кажете, що у Львові тількі горячка, а душевного, животворного тепла нема!... Зъ одного боку — тутъ наче полимья — пече: а зъ другого холоднимъ ледомъ обдае! За тиждень покину Львівъ! Намъ співакамъ-біцолагамъ тутъ душно и тісно! Намъ треба простіръ безъ краю, де бъ душа справді впивалась красою природи: а ві Львові тількі жидівська смрада, ляхська колотнеча, да німецьке пиво...

Намъ зъ Вами тутъ не ужитця: намъ треба степи, гори, да море...

Холодно и голодно у Львові... Не на те я сподівавсь, ідучи сюди. Я мизковавъ, що у Львові спочине моя душа, ажъ ні! ще гіршъ розболілась... За тиждень поіду до Лейпцига, поражусь зъ лікарями за свій не-

дугъ очей и голови, а тоді поверну, куди порадять: здаєтця у Ницу, бо тамъ и тепло и море грае.

А я, знаете, дуже люблю море! и вмеръ би, сидячи на березі да слухаючи, якъ воно грае, якъ хвилюе... у его хвиляхъ я привикъ читати нашу сумну старовину. Гарна вона хочъ и сумна... А степи наши!... Боже! які гарні! бувало

Въ темну нічку одинокий,
Я вихожу въ степъ широкий,
Садовлюся на могилі,
Да ридаю по Вкраіні!
Украіно, Украіно!
Краю рідний, Краю милий
Надъ тобою й підъ тобою
Переміни ніякоі:
Той же місяць, тіі жъ зорі,
Тее жъ море, тиі жъ гори,
Тиіжъ ниви златохвилі,
Тиі жъ діти нещасливі...
Місяць світить, да негріе,
Одъ Північі вітеръ віе,
Зорі сяють да не грають,
Чайки въ морі не літають...
Родить жито, да не спіе,
Одъ холоду чучверіе;
Живуть люди, да безъ долі,
Стогнуть плачуть одъ неволі.
Ні, не та ти, Украіно,
Якъ була въ старі години:
Стара — вільна Украіна,
Спочивае у могилі...

Дрезденъ 3/15 Грудня.

От — бачте братіку! яка иноді притичина буває. Почавъ оцеі листъ у Львові, а кінчаю его у Дрездені! ой же Богу ніколи було! не той, то другий прийде, та й не дасть писати. У Неділю увечері покинувъ я Львівъ! — и тількі у Дрездені почувствовавъ, що я справді у Европі! (Австрія Ваша настояща ще Азія). Третій день оце я одпихаю: гарно тутъ! тількі жалко,

що треба поспішать у Лейпціґъ, бо очи все більшъ і більшъ болять.

На що оце Ви, братіку! звете мене паничемъ? Не бувъ я імъ зъ роду и не буду. Батько мій бувъ урядникъ и чоловікъ убогій. По смерті его я зоставсь малимъ — 7 літь: мати пришла въ таке убожество, що не мала достатку дать мині добре воспитанье. Учивсь я на мідні гроши: а тамъ ослипъ, видужавши трохи, ставъ урядникомъ, бо нічого було їсти. Тількі не винесла моя натура бюрократичного стану, я кінувъ службу і пішовъ въ адвокати... и тутъ було погано... у 1862 році хтівъ переіхати у Львівъ и працевати у »Слові«: але Дідицький одписавъ мині такъ що я не знавъ що й діяти... въ Січні 1863 р. мене заслали — безъ суда — у Вологду, а потімъ у Тотьму: тутъ я загубивъ и останнє здоровье, и силу, и енергію: и на старість — одружився... и хвала Богові теперъ не самъ журуся! завжді биля мене вірна дружина и порадниця моя.

Якъ би я бувъ не женився, я пропавъ би зъ нудьги! Найшлась душа котра щиро мене полюбила и избавила одъ смерті! Теперь мині легче жити: бо я люблю Р у с ь і ж і н к у. Русь мене не любить: бо на Русі ще богато такихъ плевелъ якъ Львівські авторитети (стара Русь). Молодіжъ руська дуже занімечена: але вона колись скіне зъ себе се ярмо. Першъ усего треба повалить авторитети брехні, тоді инче стане жити!

Шкода що нема у Львові чоловіка, котрий би вівъ молодіжъ, у мене нема для сего сили: а коли бъ була, я не вертався бъ уже въ Россію, бо й тамъ дуже погано... И тамъ:

Округъ убогі села
Такі смутнії, не веселі,
Такі заплакані стоять...

Стоять і ждуть свого Месії, свого избавителя, а коли і відкіль вінъ прийде?... Святий знае! Я вірую щиро и глибоко въ будущину Руського наріду! вона прийде и роскинетця широкимъ килимомъ одъ Чорного моря далеко-далеко... прийде наша доля, тількі не одъ

Німцівъ намъ ії сподіватись! Ні! Німець уміє тількі душить, німець немає серця, а чоловікъ безъ серця — мертвий трупъ.

Наша доля — прийде тоді якь сбудутця віщиі слова батька Тараса:

... и о! диво! трупи встали
И очі роскрили,
И братъ зъ братомъ обнялися
И проговорили
Слово тихоі любові
Во віки и віки...

А въ революцію я не віру и не покладаю на еі ні якоі надіі. Я віру тілько въ добро одъ освіти и любові.

Прощавайте братіку. Цілую Васъ. Незабавомъ ще напишу.

Алкс. Кониський.

[У переписці Ол. Кониського, яка находить ся в архіві Наук. Тов. ім. Шевченка, нема листів Федьковича до Кониського: забрала їх российська поліция при ревізиї у К-ого в 60-их рр. мин. стол., отже лежать вони мабуть у Петербурзї].

Ч. 56.

Поздоровлене від тернопільської громади.

Кобзарю-Соловію, Батьку нашъ єдиний!

Пьятий рікъ минає, якъ нестало безсмертного нашого Батька Тараса, пьятий рікъ, якъ удовою осталась стара наша ненька Украіна, а ми її діти сиротами остались: пьять, якъ степи безкраі, гори туманомъ повиті, могили високі, байраки глибокі сумомъ сумують, сумують, сумують... И нікому жъ загуркотіти, мовъ громомъ, голосну та вольну пісню, вирвати зъ души високи думи, щобъ вітромъ буйнимъ пронеслися відъ краю до краю, щобъ стрепенулись відъ радості: убога вдова Украіна, її діти сироти, степи безкраі, гори туманомъ повиті, могили високі, байраки глибокі?... Ні! Єсть кому заспівати, бо Батько, що на небі, не лишивъ насъ зовсімъ сиротами. Вінъ настановивъ

Тебе намістникомъ Тарасовимъ, Кобзаремъ и Батькомъ нашимъ!

Здоровъ будь жежъ намъ єдиний нашъ Кобзарю-Соловію! Здоровъ Батьку нашъ сердешний изъ цімъ новимъ рокомъ ще разъ здоровъ и щасливъ будь намъ на многії літа! Хай доля шанує тихий супокій Твоєі души, хай золоті струни Твоєі бандури голосно звинять на втіху й науку ріднімъ дітямъ Украіни, нехай Твоя дума, Твоя пісня на ввесь світъ розлиєся широко-широко, нехай розважить втішить убогу неньку Украіну, щобъ легче було Батькові Тарасові лежати въ тихій домовині, тихій могилі:

»Утни Батьку, орле сизий...
Нехай Мати усміхнетця,
Заплакана Мати...
Утни жъ Батьку, щоб нехотя
На ввесь світъ почули!«

Тернопіль дня 31. Студня 1865.

Відъ исповідниківъ Тарасовоі идеі:

М. Луківъ Січинський
Володко Барвінський, Осипъ Барвінський, Северинъ Жуковський, Осипъ Терешкевичъ, Олекса Танчаковський, Онухрій Даниловичъ, Левъ Авдиковичъ, Остапъ Чвартацький, Петро Ст. Білінський, Омелянъ В. Волянський, Володимиръ Мандичевский, Микола Темницький, Остапъ Цурківський, Касянъ Куницький.

1866

Чч. 57—61.

Листи вояка Федора Пасічняка до Федьковича.

Із р. 1866-ого є пять листів Ф. Пасічняка, вояка з 24. полку піхоти, до Федьковича. Тому, що сам Пасічняк був неписьменний, листи писав єму хто иньший. З тоі причини перші два листи польські: иньші

писав йому вже Іван Писарюк по руськи. Подаєм їх разом, справляючи інтерпункцію.

Перший лист з Коломиї, дня 5. цьвітня 1866. У нїм Пасїчняк запевнює Ф-а, що дуже цїнить його правдиву приязнь; він зі свого боку буде йому до смерти вірним і нїколи не забуде »тих трех слів«, які Ф-ич казав йому памятати. [Які се три слова, не відомо].

Другий лист з Коломиї, дня 19. цьвітня 1866. Пасїчняк відповідає на лист Ф-а. Якийсь урльопник сказав Ф-еви, що Пасїчняк не додержує тих »трех слів«. На те він пише, що хиба тільки смерть, рискаль і мотика розлучать їх, а тих »трех слів«, що є між ними, нїхто не чув і не знає. Питає ся, коли Ф-ич буде в Коломиї, та називає його золотим братчиком і дорогим приятелем.

Третїй лист.

Краковъ, дня 11. мая 1866.

Любенькій мôй Братчику!

Зъ великовъ радостевъ достав ємъ ôтъ Тебе тотъ листъ и тѣшу сѣ дуже, щось в добрѣмъ здоровю и добре Ти ся поводитъ: минѣ то само ни дуже зле ся поводитъ, тôлко то мине ни тѣшитъ, що мусимо на поли битви стати.

Доношу Тобѣ, любій Братчику, що ми на 2-ого Мая вѣмашировали з Коломіи и зôстаємо теперъ у Краковѣ, лишъ ни знати, докій: бо тутъ у нашѣмъ Краковѣ одно войско вѣдходитъ, а друге приходитъ и все на пруску границу таборуютъ, бо щось тамъ ни по нашому робится.

Також доношу Ти, милій та любій Братчику, що я вѣдрапав сѣ на сукнѣного фрейтора теперъ. Ни знаю, Братчику, що сѣ теперъ зо мновъ стане, але на Господа Бога надѣя, що чей позволитъ сѣ намъ ще зъ собовъ обачимо и май лѣпше поговоримо, бо теперъ черезъ письмо ни можъ, любій Братчику, такъ миленко наговорити ся, якъ словами.

Тото ще доношу Тобѣ, любій братчику, що твои любѣ слова догонили мене ажъ на 7. стации въ Бôбрцѣ

и я на марши ни мѣгъ ємъ вѣдписати. Ажъ тепер трохи вѣдпочиваємо и тимъ часомъ вѣдписую Тобѣ, любій Брате, бо хто знаѥ, чи ся побачимо вже, хѣба би Господь Богъ бувъ ласкавій та вѣтъ кулѣвъ мене охоронивъ, — проси, любій брате, и за мене тамъ Бога, може би можна ще ся побачити. Буду просити, кобисъ минѣ давъ вѣдомôсть въ короткôмъ часѣ, бо хто знає, що сѣ далѣ зо мновъ стане на далѣ, то бимъ ще радъ хоть пару слôвъ учути вѣтъ Тебе, любенькій братчику, бо може упаду у поли и ни буду с Тобовъ сѣ видѣти.

Ни маю Тобѣ, любенькій братчику, такъ теперь богато писати, лишъ зичу Тобѣ любого та милого здоровя, и такъ якъ остатно зъ тобовъ жегнаю ся, а на остатокъ бувай, мôй любенькій та годній братчику, здоровъ.

Зôстаю, Твоимъ щиро любезнимъ побратимомъ
Федôръ Пасечнякъ.
gefreiter

Пасiечняка приятель Иванъ Пѣсарукъ, Gemeiner) писавъ.

Четвертий лист з Кракова, мб. у маю 1866.

Утѣхо моя, брате мôй любій!

Листъ твôй дорогій вѣдобравьємъ, брате мôй любій, на 22. Маја, котрій тото листъ минѣ дуже велику утѣху зробивъ, колимъ чувъ з него, що Ти, любій та годній братчику, при добрôмъ здоровю зôстаєшъ и гараздъ Тобѣ ся поводитъ. Минѣ якось, брате, смутно и нивесело, бо дорога наша дуже страшлива, ни знаю, якъ Господь милостивій охоронитъ мене въ тôмъ часѣ нибезпечнôмъ: може, брате дорогій, уже ни вернути ся до тебе, въ тотѣ веселѣ та милѣ гори та пахнючи всякимъ зеломъ, може, братчику, темна могила покриє мене, що тяжко буде на тотъ милій та любій світъ глянути.

Пишу Тобѣ, дорогій мій брате, що зъ тяжкимъ жалемъ слухалимъ розказу, котрій намъ нинѣ розказовали, що маємо в сисю Нидѣлю святу вѣдити (відійти) на Границю Пруску до Табору, де намъ зачинати

треба вѣдавъ и лице до лиця ставити ся. Пишишъ ми, рôдній брате, що за мя будешъ ся молити и молишъ ся, робижь и далѣ такъ, любій друже, може би я за Твоєвъ молитвовъ бувъ ôтъ найвижшого Сотворителя вѣбавленій и освобожденній, да щоби я мôгъ ся до тебе ще разъ повернути и с тобовъ самъ поговорити и утѣшити ся въ Твоємъ домѣ з Тобовъ разомъ.

Якъ будешъ, дорогій братчику, минѣ сесъ листъ вѣдписовати, коли ласка твоя, то напиши минѣ, що въ Буковинѣ нового теперь и яки хлѣба, бо тутъ, братчику, дуже файніи збôжа, лишъ дай Боже и у нашѣ Буковинѣ таки, але прото дуже велика дорожня, ни знаю, чи тому, що тутъ такъ богато войска стоитъ, чи таки уже такъ має бути, дуже прикрен(ь)ко, але щожъ робити мемъ? ще тя буду, брате рôдній, просити, напишижъ ми, чи у насъ уже бувъ другій асинтирунокъ чи нѣ, бо тутъ щось чути о тôмъ.

Що пишишъ, братчику, що ся хочъ женити, най же Тобѣ Господь Богъ допомагає з роси, з води и з усеи лободи, абись бувъ такій красній, якъ весна, а богатій якъ осѣнь и аби Ти Богъ щастя удѣливъ и прожитіє довге.

Коли би Твоя воля, то вѣдпишижъ минѣ сесъ листъ въ короткôмъ часѣ, з за симъ словомъ будь ми здоровъ, кланяємо ся Тобѣ всѣ добрѣ камрати, абисъ намъ здоровъ бувъ.

Будь здоровъ, братчику,
Федѣръ Пасьєчнякъ.

Писавъ Іванъ Пѣсарукъ.

Adres:
An der k. k. Gefr. Fedor Pasieczniak,
24 Infr. Regmt. 4 Bataillon. 20 Feldcompagnie in Krakau.

П я т и й л и с т з Кракова.

Рідній брате та любій!

Туживъ я, брате, за Тобовъ и того, що нибезпеченство грозитъ, але теперъ ни тужу нѣчимъ и ни журу ся, колимъ ôтъ Тебе, милій соколе, се дороге писмо доставъ: то вчера пополудню дуже мине потѣ-

шило, лѣпше, нѣжъ би ми хто пôвъ царства даровавъ, бо Твои, любій брате, слова на моимъ серци ношу, и встаючи (и) лягаючи Бога прошу, щоби милостивій бувъ и Тебе, любчику, при добрѣмъ здоровю охоронивъ да щобимъ мѣгъ Тебе застати и въ твоимъ дому зъ Тобовъ побути. О коби то такъ Сотворитель годивъ, то бимъ го благали та дякували Єму за таке добре. Коли такъ, любій та пишній братчику, за мновъ до Бога ся молишъ, то ни можу Ти нѣчимъ нагородити, бо нимаю нѣчимъ, лишъ добрими словами, та молю також Господа Бога, най ôнъ Тобѣ ударує за тоє довге житя и поводжѣньє добре та веселе.

Ни за то, гôдній та любій брате, я такъ довго ни писавъ, але ми ся сподѣвали нинѣ завтра вѣдити (відійти) прочъ, бо нашъ батайлонъ Парма уже 2 Недѣли »маршъ готовôсть« тримає, та булимъ затривоженѣ — отъ якъ, любій братчику, знаєшъ.

Пишишъ минѣ, любій брате, що може я тя забувъ: а цижъ-би мине Богъ ни забувъ за такьє дѣло, якъ би мôгъ такъ нигôдно зробити? Ни забуду Тя, друже мôй, ни забуду, поки жити буду, хѣба ми ся очи замкнуть, абихъ о Тобѣ забувъ, доти жию и жити мемъ, то будемся хоть листами вѣдомôсть собѣ давати.

За такьє дѣло и стараньє о минѣ, абимъ мавъ в чемъ ходити, за таки кошта и фатиґу ни знаю, чим бимъ ся ôддячивъ Ти, брате любій и отче мôй добрій, хиба повторю мои слова и другій разъ, що буду Нибесного просити, аби Ти за тоє удѣливъ щастіє и прожитіє довге, а ôтъ мене великій подякунокъ за то, ажъ ни можу описати.

Нѣхто минѣ ни казавъ, що ти ся женити хочъ, але я зъ переднѣйшого листу ни мѣгъ порозумѣти тото, що ти писавъ, що въ Ростоки хочешъ ити, я гадавъ вѣкома, що в старощину, а вѣдавъ Ти, братчику, таки сѣдѣти тамъ хочъ ити.

Прошу тя, соколику, ни жури ся тимъ, що люде мрутъ; коли вже такъ, що ти за мене ся молишъ, то я щиро буду Бога просити и пречисту Дѣву, аби Тебе также боронили ôтъ наглои смерти та нисподѣваной.

Най Ти, братчику, Богъ помагає то дѣло совершити и на добре най Ти вѣйде тотъ покупъ полонини. Ахъ! коби то ласкавій Господь мине вѣратовавъ зъ вѣтси, аби я ще на рôкъ у тебе за ватага ставъ, тогдибимъ знавъ, що щастьє моє при минѣ.

Тутъ хлѣбъ бѣлій дуже ладній, ажъ серци ся тѣшитъ, якъ погляни въ поля, и вся сѣвина, але люди черствѣ, ни мрутъ, Богу дяковати.

Хочу Тобѣ, соколику, щось нового о вôйнѣ описати, але дуже добре знаю, що Ти, братчику, зъ ґазетъ читаєшъ, але прецѣ скажу хоть пару слôвъ: ото позавчерамъ мали въ Befehl, що наша входна Армѣя Албрехта въ Италѣ вѣдобрала 2000 людей и канонѣвъ, а тутъ Прусъ то зъ нами ся лишъ дрочитъ и втѣкає, але зопсовавъ намъ Зелѣзницѣ и Тилеґрафъ. Ми въ Нидѣлю о 3. годинѣ пополудню мали »alarm« і булимъ ½ стацiи пiйти, а вечеромъ вернули ся на задъ и теперъ мусимъ сими днями конче пiйти, але якось ми теперъ весело вже и до огня пти, за то, щомъ вѣдъ Тебе вѣдомôсть отримавъ.

Коли би твоя ласка, то ôтпиши минѣ листъ, бо такъ мине вже то тѣшитъ, якъ вѣдъ тебе листъ маю, що и в ночи ни хоче ми ся спати.

Сесъ красній та любій листъ дôставъ я вчера з великовъ радостевъ: а що вже ти книжки файнѣ в собѣ верши завѣряютъ (sic! — zawierają), то ни можу ся ихъ наслухати, якъ озме читати и проказовати.

Бувай ми здоровъ, любѣй та милій братчику,

Твôй братъ

Федоръ Пасѣчнякъ.

О Боже, ни можу сѣ вамъ вѣдячити за то добродѣйство, щости намъ обомъ прислали тiи »Поезiи Шевченка«, бо я о нѣмъ колисъ читавъ єго дѣла, але це то ще перший разъ теперъ, таки ми тимъ зъ Федоромъ утѣшнѣ, що ажъ, бо я му то читаю по нашихъ роботахъ.

Слуга Вашъ

Iванъ Пѣсарукъ.

Ч. 62.

Лист Якова Головацького до Федьковича.

Многоповажаемый Господине!

Найшовши въ Нивѣ килька пѣсень народныхъ, отъ Васъ присланыхъ и увѣдавши, що Вы много ихъ знаете напзусть, удаюся къ Вамъ съ просьбою, що(би) Вы були ласкави списати пѣсни народа, котори знаете и переслати менѣ. — Я съ молодыхъ лѣтъ собиравъ межи нашимъ людомъ народни пѣсни и ровно теперь напечатано уже двѣ части изъ моего сборника: I-я часть (8) содержитъ на 388 стор. Думы и думки (около 500). II-я часть 468 стор. обрядовыи пѣсни: колядки, щедрôвки, гаилки, весѣльніи пѣсни и наконецъ: шумки, чабарашки и коломыйки 1500 пѣсень. Изъ всѣхъ околицъ Галицкои и венгерской Руси есть у мене спѣванки, только изъ Буковины дуже мало.

Теперь саме печатается III-я часть, въ которôй будутъ дополненія и варіанты помѣщени. Вы бы мене вельми одолжили, если бы сте ласкави були списати Вамъ вѣдоми пѣсни, и яки еще зможете собрати помежи мîромъ. — Пѣсни прошу писати точно, такъ якъ народъ голоситъ безъ найменьшои перемѣны — я хочу печатати точь-въ точь якъ изъ устъ народа выходитъ, щобы читатель пôзналъ наглядно людъ, якій ôнъ есть, чи Гуцулъ, чи Полянпця, и якъ во всякôй околицѣ говоритъ и якъ спѣвае. Прошу записати, въ котрôмъ селѣ спѣванка записана и если можно, хто именно спѣвавъ. Имена пѣвцѣвъ и собирателей будутъ также выражени при каждôй пѣсни. — Всяка пѣсня хотьбы и найменьша менѣ буде наруку — яко дополненіе и варіантъ. — Я радъ бы, щобы мôй сборникъ бувъ якъ можно повный и совершенный. — При тôмъ добре бы було додати описанье обрядкôвъ н. пр. колядки, щедрôвки, весѣльныхъ обрядôвъ, якъ н. пр. Игн. Галька. — Послѣ изданія пѣсень перешлю Вамъ екс. сборника моего яко знакъ признательности и благодаренія — а теперь остаюся въ ожиданіи успѣшного отвѣта Вашего

Вашъ
Почитатель и Слуга
Яковъ Ѳ. Головацкій
п. о. университ. Професоръ.
Львôвъ $\frac{13}{25}$ сѣчня 866.

Ч. 63.

Лист Юрія Ганїцкого до Федьковича.

Czernowitz, am 10. März 1866.

Lieber Freund!

Indem ich mein Bedauern ausspreche, nicht das Glück haben zu können, dich hier zu sehen, übergehe ich gleich zur Hauptsache, und zwar zur Zeitung.

Ich habe mich erkundigt, ob du als Redakteur in Putilla deinen Wohnsitz behalten könntest, nun erfuhr ich, daß es keineswegs der Fall sein kann, denn das Preßgesetz gestattet es nicht. Der verantwortliche Redakteur muß jedenfalls hier wohnen; wenn dir die Umstände erlauben könnten, hier in Czernowitz zu wohnen, so wäre es sehr gut: sollte es dir aber nicht möglich sein, so verspreche ich dir eine Persönlichkeit hier aufzufinden, die den uneigentlichen Redakteuren(!) vorstellen wird. Mitarbeiter werden sich auch in der Bukowina finden. Aus der Beilage, die ich hier beischließe, kannst du den Wunsch der Bukowinär in Hinsicht der Orthographie ersehen; ich hoffe, daß du nicht dagegen sein wirst und mich in deinem nächsten Briefe mit der Aufsuchung eines quasi Redakteuren beauftragen wirst. Taufe die Zeitung nach deinem Gutachten. Dein Projekt mit dem Erscheinen einer ruthenischen Zeitung hat hier sehr großen Anklang gefunden, auch Prof Neubauer interessirt sich sehr darum und versprach, wie viel es ihm möglich sein wird, zu thun.

Das Ministerium hat den Bukowinär Ruthenen gleiche Rechte mit den Romanen zuerkannt; auch aus nachfolgenden Zeilen, welches ein Bruchstück aus den Dekrete ist, welches ein absolvirter Gymnasiast Repta vom Ministerium erhalten hat, da er um ein Stipendium

gebeten hat, um sich für die Professur in Suczawa auszubilden. kannst ersehen. Dieses lautet:

„Es wird Ihnen überdieß auch zur Pflicht gemacht, sich speziell auch auf das Fach der ruthenichen Sprache zu verlegen, wozu Sie eine besondere Befähigung aufweisen, indem diese zweite Landessprache der Bukowina an dem Suczawer Gymnasium, wäre es auch nur als ein relativ obligater Gegenstand, im Interesse des Diöcesen-Klerus, zu dessen Ausbildung das Gymnasium bestimmt ist, notwendig eine entsprechende Vertretung seinerzeit erhalten muß.“

Für Тарас wird hier eine Trauerandacht abgehalten werden.

Indem ich ein günstiges Resultat in Betreff der Zeitung baldigst erwarte, schließe ich, dich herzlich grüssend und küssend

dein

Georg Hanicki.

Indem ich die Poststunde verpaßt habe, nehme ich die Güte des Herrn von Stokera in Ansspruch

[Проєкт ортоґрафії, про який згадка у листї, приймає голосозвуки: а, е, и, і, о, у: радить писати î (і з дашком) там, де чути ji, отже лîсъ, тîло, але міра, віра: на голос je писати є, н. пр. єго, моє: але задержує ô (н. пр. двôръ, рôкъ) там, де воно зміняє ся: де-ж не зміняє ся, можна писати і, як у словах: відъ, підъ, кілько, жидівский і т. д. Так само каже затримати ê у словах, як осêнь, пêре. „Такимъ способомъ — сказано вкінци — була би евфонія тай етимологія би більше менше затримала ся.“]

Ч. 64.

Лист д-ра П. Павлусевича до Федьковича.

Сердешний та Дорогий а Славний Пане Брате

Не знаю, чи собі мене пригадаете, але я Васъ, Миленький Братіку, дуже добре пригадую. Вотъ тоді я бувъ ще школяремъ либонь у 4 ґ. кляссі, якъ Ви у канцелярії мого небіщика купця Добряньского писали... Бувъ тоді, єли память не зводить, и Гомюка фельдвебель... та чей теперь собі декиче пригадаєте на

малого хлопчину — що любивъ письма адресувати та »frührapporte« писати... Отце, видете, той то хлопчина виріс вже та ставъ до Васъ, Дорогий нашъ Соловію, писати. Та про що, раді би ви знати? Скажу коротенько. Тутешня громада академіківъ руськихъ намагає всіми силами на завязаннє »товариства літературнёго« — бо самі добре знаете, що зъ нашовъ Матюшковъ у Львові не порадна година. — До теперъ ми виступали все лишь неґативно, а теє стало поводомъ, що народовцівъ окричано за гайдамаківъ та катъ зна якихъ ворогівъ руськоі ідеі... Нині часъ крайний, показати світові, що ми і працювати знаемъ, що у насъ е життє, а про теє годі нашимъ вороженькамъ мутити діла народні. Упадокъ Мети, Вечерницъ, Ниви за надъ то ясно говорить, що одному або поодинокімъ додержати справи зъ тільки підлими ворогами годі; а що у Ляшні и Москві наша погибель, сёго не требую доказувати. Въ новіщихъ часахъ стала Россия у новий спосібъ аґітувати и нашимъ людёмъ голови завертати. Вотъ она не роздає вже бляшки (хиба тимъ що зъ першу на теє лакомі були), та коли еі годі рублі дурно сипати, запрошуе нашихъ здібнихъ людей на профессорівъ въ Россию, ба и стипендия суть для тихъ, щоби мали охоту пізніще у российську службу перейти...

Крайна пора ратувати тихъ, що ще можь, а найлішший середокъ у цімъ зглядi, думаю, е завязаннє літературного товариства, щоби материяльні сили скріпляло, а духовне життє, особливо нашу літературу, розвивало и збогачало. Що зъ такъ званною старшою партиєю, а властиво съ поганою клікою Руссоманівъ погодитись годі, я самъ переконавъ ся, ставши зъ ними кореспондувати. Імъ все, що не по российськи, польське, зпорчене — а межи ними а нами заходить різьниця вже у принципі, бо они неґують сущность нашого окремого народового Я. — Тимъ самимъ виключають розвій нашоі рідноі мови, и перечуть намъ жити чисто руськімъ народнімъ життёмъ. Тому прошу Васъ, Сердешний Пане Брате, будьте такъ ласкаві и напишіть мині, чи Ви згоджуєтеся | зъ моєю думкою и пристанете до такого товариства. Головний закресъ ёго бувъ

би ось який. Оно би містило в собі двояких членівъ: а) основателівъ, які би грошевимъ датком спомогли на перший разъ наше товариство. За для конкуренції зъ Матицевъ понижилибъ ми найбільшу вкладку до 20 р., а инший би давъ по силі, та коли би мігъ. б) Другі знову »товариші« малиби обовязокъ книжки або ґазету, яку би товариство коли видало, бодай въ однімъ ексемплярі купити: розуміеть ця, въ якъ найтаньшій ціні. Такъ отце не пропадавъ би капіталъ и въ коротці могли би ми причинитись до просвіти люду якъ найбільше. Щоби кождий по силамъ и на поли наукъ працювавъ, сего не требую и писати, бо те само собою ясне. — Напишіть мені Ваші уваги въ цімъ згляді. Що до заряду, то о тімъ пізніщи я напишу, на теперъ лишень тілько скажу, що теє все у Львові повинно концентроватися, и тамъ би наші урядники могли фунґувати.

Ще Васъ Сердешний Братіку молю, не забувайте на насъ, пишіть — а я о всё постараюсь, чимъ би можъ Вашу прислугу відплатити. -- Мині вже писали многі наші народовці, що зъ моёвъ цёвъ гадкою згаджаютця — а тому поскоріть, щоби нарікъ таке товариство въ життє вступило. Не залишіть насъ увідомити о Вашихъ літерацькихъ творахъ, бо надіемся, що не мало причинитесь до слави и окраси нашоі літератури. Ци дістали Ви Дорогий пане проґрамъ на пяті роковини Тараса?... Ми Вамъ іхъ післали. — Даруйте, що такъ мажу, часу дуже мало, а поки що, старайтесь и зъ своєі сторони такихъ людий для цёго принадити, що зъ нами одноі думки. Лишень осторожно! Ворогівъ маемо безъ ліку. Award Такожъ згадайте про всіхъ тихъ, що до товариства спевностию би пристали, бо намъ тра коньче наші сили полічити, аби знати, якъ стоімо. — Мій адресъ: D. Porphyr Pawlusiewicz Schönlaterngasse Nr. 10 gr. kth. Seminar, бо тутъ певно листи доходять. Всё, щоби нашу справу могло поліпшити, напишіть, добру раду и золотомъ годі заплатити. По за якъ я суджу, то повинно найменьше до 50 основателівъ бути, а надъ 300 товаришівъ такъ, що на початокъ дуже би красна сила и грошей и людей була.

Бувайте мині здоровеньки! Тутешні академіки поздоровляють Васъ. Сердешний Пане Брате, дуже гарненько, и просять на нихъ не забувати, въ якихъ імени лічу собі за найбільше щастте писатись Вашимъ справдешнімъ другомъ і слугою

Др. Павлусевичъ.

Відень 17/4 1866.

Ч. 65.

Лист Юрія Ганіцкого до Федьковича.

Czernowitz am 18 April 1866.

Lieber Freund!

Gurkensamen folgt.

Wir haben abermals 50 St. von deinen Gedichten zur Trauerandacht des Tarassi erhalten und so sende ich dir 5 Stück davon. Es sind hier viele von den Ruthenen, die keinen Unterschied zwischen Ruthenen und Moskalen kennen wollen, und deßhalb haben sie sich aufgehalten, daß du über die Russen losgezogen hast.

Am 16 April wurde von zweihundert in Jassy wohnenden russischen Unterthanen ein Aufstandsversuch gemacht, womit man die Trennung der Moldau von der Walachei bezwecken wollte. Das Militär und die Polizei haben ihre Waffen in Thätigkeit versetzt, wo sie zwölf Todte und sechzehn Verwundete aufzählten: unter anderen wurde auch der Jasser Metropolit, der ein Anstifter gewesen sein sollte, verhaftet.

Ich habe gestern eine Liste gemacht, wegen Beisteuerung zum Drucke der ruth. Gedichte, und dieselbe zirkulirt, bis jetzt habe ich schon 6 fr. — Was die deutschen Gedichte anbelangt, so kann ich dir diesmal noch keine Auskunft geben.

[Далї новини черновецькі, для нас неважні].

In kurzer Zeit hoffe ich dir eine umständlichere Auskunft mitzutheilen, diesmal grüßt und küßt dich dein aufrichtiger Freund

Hanicki.

Ч. 66.

Лист Олекси Слюсарчука до Федьковича.

Соколику нашъ сизий,

Славний та голосний Співаченьку!

Прости, нашъ голубчику, що не бачивши Твого любого лиця зъ роду, такъ сміливо до Тебе у перше відзиваю ся. Твої любі листи до Данила Танячкевича навчили мене цего. — Хто я такий, скажу коротко: Товаришъ Данила, Игната Гарасєвича и Якова Гудика — изъ щиримъ українськимъ серцемъ... Цего най Тобі на цесъ разъ стане. Пробуваю у Твоімъ сусідстві, у Ферескулі, запевно вона тобі знакома: коператорую тутъ уже пів року. Давно збирався до Тебе поіхати, та все була якась перепона. Ажъ по святахъ хотівби доконче у Тебе бути, та бо не знаю, чи застану Тебе у Сторонці, бо знаю, що Ти и до Ростікъ частишъ. Будь проте такъ добрий, та звісти мене, чи въ Середу по велицідни будешъ у Сторонці, найбихъ уже разъ на Тебе надивився... До мене послідна пошта Кути.

Тимчасомъ прощавай та святкуй здоровенький — щироприхильний Братъ твій

Олекса Слюсарчукъ,
пипъ руський.

[Лист без дати, але він певно з р. 1866. перед Великоднем. Пор. „Спомини про Ф-а“. Заклинського, стор. 2].

Ч. 67.

Лист від Тернопільської громади до Федьковича.

Христосъ воскресъ, Батьку Кобзарю-Соловію!

Нині въ день имянинъ Твоіхъ приходить и наша громада, изъ серця зложити свої щирі бажання: Батьку нашъ рідний! щобъ Ти бувъ здоровъ та веселий, якъ риба въ воді, а богатий, якъ земля; хай Богъ милостивий подержить Тебе вікъ — сотню літъ на сімъ світі въ щастю, въ здоровю та веселості, хай поможе Пречиста Мати спішно й охотно провадити — допро-

вадкати праведне діло: а Пречистая, Святая, Сестра Феба молодая, ся пташка, той хирувимъ золотокрилий и въ день и въ ночі и въ вечері и рано хай вітає съ Тобою, ніколи непокида́, а сяє и учить не ложними устами хвалити правду святую: щобъ були Твої думки — пісні повні правди — волі, краси, — якъ криниця чистої води, — правдиві — богаті, якъ нива колосомъ здоровимъ: — Твої золоті струни бандурні щобъ були голосні, якъ дзвони, а голосъ Твій соловъіївъ дзвінкий, сильний та здоровий, щобъ и камінь порушивъ, щобъ Ти співаючий бувъ чутний, бувъ знаний на ввесь світъ, великий, ввесь світъ Славяньский: щобъ Твій голосъ святої правди — волі — краси, якъ той голосъ трубний, всіхъ порушивъ: щобъ люде людьми стали и братъ зъ братомъ обнялися и проговорили слово тихої любові на віки и віки — а вороги наші люті, вороги правди и волі святої відцуралисъ и відлетіли відъ Насъ далеко у пущі, де людей небува, де сонце не сяє, пташка не щебече, де кури не піють и воронъ не кряче. А тоді прибуде до Тебе слава великая, роспустить свої лучі широко надъ Тобою и всею Украіною, гарнесенько обніме Тебе, та любо та тихо пожартує — цмокне, тай поберессе изъ тією кралею малёваною: и буде Тебе знати, буде видно на всімъ світі далеко и широко!

А теперъ сердечне спасибі Тобі Батьку нашъ, що нецурассся насъ, незабуваєшъ щиримъ словомъ. Послухали Тебе. Нову Січъ заложили ми вже давно, а на Твій голосъ скріпилисъ и невсипуще будемъ працювати, щобъ швидче перенести ясне світло и въ сільску хату, мовлявъ той хлопську...

Ще давно читали ми, щось обіцявъ, коли молодіжъ бажатиме, списати вісіля у нашого народу. Коли въ Тебе це добре діло вже готове, то, просимо, пришли до насъ, а ми потурбуємось, щобъ воно швичче світъ побачило: колижъ ще ні, то благаємъ: виготови цей скарбъ — вісіля, — ми ёму пропасти не дамо. Такожъ пришли, коли ласка Твоя, й єншихъ Твоіхъ штукъ, отъ якби: „Новобрання“, „Могилу“ та ще и якихъ єншихъ, ми бо немаємо въ себе нічого изъ Твоіхъ

створівъ окрімъ тихъ, що були то въ Вечерницяхъ то въ Меті або Ниві друковані.

А поки що прощавай Батьку нашъ, Кобзарю-Соловію Друже щирий незабутий, та незалишай Твоіхъ щирихъ Козаківъ-Товаришівъ Новоі Січи:

Тернопіль 22 Цвітня 1866. Адреса до насъ така: Микола Січинський школярь 6-тоі класси гимназияльноі.

Осипъ Барвінський, Василь Марчакъ, Володимиръ Барвінський, Омелянъ В. Волянський, Олекса М. Танчаковський, Микола Січинський, Северинъ Жуковський, Корнилий Дорожинський, Осипъ Стеф. Терешкевичъ, Онухрій Даниловичъ, Микола Темницький, Володко Ганкевичъ, Касянъ Куницький, Петро Ст. Білінський, Климъ Волянський, Левъ Гр. Авдиковичъ, Ганкевичъ Северинъ, Остапъ Цурковський, Луць Січинський, Володиміръ Чемеринський, Иванъ Любовичъ, Петро Кульчицький, Володиміръ Мандичевський.

P. S. Еще одну поему »старий жовніръ« просимо конечно прислати для насъ.

[Ф-ич обіцяв ще 1861 р. описати весїлє. Пор. Поезіи 1862, стор. 136–137].

Ч. 68.

Лист Федьковича до тернопільськоі громади.

Христосъ воскресъ!

Не дивуйте, братчики, що такъ не много нині пишу, бо я теперь у великімъ клопоті: навіть и слуги при дому не маю, отъ що.

А за ваші любі речи Спасибі! — Якъ ви мене звеличали, такъ величь васъ Боже на кождімъ поступі. Амінь!

До весіля не маю коли братись, бо и мині не весело. Новобранця переробивъ я у обширну поему »Дезертирь«, та не маю коли вамъ го переписати. — Але мій своякъ (: Георгъ Ганіцкий, православний богословъ у Чернівцехъ :) збірає грошики по міжъ добрі люде, и хоче дати печатати усі мої ще непечатані поезіі: Дезертирь, Мертвець, Циганка, Рожа, Кріль Кроль, Могила, Неприкаянний, Окрушки. — Отже братчики:

коли хочите мати отцї всї поезиї, то пренумеруйте у Ганїцкого: це розумний, ретённий хлопець!

Старого жовняра не маю, десь пропав сердешний. За отце вамъ осьде нїмецкий: привитайте го якъ свого:

[Тут поданий без заголовка вірш: „O heilige, stille, klare", що є варіянтом поезиї п. з. Die hohe Wacht — пор. Поезиї стор. 780. Сей варіянт надрукований тут далї в III. частинї].

А ви знаєте, братчики, що въ отцихъ віршахъ цїла моя доля? — Цїла моя доля! — Не гнївайтесь, сила.

Прощавайте!

Федьковичъ.

Скоро буду мати слугу, то вамъ більше напишу.

[Лист писаний на сїрім папері у 8-ку. Чужою рукою дописаний фальшивий рік 1867.]

Ч. 69.

Лист Юрія Ганїцкого до Федьковича.

Czernowitz, am 25. April 1866.

Lieber Freund!

Hoffentlich wirst du mein Schreiben, welches ich dir durch die Schwester sandte, so auch den Gurkensamen, wie auch 5 st. Gedichte erhalten haben. Beiliegend übersende ich die verlangten Goldfransen.

Einen Redakteuren habe aufgefunden, es ist der Jurist Hruszkiewicz, der im Kriminalgerichte seine Anstellung hat; er meint, er werde noch dem Prof. Hlibowicki diese Redakteurstelle antragen, sollte er aber die Zeit dazu nicht haben, so werde er selbst übernehmen.

Wegen dem Druck der ruth. Gedichte zirkulirt, wie gesagt, eine Liste. Nach Wien habe ich geschrieben, wo ich mich um den Preis eines Druckbogens, so um anderes, erkundige.

In Lemberg wurden alle Gedichte, die ich dahin sandte, 8 St. ruth., und 20 St. deutsche, verkauft und das Geld eingesendet.

Großartige Skandale geschehen in der Moldau, du wirst davon gehört haben. — Revolution an die Spitze gestellt den Metropoliten u. a. m.

Hier spricht man von einer Judenhetze in Kossow, ist etwas daran.

(Конець листу опускаємо).

Ч. 70.

Лист Ф. Заверквеля до Федьковича.

Geehrter Herr!

Trotz persönlicher Unbekanntschaft bin ich, gestützt auf die literarische Collegialität, so frei, Ihnen ein Exemplar meines mit Ende des vorigen Jahres erschienenen Werkchens — unter dem Namen „Aus meinem Gärtchen“ in die Welt geschickt — höflichst und durch gütige Vermittlung meines ehemaligen Schulcollegen Hr. Hanicki zu übersenden.

Auf jeden Fall erbitte ich mir einige durch Hr. Hanicki an mich zu übermachende Zeilen, die mir Ihre werthe Ansicht über diese, meine Erstlingskinder bekunden möchten.

Mit aller Hochachtung

Fritz Sauerquell.

Czernowitz 26. 4. 1866.

Ч. 71.

Лист від віденської громади до Федьковича.

Здорові були, старшии нашъ Товаришу!

Мовъ ластівку на весну повитали ми звістку, що Ви у нєсь у Відни загадали печатати Ваші поемати. Кобъ здорові були та дякі за таку гарну гадку. Не ялося Вашимъ працямъ, чи тамъ тимъ задушевнимъ словамъ пропадати: мибъ не то насъ лишенъ, але и всѣхъ громадянъ галицькихъ тяжко покривдили, не зкасавши до сего діла нашихъ рукавівъ. Не багато насъ ту у Відни є, але за те похвалившись твердійші

голови. — Пришліть намъ лишень ласкаво Ваші пісні, а ми не змінивши іхъ ні на крихточку, пустимо всё въ широкий світъ. — Слибъ дещо малисьте собі виміните, спишіть такожъ. Здоровимо Васъ, брате Товаришу, щиро и громадно, а Ви приславши сподіваний гостинець відгукнітця инколи зъ тоі Чорногори до насъ ріднихъ Вамъ братівъ та товаришівъ.

Віденъ 1-го Мая 1866 року. —

Н. Вахнянинъ історикъ. Омплянъ Калужняцький. Юлиянъ Целевичъ. Еуґеній Кропівніцький. Иванъ зъ Друдзівъ Комарницький. Дръ Петро Максимъ Корвінъ Товарницький. Юлянъ Медвецкий. Антошко Бачинський, теолёгъ, Евґеній Дзеровичъ. Иванъ Пулюй. Орестъ Литвиновичъ. Иляръ Рейтаровичъ. Теофіль Скобельський. Филимонъ Огоновський.

Пишіть до насъ підъ адресою: Natal Wachnianin gr. kth. Seminar I Schönlaterngasse Nro 10; а пишіть конче, намъ и такъ сумно було, що о Васъ такъ довго нечували.

Ч. 72.

Лист Юрія Ганїцкого до Федьковича

Lieber Freund!

Mein Schreiben verzörgerte ich aus dem Grunde, weil ich ein Schreiben aus Wien abwartete, da ich dahin an Kirilowicz schrieb, damit er sich erkundige, wie hoch die Druckkosten eines Werkes von 12 Bogen sein werden. Am heutigen Tage Nachm. erhielt ich ein Schreiben von ihm, in welchem er mir mittheilt, daß er mit dem ruth. Wiener Komité in der Angelegenheit gesprochen hat und selbes hat beschlossen 1000 St. auf eigene Unkosten zu drucken; auch schreibt er, daß sie an dich schreiben werden, du mögest ihnen deinen Vorrath ruth. Gedichte einschicken. Ich glaube, du wirst damit einverstanden sein, daher die Sammlung aufhören kann. Die deutschen Gedichte aber werden doch von hier aus gedruckt werden müssen, nächstens werde ich darüber etwas Näheres dir berichten können.

Dem Sauerquell habe ich deinen Brief übergeben; nachdem er selben durchgelesen hat, sagte er, er werde dir schreiben, es wäre sein Wunsch mit dir in Korespondenz zu treten. Die Kritik war wirklich so gut gegeben, wie sie kaum ein Zweiter treffen könnte.

Ich habe mich erkundigt, ob wegen deinem Einrücken noch nichts bekannt ist; da sagte man mir, es wir kaum dazu kommen, da du als Invalide pensionirt wurdest.

[Конець листу пропускаємо, як неважний].

Montag Abends, 14. Mai 1866.

Ч. 73.

Лист Гната Рожанського до Федьковича.

„...... ale pretci žalj by myni šče hynuty, bo čuju v sobi sylu, šobym sy svomu svitlomu narodovy mih spivakom prysluž̦yty..."

Бог дай здорове поручнику пане, Федьковичу наш миленький!

„Ševčenjko, batjko naš Ševčenjko! uže se slovo same je take čudotvorne, šo ničo ny treba, lyš ho reč̦ý, aby literacki naši uzurpaty, še hej toty rapavi žiéby po Halyčyni sehodne krikajut, tuda pozalizaly de im Boh sudyv buty: u boloto. Ševčenjku, soloviju!...... Ale čej Boh ny dopustyt, aby žieby solovijiv pohlušyly".

Томуж то я старав ся всіми силами, аби уже раз ті чудесьні речи и нашій читаючій громаді приладити. Таким світом вийшло уже от сих кілька аркушів — добрі люде зачали ми тепер до того помагати и чей незабауком цілий Шевченко буде готовий.

Даруйте, уродливий Пане, любий наш соколе, миленький соловейку, мою сміліcть, що Вамъ сю книжочку присилаю.

Даю ще три, може якому письменному лєдінникови гостинець зробити. Nезабаукомъ буде більше готового, (бо лиш війна папіръ намъ запинила из фабрики), то

я заразъ Вамъ, панъ таточку, пришлю, лиш ни бануйте на мене за мою сміліcть.

Боже, коби борше празники, то вже мушу хоть из за ворітъ Вас побачити, бо тамтого року приїхав-емь май май до хати, а все таки Вашого гніву, пане Поручнику, боявем ся.

Майте ся гаразд в добрім здоровечку

Ваш покірний слуга

Гнат Рожанский

руський Семинариста у Львові.

Льв. 21/5 1866.

Wenn gequält von bitt'rem Schmerz
wähnst du' verlassen zu vergehen, —
verzage nicht, du armes Herz,
der Sänger wird dich stets verstehen.

Erin. an 11 M. 1857.

Я в то віру, и для того надію си хоть два слова, хоть дві дорогі перли від Вас співаченьку!!!?

Ми всі пізнали Вашу силу и ждемо на ваші милі співанки, котрими ви насъ перед світом услав-люєте.

Ч. 74.

Лист Гната Рожанського до Федьковича.

Паночку мій дорогий, милий нашъ Соловію! Сердите ся на мене, мій Паночку любий, відавъ за то, що я такъ недбало до Васъ листъ написавъ?! — Бігме Боже, що я цёму ни виннъ: Я и такъ зле пишу, а тутъ хотівъ емъ Вамъ чимъ скорше Поезиї Шевченка пісдати: лишъ зачєвъ емъ писати а тутъ гонє на Вечірню, ба й на кладбище, — бо се було у самі зелені света, а потому и почта відійде, а віттакъ зновъ и другий день святъ, бай потому и похоронъ товариша одного, тоби ся було за довго відволікло, а я си гадаю ліпше скорше післати, тай швиденько намазавъ тай піславъ.

Ни гнівайтесь на мене, пане мій дорогий, прошу,

Васъ, не гнівайтесь мій золотенький!... Се вже и [illegible] питаєте мене, Пане, чи я хочу гроши чи ні [illegible] я виразно написавъ, що жаднихъ грошей відъ Васъ ни належить ся міні; — за щожъ Ви такъ бануєте на мене бідного; прошу Васъ простіть, якъ емъ Васъ якимъ вчинкомъ або словомъ образивъ...

Жиґоти Паулі тому піславъемъ Вамъ, абисте намъ ласкаве слово сказали, якъ належить пісни збирати и якъ що робити?...

Варязьке лихолітте и я ненавиджу але слово о полку Игора тому піславъ емъ до Васъ, що [illegible] Батько Шевченко до самоі смерти старавъ си єго на наше перевести, але либонь ни скінчивъ... Але вмираючи нашъ Батько ни покинувъ насъ сиротами, бо лишивъ намъ Васъ на своє місце, такъ я и піславъемъ Вамъ тото Слово о П. И.

А коло Васъ таки буду [illegible] хоть и [illegible] — бо я також гадаю іхати туди на прощи и то на велики — просити Вашого Владику, аби мене тамъ приймивъ. Я грошей ни хочу, а народови ціле житє моє служити мушу — такъ емъ си заприсягъ, а [illegible] ни схоте и на сельского професора пустити, а якъ то попомъ зробити — бомъ ни москаль —

А я въ місті бути ни гадаю, бо хочу коло народа робити, та хоть одному селови, одній громаді моєвъ працевъ прислужити ся.

А Васъ, Паноньку мій золотий, прошу и то дуже прошу не гнівайте ся на бідного

Гната Рожанського.

Ч. 75.

Лист Кароля Еміля Францоза до Федьковича.

Czernowitz, 18. Juni 1866.

Euer Wohlgeboren!

Sie verzeihen es wohl, wenn Ich, Ihnen persönlich unbekannt, es wage, Sie mit einem Schreiben und darin mit einer Bitte zu belästigen. Wenn ich es gleich-

wohl thue, so geschieht es in der Meinung, daß die Erfüllung meiner Bitte vielleicht nicht ganz außer Ihrem eigenen Interesse liegen dürfte.

Ich bin nämlich seit einiger Zeit mit der Arbeit über einen Gegenstand beschäftigt, der uns beiden, Ihnen sowohl, als mir, gleichlieb und interessant sein dürfte. Ich meine die Literatur der Bukowina. Was unser Land in literarischer Beziehung geleistet, soll den Inhalt meiner Skizze bilden, die als selbstständige Brochüre bald erscheinen soll. In derselben darf ich natürlich auch Sie, der Sie ja sogar mit einer selbstständigen Arbeit aufgetreten, nicht übergehen. Mir der natürlichen Liebe des Vaters für sein Kind, oder des Autors für sein Buch muß ich auch ferner bemüht sein, für dasselbe die möglichste Vollständigkeit anzustreben und diese beiden Motive sind es, die mich bewegen, Sie zu bitten, mich durch die detaillirte Beantwortung der Fragen, die ich weiter unten zu stellen mir die Freiheit genommen, in meinem Werke freundlichst zu unterstützen.

Die Fragen aber, die ich mir zu stellen erlaube, sind folgende:

1. Welches ist das Datum Ihrer Geburt?

Bei der Beantwortung dieser Frage würden Sie mich auch insbesondere verpflichten, wenn Sie die Wandlungen Ihres Lebens in nicht gar zu kurzem Worten zu skizziren die Freundlichkeit hätten.

2. Welches sind ihre Arbeiten?

Bei dem gänzlichen Mangel jeglicher Vorarbeit, ja der geringsten Aufzeichnung, die als Basis dienen könnte, muß ich mich zur gründlichen Beantwortung dieser Frage an die Dichter selbst wenden, die auch größtentheils meiner Bitte bereits entsprochen. Nicht nur jedoch die etwaigen selbstständigen Arbeiten, würde ich bitten, mir anzugeben, auch solche, die Sie zerstreut in Almanachen, Zeitschriften u. s. w. haben erscheinen laßen. Nochmals, auch das kleinste Gedicht, der kleinste Aufsatz aus Ihrer Feder wird mir interessant sein; dies umsomehr, da ich bis jetzt nur von Ihnen die „Gedichte I Bogen“, ferner die Übersetzungen

Ruthenischer Volkslieder" im Sonntagsblatte der Bukowina 1862. kenne.

Dabei hätte ich noch eine große Bitte. Mit der bloßen Angabe Ihrer werthen Arbeiten, sowie Ihres Druckortes wäre mir noch immer wenig, wenn nicht gar nichts genützt. Daher ersuche ich Sie freundlichst, mir dieselben, wo möglich im Originale gedruckt, wo dies nicht möglich, wenigstens in Abschriften zusenden zu wollen. Speziell bei Ihnen wäre es mir noch lieb, wenn Sie ein oder das andere charakteristische Gedicht aus der Sammlung, die Sie nach der Mittheilung H. Hanitzki's an mich, zum Drucke bereit halten, mittheilen wollten. Es versteht sich von selbst, daß es mir eine Pflicht der Dankbarkeit sein wird, Alles gesendete baldigst — spätestens in Monatsfrist — zurück zu senden.

Dies ist's, um was ich Sie ersuche. Ich hoffe, Sie verzeihen mir um der Sache willen meine Aufdringlichkeit.

In der Hoffnung, im keiner Beziehung eine Fehlbitte gethan zn haben

Ihr ergebenster

Karl Emil Franzos.

Ч. 76.

Лист Наталя Вахнянина до Федьковича.

Кобзарю нашъ щирий!

Про втіху, яка довелась намъ, прочитавши Ваші пісні — я й не буду розказувавъ — не зумію тай годі — а донесу Вамъ, отъ якъ діло стоіть.

Вимінки Вашоі ми не тільки що принимаемось, але зъобовязуемось працю Вашу по всякій змозі винагородити, коли якъ Богъ дасть діло поведе ся. — Ми воно(!) уже и розпочали. — Нинькі ось вистачили мої товариші тутешні оповістку до всіхъ нашихъ громадъ, щобъ прислали грошій — сподіемось відпису небавомъ — а втоді заразъ и станемось въ слові, що Вамъ отцімъ письмомъ и даемо.

Всёго, якъ міркуемо, буде 7—8 аркушівъ друко-

ваного. — Правопись заховаемо чисто українську — ось хоч би таку, яка є у „Чорній раді“ Кулишевій — Книга винесуть до 200 левівъ — Навіть и у тому „Слову“ буде оповістка щобъ предплачувати. — Я и за хитрощи беруся, думаючи, що зоно не гріхъ, коли яка блудна вівця у нашу кошару попаде ся.

Чи змінити що у Циганці чи ні, ми Вашій волі оставляемъ — для себе беремо лишь працю: випустити денещо, що черезъ цензуру не перейде — а буде того для віденьськоі цензури не багато.

Що тикаетця ферлеґра на Ваші німецькі поезиі — я звідаюсь у найкоротшімъ часі за те и не обмину донести Вамъ. — Ось тільки и всёго про наше діло, но ще Вамъ и не скажу, що въ Бозі надія, ми незабавомъ и поборемо нашихъ супостатівъ до останнёі кришочки. Побачивши цілого Шевченка и Ваші задушевні пісні у рукахъ молодежи, вони мусять руки опустити — тимъ більше, коли, якъ видите, и правительство вже ось теперь до насъ, до тихъ недавно поруганихъ хлопоманівъ, удаетця. — Сповіщу Вамъ лишь одинъ фактъ недавнісенький — а знаю, що воно и Вашему серцю втішно буде — якъ знаете, заводять въ нашій, якъ Ви кажете „Унів“ „рускій“ ґимн. школи — Пішло би імъ це діло може и до ладу, та ба, ми перервали імъ нитку.

Дістаемо бо ці всі книжки, зъ якихъ мають молоді голови у школі учитись, до цензури — а ту, доведетця такимъ то книжечкамъ и варене и солене. Найгірше бъемо на те, що тамъ нема „духа нашоі бесіди“. Такъ, такъ, старший нашъ Товаришу, конче імъ кінця доіхати мусимо, а вони о сімъ навіть и не знають — бодай би пропали! Кінчу до Васъ мое письмо, ожидайте небавомъ друге, а поки що прощаю Васъ здоровихъ та дужихъ

Наталь Вахнянинъ.

Відень дня 18-го червня 1866 р.

Незабувайтежь и за насъ!

Ч. 77.

Лист Федьковича до Остапа Терлецького.

Паничику!

Я чувъ вашу пригоду, я васъ жалую! — Шкода васъ хлопці, що такі годні, а такъ страшне мусите боротися съ тимъ солонимъ горемъ! Страдаймо, братіки, бо маємо за кого! Хіба нашъ нарідь того не варта? — Страдаймо братіки!

Ті львівські москалі! — Мені жалко, чому Львівъ не Неаполь!... Тамъ найшла би ся сотка лазаронівъ, щобъ насъ за два скуди відъ усіхъ москаликівъ спасла. — Хіба ви думаєте, що це діло не гарне, не до насъ? А якъ чоловікъ гадину спіткає, що зъ невъ робить? —

Бувайте здорови! — Коли хто васъ жалує, то я васъ жалую! — Буду за васъ молитця та старцямъ божимъ обіди класти, аби васъ Роспятий помилувавъ та потішивъ ласковъ своёвъ невсипущовъ! — Мати Божа васъ величъ, а Русь во вікъ благословитиме ті святі імена синівъ своіхъ, що за єі долю страстей не боятця! — Слава вамъ души молоді! — Доки за Україну такі серця рвутця, доти вона стоятиме якъ та скеля тверда-пишна, що у мори стоіть, а моря не боітця! Хіба даромъ тількі крови пролятоі? не подоба!

Здоровя милого вамъ зичить

Федьковичъ.

[Аркуш синього паперу 4°, перші дві сторони записані, з широкими відступами в низу і в горі. Лист без дати, та зі змісту видно, що з літа 1866 р. Передруковано із „Житя і Слова" 1894, I, ст. 116—117].

Ч. 78.

Лист Остапа Терлецького до Федьковича.

Здорові були, Славний Кобзарику Карпатський. Батьку нашъ годний та любий!

Що мені одповісти Вамъ, Батьку, на Ваше сердечне писаннєчко, якъ Вамъ подякувати за те, щосьте такъ щиро мене пожалували та хочъ на хвилю розі-

гнали ті чорні сумні мисли, що іхъ такъ тяжко позбутися? Несподівавъ ся я, щобъ звістка объ мині дійшла ажь до Васъ, а тімъ менше, щобъ Ви були такъ ласкаві, та своімъ щиро-гуцульськимъ серцемъ и словомъ такъ щиренько мене пожалували. Спасибі Вамъ за отце. Батьку, сердечне моє спасибі, й по вікъ віка незабуду Вамъ оцёго. Поки Карпати наші зеленітимутця, поки у нашій великій семьі такі будуть люде якъ Ви, поти Остафій незабуде Вамъ цихъ слівъ гарнихъ. А мені такъ потрібно тихъ братніхъ слівъ, бо я самъ праві, бо своі тяжкі тяженькі жалі у нещасливімъ моімъ серці замикати мушу, щобъ зъ нихъ вороги не посміялися. Батьку годний та любий, може дивнимъ видастця Вамъ це моє письмо, може й засмієтеся надъ нимъ, такъ щожъ, я виненъ Вамъ бувъ на той Вашъ любий листъ одписати: а хочъ въ моімъ нема досить сенсу та здорового розуму, то за те вінъ также щирий, то за те вінъ также плине зъ серця, зъ серця, що вже переболіло своє, що вже зобоятніло на все, що въ около нёго діетця. Часомъ лишъ на силу вирвутця рісні струі слезъ, часомъ лишъ згадавши на недолю братню зайде зновъ болемъ, але то рідко. Заведений разъ тяжко, ошукавшися разъ самъ на своіхъ гадкахъ, я лишъ штучно держуся ц¨го гіркого кавалокъ жятя! Молодий, шмаркачъ ще, а вже зобоятнівъ для світа, для себе, для кождого. Страшно й подумати, але правда, гірка правда. Але Ви, що у Вашихъ молодихъ літахъ также тяжко набідувалися, поймете мене, та може хочъ Ви заплачете надо мною, надъ тяжкимъ, солонимъ горемъ моімъ. Наівся, напився того смутного горя, та ще Богъ зна нащо тручаюся по оцімъ світі. Давно я вже просивъ у Бога, щобъ забравъ мене де инде, не ту, давно вже приготовлювався на те, щобъ пожегнатися зъ всімъ тимъ, що мені еще могло бути дорогимъ, та ба : залізечко дзуръ! Ой такъ, батьку, заплачте, затужіть хочъ Ви надомновъ, щобъ лекше було зносити мої кайдани, щобъ не тяжко самому мучитися. — Але хочъ бимъ еще у десятеро кілько мавъ терпіти, то не покинуся тоі гадки святоі, чистоі, непорочноі, що для неі серце й розумъ на віки вічні офірувалися. Може моє горе.

моі люті муки хочъ тисячну частину долю уменшать, що давить цілу нашу велику родину, що не дає ій піднестися сміливо та увільнитися одъ своіхъ ворогівъ. Тілько моєі потіхи, що я твердий Украінець — тілько моєі краси та мого талану! Але й того доста. Коли Богъ позволивъ пізнати правду, коли позволивъ піднестися надъ усі брехні, та у далекій просторонi показавъ заплату за усі муки долю народу бідного, то чижъ може бути що ліпшого, що милішого, якъ терпіти за ту долю?! Я й дякувати повиненъ Господеві, що й мене позначивъ на мучениківъ свого народу, хочъ який то єще мученикъ.

А тимчасомъ, Батьку-Кобзарю, знудивши Васъ добре моіми базґранинами, перепрашаю за ті нуди та остаюсь на віки Вашимъ

Е. Терлецький.

Назірна 13/25 Червця 1866.

Ч. 79.

Лист Юрія Ганїцкого до Федьковича.

[Початок листу про тяжку недугу матери Ганїцкого, далї подає Ю. Ганїцкий раду Федьковичеви, як лїчити ся на груди, і новину, що в Чернівцях холера і всякі слабости, а про Францоза пише так:]

Dem Francos, dem eingebildeten Judenbuben, habe ich die Zeilen übergeben, ich freute mich über den Inhalt. Der Jud hat alle Farben gespielt, nachdem er durchgelesen hat. Er meint, er wird dir vieleicht noch schreiben. —

Czernowitz, am 21. Juni 1866.

Ч. 80.

Лист К. Е. Францоза до Федьковича.

Czernowitz, 4. Juli 1866.

Ew. Wohlgeboren!

Sie haben mir durch die harten und abweisenden Zeilen, die Herr Hanitzki mir übergeben, sehr, sehr

wehe gethan. Ist es schon schmerzlich, überhaupt nur verkannt, ist es noch schmerzlicher, in seinen literarischen Intentionen mißdeutet zu werden, so ist es gewiß am schmerzlichsten, von Männern, die sich ebenfalls Literaturbestrebungen widmen, eine Härte und Abweisung zu empfinden, die um so mehr tiefer und brennender gefühlt werden muß, je mehr man sich bewußt ist, sie durch nichts hervorgerufen zu haben.

In der That und um es noch einmal zu wiederholen, Ew. Wohlgeboren haben mich sehr schmerzlich getroffen und ich habe absichtlich mehrere Tage verstreichen laßen, um in meiner Antwort nichts von jener Bitterkeit merken zu laßen, die mich so ganz im Anfange beherrschte.

Ew. Wohlgeboren haben an meinem Ausdrucke „Interesse“ Anstand genommen. Ich kann es nicht errathen, welche beleidigende Invectiven sich Ew. Wohlgeboren aus dem Ausdrucke herausgedeutet; ich ahne es nicht einmal. In dem Sinne, in dem ich es genommen, stehe ich gar nicht an, es zu wiederholen, denn in welcher Beziehung konnte ich nur meinen, daß mein Schreiben auch in Ew. Wohlgeboren Interesse geschrieben sei?

Zuerst war es mir Pflicht, Sie in meine Arbeit einzubeziehen. Den Rath, den Sie mir in ihrem Schreiben gegeben, kann ich nicht befolgen, Denn, selbst wenn Ew. Wohlgeboren mir die Notizen auch jetzt noch versagten, mir die weiteren Arbeiten noch jetzt nicht zusendeten, ich dürfte Ew. Wohlg. deßhalb nicht auslaßen; meine Kritik würde nur unvollständiger sein; ich würde nicht im Stande sein, Ew. Wohlgeboren so umfassend zu beurtheilen, wie ich es sehnlich wünsche. Hatte ich nicht, von diesem Standpunkte aus, Recht zu sagen, meine Bitte geschehe auch in Ihrem Interesse? Des Dichters einziges Interesse ferner, (wenn er nicht anders ein Unwürdiger ist) ist dies, die seinem Talente zukommende Berücksichtigung zu erfahren. Dies wünscht jeder, auch der zarteste Charakter, ein solcher Wunsch ist nicht unbescheiden. Unseren Dichtern aber größere Verbreitung zu verschaffen, ist der Zweck meiner Ar-

beit. Hatte ich da nicht auch eine gewiße Berechtigung davon zu sprechen, „daß meine Bitte vielleicht nicht ganz außer Ew. Wohlg. eigenem Interesse liegen dürfte?“ Nicht war, so heißt die Stelle in meinem Briefe? Es ist auch kein Wunder, daß ich sie auswendig kann: schrieb ich sie doch über dreißig Male! denn alle Schreiben, die ich zu fast gleicher Zeit als mein Cirkulare versendete, waren gleichlautend. Es ist mir eine Genugthuung, daß keiner der Herrn, sage keiner, sich an dem Ausdrucke gestoßen, den Ew. Wohlgeboren so beleidigend gefunden.

Ich schließe diese Zeilen. Ich habe darin meine Pflicht gethan, ich habe mich entschuldigt, wenn ich etwas verfehlt, ich habe erklärt, was in meiner Ausdruckweise etwa anstößig sein möchte. In Ew. Wohlgeboren Hände lege ich nun ruhigen Herzens die nochmalige Bitte, an Ew. Wohlgeboren Rechtsgefühl appelire ich nun, ob ich gesündigt oder nicht. Mein sehnlichster Wunsch ist es, noch oft und häufig an Sie schreiben, noch oft und häufig zeichnen zu dürfen

Ihr ergebenster

Karl Emil [illegible]ranzos.

Meine Adresse:
Karl Emil Franzos
Czernowitz.

1867.

Ч. 81.

Лист Федора Пасїчняка до Федьковича.

Дорогий мôй Брате!

Не тіи слова не можу ажъ выректи, якъ я учувъ таку зневагу. Не знаю я, хто би то таке наплюковавъ на мене тылко неправди, але я си толко на Найвишного кличу, поневажъ Онъ всѣхъ насъ дыла, и навсеть и мысли знає, такъ и я съ єго сильцѣ поддаю, коли ми вже нѣхто не вѣритъ. Якъ маєшь серци добре, любий братѣйку, то можешь си помыслити, що

то ни все правда, що на весѣлю плещутъ, буду просити минѣ освѣдомити, хто на мене таки плотки наробивъ.

Ни маю я до картъ ани до жаднихъ злихъ рѣчей тои натури, тилко радъ бимъ якъ найлѣпше собѣ поступати: за то прошу Тя, дорогій братчику, сокруши серце и нікому ни вѣръ, доти самъ ни переконаєшъ ся. Трошки мя то було угнѣвало и ни такъ угнѣвало, якъ власне ажъ серце ми сѣ розболѣло зъ того и ни мѣгъ ємъ той листъ чрезъ жаль написати; а за тимъ ни гнѣвай сѣ, милій братчику, на мене зи тотъ довгій часъ, я сѣ на Тебе ни гнѣваю, бодай сѣ на мени и Богъ огнѣвавъ, якбихъ на тебе сѣ гнѣвавъ, та будь такъ добрій и якъ твоя ласка, вѣдпишижъ минѣ сесъ листъ, якъ сѣ тобѣ поводитъ, чисъ здоровъ.

Я, Богу дяковати, здоровъ и ни зле ми сѣ поводитъ, тôлко жемъ коло Рекрутѣвъ, та ми тяжко. Я теперъ дôставъ вишу шаржу, 2 звôздки, але бо мя не тѣшитъ, що Ти на мене гнѣваєшъ ся, а знай добре, що я твои слова и твою щирôсть пѣдъ серцемъ ношу, ни то що.

На сами свята Рôздвинѣ бувъ я на командѣ въ Ярославѣ та ни мѣгъ вѣдписати.

Ти сѣ, братчику, гнѣваєшъ, що ни по рускій бувъ тотъ листъ писаній, га, колимъ на тотъ часъ ни мавъ такого писаря, котрій би ми по рускій написавъ. Знаю то добре, що сорочка близца вѣдъ сирдака, але як нима сорочки, треба лишъ у сердаку ходити.

Чей Богъ дасть, що колись я з Тобою очевисне узру сѣ.

Будь ми здоровъ, любій Братчику, та най ти Господь дасть щастіє и здоровѣє.

Твôй щиро любячій Братъ

Федôръ Пасѣчнякъ.

капраль.

Я му писавъ зъ урлопу

Іванъ Пѣсарукъ.

[Лист, як видно зі змісту і з порівнаня з попередними листами Пасїчняка, писаний по Різдві 1867].

Ч. 82.

Лист Д. Танячкевича до Федьковича.

Миколаївъ дня 3. нашого мая 1867. Изъ волинської України — зъ підъ містечка-Берестечка!

Христосъ оскресе!

Знову півъ року не писавъ, правда, півъ року, мій Братіку... а таки знову пишу, пишу, якъ бувало, оттой самъ, той таки однакий Данило, що не бувъ, не есть и не буде зрадникомъ ні любови, ні приязні — ні України, — ні твоїмъ, мій незабутий друже-Соколе!... Може побило ёго трохи не бувале перше горе... але душі не знівечило... Та й на що ёго таке писати?... Чи ти не повіришъ, що воно такъ, по правді такъ? Знаю и чую Твоєю душею, що ти зкажешъ: такъ, — се старий, давній Данило, незмінний передає мені звістку!...

Не бачити мені Тебе, братіку, на ту пору, и Твоїхъ гіръ високихъ та зеленихъ, а може вже й ніколи! (А якъ же воно десь теперъ гарно у Тебе, у твоїхъ горахъ?!) Не бачити мені власніми очима на теперъ ні Твоеї гуцульськоі хати, ні любуватись у ій Твоєю щирою, золотою мовою, Твоєю душею, чулою, праведною, що успіла зібрати увесь цвітъ изъ тихъ непотоптаннихъ квітівъ, изъ душъ старосвіцького люду, не бачити, якъ сяє Твоє око одъ величноі думи, якъ одживає у Твоїхъ устахъ бувальщина... ні! тай ні! на цю добу...

.... У святині вітаю Тебе, Соколе мій ясний, у святині здоровлю Тебе, у святині голублю Тебе, у святині хочу чути Твоеі пісні-мови, у святині розкажи мені бувальщину, у святині заворожи будущину... у святиню кличу Тебе...

Не я одинъ, ні, не я одинъ... а усі... усі, що не відцурали ся, не відреклися своеі правди, своеі волі, своего народу... усі люблячі, усі ясні души народні,... сини України... діти неволі... проповідники кращоі надії...

Глянь, отце вони бідолашні, що замість рідного, матерниого молока ссали отрую, польську-німецьку

отрую... мало що непозаміради... підъ Тарасову думу пробуркались, жити по своему забажали... плюнули въ очі цілому світові, до своеі ріднеі землі зъ плачемъ припали... Отце не прубовані молоді соколи... зібрались на обезчещеній землі мовъ на святому місці... Завітъ положили не йти въ найми... При крові батьківській на месть заприсяглися... не мечемъ... а словомъ тихимъ та голоснимъ, словомъ великого чоловіка — патріота, чоловіка-героя пометитись на ворогахъ... очистити рідню землю одъ скверні ляцько-німецькоі, напасті — тиранства Московського, и братню руку подати усімъ дітямъ »Слави« староі!...

Отце вони!... що зносили усе добро своє до святині і ждуть благовіствування на велике діло, на святе діло, на вічнє діло...

Не вертають намъ голуби наші посланчики изъ козацького нашого краю, закордонського зъ зеленою віткою... Тяжкою залізною рукою придусила Москва загарбаний нашъ рідний край... не має тамъ просвітку души українській... Золоті уста нашихъ світичівъ мовчать... найкращі думи потай сховані у глибокій души... и коли-жъ то імъ видобутись звідсіль? Коли-жъ почує іхъ заплакана Украіна?... Святий знає...

А покищо заложили, ми, тежъ козацькі внуки, на Галичі, тій солоній землі, — нову Січъ новоі Украіни, недавнечко пробурканоі — щобъ бандура козацька не втихала, щобъ надія украінська мохомъ не заростала, а зеленимъ барвінкомъ розстелювалась... и ждемо Кобзаря зъ підъ Чорноі Гори, зъ гуцульськоі краіни, вірного сина великоі Украіни...

Розкаже вінъ намъ на золотихъ струнахъ, на що живе на світі великий сирота-народъ, яке ёго бувале й новеє горе, яка туга ёго, яка душа, чимъ вінъ славенъ, чимъ красень,яка ёго надія?!... Виложить намъ правду, що у голови своі гори клала, Дніпромъ умивалась...

И слухатимемъ ёго, усею душею слухатимемъ: и підіймутця немовлята — зказано младенцы на

таке діяннє, за яке не снилось-би сильнимъ та розумнимъ...

.... Покваляйся, нашъ Кобзарю зъ підъ Чорноі Гори. Добушевоі могили... бо ми ждемо и ждемо... Співай... Амінь...

Ти вже знаєшъ мабуть, мій Братіку предорогий, якъ насъ славно усіхъ хтіли запродати, усіхъ насъ перевернути у Москалівъ.

Отте здавна затруєне нечистимъ духомъ »Слово« — виголосило таку исповідь, що, знай, немає на світі українського руського народу, — а тільки єсть одинъ народъ »русскій« — покликали на судъ и честь народню и науку тяжку світову, буцімъ честь кождого Русина, и розумъ гострий нічого не наказують кращого, якъ замість молитви щоденнеі виголошувати: якъ одинъ Богъ, такъ одна Русь 60 миліонова, одъ Камчатки ажъ по самі Карпати, ні мови українськоі немає, ні вдачі — вроди українськоі, це усе пусті мріі, ляцька видумка, и молодеча забавка! Отъ якоі заспівали! Не одъ нині воно ведетця, мій Братіку дорогий, ой! не одъ нині. Давно ми це зкмітували, не разъ ми голосно трубили: зважай, народе вбогий, це наймити, це урядники, — вбачай, куди імъ захотілось тебе вести, — обезславити рідню землю, твоі святощі, твоі могили! Не багато насъ слухано — йшли мовъ телята за такими проводирами! — и вже зайшли.

А підъ ту самісіньку пору турбували насъ не аби якъ и Ляшки... Почали гнобити нашихъ людей на усі лади! —

Тяжко боліло серце наше одъ усякоі обіди... горювала душа наша... Та згадали, що тимъ лиху не поможетця. И знову піднялы голови наші молоді, зновъ на увесь світь глаголемо: Проди, Проди! що загадали! змести живий людъ изъ карти світа — вбити живу душу — вкрасти усі святощі і підстелити мовъ приналежню здобичъ підъ ноги тиранові цареві и тирановi народові! — Ні! ні! не докажете!... Гляньте, отце замучений кутокъ, може найбільше придавлений ворогами, що розтаборились на цій землі, мовъ на рідній, и зъ цеі ледачоі по вашому землі підіймаєтця голосний

протестъ проти вашоі нікчемноі роботи! На такихъ, що й не рахували, понесетця жива слава Украіни!...

Братіку єдиний! мій Соколе ясний! душе ясна, душе праведня! душе вірна... коли підъ руки попадуть тобі наші праці... не гуди, не гуди іхъ... може ледачі, геть ледачі видадутця... не суди іхъ по формі, — розміркуй, яку тяжку роботу ми самі, самі одні підійняли... за тією марною постаттю шукай идеі живого народу, що малоліткамъ назначено іі тримати, шукай козацького завзяття, шукай надіі! —

Не ждати намъ, чи то на дарма-бъ намъ вижидати помічнеі руки зъ Украіни, на дармо... Ой на дармо! Ні словомъ до насъ теперъ зтамвідсіль не перекине, ні єднимъ словомъ... Москва пантруватиме на усіхъ шляхахъ... Самі, самі, самі маємо працювати!...

Чи треба-жъ и більшого слова, мій Соколе ясний, чи треба тобі иншоі мови — щобъ настроівъ свою бандуру високо-високо...

У твоій пісні надіємся дістати жару, охоти до нашихъ праць, — у твоій пісні має почутися на глумъ ворогамъ жива, невміраюча правда...

Мій Соколе ясний! згадай! скільки поживу треба для змарнілихъ у всякій душевній неволі, — скільки сили слабосилимъ, скільки дзвону на ті оглухлі душі, щобъ чули: єсть, єсть, живе, не вмре Украіна...

Не багато насъ — то жъ кріпко рука въ руку... голосъ Тараса взиває насъ:

> Я на сторожі коло іхъ
> Поставлю слово
> И пониче неначе стоптана трава
> И думка ваша и слова«

Братіку! Львівська громада хоче видати усі Твоі повісті, ті що друкувались и ті, що не друкувались ище... Скоренько, будь ласкавъ, вишли іхъ у Львівъ до редакціі »Правди«.

Віденські братчики клонятця Тобі, щобъ Ти призбіравъ своі послания и виславъ тежъ у редакцию!...

Братіку, скоренько! скоренько! Важкий часъ! значній часъ! теперъ діло не стоятиме... Гуртовна робота мусить зъ поспіхомъ піти! — Самъ пильнуватиму!

Мій єдиний! не забувай за насъ, за нашу роботу, »Правди« нашоі, мене ледачого. —

Я незабаромъ напишу знову за инше діло — теперъ ніколи — завтра до Львова іду раненько — а теперъ вже нічъ, пізна година! —

Цілую Тебе цілою силою, цілимъ огнемъ братнëі народнëі, украінськоі любови

Твій однакий, неодмінний, вірний, старий братікъ и другъ

Данило.

Одпиши! одпиши!

Моя адреса: D. T. absolw. Th. in Mikołajów per Brody p. r. Łopatyn.

Ч. 83.

Лист Федьковича до редакциї „Правди".

Честна Редакціє!

Сеі неділі діставъ я відъ Данила[1] листъ, и пише вінъ мені, аби післати віденчукамъ мої »Посланія«, а Львівцемъ »Повісти«, усе на ваші руки.

Зъ віденчуками я не хочу нічо мати до чиніня, бо они ся дуже нечестно зо мновъ обійшли. Се разъ за всігди. А львівську громаду прошу, аби моі повісти и не давала печатати, бо за слабі до того (моі повісти отце). Але львівська громада, коли має волю и гроші, то най буде ласкава заждати на мого »Добуша«, то ліпше зробитъ. »Добушъ« — такъ маю въ Бога надію — буде за два або три місяці готовий.

Тішитъ мене въ світі, що нашъ театръ оживъ. Ци би ви не могли попросити директора, аби и моє »Такъ вамъ треба« приймивъ? — Я сю фрашку зовсімъ переробивъ.

Данило каже мені, аби я до него заразъ відписавъ. Данило най жде на мою відповідь тілько, кілько я на его ждавъ. Зъ рештовъ клонится єму и вамъ уклінно

Четверъ 18/5 1867. *Федьковичъ.*

---

[1]) Танячкевича.

Львівскі громаді за ласкавий поклінъ мій щирий на-взаємъ. — Аби здорови були и гараздъ ся мали.

До »Правди« не пришлю нічо — ажь доки не буду знати, що ся зъ моімъ »Первимъ Посланіємъ« и зъ моімъ »Поменникомъ«*) стало. Хто зо мновъ жмурка грає — а я зъ нимъ.

Федьковичъ.

[Друкуємо з копії, яка була між паперами Партицького. *) Рукою Лукашевича дописано: „На роковини Шевченкової смерті. Лукаш...“].

Ч. 84.

Лист Федьковича до К. Горбаля.

Пане брате Костю:

Христосъ воскресъ! —

Ждавъ та ждавъ на обіцяний вашъ листъ и т. д., тай дождався — не то що до нашего але навіть и рахманского великодня, а щобъ не діждати ся далі и глухоі зазулі, сівъ тай пишу до васъ отъ сихъ пару слівъ, хоть не дуже прибірнихъ але щирихъ, — не во гнівъ би вамъ братчику любий!

Якъ кажу: ждавъ та ждавъ відъ васъ письма, а далі явъ думати, що може паперю у Львові не стало — не дай Боже! — и лише що зберався вамъ післати аркушику чистого біленького паперю на відписъ, ажь тутъ дістаю перший нумірь вашеі »Руси«, — прости Бігъ! — гарна собі, ні що й казати! а хоть трохи решетовата, то однако мені до серця пристала якъ мідъ!

И не разъ братчику: Простибігъ Богови та й вамъ и за Русь, и за Правду, и за все, але все таки би пару слівъ відъ васъ самихъ мою душечку ліпше звеселило якъ и два аркуші Руси, а коли не вірите, то запитайте нашего пана почмайстра, чи вінъ мене чотири рази на тиждень у своімъ бюрі не видитъ!

— Ergebenster Diener — Nichts aus Lemberg?

— Bedauere sehr!

— Ich auch! — Ergebenster Diener wünsch ich Ihnen! Отъ до чого ви мене довели.

А ви сповідали ся у велике говіне? — Коли ні, то я васъ заразъ висповідаю, хоть и безъ патрапіля. — Лишъ коби сте всю правду вповіли, бо безъ правди нема »разрішенія«, а безъ него »спасенія«, ось що! — Це абисте знали, що въ Москалі піду, якъ до мене не напишете, а то не аби коли але таки борзо! — Хіба я вже не знаю »превосходно gаворіть? — Богдай васъ! — Але до сповіди.

Що стало ся зъ моіми »синими пюрцями« у Відни? Чи не пішли они лишъ долівъ за водою? — ні, за — Прусами, або за Страхопудомъ (не при честнихъ згадуючи). Бо у моі пусті коробці не можется помістити, якъ може хто манускриптъ до печати взяти, и — цілий оденъ рікъ тримаючи — авторови навіть и »у...я« не сказавше, не то що аби его увідомити, якъ и на чимъ діло стало. — Такъ погостивъ и мій сердешний »шестий помениикъ смерти Тараса«, такъ погостило и моє »Перше посланіє«, що го заславъ, якъ рецепісъ каже, на руки доктора Шушкевича. — Може »Правда« встидается моі негиблёваноі музи? — Нехай не боітся моя кришечка: не ме она еі білше въ очи лізти. — А гарні каваличкп я діля неі прилагодивъ!... Да нехай собі здорови на сволоці порошкомъ припадають, коли такъ!

Оногди, — у середу отсе — найшло мене несподіване лишенько, да таки собі не аби яке але німецке, братчику мій любий: — Отъ що: пріихавъ офицеръ відъ жандарівъ, и мусівъ я єму на письмі подати, якоі я гадки о Голуховскімъ, Дідицкімъ, Головацкімъ, нашімъ Гакмані, и о васъ деякихъ. — Я коротко описавъ що знавъ, да не забавомъ мушу докладний мемоаръ усего того списати и єму подати. Не о малу річъ тутъ ходитъ: Голуховский виситъ лишъ на волосочку, а може и Гакманъ: (я ся не радую але дай Боже! —). А васъ прошу братчики: пришлітъ мені листи, часописи, брошури и т. д., котрі би могли досвідъ дати, що наша партія зъ австрийскимъ правительствомъ держитъ. — Кожду річъ, що сего тичится,

треба би підзначити, а то виразно. — Ще би мені знати треба, коли Костомаровъ старався о катедру у Львові, и якимъ способомъ его відтрутили, — вітакъ знову: що Кулішъ теперь робитъ и де вінъ ся обертає. — Діло не аби яке але дуже-дуже дуже важне. Для того васъ молю, зъ присломъ документівъ не ждати другої зазулі, бо я у великімъ клопоті. Сей листъ мій скоро го прочитаєшъ, вержъ у пічъ, а на вашу кореспонденцію и артикули газетні берітъ добре саму! — Якъ называется той референтъ у міністеріі, що рускі книжки, а найпаче шкільні, перезеряє, и хто вінъ є?

Що стало ся зъ моімъ букваремъ? — бо чернівецкий конситоръ сказавъ, що не мае такого референта, аби го умівъ скритикувати. — Чистий мені конситоръ! — Але сміхъ би бувъ не аби який, якби мій букварь у Львові випечатався!... не треба би нашему конситореви и въ лице харькнути! — Шкода — якъ той казавъ — ходу до пустого роду!

Що зъ нашимъ театромъ? — ще не оживъ? — робіть що робите — бо его конче намъ треба! — А коли Богъ поможе — то давайте мені знати, бо я мою фрашку: »Такъ вамъ треба« зо всімъ переиначивъ, и може би хоть теперъ уздріла світа. — Перший актъ Добуша такожъ зо всімъ готовий и може вже стати на подри, бо вінъ такъ уложений, що можна го и самого безъ решта чотири активъ — грати.

А за симъ словомъ, пане брате Костю, клонится вамъ и всему товариству

Яко щирий побратимъ

Федьковичъ.

18/5 [1867].

Адреса. J. Fedkowicz in Putilla. An S-n Wohlgeboren Herrn Konst. Horbal. Herausgeber der ruth. Zeitschrift: Rusj in Lemberg. Ring N-o 234. recomandirt.

[Передрук із „Зорі“ 1892, стор. 338—339].

Ч. 85.

Лист Костя Горбаля до Федьковича.

Львівъ д. 26-о Мая 1867 (въ ночи).

Во истину воскресъ!

Три дни прибераю ся до відпису та й ще не прибрався. Про давну обіцянку то й не згадую. Що говорити? Извиняти ся? встидати ся? Пропало! Ми міські люди либонь чи не всі однакові — скорі до обіцянокъ — а дальше не тілько що серця нема, але и за честь не легко. Такъ — признаю ся, що вже честь сама наказує додержати слова.

Листъ послідний зъ 19-о діставъ я 23-о с. м. Немаючи підъ рукою кавалківъ, що іхъ тутъ посилаю, оглядався я за ними черезъ два дни. Нині поперезиравъ самъ и позазначувавъ, де що ми на гадку припало. Доводу лояльности русинівъ може й не дуже буде слідно въ тихъ ту матеріялахъ. „Denkschrift-и" и „Beschwerdeschrifte" не зву лояльними але сервилистичними и облудними. Походять вони власне зъ тихъ кружківъ, що дивляться на Австрию якъ на який спорохнілий будинокъ, що туй-туй запастись має, и раді би зъ підъ него на безпечнійше місце дістатись. Коли маєшъ »Мету« зъ першоі серии и зъ другоі, то ще найбільше далось би зъ відтамъ зачерпнути. Зъ »Русі« не помоглиби цитати, »Русь« стоіть досі ще по троха изолована. Окрімъ молодіжи не приказують ся до неі наші „patres". Теперъ якъ и впередъ уважають вони органи анти-москвофильскі за органи грошима польскими видавані. Най и такъ буде. Я самъ не присягну, що не такъ — сказати такъ противно якось розумови. Здаєть ся мині, що хто троха правду любить, не добачить въ »Русі« якъ и въ »Правді« ані въ »Меті« ані »идей польскихъ« ані турецькихъ (Слово назвало недавно »Мету« органомъ польскихъ Туркофилівъ.) — Вість зъ Путилова заинтриговала мене дуже и помимо, що я майже утопивсь въ апатиі, цікавий такій, що се значить ся. Наскілько я тутъ чую и довідую ся, то Голуховский стоіть у Правительства

дуже сильно, и така тутъ віра, що ніщо не здужає ёго звалити. Въ теперішній ситуації политичній вінъ правительству дуже потрібний. Росписувати ся годі въ такімъ ділі. Радъ я знати, що за судъ ти за него подавъ. Не видиться мині, щоби ёго на Буковині знали — та й переконаний я, що Правительство само найлучше знає про своіхъ помічниківъ. Коли зможешъ звірити ся мині, якъ твій судъ за Голуховского випавъ, напиши ми. Чей задержу язикъ за зубами. За те скажу, що тутешні русини деякі про него думають. — Кажуть, що вінъ не полякъ, не австриякъ, русинамъ не ворогъ и не приятель а тільки графъ galicyjski — розумнійший якъ другі, бо дре липко тамъ и тогди, де відстає. То-жъ не дивота патриотизмъ ёго австрийский — бо годі бути намістникомъ не показуючись бодай однимъ бокомъ яко австриякъ. Годі бути намістникомъ на ділі, т. є. мати приналежний вливъ на »обивательство«, не показуючись полякомъ. Русинамъ не потрібує бути ворогомъ, бо сі не лізуть ёму въ поперекъ дороги. Приятелемъ не може бути, бо приятелемъ передувсімъ самому собі и — ніякъ ділитися. Що робить, робить, здаєть-ся „w dobrze zrozumianym interesie". Колибъ се правда, що вінъ мавъ сказати: „Mądrość pana Boga — ні не такъ — Miłosierdzie boskie i głupota szlachty polskiej są bez granic"... то залічили би ёго до немногихъ мудрагелівъ всесвітнихъ. Та не все правда, що про чудеса росказують.

За справи рускі можна богато писати — доказомъ сімъ річниківъ »Слова«! що року 104 аркушівъ отже більшъ 600 аркушівъ in folio, Grossformat!! Колиби якому патриотови прийшла охота розглянути ся по тімъ смітници и пошукати — то годі шукати... рускі патриоти не знають ще сами чого шукати. Мiжъ поповствомъ показують ся чимъ разъ більше забаги за раємъ общерускімъ. »Слово« триумфує, годі правди затаїти. Число пренумерантівъ доходить бачу 1000. Хлопоманьскі часописи здискредитовані. »Правда« має бачу до 300 предплатниківъ.

Знаємо имена людей, що були давнійше прихильними до молодої руси, нині перейшли до табору сло-

вистівъ и пропагують отверто идеі панрусичні Ламаньского и другихъ, не толеруючи и слова »хлопского«. Поляки причиняють ся значно до того, та розумнихъ людей, якъ Дідицкий, Головацкий и спілка прибуває и безъ помочи поляківъ. Интелигенция руска то einzig in seiner чи тамъ ihrer Art. Більшъ якъ »20 роківъ уже Русинами« — та нині годі міжи ними найти чоловіка, щоби заступивъ Головацкого на катедрі литератури рускоі. Поставлено бачу трёхъ кандидатівъ та найбільші надіі має такий чоловікъ, що му уже зъ писка и зъ ока дурноту вичитати можна. Видно, правительство такъ теперъ якъ и давнійше що найдурнійшими послуговалося тамъ, деби власне якъ найрозумнійшого поставити. Катедра литератури, обсаджена розумнимъ енергичнимъ чоловікомъ, могла би сконцентрувати коло себе молодихъ працівниківъ, а тимъ способомъ викликати не оденъ талантъ до діла и спинити найдузше москвофильство, що поміжъ попівствомъ ширить ся. Чи правительство зрозуміє власний свій интересъ, не можна очікувати. Щобъ можна спровадити Куліша або Костомарова, за те и не гадати теперъ — хиба що ти більше знаєшъ. Ані одинъ ані другий не буде за-що будь. Кулішеви ледве захотілось би покинути щорочнихъ 4000 до 5000 рубл. въ Варшаві. (Говорено тутъ, що ёго відсунули, але се не правда). Костомарівъ може и безъ публичноі катедри 10 разівъ більше мати, якъ би ёму въ Австріі дали. А люде людьми, по-при идеі потрібують и хліба смачнійшого и всяческихъ суєтъ мирскихъ! Такъ хто знає, чи зробить ся скоро въ Австріі центръ для Украінцівъ, може борше прийдеться тутешнимъ радикаламъ запізнатись зъ соболями сибірскими. Не завірею на се, але зъ того, що робить ся въ Австріі а що въ Росиі, такъ якось приходиться судити. Ту гороіжать ся дуже поляки, теперъ правительствомъ гладжені и дурені медівниками. Русинамъ наукучило вже не одно, и попамъ и хлопамъ, та хоть знають, що всюда добре де іхъ нема, хто знає, чи не закортить іхъ такій закоштувати гаразду, що такъ захвалює »Слово«, а ще дузше многі апостоли проповідники, на которихъ жадна полиция

ніколи досить чуйна не буде. Воно правда, що русини найбільше самі собі винні — за те жъ спокутують, наколи попадуться підъ благодать московскихъ чиновниківъ. Але и правительство грається зъ огнемъ, не обдумуючи средствъ палиятивнихъ проти пожарови, що легко може надъ головами министрівъ бухнути. Чи буде ліпше чи гірше, як теперъ зле, то тоді кортить якось долю замінити — се вже натура чоловіча, и не тайно воно ані психологамъ ані гисторикамъ. Не великі податки, не рекрутацні, не дороги и шарварки одтручають народъ, але підшепти, що тамъ десь, підъ рускімъ царемъ, що такій рускоі віри держить ся, и красше и ліпше жити. Таке почувши разъ одинъ и десятий, схочеть ся такій попробувати и переконати, що є якийсь царь ще твердий русинъ :. Може въ тімъ нема правди и за зерно? Мині такъ видиться. (Доси писавъ я позавчера — 26/5 розболіла ми голова, и покинувъ. Вчера бувъ я такожъ не здоровий).

Прочитавши, що написавъ, питаю самъ себе по що, про що и що зъ того буде? — отъ, аби виговоритися — бо віри, що люде будуть колись людьми въ життю а не тільки на письмахъ гениальнихъ творцівъ, тоі віри не маю. Traurig! aber wahr. Будучи ще на Буковині надіявсь я ще не одного — тогди живъ я ще. Пріхавши до Львова, займався ще товариськимъ життємъ — пізнавъ де-якихъ хлопцівъ зъ серцёмъ зъ душею н. пр. одинъ ту Ревакович — пізнавъ и другихъ патриотівъ : та — шкода майже, щомъ пізнавъ. Придивившись ся близше, знайшовъ я тільки амбицию самолюбия... та й самъ ставъ на якийсь часъ такимъ. Нині — ба уже не відъ нині зомерзіло ся мені и тото и сказавъ: всё дурниця. Не було тільки відваги, щобъ на всё плюнути. Такъ треваю вже третий рікъ. Порозумієшъ чей, що будучи такимъ, годі було мині писати листи, відписувати и т. д. Ідучи до Путилова, робивъ я се тільки, щоби розірвати ся — безъ віри, що зъ того який хосенъ буде. Приступивъ до моіхъ теперішнихъ товаришівъ при Русі, бо не було що істи ані за що обіпрати ся. (Моі курса фільософичні не дають мені кусня хліба, якъ знаєшъ...) Теперъ

пишешъ ти, що діло дуже дуже важне! Чи зіправди закроілося на щось? Правительство мало би уже до розуму приходити? Туть ще не слідно того.

Коли уладишъ собі меморияль въ голові — не забудь хоть бодай зъ основою — Grundgedanken und Gedankengang — мене запізнати. Може зроблю яку увагу. Я дивлю ся на річи обєктивно, не запалююся ніколи (майже) ані pro ані contra, ситуацію русинівъ пізнаю — а здає ся ми — то и потреби того загалу піймаю. За мало хиба добачєю позитивноі стороnи въ характері моральнімъ люду. Я не стануся відай ніколи апологистомъ — трибуномъ (!) люду вже тому, що годі мині повернути до давнійшоі віри, а безъ тоі віри не легко би ми мині разомъ и христитися и поклони бити и давати собі воду святити. Правда, що окрімъ сего є ще багато другихъ точокъ, де можна би зъ людьми односердно стати, та на се треба бути богатійшимъ въ поезию, а може бути, зъ природи ліпшимъ благійшимъ теплійшимъ. —

Не хочу довше балакати про »дурници« — приступаю до річи. Зъ книжокъ, що ти посилаю, лишишъ у себе на довший часъ всё окрімъ Barfüssele. — Всёго не потрібуешъ ми відсилати — хиба „Odpowiedź na pytanie, a cóż X paroch na to?“ се не моя власность. Die Ruthenische Frage in Galiz. v. Dabczański“ a potim Denkschrift in Betreff der Theilung Galiz. — Другі затримай у себе, може колись пізнійше придадуться.

Гадавъ я, що дістану для тебе одну річъ въ справі рускій написану по польскій — та ще лишь обіцюють. Єсть то меморіялъ зъ становиска польского — досі не друкований. Я перезиравъ — и денещо подобаєся. Автора знаю особисто — може позичить и мині, скоро відбере відъ другихъ. Давнійше бували артикули въ „Ost и West“ и въ „Zukunft-i“. Теперъ идентификують часописи слов. русинівъ зъ „Russ-ами« и нічого въ нихъ дошукати ся.

Schwarzwälder Dorfgeschichten посилаю 2 tomy (5, 6, 7, 8).

Пушкина не мігъ я дістати на довший часъ.

Лермонтова обіцювали ми — та тілько денещо видівъ.

Słowackoho можу ти на другий разъ післати. Непригадую собі — чи хтівъ ти и Мицкевича? До Вахнянина не писавъ я самъ, а обіцяли написати тоті зъ »громадянъ« що зъ нимъ кореспондують. Теперъ не спущу ся на нікого а довідую ся самъ. Данило бувъ недавно у Львові. Звичайно сидить на селі у родичівъ. — Букваръ твій є у мене.

— — — На нині досить. Прости, що такъ безъ милосердия нуджу, и безъ кінця и міри »пишу«.

Бувай здоровъ зъ всіми, що ти милі

Горбаль Кость.

Питавъ я учера одного, чому не друковали 6 пом. Тарасови Ш., одповівъ ми, що не було за що. — (може!?) —

Важнійші кавалчики зъ Русі попідчеркнені »синё« — дивно ми, що »Русь« не доходить до Путилова. Ми посилаємо порядно № за №омъ. P. S. 2-о/6 867. Листъ готовий відъ 28/5. Посилаю ажъ нині!! Що на него скажешъ?? — Прости и бувай здоровъ.

Горбаль.

Ч. 86.

Лист Федьковича до К. Горбаля.

Добрийдень! —

Не гнівайтеся, любчику, що ажъ теперь вамъ даю відповідь, але я такий теперь заклопотаний, що мені дивно, якъ я и на сихъ пару слівъ мігъ ся зважити. — Ажъ теперь вамъ вірю, що тото є клопітъ та жура, и якъ чоловікъ може въ апатию впасти; не впасти але пропасти, бо я рахую кождого чоловіка за пропавъ, що въ ню впавъ. — Отъ и я: — да така мабуть божа воля, ні що и робити.

Справі, о котрі я вамъ писавъ, ще не ма кінця, бо я стараюся викрутитись, т. є., не дати правительству ніякоі відповіди, хіба би мене прикононадили. Да за дві неділи найдалі — міркую, що річи буде конецъ:

удастся мені виховатись — добре, а ні — також добре, а я тебе увідомлю о всему якъ зможу и якъ трохи зъ своі апатиі продрюхаюсь. — Да я дуже боюсь, у ні затетеріти на віки. — Пропавъ я сараку!...

Я нашъ нарідъ цілимъ серцемъ люблю, и душя моя віщує, що єго велика доля жде, але аби го львівска громада поклала на ноги — не вірю. — Сторія знає богато самозванцівъ-демаgоgівъ, що ще дуще кричали та объ народнімъ гараздї бідкались, а претціля съ того народу шкуру драли а на решті на сарганъ продали. — Сторія въ очи коле: бою ся, аби на решті и намъ іхъ не виколола.

Що я тому бродзкому добродієви такий великий у очехъ, що вінъ мене у 17. числі »Руси« такъ гарно звеличавъ? — Не дурно то нашъ нарідъ приповідає, що »свиня не ззістъ доки не обваляє«. — Подякуйте, ласкави будьте, львівскі громаді відъ мене за »почестне«, и скажітъ єі, що най ся не боітъ, що я єі своіми »безцінностями« ще коли ся надокучу. — Державъ Богъ Андрушка й безъ того окрушка. — Це якъ кажете?

Авербахъ козирь-писарь, ні що й казати! Нарідъ безъ усеі народности, безъ усеі поезиі, якъ німецкий, ще ледви хто ліпше відмалювавъ якъ вінъ. — Але для руснака, зъ роду поетичного, авербахови письма хіба тілько варта, що діля псіхолоgа, и то лишъ діля того, що хоче способъ гадки німця-селянина, т. є. хлібороба, знати.

Німчики мене братчику доідаютъ. — Кажутъ зрікати ся свого народу, свого краю, своі музи, або подякувати імъ за пенсію. — Я на послідне приставъ: — теперьже відки жити? — — Я гадавъ піти до Коломиі и тамъ яке белєтристичне письмо основати. — Але почестне бродзкого пана добродія примусило мене, и своі музі ледащі подякувати за хлібъ-сіль літерацку, а самому стати на громадзкого писаря. — Діло дуже прозаічне але пожиточне. — Щожъ робити?...

Ще васъ молю благаю, братчику, мабіть уже у останне, абисте були такі ласкави, сами написати до Вахнянина, най мені відошле усі мої манускрипти, не

давше іхъ у печатню, а ви пришлітъ мені мій букварь и ті поезиі, що бувше въ мене — іхъ до Львова взяли. А нашимъ редакторамъ тамъ скажітъ, аби моє имено не важили ся у своіхъ ġазетахъ споминати ні друкувати, бо мені не тяжко до Львова поіхати да и іхъ обдрукувати, але не друкарскимъ калиломъ а гуцульскимъ топорищемъ. Мені теперь однаково: пропала честь, пропавъ хлібъ, найже пропадає и вікъ, хоть мій а хоть чій.

А за симъ словомъ бувайте здорови пане Костю, и не забувайте сеі прахтики, що хто не слухає здорового розуму, тотъ мусить опісля слухати бродзкихъ дехтярівъ, се васъ щире радитъ

вашъ вірний

Федьковичъ.

[Лист без дати, списаний на чотирох сторонах синього листового паперу 4°. З тексту виходить, що він з р. 1867. Передруковано із „Зорі“ 1892, ст. 339].

Ч. 87.

Лист Д. Танячкевича до Федьковича.

Мій Соколе ясний,
мій братіку дорогий!

Заглядувавъ я недавнечко у той Львівъ нашъ препоганий, що тільки зради народнеі у ёму виклюбуєтця — оджививъ ще трохи міжъ молодимъ братствомъ — та тільки отъ чимъ зажурився — показали мені братчики Твій листъ, де Ти мені, мій Друже, доріккнувъ на здорово за теє, що я Тобі такъ довго давъ ждати на яке письмо. — Нічого казати, Братіку, провинився — та не за єдною журбою — у такому грісі — та я таки беру цей гріхъ на себе — и каючись кажу: моя вина. — А тебе молю прости! — А що справді каючийся грішникъ, на Тобі підь любе згаданнє отцю цидулку.

Та щобъ Тебе хочъ чимъ небудь обдарувати, то отъ Тобі звісточка:

Женюся мій друже, єдиний — у цю неділю святу.

що наступає, буде мій шлюбъ! Не багато добра вийшло изъ першого, що забажавъ, подружжя — нехай Господь Милосерний дає більшъ гаразду изъ того, що справді вже довершитись має!

Братіку! хотівъ я Тебе давно приклпкати идъ такому святові, — та згадавъ, що я вбогий козакъ, що нема у мене тих лишніхъ грошенятъ, щобъ Тобі по пошті передати на такий приіздъ, бо й якъ Тебе кликати на таку далеку дорогу, щобъ Ти тратив ся за для мене — и вже бувъ хтівъ одложити писанне за це до другого часу, — та якось важко стало одъ такоі думки на души! — Отъ якъ розгадавъ:

Що хочъ не будешъ у той день зі мною, то хочъ здалека поблагослови братерськимъ неповиннимъ серцемъ мене ледачого и мою дружину, — та чей и таке братерське благословеньство у Господа чогось стоіть. — А цего, низенько клонючись, прошу у Тебе!

Та хоча не будешъ на моєму весіллю, а короваєць, який вінъ вже буде, не мине Тебе!

Отъ Братіку — які новини!

Теперъ знову жъ поверну до народнёго! —

Не гнівайся на братство молоде, мій Соколе ясний! Скрутні часи. Далеко сидючи Ти й не розбірешъ, що се за діла витворюють наші москвофіли! Отто й не дивуватись, що молода наша громада часами спотикнетця чи що тамъ!

Не гнівись, Серце, що посланне Твоє не друковане досіль — у найблищихъ нумерахъ воно обявитця.

Твій Поменникъ залежить до другого року, — бо знай, не було на той часъ у нашихъ братчиківъ грошенятъ, отъ воно тимъ у куточку залежало.

Прошу Тебе, мій Соколе ясний, передавай коротші річи до Правди — вони придатніщі для Правди. — А Твоі Послания — ручаюсь Тобі, вийдуть особною книжечкою, коли тільки Ти іхъ напишешъ! — Самъ перший кину у шкатулу мій шажокъ на це діло.

Братіку дорогий! Прошу Тебе, не минай своєю підмогою нашоі молодецькоі Правди! Коли-бъ и не по-

чувъ теперъ спасибі — то у грядущихъ родахъ згадаєтця усяка буквочка, що її тамъ напишешъ. Отъ що! —

Теперъ, мій Братіку дорогий, — прощавай мені, — у сто разъ цілую Тебе по давнёму, по старому

Твій вічно люблячий однакий другъ и братъ

Данило.

Моя адреса:

D. T. in Mikołajów
p. r. Łopatyn
per Brody

або и на таку пиши:

D. T. in Wojsławice
p. r. Sokal
Żółkiewer Kreises.

Ч. 88.

Лист Федора Пасічняка до Федьковича.

Коломыя дня 15 (3) Червця (Субота) 1867.

Брате мôй наймилѣйшій!

Жалъ ми дуже великій за тимъ, щомъ Тебе въ минувшôмъ листѣ образилъ: але, брате мѣй любый, прости ми тото все, що межи нами було, и не гнѣвай ся на мене. Найсамъпередъ мушу ти донести о моімъ поводжѣню: оно иде менѣ тимъ часомъ яко тако, якъ Богъ допомагає. Въ теперѣшнôмъ листѣ писалъ єсь, що ся на мене (не) гнѣваєшъ, я тожъ само на тебе ся не гнѣваю, и то дуже красній примѣръ, котрий Ісусъ Христосъ самъ установилъ, и дуже радъ бымъ ся зъ Тобою видѣти, но що, коли менѣ часу не вистає: а по другôмъ мои старшѣ не хотять теперъ ми дозволити, щобымъ Тя отвѣдалъ.

Черезъ сей листъ донесу ти трохи вѣдомости, а то може буде тебе задовольняти, такъ якъ быємо сами зъ собою поговорили. Брате мой милій, що бы тоє мя тѣшило, щобысь колись до Коломыѣ на короткій часъ загостилъ. Упоминалъ єсь мя въ минувшôмъ листѣ, щобымъ некрутôвъ не збиткували: за то Ти дуже щиро дякую, щось мя упомнулъ. И истинно то

таки въ рѣчи правда есть, бо если бы былъ человѣкъ ученій, то бы все му лѣпше изъ ġемайними, все бы ся лѣпше обходилъ, якъ то кажутъ, по людски, а такъ озмутъ простого до війска, а ôнъ черезъ добре справованье ся видре на шаржу и неуважає цѣлкомъ на ġемайного.

Брате мôй гôдній! я гадаю колись війти разъ зъ тои службы вôйсковои, але теперъ въ семъ листѣ не могу ти о тôмъ донести, що ся зо мною стане, бо теперъ есьмъ при Lehrabtheilung, то однихъ некрутôвъ кличутъ до обрѣхтовованя, а навѣть и старихъ шаржôвъ поликуютъ.

За тую пару быкôвъ для мене найменованихъ и за тоє, щось для мене далъ красній сердакъ ушити, то дякую Ти зі всего сердця за твою щирôсть братôвску, що и за мене не забуваєшъ. Понеже мнѣ не випадає на зеленѣ свята до Косова пійти, то иннимъ разомъ коли, якъ менѣ буде такъ випадати, то я тя, Братчику, увѣдомлю, коли моє прибитіє до Косова случится.

Писалесь, Братчику мôй любый, що не буде може ту въ Коломыѣ кому по руски ôтписати, а то противно, бо, Богу дякую, майже бôльша часть русскихъ молодцѣвъ у школахъ учится, но не всѣ знали що о Тобѣ: ажъ дня 13-го Червця т. е в Четверъ прійшолъ до моей касарнѣ одинъ студентъ (зъ 4-тои клясы Гимназіи коломыйской), родомъ зъ Іспаса, до мого фѣрера, который такожъ зъ Іспаса родомъ есть, яко до свого краяна, и просилъ фѣрера, чи не буде на зеленѣ свята до дому йти, а я при тôй способности далъ ему той листъ отъ тебе присланій перечитати, а ôнъ перечитавши го и найшолъ на кôнци имя и прôзвище Твоє и нагадалъ си заразъ на одну книжку пôдъ Титулою Поезіи І. Федьковича, котору зъ Библѣотики Гімназіяльной до читаня бралъ, и сказалъ: то може Ты есь той самъ Федьковичъ; и каже: то муситъ бути дуже чоловѣкъ ученій, который такъ дуже красну предмову въ той книзѣ вѣлалъ, котора такъ дуже занимающая, що человѣка до слезъ приводитъ: а потому каже: ахъ! якіжъ то краснѣ поезіи въ той

книзѣ находятся, такъ каже напримѣръ »Маршъ на Италію.« А я не знаю, братчику, котра бы то була зъ тыхъ книжокъ. Прошу тя отже, припиши ми що о тôмъ.

Зрештовъ писавъ бымъ Тобѣ що бôльше, але не маю часу, бо треба ити на зицирку, и сей писарь не має часу, бо спѣшится йти зъ фѣреромъ до родинного мѣстця до Іспаса.

Братчику мôй, Соколе, прошу тя дуже, щобись на часочокъ до Коломыѣ загостилъ, але если не вистане ти часу, то ôтпиши ми, тôлько прошу поскоро, если тôлько лишъ сей листъ до Тебе дôстане ся, и донеси ми о всемъ, що тамъ доброго чувати и видати. Братчику мôй наймилѣйшій, може Тя що въ тôмъ листѣ образитъ, то прости менѣ и сему писареви моему, который бы лѣпше написалъ, але черезъ тое, що ся спѣшитъ, то по денекотрихъ мѣстцяхъ може недокладно попаписувалъ, але однако съ такою пильностию и охотою пише, бо бы дуже и ôнъ тебе желалъ видѣти и твою мудрôсть подивляти.

За цимъ словомъ поздоровляю Тя Соколе, по тисячъ кратъ разôвъ и вѣнчую Тя сими зеленимы святами, щобись ихъ въ щастю и здоровю перепровадилъ и другихъ дочекалъ ôтъ року до вѣку. Такъ зичу ти, твôй тя щиро кохаючій Братъ

Федôръ Пасѣчнякъ

(Тут і підпис писаря:)

О. Гоянюкъ.

Ч. 89.

Лист Олександра Барвінського до Федьковича.

Львівъ 15 р. Червця 1867.

Здоровъ бувъ Кобзарю нашъ любий!

Листъ Вашъ зъ 18/5 ми отримали, та спасибі Вамъ, що не забуваєте хоть де-коли відозвати ся до насъ зъ Вашоі Буковини.

Дуже насъ то урадовало, що Ви въ двохъ-трохъ місяцяхъ виготовите »Добуша«. Останній шелягъ ви-

тягнемо изъ нашого кармана, щобъ вінъ тільки побачивъ світъ Божий.

Посилаю Вамъ зъ порученя Данила II книжку »Оповіданій Стороженка.« Кінчу мій листъ и клонюся відъ усеі громади, та прошу незабувати насъ круглихъ сиротятъ.

Олекса Барвінський, слух. філософіі.

Посилаю Вамъ такожъ Переяславську нічъ.

Ч. 90.

Лист Федьковича до Ом. Партицького.

Годний нашъ Добродію!

За даръ и за ласкаві речі дякую, а до львівскихъ писемъ писати не буду, бо львівска громада обійшлася зо мноёвъ якъ зъ однимъ дурнемъ (не до васъ кажучи): — мені лишъ дивно, якъ не встидались Львівце до Васъ про се и писати? — Читали ви про мене у 17. числі »Руси«? — Звеличали мене, ні що й казати!... Мене за таковъ славовъ у друге не кортитъ; най ій собі шукає хто хоче, а я — Гуцулъ! — — Ви знаєте, батьку, гуцулівъ? —

Пишете, що мені тернопільска старшя русь клонится, — я ій сто разъ нище й ліпше, аби здорови були, батьки наші любі!... Поклонивби я ся и до молодоі тернопільскоі громади, да боюся, що зо львівсковъ на одно копито роблена. — Це чули ви, добродію нашъ годний, якъ віденчуки ся гарно зо мноёвъ обійшли? — Ще травня рікъ минувъ, якъ писали мені, аби я імъ піславъ мої нові поезиі до печатаня. — Я попротивився та й піславъ, а они? — и чутки не дають, не то що! — Теперь мені нічо робити якъ іхъ до суду скаржити, або (аби) мені хоть манускрипти вернули. — Руска интелиgенція!...

У сегорічні роковини смерти нашего великого кобзаря заславъ я у Львівъ два поменники (поминальні поезиі). Знаєте, що Львівце на се сказали? — нема грошей!... Перше мое »Посланіє«, що я у Львівъ заславъ — пропало безъ слиху! — Кілько я не упоми-

нався, аби мені хоть манускриптъ вернули... але дежъ тамъ!... А ті игноранти ще сміють Васъ, Добродію, своіми хто зна якими ханьками та бріхнями клопотати!... Я, батьку милий, не-розумію ся на німецкі диплёмаціі, я — просто собі — гуцулъ. — Моя школа була Чорногора а не львівска або віденска академія.

Клонится до Васъ якъ до ясного сонця

Федьковичъ.

4/л. 7.

(Картка листового синього паперу у 4°. Рік написаня, як із змісту листу виходить, 1867).

Ч. 91.

Лист Федора Пасічняка до Федьковича.

Коломія, дня 15. Серпня 1867.

Любій та дорогій Брате!

Сесъ листъ дуже мене утѣшивъ, якъ я давъ собѣ прочитати, що ти здоровъ и добре ти сѣ поводить, менѣ сѣ также ни зле поводить, тілко мя кортить завжди на Путиловѣ бути, але маю въ Бога надѣю, що ни за довгій часъ буду тамъ.

Коло насъ тутъ въ Коломіи ни було ще граду и такій урожай, якъ коло васъ, лишь намъ кукурудзи молодѣ, але може дойдуть, сѣна и у насъ худѣ, а худоба то дорога дуже коло Коломіи.

Теперъ ни можу бути въ Путиловѣ, бо зновъ мушу бути при Рекрутахъ, а ни можу лишити. Якъ я вѣдходивъ вѣд тебе, то ми сѣ ни наукучило и годинку, бо твоя ласка, щосъ мене вѣдпровадивъ, и гадало ми сѣ, щомъ такъ якъ въ небѣ бувъ, бо такъ ми ся здавало, що до Ростѣкъ, а потому у Вѣжницу черезъ твою милôсть (?). Буду просити, якъ твоя ласка, абисъ ми одписавъ, якъ сѣ тобѣ поводило, якъ сесь вѣдъ мене вернувъ. То само абисъ ми давъ вѣдомôсть, коли въ Коломіи будешь, а потому я тобѣ одпишу знову не разъ.

Прошу Тя, якбисъ хтѣвъ, то напиши, коли будешь въ Коломіи, бо я може вѣберу сѣ на урлопъ.

А за тимъ словомъ будь ми здоровъ, мій брате, и дай Боже, абимъ въ короткôмъ часѣ зъ тобовъ сѣ обачивъ.

Ф. Пасѣчнякъ,
капраль.

Нагадавъ я, що ти такъ добримъ будешъ и менѣ свои Потрети написавъ(?), а за то ти дєкую дуже чемно.

І. Пѣсарукъ.

[З листу виходить, що Пасїчняк відвідав за відпусткою Федьковича у Путилові в лїтї 1867].

Ч. 92.

Лист Омеляна Партицького до Федьковича.

Високоповажний Добродію!

Чудні поступки львівськихъ и віденськихъ академиківъ зъ Вашими поезиями впровадили насъ въ глубоку задуму. Правда Ваша, ласкавий нашъ Добродію! Я самъ нічого не вдіявъ. До Вахнянина писавъ я ажъ два рази у Відень, обіцявъ виповнити усі поставлені варунки до одного тижня — но усе надармо. Ні одного слова не відписали на два мої листи. — До львівськихъ академиківъ я писавъ, зъ ними говоривъ, но у нихъ якъ на торговиці, ходи відъ одного до другого, та єще и розгнівали ся.

Прошу жъ отже Васъ, нагрімайте на Вахнянина, що бъ разъ конець зроблено изъ Вашими поезіями. Коли у нихъ нітъ гроша для переведення повзятоі думки, нехай до мене усе надошлють. Хвалити Бога, у мене зложено спорий фондъ литературній и нема обави довгого зволіканя моіхъ замірівъ.

Мило би міні було просити єще Васъ о підпомаганє моєго діла. Я загадавъ изъ новимъ рокомъ видавати місячний украінський зборникъ на взіръ давніщоі украінськоі Основи. До сёго діла узялися найперші сили нашоі Руси, Кулішъ, Коніський, Костомарівъ и инші Украінці. Зъ Галичини много приобіцяло помагати. Жаль би тількі було, якъ би у великому

и поважному зборі нашихъ писателівъ нестало Вашого дорогого имени. На-тоді наші галицькі сили не много варті. Ми потребуємо доконче Вашого литературного проводу.

Коханий пане Федьковичу! Чувъ я відъ Горбаля, що Ви працюєте надъ Вашимъ Добошемъ и що перероблясте фрашку свою драматичню. Не надякувавъ бимъ ся за такі чудні речи. Воно би великий гомонъ вчинило на усю Украіну. Вже теперъ писавъ до мене нашъ славний Кулішъ: »Не навтішаємось ми тутъ речами Вашого Федьковича. — Пливе Дністръ, тихий, якъ той руський народъ, широкий, якъ ёго думка, глибокий, якъ ёго рани и т. д. — На палітрі въ сёго маляря свої — не позичені фарби. Буде у васъ, буде красна литература!«

Оповіданнє про Опришка зове Кулішъ невиданою появою въ нашій литературі. Отъ такъ бачите, судять Ваші твори люде учені и тямущі. Ничимъ тоті пусті вибрики львівськихъ паничівъ: правда, хочъ єю и болотомъ обкинути, останеть ся завсігди правдою. Доводило ся и мені не разъ дізнати незаслуженого докору. Та перенісъ я тоті удари, чуючи въ собі чисту, незаскверненy совість. Прошу жъ отже и Васъ, не зважати на чужі химери, и не карати усіхъ людей своімъ тяжкимъ гнівомъ. Прошу Васъ о тес именемъ моімъ и именемъ тихъ, що стоять побічъ мене. Нехай хочъ дожию тоі радости, що удало ся мені найпотужнійшу силу литерацьку назадъ позискати для спільного добра. Се буде найкрасша новина, яку передамъ осиротілимъ галицькимъ и закордонськимъ браттямъ.

Єще одно дописую. Наша украінська дружина заложила у мене фондъ литературний на друкованнє добрихъ ділъ и на розписуваннє премій. Та любо бъ міні було, єслибъ тіи преміи пішли не на пусті які речи поменшихъ писателівъ, але на що путнёго и доброго. Запрашаю отже Васъ и підъ тимъ зглядомъ до спільноі роботи зъ нами. Ваші поезиі и повісти були би неоціненою добичею для нашоі громади.

Єще разъ, у послідній разъ, прошу Васъ, Пане Федьковичу, не відвертати ся відъ нашої думки. Ми у нічімъ не виноваті.

Жду відъ Васъ милоі відповіди.

Зъ низенькимъ поклономъ

Вашъ щирий покірникъ

Омелянъ Партицький.

Тарнопіль 18(6) Вересня
1867.

Клонить ся Вамъ уся наша громада — старша и молодша.

О. П.

Ч. 93.

Лист львівської громади до Федьковича.

Батьку-Бояне нашъ преславний!

Поклінъ Тобі, батьку, відъ насъ и усіхъ!

Кланяючись, просимъ, не відвертайте ся, батьку, відъ насъ, не лишайте насъ свого уділу, своєі поради.

Бо и по кимъ же стануть насъ люде знати й спізнавати, якъ Васъ межи нами не стане?!

Станьте, батьку, изъ нами посполу, проведіть насъ Вашимъ якъ вітцівськимъ святимъ словомъ при труднімъ ділі народнімъ, підъ тяжку нинішну годину.

А торішні наші гріхи простіть намъ, бо жъ и доволі спокутували іхъ: щежъ и не судіть насъ по сегорішній »Правді«, а по тій поправедній »Правді« нашій, якъ іі за Вашою радою зъ новимъ рокомъ 1868 поставити загадали.

Хиба однимъ именемъ ме нашъ місячникъ »Правда« пригадовати сёгорішну часопись, такъ затерли ми у новімъ проґрамі прежну, духогубну псевдоклясичність іі, — викоренили идолопоклоньство авторитетамъ, и пусту формомахию, — свобідному розвоєви словесности волю дали: обсягъ и обємъ розширивши, нове видавництво устроівши.

Воно постарає ся, щоби наша »Правда« добором и розмаітоствѣ предметівъ заспокоіла всіхъ читателівъ, щоби вона, загальнимъ интересомъ стоячи, у ціле житє того загалу корінь запустила, и єму підставу дала народного образованя, — така наша гадка.

Для більшоі розмаітости розширили ми ії обємъ на 4 аркуші місячно, та знаючи, що ніякъ намъ перебирати у надісланихъ працяхъ, переміняємъ ми »Правду« на місячникъ. Въ місячнику більша цілковитість, въ місячнику лекше вдамо розмаіті артикули гармонійно скласти.

Чи якъ Ви кажете, батьку?

Оттакъ и бувби програмъ кождого числа такий:

Поезия довша и пара меньчихъ.

Повість або драматъ; або оповіданє.

Жива словесність: Росправа о пісняхъ народнихъ, чи опись звичаївъ, чи подорожні записки по родині. Историчні споминки, думи и пісни, казки, повіря и слова, все зъ устъ народа.

Исторична статя: н. пр. гетьмани чергою...

История словесности: автори чергою...

Поезия, своя або й чужа клясична и сучасна въ переводахъ.

Комедийка або й новеля або переведена повість.

Річи славянські: Биографиі славнихъ Славянъ. Обзори сл. словесностей: подіі, всіхъ Славянъ обходячі, безъ жадноі політичноі примішки.

Критична або природописна або язикословна статя.

Кореспонденциі, рецензиі, книгарські вісти и. т. и.

Не спускаємось при тімъ на жадну підпомогу зъ-за кордону, власними силами стати хочемо: хочемо розбудити заполоханий рухъ словесний волею и заохотою, самі же працювати мемо щиро у вибранихъ предметахъ. До доброгожъ діла все часъ.

За Вашимъ, батьку, благословлінємъ, за Вашимъ проводомъ и порадою, надіємось, що одолієм.

Правду видаємъ цілковито на свою руку, редакторъ громадянинъ и вісьмохъ виборнихъ и одвічаль-

нихъ виділовців, це видавництво. Воно рішає більностию голосівъ.

Знає виділъ своє право, знатимемъ обходитися зъ людьми по людяному.

Завірте імъ, батьку, завірте намъ, пишіть, дайте раду, посваріть зрештою, лишъ гніву не кладіть на насъ завзятого! самі ми провини наші оправдаємъ передъ Вами, щоби мала річъ, мале непорозумінє лихомъ не зросло. И лекше намъ буде оправдати ся, бо за свої гріхи одвічати мемо — —

Богато ми сёго року похибили, знаємъ, — та вірте намъ, батьку, що се не зъ лихої волі, а за для неладу, який въ насъ бувъ запанувавъ. И »Правда« наша мало доброго зробила, бо и мало у ній правди було, та, бачите, нічого не буде й не було відразу доброго, доконалого, и сёго року, навчившися, ачей ліпше її повести зуміємъ.

Просимъ также ласки Вашої, позвольте видрукувати у »Правді« Ваші, батьку, твори: »Въ великодну Пятницю«, »А хто виненъ« и другі, що недавно були у Відень заслали.

Ище разъ просимъ Васъ, батьку, о уділъ и раду. Виглядаємо пильно Вашого письма, пишіть до насъ, най ми знаємъ, на чімъ стоїмо.

А за симъ словомъ бувайте здорові!

Клонитця Вамъ вся львівська Громада:
Ол. Барвінський, Олекса Огоновський, Володимир Навроцький, Мелитонъ Бучинський, А. Гладиловичъ, Володимиръ Ганкевичъ, Іоанъ Пістеровський, Ю. Целевичъ, Володко Ясеницький, Евгений Телехівський, Гаврилъ Боднаръ, Иванъ Герасимовичъ, Т. Реваковичъ, Константинъ Лучаківський.

[Листовий сірий папір, формату 4-ки. Федькович відослав сей лист назад львівській громаді з такою допискою]:

Ви отъ на чимъ стоїте, паничі:

Мені дайте разъ за всігди покій, тай на сімъ конець бесіді. — А мої поезиї, що зъ Відня вамъ прислали, на с и х ъ м і с т ъ відослати мені до Партицького що й до слова! Я лишъ не знаю, якимъ чиномъ могли віденські динди мої письма до васъ слати, коли я імъ

умисне и виразно казавъ, іхъ до Партицкого післати? — відай, якъ німецъ каже: Gleich und gleich gesellt sich gerne. Єсли ся хто відважитъ, півъ словечка мого у вашій псевдоправді друкувати, то буду го судомъ доходити!

Sapienti sat.

Федьковичъ.

Ч. 94.

Лист Омеляна Партицького до Федьковича.

Високоповажний Добродію!

Изъ Вашими чудними поезиями ми ту вже другий день тішимося. Пречудні квіти, тоті гуцульскі твори: та, дай тількі Боже, щобъ на славу нашоі Руси Ви не наставали намъ дальше о спрітській и безталанній нашій краіні співати.

Писавъ Вахнянінъ, що бъ вислати на Ваші руки 50. рн. Та, коли ласка, не поцурайтеся тою дрібною лептою. То не нагорода, але руський гостинець відъ рідноі Галичини. Я готовъ, коли не розгніваєтеся, що три місяці присилати малі дарунчики, а Ви привічуйте іхъ приязнимъ серцемъ. Нехай хочъ побачите, що у насъ щира любовъ до великихъ людей єще не вигасла.

Изъ новимъ рокомъ приступаю до видавання обширніщого наукового часописьма. Та по правді скажу, що изъ всіхъ галузей літератури и науки, найгірше иде изъ повістями. Коли не відкажете своєго уділу при великімъ ділі, то сердечно прошу не забувати на повісточки. Вони підъ Вашимъ перомъ незрівнані. — Вижидаю милого одвіту.

Клониться низенькимъ поклономъ щирий покірникъ и слуга

О. Партицький.

Тарнопіль 7. Жовтня
1867.

Ч. 95.

Лист Ф-а до Остапа Терлецького.

На лист О. Терлецького з д. 3. октября 1867, писаний на 2 аркушах листового паперу 8°, на 8 сторонах, відписав Ф. на осьмій стороні і свою відповідь разом з листом О. Т. відіслав томуж назад. Щоб зрозуміти лист Ф., приведемо декілька місць із листу О. Т. Він почипає ся словами: »Здорові були Кобзарю нашъ славний! Батьку нашъ любий та годний!« На стор. 3. читаємо: »Коли зігналися Ви з Б(учин)ськимъ, обіцялися дописати дещо до нашоі »Правди«. Я осміляюсь Васъ єще разъ вразъ зъ цілимъ товариствомъ просити, щобъ були ласкаві, своі праці до »Правди« засилати«. І далі на тійже стор.: »Читаємъ ми »Правду«, пренумеруємъ іі та за кождим нумером вичікуємо, чи не найдемо якого Вашого утвора у ній. А не найшовши спустимо голову, засумуємо ся.« Тут же читаємо: »Ми Станіславці друкуємъ Ваші поезиі у Коломиі, найдальше за 2 неділі вийде І. випускъ изъ друку«. В справі сего виданя О. Т. перед тим їздив до Федьковича до Сторонця. На стор. 5. згадує О. Т. про поезійку, котру єму посвятив Федькович і так пише: »Коли передавали Ви для мене віршъ Вашъ дорогий, не знали Ви, чи дали міні фотографию, чи ні. Отже я теперъ дереказую до Васъ, що не діставъ я Вашоі фотографиі. Будьтежъ такъ ласкаві и відписуючи на мій листъ, перешліть міні свою фотографию«. Далі на стор. 6 пише знов про видане »Поезий« Федьковича в Коломиі: »Да ще одно слівце объ Вашихъ поезияхъ: Друкуєтця уже І випускъ — содержить вінъ поему »Мертвецъ« и »Туга на могилі званого мого брата Михайла Дучака у Заставні«. Якъ казавъ емъ, найдальше за 2 неділі скінчитця друковання першого випуску, и начнетця друкувати »Дезертиръ«. Ті поезиі не дали ми друкувати яко осібні брошурки, тільки такъ якъ Шевченкові поезиі. Треба намъ отже більше утворівъ Вашихъ, щобъ принаймій одинъ спорий томъ надрукувати. Упрошаю отже дуже, щобъ Ви до насъ до Станіслава прислали єще кілька

утворівъ більшихъ и менчихъ, кромі тихъ, що пішлете надійсь до Правди. Ті поезиі, котрі увъ Відни знаходятця, загадавъ П(артиць)кий, Тернопільський професоръ коштомъ півставшого фонда літературного друкувати, розуміетця окрімъ тихъ, що ми Станіславці друкуемо. Близшого дещо о фонді літературнімъ вичитали уже мабуть изъ »Правди«. — Кінчитъ ся лист О. Т. ось якими словами: Ще разъ Васъ прошу-благаю, сповніть прозьби мої — не цурайте ся насъ, бо всі ми Васъ любимъ, бо всімъ намъ Ви другий Тарасъ«. На сей лист, котрий очевидно не був відповідию на попередній лист Ф-ча, так що між ними мусимо припускати ще кілька листів затрачених, Ф-ч відписав ось-що:

Панчику!

Я васъ щире люблю але ваші тіради не конче. — Правда« не варта и цибулі печеної, ні що до верьха, ні що до середини, а до такихъ органівъ я не пишу. Гадаете, що цілий »Маіоръ« ґрейцарь вартъ? — Овва! — волили би Авербаха переводити. —

Мої поезиі не друкуйте, бо чую, що іхъ уже у Відни друкують, — на що ажъ два рази?

До пана Б-ського напишіть, аби мій »Букварь« заразъ до п. П-цкого піславъ, але заразъ! Фотоґрафію шлю, хоть не дуже и вдатна. Єли би ваші паничі бажали собі такожъ моіхъ фотоґрафій, то можутъ іхъ дістати у тутешного фотоґрафа, тузинъ 5 левівъ.

вашъ

Федьковичъ.

[Сей лист разом зі вступом передрукований із „Житя і Слова“ 1894, I, 117—118].

1868.

Ч. 96.

Телеґрама Львовян до Федьковича

з 5. січня 1868.

Зібрані на сьвятий вечір у Львові засилають Вам, народний сьпіваче, поздоров сердечний! Імйом

львівських і київських Українців: Іскрицкий, Павло Свій, Платон Костецкий.

Ч. 97.

Лист Федьковича до Остапа Терлецького.

Аби и ви здорови, годні леґіні!

Де що мавъ, усе відославъ до відня, а відтиля, якъ мені писано, усе відослали до п. П-цкого. От що! — Я теперь нічо а нічо не пишу, бо не маю коли, отже и не знаю, чи буду мати коли по Тарасови поменникъ написати. Перевідъ пісни Игоревоі уже давно готовий, да ще не кореґований: скоро буде готовий, то можу го вамъ прислати. Німецкі моі поезиі не могли би ви узяти на свою ручъ у друкъ?

Фотоґрафію діставъ, спасибі! — А моі фотоґрафиі не позволяю де инде відбивати, хіба тутъ у мене! Напишітъ се и п. П-цкому. Жмурківъ най зо мновъ ніхто не грае, бо я и сліпий вижу. А знову напишітъ п. П-цкому, най до мене и словечка ніколи не пише, бо его листи неотворені відошлю му назадъ. — Най вінъ ся держитъ Перебендівъ и т. д. Да шкода про се и говорити.

До »правди« не пишу и не буду писати, бо про таку Правду ще ся й липитъ! — Що воно є, тота вашя правда? Якъ жидъ каже: epes dus, epes jenes, epes gur nischt. Та коби хоть верьхъ на ній красний, а то и тото нітъ. А коли у гуцулівъ така вже урода, аби увъ одно вередувати, то ще вамъ скажу, що Кармелюка такъ писавъ Марко Вовчокъ (sic!) як я ось! — Марко вовчокъ Кармелюка!... А скажітъ правді, аби трохи на свій верьхъ кортала: за що пси діда друтъ? — бо шанталавий ходитъ, от що! — Коли вже живітъ порожний, то най хоть на животі буде гарно.

Чому ви пишете ся »Остапъ« а не »Остафій« по руськи? Але що мені до того?

Я тогідъ написавъ Поменникъ по смерти Тараса, да не знаю, де він дівся! Поспитайте у Львові, а коли

видрете го Львівянамъ зъ лабъ, то можете го на рікъ 1868 друкувати. Що діє п. Слюсарчукъ? Поклонітся, аби здоровъ бувъ!

Федьковичъ.

[Картка білого листового паперу 4° з витисненою маркою купецькою „BATH". Лист без дати, писаний мабуть з початку 1868 р. Передрук із Ж. і Слова 1894, стор. 118 до 119.

Ч. 98.

Лист Федьковича до Остапа Терлецького.

Аркуш листового паперу 8°, містить на 2 сторонах лист О. Т. до Ф-ча з д. 6 (18) марта 1868; на 2 стор. відповідь Ф-ча без дати. З листу О. Т. виймаємо початок: „Здорові були Кобзарю нашъ любий, Батьку нашъ годний, та щирий! Посилаємо Вамъ 20 екз. III. випуска Вашихъ поезий. Не знаємо, за для чого Ви намъ не відписали на той листъ, що вислали-мъ разомъ зъ II. випускомъ... Як бачимо, не хочете повірити намъ друкованє Вашихъ німецькихъ поезий. Пришліть принаймій Керманича та й пісню Игореву". На се відповів Ф-ч:

Братчики!

За післане спасибігъ! Решта нічо не готове, а то съ тоі одноі причини, що такъ на мене квапите! Не квапте такъ, світъ не горитъ! Опередъ великодня пришлю вамъ німецкі поезиі; буде іхъ до (на) 5 або 6 аркушівъ друкарскихъ. А доки німецкі не будутъ видруковані, то нічого вамъ більше не пришлю. Лишъ мені видится, що ви за німецкими не дуже гинете? — ліпше богато не політикувати але правду сказати. На ціли літературні та катъ зна тамъ на які стипендиі я писемъ своіхъ не дамъ! Що я зароблю, то моє має бути, тай годі! Зъ мене великий пессімістъ: коли гараздъ не може людей навчити, то най біда учитъ. Вірші моі на шестий поменникъ Тараса не друковані? Я би радъ знати чому? Послідні моі поезиі, що я піславъ до П-я, а вітакъ іхъ казавъ післати П-цкому,

чому не дійшли до своі адреси але дісталися до редакції нашеі худоі Правди? — Я васъ прошу постаратися, аби тоти поезиі до П-цкого дістались, и аби вінъ іхъ зъ другими разомъ печатавъ. Пишітъ до мене май съ часта, бо я би радъ знати, що у Галіціі діетця. Не вийшла ще критика на моі нові поезиі? Я би васъ просивъ, ту критику виволати, бо буде наука для мене.

Жийте!

Федьковичъ.

P. S. У другімъ томі моіхъ поезий повно блудівъ! Замість g читали д.

[Передруковано із „Житя і Слова“ 1894, I., 119].

Ч. 99.

Лист Федьковича до Ом. Партицького.

Годний нашъ Пане!

Спасибігъ за дари! Що оденъ милий а другий ще мильніщий! — Спасибігъ! — А що ви може на мене гніваетесь — то простітъ: ви знаете, що усі поети маютъ привилеgію, примхи своі мати.

Відъ п. Ильницького діставъ я листъ разомъ зъ вашимъ, и відповідаю му такъ, якъ ви мене радите. А васъ прошу, раду школьну на мою ручъ нагинати.

Клонится вамъ низко

29.4. *Федьковичъ.*

[Одна картка листового білого паперу, 4°. Рік написаня не поданий, але певно 1868].

Ч. 100.

Лист Федьковича до Ом. Партицького.

Пане мій любий!

Будьте добрі не гнівати ся на мене за то, що на милий вашъ листъ да ажъ теперь вамъ відповідь даю. — Не було коли, вірьте мені.

Бо мене, пане, обібрало наше село за війта, а другі дві селі за завідцю: отже нема коли и істи сісти, не то що. —

До вашего задуманого діла благослови Боже! — Я знаю, що підъ вашею полою діло гарно піде, не такъ (як) доси йшло. Але що мені съ того, коли мої руки завязані? — И листъ оденъ відписати не маю коли, не ще вірші віршувати! —

Спасибігъ львіскі громаді да віденськимъ паничикамъ! бо мені не треба було сільскої службы приймати ся, коби мене були такъ дуже не уразили. — Теперь за пізно, за пізно пане мій годний, а руська муза най собі сі три роки по львівськихъ та віденськихъ паничахъ витає а не у гуцулського сина. Богъ мені Богъ єї!

Добушя я зачавъ и середъ третого акту, на космацкімъ празднику, покинувъ. Най собі три роки храмує здоровъ. — Моя фрашка переведена та ні коли відписувати, такъ якъ и перевідъ слова о Полку Игоря. Якъ би не то, то радбимъ ся сими речами вамъ прислужити, такъ якъ бимъ радъ, до вашего діла зъ вами у сембрію стати. — За пізно!

А аби Ви на мене не мали причини нарікати, то вамъ ще скажу, що я оногди, отримавше вашъ листъ, нашего пана началника просивъ, аби мене відъ службы слободивъ. — Дарма! — вінъ радъ, що мене у службу діставъ. Отъ що! Така моя доля. —

Ще вамъ одну річъ сповістую. — Сего літа бувъ у мене у гостині оденъ станіславський латинчикъ. Слюсарчукъ звався. Зъ нимъ бувъ и оденъ львівський правникъ чи хто, але я забувъ, якъ вінъ звався. Сему я давъ мій руський букварь, да не знаю, що зъ нимъ ся стало. — Яжъ бимъ Васъ просивъ, той букварь вислідити и до себе взяти, бо у вашихъ рукахъ не загине. —

Пану Кулішеви подякуйте відъ мене за єго добре слово, а вамъ поселаю зъ великимъ поклономъ мою фотографію недавну. А если би хто зъ вашеі громади собі бажавъ мою фотографію мати, то нехай напише а я служитиму, бо теперь пробуває у нашему селі

оденъ фотографъ. — Тузинъ білєтовихъ портретівъ коштує у него 5 левівъ а більші формати по 5—20 левівъ штука.

Єсли би не огнівалися, то бимъ васъ просивъ и о вашу фотографію, также о другий томъ вашего славного словаря, але напишіть, що коштуватиме. —

А на мене не забувайте, добродію мій годний, хоть я на три роки зъ великого и поважного збору галицкихъ писателівъ мажу ся, — три роки не вікъ, а за все — воля того що світъ єго. Нарешті — коли знаєте якій спосібъ, мене відъ сільскоі служби увольнити, то порадьте мені, я васъ за все вірне послухаю. Може би покликала мене шкільна комиссія до Львова? але »ex officio«. — Клонится вамъ великимъ поклономъ *Федьковичъ.*

6/5.

Поклінъ за поклінъ усімъ!

[Дві картки листового сірого паперу у 8-ку. Року написаня нема, але лист писаний 6. мая, а Ф-ич пише, що „сего літа“ були в него Слюсарчук і правник (Бучинський). Вони-ж оба були в него в літї 1867. — порів. „Спомини“, видані Заклинським, стор. 5—13 — отже лист є з р. 1868].

Загорода Федьковича.

Федькович прислав Ом. Партицькому мабуть 1868 р. фотоґрафію своєї загороди з таким віршом, написаним на другім боцї фотоґрафії:

О тутъ я, брате мій родився,
О тутъ діточий вікъ зъгулявъ,
О тутъ и плакавъ и молився,
И підъ могилу поховавъ,
Що було серцю до вподоби!...
О тутъ и самъ въ студенімъ гробі
Покладу бідну голову спать.
И тутъ му Бога зъ неба ждать.

Федьковичъ.

Нашему дорогому,
Неоціненому
О. Партицькому
на милую память.

Ч. 101.

Лист Федьковича до Остапа Терлецького.

(Аркуш листового паперу 8°, на 3 сторонах лист О. Т. писаний »на св. Вознесеннє« 1868 р., а на четвертій стороні коротенька відповідь Ф-ча, внємково з датою 24. мая. Се був остатній лист Ф-ча до станіславівської ученицької громади. Нещасні німецькі вірші, з котрими Ф-ч носив ся довго ще опісля і котрі видав тільки в 1881 р. в Чернівцях п. з. „Am Tscheremusch. Lieder eines Huzulen“, були клином, що розбив приязнь Ф-ча до молодих його поклонників. Для характеристики людей і відносин наводимо дословно оба листи. Ось що писали Стяніславівці: »Здорові були славний нашъ Кобзарю! Батьку нашъ любий та годний! Може гнівати метеся на мене, що я такъ довго не відписувавъ Вамъ на остатній Вашъ листъ. Та невиненъ я тому, разъ щомъ хорувавъ довго по святахъ Великоднихъ, а потому що таки не було що писати, бо чекавємъ відпису на мої листи зъ Липська, Стутґарту и Гамбурґа. Теперъ діставъ я іхъ. Зъ Стутґарту пише книгарня Коттого (Cottasch'e Buchhandlung), що друкованнє Вашихъ поезий на себе взяти не може, бо занимаєтця теперъ великими предпринятиями. З Гамбурґа відписали, що не знаючи автора и єго становиска въ літературі не можуть брати на себе накладъ. Зъ Липська то само відписали. О скільки міні відомо, появило ся було на Ваші німецькі поезиі кілька дуже прихильнихъ критикъ въ німецькихъ часописьмахъ, мабуть въ »Reform« що у Відні виходить підъ редакцієвъ Дра Шусельки и въ якійсь Allgemeine Zeitung, не знаю тільки, чи въ Augsburger Allgemeine Zeitung, чи въ Illustrirte Allg. Zeitg. Вамъ мусять бути ті часописьма відомі. Будьте отже такъ ласкаві и напишіть міні въ якъ найскоршімъ часі имя, рочникъ и число тихъ часописьмъ, що въ нихъ появились були критики на Ваші німецькі поезиі. Я вишлю тоді Ваші поезиі вразъ зъ цитатомъ тоі часописі, а книгарникъ, коли побачить, що зискъ матиме при накладі, дуже охочо озьметця за накладъ. Просивбимъ Васъ одже Батьку

о якъ найскоршпй відписъ, бо у насъ незабавки матура, а я хотівъ бимъ еще зъ Станіслава діло те зъ добримъ успіхомъ закінчити. — Чи написали уже »Керманича«? Чи скорріґували уже пісню Игореву? Чи писавъ до Васъ п. П-цкий? Будьте ласкаві и обвістіть мене объ цімъ.

А поки що сподіваючись відписъ на цей листъ мій якъ найскорше повитати и засилаючи Вамъ до усёго, що тільки для добра народа нашого руського чинити загадаете, щирокозацьке »помагай-бігъ«, остаюсь цілимъ серцемъ до Васъ прихильнимъ Остафій Терлецький.« Відповідь на сей лист прийшла швидко, та ми не знаємо, з яким серцем повитала еї станіславівська громада. Ось та відповідь:)

Такоі ласки я найду и въ Параски. -- Ви мені писали, що вже маете гроші складені, печатати мої німецкі поезиі, а тимъ часомъ ви пустили ся въ жебри. Се би кождий дурень потрафивъ.

Теперь я вамъ такъ кажу, и то кажу! — У сей часъ маєте мені мій манускриптъ вернути!!! А єсли хочете кого за дурня мати, то шукайте собі такого якъ ви сами, бо я уже за старий дурень.

Більше не важтеся до мене писати, бо листи ваші не прийму. Манускриптъ заразъ мені назадъ!

24/5. *Федьковичъ.*

[Передруковано разом зі вступом із „Житя і Слова“ 1894, I, 120].

Ч. 102.

Лист Федьковича до Гната Рожанського.

Любчику мій любий!

Слово о полку давно вже готове, лишъ що не кореgоване и не переписане. — Скоро би мені часъ позволивъ, то го докінчу и вамъ пришлю, лишъ дайте вістку, де мете пробувати. — Що ви ся на мені ошукали — не дивуйте; така уже руска доля. — И я на неоднімъ ошукався, да що буду робити? Не гнівайтесь, що такъ припізнивъ ваші книжки, але мені іхъ треба

було. Да ще и теперь би мені іхъ треба, але обійдуся вже. — Не знаєте, чи мій букварь приймила комісія шкільна? — Ще васъ красно прошу, редактора Правди попросити, аби у ні помістивъ мою просьбу до всіхъ, що ласкаві зо мновъ корреспондувати, аби они усі свої листи до мене рекомендували, бо не знаю, якимъ дивомъ дуже богато листівъ, що до мене пишутся, по поштахъ пропадаютъ.

Федьковичъ.

[Одна картка сірого листового паперу. — Передрук у Правді 1889, том II., стор. 293. — На листі з гори дописано чужою рукою: „До Гната Рожанського з Сторонец 25. 6. 1868“].

Ч. 103.

Лист Федьковича до Ом. Партицького.

Годний нашъ Добродію!

Ви мені ще 14. Мая якъ писали, аби я ждавъ відъ васъ відомости, чи мій букварь приймений чи ні, але тоі відомости чикаю и досі, такъ відъ васъ, такъ відъ тихъ, що ви іхъ мені у вашімъ листі менували.

Теперь же васъ прошу, — не прошу але відъ васъ вимогаю: пришлітъ мені мій букварь назадъ, и то якъ найборше, а та ціла Галичина най відъ мене разъ на всігди щезає. — Я писавъ до Ильницького якъ до чоловіка, але однако би було було, якъ бихъ бувъ до глухоі зазулі писавъ. — Ні чичиркъ.

Ще васъ маю о одну річъ питати: Що стало ся зъ моіми поезіями, що я вамъ піславъ? Таже я вамъ іхъ на то піславъ, аби они, котре добрі, печаталися? — Опрічъ трёхъ томиківъ не знаю, аби які вийшли. — Не гоже ви ся зо мновъ обходите, ви галицкі пани! — Бо, єсли моі вірші до людей не здалі, чо іхъ у себе тримати, а мені не відослати? — Ви може такожъ чули, якъ Станіславці зо мновъ обійшлись? — Коли такі шмаркачі да до такихъ фіglівъ уже берутся, то не вартъ руснакомъ и зватись, — єй Богу — не вартъ!

На приміръ: ви писали мені, аби я до Правди свого Керманича піславъ. А відъ коли вже тому, якъ

я Правду просивъ, аби краще, показнійше, розумнійше виступала? — Коли я вже тілько около руськоі літератури собі не заслуживъ, аби мене за таку не величку річъ послухати, то Богдай я бувъ не діждавъ, и перо въ руки взяти!

А за симъ словомъ, годний нашъ Добродію, дожидаю відъ васъ — хоть не відповіди — але безпечне мого Букваря, и то якъ найборше, и клонюся до васъ яко щирий

1/7. *Федьковичъ.*

Поезіі моі, коли не здалі до печатні, то дожидаю зъ Букваремъ.

[Листовий папір у 4⁰. Коло дати 1/7. дописано чужою рукою 1868].

Ч. 104.

Лист Федьковича до Омеляна Партицького.

Годний нашъ Добродію!

Діставше нині відъ черновецкоі консисторіі офіціальну зазву, книжки шкілні писати и туда слати, се вже у друге васъ прошу, мені мій букварь прислати, а то якъ найскорше. Ради руского имени, Добродію: Не мовчітъ на мій листъ якъ досі, але пришліть мені то, чого правно правю. — Хіба мені вже зо всімъ о чести рускихъ Галичанъ вомпити?

5/8. *Федьковичъ.*

[Звичайний білий листовий папір у 8-ку. Лист є очивидно з р. 1868].

Ч. 105.

Лист Федьковича до редакциї „Правди".

Сторонецъ-Путилівъ, 14/8 1868.

Честна Редакція!

Тогідъ, чи мабіть ще передъ тогідъ подавъ я бувъ до Чернівскоі консисторіі рускій букварь зъ програмомъ, якъ би найлучше сільскі школи уладити

можна. — Конепсторпя відтрутила мій букварь, а я зъ серця піславъ го до Партицкого (: забувъ чи до Партицкого чи до васъ :). Та вижу, що й у васъ у Львові мій нещастливий букварь не инакъ гостивъ якъ и въ Чернівцехъ, бо вже до теперь часъ би було було, єго або приймити або відтрутити и мені яко нетрібний відослати. — Тимъ часомъ черновецка консисторія инакъ ся порадила и оногди мені официально написала, абихъ не лишъ букварь але и инші книжки, коли які написавъ, до нихъ приславъ, и они будутъ іхъ печатати, а мене закутають. — На се пишу я до Партуцкого — не пишу, але молю го, аби мені мій букварь відославъ, бо у перше мені блиснула надія, наші школи на народнімъ язиці основати. Але мій листъ, вижу, п. Партицкому и въ (одно слово пропускаєм) не гримитъ, бо не то що, щобъ букварь мені приславъ, але навіть и відповіди не дає. — Я въ роспуці. — Теперь ще до честноі Редакціі зъ великовъ просьбовъ удаюся, аби була ласкава постаратись, най я свій букварь дістану, а то якъ найборше, бо я би радъ безъ суду обійтися. — А коли вже п. Партицкий такий безличний, що мою питому працю безправно собі присвоює, то най честна Редакція ласкава буде, мені якого адвоката у Тернополи назвати, бо я до суду ся взяти мушу. И се буде діля мене наука до гробноі дошки, по чому тихъ вашихъ народолюбців цінувати!

Перший актъ мого Добуша, драма въ собі окремішна, — вже готовий; если ч. Редакція постараєсь, щобъ я якъ найборше свій букварь діставъ, то пришлю ту драму ч. Редакціі въ дарунку. Або єсли моя повість »Керманичъ« угодніща буде, то ту пришлю, лишъ не лишітъ мене сміхомъ.

Ще маю до ч. Редакціі одну просьбу. Я хочу писати діля шкілъ сторію цілоі Руси, а не знаю, котрихъ би авторівъ триматися, и васъ прошу, мені іхъ не лишъ назвати але и прислати, чи за гроші, чи въ позиці, якъ ласка. Але я би радъ таки собі съ кілька добрихъ авторівъ купити и прошу о вашу раду: а єсли котрихъ знаєте, то попросітъ книжкарню, аби мені іхъ gegen Postnachnahme прислала, — лишъ коби борше.

Ще вамъ уповімъ, що може — заведется у Чернівцехъ товариство »Покрова« на опікунство рущини буковинскоі. Статути вже готові, и ждемо лишъ владики зъ Відня. Може бути, що вашу »Правду« оббеpемо за орgанъ нашъ товариский, и тогди впрошу ся до васъ за головного сотрудника. — Симпатіі богато, тожъ и надія не мала, а найпаче, що много церьковноі нашеі старшини за нами.

Прошу о ласкаву и скору відповідь, коли не пожалуєте кусника паперю, и клонюся низкимъ поклономъ яко

щирий вашъ слуга

Федьковичъ.

[Дві картки листового паперу, 4°].

Ч. 106.

Лист Федьковича до Ом. Партицького.

Добродію!

Не знаю, кілько листи моі, васъ шукаючи, блукали, але тілько знаю, що я рецеписи давно вже діставъ. — Я не знавъ, що у вакаціяхъ листи не відповідаются.

Що я вамъ великоі подяки виненъ, то я добре знаю, и буду вамъ въ серци моімъ во вікъ вдячний. А що я словами дорікаю, то треба мені прощати, бо я вамъ уже у передъ писавъ, що я загонистий, и за одну хвильку тілько понаписую и понаговорюю, що и черезъ увесь вікъ не відповімъ: тому прощайте. — Ми гуцули всі такі. — А щобъ не мати у друге случаю єgомосця образити, то буду відъ теперь листівъ якъ вогню стеречись. — Але за сесъ разъ мусите мені вже вибачити.

Я до п. Ильницкого писавъ дуже gречно, да однако відповіди не діставъ, — не намъ гуцуламъ, бачу, зъ єgомосцями переписуватись. — Хотіла рада шкільна відъ мене книжокъ мати, то було часъ на то вже рішитись, а не дати мені ждати якъ дурневи, що я справді и є, бо я все гадаю, що я зъ рускими

людьми маю до чиніня а не зъ закаптуреними вельможіями и т. д. — Але, якъ тотъ казавъ, — наука не лізе на бука.

Теперъ же, у сімъ послідні̂мъ моімъ листі до васъ, справді васъ прошу, мені мій букварь якъ найборше обернути, бо въ Чернівцехъ єго дуже дожидаютъ и я вже давъ слово и згодився. Тамъ борше може діло піде якъ міжъ вами. — А що ви мене у вашімъ листі о »нерозсудокъ« посуджуєте, то тото слово можете для себе тримати. — Я доста добре знаю, що я робію, лишъ до теперь не знавъ, съ кимъ маю до чиніня. — А що я до »конче« мушу? вижидати, ажъ велебна вашя рада[1]) »благоволитъ« рішитись — чи — о тото зовсімъ не розсудно сказано! — Не гадайте, добродію, що вашя »рада« не знати вже хто! — А чи нещастний мій букварь у ваші школи введений буде — то у мене дуже — дуже мала мірка.

Але за тото, що я васъ у Львівскімъ моімъ листі уразивъ, поправді и сердечне васъ прощи прошу, бо я все забуваю, що ви ще молодий чоловікъ, и вамъ речі зо всімъ инакъ здаются якъ намъ старшимъ.

Бувайте здорови!

30/8. *Федьковичъ.*

[Листовий жовтавий папір у 8-ку. Рік написаня неподаний, але зміст показує, що 1868-ий].

Ч. 107.

Лист Федьковича до Ом. Партицького.

Годний нашъ Добродію!

На ваші листи зъ 18/10 и 1/11 с. м. даю вамъ такі відповіди:

I. Historичну повість я у Букварі тому не написавъ, бо думавъ, що дітемъ треба у передъ geographii знати а вітакъ ажъ сторіі учитися. Сторія безъ geographii не розумна. — Моя гадка була така: написати у передъ Букварь, вітакъ рахубу, вітакъ geogra-

---

[1]) Очивидно краєва рада шкільна. — *О. М.*

фію, вітакъ сторію, вітакъ економію, вітакъ правництво, при тімъ сторію библійну, науку релідійну, молитвенникъ, житіє святихъ, и т. д. — Єсли, якъ кажете, мій Букварь приймется, то заразъ напишу и деоґрафію и т. д. — И ще разъ васъ молю: Старайте ся, аби мій Букварь приймненъ бувъ, то на віки вічні буду вамъ дякувати! —

II. Що тичится друку и розпаю моіхъ поезий, то разъ за всігди васъ прошу, зъ ними по своі воли зарядити. — Они мені заплачені, тожъ мені ні якого діла до нихъ. Хіба тілько просити буду, зъ кождоі книжечки, у котрі моі речи друковані будутъ, мені съ кілька еґземплярівъ дарувати.

III. Що Добушя тичится, то хіба тілько вамъ скажу, що вінъ и за рікъ ледви готовий буде, бо тілько маю теперь у службі до роботи, що и віри мені не ймете.

IV. За те, що я васъ про мою фотоґрафію запитавъ, прошу не осердитися. — Я не знавъ, що и Сироти та Перебенді ще є на світі. — Коли они лишъ люде, то прошу іхъ собі тримати, а я разъ за всігди вамъ кажу:

Бувайте здорови!

Федьковичъ.

[Одна картка листового паперу, 4°. Дня і року написаня нема, але зі змісту листу виходить, що він з 1868 р. з падолиста].

1869.

Ч. 108.

Лист Михайла Клюсіка до Федьковича.

Lieber Freund!

Die Vorsehung hat die Leute, die um meine Enthebung vom Servitutengeschäfte gesorgt haben, unterstützt und ich gehe von diesem Geschäfte in meine Heimath nach Kolomea ab.

Vor dem Abgange war es ein Bedürfniß meines

Herzens, Ihnen und dem Gebirgsvolke hiemit ein herzliches Lebewohl zu sagen, mit der Versicherung, daß ich Gott bitten werde, damit die Angelegenheit von Putila, die mir zu beendigen die Götter und Menschen nicht gegönt haben, zum Fromm des Gebirges bald beendigt werde. Ihnen insbesondere sage ich Dank für die gewährte Unterstützung in der schwierigen Aufgabe mit der Bitte, mich auch in der Zukunft und Ferne mit der Freundschaft zu beehren.

Mich nochmals der ferneren Freundschaft anempfehlend, verbleibe stets aufrichtiger Freund

22/1 1869. *Michael Klusik*

Ч. 109.

Лист Федьковича до М. Бучинського.

Добродію!

За вашъ ласкавий листъ зъ 27/5 відъ самого щирого серця спасибігъ!

Да букварь не могу вамъ борше прислати якъ хіба за місяць, бо мушу го відписувати, а до того часу мало, бо моя служба сего місяця много відъ мене вимагає.

Маю ще одну прісьбу до васъ, дорогий та добрий мій Добродію. — Тогідъ піславъ я до Фр. Шусельки, редактора Реформи у Відни, мої німецкі поезиі въ манускрипті, єму іхъ дедікуючи. — Потрудіте ся добродію до того пана, (National Hotel) и запитайте въ єго, чи вінъ мій манускриптъ діставъ, и чи я го въ чимъ не осердивъ, бо ні письма, ні відповіди відъ него не маю.

Дожидаючи відъ вашеі милости любого та веселого відвіту въ скорі, и клоню ся вамъ яко вашъ слуга

Федьковичъ.

До відписуваня букваря беру ся завтра. — За місяць мати го мете. — За Шусельку ще разъ прошу: я того чоловіка шицую за всі німці у відни. — Най на мене не гніваєсь.

А напишіть мені те, прошу васъ, де будете черезъ сей місяць, аби я знавъ, куда до васъ адресувати. — Прощайте!

[Аркуш білого листового паперу 8'. Лист сей без місця (Сторонець) і без дати. Д. Бучинський одержав його у Відни дня 9. червня 1869. Друковано у „Споминах", виданих Р. Заклинським, ст. 16].

Ч. 110.

Лист Федьковича до М. Бучинського.

Добродію!

Миле Ваше письмо, писане 11. с. м. діставъ и дякую, да друге, въ тімъ листі у тиждень обіцяне, не діставъ. — Може и пропало, бо много листівъ до мене писанихъ по поштахъ пропадає.

Теперже поселаю вамъ букварь. — Гадавъ що цілий перепишу, да не мавъ коли. Отже съ кілька переднихъ аркушівъ переписавъ, а решту таки старихъ поселаю. — Лишъ не подивуйтесь, що такі помазані; у передъ іхъ Партицкий поправлявъ, а я іхъ мусівъ теперь поперепра̀влювати. Вижъ будете ласкави уважати, аби черезъ ті поправки у друку колотеча не наробилась.

Єслибъ би але яка перепона була або ви инакъ обрадились, то є: букварь уже не друкувати, то ласкави будьте, мені єго назадъ відослати.

За вісти про Шусельку дякую! — Письма відъ него і доси не маю. — Про фотоґрафію якъ ваша воля.

Клонится до васъ вашъ щирий

Федьковичъ.

[Пів-аркуш білого звичайного паперу. Лист без місця, а дату має 28. червня 1869. Друков. у „Споминах", ст. 17].

Ч. 111.

Лист Федьковича до М. Бучинського.

Добродію любий!

Букваръ я піславъ ще 29. м. м. и мусілисте го уже дістати. — Ще поселаю вамъ и співанникъ, и можете єго або до букваря долучити, або осібно друкувати, а якъ не може бути, то прошу мені єго назадъ відослати.

Ще буду васъ просити, милий мій добродію, довідатись у якімъ склепі, по чому тамъ коверці (Teppichzeug) на лікті продаютъ, а то цвітні коверці, да не въ квіти, а въ арабески у жовту ажъ до въ брунатну фарбу; зъ рештовъ — хоть би и въ квіти, лишъ аби не дуже сорокаті.

Не гнівайтесь, що васъ турбую, проситъ васъ вашъ уклінний слуга

Федьковичъ.

По чому платится у відни відъ аркуша руского друку?

[Пів-аркуш білого паперу. Лист без дати. Д. Бучинський одержав його у Відні дня 12. липня 1869. Друков. у „Споминах", ст. 17—18].

Ч. 112.

Лист Федьковича до М. Бучинського.

Дорогий Добродію!

Діставше Вашъ листъ сегодне, т. є 9/7, заразъ вамъ и відписую.

Прубы друку не діставъ, мали на пошті пропасти, такъ якъ и много листівъ до мене адресованихъ а не рекомендованихъ пропадає; — дивну то хтось охоту чи забавку має, мої листи переймати.

Дивно мені дуже, чому букварь у відни у Мехітарістівъ не друкуєте? вшакъ тамъ и дешевше и краще друкуютъ, а въ Коломиі тілько вамъ блудівъ наробя, що и десята коректура вамъ не поможе.

На дальші ваші запитаня тілько скажу: ad 1. —

мягчити слова не позволяю, бо то є полёнізми. — Конецъ має бути конецъ а не конець.

ad 2. — »Нашего« має бути таки »нашего« а не нашого. — Чули ви, аби руснакъ, хотяби и зъ ґалитчини, казавъ »нашого«? — Що Партицкий чи Осадца каже, то не є ще евангеліє. Истенна истенновъ, а відзімісє — відзімісє.

ad 3. — ґосподарь можна переміните въ господарь.

ad 4. Є не можна переміните на і. Се каліцтво би було. — Ви не читали, якъ украінці теперь пишутъ? — »Єсти« пишутъ »йісти«! — се не смішна річъ? — Безъ є не можна обійтись.

ad 5. ъ можна опустити.

Більше концесій не можу вамъ зробити. — Сли ласка такъ — добре, сли ні — пришлітъ мені букварь. — видите, що и я умію німцемъ бути?

Ѣдучи зъ Відня, поклонітся ще відъ мене Шусельці.

Вашъ щирий слуга

Федьковичъ.

[Звичайний аркуш паперу. Стампіля почтова Putilla 10,7. Друк. у „Споминах“ ст. 18—19].

Ч. 113.

Лист Федьковича до М. Бучинського.

Сторонецъ 18/11. 1869.

Високогодний Добродію!

Дякую такъ пану Шусельці якъ и краянамъ нашимъ любимъ, до котрихъ ся низкимъ поклономъ и щиримъ словомъ клоню, а найпаче вамъ Добродію за ласкаве повінчоване до нового мого чину. Кругъ єго дуже тісний, и не много дастся доброго зробити, найпаче для того, що правительство не є намъ приятне, на що много доводівъ маю, чи маємо.

Співанникъ прехороший Вамъ удавъ ся и вамъ цілимъ серцемъ дякую, що свого труду и докладу не пожалували. Жаль мені тілько, що и букварь мій у та-

кімъ снаряді не вижу якъ и співанникъ. — Да сли хочете добродію, то го вамъ пришлю, и підъ тими варунками, що ви мені ставили, або ставити мете. Манускриптъ мігбимъ навіть переробити и побілшити, або и зменшити, якъ би ваша воля.

Отці Михітаристи аби здорови були, якъ то гарно друкуютъ! — Васъ прошу, Добродію, о адресу до іхъ и по чому берутъ відъ аркуша звичайного друку прозоёвъ, бо маю гадку дати до іхъ друкувати або маленький календаричокъ діля дітей, або мою поему: Волошинъ, або де що пожиточного въ школи. На білше якъ на два аркуші не зможесь мій карманъ, и треба зъ малого починати.

Сегодне поселаю такожъ кілька співанниківъ до буковинскоі краєвоі ради шкільноі съ прісьбоёвъ до запроваженя іхъ у наріднихъ школахъ. — Президентъ мені дуже прихильний, але міністерія зовсімъ ні. — Кобп то я знавъ, котра жавра тамъ така на мене, то є на наше діло недобра! — не знаєте ви, Добродію? — Дозідайтесь и пришлітъ мені єго адресу, а я знатиму що робити.

Ближутъ ся поволи и роковини смерти нашего бадечка. Якъ кождого року, такъ хочу и теперь віршъ помпнальний написати, а Васъ прошу, чи не мігъ би я го у Мехітаристівъ дати друкувати?

Клонюсь до Васъ дуже уклінно и ще разъ дякую, и по вікъ дякувати-му за співанникъ такий прегарний! Зоставайте у добрімъ здоровлю.

Так вамъ зичитъ вашъ слуга

Федьковичъ.

Поклінъ до п. Шуселькп!

(Аркуш листового паперу ясносиньоі краски 4°. Друков. у „Споминах" ст. 19—20).

Ч. 114.

Лист Василя Урбанського до Федьковича.

Lužan, am 19/12. 1869.

Verehrtester Herr Lieutenant!

Початок листу відписаний з якогось підручника, як писати листи, висказує вдячність Федьковичеви.

Тут нема помилок нї в нїмецькій мові нї у правописи. А конець листу, уже Урбанського, такий:

Vor Allem muß ich Sie, Theuersten Herrn Lieutenant oder Herrn Vater benachrichtigen, daß ich mich nun in Lužan zuhause beim Vater befinde. Schon von Militär ausgettreten — und das ich, Gott sei Dank, Gesund bin, welchen ich auch Ihnen Gesundheit winsche.

Mein langes Stillschweigen hat darin Ursache, das ich grüstentheils stark beschäftigt, nicht einmal soviel Zeit hätte ihnen, Theuerster Vater, etwas zuschreiben, jetzt aber schreibe ich zu ihnen mit großer Freude und ich bitte Sie, tterrn Vater, Sein sie nicht bös auf mich, das ich so lange Zeit zu Ihnen nicht geschrieben habe. Ich werde von nun an trachten, das mein Theuerster Vater wird nicht mehr bös auf mich sein.

Lieber Herrn Lieutenant, das was ich schreibe, das ist mein Hand selbst.

Herrn Lieutenant bitte um ein Antwort.

Ihr dankschuldigster

Urbański Basil.

1870.

Ч. 115.

Лист Федьковича мб. до редактора „Правди“.

Честний Добродію!

Вашъ недатований листъ, а опісля кілька книжечокъ и Основу, діставъ я, и дякую за іхъ красно, да простітъ що такъ нескоро, бо бувъ відъ Дмитра ажъ до недавно въ дорозі, а повернувше, дожидавъ обіцяного вами листу, хоть и дарма.

Книжечки »Зоря« прикрасні, и поможи Боже товариству на далі до такого благого діла. Шкода тілько, що ті книжечки не обширніщі. Не знаю також, чи не на часу би вже було, діля народу яку небудь часопись видавати.

Ви не знаєте добродію, якъ я дуже затуживъ до

Львова, и естли би хоть якъ небудь тамъ прожити можна, то я би заразъ туда кочувавсь. Да се мабуть утопіі якъ и усі моі сподіваня на Львівъ та на Галитчину.

Теперъ маю до васъ просьбу, Добродію: постарайтесь, ласкави будьте, о всі моі манускрипти Довбушя и Керманича, бо я іхъ хочу переробяти, и пришлітъ мені іхъ моімъ коштомъ. А естли би була ласка вашя, мені сказати, діля чого той мій Довбушъ такий нещастливий, то не забувъ бихъ вамъ ніколи! — Довбушя переробяю теперь на німецке, и гадаю го своімъ коштомъ дати друкувати, а коли не Довбушя то хоть моі німецкі поезіі. Да може и се утопіі.

А за симъ словомъ вінчую васъ щастливими святами Добродію, щастливіщими якъ я іхъ буду мати. — Коляди своі вамъ не поселаю, бо я собі твердо постановивъ, манускрипта, не мавше безпечного слова, що они будутъ друковані, зъ рукъ не давати. Не во гнівъ за се, Добродію! —

Ще вамъ мушу донести вість, що мій співанникъ діля дітий міністерія за добрий узнала. Се мабуть перша книжка кулішівкоєвъ, що въ школахъ позволена. Не знаю, чи про другий не постаратись.

Маю такожъ збірничокъ дрібніщихъ моіхъ поезій, и хотівбихъ іхъ дати печатати, лишъ не знаю, по чому у васъ аркушъ друку платится и чи на часу теперь поезіі видати. Порадьте мене, ласкави будьте. Про мій букварь може такожъ чули? — Що зъ нимъ робити?

Сподіючись милоі відъ васъ вісти и відповіди, пишусь

щирий вашъ слуга

Федьковичъ.

30/12. 1870.

О манускриптъ Довбушя прошу!

[Листовий папір, 8°. Власність Ол. Барвінського].

1871.

Ч. 116.

Лист Федьковича мб. до редактора „Правди“.

Честний Добродію!

Читаю нині въ Основі, що товариство просвіти хоче мати ґеоґрафію діля народнихъ шкілъ. — Прошу васъ добродію, постаратись, щобъ товариство ту роботу на мене здало. Єстлиби то могло бути, то прошу мені написати, въ якімъ обширі и за котримъ строємъ писати маю.

Вашъ вірний слуга

Федьковичъ.

1/1 1871.

[Картка звичайного листового паперу. Власність Олекс. Барвінського].

1872.

Ч. 117.

Лист Федьковича до Омеляна Партицького.

Милостивий Пане!

Смію запитати про долю колядника!
Не говорили ще зъ Бельовскимъ?

Уклінний слуга

Федьковичъ.

12. 3. 1872.

[Зелений листовий папір].

Ч. 118.

Вірш Григорія Дзундзи на честь Федьковича.

До спѣвака!

Розспѣвалъ-єсь соловѣю — въ гаю — у лѣщинѣ —
Розлягъ ся твôй голосочокъ по всѣй Буковинѣ...

Онъ тихими вечерами,
При блеску зброчокъ
Дрожавъ ми на струнахъ серця. —
Разъ жадавъ слезочокъ —
Разъ дунувъ на уста усмѣхъ —
То знову тхнувъ задумовъ — —
Гадка плила за гадочковъ,
А думка за думовъ...
И часомъ хоть ехомъ Твоймъ
Хтѣвъ-бымъ ся бувъ стати,
Хтѣвъ бымъ бувъ Твôй голосочокъ,
Твою Музу мати:
Щобъ заплакат' на могилѣ,
Зас'мѣят'сь на волѣ,
Подумати съ братиками
О рускôй недолѣ...
Такъ якъ Ти думавъ-єсь съ нами,
Братчику-козаче!
Но не всѣ то розумѣютъ:
Той такъ — той иначе,
Ажь на Твоєй ктось заплаче
Може на могилѣ
Якъ-сь розцвѣтутъ Твої цвѣты
По всѣй Буковинѣ...

Спѣвай же, мôй соловѣю,
Докѝ серцю воля —
А ми Тебе незабудемъ
Николи, николи!
И я Твої пѣсни-думи
Буду повтаряти,
Якъ кайдани кину зъ себе —
Якъ му волю мати...
А теперъ лишь пофудулюсь,
Що си заспѣваю
Твої пѣсни, Твої думи
Якъ почевъ мандкаю.

Чернôвцѣ 7/5 1872. *Григорій.*

[Дописка Федьковича олівцем: Grigori Dzundza, Gendarm in Czernowitz].

Ч. 119.

Лист Т. Джулинського до Федьковича.

Цирих дня 24 IX. 1872.

Всепочтеннѣйшій Пане!

Кôлька дней тому назад, якъ повернувємъ з Галичини в Швайцарію и допѣро теперь отрымавєм ôт моєй давной ґосподинѣ Вашь лист, на который ôтповѣдаю.

Съ найбôльшою охотою прійдеть ми ся вивязивати з наданого менѣ так маленького прошенія, и заразом упрашаю найменчих церемоній не робити, але впрост писати, якобы до своєго, що потреба, а я знова точно исполню все пôсля моєго состоянія. Приходжу до рѣчи.

По всѣх склепах, в котрихъ продают ся инструмента музыкальни, в Цириху був єм, но не всюди мôг єм отрымати певну ôтповѣдь що до лѣры по той причинѣ, що такова въ Швайцаріи дуже рѣдко уживаєся. Оденъ тôлько склеп маючій свою власну фабрику, которой мѣстце затримує в секретѣ, дав менѣ реальну ôтповѣдь о тôлько, що пôсля того купця оповѣданя єсм въ состоянію недостаточну скицу при кôнци залучити, заразомъ и цѣну таковой, не числивши транспорту, додати. Рѣчею уже купця єсть добре запаковати, а транспортъ з ôтси до Львова дуже легко совершити може.

Суть лѣры двоякого рода: А) котри кладутся на стôл. Б) котри тримают ся въ руках.

(Димензіи не суть вѣдомѝ).

[Тут у листї нарисовані дві лїри, одна з плоским дном, форми такої як 8, друга з випуклим дном, як у мандолїни. Федькович спровадив собі обидві лїри].

Цѣна

А) ôт 46—68 фр.: Б) ôт 68—140 франк. 1 ґульд. австр, = 2.25 франкôвъ.

Колиб Ви таки лѣры спровадити замислили, то напишѣт менѣ знову.

Слуга

І. Джулинський.

Адрессъ
Stadthausplatz, N. 20
bei.... Grebel Nabholz.

Ч. 120.

Лист Остапа Терлецького до Федьковича.

Дорогий Кобзарю!

Посилаю Вам мою адрессу и наперед Вас перепрашаю, що так мало, а властиве нічо не пишу. Відень то истинний Вавилон. а и так мині запоморочив голову, що ся опамятати не можу.

Але при найблищій спосібности напишу обширніще, а тимчасом прошу, коли тільки потребувати будете, удатися до мене. Я з найщиршою охотою Вам послужу.

Моя адреса: Eustach Terlecki, Volontär bei der k. k. Universitätsbibliothek in Wien. III. Landstrasse. Reisnersstrasse N 29. 2-te Stiege, 2-ter Stock, Thür 23. —

Щирий Ваш прихильник

Остап Терлецький.

Відень 18/10 1872.

Ч. 121.

Лист Юрія Ганіцкого до Федьковича.

Lieber Freund!

Vom Sterbebette auferstanden, war mein erster Gedanke, den Vater und sodann dich zu besuchen. Die Bangigkeit, die ich empfand, als ich vernahm, du seiest

weit von dem Volke, welches du geliebt und für welches du viel, ja sehr viel gethan hast, — dieses zu beschreiben vermag ich nicht[1]). Meine Krankheit hat mir das Gedächtniß derart geschwächt, daß ich nur auf unsere Zusammenkunft von Wiznitz entsinne, bei der jedoch keine Rede von deiner Übersiedlung nach Lemberg war.

Vor einigen Tagen war ich zum erstenmal seit beinahe vier Monaten — denn so lange mußte ich das Krankenbett hütten — in der Schule, wo ich schöne Wandkarten prangen sah, da erinnerte ich mich, daß du diese, wie auch wertvolle Bücher der Sergier Schule zum Geschenke zu machen versprachst. Wann und wie diese schönen Sachen angekommen sind, weiß ich nicht. Den Dank hiefür auszusprechen, behalte ich mir auf später vor, da ich gegenwärtig solche auszudrücken noch nicht in der Lage bin, weil, wie gesagt, mein Gedächtniß noch sehr geschwächt ist. Meinem Gedächtniße ist und wird verbleiben deine Freundschaft, deine Gütte, dein edles Herz, deine edle Aufopferung für das arme bedrückte Volk, wiewol diese undankbar sich beweisen — kurz dein edler Charakter. Verkannt bist du, lieber Freund, ja ich muß es zu meiner Schande gestehen, auch ich habe eine Zeit dir gegrollt, jedoch dafür jetzt um desto größere Achtung, um desto größere Liebe fühle ich zu dir. Mein einziger Wunsch ist nur der, noch einmal in deiner Nähe zu verleben. Nun genug von dem, denn es wird mir gar zu bange, einen solch guten und theueren Freund so ferne zu wißen.

Juszko[2]) erwähnte mir, du hättest um einige Bücher, die bei mir sein sollten, geschrieben; sei so gefällig mir die Bücher anzugeben, denn glaube mir, lieber Freund, daß mein Gedächtniß mir wenig Dienste leistet; ich will sodann umgehender Post dir selbe zusenden. Ich finde zwar einige Broschüren, die ich von dir habe, ob du aber diese wünscht, ziehe ich in Frage.

---

[1]) Ганїцкий мав тут на думцї виїзд Федьковича з гір до Львова.

[2]) Огоновський, що завідував господарством Федьковича.

Juszko ist ein braver Wirt, es ist eine Freude bei der Wirthschaft vorbeizufahren, Alles in bester und schönster Ordnung.

[Дальший уступ про Федьковичевих знакомих в горах пропускаємо і подаємо конець].

Für die zugesandten Zeitungen »Правда« danke ich schönstens und werde nicht unterlassen, die Pränumeration nächstens einzuleiten. Das arme Volk geht dem Bettelstabe entgegen, es ist ganz verirrt mit der Rustikalbank.

Nun lebe recht wohl und wenn du etwas brauchst, so wende dich an mich, ich werde Alles aufs schnellste besorgen.

Es küßt dich herzlich dein aufrichtiger Freund

Georg.

Sergie, am 29/10 1872.

Ч. 122.

Лист Остапа Терлецького до Федьковича.

Дорогий Кобзарю!

Не майте жалю на мене, що я так пізно відповідаю, хоть справа така пекуча.

Скажу правду: мене Ваш лист цілком забаламутив, и я довго не знав, що на него відповісти. Я так був глубоко переконаний, що Вам у Львові добре, що мині ніколи навіть на гадку не приходило, щоб Ви хотіли Львів покидати.

Тепер я собі справу цілу добре роздумав. Відповідаю, що знаю, и що мині розум и серце каже.

Моя єдина рада, и загалом сказавши, єдина можлива рада оттака: лишіться ві Львові. Ви нікому не сидите тягаром на плечах. Вам дають гроші, а Ви їм дасте свою роботу. А Ваша робота певне варта ті гроші, що Ви берете, бо так як Ви, у нас мало хто або й ніхто не може робити.

Зрештою, кого м ся питав ві Львові про Вас, кождий хвалив Вас, — бо й як же Вас не хвалити и не любити, коли Ви робите як день так ніч, — ще до того за таку невелику плату.

А у Львові — о скількі я знаю — люде наші загалом мало горнуться до себе. Кождий себе тільки любить и себе тільки знає, и до другого о стільки ся лиш горне, о скільки ся горнути мусить або може. А у Відни єще гірше. У Відни ми оден другого ледви раз на місяць бачимо на громадських сходинах Січи.

Такі вже люде на світі тай годі. И будьте переконані, що то само, що маєте у Львові, малибисьте и у Відни и у Парижи и у Сібірі, єслиби Вам стосунки матеріяльні позволили там мешкати.

У Львові єще конець кінцем Вам найліпше. Бо говорити що хотіти, у Львові Ви таки між своіми, хоть може не такими, як Ви собі представляли, але все таки між своіми. И ті свої певно не дадуть Вам марне пропасти.

А у Відни чи де инде Ви чужий чоловік, и не маєте на кого рахувати, ані на талант свій ані на знакомства своі, бо ту ані одно ані друге не поплачує. Як довго Ви маєте гроші и платите за всё, так довго Вас знатимуть и любитимуть. А скоро тільки Ви від них грошей схочете, то они Вам зараз покажуть, куда дорога до дому. У Німців такий принцип. Хто має гроші, той має право жити, а хто грошей не має, той не має права жити.

А про московську амбасаду шкода й говорити. Скажуть Вам насамперед відкликати усё, щосьте написали, скажуть сказати, що то, в що Ви вірили и про що писали, що ціле Ваше життя минувше то брехня, то болото. За тоє дадуть Вам 10 або 20 рублів, и по цілій параді. Наробилибисьте собі сорому на увесь свій вік. Вас би уже давно не було на світі, а ще би Вас кожда праведна руська дитина тяжким проклоном проклинала, що Ви за мизерних пару рублів и за ласкавий погляд московського протопопа стали наймитом найбільшого ворога Украіни, продали свою славу і славу народнеі справи. Пригадайте собі, що співав Шевченко про Богдана Хмельницького, тай подумайте собі, чи Вам би легко було спочивати у домовині, як би який будущий Шевченко так заспівав про Вас?

Бо претцінь не думаєте, щоби Москаль Вам давав свої гроші, тай Вам позволив писати так як Ви хочете и то що Ви хочете.

Зрештою тутешні московські наймити у подертих штанах ходять и босими ногами допчуть студені тротоари віденські. Добру славу загубили, а грошей таки не найшли.

Єще раз кажу: лишайте ся ві Львові. — Хоть Вам може не так добре, як Ви ся сподівали, але бігми Боже, що Вам нігде не буде ліпше. Ваше становиско честне; Вас кождий честний чоловік любить и поважає; Вас кождий громадський чоловік добрим словом згадує.

А потому и тоє подумайте: Хто громадські обовязки покидає, той сам себе покидає. Як Ви тепер Львів покинете, то то буде eine vom Zaun gebrochene Kriegserklärung. А річи претцінь так зле не стоять, щоб Ви мусіли зривати зі Львовом.

Я у Відни не маю нікого знакомого, тільки кількох академиків-Русинів, таких убогих як я. Четвертий місяць уже служу, тай ще служу за дармо, без пенсиі. Роблю на днину в канцеляриі 9—10 годин, и хто знає, коли ся якоі мизерноі пенсиі дороблю. А тепер життя у Відни дороге, що аж страх згадати. А що буде, як прийде вистава на весну?

Одже як бачите, я Вам не зможу помочи нічого. — Як бим що мав, тобим ся певне из Вами поділив. Але вірте мині, що я жию жиченими грішми. Коли не вірите, то ся Ганкевича спитайте. Він мої стосунки дуже добре знає.

Бувєм на Ottakring и шукавєм паню Steindl, але нема іі ані під ч. 31, ані під ч. 32. Де стояв дім с числом 31, там тепер Wiener Baugesellschaft кладе нові доми.

Отсе усе, що знаю відповісти на Ваш послідний лист. Мало оно, дуже мало, я то добре чую, але так як тепер річи стоять, нема що на него ничого відповідати.

Не гнівайтеся и не жалуйтеся на мене: Я Вам так відповідаю, як кождий честний и до Вас прихильний громадський чоловік відповідати повинен. — Дай Боже, щоби сей лист мій був ein rechtes Wort zur rechten Zeit gesagt.

Відпишіть мині, що думаєте зробити, а прийміть сей лист так щиро, як щиро я єго пишу.

А за сим словом бувайте здорові, тай на мене, цілим серцем до Вас прихильного, не забувайте.

Щирий Ваш покірник

Остап Терлецький

Відень 26/12 1872.

Моя адреса: Ostap T. Volonär bei der kk. Universitätsbibliothek: Wien III Landstrasse. Am Heumarkt. N. 3. 2-ter Hof. 3-te Stiege. 1-ster Stock. Thür 16. —

Ч. 123.

Лист Федьковича до Остапа Терлецького.

Львів, 31/12 1872.

Вельми честний Добродію!

Ваш дуже »розумний« лист від 26. мене ні раз не здивував, бо я єго такого а не иншого сподіявсь, и моглоби зовсім без відповіди обійтись, коби не мусів я декотрі ваші гадки о мині спростувати, да и то лиш для того, аби вас приконати, що їх ні серце та ні розум не писали, але — щось инше.

По перше пишете ви, що булисьте »глубоко« приконані, що мині тут »добре«. — На це вам скажу, що й коневи у господара »добре«, єсли му навалить повні ясла сіна. Да я з »голоду« сюда не прийшов, будьте приконані, але прийшов у ті вірі, що тут »Русинів« найду. А що у Відни кождий »себе« лиш любить, приконав мене ваш любий лист, як лиш »може« бути, и злишно було, про це божитись.

Що Ви про якусь »зраду народнеї справи« говорите, цего зовсім не розумію, бо я ні Хмельницький,

ні Лаврівський, ні який там небудь чиновник: а народ зрадить хіба лиш такий хто може. А кавалок хліба явним, честним способом заробити, можна и в Німця, и в Москаля, и де небудь, це не сором: да сором єго о так їсти, як я го їм, де мині кождий гарно чути дає, що я єму отце тягаром на плечох.

А щоб я гадав, вам там у Відни, и то »вам самим« на плечи сісти, цего повинністе ся були встидати — не то що писати, але навіть и думати и гадати. Я вас просив лиш, аби через вашу знакомість яку там небудь службу, хоть там яку малу, дістати, а не на ваші плечі сідати. Встидайтеся брíхні! — Ця пляма обридла вас усіх галичан скверніть и лиш она, сама одна, мене відси прогонить. — Встидайтеся!

А що я »далі« думаю робити, це най вас ні раз не турбує. За два способи будьте певні, що:

I. Вам набиватись не буду, а ні ваші милости;

II. що бріхнями не обезчищусь.

Ваш лист був справді »ein rechtes Wort zur rechten Zeit« а то бих був те міг собі думати, що є хоть оден чоловік між вами, що варт якої чести. —

Відповідев на цей лист не трудітся, бо вернеє нерозпечатана.

Федькович.

[Листовий папір 4°. Сего листу Ф-ич мабуть не вислав Терлецькому, бо найшов ся між Ф-ими паперами].

1873.

Ч. 124.

Лист Рудольфа Ґотшаля до Антона Кобилянського.

Herrn Anton Kobylański, Lemberg, Bog. straße 41.

Geehrter Herr!

Wenn ich auf einen so eingehenden und verbindlichen Brief so spät antworte, so liegt der Grund allein darin, weil ich Ihnen in Betreff der Hauptangelegenheit ein bestimmtes Resultat mittheilen wollte; die Berathun-

gen darüber zogen sich aber selbstan stündlich in die Länge, weil hier ein gänzlich (нечитке слово: außerordentlicher?) Fall vorlag. Jetzt bin ich in den Stand gesetzt, Ihnen dies Resultat, wie es der beifolgende Brief der Verlagsbuchhandlung von T. A. Brockhaus enthält, mitzutheilen. Wie Sie sich zu diesem Bescheid der Verlagsbuchhandlung stellen, werde ich aus Ihrer Antwort ersehen. Vielleicht entspricht derselbe Ihren Erwartungen nicht, aber es ist in der That für jede hiesige Buchhandlung schwer, wenn nicht unmöglich, das Risiko des Betriebs in so entfernten Gegenden, die für den Buchhandel kaum erschloßen sind, zu übernehmen, und die Brockhaussche Verlagshandlung ist wohl überhaupt die einzige, welche den Druck und die Herstellung übernehmen könnte.

Dasselbe würde gewiss auch in Betreff anderer ruthenischen Verlagswerke von ihr als Norm, als Bedingung der Ausführung, festgehalten werden.

Dem Dichter und Übersetzer meines Mazeppa rufe ich aus der Ferne meinen herzlichen Dank zu, auch für die Anerkennung, die er meinem poetischen Wirken zutheil werden läßt.

Leider! kann ich Ihre Goluchowski-Correspondenz hier nicht anbringen; man ist von früher gegen diesen Staatsmann hier verstimmt, er wurde stets deutschfeindlicher Tendenzen geziehen; kulturhistorische Notizen aus Galizien kann ich eher verwerthen.

Noch habe ich auf einige Anfragen Ihrerseits zu antworten. Etwas Beßeres als die „Geschichte der deutschen Litteratur“ von Kurz, die jetzt in Ihren Händen ist, giebt es nicht, wenn eine illustrirte Literaturgeschichte verlangt wird. Meine eigene „Nationalliteratur“, 4 Bände, dritte Auflage, will ich Ihnen, zugleich mit einem Mazeppa-Exemplar, mit einer Handschrift für den ruthenischen Dichter, übersenden, bei meiner Antwort auf Ihren nächsten Brief. Bis dahin werde ich ein solches Exemplar mobil zu machen suchen und mich freuen, Ihnen dasselbe zum Geschenk machen zu können.

Ich bedaure, daß ich Ihren Wünschen nicht in dem Maße, wie ich selbst hoffte, genehm werden kann.

Hochachtungsvoll

Ihr ganz ergebenster

Rud. Gottschall

[Частина сего листу, дуже нечиткого, була надрукована у передмові тому III, 2 творів Федьковича. Тут лист поданий цілий. На нїм дописав Антін Кобилянський: Erhalten Lemberg 2. Februar 1873 nach 11 Uhr; Poststempel Leipzig 31 (?) Jänner 2—3 Uhr).

Ч. 125.

Лист Рудольфа Ґотшаля до Ант. Кобилянського.

Leipzig, den 23. April 1873.

Geehrter Herr!

Sie haben kein Lebenszeichen mir gegeben, ob Sie in Besitz meines letzten Schreibens nebst dem Bescheid von Brockhaus gekommen sind, ob Sie in irgendeiner Weise durch Subskription bei Ihren Landsleuten die Kosten der Übersetzung des Mazeppa', was Druck und Betrieb betrifft, zu decken vermögen oder ob Sie irgend einen anderen Plan mit dem Werke vorhaben und zu verwirklichen gedenken? Es hat mir sehr leid gethan, daß ich nicht mehr auszurichten vermochte.

Ich wartete auf Ihre Antwort, um dann der meinigen die versprochene „Nationalliteratur" beizulegen. Da Sie nicht schrieben, so sende ich Ihnen beifolgend ein Exemplar zugleich mit einem Exemplar des Mazeppa für den schwunghaften Übersetzer, mit freundschaftlichem Gruß.

Ein paar gefälligen Zeilen entgegensehend

hochachtungsvoll

ganz ergebenst

Rud. Gottschall

[Із сего листу видко, що йшло о друк українського перекладу „Мазепи". — Порівнай передмову Франка до III 2 тому творів Федьковича].

Ч. 126.

Лист Остапа Терлецького до Федьковича.

Дорогий Кобзарю!

Ваш послідний лист затурбовав мене троха, бо я уже сподівався, що Ви прийдете на виставу. А певне, щобисьте не жалували.

Ваш знакомий нехай прийде не скорше як 25-ого Червця; и нехай міні вибачить, що при теперішних моїх материяльних стосунках не можу приймити єго безплатно, а що буде мусів платити мому господареви за одну добу 1 ґульдена; як прийде на 14 день, то єго ціле житє с хатою на день окрім вступу на виставу коштувати буде при уміркованім житю найбільше 3 ґульд. Вступ на виставу коштує в неділю, понеділок, четвер и в кожде польске свято 50 кр. Кождого иншого дня 1 fl.

Хоть би навіть життя й більше троха коштувало, то певне не повинно ся жалувати тих пару ґульденів, щоби зобачити виставу: кажу Вам, das siebente Weltwunder.

Вибачте, що не пишу більше. Як дай Боже сами прийдете, то поговоримо більше. Бувайте здорові та незабувайте на мене.

Ваш щиро прихильний

Остап Терлецький

Віденъ 14/6 1873.

Як прийде знакомий, то нехай зайіжджає просто до мене: Wien. Landstrasse. Am Heumarkt. N. 3. 2-ter Hof. 3 Stiege. 1. Stock, Thür 16. — Пакунків най не бере богато; малий куферочок аж за доста.

Ч. 127.

Лист Федьковича до Омеляна Партицького.

Честний Пане!

Поселаю Вам матеріял, приспособлений до II. читанки. Єли вдатний, буде мене тішити, єли ні, прошу мені відослати, коли би можна, ще сего місяця. Як би треба ще якого додатку, то з охотою буду служити, але лиш тілько, щоби тичилось мене яко поета и повістяря, бо до кавалків з ґеоґрафіѣ, загальноѣ и натуральноѣ гісторіѣ, фізики, технольоґіѣ, и такого) иншого, ні раз не берусь.

Розуміесь, що про трету читанку лиш и аж тогди би була бесіда, єсли би отся друга була вдатна. — Німецку читанку Нідерґезеса відселаю разом з подякою. Прилучую також и кілька повістий з мого букваря: може би котра придалась. — Що я до читанки и пару казочок написав, се Вас за певне не задивує, бо на казку й байку кладуть німецкі читанки велику дуже вагу, и то дуже слушно. Байки не віршую, бо віршована байка є абсурдум, як уже Лессінґ довів. З друкованоѣ читанки не міг я много кавалків вибрати, бо то діправди, як ви вже казали, сміте, и то ще попове. Нема у Ваші бібліотеці читанок Гессена? Там повість и поезія о много лучша, як у Нідерґезеса, хоть у сего знов часть с природноѣ гісторіѣ ліпша. Чи прийде що в читанку и старославянського? — а з Шевченка? Виберете ви, чи я маю вибрати?

Ви оногди були чогось гнівні на мене? — Єсли я виноват, то простіт мя, а єсли ні, то не гнівайтесь, бо за дармо гріх и на пса гніватись.

Вірний ваш слуга

Федькович.

28/6 1873.

[Дві картки листового сірого паперу, 4°].

Переписка Федьковича з Юрієм Ганїцким.

Професор черновецького унїверзитету, др. Раймунд Фридрих Кайндль надрукував у брошурі п. з. »Kleine Beiträge zur Kunde der Bukowina. Erste Folge. Czernowitz, 1897« кілька листів Федьковича до Ю. Ганїцкого. Тому що сеї брошури нема у продажи, то я подаю тут передруком і листи Федьковича і замітки проф. Кайндля до них, доповняючи їх тими листами, що о. Ганїцкий писав до Федьковича. — *О. М.*

Briefe von Fedkowicz an den Pfarrer Georg Hanicki in Sergie.

Der bekannte heimatliche Dichter Josef Fedkowicz war von mütterlicher Seite ein Verwandter des Pfarrers Georg Hanicki in Sergie.[1]) Diese Verwandschaft, ferner das nachbarliche Zusammenwohnen in Storonetz-Putilla und in Sergie haben zwischen beiden Männern einen engen Freundschaftsbund veranlasst. Die vertraulichen Briefe des Dichters an seinen Freund und Verwandten gewähren daher in mancher Beziehung interessante Einblicke in das Leben des Dichters, und daher mögen dieselben hier zum Abdrucke gebracht werden.

Sowohl die Briefe, als auch die in den Fussnoten hierzu gegebenen Erläuterungen verdanke ich dem genannten hochwürdigen Herrn. Aus einem Schreiben desselben mögen noch folgende Nachrichten zur Biographie Fedkowicz' hier mitgetheilt werden:

Die eine betrifft die bekanntlich von Dr. Kolessa ausgesprochene Ansicht, daß Fedkowicz nicht der Sohn seines legitimen Vaters, des Mandators Hordynski-Fedkowicz war, sondern der uneheliche Sohn des Huzulen Kossowan.[2]) Hanicki schreibt darüber Folgendes: Fedkowicz verübte in seinen jungen Jahren allerlei

---

[1]) Basil Hanicki

Peter	Michael
Johann	Anna (verm. 1. Daszkiewicz; 2. Hordynski)
Georg	Josef Fedkowicz.

[2]) Bekanntlich ist diese Schrift von Kolessa bereits durch R. Zaklynskyj widerlegt worden.

lose Streiche; daher liess ihn sein Vater assentieren. Darüber erzürnt, erklärte Fedkowicz, er anerkenne Hordyński nicht als seinen Vater. Hiezu kam noch, daß der Mandator bei den Huzulen wegen seiner Strenge verhasst war, was dem Sohne, als er vom Militär zurückgekehrt sich um ein Abgeordnetenmandat bewarb, hinderlich im Wege stand. Dies mag bei der Verbitterung des Dichters gegen seinen Vater eine weitere Veranlassung gegeben haben, sich desselben zu entäussern. Wie in vielfachen Beziehungen, so liess sich der Dichter auch in dieser von seiner Leidenschaftlichkeit fortreisen. Das Mandat erlangte er nicht, die Huzulen nannten ihn nach wie vor „Horodynczuk". Mit seinem Vater soll er sich vor dem Tode desselben wieder verständigt haben.

Eine andere Mittheilung betrifft den merkwürdigen Hang Fedkowicz' zur Wahrsagerei, Astrologie u. dgl. Es ist bekannt, dass sich im Nachlasse des Dichters eine grosse Anzahl astrologischer und ähnlicher Bücher vorgefunden hatten, die ganz unzweifelhafte Merkmale vielfacher Benützung aufwiesen.[1]) Auch soll Fedkowicz seinem Diener — wie erzählt wird — seinen Tod und den Tag desselben vorherbestimmt haben. Aus der Anmerkung zu dem unten abgedruckten Schreiben N. 2 ersehen wir, dass er mit der Wahrsagerin Perle Frucht Verkehr pflegte. Hiezu kommt nun noch folgende Mittheilung des Herrn Hanicki. Als pensionirter Lieutenant hat Fedkowicz in den J. 1863—1866 in Storonetz die Kinder des damaligen Bezirksvorstehers Anton Hubrich in der Literatur, Geschichte, im Französischen, im Turnen sowie in anderen Gegenständen unterrichtet.[2]) Eine seiner Schülerinnen erinnert sich noch gegenwärtig,

[1]) Dieselben hat mein Bruder, Oberlehrer Max Kaindl, aus dem Nachlasse angekauft.

[2]) Die Namen der Zöglinge waren Ida, Marie, Anna und Karl. Ida wurde die Frau des Pfarrers Hanicki; als sie starb, übernahm Anna die Erziehung ihrer hinterlassenen Kinder und sie waltet noch heute als Hausfrau im Pfarrhaus zu Sergie; dieser Dame verdanken wir auch die Mittheilungen über die Lehrtätigkeit Fedkowicz'. Er wollte das Kind auch im

dass der übrigens als Lehrer sehr unpünktliche Dichter das Wahrsagen mit Körnern [1]) verstand und sie es auch lehrte.

Ч. 128.

Лист Юрія Ганїцкого до Федьковича.

(Впїмкп.)

Sergie, am 5. August 1873.

Schätzbarster Freund!

Jusko[2]) hätte es sich ersparren können, dir beunruhigende Nachrichten mitzutheilen, an der ganzen Sache ist gar nichts, als leeres Geplausch gewesen, da aber die Leute jetzt mit der Heuarbeit beschäftigt sind. so haben sie auch andere Stoffe zur Besprechung genommen.

Warum und wozu Jusko Geld verlangt, konnte ich bis heute nicht ergründen, das neueste Haus und die neuesten Umzäumungen, können, wenn man gerade will, wieder reparirt werden, aber bei deinem Hause und Umzäumungen ist keine Reparatur dringend.

Dem Konstitutionellen Katechismus bin bei allen Nachforschungen nicht aut die Spur gekommen; habe jedoch an Czermak wieder geschrieben, er möchte nach Erhalt desselben, dir diesen direct zusenden. — —

Jusko ist dir nicht treu und sei, wenn du willst, sehr auf der Hut; ich habe schon manche Betrachtungen gemacht. Sei aber, lieber Freund, nicht böse, daß ich dir dieses schreibe, es is aufrichtig gemeint.

In jedem Gerichtsbezirke sollen Staatsanwaltsvertretter sein und der Bezirksrichter Herr Augustak fragte mich, ob du diesen Posten annehmen würdest,

---

Schwimmen unterrichten — Marie ist Telegraphistin in Czernowitz: Karl Hauptmann in Komorn.

[1]) Über dieses Wahrsagen vergl. Kaindl, Die Ruthenen in der Bukowina II. S. 29 f., wo das bei den Russnaken übliche Verfahren ausführlich beschrieben wird.

[2]) Огоновський.

3—400 fl Gehalt; ich antwortete: dem Hr. Fedk. geht es in Lemberg zu gut, als daß er sich für solche geringfügige Posten erklären würde. Sollte es dich jedoch in deine Heimath ziehen, so wolle mich güttigst hievon verständigen, so auch über obgegebene Antwort. — —

Das Urtheil hat Perle Frucht erhalten, sie hat 15 fl binnen 14 Tagen zu zahlen und 15 fl, wenn sie es nicht abschwören sollte, daß sie keine Anleihe sondern ein Kaufgeschäft geschlosen habe. Über die Zahlung oder Execution seinerszeit Raport

An Neuigkeiten so viel, daß das arme Gebirgs volk dem Abgrunde mit jedem Tage sich nähert; die Rustikalbank hat ihm den letzten Stoß gegeben. — —

Georg.

Ч. 129.

Лист Юрія Ганїцкого до Федьковича.

(Виїмки).

Sergie. 14. August 1873.

Schätzbarster Freund!

Die Zeitungen und Büchlein erhalten, wofür ich meinen schönsten Dank sage. — —

Es freut mich sehr, daß du gesonnen bist, in deine Heimath zurückzukehren. Mit Herrn Augustak habe ich gesprochen und er versprach noch dieser Tage mit bester Einbegleitung den Vorschlag zu Gunsten deiner vorzulegen. Mit dem Monate Jänner 1874 sollen die Staatsanwaltschaftsvertreter das Amt übernehmen.

Nun hätte ich dir einen Vorschlag zu machen. Indem die Cholera in Lemberg zu wüthen beginnt und indem du die Arbeiten auch von hier nach Lemberg zuschicken kannst und indem endlich, wie beinahe bestimmt, du den Posten erhalten wirst, du schon sogleich die Übersiedlung nach Putilla vornehmen sollst. Dieses wäre mein freundchaftlicher Rath, und ich würde mich nicht wenig freuen, dich sobald als möglich hier begrüßen zu können.

Nun sage ich zum baldigen Wiedersehen, vor dem jedoch noch ein Schreiben erwartend,

dein dich hochschätzender Freund

Georg.

Ч. 130.

[Ще Ганїцкий не вислав сего листу до Федьковича, як від него прийшла така картка з датою 11. 8. друкована у Kleine Beiträge. 8:

Lemberg, 11. Aug. 1873.

Hochverehrter! Falls es Dir möglich ist, so schicke um den Jusko,[1]) ob er nicht beim Semakower Bauer[2]) Geld auftreiben könnte, da ich gestern, als ich im Theater war, ganz und gar bestohlen worden bin. — Meine Verlegenheit ist somit nicht klein, wie Du Dir denken kannst. — Hier macht die Cholera bedeutende Fortschritte. — Diebe und Cholera sind aber zwei Factoren, die einem das Lemberger Leben schon verleiden können.

Dein *Fedkowicz.*

Прочитавши сю картку, Ганїцкий дописав на своїм листї (ч. 129):

---

[1]) Jusko Ogonowski diente zunächst bei Fedkowicz. Hierauf nahm ihn dieser nach huzulischer Sitte (vergl. Kaindl „Die Huzulen" S. 26 und desselben Volksthümliche Rechtsanschauungen der Russnaken und Huzulen S. 5) zum Pflegesohn (hudowanecz) und schenkte ihm ein Haus sammt angrenzenden Grundstücken in Putilla, welches Besitzthum jetzt einen Wert von etwa 8000 fl. hat. Jusko hat dasselbe vor drei Jahren verkauft und hierauf den Tod gesucht, in dem er sich die Kehle durchschnitt. Nachdem er gerettet worden war, stürzte er sich von einem Felsen in den Fluss und ertrank.

[2]) Fedkowicz besass auf der zu Koniatyn gehörigen Attinenz Semakowa eine Alpenwiese von etwa 80 Joch, welche er als Vertrauensmann bei der Servitutencommission von den Grundbesitzern Aiwas und Romaszkan als Geschenk erhalten hatte. Diese hatte Fedkowicz an den Huzulen Szynkariuk gegen Ratenzahlungen verkauft. Dieses ist der im Briefe genannte Semakower Bauer. — Auch auf der Attinenz Wipezina erhielt Fedkowicz von den Grundherrn ein Grundstück, welches er an Jsraeliten verkauft hat.

N. B. Versiegelt wird der Brief in Putilla, weil ich eben die Correspondenzkarte erhalte. Bedaure sehr über das Unglück, daß dich getroffen hat; vielleicht ist deine Alte im Spiel?[1] — Was Jusko sagt, schreibe ich in Putilla zu. Dem Jusko begegnete vom Markte kommend. Schlechte Geschäfte hat er gemacht, nichts verkauft, da keine fremden Käufer in Wisznitz waren. Von der Semakowa kein Geld, da noch nicht der Termin der Zahlung ist, erst на Вознесеніе.

Diese Zeilen schreibe ich im Gerichte und Herr Augustak ersucht mich dir nachstehendes zu schreiben. Du möchtest ein Gesuch an die Staatsanwaltschaft nach Czernowitz überreichen, u. z. des Inhaltes, du hättest Nachricht von der Bezetzung eines Staatsanwalschafts-Vertretters in Putilla und indem du ein pensionirter Offizier, gewesener Gemeindevorsteher und Wirth von Storonetz als dem Sitze des Gerichtes bist, so würderst du die Übersiedlung nach Putilla antretten, wenn dir der Posten zugesagt werden würde. Wenn möglich, so dokumentire dein Gesuch. Lese die neue Strafprozeß-Ordnung, XXVI Hauptstück zuvor durch. Dieses Gesuch kommt dem Herrn Augustak zur Begutachtung, wo du dann deiner Sache gewiß sein kannst.

Säume, lieber Freund nicht, und deinem Gutachten ist es überlassen, ob und wie hoch du die Renumeration ansprechen sollst.

Nochmals herzlich grüßend

Georg.

Nachtrag.

Indem die Post abgegangen war, konnte der Brief erst am 15. abgehen, daher ich diese Zeilen wieder zu Hause beisetze. Herr Augustak hat mir nachgeschickt nachstehenden Rath dir zu schreiben:

Du möchtest dich dem Oberstaatsanwalt in Lemberg vorstellen und ihn befragen, welche Schritte zu thun seien, um den Posten zu erlangen, denn der Vor-

---

[1] Ганїцкий підозрівав, як видко, Бернатову, у котрої Ф-пч харчував ся.

schlag ist bereits in Czernowitz eingelangt noch vor Einkunft deines Briefes und Augustak hat den Hladzuk in Vorschlag gebracht, da er Niemanden hatte. [Тут знаки мб. Федьковича: ??]

Auch finde ich die zweite Correspondenzkarte nach Hause kommend.[1] Es freut mich sehr, daß du zu deinen Sachen gelangt bist.

Morgen sind 14 Tage seit der Zustellung des Urtheils für Mühme. Sollte selbe bis Morgen den Recurs nicht überreichen und sich zum Schwure wegen 15 fl. nicht stellen, so überreiche ich übermorgen das Exekutionsgesuch.

Nochmals dich bittend. die Hebel wegen dem Posten in Bewegung zu setzen,

dein Freund

Georg.

[Дописка Федьковича: E(ingelangt): 18.8 1873].

Ч. 131.

На сей лист Ганїцкого відповів йому Федькович так (пор. Kleine Beiträge, 8):

Lemberg, 18. Aug. 1873.

Heute aus Wien den Konstitutionellen Kathechismus erhalten,[2] doch Dir für Deine grenzenlose Güte zu danken — versuche ich nicht einmal, da es unmöglich ist. — Du bist nun einmal im Wohlthun unverbesserlich. Ich gehe mit dem Gedanken um, den Monat September entweder in Kolomea oder in Putilla zuzubringen, um den Dowbusch entgiltig umzuarbeitēn[3]) Doch werden es wahrscheindlich fromme Wünsche sein. Schauerlich, wie ich Dir kein Glück in meinen Projecten habe! — Schickt die süsse Mühme[4]) kein Geld? Ich könnte es brauchen. *Fedkowicz.*

---

[1]) Листом із 14. 8. 1873 господар дому при ул. Цитадельній ч. 3., Домбчаньский, вимовив Федьковичеви мешкане від 1. вересня 1873, „chociaż bardzo mi przykro pozbyć się tak spokojnego, punktualnego i światłego człowieka.“ Писав, що мешкане йому самому потрібне.

Ч. 132.

Лист Теодора Маркова до Федьковича.

(Виїмки).

Львôвъ 17 10 1873.

Дорогій Юрку!

Приступаю теперъ до Твоей просьби — а то насамперѣдъ — що ся касае найважнѣйшой точки цѣлого листу т. є. довѣданія ся въ надпрокураторіи, чи твоя просьба зреферованôвъ зôстала або нѣтъ. Ото мушу Ты троха непріемну вѣсть взглядомъ того донести, що надпрокураторія Тебе въ пропозицію не взяла, що еще однакожь нѣчого нестановитъ. Поданье Твое отойшло уже кѣлька дней тому до прокураторіи до Черновецъ. Єсли Ты протое на тôмъ залежитъ — — удайся съ протекціевъ — може яку маешь до прокураторіи до Черновецъ, бо ôтъ ней зависло все. Она може тихъ що суть въ пропозиціи ôтверечи, а другихъ пріяти, и доперва тогда намѣстничество потвердитъ. —

Пюръ посилаю Тобѣ за 50 кр. ôтъ Козловского — кôнцѣ суть троха коротшѣ, однакожь освѣдчивъ менѣ самъ Козловскій, що то суть зъ того самого ґатунку, зъ якого Тысь менѣ на показъ прислявъ. —

Що до 3-го пункту твоей просьби т. е. вистаранія ся »Литовской лѣтописи« то ходивъ емъ всюди по книгарняхъ — такои небуло. — Въ кôнци удавъ

---

²) Hanicki hatte das Buch für Fedkowicz in der Wiener Buchhandlung Czermak bestellt.

³) Wahrscheindlich bezieht sich diese Bemerkung auf die ruthenische Umarbeitung des „Dowbusch" (vergl. Ogonowski, Istorija lyteratury ruskoy II, 627). Doch vergl. man auch Note 1 auf der folgenden Seite. (Ся замітка подана при листї Федьковича до Ю. Ганїцкого з 21. жовтня 1876, де згадує ся про Найбавера).

⁴) Die „süsse Mühme" war eine Jüdin, namens Perle Frucht, die in ihrer Jugend Marketenderin gewesen war, und daher dem Dichter viel über das Soldatenleben zu erzählen wusste. In Storonetz-Putilla beschäftigte sich dieselbe mit Wahrsagerei. Fedkowicz verkehrte sehr lebhaft mit ihr; auch hatte er ihr einen Geldbetrag geliehen.

емъ ся до канонѣка Петрушевича, котрій ся изданіемъ и редагованіемъ книжокъ русской матицѣ занимае, и довѣдавъ емъ ся ôтъ него, що Литовска лѣтопись еще невійшла: війшло тôлько 2 части »Волиньской лѣтописи« котри то Тобѣ заразомъ присилаю. Незадовго мае війти еще III часть, що, если наступитъ, незалишу Ты прислати, если ся Тобѣ здасть. — Заразомъ перебачай, щомъ Тобѣ заразъ на твій листъ ôтписати не мôгъ, причина була тая, щомъ мусѣвъ шукати доперва протекціи, а щоби ся можно довѣдати що ôтъ надпрокураторіи, бо треба Ты знати, що тамъ дуже трудно о що ся довѣдати. —

Будь братчику протое здоровъ и весело проживай а незабувай на твого Федька, котрій Тебе такъ дуже любитъ, що наветъ о тôмъ и написати неможе. — Ласкавъ будь пріяти отъ мене хоть тое и прійми щиру волю за добрий учинокъ — если ся Тобѣ нѣчимъ бôльше прислужити не могу. — Заразомъ поздоровляю все Твое семейство, котре еще незнаю особисто, тôлько зъ оповѣданья Твого а котре яко гоцули добри люде и отвертѣ бути мусятъ. —

Цѣлюючи Тя сердечно, остаюсь Твоимъ вѣрнимъ другомъ

Федь Марковъ.

[Теодор Марків, тепер начальник суду в Бучачи, товаришував з Федьковичем підчас його побуту у Львові, а по його виїздї полагоджував йому радо його орудки].

Ч. 133.

Лист Григорія Купчанка до Федьковича.

Віден, 21. Паздерника, 1873 р.

Честный пане Редактор!

Даруйте, честный пане, що я Вас знов безпокою моими приватними ділами. Я Вам писав в минувшім роцi и просив, абы Вы були так добрі и прислали мені коротеньке описанье буковинских Гуцулів, поневе я описовав тогди Буковину (в geoграфическім, историческім, статистическім и этноgрафическім взглядах)

и о Гуцулах мало що знав сказати. Окрім того я потребовав также образків представляющих ношу Гуцулів. Вы мені не вітписовали на ту мою просьбу и я не-знав до кого иншого удатисе в тім моим ділі. Но слава Богу я познакомивсе в тутейшім товаристві »Січ« с паном Бучинским, Д-рдом прав и сей не лиш дав мені хороше описанье звычаев и обрядів Гуцулів, але подаровав мені также одну Вашу фотографію в гуцулскій одежи. Скінчивши минувших вакацій в Буковині ціле мое описанье, післав я его враз с многими прилогами и фотографіями всяких буковиньских нош »Кіевскому Императорско-Русскому Географическому Отдѣлу«, для котрого я все то писав. Отділъ післав мені за тот матеріял тимчасом 60 левів и преобіцяв все то друковати своем коштом в м. грудню с. р. Окрім описанья Буковины я післав »Отдѣлу« также мій »сбірник буковинских нарідних співанок, казок, загадок, приповідок, примівок, и. т. д.« и при тім також короткий обзір литературного діянья в Буковині.

Розуміесе, що Вы заступаете у нас, Буковинских, на поли литературного діянья враз с о. Воробкевичем, перше містце, а осібно на поли нарідной поезіи. Но, окрім того, що Вы наш найбільший поет, що робе тілько славу и честь Буковині и цілій австр. Руси, Ви также найліпший наш нувеллист. Отдѣлъ желае окрім о п и с а н ь я Вашых произведеній также и саме Ваше произведенье, щобы де-що изнего помістити на тім містци в моем сочиненью, де буде споминатисе о буковинских писателях. Для того я удаюсе тепер снов с просьбов до Вас, честний пане Редактор, абы Вы так добрі були и прислали мені по одному екземпляру друкованых Вашых діл, щобы я міг все то післати »Отдѣлу«.

Иллюстраціи для моего описанья Буковины я обсталював в Лейпцигі, т. е. древорізи всяких буковинских нарідних нош і типів.

Меже фотографіями, котрі я в Лейпциг післав, находесе также моя — в парубоцкій надпрутскій и Ваша — в гуцулскій одежи. Як будут готові древо-

різп. то я пішлю Вам один экземпляр образів, представляючих буковинскіе типы и ношу. В м. Січню пішлю Вам также один экземпляр моего сочиненья.

Я укінчив недавно одну малоруску пьесу під именем »Рекрут« в 5 дійствіях з співами; коли-бы Вы могли то употребити для многоуважаемого Вашого журнала, то мені булобы дуже пріемно.

В короткім часі буде гратисе в тутейшім „Residenz-Theater-ѣ“ мій перевід Гоголевого »Ревизора« на німецкім языці. Афишу я Вам пішлю в свій час для оголошенья в »Правді.«

Надіюсе що Вы віслухаете мою просьбу, кланяюсе Вам сердечно и остаюсе до смерти

Ваш Вас вісокопочитающій

покірный слуга

Григорій Купчанко.

Прошу адресовати: »Gregor Kupczanko, Jurist, Wien.«

Ч. 134.

Лист Івана Наумовича до Федьковича.

Почтеннѣйшій Господине!

Г. Бѣлоусъ писавъ менѣ, що маєте охоту писати до „Науки“. Вѣсть тую принявъ я съ великою радостію, понеже съ новымъ рокомъ намѣряю »Науку« розширити и зробити ю бôльше занимаючою, бо сего року черезъ довгу и тяжку болѣзнь очей, а потому черезъ нещастье велике въ моєй пасѣцѣ, она дуже пôдупала.

Єсли бы Вы вступили зо мною въ переговоры о условія, пôдъ якими Вы схотѣли бы присылати статіи, стихи и повѣсти популярнѝ и практичнѝ, то будьте ласкавѝ якъ найскорше менѣ о тôмъ донести, абымъ мôгъ собѣ на другій рôкъ хорошій плянъ уложити. Хочу видавати »Науку« въ четвертцѣ и дати иншій образокъ, на котрôмъ будутъ нашѝ читаючѝ и слухаючѝ люде. Менѣ треба бы хорошого стиха до 1. ч. 1874 съ желанями, аби »Наука« завитала съ тымъ

рокомъ у кожду сельску хату, где суть письменнї люде. Також здала бы ся менѣ дуже прекрасна повѣсть народна содержанія поучаючого.

Я бувъ бы дуже щасливий, если бы мы зробили съ собою союзъ щирои пріязни. Отвѣтъ, котрого я нетерпеливо ожидаю, пôслати прошу до Скалата, почта въ мѣстци.

Съ почтеніємъ

Иванъ Наумовичъ.

Скалатъ, 25/10 73.

P. S.

Въ 9. ч. «Науки» помѣстивъ я статію о Лемкахъ. Теперь хотѣвъ бы я помѣстити де-що о Гуцулахъ, но не маю фотографіи Гуцулôвъ, котру давъ бымъ до дереворытника. Для того прошу менѣ ласкаво прислати (если бы у Васъ була) фотографію хоть якого Гуцула та Гуцулки. А може бы и образокъ якій у Васъ бувъ, на котрôмъ була бы нарисована група Гуцулôвъ. — Простѣтъ, що Васъ тымъ клопочу.

Ч. 135.

Лист Мих. Драгоманова до Федьковича.

Киев, 1873, 17 Окт. ст. ст.

Високоповажаний Добродію,

Простіть мені довге мовчанє. Причина йому ті незбіжні клопоти, котрі мусить терпіти чоловік, повертаючий ся на рідню сторону по тріох роках, — а окрім того я хотів діждатись сбору географичного товариства, щоб звістити Вас про вибір Вас у члени. Кілька день назад стверджено протокол того сбору, на котрому Ви були вибрані, по моєму мотивированому звістками про Вашу особу и про потребу нам мати сотрудників у Галичині и Буковині, а особо у горах внеску, — усіми голосами членом нашого товариства. Учора передав я письмоводителеві нашому Вашу буковинску одежу, и думав зараз написати до Вас, як учора ж прийшло письмо Ваше од 2 ч. ц. м. н. ст.

з программом опису Гуцулін. — Поки одначе я збіравсь писати до Вас, книжки (казки Рудченка) були Вам вислані тим з наших товаришів, которий відає такі розсилки, але, як свідавсь я, по Вашій львівскій адресі, котору передав іому п. Русов. Коли Ви не одберете цих книг, — я зараз вишлю Вам другі у Буковину. Про літописі, котрих Ви жадаете, тепер скажу, що свій екземпляр я одіслав через молодого п. Качалу п-ві Терлецкому у Відні, — и як тілько він поверне, зараз перешлю Вам, а може спишемось так, щоб Терлецкій прямо послав Вам, як іому не буде потрібно.

Тепер обернемось до программу опису Гуцулін. На скілько я іі передививсь, вона досить повна и систематична, так що я іі ні зміняти, ні допівняти не знаходжу потрібним. Покажу ще товарищам, и, що скажуть, те Вам напишу. Наш секретарь скоро одішле Вам уmістi з звісткою про вибір Вас у члени геогр. товариства, статут іого и программ, — то, може, Ви сами знайдете де що у программі, що схочете внести у Ваш опис. Про мову, на якій Вам писати Вашу працю, я говорив де з ким з товариства, — и більш згоджуєтся на те, щоб Ви писали по своему, по руському, чі по гуцульскому, а не по німецькому, — бо коли вже прийдется переводити, то усе рівно, — а може ми напечатаемо и прямо Ваш оригинал. В усякому разі не будуть обійдені дуже интересні терміни, котрі Ви можете написати, пишучи по своіому. Про плату за картинки тепер я нічого не можу сказати вірного, — бо на сей час географ. товариство ще не має багато грошей, бо ще іому не одпущена субсидія держави, та й не час про неі прохати, поки товариство не заявило себе публично виданем праць. Поки скарб іого зложуется з вносів членів, — и увесь есть 1800 рубл., — з котрих за виключеньем 200 до 300 р. на канцелярскі розходи, до 1000 рубл. піде на виданнє першого тому »Записок«. Ждемо вносів од »членів-соревнователів«, — до котрих закликано багато місцевих панів. Коли б Ви були ласкаві, написати примірно, скілько потрібно грошей на картинки, то ми б сами, т. є. та громадка наша приватна,

про котору я розказував Вам, може б спромоглись на цей випадок. Я ще переговорю з товарищами, а тепер скажу, що як сдается мені, у официяльного товариства географичного ми тілько тоді могли би узяти гроші на иллюстрации, як би був готовий текст, и тоді я представляючи його товариству, міг би сказати, що ось, — бракують иллюстрации, — так на іх треба грошей, и усе таки треба сказати скілько. Для того я прошу Вас дуже, — напишіть скоріш примірний росщот, а — там, чі товариство, чі ми, постараемось його покрити, — бо діло справди потрібне.

За сим поділюсь з Вами кількома нашими новинками. Пріхавши по тріох роках я застав більш працiовників над дорогими для нас справами и де-які справи далеко посунувшимися: так сбірник историчних пісень почнем через тиждень печатати: до його буде приложена граматика и словарь. Великий словарь теж посуваетcя уперед. Окрім того наготовлено кілька книжок популярних, и ціла компанія молодіжі узялась за виставленне енциклопедії для народу. З публичних новин саме приятніще, що два тиждні назад у публичному засіданю геогр. товариства співав кобзарь з Полтавщини, кобзарь, а не лірник, це дуже велика рідкість, и наш кобзарь Остап Вересай мабуть чі не послідній. Од того дуже велике счасте, що вдалось його залучити до Кіева, — де записали стенографично його біографію и усі пісні и думи, які він співа, — а також мотиви іх и усі танці, которі він гра. У сборі геогр. товариства, на который була покликана числена публика, Вересай проспівав по примірнику своіх пісень и дум (историчні — про тріох братів з Азова, про Федора Безродного, — з моральних — про удову, з соціяльних — про Правду и неправду, и з гумористичних — про сватьбу щигля), грав танці, — а перед тим Русов прочитав його біографію, а у середині Лисенко — дуже гарний реферат про музику Вересая а у загалі про украинску у порівняню з чужими и словяньскими.

На цїому на цей раз позвольте скінчити письмо. Кланяюсь Вам щиро и прошу не забувати на довший час.

Ваш увесь *М. Драгоманов.*

Ч. 136.

Лист Евгена Желехівського до Федьковича.

(Випмки).

В Станіславові 7. Падолиста 1873.

Високоповажаний Пане!

Роздобувши аж тепер карту: Industrie und Communicatonskarte von Bukowina 1861 и деякі другі дотичні вехіднополудневих Русинів, звідуюся, чи разом з картами не потреба би Вам приміром отсих книжок прислати:

1) Północne stoki Karpat W. Pola.

2) Galicya Hipol. Stupnickiego 2-gie wyd.

3) Етнографична статия в Львовянині 1861.

4) Geografia ogólna i statystyka ziem dawnej Polskiułoż. p. Lucyana Tatomira.

5) Ethnographie der österreichischen Monarchie von Czoernig. Wien 1857.

З того послідного великого діла виписую Вам отсе:

(Сї виписки опускаємо).

Евген Желехівский.

Ч. 137.

Лист Теодора Маркова до Федьковича.

(Випмки).

Львів, 10/11 1873.

Дорогій друже мій Юрку!

Дивуєшь ся запевне, для чого я Тобѣ нѣчого не пишу — анѣ перъ Козловскій Тобѣ не присилає. Причина того такъ довгого неписанья була тая, що я отримавши ôтъ Тебе листъ съ 1 левомъ удавъ емъ

ся впростъ до Козловского, а набравши го з гори, оповѣвъ менѣ, що наразѣ такихъ перъ немае, але въ коротцѣ мають му прийти зъ фабрики, а щобымъ ся троха затримавъ, а небавомъ могу таки отримати; але щожь паньске чекай, и якъ зачавъ емъ чекати, та до него ходити, ажь доси — и такой зъ фабрики перъ невидати — —

Удавъ емъ ся днесь до Арґенса, но анѣ тамъ немавъ такихъ, якихъ Ты собѣ желаешь. Зъ ôттамъ бувъ емъ у Яскульского, и доперва у Боґдановича дôставъ емъ такихъ, котри, якъ ся здае, добрѣ бути мають, хотяй и ти мають коротшій конець, якъ твое прислане, но однакоже самъ Богдановичъ сказавъ мы, що инших нема въ цѣлѣмъ Львовѣ. Тôлько що до перъ.

Що ся касае желаемой Тобою книжки, удавъ емъ ся до Д-ра Шараневича, но не заставъ емъ го въ дома, акуратъ днемъ передъ тимъ виѣхавъ до Вѣдня, а зъ ôттамъ еще и въ инши краѣ. Змушений бувъ емъ также и на него чекати, и доперва, коли назадъ повернувъ до Львова дня 7.11 удавши ся повторе до него просивъ емъ го въ имени твоимъ, а щобы Ты пожичивъ вспомнену книжку, и где що про Гуцулôвъ. На тое сказавъ менѣ, що книжку Тобѣ пôдъ заглавіемъ „Kritische Blicke in die Geschichte der Karpaten-Völker“ даруе, а що до Гуцулѣвъ сказавъ, що немае нѣчого, о нихъ писавъ тôлько »Вѣтвицкій«, а гденеще »Поль« однакже по книжку щобымъ прийшовъ еще разъ до него, бо въ дома немае тôлько въ книгарни Вѣльда. И такъ отримавши доперва днесь ôтъ него книжку, посилаю Тобѣ вразъ съ перами. — . . .

. . . .

Незабувай, дорогій мôй, хоть Ты принаймнѣй на мене, та вспомни собѣ на Федька, котрій Тебе щиро любитъ и Тобѣ якъ найлѣпше сприяе. Въ Львовѣ нема нѣчого нового — тôлько то, що Поляки вже меже собою зачинають ся гризти, та лихотворити, бо русинôвъ имъ за мало.

Поздоровляю все Твое семейство, найпаче же невѣстку и желаю ей здоровя — дабы теперъ пôдъ зиму нехоровала. —

Будь здоровъ, цѣлюю Тя сердечно, мôй дорогій, и остаюсь Твоимъ навсегда вѣрнимъ пріятелемъ

Марк(ов).

На всякій спосôбъ очѣкую ôтъ Тебе въ коротцѣ якои вѣдомости.

Ч. 138.

Лист Т. Маркова до Федьковича.

(Виїмки).

(E(ingelangt) 7/12 1873).

Дорогій друже!

[Федькович просив Маркова, купити єму добрих пер, отже Марков пише перше про сю орудку].

За Партицкимъ ходилъ емъ также кôлька дней, но годѣ було его въ дома застати, а на бесѣдѣ рѣдко коли показуе ся. Доперва 1/12 удало мы ся съ нымъ здыбати и желаніе Твое ему оповѣсти, на що менѣ тойже прирѣкъ, що въ коротцѣ до Тебе напише и о всемъ, о що Ты его просивъ, докладно напише, причêмъ всказавъ ему адресъ до Тебе: о скôлько але слова дотримае, неизвѣстно менѣ, бо, якъ знаешъ, Партицкого дуже мало знаю. — —

Утѣшивъ емъ ся дуже, що, Богу дяковати, семейство Твое подужало и здорове — а притôмъ кобы Всевишній и Тобѣ удѣливъ черствого здоровя и всякого блага.

Будь такъ ласкавъ написати менѣ, що ся съ Твоєю посадою стало, чи прийшла Тобѣ яка резолюція на Твое поданье и чи може вже отъ 1. Сѣчня будешъ въ урядованю. — —

Федь Маркôвъ.

Ч. 139.

Лист Т. Маркова до Федьковича.

(Виїмки).

Львôвъ 10/12 1873.

[Марків полагоджує орудки Федьковича: купив шапки і т. п.].

Вразѣ еслибы Партицкій до Тебе ненаписавъ, дай ми знати, а я заурґую его, бо, якъ Тобѣ извѣстно, до нашихъ панôвъ треба кôлькакротно ходити та благати, а еще и съ великимъ уклономъ, — они лишь хвалити ся та говорити умѣютъ богато, а якъ прійде що до чого, то кождый зъ себе на другого вину звалюе.

[Далї адреса Партицького і неважні вісти].

Федь Марковъ.

(Е. 14/12. 1873.)

Ч. 140.

Лист Т. Маркова до Федьковича.

Львôвъ 18/12 1873.
(Е. 21/12 1873).

Марків полагоджує орудки Ф-а: купив для него кутас, золотого паперу, a-b-c, буквар, цукерків — усе для дїтий на ялинку. Пера дістав Федькович уже перше. Далї пише М. про себе.

1874

Ч. 141.

Лист Івана Наумовича до Федьковича.

Почтенный Господине!

Простѣть, що Вашъ стихъ не може бути помѣщеный, а то тому, що заразъ зъ початку за острый, а потому, що въ тôмъ стиху пробиваесь украинофиль-

ство, котре найбôльше у духовеньства не має симпатіи. Коли бы я его помѣстивъ, тогды ôтступилибъ мене майже всѣ священники, котрî становлятъ бôльше нѣжь двѣ третинѣ пренумерантôвъ »Науки«. Мимо волѣ не могу, за що прошу, щобъ не були Ви гнѣвнî. Що до сотрудництва не могу такожь ничого рѣшущого сказати, бо не знаю, якъ покаже пренумерата.

Съ истиннымъ почтеніемъ

Наумовичъ.

Скалатъ. 18 1 74.

Ч. 142.

Лист Т. Маркова до Федьковича.

(Виïмки).

Львôвъ 10 2 1874.

.....неувѣришъ менѣ, якъ прикро менѣ ся зробило, що Тобѣ, дорогій мѣй та любый, не такъ иде, якъ повинно... Щожъ робити, мы, якъ здае ся, уродилисьмо ся лишь тôлько на те, ащобы за всѣхъ недолю та клопôтъ зносити...

. . . .

Шушкевича годѣ було коли въ дома застати и доперва вчора удало мы ся съ Ганкевичемъ о тôмь поговорити. — Що ся касае пенсіи Твоей, то тиюжъ для того неиôслали Тобѣ, поневже еще съ квѣта зъ тамтой пенсіи неприславъ, а надто — якъ повѣдаютъ — не даешь о собѣ чути, чи жіешь, где перебуваешь, и що робишь?!...

Сими днями отримаешь несомнѣно листъ ôтъ Барановского, а по отриманію ôтъ Тебе отвѣта — заразъ грошѣ надійдутъ. Допитуютъ ся — коли и чи приѣдешь ту до Львова — бо бачъ скучно имъ безъ Тебе, а що найбôльше, немае »Просвѣта« надъ чимъ радити, чи се або то письмо треба надруковати або нѣтъ. —

Протое если маешь яку готову роботу, то пришли Просвѣтѣ и незабудь на квѣти, бо якъ кажутъ, жадае ôтъ нихъ Видѣлъ краевій. — Съ Кобилянськимъ взглядомъ Твого желанія неговоривъ емъ а то для того,

понеже менѣ виразьно сказали проводителѣ Просвѣти, що протôвъ Тебе нѣчого немають и Тобѣ пенсію Твою точно посилати будуть — если тôлько о собѣ дась вѣдомôсть. — Знаешь добре Кобиляньского, ôнъ бы розструбѣвъ о тôмъ по всѣмъ Львовѣ — и може бы якіи непріемности зъ того наступити могли. — Въ разѣ, если бы Тобѣ Просвѣта виразьно ôтповѣла, тогда доперва можна ся о тое постарати, но якъ повѣдаю теперъ еще не начасѣ. Може ся намислишъ тутъ до насъ загостити, щобы менѣ дуже пріемно було — бо бымъ мавъ принаймнѣй хоть одного, гдебымъ ся розôрвати и гдещо поговорити мôгъ. Въ разѣ еслибысь до Львова приѣхати мавъ, напиши менѣ напередъ, а щобымъ ся мôгъ о яку станцію вистарати. — . . . .

Т. Марковъ.

Ч. 143.

Письмо з „Просьвіти" до Федьковича.

Львів, 12 лютого 1874.

Всечесний Пане Федьковичь!

На засіданню з дня 12-го лютого рішив виділ тов. »Просвіта« запитати Вас, Добродію, чому Ви не ласкаві присилати нам дальші праці для популярної науки. Ви зъобовязались контрактом новим, в липцю 1873 р., давати товариству що місяця матеріялів на два аркуші друку. До сёго часу, с тих матеріялів принято на стільки, що вистарчило на $3^1/_2$ аркуша друку. Прочі матеріяли виділ не удобрив и не буде іх печатав. Ви отже маете рестанції, а не поповняете іх. Просимо Вас проте, обясніть намъ, якъ думаете на будуче, а именно: чи хочете додержати нам дане Вами слово при умові в липцю в минувшім році. Сподіємось як найскоршої відповіди.

У Львові 12 лютого 1874.

Від виділу товар. »Просвіта«

Др. Омелян Огоновский, заступник голови [печать »Просвіти«]. *Нат. Вахнянин*, секретар.

Чч. 144—145.

Два листи Федьковичевого батька.

I.

E. 23. II. 1874.

A monsieur Giusepo d' Fedkowicz a Putilla.

Mein Kind!

Schon ausgesöhnt — Amen!

Nur durch mehrwöchentlichen Aufenthalt hier ist die Realisierung deines Wunsches denkbar, dein Ziel erreichbar.

Darum trete — wenn auch gleich Morgen, immerhin (?) unverzögernd (um acht? am $^1/_3$) — Wäsche, Kleider etc. mitnehmend, die Reise hieher, ohne selbst unsern guten Juzko zu bemühen — hieher an.

Wohnung in meinem Zimmer — Kost und Bedienung kann ich keine anbiethen.

Mit offenem Freimuth und voller Aufrichtigkeit eile zu deinem Vater

21/2 1874. Hordyński.

II.

Mein Kind!

Umsonst! Sei nicht bös! Beim besten Willen ist unser Benehmen per Brief unthunlich und blind (?). Dein Brief liegt fast ungelesen.

Bei mir kannst (du) lange ungesehen bleiben, ich habe keine Besuche. Kost bringen lassen, Caffe per (?) Spirit. kochen — Mittagsessen 3 Speisen — 8 f — sonst auch 20 Kr. Nimm so Alles mit — sogar Berg-Costüm, Musikalien und Instrumente, beendigte und unbeendigte Manuskripte — zum Druck und Presse, um nicht wider bald nach Putilla fahren und schicken zu müssen.

Nimm auch mehrere Quittungen (Blanquette) vom Ortsgeistlichen und Vorstand gefertigt, und begütige (bemächtige?) Jemanden in Wiżnitz zur Fassung der Pension und Sendung per Post.

Schade um jede Woche der Zögerung.

Beachte den Rath deines wohlwollendem Vaters

19/3. 1874. Hordyński.

Ч. 146.

Лист М. Білоуса до Федьковича.

Ваше Благородіе!

Намѣренъ издавати повѣсти, а нуждаючись въ соотвѣтныхъ сочиненіяхъ, имѣю честь В. Б. просити, помочь мнѣ въ томъ дѣлѣ — само собой розумѣется за отвѣтный гонорарь. Извѣстность Ваша яко писателя и народолюбца суть мнѣ порукой, что не откажете въ такъ благонамѣренномъ дѣлѣ. Остаюсь съ достодолжнымъ почтеніемъ

Вашего Блдія

Слуга
М. И. Бѣлоусъ
типографъ.

Коломыя 9/3 1874.

Ч. 147.

Лист Т. Маркова до Федьковича.

(Випмки).

Львôвъ 26/4 1874.

Дорогій мой Друже!

Дивуешь ся запевно, що то ся властиво значити може, що уже такъ довго до Тебе не пишу — ба наветь въ остатнѣмъ листѣ виражуешь ся — що ся на Тебе гнѣваю. —

Причина — для которой я до Тебе доперва теперь пишу, була тая, що годѣ ся було зъ ôтки довѣдати, якъ властиво рѣчь съ Тобою а Просвѣтою стоитъ далѣй — надходили свята — а въ конци и весѣля Бачиньского. Теперъ отже, коли все тоє минуло — и бôльше часу маю, пишу до Тебе, дорогій та любій мôй Юрку — та негнѣвай ся на мене, щомъ ся трохи съ моимъ письмомъ задержавъ. Найсамперёдъ дякую Тобѣ дуже красно за подарунокъ — котрій Ти менѣ подарувавъ. Скриню ôтъ сторожа взялъ емъ — котра зôстає у Бернатовой — зъ котрихъ то рѣчей я ей деяке черепя подарувавъ.

Що ся тичить твого интересу съ Просвѣтою — то годѣ ся довѣдати — якъ ся властиво рѣчь мас — одни кажутъ — що еще тое не есть скôнчене — други зновъ ôтказують на Тебе, щось мало дуже робивъ — третѣ знова ôткликують ся на другихъ — що сами о тôмъ нѣчого незнаютъ — ба паветъ ся Дръ Огоновскій освѣдчивъ менѣ, що нѣчого докладного въ тôмъ зглядѣ подати неможе, знае тôлько те, щось дуже по грубяньске листъ до Просвѣти написавъ. —

Що до друкованя драмату мушу Ты сказати также, щось докладне ненаписавъ — бувъ емъ въ кôлькохъ друкарней, и всѣ менѣ одно и то само сказали а имено, якій форматъ — якій паперъ и якій друкъ бути мае, въ кôнци скôлько еѯемплярей хочешь мати, ибо ôтъ того зависитъ цѣна друку.

При тôй способôности посилаю Ты скôлько ґатункôвъ насѣня цвѣтôвъ съ книжкою, а если бысь собѣ гдеяке вибравъ — то будь ласкавъ написати до мене, а я Ты заразъ пришлю. —

Т. Марковъ.

Ч. 148.

Лист Т. Маркова до Федьковича.

Львôвъ 27/5 1874.

Любезній мôй Друже!

Посилаю Ты 2 виданія Über Land u. Meer, а одно „Illustrirte Welt«, неменше и книжочку, — котру Рѣхтеръ тобѣ давъ »Phädon oder über die Unsterblichkeit der Seele«. Заразомъ перепрашаю Тя — щомъ троха въ себе затримавъ — негнѣвай ся.....

Предсѣдателемъ »Просвѣти« вибраний зôставъ и на сей рôкъ той самій, що минувшого року, обиватель Федоровичь — а видѣлъ съ малимы змѣнами той самъ. — О що Тебе запозвали — то незнаю, будь протое ласкавъ написати менѣ обширно цѣлу скаргу — ибо я тутъ неможу ся докладно довѣдати — сказали менѣ тôлько кôлькохъ, що для того, щось пôсля умови ненаписавъ есь тôлько, кôлькось написати мавъ, а гро-

шей досить есь забравъ. — »Боже, ôтпусти имъ — невидять бо, что творять.« —

. . . .

Якъ съ певнихъ жерелъ чути — професоръ Кобиляньскій мавъ »Laufpass« дôстати — ибо директоръ школи реальнои немôгъ его до нѣчого употребити, — если ся о немъ близше довѣдаю, не залишу и Тобѣ о тôмъ донести. —

. . . .

Будь протое здоровъ и не гризи ся, Панъ Бôгъ може ся смилуе надъ нами — и дасть намъ хоть принаймѣй передъ смертевъ годину щастливу. Поздорови отъ мене все Твое семейство, вихованка, его супругу и стару сваху — може колись дасть Богъ побачимо ся и близше запôзнаемо ся.

Т. Марковъ.

[Говорить ся про Антона Кобилянського, Федьковичевого товариша].

Ч. 149.

Лист Т. Маркова до Федьковича.

(Виїмки).

19. 7. 1874.

Я маючи теперъ бôльше вôльного часу пишу Тобѣ где що обширнѣйше — що ся тутъ у насъ въ Львовѣ діе. . . . .

. . . . Въ Львовѣ пануе теперъ тишина — нечувати нѣчого, майже всѣ порозѣждали ся на празники . . . .

. . . . . Свѣтлая просвѣта вразъ съ Бесѣдою спочивае теперъ — и якъ здае ся задрѣмала — бо жаднои вѣдомости о собѣ чути недае. — Бувъ емъ сими днями кôлька разôвъ на Бесѣдѣ — однакъ дуже мало заставъ емъ тамже — и то самихъ якъ повѣдае старшихъ братей, ôтъ котрихъ годѣ що довѣдати ся, якъ ся съ Тобою рѣчъ мае — понеже оденъ ôтсилае мене до другого — говоря — що о семъ нѣчого му не есть извѣстно. — —

Дай знати — що чувати съ Твоимъ процесомъ — котрий Тобѣ Просвѣта виточила — хто властивеесть на тимже подписаній и о що имъ ходитъ. — Сподѣй ся нинѣ добра — коли свой свого рѣже та пече — ажь до остатнои кроплѣ житя. --

Т. Марковъ.

Ч. 150.

Лист Теодора Маркова до Федьковича.

Львôвъ 5 10 1874.

Дорогій Друже!

Удовлетворяючи желанію Твому — посилаю Тобѣ 6 книжочокъ, — котрѣ Просвѣта видала пôсля Твого ôтѣзду зъ Львова — неменьше и 10 аркушѣвъ желаемого черезъ Тебе паперу. —

Желанія мои — съ Тобою видѣти ся въ Твоей сторонѣ — немогли прійти до скутку — бо годѣ — рада бы душа до Раю — але грѣхи непускаютъ, таке то и мое.

Будь ласкавъ напиши обширно — якъ ся Тобѣ поводитъ — що порабляешъ — и якій конецъ взялъ процесъ съ Просвѣтовъ — бо ту годѣ ся ôтъ кого що довѣдати — а Ти анѣ рушь — щобись хоть троха щось написавъ.

Т. Марковъ.

Ч. 151.

Лист М. Драгоманова до Федьковича.

Кіевъ, 1874, Сентября 28.
Кузнечная, д. Консенсіусовой.

Високоповажний Добродію,

Дуже давно писав я Вам, та не маю одвіту. Недавно послав я через Бучинського до Вас I т. »Историчн. пісень Малор. Народа.« Надіюсь, що вже Ви його получили, як рівно й »Записки Югозап. Отд. Геогр. Общ.«, що були Вам вислані у свій час. Ці видання. надіюсь, показують, як нам украінцям дорогий етно-

графичний материял прикарпатський. Ми б усі були Вам безмірно вдячні, як би Ви доставили те описання Гуцулін, якого программ Ви нам доставили.

А поки я обертаюсь до Вас з такою просьбою. Ваші поезиї були видані окрімними книжками, а проза ні. Особливо українській публиці зовсім не можна познакомитись з нею, бо галицьких видань, як Мета, Нива, — у нас не знайдете й 5 екземплярів повних. Для того я задумав зібрати їх и видати книжкою у Києві, — що осягало би тут двійну ціль: разом знакомило би нашу публику з талантливійшим писателем у Галичині и доказувало би моральну звязку України з Галиччиною. Тепер я прошу Вас: 1) позволити зробити таке видання: формальностей ніяких не треба буде Вам робити, бо конвенції литературної у Россії з Австрією не ма. 2) Написати для предмови коротеньку Вашу біографію. 3) зробити перевод тих слов гуцульских, які трудні для нас и які я Вам пришлю, вибравши з книги. 4) Написати список Ваших повістей, що-б бува я чого не пропустив.

По сіому бувайте здорові.

Ваш прихільний и покірний

М. Драгоманов.

Адрес мій, як написано у горі. —

[Дописка Федьковича: E(ingelangt): 15/10 1874].

Ч. 152.

Лист Богдана Пюрка до Федьковича.

Високопочитаний

Добродію!

Міклосич, професор славяньских языків и литератур на университеті у Відни, занимаєсь ревесно розправою над идіомом циганьским. Просив мене тому, що бим постарав ся єму о усякі матеріяли того-ж идіому. Знаючи, що у Вас на Буковині знаходять ся Цигани, смію просити Вас в имени того-ж ученого, щоб постарались ласкаво о такі матеряли (слова́, байки, приповідки, оповѣданя, схеми деклинациї имен, конюгациї и проч.).

Будучи недавно у Відни я споминав Міклосичови про Вас, а він просив мене написати до Вас. За подібний збірник обіцяв не тілько назвати Ваше ч. Имя у своій розправі, але надто ремунеровати Вас, єсли би Ви сего жадали.

Будьте-ж ласкаві написати мені зараз по отриманю сего, чи приймeтесь сего труда, щобим міг завчасу до кого иншого, коли Ви мені сего відмовите —

Сподіючись незабавом читати Ваше миле письмо остаюсь з великим почитанєм

Ваш

Богдан Пюрко.

учитель при гимназ. академ. у Львові.

Дня 25/11. 74.

Ч. 153.

Лист Драгоманова до Федьковича.

Високоповажний Добродію,

Вибачте, що трохи не з разу пишу Вам одвіт: треба було дещо виправити.

Дуже дякую Вам за дозвоління видати Ваші повісти. Я вже виписав, що було у Меті 1863 р., у »Ниві«, »Вечерницях«, надіюсь поповнить »Правду« й вибрати відтіля, що було Вашого. Але усе таки прошу Вас дуже нагадати, може що забув, або не було під рукою. Як що є рукописного, то будьте ласкаві пришліть у купі з біографією. Як плату за право видання посилаю Вам тепер 60 рублів, або 100 гульденів. У свій час пришлю Вам росчот усього накладу.

Про описання Гуцулії тепер, поміркувавши з приятелями, можу сказать так: Поки діло не готове, не політично про ніого говорити у геогр. товаристві, которе має доволі ворогів, але приватно можу Вам вислати 100 гульденів зараз, коли напишете, що пристаєте до цілого діла, як аванс. Программа, що Ви прислали ще торік, дуже гарна, й коли Ви на неі наберете материялу, то книжка вийде интересна. За чисто географичними дрібьязками не женітесь. Мовою пишіть

своєю. — Через кілька часу можно буде спромогтись ще на 100 гульденів на Опись Гуцулії.

Книжки Вам одсилались попереду по Вашій адресі у Путилів, напр. видання географичного товариства. Але як од Вас не було одвіту, то я послав »Историч. Пѣсни Малор. Народа« на имя Мелитона Бучинского у Станіславів. Цей мені теж нічого не одвіча. Будьте ласкаві, запитайте його листом, чи получив він посилку й попросіть, хай вишле Вам екземпляр. Тепер посилаю знов по Вашій адресі Чумацькі пісні й деякі дрібьязки. Звістіть мене, будьте ласкаві, чи получили?

Ваш

Мих. Драгоманов.

[Записка Федьковича на листї: E: 30/11 1874, Antw. 30 1 1875. Крім того олівцем мабуть дати побуту Ф-ча у Львові: (7 перечеркнено) 11. Juli 1872 nach Lemberg. 1 Okt. 1873 nach Hause].

Ч. 154.

Письмо з „Просьвіти" до Федьковича.

До ВПочтенного Пана Юрія Федьковича.

Выдѣлъ товариства »Просвѣта« упрашає о скорое заплаченє належитости за книжку взяту дня 2 вересня 1873, ч. 457 въ сумѣ **2 злр. в. а.**, а евентуально о зверненє книжки.

Львôвъ дня 16 руск. листопада 1874.

Вôдъ видѣлу товариства »Просвѣта«

В. Федоровичь

голова.

Адреса: Товариство »Просвѣта«. Львôвъ. Пôдвалє, ч. 7. н.

Ч. 155.

Лист Федьковича і відповідь М. Бучинського.

I.

Добродію!

Пише мені п. Драгоманов с Кієва, що вже давно післав через ваші руки важні и догогі книжки для мене, котрих мені дуже скоро потрібно.

Жаль мені, що мушу і я тут повторити слова п. Драгоманова: яко то дуже дивне и не хороше діло есть, чужу власність собі затримати. — — —

Федькович.

Путилів, 7 Декемв: 1874.

II.

Добродію!

Екземплярі збірника п. п. Антоновича и Драгоманова, прислані мині без окремих ургенсів и поручень від книгарні Левинка, я розсилаю тогді, коли мині догідно.

Посилаючи Вам сёгодня Ваш томик, лишаю брутальні заключеня Вашого листа без дальшого одвіту.

Станіслав 9 Грудня 1874.

Бучинський.

1875.

Ч. 156.

Лист Юліяна Романчука до Федьковича.

У Львові 17/1 1875.

Високоповажний Добродію!

Не мало вже часу проминуло, від коли Ви опустили Львів та Львівску громаду Русинів щиро Вам прихильних. Ми надіялись тогді, що небавком знов до нас вернете — між тим се не сталось, а непорозуміне, яке опісля наступило між Вами и Просвітою, фізичний спершу проділ зробило майже и моральним...

Не знаю, на кого Ви гніваєтесь. Гадаю однако, що не на мене. Як довго Ви були у Львові, я, яко щирий Ваш прихильник н почитатель Ваших заслуг, не тілько старав ся удержувати з Вами сам добрі взаємини, але такі взаємини утворювати між Вами а рускою громадою, — и тепер не бажаю нічого так сердечно, як щоб між Львівскими Русинами и Вами була

така сама щирість та сердечність, як ще за давних літ. Се ж однако найбільше від Вас залежить...

Простіть моій щирости, але я не можу инакше як лиш отверто правду казати. Коли б Ви, будучи ще у Львові, не відсували ся так від громади, не жили самітно мов пустельник, коли б були більше обертали ся між нами, котрі щиро урадувались Вашим приіздом до Львова, и наконець, колиб Ви хоч трошка менше були дразливі на деякі слова або поступки, котрі може нерозважно але не неприхильно до Вас були висказані або сповнені: сердечна приязнь між нами а Вами була б и до нині ні на волос не розірвалась...

Не пригадую собі добре, який лист від »Просьвіти« писав до Вас п. Вахнянин. Може бути, що форма листу могла бути делікатнійша, хоч певне ніхто не хотів Вас образити...

Виділ »Просвіти« як давнійший так і теперішний, сприяє Вам щиро и жалує, що між ним а Вами стало непорозуміне. Однако инакше не могла зробити, як зробила. Що деяких книжочок, Вами зладжених, не приймила — се не є ще ні яким закидом против Вас. И найзнаменитший автор не є ві всім досконалий: всі віддають таким книжочкам, як »Фармазони« и и., приналежні справедливо заслуги: — але не можь жадати від »Просьвіти«, щоб приймала и книжки для неі неприда́тні. Впрочім я пригадую собі, що обраховувано на виділі Просвіти весь матеріял достарчений Вами — так придатний як и неприда́тний —, и не ставало ще багато до того, який Ви зъобовязались були достарчити. А треба ж зважити, що від смерти Лавровского »Просвіта« мусить дуже докладно рахувати ся и дуже щадити, бо сойм чим раз менші дає підмоги: не, як давнійше 5000, — але тамтого року вже 3000, а сего лише 2000, и то виразно застеріг, щоби сі гроші обертати тілько на видаване книжок шкільних!...

Так здає ся, бачите й самі, що Просвіта насупротив Вас не провинила, а що Ви за скоро поступили, зриваючи з нею всяку звязь. Давнійші відносини не дадуть вже вправді вернути ся, бо »Просвіта« матеріяльно не в стані тепер такий контракт як давнійше

з Вами робити, але моглиби-сте, н. пр. на мої руки (або на чиї хочете) прислати свої праці для »Просвіти«, котрі вона б (по 15 зр. до 20 зр. від аркуша друку) ремунерувала. Я гадаю, що се було б для обох сторін користно, особливо ж для Вас... А маєте и так книжки »Просвіти« де які у себе, то би-сте після них може де-що написали (я розумію тут книжки помічні, котрі Просвіта для Вас закупила, німецькі etc.: як би-сте не хтіли приймити мого проєкту, то »Просвіта« запевне буде домагати ся від Вас відданя згаданих книжок).

Така є моя гадка. Вірте мені, що походить вона з душі, бажаючої добра та гаразду не тілько загальній нашій справі, але й щиро прихильної до Вас и желаючої, щоби Ваші великі спосібности не йшли марно.

При сій нагоді я ще маю особисту (коли се мож назвати особистою) просьбу до Вас. Я обняв тепер знов редакцию »Правди« (котру був на якийсь час покинув). Коли-сте ще були у Львові, були-сте так ласкаві, що давали-сте мені деякі матеріяли, именно поезиї, для »Правди«, и обіцяли-сте, скілько мені треба буде, давати. Отже ж пригадуючи Вам сю обітницю прошу Вас сердечно: пришліть що маєте, чи поезиї чи яку повісточку (які-то повісточки Ви так гарно знаєте писати) до »Правди«. Покинувши працю для Просвіти, маєте більше часу, и певно не оден цінний твір спочиває в Вашій теці. Впрочім поезий Ви мали ще багато, будучи у Львові. Так пришліть мені, прошу, тілько багато (почту, розуміє ся, заплатить »Правда«). Не можу Вам вправді обіцяти за те яку ремунерацию, але якби се лиш яким небудь способом оказалось можливим, то певно и на тоє можете рахувати.

За сим бувайте здорові. Прошу о скору и ласкаву відповідь, и пишу ся Вашим щирим покірником

Юл. Романчук.

Моя адреса:
Юліян Романчук, учитель ґімназияльний у Львові, ул. Зацерковна нр. 4.

Ч. 157.

Лист Ом. Партицького до Федьковича.

Високоповажаний Пане!

Проф. Романчук уділив Виділови »Просвіти« сю радістну звістку, що Ви, хоч и в віддаленю, не забуваєте на нас и заєдно около популярних книжочок заходитесь. Виділ »Просьвіти« поручив мені просити Вас о дальшу поміч для товариства. Малі непорозуміня, які через треті особи повставали, нині чей не повторять ся.

Зъ давнѣйших праць Ваших деякі надруковані в Читанках для шкіл людових, дещо помістили ми в Ластівцѣ, инше перейде до дальших Читанок популярних. Тепер нам конечно потрібні книжки змісту одностайного, н. пр. историчні, землеписні, правничі, о здоровлю, о вихованю дітей, и таке инше. Пересилаємо Вам наші виданя сегорочні и книжочку коломийску »політичний катехиз«. Ся послідна книжка написана не в нашу користь, и добре булоби скласти катехиз для народу одповіднїщий, куди ліпші засади и поученя ріжнородні моглиби війти. Добра була би також книжочка о вихованю дітей и о житю честного отця родини. Я думаю, що на підставі Квітчиної Марусі така книжочка дала би ся написати. Виділ Просьвіти робить також приготовленя до видавництва популярної газети (з роком 1876) и хоче в тім ділі запевнити ся и Вашої ласкавої помочи. Деякі матеріяли, Вами торік для Просвіти зладжені, пригодять ся для газети дуже добре.

Ото в короткости наші гадки та заміри. Списав я их уривково, без звязку, без окраси — але с щирого серця. Приймітъ від усіх нас уклін та поздоровленє.

Вам щиро преданний

Ом. Партицкий.

5. Марця 1875.

Теперішня адреса Просвіти: Львів, Підвалє. ч. 7.

Ч. 158.

Лист Омеляна Партицького до Федьковича.

Високоповажний Добродію!

Посилаємо Вам дві умбри з підставами, чи якъ тамъ оно зове ся. — Умбри з лякированої бляхи нігде ту не дістане.

Ґудзики також засилаємо для проби, а Ви ласкаво донесіть, як и кілько их буде треба. Не великий для нас труд вступити по дорозі до склепу.

Товариство »Просвіта« великих жадань до Вас не має, бо материялів для »Просвіти« и для школьних книжок лишили сте нам при відъїзді досить много. Для вирівнаня невеличкої, як думаємо, залеглости будьте ласкаві спорудити яку малу книжочку для народу. За всі дальші ремунерациі (? праці) предкладаємо Вам окремі після сил наших ремунерациі.

Що до объєму книжок, то Просвіта Вам міри визначити не може. Як, Добродію, думаєте, так и чиніть. При великім кружку сельских читателів нині и більші дільця розходити ся будуть.

П. Романчук читав нам Вашу пісню »Страж на Руси«. Се дійстно поезия величня, пориваюча, а в ній різько висказаний наш народний програм. Однакож друкувати — редактори трохи боять ся. Щось так причуває ся в тій пісни якби похід збройний. А и те ще заходить, що Правда висилає ся в Росию та могла би по надрукованю тої поезиі утратити почтовий дебит. —

Мав би я тепер одну орудку до Вас в власнім моїм ділі. Я з другим півроком видавати буду газету для учителів сельских. Попри школьних річах хотів би я утворити й фелєтон белєтристичний. Отож велику честь зділали бъ Ви мені, наколи б я в первих зараз числах міг помістити Вашу яку повісточку, та єще — єсли можна — з учительского житя! А може зложили б Ви яку пісню школярску на взір »Співанника« — я єі надрукую в газеті враз з нотами.

Даруйте, що Вас власними справами клопочу. Я маю тверду надію, що просьбі не відмовите.

Клоню ся низенько и пишу ся всігди з поважанєм
24/3 1875. *Ом. Партицкий.*

П. Ганкевич здоровить Вас од щирого серця.
П.

Ч. 159.

Лист Юлїяна Романчука до Федьковича.

У Львові 6. Цвітня 1875.

Шановний Пане!

Простіть, що я на Ваш лист так довго не відписував. Але що дотикає ся справ »Просвіти«, то я сказав п. Партицкому те, що Ви писали, а він, яко заступник голови сёго товариства, сам від себе вже Вам писав. Я сам тілько все маю робити, що й не знаю, до чого братись и звідки часу взяти, щоби всё зробити. А ще й до того я дві неділї слабував та лежав в ліжку. Тож и не міг скорше взяти ся до писаня.

Перед всім дякую щиро та сердечно за присилку поезий. Три з них, як єсте вже певне бачили, вже надруковані у 4-ому н-рі »Правди«. Прочі помістять ся пізнійше, однако мусимо їх ще добре переглянути для того, бо деякі з них, здає ся, вже були друковані. Навіть з тих 3-х, котрі були поміщені тепер в 4-ім н-рі »Правди«, перша и друга, як кажуть, вже десь були друковані, бо навіть оден чоловік, дїставши сей н-р до руки, скоро зачав першу поезию читати, виголосив її дальше на память. Однако я ще не міг дійти, де вона була друкована. Очевидно, більші поезиї Ваші знаємо добре, а декотрі з них майже и на память; але дрібнійші річи часом забувають ся... Очевидно, и Ви мусіли забути за сі поезиї... Впрочім, що сі поезиї, хоч би и були вже поміщені, в другий раз надруковані в »Правдї« — то сей оден раз ще нічого не шкодить. Однак більше не випадає поміщувати вже друкованих кусників в ґазеті, инше зовсім дїло в книжці. Тому и здержуємо ся від поміщуваня инших Ваших поезий. Правдиву радість зробили-сте нам, присилаючи свою

»Страж на Руси«. Коротко, а сильно и ядренно. Я показував сю поезию многим, та кождому дуже а дуже сподобалась. Роздумували ми довго, чи не дасть ся вона в »Правді« помістити — та от яке діло. »Правди« иде 80 ексемпл. на Украіну, а там, розуміє ся, не можна сеі поезиі заслати задля строфи о білім цари. — Готові би за се »Правду« раз на завсігди там заборонити. А и в Галичині готов суд видати процес, вправді не за »білого царя«, але за »лядского пана, неситого крови«. Змінити ж не можна — шкода: бо поезия дуже богато би втратила. Але може якось сему зарадимо. У тих ексемплярях, що посилають ся на Украіну, випустимо строфу о білім цари, лише випунктуємо іі. А у тих ексемпл., що для Галиччини, випустимо слово »ляцкий«, а лише випунктуємо єго. Так може дасть ся полатати.

Тілько оден клопіт маю. Читав я Вашу »Руску Страж« в ріжних часах і ріжним людям. Раз оден хотів конче відписати и напирав ся так дуже, що я наконець вирізав єму той кусник з Вашого листу, де була ся поезия написана, и дав єму, а він мав відписати и зараз на другуй день мені віддати. Між тим я власне на другий день заслаб и дві неділі пролежав в ліжку. Коли ж вставши я питаю за поезиєю, не можу єі назад дістати. Найгірше, що не памятаю навіть напевно, кому я іі дав — бо кількох мене о ню просили. Я може таки відпитаю але тим часом прошу Вас дуже: не гнівайте ся за се, що сталось: причина сеі неосторожности власно велике уподобанє Вашоі поезиі, задля котрого кождий іі хотів мати. Будьте ласкаві, перепишіть іі ще раз и пришліть мені як найскорше. Я, як кажу, буду старати ся помістити іі в »Правді«: але, хоч би и не те, то як же би се було, як би Львівскі Русини сеі пісні не мали! Ми іі и співати будемо на яких вечерницях в Рускій Бесіді. Простіть, прошу ще раз, мою неосторожність и пришліть, а я вже сам перепишу, а недам оригіналу з своіх рук

Як би-сте мали ще що для »Правди«, що-небудь, чи поезию, чи повісточку, то прошу дуже, присилайте. За те, як би Вам було чого треба, може яких книжок

Вам пожичити, або щонебудь, прошу тілько написати до мене, а я все зроблю, що тілько буду міг.

А за сим бувайте здорові, прийміть щирий поклін и уповане від Вашого сердечного прихильника

Юліяна Романчука.

Адреса до мене: Ulica Zacerkiewna, N. 4.

Листи прошу не франковати, се належить до редакциі, котра и дуже радо франко оплатить.

Ч. 160.

Лист Ом. Партицького до Федьковича.

Високоповажний Пане!

Рад би я, щоб письмо се прибуло до Вас єще перед святами та застало в добрі та здоровлю и пожелало веселого »Христос воскресе!« Нашим Русинам, завірте, тяжко було довідати ся, що Ви на тифус захоровали. Нехай пропадає ледащий!

Біду я собі накликав з тими дашками, що післав до Вас на щот Просвіти. Се зділав я с конечности, бо дашки дуже маленько коштують, а купець, хто знає, чи не відміняв би був замовлену виснлку.

Не гнѣвайтесь, Добродѣю, що посилаю до перегляду дільце німецке »Lehrer Manhart«. Се діло приписане для лектури в наших семинариях учительских. Мені би дуже наручно було, якби повість Ваша увзглядпила гдеякі гадки, висказані одним з найлучших педагогів нашого віку. —

До »Просвіти« навідують ся часто — письмами и устно за »Казкою про бѣлого коня вѣщуна, золотогривого, або: Як то царівна Єлена за старшого чорта віддала ся, и що она у пеклі виділа.« Видане казок Ваших уже вичерпане, чи не могли би Ви ласкаво горішну казку Просвіті надіслати? Через неувагу коректора надруковано, що она вийшла, а тепер показуєсь, що ся звістка єще передвчасна. —

Приймiть щирий поклон и поздоровлене
від Вашого слуги

Ом. Партицкій.

Львів 22 Цвітня 1875.

Ч. 161.

Лист Федьковича до Ом. Партицького.

Путилів. 18/6 1875.

Пане ласкавий!

Не во гнів, що на честний Ваш лист від 22/4 так нескоро відповідаю. — Причина того є Довбуш, котрого'м по німецки написав, а бувше з ним сими днями у Найбавера у Радівцех, хочу ще раз переписати, и с кінцем с. м. до Відня до друкарні відослати, де конец Авґуста готовий буде.

Як тілько зідошлю німецкий манускрипт до печатні, так зараз берусь єго на руске переводити, и думаю до кінця Юлія готовий бути, вітак зараз пішлю єго Вам, щоб у Ваші ґазеті у фелєтоні, єсли ласка ваша, друковавсь.

Довбуш удавсь мені так добре, що и Найбавер и всі, котрим єго читав, не могли надивоватись и велику фурору мені віщували. Найбавер кладе єго над Шілєрового »Wilhelm Tell« и каже, що и Шілєрови рідко у котрі драмі всі характери так удались, як мені у Довбуши. —

Питаю Вас, пане ласкавий, чи будете ласкаві приймити руский єго перевід у Вашу ґазету? — Що не мете мати причини, ним встидатись — за се Вам ручу. — А ще Вас прошу, чи не ласкави би Ви були приймити хоть 200 німецких еґземплярів на перепродаж? — Я про се тиму у Вас уже теперь питаю, щоб до друкарні написати, аби Вам впрост до Львова тілько примірників післано, кілько думаєте, що у Вас в Галитчині розійдутся. —

Як тілько перевід Довбуша скінчу, так зараз берусь для Просвіти писати. — Що — то ще и сам не знаю. — У перед ту казку, що ви мені про ню пи-

сали. — А як у Просвіти відробюсь, так зараз берусь до траґедії »Гонта«, котрої плян вже маю готовий. — По тому думаю видати німецкі поезії, а вітак траґедію: »Кара Дёрді«. —

А за сим словом, пане ласкавий, кланяєсь до Вас у добрім здоровю и просить о відповідь

вірний ваш слуга

Федькович.

[Дві картки листового білого паперу].

Ч. 162.

Лист Т. Маркова до Федьковича.

(Випимки).

Львôвъ дня 25/6 1875.

Дорогий Друже!

Листъ Твôй зъ дня 22/6 с. р. отримавъ емъ вчора т. е. 24/6, и неувѣришь, дорогій мой Друже, якъ велику утѣху менѣ справивъ, тимъ бôльше, що бувъ емъ майже переконаний, що Ты съ мною може назавше розбратъ взялъ есь: щомъ бувъ въ злой вѣрѣ, переконавъ есь мя черезъ Твôй листъ. — —

Бернади зъ ôттамъ випровадили ся — заразъ до поблиського дому — а тамъ уже возводить ся новій гмахъ — о 2 поверхахъ. Стара Бернатова спродае тютюнъ та хлѣбъ въ будцѣ содовой — котра ту при шинку въ поблизости стояла — vis a vis лазнѣ Духеньского — а Бернадь сидить цѣлѣсѣнькій день на колектурѣ. — Дуже часто споминають о Тобѣ, и питають ся, що порабляешь . . . .

. . . . Тѣшить мя дуже — що Тобѣ Твôй Добушъ удавъ ся — дай Боже, щобы хоть принаймѣ Тобѣ теперъ уже засвѣтило сонце — бо для мене вѣдай нѣколи не зійде!? Що ся касае друку Добуша въ рускôмъ язицѣ, то радивъ бымъ Ты удати ся до Просвѣти — а особливо — до самого Федоровича — бо зъ Школовъ зачинати — то може бы такъ скоро не могло вийти на свѣтъ.

Якъ будешь до мене писати — то прошу Тя — незалиши мене завѣдомити — на якой позѣ Ты теперъ

съ Просвѣтою стоишь — чись цѣлкомъ съ нею зôрвавъ — або чи писешь и теперь що до неи . . . .

Т. Марковъ.

Ч. 163.

Лист М. Драгоманова до Федьковича.

Високоповажний Добродію,

Пишу тепер до Вас коротенько, длятого що надіюсь побачитись з Вами, бо думаю через Кути перебратись в Угорщину так, коло 30. ч. с. м. Напишіть, будьте ласкаві, чи застану Вас дома? Мені б треба було переглядіти у купі з Вами спис слів, що вибрані з Ваших повістей, котрі тепер печатають ся у Києві. Адресса моя у Станіславів, poste restante.

Ваш щирий

М. Драгоманов.

20 серпень (1875 р.)

[На обороті чистої картки листа Федькович дописав: E(ingelangt) 24 8 1875. Beantwortet am 25 8 bejahend. — Тут і рецепіс на сей лист до Драгоманова у Станіславові].

Ч. 164.

Лист Федьковича до М. Драгоманова.

Вельможний Пане!

З несповітою радостею Вас дожидаю! Лиш то одно мені жаль, що у моїй прості гуцулскій хаті не матимете тоі вигоди, на яку призвичаєні. – Але Бог батько!

Вірний Ваш слуга

25 8 [1875]. *Федькович.*

[Дві картки листового паперу. На них, крім листу Федьковича, списаний лист Драгоманова до жінки про подорож в Карпати. Пор. Австроруські споминн, стор. 359 і дальші. Власність М. Павлика].

Ч. 165.

Лист Федьковича до М. Драгоманова.

Вельможний Пане!

Посилаючи Вам обітцяні пісні, бажаю Вам щасливої дороги! — Коли ласка Ваша, напишіть мені с Кієва про те, що ми говорили. — Не забудьте и на чай! —

Ваш вірний слуга

2/9 1875. *Федькович.*

[Одна картка листового паперу. На оборотній стороні написана поезия п. з. Трембітарь, пор. том I, ст. 554. — Власність М. Павлика].

Ч. 166.

Листи Ізидора Фрідриха Заверквеля до Федьковича.

Із. Фр. Заверквель почав 1875 р. в літї видавати часопись Bukowinaer Rundschau з літературним додатком Bukowinaer Unterhaltungsblätter. Листами з 6. січня і 15. лютого просив він Федьковича о поміч. На сїм другім листї написав Федькович:

Saubere Zumuthung das! — Arbeite mit an einem politischen Blatte, und kannst weder deßen Tendenz noch dessen Programm!... Das wird wohl eine schöne Redaktion sein, das! шити пороти — би більше роботи! —

З боку дописки: E(ingelangt) 17/2 1875.
Bea(ntwortet): 18/2.

Здасть ся, відповідь Федьковича була подібна, як у сїй замітцї. Але в листї з 15. марця пише Заверквель, що вже від усїх буковинських письменників має відповіди, а від Ф-а ще нї. В серпни 1875. появило ся перше число Bukow. Rundschau — і з тої нагоди в листї з 21. серпня Заверквель знов просив о поміч для фейлєтону. Федькович — як сьвідчать почтові рецепіси, післав потім до Buk. Rundschau два листи, 26/8 і 8/9 1875, мабуть з дописями. З них одна поміщена в „Buk. Rundschau“ 1875 р. ч. 2. з 1. вересня п. з. Aus dem Huzullengau. Хоч Федькович тут не

підписаний, але в його листах є частина материялу до сеї дописи, а іменно лист гр. кат. пароха з Красноїлн, Івана Каратніцкого, котрий у своїй безконечній наївности, по смерти правосл. митрополита Бенделлї 1875, радив правосл. пароховп з Дихтинця Кантеміровп збирати підписи на просьбу православних до цїсаря, щоб він митрополитом зробив Мих. Малиновського зі Львова! Тим способом — каже — злучились би православні з Римом і доступили би спасеня души. „Was sagen Sie nun dazu? — питає ся Федькович. — Und verdient dieser höhere Blödsinn nicht zur Belustigung Ihrer gewiß zahlreichen Leser abgedruckt werden?«

Дальше пише Федькович про лихі сїнокоси в горах, повени Черемоша і величає кр. кат. сьвященика, Івана Левіцкого, що відходив з Путилова.

Більше дописий або фейлєтонів Федьковича в Buk. Rundschau нема.

Ч. 167.

Лист Моріца Амстера до Федьковича.

Hochverehrter Herr!

Ich will Ihnen zunächst den Empfang Ihres heutigen wie das s einer Z(eit) den Dowbusch begleitenden ersten Schreibens bestätigen und sodann Ihnen meine Freude bei der mit großer Aufmerksamkeit sofort vorgenommenen Lecture des Werkes ausdrücken

Der Dowbusch, der mir die liebsten Reminiscenzen aus meiner Heimath wachrief, kann in mir nur den partheischen, begeisterten und deshalb kaum objectiven Kritiker finden, ich werde jedoch bemüht sein, durch Unterbreitung des Werkes den gewiegtesten Dramatikern, Ihnen s. Z. ein endgiltiges objectives Urtheil zu übersenden, dem ich das meinige beigesellen werde.

Ich hatte und habe die Absicht das Werk, dessen Vorzüglichkeit hoffentlich Jedem gefallen wird, dem Laube oder anderen Koryphäen vorzulegen und nachdem dieses bis nun wegen der Bädersaison nicht möglich war, werde ich bemüht sein, es bei der ersten Gelegenheit zu veranlassen.

Inzwischen zeichne ich und begrüße Sie mit aller Werthschätzung

Ihr Sie hochachtender Landsmann

Moritz Amster.

Wien, 13. September 1875.

Ч. 168.

Лист М. Драгоманова до Федьковича.

Кіевъ 1875. 6. Окт.

Кузнечная ул., д. Консенсіушовой.

Високоповажний Добродію,

Не сердьтесь на мене, що я місяць не писав Вам. З тиждня на тиждень одкладалась моя дорога в Одессу, а без того не міг Вам діла зробити і про діло написати.

У Києві тепер міста для Вас не ма, — та як би й було, то я не міг би Вам стати дуже у пригоді, бо мене оффиціально (министр через царя) вигнано з университета, — разом заборонено кликати і в Одесский и Харьковский, — а я, не захотівши податись сам у одставку, заборонив собі на довго і усяку службу оффиціальну.

З Одесси я вернувсь сіогодня. Там мені подали надію, що Вам буде місто у прогимназіи. Вас можуть допустити поки без испиту, — а за рік Ви його зробите. Можуть бути й приватні часи на лішних кондиціях, ніж у Вас. Напишіть лист до »Инспектора Одесской прогимназіи на Дворянской Улицѣ Константина Андреевича Пятницкого« и приложить, як що маєте, німецькі печатні Ваші писання і документи о личности. До Пятницкого пишіть оффиціально. Разом з тім напишіть неоффиціально до Алексѣя Александровича Андріевского (Одесса, на Ямской ул., д. Ставрова). До цього можете писати по малоруськи.

Повісти Ваші вже кінчаються в печаті. Я ще не виготовив тільки предмови.

Чай цими днями пошлю. Спасибі Вам за ласку.

Простіть, що тепер коротко пишу. Тілько що вернувсь и не спав ночі, в голові шумить.

Увесь Ваш

М. Драгоманов.

[Дописка Ф-а: Е, 27/10 1875].

1876.

Ч. 169.

Справа продажи „Повістий“ Федьковича.

Від п. Драгоманова дістав я до роспродажи »Повістей« Федьковича **149 екс**.

Передаю тепер п. В. Ганкевичеві се діло в слідуючий спосіб:

1) ще неспроданих ексемплярів . .	89
2) зр. 29 — за спроданих ексемплярів .	29
3) у п. Р. Заклинського в Станиславові є в продажі даних самим п. Драгомановим **15 екс** а післаний мною для о. Бодняря в Посічі **1 екс.**	16
4) у п. Гузара, ученика гимн. в Бережанах	5
5) »Просвіта« взяла через п. Погорецького для п. Гузара в Угнові	1
6) п. К. Горбаль в Тарнополі (взяв 10 екс., заплатив уже за 2 екс., а винен ще за . .	8
7) о. Ос. Барвиньский на кредит . .	1
разом ексемпл. .	149

Львів, 6/1 1876.

Передаю: *Л. Лукашевич.*
Отримав *В. Ганкевич.*

Ч. 170.

Лист В. Ганкевича до Федьковича.

I.

Львів 17/I 1876.

Шановний Добродію!

Пан Лукашевич передав міні гроші, рахунок і неспродані ексемплярі Ваших повістей. Гроші то є 29 зр.

післав я Вам аж колисьту, бо не знав, де Ви тепер пробуваєте и мусів ждати приїзду Барвіньского, щоб від него довідатися Вашу адресу.

Рахунок посилаю Вам нині, з рахунку сего видно, що 31 примірників роздано в розпродаж и не стягнено ще за них грошей, 29 прим. спродано за готові гроші, а 89 прим. ще лишилося. Як схочете, то займуся стягненєм грошей за згаданих 31 прим.

Що до позісталих 89 прим. то після моєї думки найлішше було би передати їх в розпродаж Просвіті. — Там вони хутше розійдуться, як в приватного чоловіка, бо звісна річ, що там люде за книжками шукають, а друге и через те вигіднійше мати діло з Просвітою, що се товариство, котре не зміняє мешканя, коли приватні люде виїздять зо Львова або що, и все оден на другого се діло здавати мусять.

Жду в тім ділі Вашого порученя.

Засилаючи Вам поклін зістаю з повним поважанєм

В. Ганкевич.

в канцелярії адвоката Краттера (Kratter) у Львові.

II.

Дописка на переказї.

W. Hankiewicz, Mickiewicz-Gasse N. 12. Lemberg.

П. Лукашевич передав мені 29 зр. ав. за розпродані повісти Ваші, котрі Вам посилаю. Рахунок висилаю Вам в осібним письмі, в котрім прошу також о диспозицию, що з рештою примірників робити маю. Засилаючи низенький поклін, зістаю з поважанём

Ганкевич.

Ч. 171.

Лист І. Воробкевича до Федьковича.

Високоповажний Добродію!

В другій половині сего року задумую видати руский альманах, щоб оживити нашу літературну ниву.

Бажаючи, щоб се діло вийшло соединенними силами, и знаючи щиру Вашу діяльність на рідній ниві словесній, удаюсь до Вас, Добродію, щоб були ласкаві причинити ся якою працею літературною до спільного діла.

В надії, що не схочете відмовите своєі підмоги, зістаю с поважаннєм

Ваш

Ізидор Воробкевич.

Чернівці, 3. (15.) февруаря 1876.

[Друк. у „Буковині“ 1909, ч. 46. Ішло о альманах, названий потім „Руська хата“, виданий 1876 р.].

Ч. 172.

Лист М. Драгоманова до Федьковича.

Львів, 1876, 21/II.

Високоповажний Добродію,

В осени писав я Вам з Київа про повісти Ваші і про місце в Одессі, — та не дістав од Вас ніякого одвіту. Тепер я в Львові, привіз з собою 150 екз. Ваших »повістей« з моїім »переднім словом про галицько-руське письменство« і 2 ф. нашого чаю. Посилаю тільки 1 екз. »Повістей«, — кілька брошюрок нових києвського видання и чай, а инше зоставляю на руки д. Лонгина Лукашевича, — в редакціїі »Правди«, — з тим, що він поступить з ним, як Ви звелите, пошле по способу, який Ви укажете. Дд. Лукашевич і Романчук совітують назначити ціну Повістей для Австрііі 1 зр. Це усе в Вашій волі, — бо яка буде виручка з продажу Ваших екземплярів, майе поступити Вам. Наклад видання мусить звернутись з тих екз., котрі продаються в Россіїі.

Я тепер йіду у Відень, де затримаюсь кілька часу, — і радий буду чим служити Вам, особливо до дальніщого видання Ваших творів.

Дуже поважающий Вас

М. Драгоманов.

Адрес: Wien, poste-restante.

[Дописка Федьковича: Е. 27/2 1876: в середині листу рецепіс на лист Ф-а до Д-ова з дня 27/2 1876, значить Ф-пч відповів зараз].

Ч. 173.

Лист Федьковича до М. Драгоманова.

Путилів, 27/2 1876.

Вельми честний пане и Добродію!

Ваш дорогий лист від 21. и посилку дістав, за що Вам великий спасибіг! — А на Ваш лист з 6. Октобра м. р. не відповів я с тоі причини, що Ваш адрес не знав, де Ви на ту пору у Києві будете. —

На мене, пане ласкавий, дуже велика біда склалась, и матбути треба буде з Австріі утікати, аби кремінали спасти ся. — Се не в жарт вам кажу, Добродію, а щиру истенну правду... Для тогож и молю-благаю вас на колінкох: напишіть як найскорше до Вашего друга у Одесу, чи в припадку можу до него поіхати и притулок дістати? —

Аж за надто, трохи не на смерть затурбований не пишу більше, лиш о ласку Вас благаю: не дайте пропасти!!! —

Молить Вас нещасний

Федькович.

Як писати-мете до Львова — то напишіть, що з моєми повістями нехай роблять що ім воля! — Єсли б прислали мені за них який гріш дороги ради... тоб добре! —

Щераз Вас(е) молю, Добродію: напишіть як найскорше в Одесу!!! — Меч над шиєв мені!!! — А лист до мене рекомандуйте!

(*Олівцем дописано:* Може б в Одесу зателєграфували? — а до мене также під:

letzte Telegrafenstation:

Wiznitz, Bukowina).

[Копія з копії М. Павлика. — Сама справа, котра так наполохала Ф-а, була, о скілько я міг довідати ся, в суді і скінчила ся без шкоди для Ф-а].

Ч. 174.

Телеґрама М. Драгоманова до Федьковича.

з дня 4. марта 1876.

Fahren nach Odessa zum Gymnasialprofessor Andrejewski, Jamskaja ulica dom Stawrowa, und sagen, dass Sie auf eine Empfehlung kommen —

Dragomanow.

[Федькович не їхав до Одесси, бо не було потрібно].

Ч. 175.

Лист Лонгина Лукашевича до Федьковича.

Львів, 7/3. 1876.

Високоповажний Добродію!

Мені лишив п. Драгоманов до розпродажи на Вашу користь 149 екс. Ваших »Повістей«. Я охотно рад Вам послужити в сім ділі, хиба що Ви самі не схочете та дасьте се порученьє кому другому; а то я про себе кажу Вам щиро, що хочу сим послужити Вам найохотнійше.

Властиво мало бути 150 екс., та як привіз до мене п. Драгоманов (з готелю), и ми перечислили — то найшлося тілько 149 екс.

Тепер же ходить ще о те, по якій ціні продавати: як знаєте, у нас книжка такого об'єма не може продаватися ніяк по 1 руб. або на наше по зр. 1·50, а що найбільше можна би поставити ціну 1 зр.

И так в практиці показується, що: що у нас гульден, то в Россиі рубель — и на оборот. Я в »Правді« сказав, що ждемо тілько назначенья ціни до розпродажи у нас и обвістимо се в ч-і слідуючім; тому будьте ласкаві написати мені зараз, чи годитеся на ціну зр. 1· — (я радив ся про се з п. Романчуком и другими), щоби розпродаж могла зараз розпочатися.

Потім будьте ласкаві мені написати, якими квотами минимальними пересилати Вам гроши — або чи тими грішми може в инший спосіб який розпорядитися схочете.

Ще одно: я думаю, що той запас розійдеться в не дуже довгім часі, и добре було б, як би потім Ви зробили другий наклад своім коштом в яких 1000 екс. Виданьєм я би займився и виробив би кредит в друкарні, на скілько би вона в теперішнім стані своім годна була кредитовати.

Так Ви напишіть ласкаво, як думаєте про се: то я би розпитався, що стояв би такий наклад, а потім можна би вже про дальше мірковати.

Вам щиро прихильний

Лонгин Лукашевич.

ulica Dominikańska, 4.

Ч. 176.

Лист Федьковича до редакциї „Правди".

Честна Редакціа!

Від 4 с. м., коли Вам Довбуша післав, та аж до великодної суботи нічого більш и не робив я, як думав и вештавсь по усіляких книгах над гісторієв Гуцулів, а результат посилаю Вам на вторім листі, с прісьбою, у переднім слові до Довбуша цілий початок аж по слова: »у б. м. 130 оселях« перемазати и сей новий початок помістити.

Про віщо не дали мені на мій лист ніякоі відповіди? — Я так дуже дожидаю!... Чи може цураєтесь мене? — — То хоть и се напишіть! — Просить Вас щирий Ваш слуга

Федькович.

Путилів,
19/4 1876.

[Пів аркуша білого паперу].

Ч. 177.

Лист Федьковича до редакциї „Правди".

Честна Редакціа!

У першім ділі, у пяті бесіді Довбуша, більше-менше у середині, прошу переиначити діальоґ межи

Олексов а єзуїтом у спосіб як слідує. — Ви вже догадаетесь.

Не во гнів!

23. 4. 1876. *Федькович.*

[Пів аркуша білого паперу].

Ч. 178.

Лист Федьковича до Ю. Ганїцкого.

(Czernowitz), 5. Mai 1876.

Hochverehrter Freund!

Die herzlichsten Glückwünsche zum theueren Namensfeste! — Und auch niemand führt den Namen dieses edlen Heiligen gerechter, würdiger als Du!.. Mir warst Du wahrhaftig ein Sankt Georg!... Dank! Möge Er Dir's lohnen!... Ich weiss aber — er wird's!

Fedkowicz.

[Передрук із Kleine Beiträge, 8].

Ч. 179.

Лист судї Авґустака до Федьковича.

(Виїмки).

Przemyślany, 17. 5, 1876.

Euer Wohlgeboren!

Verzeihen Sie, hochgeschätzter Freund, daß ich Ihnen bisher nicht geschrieben habe, allein dies kommt lediglich daher, daß ich Ihnen nichts Erwünschtes zu berichten hatte. Meine Bestrebungen, Ihnen in Lemberg einige Lectionen in den dortigen Convicts zu erschaffen, sind bisher leider erfolglos geblieben.

[І далї широко пише Авґустак про свої заходи, добути у Львові лекциї для Федьковича, та подає причини, чому тяжко їх найти: місця обсаджені до кінця шкільного курсу, займають їх іспитовані учителї і самих таких місць небогато].

Haben Sie nicht erfahren, ob, und welche Antwort an den Bezirks-Gerichts-Vorstand über meinen Antrag, Sie an Stelle Kuderna's zum staatsanwaltlichen

Funktionär beim dortigen Bezirks-Gerichte zu bestellen, gekommen sei? Zufolge des heurigen, mit Schluß 1875. aufgelegten Schematismus soll diese Stelle noch immer unbesetzt sein — das ist mir unbegreiflich. — —

Augustak.

Ч. 180.

Лист Корн. Сушкевича до Федьковича.

Львів 6 Червня 1876.

Високоповажний Добродію!

Шанобний лист Ваш з дня 1 Червня с. р. отримав я вчера и удавем ся зараз до теперішного редактора Правди п. Лукашевича, котрий освідчив, що Вашого Довбуша и Ваші повісти отримав, що за для ріжнородних занятій, котрі жаднпм способом не міг відложити, опізнився з відповідію на Ваші письма и що найдальше нині вишле Вам відповідь. —

Завідомляючи Вас о тім засилаю щирий поклін и остаю Вашим вірним другом

К. Сушкевич.

Ч. 181.

Лист Л. Лукашевича до Федьковича.

I.

Львів, 5/6 1876.

Високоповажний Добродію!

Давши Вам так довго чекати на відповідь, провинився я против Вас так тяжко, що ледви стало мені відваги відозватися до Вас.

Та вже ж таки Ви не подумаєте мабуть, що не відповідав я чи то умисне, чи то з лінивства... Просто звалилося на мене тілько всяких робіт громадських (а біда, що ексекутори над головою сидять), окрім редакцийного занятья, що я ради собі не міг дати и зовсім стратив голову (а вона ще мене до розтріскання болила з того, що мусів взяти помешканьє при »Бесіді« свіжо білене, малёване та лякироване), та й на

силу тілько здужав я »Правду« хоч яко-тако на час видати. Прийшлося мені и »Бесіду« перепровадити, урядити и до належитого ладу довести, щоби видержати конкуренцію з касином, котре заложили собі від цвітня в Народнім домі святоюрці з москвофилами — и допильнувати всіх реставраций мулярських, лякирничих и проч. А звалилося все те на мене, бо всякий у нас має то школу, то канцелярию — а я один тілько маю ніби-то »вольний час«. До того ж мусів я ще й взяти на себе рахунки товариства Шевченка (не роблено іх уже за два роки!) и працюю над ними з Сушкевичем.

А про те може був би я не спізнив відповіді так дуже, колиб дістав зараз Шафарика та й знав, що написати Вам про надрукованьє »Довбуша«.

Тимчасом ледви кілька днів тому, як антикварник вистарав мені Шафарика — а з »Довбушем« таке діло. Як самі бачите, в »Правді« я не маю місця и без того, бо застав уже розпочатий »Світогляд« и »Исторню«, та й годі тепер урвати. То як би я тепер на силу схотів був вміщати ще й »Довбуша«, було б в »Правді« багато різности, та з всего тілько гомеопатична доза, а »Довбуш« утратив би багато на своій вартости у читаючих, як би подавалося его що дві неділі по трошки через яких 7—8 місяців. Виж знаєте, що в нічім люде так не різняться, як в оцінюванью драм: часто таки зовсім компетентні люде о якімсь драматі видають суперечний осуд. И повість тратить багато в очах читателя, коли читає іі урвками, а драмат тим більше. Отже сі дві причини: брак місця и взгляд на некористь подаванья драми в невеличких урвках — не позволили мені взяти »Довбуша« в »Правду«. За те ж рад я був довести его на кождий спосіб до надрукованья в иншім якім виданью — без кошту и ризика. А надарялися мені два такі виданья: »Календарь« Академического Кружка и »Новорочний Буковинський Альманах«, що видає Данило Млака при помочі Олександра Барвінського. Академический Кружок хоч став уже українофильским за стараньєм Драгоманова, а все таки уживає ще до якогось часу старої

правописі; а до того хоч »Календарь« буде переважно беллетристичний, то все він менше поважний, як »Альманах«. Так я розпочав у Барвінського старатися, щоби він приняв »Довбуша« в »Альманах«, а коли обіцяного приїзду єго не міг діждатися, я переслав єму Ваш манускрипт — и дістав від єго кілька днів тому лист, що він рад взяти »Довбуша« в »Альманах«, та й що вже написав до Воробкевича, щоби він просив Вас поручити мені передачу »Довбуша« до »Альманаха«. Не знаю, як Ви там відповіли (мабуть здержали ся з відповідью, як міркую по листі писанім до Сушкевича); а я прошу Вас згодитися на просьбу Воробкевича, бо по моєму розуміню в »Альманаху« буде Ваш »Довбуш« мати на тепер найкористнійше можливе поміщенье. Згодіться, будьте ласкаві! не будете жалувати того, а публика наша певно радо читатиме новий плід музи Вашоі.

Пересилаю Вам оттут Шафарика, котрого по зробленім ужитку будьте ласкаві відослати мені, — передруковану з »Правди« Костомарова »Историю« и ч. 6-те »Правди« — як хотіли.

Тепер же пересилаю Вам ще й переняті у Романчука поезиі Ваші, а то раз по тому поводу, що Ви найлучше знати будете, що и де коли було вже надруковане, а по друге задля того, що по такім довгім часі може поезиі ті не здадуться Вам такими, якими би Ви іх випустили з своіх рук тепер, — наконець же по поводу залученого тут листу Кониського (Перебендя, Верниволя, Кошовий). Як що Ви не загнівалися на мене зовсім и схочете по перегляненю ті поезиі назад мені прислати, то будьте ласкаві назначити, що вже було друковане (бо »Правді« лучилось уже друкувати дещо по два рази), а то для мене була б велика праця доходити того.

Недавно появився новий том историі Костомарова — про Мазепу; я надіюся, що мені може пришлють єго з Києва. Як що Вам до »Мазепи« не за пізно вже, то я післав би Вам до прочитанья. Чи може Ви не дуже дбаєте про историчну правду в драматах? Шекспир не дуже дбав про те, и тому у єго так

багато фальшів историчних и всяких анахронизмів, а хоч він — Шекспир, то суть таки ще критики и литератори, которі за те хотіли б єго стягнути з тоі висоти. Та може я й не потрібно про се пишу: мабуть Ви самі знали, як до написанья такоі драми приготовити ся. А як що в литературніх працях треба Вам поради, то таки до Устияновича найлучше Вам обернути ся; єго адрес тепер: Kornel Ustyanowicz in Sereth, Bukowina. У нас у Львові нема ні одного чоловіка, що робив би властиві студиі литераторські — ми всі беремося за литературу тілько по-конечности.

Хотів я Вам при сім післати ще яко гостинець від редакциі Пражське виданьє Шевченкового »Кобзаря« в 2-х томах: та не маючи єго в переплеті (а то таке, тілько зброшуроване знівечилося б Вам там на селі швидко, закиль була б спосібність дати до переплету), я відложив се на другий раз.

Тепер же передаю Вам ще лист Кониського, а як що письмо єго для Вас може буде не читке, то я докладаю ще й відпись. Простіть, що я передержав трохи за довго у себе; все чекав, аж буду сам писати. Коли хочете, то можете передати свій лист через мене, бо я Кониському пересилаю кожде ч-о »Правди« в рекомандованім листі, — то спосібність маю. На кождий спосіб будьте ласкаві написати до Кониського хоч кілька слів тепер: що виготовляєте, чого він хотів, и мабуть в такім а такім часі зможете переслати — або напишіть про се мені, то я, пишучи до єго, передам.

Наконець мушу ще згадати про Ваш лист до Сушкевича. Не скажу, що Ви не мали причини оттак писати, але сподіваюся, що тепер, знаючи, в яких я оборотах, бодай трохи менше вважати мене будете виноватим.

Поставити »Правди« 5 арк. друку на місяць и доглянути так старанно корректи, як я се роблю — таки гаразд часу коштує, и се я мушу допильнувати передовсім. Та корректа ще не все: що даю до друкарні, треба прочитати, и коли не поправити, то бодай звести на одностайну правопись; а буває письмо не читке, що треба єго або переписати або хоч перема-

ловати олівцем, — инакше зецер не прочитає та на-складає такого, що не можна б собі ради дати з кор-ректою. Ще ж забув я сказати, що від 15. Мая до 20. Червця я вилосований на судью присяжного: як до нової розправи витягнуть з урни (все по 12 з-поміж 30), так сиди — и минувшої неділі прийшло мені три дні сидіти раз-по-раз.

До «Правди« зовсім ніхто нічого не має, тілько я сам один; ні якась громада, ні якийсь комитет ре-дакцийний — тілько я сам роблю, як уважаю за добре.

До великого гаразду попередня редакция та »Ко-митет« якийсь там »Правду« не довели: вона б мусіла або упасти вже зовсім, або перейти в инші руки — и коли вона не устоїться и в моїх руках, хоч я про те як найдужче дбаю, то мабуть ніхто не скаже, що я зробив їй конець, а хиба тілько скаже, що моя сила була за слаба, щоби »Правду« удержати, и треба було до того таки ще когось лучшого. Я не величаю ся більшою змогою, як попередній редактор мав, — я тілько весь час посвячаю »Правді« та й лучше дбаю про литературну єдність и одностайность з Україною. —

Щиро Вас поважаючий

покорний слуга Ваш

Лукашевич.

II.

Львів, 8/6. 1876.

Високоповажний Добродію!

Закінчивши отсе мій лист, що розпочав писати ще 5-о, я пригадав собі, що не сказав Вам нічого про розпродаж Ваших повістей.

Отже з отриманих 149 екс. я досі видав 50 екс., а остається у мене ще 99 екс.

З виданих 50 екс. заплачені досі 15 — за прочі 35 надіюся грошей незабаром.

Як будуть роз'їзжатися на вакациї академики, то я хочу роздати між них до розпродажі, та й надіюся,

що до 1. жовтня вплинуть гроші за все, и не останеться ні одного екземпляра.

Як що грошей Вам треба, то напишіть, а я в міру впли. пересилати Вам буду переказами почтовими: надіюся, що сими днями прийде з Станиславова може яких 10—15 зр., то вже було б до посилки 25—30 зр.

Кінчу, бо отсе приїхав хтось з України, и я — яко господарь »Бесіди« и редактор »Правди« — мушу знов ним занятись. Оттак-то рідко мине тепер весною який тиждень, щоби не приїхав який гість з України, а мені такий гість заберає 1—2 дні часу та відриває мене від роботи.

Ваш щирий прихильник

Лукашевич.

NB. Адрес мій все:
Krakauergasse, 14.

Вибачте, що пишу оттак на прихватки та недоладно, — а то инакше не дав би собі ради, хиба зволікав би ще дальше відповідь.

Ч. 182.

Лист Олекс. Кониського до Федьковича.

З Києва 11/23—IV. 1876.

Високоповажний Добродію!

Заходився оце я, що б видати два альманахи: один (може буде »Пашня«) з таких творів наших писателів, котрі не були нігде напечатані: другий (може назову его »Скриня«) з творів вже печатаніх. »Скриня« складуватиметця з 3-х томів. Перший том поезії, почнетця з Котляревського и міститиме найкращі образки усіх наших писателів-поетів. Бажаю я, що б »Скриня« була не тількі доброю и користною читанкою, але разом и короткою исторіею нашого письменства в XIX століты. Треба, що б перед кожнім писателем стояла его коротка житьепись. Виповнити се діло я зможу тілько за порадою и запомогою наших писателів: отже гадаю, що певно усі наши писателі згодятця зі мною

и запоможуть мені. Тим то обертаюсь оце й до Вас, Добродію! просячи Вашоі ласкавоі запомоги ось в чому:

1) Перешліть до мене що маете нового (ще непечатаного нігде) з Ваших творів стихами и прозою: се добро Ваше піде в мою »Пашню«.

2) Напишіть в »Скриню« свою автобіографию (ширше тіеі, що подав п. Драгоман) и вказавши що, де, и коли вперше було напечатано з Ваших руських творів. 3) Виберіть по своій уподобі и перешліть до мене, що вважаете самі за найкраще з Ваших поезій (котрі вже були печатані), що б я вложив іх в свою Скриню, тілько під кажною підпишіть рік, в котрому була написана. Пересилати треба рекомендованим листом, адресуючи так: Въ Кіевъ. Александру Конисскому. Большая Подвальная улица, домъ Спарро. —

Сподіваюся, добродію! що Ви не відмовите моеі просьби и не забарите мене Вашою відповідью.

Щиро поважаючий Вас

Олекс. Конисскій.

Ч. 183.

Лист Із. Воробкевича до Федьковича.

Мій милий пане!

Довідав ся я, що написали Ви драму »Довбуш« і дуже радбим, щоб сей твір прикрасив буковиньский альманах; тому-ж будьте такі ласкаві, мій милий Пане, і позвольте міні, щоб я той твір, котрий гарно репрезентував би обяв умислового розвою Буковини, в альманасі напичатав. Надіюсь також, що Ви, мій любій побратиме, мою просьбу не забули і для альманаха дещось єнчого написали.

Будьти ласкаві мені відписати.

Бувайте здорові

Ваш щирий друг

Исидоръ Воробкевич.

Чернівці, 13. (лат.) Юнія 1876.

P. S. Милий панібрате-товаришу, будьте ласкаві, споможіть нас новими творами, казав мені п. Мартиновичъ, що Ви так много пишити, загреміт новую пісньую, щоб всі дрімучі душі стрипинулись и з сна збудились, загриміт мов той Черемош у скали, загудіт черногірским вітром, а ціла Русь-сирота Вам во віки вдячна буде.

Ваш друг

Данило Млака.

[Друк. у „Буковині“ 1909, ч. 46].

Ч. 184.

Лист Л. Лукашевича до Федьковича.

Львів, 12/7 1876.

Високоповажний Добродію!

Несказанно мені прикро, що я знову цілий місяць забарив свою одповідь; та вірьте мені, що при найлучшій волі не зміг я знайти того трошки часу. Подумайте собі тілько, що я почавши від 1/7 до 8/7. — цілих 8 днів — без перерви засідав на лаві судьів присяжних, звичайно по 10 годин денно; а то й перед тим, від 15. мая, дуже часто був вилосовуваний. А роботи таки гаразд є — роботи механичної, убиваючої: поправляти і перемалёвувати та перерабляти нечеткі або неналежито викінчені манускрипти — потім корректа, експедиция, администрация и корреспонденция. До того присилка Костомарова »Мазепи« з Киіва також забарилася — прийшла аж при кінці Червця.

Посилаю Вам тут Костомарова, а яко гостинець від редакциі нове виданьє Шевченкового »Кобзаря«; долучаю також реклямоване ч. 10-е »Правди« и спізнено видане нове 12-е. — Шафарика и Костомарова коли мені відошлете в півтора місяця (1/9), то буде добре; я й так до того часу ледви буду мати змогу взятися за читаньє, а про тих, що позамовлялися у мене до випожиченья, байдуже мені. Коли ж треба б Вам ще довше, то також не завадить мені пождати

який місяць дальше на Костомарова, а на Шафарика хочби и кілька місяців.

Конського Ви особисто не знаєте, а як би его пізнали, то певно сказали б, що се душа добра й щира. Дарма, що вигадав справді кумедні титули до своіх видань: та воно ще не сталося, и він певно переміпить на лучше, коли звернемо на те его увагу. Затим же я Вас, ласкавий Добродію, дуже а дуже прошу, щоби сего доброго чоловіка не нехтували оттак, хоч его поетичний талант може й не по Вашому смаку, так як и другі декотрі люде не хотять его тенденцийній музі признати таку вартість, яку ій дають у нас загально, а в тім числі и я, и з неприязного нам табору Дідицький. Надзвичайний чоловік Кониський не є, але все таки талантливий, дуже патриотичний и робучий, — а таких людей у нас, хочби просто сказати, нема. Я мало таких щирих и сердечних людей стрічав и полюбив его з цілого серця. Велика шкода, що ему стала якась перешкода приіхати сеі весни до нас ; а то він певно був би у у Вас, и я пересвідчений, що Ви его знакомством не цурались би.

Казав мені Барвинський, що як Ви Воробкевича називаєте д у м н и м, так він з другоі сторони вважає Вас гордим и формальний страх має перед Вами, задля чого якось не ставало ему відваги писати до Вас. Отже знов мабуть тілько на позорах оперта перешкода до приязного відношенья в спільних змаганьях наших для розвою рідноі литератури. Знаю я з власного досвіду, що Воробкевич на ділі (не з позору) справді дуже собі чоловічок смиренний, несміливий, аж боязливий, — а Барвинський знає его ще лучше, до грунту.

Докладнійшоі адреси, як: Cornel Ustyanowicz, Artist in Sereth, Bukowina — ми не маємо и не уживаємо. Він там пересиджує у свого швагра, унiятського священника Шиха, та мабуть малює для тамошніх церков образи до иконостасів або може й має такі роботи для сусідніх сел. Він певно буде рад, коли Ви по поводу своіх творів драматичних заведете з ним корреспонденцию, и скілько я розумію річ та знаю Устия-

новича, то він в сім найлучше може Вам пригодитись: а то окрім єго й говорити не маєте з ким про те в крузі наших »літераторів«.

З щирою вдячностью приймаю теж Ваше ласкаве освідченьє, що писали б для »Правди« рецензиї творів драматичних. А тут зараз и єсть предмет: вже друкується другий том творів Устияновича — драми; може де під осінь и будуть готові. Я думаю, що й Устияновичеві наймилійшим буде, коли не хто инший рецензувати буде єго драми, а власне Ви. Як-що гадаєте, то може б згодитися на се вже тепер, а коли Ви може не хочете самі виступити з пропозициєю, то я би написав поперед Устияновичеві — и потім вже дбав би й про те, щоби достарчити Вам тих книжок, котрі були б Вам може ще потрібні задля лучшого пізнанья предмету драми.

Поезиями Вашими не міг я досі ще занятися, бо не було часу (а то мені треба буде й самому коло того позаходитися), и студенти тепер, під конець курсу заняті своіми екзаменами. Але по вакациях я таки зараз теє поладнаю.

Одповідаючи оттак по порядку на кожду точку Вашого письма, я вконець складаю Вам найживійшу подяку за щирий приязний привіт Ваш по поводу взятья редакциі »Правди« на себе. Дуже Ви мене своім любим привітом порадували в тій тяжкій грижі, яку мені наша »громада« від самого початку справляє. Мабуть Ви іі добре пізнали, сю любу »громаду«. Ледви десь пяте через десяте один з другим наше народнє діло трохи порозумів, и не знайдете двох людей, щоби о якійсь річі однаково судили (та який же то суд?!); одному здається, що те недобре и не повинно бути в »Правді«, а має бути так та теє; другий каже знов противно. То як би ім прийшлось догодити всім, треба би часопись видавати в двоє більшу; а писателів нема відки взяти, и кождий з тих крикачів відпекується, коли часом запрашаю, щоби мені яку небудь дрібницю написав. Мені ті интриги вже так докучили, що коли не наступить яка криза, я буду мусів покинути. Аби то ще чоловік бачив, що іх поводує

справді старанє о добрий успіх діла народнёго, то може би ще й зносив все в тім пересвідченью, що совістно робить те, що вважає за найлучше, а що єсть можливе; вже простив би те, що вони діло не добре розуміють, видячи, що вони теж совістно добра хочуть. Але ж мабуть Ви також їх пізнали досить: у кождого своє **Я** на першім місці, один другому чогось завидує, — коли зійдуться, то мов баби, зараз обсуджують неприсутних, — не згляд на добро веде їх в справах народніх, а якісь особисті интересси та приязні и неприязні, — свою ревность для діла все и передовсім тілько тим виявляють, що нападають на робучого чоловіка и завзято та упорно вмавляють в себе взаімно так довго невдоволеньє, аж ёму стане не в моготу видержати, хиба що буде хто такий податливий та **н і я к о в и й** (отсе у них идеал!), як Романчук, котрий своіми рутенськими причіпками псовав найкращі статьі Драгоманова...

На »Довбуша« я радив би положити ще таки своє имя, бо вже цілий світ знає автора здавна. А дальші вже як думаєте, — я гадаю, що нінащо Вам уживати псевдонимів. — Простіть, що пишу оттак на прихватки й недоладно, — ніколи!

Ваш покірний слуга

Лукашевич.

Ч. 185.

Лист І. Воробкевича до Федьковича.

Милий брате-друже й товаришу по долі!

Не гнівайтись на мене, щом до Вас неписав: розманті труди — так школні як и литературні — и та клята журба вседневного житья — не допустила, щоб я до Вас відзвався, Вам за все добре подякував, Вам мое серце відкрив и з Вами про се и те, и добре й зле, хоть таким способом поговорив. Прощайте, милий друже, мою провину, но пре сим и увіренни будьти, що я душею всегда на Вас думав, до Вас у Ваші красні горе злітав, а з Вами разом над щербатою судьбою бідного гуцульского (народу) плакав.

Милий мій друже, кобзарю наш словутний! Кобп міг я мое серце, то трутою наполнени бідне серце відкрити, Ви-б єначе о мені судили-б и мене, як щирого друга, до груде пригорнули-б и нешчеком ешепнули: таже сей подібно, таже сей так, як я, страдає, таже и сего душа подібно моей терпит и мучит ся, таже и єго серце отже, як и мое, одним вогнем палае, одним болем гине и минается. Простіт, друже! як зогрішив, та не навмисне — бігме ні! Якби я Вам відокрив, як люде за мною поступают, тілько я невдяки за мое добре серце зазнав, як з моего труду люде корестают, а мені навіт и не скажут... то сказалибисти: от и другим так діется, як мені — и Вам лехши сталоб на серденьку. Раз, як ще здорове було мое серце, разила — до живого разила тая невдяка — тепер так бідне загартувалось, від трути-випину[1]) так криминицею стало, що хочь в него з лука стріляй, а єму все байдуже.

З 1. Авґустом починаю печатати мій альманах, будит він мати більше 20 л(истів), розуміется, що и Ви гарно в ним заступлені будети. Первший ексемпляр Вам пришлю.

Бувайте мені здорові, дужі и веселі и не гнівайтись на Вашего щирого друга

Исидора.

Вашу гарну пісню »Страж на Руси« післав я моему щирому Барвінскому, щоб и він собі ю прочитав.

[Друк. у „Буковині“ 1909, ч. 47].

Ч. 186.

Лист Із. Воробкевича до Федьковича.

Друже єдиний и брате по долі!

От и знов до Вас відзиваюсь. Котрої зачати, щоб Вас трохи розбаркати, розвеселити? Де зачеплю, стану, роздумую, бо ніт вже тих гадок веселих, тих думок

---

[1]) Vinin (волоське), venenum (лат.) — отруя.

буйних. Де оне ділп-сь. чортзна — цп серце вже здеревіло, цп світ вже так змінився. Хочиш хочь задумою потішптись, а серце з розпачу на кусні рвется.

Вимашерували нині наші Кельнери[1]) и Єґри: сумненько они собі машерували, особливо наші. ні співу ні лику. и я собі нишчиком подумав: нима в нпх нашего любого Юрія, котрий з ними втіху и смуток так щиро ділив и іх тих жалібних. вояцких коломпек співати учив. Гей. гей! минуло. на віки загуло! Сумно они собі машерували, довго я за ними дивився. — дивився. як та дівиця за любим жинихом. и шепнув собі: щаслива им дорога!. а в серці старий біль ворохнувся. душа аж туде над Наритву. Дрину и Дунай злитіла. зобачила там то червони море христьянскої кровп. засмутилась. мов вдова чорною габою завила-сь. а я собі заплакав -- так тихо. щоб ніхто не бачив — отер дрібнії и домів вернув.

Що Ви в Ваших горах ділаєти? що роблят ті бідні Гуцули? жаль серце напольняє. як на них подумаю. В дрібненьких поезіях ми іх велечаєм... но они бідні. недолею повиті и латами покриті губят ся. далі и слід іх запади ся! Жаль мені іх... далі ніхто не повірит. що раз по тих горах воля буяла-гуляла и ліси гуділи. Де ватажкп ділп-сь, а буйніст козача. и любов щира. и дичь лісова и струги з потоків. и ліси-праліси густі, и бербеници з червінцями и топірчики и тисові барівки цвітковані... ьсе тое пропало. у безвісти запалось... бідний люд лишився. мов спорохнілі розвали бувших мрамурових палатів. блідий. хорий. а бідний. що хорони Боже. чиста тінь своіх предків... ет пропащею (гет пропащими?) стали и хиба щи про них згадка жіє у широму. горячому серці нашего славного кобзаря Юрія!

Знаюж бо. що Вам ще написати? нужуся. брате. в сих вакаціах. хороба дітей і други подібне недопускают хочь в вакаціах вільного повітря дихнути, сижу тут мов прикований и годі кайдани роздробити. а нудга и жаль каменем тя облягли!

---

[1]) 41 полк піхоти в Черніівцях: тоді ішов він до Босни.

Не раз возму-сь щос написати и писуче думаю, що добре и гарне, потом читаю и все мені здаєтся пустою половою — и то все, щом до тепер писав, и то все, за що я страдав и мучився... и все, все, навіт и то плюгаве житье пустою половою мені здает ся.

Прощіте, що Вам щос прочитати шлю, вчера на ум прейшло:

[Далї подана зовсїм слаба поезия Воробкевича, яку опускаємо].

Бувайте мені здорові, дужі тай веселі!

Ваш друг

Исидор.

8. Августа 1876.

[Друк. у „Буковинї“ 1909, ч. 47].

Ч. 187.

Недуга і смерть батька Федьковича.

Поет зложив в окрему обгортку рецепти, листи і телєґрами, що відносять ся до недуги і смерти його батька. Коли старий А. Гординський був уже тяжко хорий, поет перебував у Путилові. При хорім був Василь Волянський і він написав лист до своєї мами Анни в Розтоках, аби вона повідомила о тім Федьковича.

1. Отже Анна Волянська повідомляє »шановного брата о тяжкій слабости отца Вашого. Я Вас прошу, бо я нераз була на схилку своєї смерти і знаю, як серце горит до своєї дитини. Тепер і вашого отца горит серце до свого єдиного сина. Не погордїт моєв просьбов. Посилаю мою служницу і прошу мині кілька слів написати«.

2. Анна Волянська просила також свою кревну, В. Айвелїнґ, написати те саме Федьковичеви. Отже вона написала йому (з Розтік, 21. 8. 1876) на основі відомостий від Василя Волянського, що старий Гординський бажав собі перенести ся до Ростік до Анни Волянськоі (своєї кревної), але єї не було дома і вона не відповіла на його листи. Дня 21. 8. А. Волянська

дістала знов лист від сина з вісткою, що вже Ад. Гординський не годен приїхати до Розтік, такий хорий — und beauftragte den Basil zu schreiben, damit Wolianska Ihnen zu wissen the, Sie möchten wie am ehesten nach Czernowitz kommen, da Herr Vater vom ganzen Herzen wünscht Sie zu sehen. Erfüllen Sie, geehrter Herr, dem Vater seinen letzten Wunsch und fahren Sie wie am ehesten. Basil schreibt, daß nach Aussage der Ärzte an ein Aufkommen nicht zu denken ist. Frau Woliańska würde, da sie ohnehin nach Czernowitz zu fahren hat, mit Ihnen fahren, wenn Sie die Güte hätten, bei Ihrer Durchreise einzutretten.

Auch schrieb Basil, daß gemeine Kreaturen vor dem Herrn Vater sagten, Sie seien nicht mehr am Leben.

Frau Woliańska erwartet Sie morgen und werden Sie bei ihr das Nähere erfahren. Bitte jedenfalls zu kommen.

3. Карткою з 20. серпня, що прийшла до Путилова 21. 8., Пульхерия Вайднер взивала Федьковича приїхати, бо фамілїя Ж-их закусила зуби на маєток старого Гординського.

4. Того самого дня 20. 8. телеґрафували Дробот і Жураковський з Черновець по Федьковича.

На сї зазиви Федькович приїхав і був у Чернівцях мабуть уже 22. серпня вечером, або 23. рано.

Між листами Ф-а є ще два від Осипа Гординського-Федьковича із Самбора, писані до поета, один кондоленцийний з 2. 10. 1876, другий з 4. 11. того року про його родинні відносини. В обох пише Осип Г.: „Mein lieber Neffe". Осип, як видко з першого листу, тільки в три тижнї пізнійше довідав ся про смерть свого брата Адальберта.

Ч. 188.

Лист Володимира Барвінського до Федьковича.

Львів 7 Жовтня 1876.

Високоповажаний Пане

Добродію!

Простіть, що я на Ваш первий лист не відписав, бо зайшло мале непорозумінє. Я переймаючи редакцию Правди не дістав до себе від п. Лукашевича повістей Ваших виданих у Київі и так само не одержав ні грошей ні рахунків з роспродажі тих повістей. Задля того передав я лист Ваш п. Лукашевичови, щоб сповнив він Ваше бажанє, вислав жадані гроші, и відписав про стан річей, котрих я зовсім не свідомий.

Одержавши нині Ваш лист я зараз спішу передати ёго п. Лукашевичови, щоб сповістив він Вас про стан сеі справи.

Мені великий жаль, що Вам спав тепер такий сумний талан та ще що й потреби матеріяльні Вас притискають. Я намагатиму усіми силами, щоб п. Лукашевич вдоволив Вас, а поки що прошу ласкаво не брати міні за вину, що досі сёго не сталося.

Перепрашаю Вас, Добродію, дуже за сю немилу проволоку, котра наступила не з моєі вини.

Приймiть низенький поклін від Вашого

щирого поклонника

В. Барвінський.

Ч. 189.

Лист Федьковича до Ю. Ганіцкого.

Czernowitz, 21. Oct. 1876.

Hochverehrter Freund!

Endlich, nach einem recht groben Briefe, gelang es mir, das bewusste Manuskript vom Neubauer zu erhalten, welches ich Dir hiemit zur geneigten Verfügung

stelle[1]. — Sollte jedoch Deine Kirchengemeinde nicht gewillt oder in der Lage sein, Die Druckkosten zu übernehmen, so sende mir gütigst das Manuskript zurück. Ich bin aber immer der Ansicht, dass die Gemeinde hier nichts riskirt. — Im schlimmsten Falle würde sie keinen oder doch nur kleinen Gewinnst, nie aber einen Schaden haben.

Ich verbleibe bis in den Tod Dein Dir ewig dankschuldiger

Fedkowicz.

(Передрук із Kleine Beiträge. 8—9).

Ч. 190.

Лист Корнила Сушкевича до Федьковича.

Львів 4 Листопада 1876.

Високоповажний Добродію!

По отриманю Вашого шанобного письма з 21/10 с. р. удавєм ся до п. Лукашевича, котрий як знаєте передав редакцию Правди п. Вол. Барвінскому, и питавєм го про Ваші повісти. П. Лукашевич освідчив мені, що занимав ся доси продажею переданих му через п. Драгоманова Ваших повістей, що часть тих повістей має у себе, часть розпродав и сподіє ся за всі розпродані екземпляри за кілька дней гроші зібрати, котрі Вам зараз враз з рахунком обіцяв переслати. Завідомляючи Вас о тім засилаю мій поклін и остаю Вашим щирим другом

К. Сушкевич.

[1] Dieses Manuscript war eine deutsche Uebersetzung des „Dobbusz". Fedkowicz hatte denselben in Storonetz ins Deutsche übersetzt, war hierauf zu Director Neubauer, unserem bekannten heimatlichen Schriftsteller, gefahren, und hatte demselben die Handschrift zur Durchsicht übergeben. Nachdem er sie — wie weiter in unserem Briefe zu lesen ist — dem Pfarrer Hanicki übergeben hatte, forderte er dieselbe sodann wieder zurück, um sie nach Wien zu senden, wo jedoch das Werk keinen Anklang fand.

Ч. 191.

Лист Федьковича до Ізидора Воробкевича.

Чернівці, 13/11 1876.

Вельми честний Отче и Добродію!

Я Вам — нагадую собі — вже казав, що від тепер по руски писати вже не думаю, от и переглянув я усі свої рускі письма, а межи ними понаходив чимало віршів, котрі, здавалось мені, ще шкода було у огонь метати. Тіиж вірші зібрав я и списав у отсю книжечку, котру Вам отсе посилаю, с прісьбою, зарядити собі з нев яко воля и ласка Ваша. Як найдете що гарного и путнього, то можете або у Ваш альманах помістити, або до редакції Правди відослати. Бо щоб ся книжечка у цілости діждалась печатаня — сего не надіюсь, хотьби може се и найлучше було, бо всі сі поезії становя одну цілість, неначе поетичну автобіоґрафію. —

Я ще думав, сю книжечку наші рускі бесіді подарувати, але потому погадав собі, що наша змосковщена бесіда таким даром би погордувала, отже и складаю го у ваші руки, ще раз с прісьбою, вступитись за сими гуцулскими сиротами, хоть и дикими, але за те — сказати можу — оріґінальними, бо специяльно гуцулскими.

Жаль мені на Вас, Добродію, що мене колись не посітите. — Яж предсе був у Вашім домі — отжеж годилоб ся, щоб Ви и у мене раз були. — Чи то може задля того у мене не буваєте, аби и до Вас не приходити, бо се німецка така куртоазія?

Клонить ся до Вас низким поклоном щирий Ваш слуга *Федькович.*

[Сей лист був друкований в „Руслані" 1906, ч. 1].

Ч. 192.

Лист Волод. Барвінського до Федьковича.

Високоповажаний Добродію!

Ще »Довбуш« у печаті, а дух ёго витає вже між живими. Читаю ёго и не начитаюсь и втішаюся и не

нарадуюсь. И хто тілько ёго прочитає, втішається ёго величностю, ёго житєм, ёго силою.

Даруйте, Добродію, за недискрецию, прочитав я Вашого »Довбуша« и нашим акторам, що тепер власне у нас ві Львові и вони, сказати б, залюбились у тій трагедиї и конче забажали представити ёго світови на нашій сцені.

И я, правду сказавши, нічого більше не бажаю, як щоб ся перша правдива руська трагедия народня засияла перед світом своім світлом. Найби могуче слово, вигріте в шляхотних грудях нашого гуцульского віща, розжарило житє в холодних серцях нашої публики, найби повеличались и ми перед світом, що єсть у нас наш кобзар, що зворушить людські серця, що роскриває нам нашого духа народнёго, оживляє вмерлу бувальщину и володіє людськими серцями.

И чим же ж відвдячить Вам, наш Добродію, та бідна Русь и чи можна відвдячитись за таке діло, що дає нам житє і славу!

Невимовна тиха слёза, горячі серця, ентузиястичний привіт, — ось и все, чим може наша Русь оказати свою вдячність.

Бажав би я, щоб »Довбуш« як мога скорше появивсь на сцені и длятого просив би я Вас, ласкавий Добродію, и в моім и в Дирекциі имени и в имени всіх Русинів, щоб Ви ласкаво призволили на представленє »Довбуша« ві Львові. Хотів би я через те звернути також увагу виділу »Бесіди«, щоб він по своій змозі офірував з театральних фондів яку тілько зможе суму, не кажу вже, яко ремунерацию, бо »Довбуша« відповідно ремунерувати — не зможуть ще довго Русини у своій біді, — але яко ознаку нашого узнаня, нашої вдячности, доброі волі.

Простіть, що не можу убрати моеі просьби у таку форму, в якій годило би ся просити о »Довбуша«.

Коли ласка Ваша, Добродію, то зводьте подати Вашу ласкаву відповідь на мої руки и прийміть низенький поклін від

Вашого щирого прихильника

В. Барвінського.

Мій адрес:
В. Барвінський
редактор Правди
ві Львові
ул. Галицька N. 44.

Ч. 193.

Дві телеґрами Вол. Барвінського до Федьковича.

I.

з 21. грудня 1876.

Antwort bezahlt
Bitte um Erlaubniß zur Dowbuschvorstellung.
Barwiński, Lemberg im Ruthenischen Theater.

II.

з 30. грудня 1876.

Obwohl als Feind habe Lukaszewicz wiederholt eingemahnt. Antwort beschwichtigend. Näheres und Dowbusch brieflich.

Barwiński.

Ч. 194.

Лист Федьковича до Вол. Барвінського.

Чернівці, 22/12 1876.

Честний Пане и Добродію!

Діставше учера в вечер Ваш тельеґрам, а знавше, що найдалі нині рано лист мій получите, не відтельеґрафовувавєм, за що мене простіт! —

Довбуша представляти ще Вам раз позволяю, и тут приселаю вам до него прикмети, наскорі з німецкого переписані.

Як я вже вам писав — треба буде у II. акті

зробити відміну, бо такий великий огонь, як его у 5. сцені треба, лиш на великі сцені дасться представити.

А еслиби мене у Львові конечне треба було, то зательеґрафуйте до мене, и я в сей час ставю ся.

Ще и о тое ходить, щоби з Довбушем не було так, як я нераз уже гостив: я тримав рожен, а другі печеню іли.

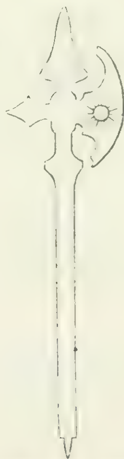
За Лукашевича ще раз вас прошу.

Я, як вам уже писав, їду аж на 31. у гори, то може бути, що я до того часу ще можу и до Львова поїхати. — А еслиб сему конечне потріб була, то зательеґрафуйте до мене, але скоро.

Ваш вірний слуга

Федькович.

[Звичайний лист, власність Олександра Барвінського. До листу додана Skizze zum Sonnentopor des Dowbusch (випятий з грубого паперу у природній величині топір) — і „Bühnenweisungen", як вставляти „Довбуша". Сей сценар надрукований у Федьковичевім перекладі в томі III. 1 А. стор. 398—403 з деякими незначними змінами. Рисунок „громового" топора такий:

Довжина топора 117·5 cm, найбільша ширина 29 cm. Дописка Федьковича до рисунку топора:
„Metall: polirter Stahl. Auf den beiden Flächen der Axt goldene Sonnen in Strahlen aus Brillanten. - Runenzeichen. — Spitze und Schneide scharf"].

Ч. 195.

Записка Федьковича у справі „Довбуша".

Извід:

1. Лист редактора »Правди« з дня 17/12 1876.
2. Рецепіс на відповідь автора.
3. Телеґрам редактора Правди з дня 21/12 1876.
4. Рецепіс на позвол автора на одно представлене.
5. Телеґрам автора до Правди по відповіді.
6. Відворотний телеґрам редактора. —
7. Критика, печатана в Правді. —
8. Телеґрам п. Романович о позвол представленя Довбуша у Перемишли.
9. Рецепіс на відповідь автора, що не позволяє.
10. На се відповідь п. Душинського.
11. Рецепіс на відповідь автора, що зі Львова ще ніякої відповіди не має. — Просьба о критику.
12. На се відповідь п. Душинського.
13. Рецепіс на питанє автора, яким способом сміла п. Романович без дозволу автора Довбуша и в Перемишли и в Дрогобичу грати.

1877.

Ч. 196.

Телеґрама Т. Романовички до Федьковича

з дня 4. мая 1877.

Складаючи Вам благожеланя яко першому і нашому авторови траґедий, просим сталого позволу грати Довбуша.

Романович, директорова.

Ч. 197.

Лист Ганкевича до Федьковича.

Львів, 9. червня 1877.

Високоповажаний Добродію!

Кореспондентка Ваша не застала мене. — — з кількома иншими затратилась и я знаю тілько з оповіданя, що в ній мало бути.

Колега канцелярийний сказав зараз Барвінському, що Ви допиминаєтеся письма, а властиво відповіди від него. Про друге однак діло не можу знати на певно. Именно не знаю, чи Ви запитували про те, чи хоче Бесіда набути право представляня Довбуша, чи що иньше, и длятого не можу поспитати, де треба, и дати Вам відповіди. — —

Ганкевич.

[Е. 11/6 1877].

Ч. 198.

Лист Михайла Душинського (Коралевича) до Федьковича.

Високо-Поважний Добродію!

Письмо шанібне з дня 18 л. с. м. получив я — сердечно ми ся убавили ним, бож то и вірна характеризация наших патриотів! Но спішу успокоїти Вас, Добродію, та пояснити трошка діло. Я на днях іду опять у Львів, та порушу знов тую справу на виділі, бо знаю, що певно и досі не маєте єще від них відповіди.

Они тепер с початком юлія місяця возьмуть рату припадаючу зо субвенції, ухваленої для театру: може Вам відомо, Добродію, що они отсіх 3000 виплачують (т. є. виділ краєвий) в чтирох квартальних ратах на руки совітника прокур. Сроковского, а той знова дає на руки Корнила Сушкевича — відтак аж ми дістаємо. Театр але сам дістає 2.000 зр., а той третий тисяч призначує виділ театральний на ремунерацию штук, на гардеробу та декорациї. Зо штук дотепер знаю лишь

дві, котрі виділ ремунеровав и то таке лико, що не дасть ся навіть виставити на сцену, именно »Боднарівна«, то єсть тілько шкіц драматичний, оснований на звісній пісні народній, за сю штуку заплатили 200 зр., раз тілко грана у Львові, а що велике лико, тож и поховали ми на сам спід єю, та годі, щоби більше світ уздріла! Друга »Олег Святославич Овруцький« и якась там ще одна штука, друком не оголошена, за обі дістав Устиянович по 200 зр., а кто зна — чи буде их можна коли грати! З тих »Олег«, мусите знати, що за діленько, а друга має бути не зла — але нам ще не доручили.

Тож як тепер дістануть рату, то мусять Вам, Добродію, за Вашого »Довбуша« найменше 200 зр. заплатити, єсли могли тамтѝ лика так платити, де Ваша твора (sic!) не дастся навіть порівняти ніяк з тамтими.

Тепер ся справа буде на засіданю, як скоро тілько гроші дістануть, порушена и залагоджена.

Приступаю тепер до другоі речи, а то що до Довбуша, о чім Ви мене прохали!

Від себе я Вам можу тілько сказати, як я задивляюсь и понимаю сю твору в цілости, бо подрібно не можу запускатись в критику, се діло не так легоньке до скритикованя, хотівши по людяному скритиковати, от бачите, Добродію, и сі Львівскі крикуни якось замовкли, не стало им концепту на »Довбуша«.

Я з одним тілько не міг би ся згодити, именно в пятім ділі II зміна, тут ся сцена видаєсь трошки натягнена! Де воєвода пробивши Єзуіту — зараз випиває трутину и кінчить. II ту сцену, наколиб можна, треба би коньче инакше якось перевести, бо видаєсь якось неприродною. Решта ціла интрига по майстерськи єсть перепроваджена — не можна ничого закенути!

Тепер що до представлюваня Довбуша — то як Вам може буде відомо, якого крику наробила поліція львівська та намісництво, яко висша власть. Перша не хотіла зовсім позволити представляти Довбуша — намісництво нарешті позволило — з тов клявзульов, щоби роль »Єзуіта«, котрого з такою прецизою сха-

рактеризовали Ви, переміняти на »Секретара« — очевидно ціле діло тратить на тім — так се діло оперлось аж о міністерство — не знати ще, якій там засуд западе! Бо хотяй ми граєм єго так, що всякий дорозуміє ть ся, що се єсть єзуїт, но всеж такій не то. Також викреслила цензура всі місця односячі ся до єзуїтів. И ми так граєм. З нашої сторони ми нічого не зміняєм, кромі, що як де місцями ударяє слово »лях, ляцкий« та пугає ляхів, так зміняєм єго на »пан, паньский«. Потому де які маленькі скорочення пороблено в монологах, розуміє ть ся без ущербку и розірваня цілости. Межи иншими, послідна сцена ведеся у нас так, що по сконаню Довбуша, не голосить Джімір цілий той монолог, позаяк ослабив би він цілу твору, тілько кілька важнійших віршів, потрібних для закінченя штуки!

Отсе було б менше-більше такий коротенький загальний опис, як ми Довбуша граєм, а позаяк не дасть ся се так докладно кожде місце описати, то ж я, скоро тілько дістану екземпляръ, вже як перейде міністерську цензуру, окреслю Вам після того, як позволять грати, не менше и сценічні наші зміни означу докладно, и такий один екземпляр пішлю Вам, Добродію. Може тимчасом и який »Лихолатник« зважить ся що путнього написати про »Довбуша«, яку критику, побачим — а як ні, то и не зважайте на се, Добродію, не відстрашуйтесь, працюйте, а Ваші труди чи скорше, чи пізнійше знайдуть свою справедливу оцінку и заслужене признане — єсли вже не у своїх, бо и не диво про сих, сі не всі ще зрілі, щоби пізнали, оцінили приналежно и поняли такого ґенія, як Ви, Добродію, то бодай чужі, котрі вище стоять всім від нас, зуміють оцінити Вас, заки ми прийдем до того спізнаня. Правда — я се дуже добре понимаю, що, и чим єсть справедлива критика для драматичного писателя, але щож зробите, Добродію, коли у нас досі на дурно єї будем глядати правдивої, наші критики єще не виросли, не дозріли! Будуть з часом и они, та поки-що, погодім!

У нас во всім тепер нужда, біда тай годі! От хоч и поглядім на той бідний наш театр. Не можете собі, Добродію, представити, с якими противностями, с якими

вражими елементами мусим ми боротись — и за сю боротьбу, за сю невсипаючу працю що маєм? яка нагорода наша? Фактично буває чоловік нераз до крайности посунений!

Трупа численна, гажа велика, а в театрі пустка! Кому в так критичних часах хочеться в театр ходити? А тепер возьмім ще всі перевози, всі дороги, котрі відбуваєм з місця на місце майже що місяця, и то ціле товариство іде на кошт дирекциі, скажіть, Добродію, з чого тут жити? З тих 2000, котрі навіть не вистарчать на жидівські будки! От и тепер — ми вже в Дрогобичи. За тиждень треба убирать ся з вітси — бо пустки в театрі — та ще кат-зна куда! Стрий, найблизше місто, де ще можна було іхати, та ляхи завязали собі аматорський театр сталий, бачите, приходять вже до пізнаня, а наші все по заду: ще и цурають ся театром! Отсе такі наші подіі! Ми однакож не відстрашуємось сего, боремось, що сил стає и будем боротись до послідного: поки народ наш и край не прийде до самопізнаня, до тоі віжи, чим есть для него ся институция, чим для него драматичний писатель и его твори — тогді мусять для нас инші часи засіяти!

В тій надіі прощаюсь з Вами, Добродію, складаючи Вам щиру подяку за Ваше сердечне письмо — и залучаючи щиро-сердечний поклін так від мене, як від жени и від всіх нас, Ваших щирих почитателів и поклонників,

унижений слуга

Михайло Душинский.

P. S. На тепер, як сказано, завісили ми представленя »Довбуша« на так довго, поки ся квестия з виділом що до ремунерациі не буде рішена, потом узискавши Ваш позвол, зачнем опять грати и запросим Вас, щоб зволили присуствовати на генеральній пробі та деякі замітки може зі своеі сторони ласкаво уділити схотіли.

Е. 24. 6. 1877.

Ч. 199.

Лист Ернста Р. Найбавера до Федьковича.

Hochverehrter und aufrichtig geliebter Freund!

Auf meiner Rückreise aus Bad Helgoland wollte ich Sie persönlich begrüßen und alles dasjenige mündlich besprechen, wofür mein letztes Schreiben nicht ausreichte.

Leider traf ich Sie nicht. Möchte ein günstiges Geschick uns Beide öfter zusammenbringen oder uns dauernd näher führen.

In der Hoffnung darauf, und mit der Versicherung meiner aufrichtigsten Freundschaft und Verehrung für Sie, zeichne ich mich mit 1000 Grüßen als

Ihnen ganz und gar ergebener

E. R. Neubauer.

Czernowitz, 16. 8. 1877.

Wollen Sie nicht einmal in Radautz mein Gast sein? Es würde mich sehr glücklich machen.

N.

Ч. 200.

Лист Федьковича до Е. Р. Найбавера.

(Копія з бруліону).

Hochverehrter Herr Direktor!

Endlich vom Gebirge kommend, finde ich Ihr gütiges, für mich unschätzbares Schreiben vor, und kann nicht genug bedauern, gerade zu jener Zeit abwesend gewesen zu sein, wo mir der seltene Hochgenuß geworden wäre, in Ihrer hochedlen Gesellschaft ein glückliches Stündchen zugebracht zu haben.

Sollte es mir nur irgend wie möglich werden, Ihrer gnädigen Einladung zu folgen — so werde ich es gewiß nicht unterlassen, nach Radautz zu kommen. Leider sehe ich diesen glücklichen Zeitpunkt sehr in die Ferne gerückt, und nehme meine Zuflucht zur Feder, um Ihnen, h. H. D., Einiges mitzutheilen, was Sie, vielleicht einigermaßen interessieren dürfte.

Über meinen deutschen Dowbusch habe ich aus Wien noch immer keine Nachricht, obwol ich mir darum die Finger schon rundgeschrieben habe. — Der ruthenische Dowbusch wurde noch im Winter in Lemberg, Przemysl und sonst in Galizien mit gutem Erfolge gegeben, nur fand es die Statthalterei für gut, den Jesuiten durch einen Sekretär vertreten zu lassen, was dem Stück großen Abbruch that. Gegen dieses moderne Mamelukenthum hat zwar die Direktion den Rekurs an das Ministerium ergriffen, der Erfolg ist mir jedoch unbekannt.

Für meine Gedichtsammlung „Am Tscheremusch", deren Widmung Sie gnädigst anzunehmen geruhten, suchte ich in Wien einen Verleger, konnte aber keinen finden und so muß ich mich bis zum nächsten Frühjahr gedulden, wo ich die Mittel zu erschwingen hoffe, den Druck auf eigene Kosten zu veranstalten. Oder wüßten Sie, hochverehrter H D., vielleicht einen Verleger oder sonst ein Mittel zur Realisirung dieses meinem sehnlichsten Wunsches? — Sie würden mich wahrhaftig glücklich machen!...

Heuer habe ich ein Trauerspiel, „Mazepa", vollendet und bin eben mit dem Abschreiben beschäftigt. Sobald ich damit fertig bin, werde ich wiederum Ihr Plagegeist sein und mir Ihr gnädigstes Urtheil erbitten. Waren doch die Änderungen, die ich nach Ihren gütigen Andeutungen mit Dowbusch vorgenommen, von einer sehr, sehr großen Wichtigkeit für denselben, wofür ich Ihnen ewig zu Dank verpflichtet sein werde!...

Genehmigen Sie die Versicherung innigster Dankbarkeit und größter Hochachtung, mit der ich bin und ewig sein werde

Ihr Sie hochverehrender

Fedkowicz.

7. 9. 1877.

Ч. 201.

Лист Олекс. Барвінського до Федьковича.

Тернопіль, 8/10. 1877.

Високоповажний Добродію!

С порученя редакциї „Правди“ удаю ся до Вас, Вп. Добродію, с просьбою, щоб були ласкаві прислати мінї книжку Костомарова „Исторія руска въ жизнеописаніяхъ Т. VI.“, котру Вам ще вторік прислала редакция „Правди“. Я маю відтам для „Правди“ перелoжити жизнеописанія з нашої історії, а по укінченю перекладу міг бим Вам, Добродію, знов звернути.

Ожидаючи скорої присилки, остаю с поважанєм

щирий покірник

Олександер Барвінський.

Ч. 202.

Лист Федьковича до Ю. Ганїцкого.

Czernowitz, 18. October 1877.

Hochverehrter Freund!

Trotz meiner vielen Briefe voll Flehen und voll Weinen kann ich vom Jusko noch immer keine Antwort bekommen. Er hat mich mit dem Bauern aus Semakowa[1] in ein Geschäft verflochten, wo ich 170 fl Stempelstrafe zahlen muss, und nun, wo ich ihn in dieser Angelegenheit um Auskunft angehe, bekomme ich nicht ein Sterbenswörtchen geantwortet. Um Christiwillen, habe die Gnade, Dich da zu erkundigen und mir zu schreiben. Ich bin — gelinde gesprochen, in Verzweiflung!... Habe ferner die Gewogenheit, den Keiwan zu fragen, ob er das Geld im Guten abgeben will, oder aber es auf einen Process ankommen lassen will. Bekomme ich bis 1 k. M. kein Geld, so ist er nicht nur beim Gericht, sondern auch bei allen möglichen Schul-

[1]) Про Юзька Огоновського і селянина із Семакови пор. замітки при листї N-о 130 (Федьковича до Ю. Ганїцкого з 11. VIII. 1873). — пор. тут стор. 213.

behörden angeklagt. Wie er dabei fahren wird – möge er wohl bedenken[1].

Auch wird es nicht schaden, wenn Du dem Jusko einen tüchtigen Schrecken einjagst. Der Gauner verdient's!

Genehmige die Versicherung ewiger Hochachtung und Dankbarkeit

Deines

Fedkowicz.

[Передрук із Kleine Beiträge. 9].

Ч. 203.

Лист Федьковича до Ю. Ганїцкого.

Czernowitz, 31. Dec. 1877.

Hochverehrter Freund!

Aus dem beiliegenden Briefe wirst Du gütigst entnehmen, um was es sich handelt und in welcher Gemüthsverfassung ich mich befinde[2]. — Wenn Du daher noch einige Freundschaft für mich fühlst, so beschwöre ich Dich, Dich in dieser Angelegenheit zu informieren und mir gütigst zu schreiben. Was der Staat auf die Gemeinde – und die Gemeinde auf mich – jährlich anrepartirt[3] hat, habe ich ja immer pünktlich gezahlt! — Es kann hier also — unter uns gesagt — nichts

---

[1]) Der Lehrer Keiwan (zunächst in Sergie, dann in Storonetz) hatte aus der Storonetzer Kirchencasse mit der Zustimmung Fedkowicz, der damals Kirchenältester (Epitrop) war, Geld entliehen. Wie es scheint, betreffen die leidenschaftlichen Bemerkungen des Dichters diese Angelegenheit.

[2]) Die in diesem Schreiben zu Tage tretende Leidenschaftlichkeit des Dichters ist durch den Umstand hervorgerufen worden, dass er einen grösseren Betrag an Uebertragunsgebühren u. dgl. von den Gründen zahlen sollte, welche er verkauft hatte. Der Dichter liess sich, wie in vielen ähnlichen Fällen, von seiner leichten Erregbarkeit und seinem pessimistischen Misstrauen hinreissen.

[3]) Ueber die sogenannte Steuerrepartition (Czislierung, Cisla) vergl. man meine (R. Kaindl) Geschichte der Bukowina III, S. 62 f. Diese Art der Steuervertheilung währte bis 1880 und hörte im folgenden Jahre auf. Pfarrer Hanicki hat in den

anderes im Spiele sein, als eine kolossale Schufterei oder Dummheit, oder auch beides zusammen. Oder steckt vielleicht Jusko mit dem Vouk[1]) unter einer Kappe? Es ist heutzutage alles möglich. Betrachte nur gütigst die Anzahl der Parzellen!... Sei auch so gut, dem Vouk in meinem Namen für seine Aufmerksamkeit zu danken, und er möge mir ex offo den Zahlungsauftrag schicken, damit ich an die oberste Verwaltungsbehörde — resp. das Reichsgericht - appelire. Die Gemeindevorstehungsorgane sind dazu da — um ihre Angehörigen in Schutz zu nehmen, nicht aber dazu, die Mameluken der Willkür abzugeben. — Sage übrigens dem Vouk, dass für die Steuerobjecte — nicht die Person haften, und er möge sich an die Anzahl der Parzellen nur halten. Nur wolle er auch bedenken, ob er da sich nicht den Magen überladet. Ich und freiwillig zahle nichts! trotz Jusko und Mameluken!... Habe also die Gnade und Gewogenheit, Dich meiner auch in dieser Angelegenheit anzunehmen, wie Du mir ja immer als guter Engel zur Seite gestanden, und genehmige die Versicherung ewiger Dankbarkeit und Hochachtung Deines Dich hochverehrenden

Fedkowicz.

[Передрук із Kleine Beiträge. 9—10].

Siebzigerjahren wiederholt auf die Missbräuche bei der Czislirung hingewiesen. Da nämlich bei den Huzulen, entsprechend ihrem Charakter als Viehzüchter die Steuerbeträge nicht nach dem Grundbesitze sondern vorzüglich nach dem Viehstande, dann aber auch nach dem Aufwande für die Kleidung vertheilt wurde, so waren Willkürlichkeiten leicht möglich. Huzulen, welche die Wirtshäuser nicht besuchten, waren der Gefahr ausgesetzt, mit besonders hohen Theilbeträgen belegt zu werden.

[1]) Vouk war Gemeinde-Geschäftsführer in Storonetz.

Листи директора театру Омеляна Бачинського до Федьковича.

Ч. 204.

Снятынъ, 29. 7. 1877.

Високопочтенный Пане!

Вашу Рекляму до »Слова« пославъ я вчера и маю честь передати Вамъ рецеписъ. Єслибы не хотѣла Редакція умѣстити на Ваше почтенне письмо, то я охотно за тую Рекляму заплачу яко инсератъ, щобы лишь выйшло на явъ слово правды.

Вашого Довбуша прочитавъ я 2 акта, до перемѣны не находжу ничого, хиба, щобы Єзуиту перемѣнити на Италіяна астрольога або спѣвака, якъ то у давнѣйшои Магнатеріи польскои було у звычаю тримати, бо Єзуиту цензура у Львовѣ запретила, то и мы мусимо въ туюжъ дудку грати. (Зъ штуки самои ясно выдный Єзуитъ).

Хиба бы показалась довга штука до представленія, тогда скоротити, хотя жаль, однакъ мусимо.

Ч. 205.

Снятынъ, 6. 8. 1877.

Маю честь переслати Вамъ екземпляръ Вашого Довбуша, по моему окресленію. Читаючи его, годі крислити, бо кождый стихъ мае свою вагу, если же окажется потреба по читаной пробѣ за для довгости еще бôльше окреслити, то тогдi я тое зроблю.

Если Вы соглашаете ся на мое окрисленье, то прошу мене картою кореспонденційною увѣдомити, а тогдi я дамъ розписати всѣ роли и назначу читану пробу. —

Ч. 206.

Снятынъ, 14. 8. 1877.

Отримавши ôдъ мого кузына, который есть въ друкарни Институту Ставропигійского, письмо взгля-

домъ Вашои реклями, котору я хотѣвъ щобъ за яку не будь цѣну була выдрукована. Редакція однакожъ умѣстити не хоче — пересылаю Вамъ тоежъ письмо, щобысьте знали, якъ дѣло стоитъ.

Не могучи дождати ся отвѣта на мое послѣдне письмо взглядомъ Довбуша, давъ я розписати ролѣ и въ перших днях нашого побыту въ Кôцманю буду мавъ честь запросити Васъ на читану пробу. —

[Згаданий лист кузина такий]:

Любезный Емиль!

Доношу Тя (!), что Редакція »Слово« на жаденъ способъ не хоче помѣстити яко кореспонденцію ни яко инсератъ, но подъ тѣмъ условѣемъ, если выкинутся Душиньского листи, а зъ нихъ бы только тресть (!) коротенька помѣстилась, а Федьковича цѣла, бо въ той основѣ не можь буде помѣстити, бо не есть ясно сказано, о що автору той кореспонденціи ходитъ, чи тое мае ся относити до представленія »Довбуша« безъ произволенія (!) автора, если о тое ходитъ, то г. Душиньскій въ обширномъ листѣ выказуе, что кромѣ представленія въ Перемышли, (о чимъ автора телеграфомъ извѣщено) нигде не представлялъ и що вѣщамъ о представленію (в) Дрогобичи, въ Самборѣ и Трускавци, яко ложнымъ, заперечилъ, а навѣтъ старостовъ тамошныхъ на свидѣтельство взывае, чему авторъ кореспонденціи не заперечае. То само ходитъ о збештанье »Бесѣды«, що му ремунерацію не посылае. Найменьшого же поводу не мае авторъ въ защитѣ Твоемъ выступати, бо тамъ о Бачиньскимъ ани словця нема сказано. Вправдѣ вспоминае ту въ листѣ о личности подъ маскою артистичною... но чи то конче мае бути Бачинскій? черезъ тое можь бы думати, що самъ есь враснѣ тіи ложныи вѣсти рознесъ. Если же хочешъ о коньче помѣщеніе той статьи, та напиши выразно, о що вамъ ходитъ, то въ тойчасъ редакторъ »Слова« помѣститъ яко инсератъ.

Цѣлую Тя щиро

Киприянъ.

Ч. 207.

Снятынъ, 1. 9. 1877.

Єслибисьмо були у Коцмани вже, то бувбымъ до сеи поры бувъ вже назначивъ читану пробу, бо ролй вже розданй, але на 4/9 вњъджаемо до Коцманя, а доки ся урядитъ всiо, то и тыждень мине, отже гадаю, що скорњйше, якъ 11/9 пробы читанои не буде можна зробити.

До сеи пори, чей Богъ дасть, подужаете, а я Вамъ еще разъ о пробњ читаной напишу, коли съ певностiю буде.

Ч. 208.

Коцмань, 7/9 1877.

Неподобно намъ передъ 12/9 зробыти читану пробу по той причинњ, що приъхавши 4/9 пополудни заразъ поставилисьмо сцену, але зле: 5. и 6/9 гралисьмо 2 представленiя, отже 7. и 8/9 мусимо поправити сцену, 9/9 представленiе, 10/9 выпадае понедњлокъ, а мы въ понедњлокъ николи не зачинаемо ничого, бо моя жена забобонна, 11. 12. и 13/9 представленiя, отже 14. або 15/9 може на певно бути читана проба, прошу менњ только дати знати, въ котрый день можете приъхати и я назначу у себе пробу. Касательно назвиска Єзуита поговоримо при читаной пробњ.

Ч. 209.

Коцмань, 17/9 1877.

Вашъ Мазепа доскональный, нема въ нимъ ни едного стиха непотребного, только въ 6-ой сценњ Акту першого тiи розказы царскй и одповњди для публики за скорй, и такъ здаеться, будтобы зъ сусњдной комнати выходили. Въ послњдной же сценњ Акту 5-ого монологъ и спњвъ Митрани далеко ефектовнњйшимъ буде на сценњ якъ за сценою. Але то всiо суть Nebensachen, головне: цњлость доскональна.

Желаючи одъ найщиршого серця якъ найлучшого успњху, зъ нетерпеливостiю ожидаю хвилњ, въ которой

менѣ рускій екземпляръ передасте до выученя на Сцену нашу. —

Ч. 210.

E(ingelangt) 2/10 1877.

Дякую за присланый Екземпляръ Довбуша и надѣюсь, що найдальше за мѣсяць представимо его, нехай но трохи отрясемося зъ Кôцманьского недостатку и мозольнои працѣ въ такъ недогôднôмъ льокалю, якій малисьмо тутъ, то просто убійство на той Сценѣ грати.

Заутра ѣдемо до Косова, въ Вижници Kassinoverein не позволивъ сали, бо тамъ ôдбуваются льекціи танцёвъ.

Роля Єзуита по моему мнѣнію нехай лишится у Кичмана, бо и его индивидуаньность и голосъ суть ôдповѣднî до тои роли, а еще якъ ся виправытъ въ ученію, то буде найстосовнѣйшій. —

Ч. 211.

Кутты, 2. Новембря 1877.

Даруйте, що я заразъ на Ваше честне письмо не ôдписавъ, но причиною того було худе поводженье въ Коссовѣ, де для тринедѣльнои неустаннои слоты такъ мало учащали до театру, що въ нашôмъ здеконцертованю всіо зъ рукъ падало.

А и теперь перешкоды: малисьмо 10/11 вже въ Вижници зачати нашî представленія, но еще зъ якимсь бальомъ не могутъ тамъ упоратись и ледво 15/11 може зъѣдемо до Вижницѣ, тое такожъ причиняе ся до здегустованя и ôдбирае охоту.

Но скоро усталимося въ Вижници, возьмемо ся до Вашого Довбуша щиро и маю надѣю, що въ першихъ дняхъ Децембра с. г. представимо, але при той способности прошу Васъ, щобысьте були такъ ласкавî и написали до Прейера, абы намъ и пѣчь и жертвенникъ вымалювавъ.

О Мазепѣ поговоримо въ Вижници обширнѣйше

Я чувъ, що маете до Вижницѣ на довшій часъ приѣхати, дуже бы то мене тѣшило, щобы пôдъ Вашимъ окомъ и проводомъ ôдбуло ся хотя зо 3 пробы!

Ч. 212.

Куты, 8/11. 1877.

Нѣмцѣ маютъ и густъ и змыслъ и драматичный и сценичный дуже виробленый, и не дивниця: маютъ 480 театровъ, маютъ своихъ кляссиковъ, маютъ щоденно и новихъ авторôвъ, — проте думаю заждати зъ Довбушемъ, ажъ пришлете Вашь переробленый екземпляръ, — тогди скоро ролѣ розпишутъ ся и будемо учити ся на память.

Що касае ся въ загалѣ Декораціи, то пôдчасъ Вашои бытности поговоримо зъ п. Прейеромъ и при Божой помочи зробится.

Топорець Гуцульскій и капелюхи я купивъ, будучи въ Коссовѣ, если не буде добрий, то такожъ порадимо.

— Нинѣ пакуемося, завтра ôдѣжджаемо до Вижницѣ и 11/11 перше представленіе, будемо тамъ цѣлый мѣсяць, може и 1½.

Ч. 213.

Вижниця, 23. 11. 1877.

Новый екземпляръ Вашь „Довбуша" я получивъ и заразъ же давъ ролѣ розписати: якъ скоро напишутъ ся ролѣ, заразъ зачнемо ся учити и на день 13/12 и 16/12 я назначаю день представленій першихъ, або може о тиждень пôзнѣйше перетягне ся, на дни 20. 23/12, разъ, щобъ ролѣ выученѣ добре ся улежали въ памяти, въ друге, що п. Прейеръ не мае богато часу и лише доривками може малювати (пичь, замковѣ двери, муръ и другѣ подробности). А трете найважнійше: о що заношу до Васъ, Высокоповажный Пане, прозьбу:

Ото будьте ласкавѣ и дайте черезъ свого знакомого въ моимъ имени Довбуша до цензуры до Landes-

regierung на руки комисаря Спачекъ, а если бы онъ еще слабый бувъ, то на руки Пана Шидловского въ президіяльнôмъ бюрî и нехай той, що буде носити книжку (друковану, перший екземпляръ) попроситъ въ моимъ имени, щобы скоро сцензуровали и передали на Ваши руки, Blumengasse N. 428. або черезъ староство Вижницкье до Вижницѣ.

Не робивбымъ того, але о скôлько завбачую, тутейший Староста скрупулятъ великій, и може менѣ наварити лиха по неволи, а штука цензуру перейде зъ певностію. Тутъ залучену карточку визитову мою прошу зъ екземпляромъ казати ôддати або П. Спачкови або П-у Шидловскому.

О топôрчикъ дуже прошу, если есть можливость, найлѣпше потрафитъ тамтейший столяръ зробити по формѣ Вами вказаной, а интролигаторъ на паньской улици напротивъ Росенцвейга домôвъ новыхъ мешкаючій вылѣпитъ рôзнокольоровими паперами, що и шмаргди и рубини и бриляnти може наслѣдовати. — —

Ч. 214.

Вижниця, 26/11 1877.

Даруйте, що може въ моимъ послѣднôмъ листѣ недостаточно я Вамъ ôдписавъ, але бо маю таранату велику дома, ото жена моя 2 недѣлѣ вылежала въ лôжку. — —. Теперь женѣ вже лѣпше, отже и вчера було зъ окрестности священникôвъ, то ми и майже уложили, щобы Довбуша на польскî рождественнî свята поставити, бо то найлѣпший часъ, бо и пробы черезъ 3 дни неустанно можна робити, бо ся не грае, то есть 24. 25. и 26. 12, а 27/12 представленіе ôтбуде ся, отже на тіи 4 дни прошу приѣхати. Єсли же желаете скорше, то естъ, щобъ або, якъ я писавъ, 13. и 16. 12 або 20. и 23/12 бувъ представленый Довбушъ, то напишитъ ласкаво, а я ся застосую до Васъ зъ певностію.

Роли зъ нового екземпляря вже виписанî и позавтра 28/11 маемо читану пробу — и потомъ зробимо

еще безъ Васъ зо 3 пробы, а по 1/12, коли Ваша воля назначити такъ, якбы Вамъ було найдогôднѣйше.

Менѣ здается, конецъ въ Вашôмъ новôмъ екземпляри лучшій, бо коротшій и ефектовнѣйшій, може незле буде въ некоторыхъ мѣстяхъ мельодраму зробити, на примѣръ въ сценѣ, коли Цора дае хрестъ Довбушови, а Морганъ ôдтакъ кидаесь у поломѣнь, потомъ, якъ Дзвѣнка яко варятка входитъ и при смерти Олекси.

Сватаня на гостинци — то въ кôлька день есть готове, — якъ приѣдете и трохи ласкаво поможете до уложеня музыки, ролѣ розданї. — —

Штуку дамъ тутъ до Староства до цензуры.

— — Шпангъ менѣ говоривъ, що ся на довшій часъ выберете до Выжницѣ и добре бы було, бо Прейеръ говоритъ, що дуже не мае часу, а якъ Вы будете, то и ôнъ знайде его бôльше.

Ч. 215.

Вижниця, 30. 11. 1877.

Надѣемося, що намъ тои кривды и прикрости не зробите и доконьче на представленіе Довбуша приѣдете, тымъ бôльше, що вcѣ и тутешнї и окреснї жителѣ мене неустанно питаютъ, чи приѣдете, а я имъ на певно сказавъ, що такъ.

Вчера бувъ я у Старости — и не робитъ найменшои перепоны, отже ничого не стоитъ на завадѣ до представленя. — день представленя назначеный вже на певно 27 12, а до 23. 12 съ певностію зима усталится и на тіи 4 дни можете на безпечно приѣхати, а то сутъ акуратъ найважнишї дни, бо въ нихъ щоденно або, если зайде потреба, и 2 рази денно будемо робити пробу.

Просимо отже усердно, не ôдтягайтесь, а на тіи дни приѣзджайте, мы Вамъ встиду зъ певностію не зробимо, — єдна тôлько и то велика недогода, що сцена мала и нигде акціи розвынути або хоть бôльше людей на сцену впровадити. Але тутешня публика знае тое и поблажае.

До Коломыи не поѣдемо, бо Панѣ Романовичъ менѣ сперадъ носа забрала салю, я собѣ згодивъ, а она приѣхала, дала завдатокъ и взяла. — —

Рѣчи до Довбуша, надѣюсь, самѝ привезете, если але случитъ ся яка оказія, то я передамъ до Васъ письмо.

П. С. Прошу не присилати марки почтовѝ. Я вже, знаючи, що найлѣпше любите рекомендованѝ письма, инакше до Васъ писати не буду, тôлько за рецеписомъ, а такъ то якось менѣ и дивно и маркотно, хотя я увѣренъ, що Вы тое изъ щирого сердця робите.

Ч. 216.

Вижниця, 2. 12. 1877.

Сердечно дякуемо обое за стôлько взглядôвъ Вашого благородного серця для насъ. Дай Боже ôдвячитися! Бо не досить, що П. Романовичъ неправно и несовѣстно забрала намъ Коломыю, де моглисьмо черезъ 2 або и 3 зимовѝ мѣсяцѣ пробути, еще и тымъ способомъ пôдкопуе и нуркуе — но се все дарма!

Забувъ я Вамъ въ послѣднôмъ моимъ листѣ написати, що екземпляръ Вашъ »Довбуша« я собѣ велѣвъ переписати, а вашъ оригиналъ я вамъ до 8 день зъ певностію пришлю.

[Далї пише Бачиньский про свої заходи грати у Чернівцях в лютім 1878].

А до февруаря можна бы и Мазепу выучити ся и представити въ Черновцяхъ. Но объ тôмъ предметѣ еще поговоримо не разъ и не два, нехай но перше штука вже буде готова. —

Если напишутъ до мене зъ Станиславова, о чôмъ дуже а дуже сомнѣваюсь, то я ôдпишу, що самъ въ переѣздѣ черезъ Станиславôвъ буду грати або зажадаю 200 fl. за позволеніе граня »Львôвскому рускому театрови« (бо такъ ся Панѣ Романовичъ пише въ Афишахъ). N. B. тіи 200 fl. до Васъ належати будутъ.

Ч. 217.

Вижниця, 6. 12. 1877.

За присланî Вами рѣчи сердечный спасибôгъ! Хотябымъ бувъ и 10 лѣтъ штудеровавъ, то бымъ такî хресты не выдумавъ, анî на такий топôръ не здобувся; о капелюсѣ такôмъ и я думавъ, но безъ влучковыхъ китицъ, длятого еще разъ сердечно дякуемо.

Въ недѣлю 9. 12. П. Прейеръ бере ся до мальованя eines Saalhintergrundes, Eines Eingangsthurmes mit der Mauer über die ganze Bühne (3. Akt), eines Schloßflügels und eines praktikablen 3-fachen Ofens mit schwarzem und nach Bedarf rothem Hintergrunde, а до того ще огонь бенгальскій червоный, а якъ Морганъ паде, то и Licopodium сыльно блисне, и буде дуже добре, — такожь помалюе хату (Seitenstück).

3-fach для того, щобы бувъ ôдмѣнный на Моргана, на Воєводы и Дзвôнки. — Екземляръ вже переписаный, але завтра еще на третой прôбѣ будемо колляцiоновати и въ суботу Вашъ перешлю Вамъ. —

Ч. 218.

Вижниця, 8. 12. 1877.

Стосовно до Вашого желанія, посылаю Вашъ манускриптъ зъ »Довбуша«. Собѣ я переписавъ и зъ тимъ екземляремъ такъ зректификовавъ, якъ его представляти будемо. Тôлько я думаю въ I-ой одслонѣ взяти Rittersaal за Декорацію, далеко буде кориснѣйше и для дѣлающихъ осôбъ и особливо для III-ой одслоны, де въ подвѣрю разомъ и та жасна пѣчь буде.

Що касаесь Єзуити въ Мазепѣ, то думаю, що можна Сальенса назвати посланникомъ нѣмецкого крижацького Ордена, хотя той Орденъ трохи вчеснійшій бувъ, однако для уникненія коллизіи съ цензурою, можна собѣ се позволити.

Перше представленіе дня 27. 12 на певно, не смѣю Васъ вже бôльше просити по тôмъ, щосьте написали менѣ въ послѣднôмъ Вашôмъ листѣ, але хотя на друге представленіе приѣдьте, намъ быСьте велику приемность справили. — —

Ч. 219.

Вижница, 12. 12. 1877.

Видно, нема теперъ жадного права на свѣтѣ, коли подобнî безправія дѣлають ся, на доказъ чого посылаю Вамъ тутъ залученый листъ одного зъ членôвъ товариществa Романович, пана Ильницкого до мого капельмайстра, де пише, що въ Станиславовѣ »Довбуша« грали. Мене ся о позволеніе нихто не питавъ.

Мазепу Вашого я дôставъ и заразъ давъ найсампередъ его переписати, а потому буду читати и ректификовати, бо истинно теперъ не маю нî хвильки часу, бо ся збѣгли и Довбушь и 3 бенефиси.

О декорацію до Мазепы багателька, але костюмы — ото сукъ и орѣхъ дуже твердый до згризеня, але чей Богъ поможе, та якось зладимо. —

Ч. 220.

Вижниця, 15. 12. 1877.

Ровночесно зъ письмомъ до Васъ высылаю афишь зъ »Довбуша« до друку. Въ друкарни велѣвъ я, щобы до Васъ корректу принесли, може тамъ захочете, що поправити або додати.

Окресны священники, именно Протоерей Кантемиръ намовивъ мя до того, абы я два дни гравъ, еденъ для Вижницѣ, а другій для окресности, бо каже, що цѣлѣ гори зъ собою привезе, отже по той причинѣ, я и афишь на 2 дни оголошаю и взминку въ нимъ робію, що 15 (2/7) Декемврія для окресности призначений, може будете ласкавî тое въ афиши лѣпше выстилизовати.

Що ся касае процесу зъ Романовичь, то я думаю, далеко користнѣйше бы було, если би Вы ôдъ себе заскаржили и желали Schadenersatz зъ 500 fl. а перший лѣпшій нотарь возьме ся самъ за те охотно, бо то чистый интересъ: если же Вы не захочете, то я не зôставлю безкарно тую справу, але менѣ, яко Директорови театру руского, то Русины самî будуть упреки робити. Ожидаю Вашои децизіи въ тôмъ взглядѣ. —

Ч. 221.

Вижниця. 23. 12. 1877.

Дуже намъ прикро, що не можете приѣхати на представленіе »Довбуша«, але здоровье передовсѣмъ, а у насъ тутъ морозы ся взяли, що ажъ трѣщитъ! Надѣюсь однакожъ, що зъ нашои працѣ будете задоволенû, о чûмъ Васъ Вашû знакомû напевно не омешкають завѣдомити.

Тôлько п. Прейеръ до сеи поры еще ничого не зробивъ, хотя уже 2 недѣли якъ всіо приспособлене, каже все, що еще немае часу.

На всѣ точки Вашого честного письма ôдпишу въ Пятницю по представленіяхъ, теперъ тôлько посилаю Вамъ найновѣйшу рецензію изъ Львова касательно слôвъ псе, суко (Dziennik polski 1877, N. 291). Тутъ въ маленькôмъ мѣсточку, де якъ добре знаете, всіо и все на страшну моральнôсть хорує, выкликало бы не меншû поговорки въ той матеріи, а тое можна обôйти.

За пѣсню зъ Мазепы дякуемо — а если-сьте такъ ласкавû прислати намъ ноты до Сватанье при гостинци, то бы було найлучше и найôдповѣднійше.

По вашому желанію Дзвѣнка буде всѣ стихи спѣвати, але безъ музики. Я выкресливъ, уважаючи цѣлу сцену, и то сцену послѣдного акту, за довгу, тымъ бôльше, що Олекса лежитъ трафленый у серце 2-ма кулями, а по той сценѣ еще мае 28 стихôвъ зъ престанками говорити.

Зъ Мазепы переписую допѣро 4 актъ, пробы забираютъ много часу, тожъ не можу Вамъ го такъ скоро послати, бо по переписаню ажъ буду екземплярû оба читати и ректификовати. —

Ч. 222.

Телеґрама О. Бачинського до Федьковича

з 28. грудня 1877.

Stück die ihm gebührende Anerkennung bei Denkern gefunden, Ihr Ideal begriffen. Vorstellung gelungen. Näheres übermorgen brieflich. *Baczyński*

Ч. 223.

Вижниця, 30. 12. 1877.

Достойный, Добрый Пане!

Пишете менѣ, щобы я самъ Вамъ о представленіяхъ Довбуша написавъ: трудна позиція, разъ свою працю хвалити, а въ друге и строгимъ въ судѣ бути.

Отже найсамперед публика:

Зъ першого представленія зъ иншимъ впечатлѣніемъ вийшла съ театру, а зъ другого зъ иншимъ, перше на некористь, друге въ пользу и штуки и Автора; що до представленія (Darstellung), то согласнѣ обѣ публики на користь.

И я до нихъ мое мнѣніе прилучу зъ изятіемъ Олексы Довбуша (Бачиньскій), котрый мавъ хрипку жасну, на другимъ представленію меншу вже, — и Єзуита, который не гравъ зле и понявъ ролю, однакъ я вѣдъ него бôльше клясицизму сподѣвався, але видно, еще молодѣ сили.

А въ кôньци и недостатокъ сценеріи давъ ся чути, але тому годѣ порадити, бо мѣстце мале: якъ стануло 10 Гуцулôвъ, Воевода, трабанты, такъ княгиня зъ челядевъ своевъ ледво перепхалась на передъ Сцены, — не робило оно ущербку игрѣ, але спиняло Акцію Дѣйствующимъ.

О интригахъ на тиждень передъ Представленіемъ Довбуша зо стороны Вашихъ, не скажу, ворогôвъ, але Вамъ неприхильныхъ, а маете ихъ тутъ не мале число, мусите вже ôдъ другихъ знати, а коли ни, то якъ приѣду до Черновецъ, то розповѣмъ Вамъ, бо описати тое годі, доситъ Вамъ сказати, що ажъ Староста (Bezirkshauptmann) самъ приходивъ до мене, чи истинно нема въ штуцѣ щось вражого и заказанного. Я отже розказавъ содержаніе и взявъ на себе отвѣчательность штуки и Староста бувъ самъ на представленію.

За музыку до Сватаня сердечно дякую и скоро поставлю на репертоаръ. Мазепу того тыждня надѣюсь Вамъ пôслати, але Бôгме не маю часу, бо теперъ строю другій театръ въ Кутахъ и ôдъ 1 1 латиньского начинаемо въ обохъ мѣстахъ по 2 разы на тыждень грати.

але въ Вижници будемо мешкати, ино до Кутъ доѣзджати, бо хочу ажь до Марта въ тôмъ кутѣ перебути и до Черновець бодай на 4 до 6 представленій приѣхати, абы и Вашого Довбуша и Мазепу до сеи поры вылучити и представити, тôлько зъ костюмами бѣда, бо я не маю тôлько и такихъ, але чей Богъ дасть та буде за що може и справити, а для Вашого Мазепы зъ певностію варта.

Пишете менѣ такожъ, що я гнѣвный на Васъ: ни разъ и въ думцѣ моей кромѣ вдячности и серця — то гнѣвъ не поставъ.

Зъ Романовичкою истинно незнаю чи зачинати, бо менѣ яко Директорови може тое шкодити, що ся въ процеса вдаю. Вашу реклямy пôшлю яко инсератъ до Слова, то чей що поможе.

Моя жена, желаючи Вамъ доброго здоровія и веселыхъ святъ, поздоровляе Васъ сердечно и всѣ Члены мои, а и я залучаючи мои сердечнû благожеланія, остаюсь всегда Вашимъ вѣрнымъ слугою

Е. Бачиньскій.

1878.

Листи Омеляна Бачинського до Федьковича.

Ч. 224.

Вижниця, 11. 1. 1878.

Високопочтенный добрый Пане!

Даруйте вселаскаво, що я до сеи поры не дотримавъ слова и не ôдославъ Вамъ Мазепу, але теперь такъ мавъ я часъ розôрваный, що годі було, бо теперъ зачалисьмо на перемѣну и въ Кутахъ и въ Вижници грати, то страшне много забирае часу, але постараюся конечно, абы найдальше за тыждень Вамъ Мазепу ôдослати.

Подававъ я о концесію до Черновецъ и наконець доставъ ю 3 1., але щожъ - въ Чернôвцяхъ вôльно менѣ грати тôлько ôдъ 1. Мая до 1. Октобрія, а тутъ годі 4 еще мѣсяцѣ сидѣти, бо и теперъ уже дуже худо

иде и я намѣряю въ февруарію дати въ Коломыѣ зъ 6 представлений, хотя тамъ еще теперь Романовичь є. То якъ будемо въ Коломыѣ, то може будете ласкавî насъ посѣтити такжe и на представленію »Довбуша« бути. Хотѣвбымъ такожъ знати Вашу децизію взглядомъ Керманича Вашого.

Желаючи Вамъ ôдъ серця при надходящôмъ новôмъ роцѣ здоровія и долгоденствія, абысьте намъ довгî лѣта на славу Литературы нашои и Ôтчины въ щастю и гараздѣ проживали и въ разъ пôднятыхъ трудахъ и працѣ не уставали, а неустрашимо и бодро все напередъ зъ успѣхомъ поступали, пишемося Вашими жичливими и до гробу вдячними

Емиліянъ и Теофиля Бачиньски.

Всѣ мои члены поздоровляютъ Васъ зъ новымъ годомъ!

Ч. 225.

Вижниця, 18. 1. 1878.

Прочитавъ я Вашого »Керманича« и дуже менѣ ся подобавъ, образъ живый гуцульского житя, — и маляръ артиста живійшого и натуральнійшого бы не вимальовавъ: еще коли мельодія пісень гарна (бо не чувъ ще, бо капельмайстеръ не мавъ доселі часу), то цѣлость мусить бути удачна.

Увагу я на екземпляри зробивъ одну, що въ першôмъ Актѣ непотребна перемѣна, бо може ôдъ разу зачинати ся передъ хатою Савы.

Єсли желаєте заразъ вашъ екземпляръ, то я пôшлю, а може я вже кажу собѣ переписати.

Музыку дамъ до инструментованя на будущій тыждень.

Мазепу я еще такой не зъ ректификовавъ, бо менѣ дуже зле переписано, и я мушу кожде слово подвôйно слѣдити и поправляти.

Сердечный жаль, що такъ худо иде у Вижници, а еще гірше въ Кутахъ, бо не могу купити кôлька сердаковъ Гуцульскихъ, а такъ бымъ хотѣвъ!!

Въ Коломыи хочу доконьче грати „Керманича“, но еще не знаю, коли поѣдемо, бо тамъ еще Романовичь сидитъ, а тутъ зъ Вижници анѝ рушь, де бы рушитись теперь у зимѣ. Але Богъ батько! —

Ч. 226.

Вижниця, 21. 1. 1878.

По Вашему желанію посылаю Керманича. Тутъ у Вижници грати го не будемо, до Коломыи выѣжджаемо 12 лютого и тамъ представлю его, есть отже часу богато, и вивченье не забере много часу, бо то проза и легка и поточиста, кроми некотрихъ твердыхъ гуцульскихъ виражень, а пѣснѣ народнѝ такожъ легко до памяти пристаютъ. Капельмейстеръ музыку зъинструментуе, то прибувши до Коломыи и справите ведля Вашого мнѣнія. Ролю Савы такожъ въ Коломыи исправите, бо Подвысоцкій въ характеристичныхъ роляхъ хватае скоро информацію. Що касаеся моеи рады, чи прозою чи стихами писати дальшѝ творы, то я все буду за прозою, бо нашѝ сили театральнѝ молодѝ, якъ лошата, котрыхъ треба поволи дуже уѣжджати, а стихъ потребуе eine feste, gediegene, rutinirte Unterlage und den fixen, präcisen Auffassungsgeist und die dazu nothwendige Darstellungskunst.

Що знова касаесь друку и выпущеня въ свѣтъ письменный Вашихъ творôвъ, то Поезія Ваша такъ всѣмъ знакома и такъ до серця кождого пристае и такъ въ читаню гарно выдаесь, якъ маю примѣръ на Довбуши, (котрого бôльша часть публики на Сценѣ не зрозумѣла, а въ читаню инакше и менѣ самому ся выдає, — verba volant, scripta manent) и якъ маю примиръ на Вашôмъ Мазепѣ, хотя Мазепа на Сценѣ зовсѣмъ що иншого, бо мае eine fixe historische Unterlage, а въ Довбуши тутъ хотѣли такожъ доконче историчного опришка видѣти, — побачили выидеализованого, выпещенного Вами свавôльного, вспильчивого Аманта богатиря.

Але я запускаюсь въ польемику, а тутъ кличутъ на пробу. — —

Ч. 227.

Вижниця, 26. 1. 1878.

Аподиктично извѣщаю Вамъ, що Руска публика приняла Вашого Довбуша сердечно и зъ достоиньствомъ, принадлежнымъ Авторови, а що некотримъ польскимъ крикунамъ, котрiи Васъ тутъ еще передъ першимъ представленiемъ Довбуша за Полякожерцю оголосили, нехотѣлось подобати, то не консеквенцiя, щобы кидати анаѳему на свои рускiи произведенiя и малибысьте нескаяный грѣхъ передъ Богомъ, Вашимъ сумлѣньемъ и передъ нашимъ бѣднымъ народомъ, еслибысьте его позбавили духового корму, которого ему такъ дуже потреба, а которого на наше насъ всѣхъ нещастье такъ дуже а дуже мало мае.

Прошу бути въ тôмъ взглядѣ невѣрнымъ Ѳомою и не повѣрити, не побачивши власними очима такъ Керманича и Довбуша, якъ и почути самому мнiнiе Руской Публики. Въ Коломыи можемо день по дню обѣ штуки грати.

Ч. 228.

Вижниця, 2. 2. 1878.

Даруйте вселаскаво, щомъ опôзнився зъ посланьемъ штуки и музыки Вашои, але цѣлый тиждень не було мене дома. Вчера вечеромъ приѣхавши заразъ и ôдсылаю зъ прозбою, щобысьте були такъ добрiи и ласкавiи и менѣ Вашого „Керманича“ позволили представляти.

Ч. 229.

Лист Прейера (Preyer) до Федьковича.

(Уривок.)

Wiżnitz, den 30. Jänner 1878.

Auf der Vorstellung des Dowbusz war ich anwesend und theile dir den Erfolg mit: Auf der Bühne machte es das erste Mal keinen ergreifenden Effekt auf

das Publikum, es war zu wenig bunt, obwohl Jedermann den tiefen Geist des Textes und die Bedeutung empfand und es geäußert hat: die zweite Vorstellung fand schon in der geübteren Darstellung guten Anschlag und ich glaube, daß wenn Du Dir die Mühe nehmen wolltest, daran einige Modifikationen „dem verdorbenen Gusto des Publikums nach grellen Stoffen“ durchzuführen, so würde diese Schöpfung in die Reihe der ersten Schauspiele treten. Denn das Publikum hat leider die Empfindungen kleiner Kinder, es findet Gefallen an der greifbaren Handlung, nicht aber die Sinneskraft angehender Gefühlsdichtung.

Ich habe Dir offenherzig gestanden, wie die mir zur Kenntnis gekommene öffentliche Kritik lautet. —

Treger.

Ч. 230.

Лист Федьковича не відомо до кого.

Чернівці, 20. Сентемба 1878.

Вельми честний Пане и Добродію!

Не збитки а крайна нужда примушує мене, запитати у Вас про долю тих книжок — що прислав їх Драгоманов до Львова на роспродаж для мої користи. Я знаю Добродію — що ся справа Вас зовсім не обходит: однакож — не мавше до кого до Вашої милости клонюсь отце з моєв просьбов, упімнутись за мою кривду! —

О маленьку відповідь просит
покірний Ваш слуга

Федькович.

[Лист був між паперами Федьковича, отже може і не висланий].

Ч. 231.

Лист Григорія Цеглинського до Федьковича.

Високоповажний Пане Добродію!

С початком Січня задумали тутешні Славяне видати »Славяньскій Альманах« бельетристично науковий.

містячий в собі статії у всіх языках славяньских. Буде то єден є більших памятників в літературі всеславяньскій — діло спірне, для Славян дуже интересне.

Обнявши редакцию малорускоґо материяла в сказанім альманасі, я не можу ся не віднести до Вашой Музи, Добродію, не від нині нам знакомой, є прошенієм, чи би й она не схотілась серденними своими зоповіданями причинити до окраси малоруских, а тим самим и славяньских літературних цвітів.

Єслиб тому до волі Вам було, Добродію, моє слово, надішліт іх ласкаво під адресов: G. Cegliński, cand. phil. Wien, Universität — до кінця сего місяця притім за поправність друку и красоту форми ручитись осьміляєм.

Остаю в глубокім поважаню В. Д.

Григорій Цеглиньскій.

Відень 7. XII. 1878.

[У „Славяньскім Альманаху“ з 1879 р. нема ніяких творів Федьковича].

Ч. 232.

Лист Федьковича до Мик. Огоновського.

Добродію!

Як обіцяв, так и поселаю Вам тут одну повісточку на початок, бо хто знає, чи на яку ще спроможусь. Я так уже, видите, в драму влїз, що мені повість уже а ні раз не вдаєсь.

А що тичится драматів »Мазепа« и »Керманич«, то можете іх и зараз мати, але лиш так, щоб прислали писаря, аби у мене дома відписував, бо оріґінал з рук не можу дати.

До критики, найпаче повісти и поетичних творів, можу сміливо рекомандуватись для вашої нарічевої часописи. Лиш конечне треба би було, щоб ми частіше з собов кореспондували, а то устне. Я від 8. до 12. години рано, а від 4. до 8. в вечер — всігди до вашої услуги.

Що я перебрав псевдоним »Марко Нестерюк« —

се вже так мусит бути — хоть Вам и причину сказати не можу.

Ваш слуга

9/12. 1878. *Федькович.*

[Сей лист, на піваркуши білого паперу, писаний, як видко із змісту, до Николая Огоновського, редактора „Родимого Листка,“ бо устно в Чернівцях лише із сим редактором міг говорити. Але лист найшов ся між паперами Ф-а, отже, видко, не був висланий. В „Родимім Листку“ за 1879 р. є чотири поезиї Федьковича, вняті з „Дикнх дум“: Король Гуцул, В сьвіт!, Доля і Хорий стрілець — всі з підписом Ф-а. Оповіданя нема].

1879.

Ч. 233.

Лист Ом. Партицького до Федьковича.

Высокоповажный Пане Добродѣю!

Вôдъ пяти лѣтъ трудивъ ся я около выдаваня »Газеты Школьнои« и органнзовавъ та збиравъ новîи доси незнанîи силы для добра рускои справы. Зъ новымъ рокомъ передаю »Газету Школьну« въ иншîи руки, а самъ берусь до выдаваня новои выключно литературно-науковои газеты. Вôдкликуюсь проте до давнои знакомости нашои и сердечно прошу не вôдказати удѣлу ласкавого въ новôмъ выдавництвѣ. Може на тôмъ поли удасть ся менѣ зôбрати всѣ лучшîи силы около одного спôльного огнища и тымъ способомъ утворити спôльными силами добрый органъ литературный.

Перше число новои газеты (зватись буде правдоподобно »Родина«) выйде уже 26. сего мѣсяця пôсля латиньского календаря. Якъ бы то я сердечно радовавъ ся, єслибъ уже до першого числа вôйшло и Ваше яке письмо, будь въ прозѣ, будь въ поезіи. А вже найбôльшу радôсть учините менѣ, ВП. Добродѣю, колибы ласкаво написали щось зъ житя гôрского народу. Вы таки докладно знаєте про рôжнîи сельскîи забобоны, чары та лѣки, про шепты та заговоры селянъ, про ихъ повѣрки и таке инше, що дѣйстно подаючи описъ всего

того въ газетѣ насъ и зацѣкавите и научите. Зробайте менѣ, щиренько прошу, тую приятельску прислугу, тую певно найбôльшу радôсть въ цѣлôмъ моѣмъ житю и не одвертайтесь вже на самôмъ вступѣ вôдъ мене.

Въ надѣѣ прихильного слова остаюсь якъ завсе щирымъ покôрникомъ

Ол. Партицкій.

У Львовѣ, 6. грудня 1879.

1882.

Ч. 234.

Лист Андрея Мартинюка до Федьковича.

Ваше Благородіє!

Въ имени патріотизма упрашаю Васъ о слѣдующе и непочинаюче отъ похвальныхъ слôвъ приступаю до рѣчи:

Пѣсни Ваши, Благородный и любезнѣйший нашъ поето, знаходятся въ устахъ кождого спѣваючого русина и переходять уже до народа. Но извѣсно Вамъ, якъ побожный нашъ народъ любитъ церковніи пѣсни и якъ такими пѣснями найлегше у него всякое чувство розбудити. Невозмѣть за злое и не погордѣть моѣмъ прошенѣмъ, уложѣть намъ нѣсколько пѣсней до прес. Богородици, до Іисуса Христа, до св. С. Николая, съ пару колядокъ на Рождество, съ пару пѣсней Великодныхъ, до св. Андрея и прочія, дишащихъ не только набожностію, але и патріотизмомъ, а съ ними стѣлаєся только, кôлько и Наукою. Пѣсни въ нашой унѣатской церкви уже перестарѣли по бôльшой части и несгадуючіи о тôмъ, що ихъ спѣває рускій народъ и въ рускои церкви, а якъ при пѣсни „серебряна чара, криштальова криниь" сама чарка влазить въ руки, такъ при подѣбныхъ побожно-патріотичныхъ пѣсняхъ найумильшій народъ стане при своѣмъ крестѣ, при своєй церквѣ.

Перепрашаю, що я отважаю ся Васъ о тое просити, но устами незначучного человѣка проситъ о тое

рускій народъ. Изъ устъ младенцевъ и ссущихъ совершилъ еси собѣ хвалу.

Засилаю мое глубочайшое почтеніе

Андрей Мартинюкъ.

дяко-учитель съ пôдъ Равы руской.

1/5 1882.

Если бы мое смиренное прошеніе выслуханымъ бути могло, то въ Словѣ или Дѣлѣ осьвѣдомѣть о тôмъ. Я собѣ думаю, якъ то Поляки охотно z Dymem pożarów или Boże coś Polskę спѣваютъ; чижь наши люди немаютъ хорожшихъ мотивôвъ до пѣсней?

[У звязи із сим листом є одно місце в недрукованім досп листї Івана Тимінського з Черновець до Олександра Кониського, писанім 25. падолиста 1884 — сей лист є в архіві Наук. Тов. ім. Шевченка — де сказано: „Тепер працює він (Федькович) над колядником і збірником побожних пісней, котрі на Буковинї межи ріжнородним населенєм гублять ся. До сего потребує Федькович „Житія сьвятих“ або „четї Минеї“, котру книжку буду просити, абисте були ласкаві з Печерской Лаври позичити і на мою адресу до Черновець скоро прислати. За два місяцї найдалїйї я тую книжку Вам пришлю“].

Ч. 235.

Справа друку „Довбуша“ по нїмецьки.

I.

Stuttgart, den 23. Aug. 1882.

Deutsche Verlags-Anstalt
vormals
Eduard Hallberger,
Stuttgart.

Sehr geehrter Herr!

Wir befassen uns nicht mit dem Verlage dramatischer Arbeiten, haben deshalb auch keine Ursache solche zu prüfen. Wenden Sie sich an die Gesellschaft dramatischer Autoren und Componisten, Vorstand Herr Hofrath Dr von Gottschall in Leipzig, dort ist die Arbeit am rechten Platze.

Um das Hin-und Hersenden und Ihnen Porto zu ersparen, haben wir die Arbeit mit dem an uns gerichteten Briefe, der auch dorthin paßt, gleich nach Leipzig befördert, auch 1 fl. ö. W. beigelegt.

Wir nehmen an, daß Sie mit diesem Schritte einverstanden sind und werden Sie von dort direct Antwort erhalten.

Hochachtungsvoll
Deutsche Verlags-Anstalt
Redaction
Carl Hallberger

Herrn Fedkowicz
Jägerstr. 653, Czernowitz.

II.

Leipzig, 19. Septbr. 1882.

Im Auftrage des Herrn v. Gottschall sende ich Ihnen beifolgend das ihm seinerzeit mitgetheilte Drama „Dowbusch“ zurück und füge auch noch den Überschuß des eingesandten Betrags für Porto-Auslagen, im Betrage von 55 Kreuzern bei.

Herr v. G. ist leider nicht in der Lage, das Drama irgendwie verwenden zu können, ebenso wenig ein Urtheil darüber abzugeben, weil es seine Zeit nicht gestattet, die nöthige Einsicht zu nehmen.

Achtungsvoll
p. v. Gottschall
Fiedler.

1883.

Ч. 236.

Лист Михайла Коралевича до Федьковича.

Високоповажаний Добродію!

Стоцкій згадував мені об условю, яке Ви поставили що до „Керманича“ — ми думали на всілякі способи и наконець показалось, що се условя ми ви-

повнити не в силі, позаяк праця ся забралаб нам найменше 3 місяці часу — як Стоцкій увіряє — єсли би наветь и спільними силами взятись за сю роботу. Таким часом ніхто з нас не розпоряджає. Єслиб ми зараз з початку об тім условию знали, то булиб відразу Вам се розтолкували. Жалуем отже дуже, що Ваше бажанє не можем виповнити. Що до пьеси и мотивів музичних, які Ви зволили нам передати, ждемо Вашої диспозиції — кажете, так на кождий поклик звернемо Вам — а жаль, бо пьеса чудна, публика є цілим ентузіязмом повиталаб се нове Ваше дитя.

При сій нагоді прилучаю дальший випуск »словаря Желиховского«.

Остаю з високим поважанєм

М. Коралевич.

Чернівці 31. н. ст. (3), 1883.
(Е. І. IV. 1883).

[Для поясненя сего листу і дальших двох В. Волянського треба тут сказати, що Федькович дарував „Рускому драматичному товариству" в Чернівцях свою мельодраму „Керманич" і комедію „Сватанє на гостиници". — Пор. „Буковина" 1885, ч. 1.].

1884

Ч. 237.

Лист Василя Волянського до Федьковича.

Lieber Onkel!

Wie Ihnen vielleicht bekannt ist, weilt hier seid (!) zwei Wochen die ruthenische Theater-Gesellschaft, leider wird nur das alte gedroschen und wir sehnen uns einmal etwas neues zu hören. Daher erlaube mir, lieber Onkel, Sie zu bitten, mir die große Freude zu machen und Ihr Melodrama Керманичъ auf meine Hände mit der Erlaubnis wenigstens einmal spielen zu dürfen, zu schicken — was ich Ihnen mit dem größten Danke, mit denselbem Rechten und auf die von Ihnen bestimmte Stunde zurücksenden werde. —

Basil Wołański.

Stanislau, am 14/4 1884.

Ч. 238.

Лист Корнила Сушкевича до Федьковича.

Львів, 3 (15) цьвітня 1884.

Високоповажний Добродію!

Вже другий рік минає від часу, коли Ви, Високоповажний Добродію, зволили прислати мені свою працю літературну. Посилка Ваша є для мене дуже цінною и наповнила мене великою радостею, раз для того, що походила від Чоловіка, котрого Русь-Украина зачисляє до своїх найзнаменитших поетів, подруге для того, що працею Вашою познакомили Ви и чужі народи з красотою нашої народної поезиї*), а по трете для того, що посилка Ваша дістала ся мені в хвили, коли я по утраті єдиної дитини остав ся на світі цілком самотним, та більше як коли небудь перед тим потребовав потіхи від добрих людей.

Велике Спасибіг Вам, Добродію, за се, що Ви пригадали собі давного знакомого. Зразу хотів я при найблизшім урлёпі поїхати до Черновець, щоби Вам особисто подяковати за Вашу ласку, та щож, инакше ся гадало, а инакше склало.

До клопотів родинних, які перебувєм, до преслідовань, котрі яко русин при теперішній польскошляхоцкій господарці в уряді зносити мусівєм, прибула ще нова біда, тяжка, невилічима болізнь грудна з кровотоками, котра мене майже без перерви мучит та густочасто до лежаня в ліжку зневолює.

От и сю зиму переболізновавєм та виглядаю весни, може вже послідної в моїм житю. Весна якось не може надійти, а ту чимраз більше ослаблене сил нагадує мені, що годі вже мати надію на побачене гарної Буковини та зложене Вам особисто подяки за Вашу ласкаву память. Приймітьже хоть пізну письменну подяку за Вашу ласкаву память та простіть, що при клопотах, в які попавєм, не можу до Вас веселійшого листу написати.

---

*) Із сих слів видко, що говорить ся про збірку „Am Tscheremusch“.

В кінци пріймiт при зближаючих ся воскресних святах мої щирі желаня: Нехай Господь Бог кріпит Ваше здоровіє на многая літа та нехай подасть Вам сили, щобисьте через як найдовші літа могли збогачати нашу літературу та підносити славу Руси-України, котра чей колись дожде ся ліпшої будучности.

Ваш щирий почитатель

Др. Корнило Сушкевич.

Ч. 239.

Лист Василя Волянського до Федьковича.

Христосъ воскресъ!
Желаю
щастливыхъ и веселыхъ святъ.

Lieber Onkel!

Hier weilt die lemberger Theatergesellschaft unter der Direction des Hr Biberowicz et Hreniwiecki, welche Ihnen persönlich bekannt sind.

Wie Ihnen, lieber Onkel, bekannt sein wird, besteht diese Theatergesellschaft aus lauter tüchtigen Schauspieler(n), leider — wie den meisten Ruthenen, so auch ihnen Geld mangelt. Besonders in dieser Zeit, da sie durch polnische und ruthenische Feiertagen schon eine längere Zeit nicht spielen können.

Gerne möchten sie das Lustspiel »Сватанє на гостиници« kaufen, leider — müßen sich etwas aufhalten, bis sich ihre Lage nicht etwa bessert. Керманичь ist uns allen schon aus der Zeitung bekannt und bedauern sehr, daß nur die Tschernowitzer das Glück haben, im Besitze des schönen Melodrama zu sein und noch mehr, daß es bei ihnen selten wann aufgeführt werden wird.

Wenn Sie, lieber Onkel, nichts dagegen haben, so wollen wir uns an die tschernowitzer Theatergesellschaft mit der Bitte wenden, daß auch für uns erlaubt wird, das Mell. »Керманичь« aufzuführen. Zwar ist der Herr Koralewicz dieser Theatergesellschaft aus Privatsachen nicht gut gesinnt, doch es wird ihm hoffentlich

auch daran gelegen sein, daß auch andere wissen und hören, daß auch unsere Literatur sich bereichert.

Der Prof. Zelichowski, Lopuszyński, Werechracki, Dr. Buczynski, wie auch alle Ruthenen sehnen sich nach dem erwähnten Melodram — alles, was vom Dichter Fedkowicz komt, wird hier hochgeschätzt und sehr gesucht. Man will eine Vorstellung zu einem wohltätigen Zwecke geben — ein neues Stück wäre sehr vortheilhaft. leider — Довбушъ dürfen sie nicht spielen, Керманичь ist für uns verloren und Сватане на гостинци ist vorläufig kein Geld. Bis sich also die Verhältniße etwas bessern, sind Sie, liebster Onkel, so freundlich und erlauben Sie gütigst auch uns etwas von den erwähnten drei Theaterstücken wenigstens einmal zu spielen. —

Ihr Neffe

Basil Wolański.

Stanislau. 20/4 1884.

Ч. 240.

„Руска Бесїда" в Чернівцях до Федьковича.

Высокоповажаний Добродѣю!

Складаючи Вамъ, достойный Пане, нашу сердечну подяку за вспиранье нашого выдавництва, засылаемо Вамъ 2 примѣрники календаря на рôкъ 1885 и просимо оставити намъ дорогоцѣнну повѣсть: „Днѣстровѣ кручѣ" для рускои газеты, котру здаеся ôтъ нового року начнемо выдавати.

Черновцѣ, 6. грудня 1884.

Председатель: *Ер. Пигулякъ.*

Секретарь: *Поповичъ.*

1885.

Просьба Федьковича до цїсаря.

Подаємо тут чергою з Федьковичевих брулїонів лист його до секретаря в цїсарській канцеляриї. Савінкого — що се до него писано, видко з листу Д. Гла-

диловича, поданого при кінци, — просьбу Ф-а до цїсаря, другий лист до Савіцкого і лист Д. Гладиловича до Федьковича. Справа скінчила ся для поета некорисно: офіцирської ранґи йому не вернули.

Ч. 241.

Im Vertrauen auf die allbekannte Güte und Menschenfreundlichkeit E. H. und auch darauf, daß der Name des ehrfurchtsvoll Gefertigten E. H. nicht unbekannt ist, wage ich folgende Bitte:

Ich wurde nämlich im J. 1863 als Lieutenant pens., habe aber im J. 1868 meinen Offiziercharakter mit Fortbezug der Pension abgelegt.

Nunmehr aber sehne ich mich auf meine alten Tage nach meinem einst innegehabten Charakter und habe in dieser Richtung gestern ein direktes Maj(estäts - Gesuch eingereicht, um dessen gnädigste Befürwortung ich E. H. ehrfurchtsvoll zu bitten wage, indem ich überzeugt bin, daß Seine Majestät E. H. nicht abschlagen werden, [дописано низше] ja, daß S. Majestät den angesuchten Lieutenantscharakter um eine Stufe zu erhöhen geruhen werden.

Es zeichnet sich mit der größten Hochachtung
Euer Hochgeboren
tiefst verehrender

I. H.
R. v. F.

Ч. 242.

Просьба до цїсаря.

Abschrift.

Euere k. u. k. apostolische Majestät!

Allerunterthänigst Gefertigter hat im k. k. 41 Infanterie-Regimente durch 11 Jahre gedient, den Feldzug in Italien im J. 1859 als Offizier mitgemacht, wurde im J. 1863 als Unter Lt. i Cl. pensionirt. legte aber im J. 1868 den Offizierscharakter ab, u. z. aus dem Grunde, weil er, sonstiger Existenzmittel bar, bei der

Bewirthschaftung seiner kleinen Bauernwirthschaft physisch zu arbeiten gezwungen war, und dieß, in seiner dazumaligen Unerfahrenheit, mit dem Charakter eines Offiziers unvereinbar fand.

Da sich aber seit jener Zeit die pekuniäre Lage des allerunterthänigst Gefertigten geändert und gebeßert hat und er sich auf seine alten Tage nach dem früher beseßenen Offizierscharakter unendlich sehnt, so fleht er Euere k. u. k. A. M. allerunterthänigst um die allergnädigste Wiederverleihung desselben.

Czernowitz, am 15. Mai 1885.

Josef Hordynski
Ritter von Fedkowicz,
K. k. Milit. Pensionist.

Ч. 243.

Euer Hochgeboren!
Gnädigster Herr!

Das in Abschrift beiliegende Majestäts-Gesuch habe ich am. 15. Mai l. J. eingereicht, wurde aber in Folge Reichs-Kriegs-Ministerial-Erlasses, Abth. 1., N-o 4369 vom 16. Juli l. J., ohne daß man mir die Ursache genannt hätte, kurz abgewiesen.

Wie kränkend ein solcher Bescheid nicht nur für mich sein mußte, sondern auch für mein Volk, dessen Dichter und Liebling zu sein ich mir schmeichle, geruhen E. H. selbst zu ermeßen, und so wende ich mich über Anrathen der Besten des ruthenischen Volkes an die Gnade E. H., mir auf mein Gesuch vom 15. Mai l. J. bei Seiner k. u. k. a. M. einen direkten und günstigen Bescheid erwirken zu wollen, u. z. einen Bescheid, der von der vorgefaßten Meinung des Kriegsministeriums unabhängig ist.

Diese vorgefaßte Meinung beruht, so vermuthe ich, auf der ungünstigen Relation der hiesigen Landesregierung, resp. des hiesigen Landespräsidenten, da ich, als Redakteur der ruthenischen Zeitschrift »Буковина« niemals unterlaße, die Taktlosigkeiten dieses Herrn zur

Sprache zu bringen, daher auch sein Haß mir gegenüber leicht erklärlich ist.

Ich flehe somit E. H. abermals und fußfälligst, mich vor der unverdienten Demüthigung und dem Triumph meiner Feinde gnädigst erretten zu wollen.

Czernowitz, am 4. August 1885.

In tiefster Hochachtung

J. Fedkowicz,
k. k. Milit. Pensionist.
Jägergasse. N. 33.

Ч. 244.

Лист Дамяна Гладиловича до Федьковича.

Львів, 4. 9. 1885.

Високоповажаний Добродію!

Не віднисав я Вам зараз на Ваше любе письмо, бо глядав по Львові чоловіка, щоби знав ся на тілько з секретарем Савіцким, щоби міг у него своім виливом щось зробити — но на біду не знайшов я нікого. Доперва днесь рано пригадав собі, що в Стрию є давний мій товариш, Мелитон Гладишовский, професор при тамошний реальний школі, сестрінець бувшого митрополита Іосифа и через него знакомий з Савіцким. До него удайте ся, Добродію, а я упереджу його о Ванім листі. Пишучи прошу тямити на те, що се чоловік не наш, сицерекомий кацапо-поляк, но любить почути деяке гречне слівце и рад, єли му люде признають виливи, яких він и не має. Він один міг би хоча пробовати у С., більш не знаю нікого. Длятого раджу Вам, щоби Ви самі писали до него, бо се підлестить його, що ось се Юрій Федькович з ним переписує ся.

Хоч, даруйте, Добродію, за отвертість, чудую ся дуже, що такий гуцул, як Ви, забановав за характером служби, котру у своіх любих піснях неволею заявив.

Ще з одним ділом та великим поклоном до Вас, Добродію: гадаємо з 1. жовтня видавати нову популярну газетку для науки и забави, призначену виключно для селян, — чи не були би Ви ласкаві за-

помогти сю нашу газетку своіми цінними працями, передовсім повістками, оповіданнями из житя люду або на його житє похожими, и віршами любими своіми.

О сю ласку Вас дуже молю и чей же не відкажете. — вже в сім місяци можеб були ласкаві прислати нам, на мое имя, повістку и вірш, звернений до руских Читалень.

Днесь зараз пишу до Гладиловского, а Ви, Добродію, пишіть до нього тильно одержавши сей мій лист.

Посилаю Вам мій низенький поклін и остаюсь для Вас з високим поважанем

Гладиловичъ.

[Дописка: E. 5. IX. 1885].

1886.

Ч. 245.

Лист Евгенії Ярошинськоі до Федьковича.

Бродокъ 1 (13) Юнія 1886.

Высокоповажаный пане!

Дякую Вамъ за Вашъ почтенный листъ и за раду менѣ въ немъ удѣлену. Будьте пересвѣдчени, высокоповажаний пане, що я той рады завсѣди трымати ся буду, и лише въ користь мого бѣдного но честного народа руского писати буду.

Не меньше есмь Вамъ вдячною за Ваше предложенье, менѣ списъ творовъ, котрихъ читанье було бы для мене користне, подати. Єсли то Вамъ не буде за богато и съ моей стороны не нескромно, то бымъ дуже просила о такій списъ.

Я мушу ся съ ветыдомъ прызнати, що я до теперь кромѣ всѣхъ рочниковъ „Науки" и Вашихъ першихъ поезіпвъ, повѣсточки „Люба-згуба", котра менѣ ся надъ усе въ свѣтѣ подобала, больше нищъ на рускомъ языку нечиталамъ, чому нема що дивоватися, бо творы рускихъ писателѣвъ суть тяжкими до набутя.

Мене дуже тѣшитъ, що я при моемъ першомъ поступѣ на тернистой дорозѣ рускихъ литератовъ, попалась въ руки такому славному поетови, котрого поезіи, хотяй ихъ мало знаю, не одну годину менѣ осолоджали. Прошу Васъ, высокоповажаный пане, будьте и надаль моемъ ангелемъ-хранителемъ, котрый бы мене остерегалъ и на праву дорогу, котра провадитъ до чести и славы, напровадивъ.

Простѣтъ, если Вамъ мой листъ здается въ деякихъ мѣстцяхъ неясный, и прошу подумати, що я лише отъ колькохъ мѣсяцей студіюю руску мову, то значитъ по руски правильно писати, бо читати знаю еще отъ моего 5 року житя.

При случайности посѣщу Васъ, высокоповажаный пане, и тогди скажу Вамъ устне, якъ я Васъ высоко поважаю и якъ мене Ваше вниманіе зо мною тѣшитъ.

Съ глубокимъ почтеньемъ

Евгенія Ярошиньска.

[У „Буковинї“ 1886, ч. 7. [illegible] цьвітня — є переписка редакциї до Е. Ярошиньскої: „О скілько нам відомо, Ви перша Русинка на Буковинї, що взялась за перо“. Статю, що вона годї прислала, взяли до „Бібліотеки для молодїжи“].

Ч. 246.

Лист Рудольфа Роткеля до Федьковича.

Wielkopole,
Post Janow bei Lemberg,
d. 11. Juli 1886.

Ein tausendfaches Lebehoch! dem Dichterjubilar Joseph Fedkowicz! — meinem alten werthen Freunde, der sich noch jetzt nach 34 Jahren meiner — des deutschen Malers R. R. — erinnert.

Wie oft habe ich an Sie gedacht! O hätte ich gewußt, daß Sie in Czernowitz lebten! — Stolz bin ich darauf, daß ich einst derjenige war, der Ihre Talente bemerkte und Ihren aufstrebenden Geist zu würdigen wußte, indessen die armselige prosaische Menschenwelt ringsumher in Ihnen weiter nichts sah, als einen bedeu-

tungslosen jungen Menschen, einen Apothekerpraktikanten. Noch stehen in meinem moldauischen Zeichenbuche jene mir gewidmeten Verse, die Sie einst dichteten und mir eigenhändig in jenes Buch schrieben; es war in der Moldau, im Hause meines im J. 1854 verstorbenen Schwagers, zu Tyrgu-Niamz.

Doch genug, ich muß schließen, denn meine Gefühle überstürzen sich, ich kann mich nicht sammeln. Lassen Sie mir, geehrter Freund, recht bald einige Zeilen zukommen, ich warte darauf mit Ungeduld.

Nachricht von Ihnen erhielt ich zufällig durch eine Lemberger Zeitung. Ich wohne jetzt bei meinem Sohne, der in der Goluchowski'schen Herrschaft Janow Revier-Förster ist.

O könnte ich Sie noch einmal im Leben sehen!

Schreiben Sie bald Ihrem alten Freunde

Rudolf Rothkähl.

Adresse: an Maler R. Rothkähl in Wielkopole,
Post Janow bei Lemberg.

Lebt denn der merkwürdige Herr Ingenieur Czuntulak noch und dessen ebenso merkwürdige Frau?

Ч. 247.

Лист Данила Танячкевича до Федьковича.

Друже мій дорогий, незабутний,
Брате мій єдиний,
Співаче мій любий та славний!

Може воно й здивувало Тебе, друже мій дорогий, що в тім концерті рідних щирих голосів, вірних, рідних Тобі душ, що відзвались у день празника Твого ювилею, не дослухав ся Ти мого голосу? Бо думаю, що Ти не позабув таки на свого старого друга! О! бо вже не богато нас, тих старих товаришів, що витали зорю народного нашого відродженя, а витали с таким чистим серцем, так глубоко відчуваючи те святе благовіствуванє, справді мов свята, коли то кождий прояв новий пламенний нашого рідного слова, кождий вірш, кожда повісточка родили жар святий и животворний, — коли то и Твої пісні-думки, Кобзарю

мій дорогий, поперепнсувані, нім були надруковані, облітували, мов райскі птиці, и голубили рідні, щирі молоді душі.

Не знаю, чи теперішнє поколінє потрапить зрозуміти и відчути той жар, те дріжанє святе, той запал, яким жила и обмінювала ся та невеличка громада сподвижників нашого рідного слова з тої нової доби, тих оскреситслів питомого свого народного житя. Нам сего не забути!

Будь же сего певний, Друже мій дорогий, Брате мій єдиний, що я духом був притомний при величнім Твоім обході, бо ж він се частка мого житя, чи єго історії. Щось то и з мого боку приложилося до єго зросту... та не мені за се розказувати.

А що моя рука не зложила ся у ту годину памятну, повитати Тебе щирим словом, то от Тобі, мій Друже-Брате, яка незгодина: сидів при ліжку хорої дитини, мов то лікар и доглядач, коли нічим таких наймати... Бо не знаю, чи відома Тобі дальша история мого житя? Се коротко, Брате мій: одні, одні тяжкі, невисказані злидні, так воно йде аж по нинішню годину... А чи відміниться коли? Бог святий знає, на Єго, милосерного, уся моя надія! Потах то може по трохи вогонь давний, придусила доля, але чую, що він не погас. В благовістників слова-житя народу він не сміє вгасати, коли нарід живий, безсмертний.

Прийми ж, Друже мій дорогий, Кобзарю мій славний, те моє, мов то опізнене, витанє у Твій величний празник, — прийми яко відголос того першого часу, коли перша луна твоєі пісні відбилась по рідних душах и іх очарувала.

Брате мій! Кобзарю наш! А вдар же нам по струнах Твоєі чуд-бандури из жаром тим, из духом тим, як лялась пісня та про Новобранчика, про Кобилицю, — могучо вдар, заграй! у цілий голос заспівай! щоб задріжали всі кати, а стрепенулись всі орли — по всій Украіні!

Знай! мій Друже! що Тобі в спадку досталася Тарасова бандура! Знай, що такого співу нудьгуючи виглядає вся Украіна, весь той край замучений по Дін,

чи то й по Кавказ, що єго Москва пригнобила своіми багнетами, своіми гарматами, — той наш вольний край! Загреми же безсмертним словом пісні-правди, розкрий: що того духа живого, що в наших грудях, не проколять багнети, не вбють єго гармати, що не викрадуть нам нашоі долі-будущини ніякі потентати, бо вона зложена у нутрі нашоі душі, а там вложив єі сам Бог, — а що та доля наша означає: світло праведне, мир братів и гідна людська доля великоі части Божого світа!

Відмолодній же мені, Брате мій, з тою новою добою памятною Твого житя, новою силою, відновленим духом!

Сего бажає, сего вижидає и в щирій надіі сего виглядає

Твій старий, щирий друг

піп *Данило Танячкевич.*

Цілую Тебе цілим серцем. Поцілуй за мене всіх щирих Буковинських братів.

Ч. 248.

Лист Р. Роткеля до Федьковича.

Wielkopole, d. 6. Aug. 1886

Hochverehrter Herr

und theuerster alter Freund!

Ihr liebes Schreiben und auch die Gedichte habe ich erhalten; ich sage Ihnen für diese herzliche Gabe meinen herzlichsten, innigsten Dank und bringe hiermit nochmals ein enthusiastisches Hoch dem Dichter! Möchte Gott Ihnen doch einmal wieder Gesundheit schenken, — o! daß die Schönheit dieser Welt mit so unendlich viel Leid und Bitterkeit gepaart ist!

Durch die Lemberger Zeitung habe ich eine Skizze Ihres seitherigen Lebenslaufes erhalten; wenn es sie nicht langweilt, will ich Ihnen hier auch einen kurzen Abriß meiner Erlebnisse geben.

Nach Ihrer Abreise aus der Moldau verblieb ich daselbst noch bis zum Jahre 1858, ach! eine zu lange

Zeit in diesem geistesarmen Lande, dem Lande des crassen Materialismus. Mein Schwager, der Apotheker Bredemeyer war bereits im J. 1854 gestorben. Also 1858 übersiedelte ich nach Galizien (Lemberg), dem Heimathslande meiner Frau. Aber dieses Lemberg, landschaftlich so hübsch gelegen, ist ein abscheulicher Ort, der mir nicht zur Heimath werden konnte; — ich ging im J. 1860 nach Deutschland, um im Vaterlande wieder festen Fuß zu fassen; meine Familie (Frau und drei Söhne) blieb in Galizien zurück, doch nach Jahresfrist kam ich wieder nach Lemberg und habe daselbst bis zum J. 1870 eine mühevolle, an Entbehrungen und Verdruß reiche Zeit durchlebt, dabei aber nie vergessen, in meiner Kunst (Landschaft und Portrait) immer höher zu streben. sodaß ich ohne zu prahlen, sagen kann: ich habe in der Kunst eine ziemliche Höhe erreicht. (Auf der Lemberger Kunstausstellung befinden sich heuer zwei Bilder von mir: „Eine Straße zu Niamz in der Moldau“ und „Ein Forsthaus in den Vogesen (Elsaß)“. — Im J. 1870. kurz vor dem deutsch-französischen Kriege kehrte ich wieder nach Deutschland zurück, denn ich hatte das Leben in Lemberg — in der Polakey überhaupt — vollkommen satt und die Sehnsucht nach der deutschen Heimath hatte mich nie verlassen. Ich war damals bereits 51 Jahre alt, aber ich kämpfte mich wieder in's Vaterland hinein, und ein paar Jahre später ließ ich meine Frau nachkommen, indessen meine drei Söhne in Galizien zurückblieben, da dieselben bereits begonnen hatten, sich hier Existenzen zu gründen. (Alle drei sind jetzt Revier-Förster und auch verheirathet). So habe ich denn sieben Jahre im herzlichen Deutschland, im schönen Rheinlande zugebracht, aber im J. 1877 kehrten wir wieder nach Galizien zurück, dem dringenden Wunsche unserer Kinder nachgebend. So bin ich denn jetzt wieder in Galizien, aber Gott sey Dank — nicht in Lemberg, sondern 3 Meilen von demselben entfernt. im frischen Waldesgrün:

— „da die blumen durch das gras
wünneclichen sprungen:

alda die vogele sungen,
dar kam ich gegangen
an einen anger langen,
da ein luter brunne entspranc;
vor dem walde was (war) sin ganc,
da die nachtegale sanc.

Walther v. d. Vogelweide.

Im September dieses Jahres werde ich 67 Jahre alt, bin jedoch immer noch so rüstig und geistig regsam, wie damals, als sie mich in der Moldau sahen. Aber eines fehlt mir hier: ein Mensch, mit dem ich geistig so verkehren könnte, wie einst mit Ihnen, theuerer Freund!

Nochmals innigsten Dank für die herrlichen Dichtungen! Am Tscheremusch, ja! da müßten wir uns wieder im Geiste, ohne es zu wissen, an demselben Orte treffen! ich habe nämlich einen histor. Roman „Der Woiwode“ — (histor. Erzählung aus der Zeit des mold. Fürsten Stephan d. Gr.) — geschrieben, in welchem einige Kapitel am Tscheremusch spielen. Sobald ich einmal etwas bei Gelde bin, muß ich das Werk drucken lassen; es ist schon vielfach von Leuten, auf deren Urtheil ich etwas bauen darf, gelobt worden.

Doch genug! indem ich Ihnen von ganzem Herzen Gesundheit wünsche und Ihnen nochmals meinen tiefgefühlten Dank ausspreche, verbleibe ich wie immer Ihr Sie hochschätzender alter Freund

Rudolf Rothkähl.

Freundlichste Grüße von meiner Frau und meinem Sohne. — Meine Schwiegermutter, die Mutter des Apothekers Bredemayer, ist im J. 1866, im Alter von 80 Jahren gestorben. — Machen Sie mir die hohe Freude und lassen Sie bald wieder einmal von sich hören. — Existirt in Czernowitz noch das Fräulein-Convikt der Frau Katardziu-Dragonitsch? meiner alten Bekannten aus der Moldau her. —

Ч. 249.

Лист Федьковича до Мелітона Бучинського.

Сей важний лист дістав я від д. Романа Заклиньського, котрий найшов його між паперами пок. М. Бучинського. Писав його, очвидно під диктат хорого Федьковича, пок. Іван Тиміньский, але підпис на листї автентичний, Федьковичів: у тім підписї помішані букви, латиньскі, ґотицькі і наші, що вказувало би на те, що Ф-ич був справдї хорий. Для поясненя сего листу подаю і листи Бучинського, щоби знати було, з якої нагоди відозвав ся Ф-ич про своє походженє і родину. Листи Бучинського переховав Федькович.

I.

Адвокат
Др. Мелітон Бучиньский
в
Станіславі.

14. 8. 1886.

Високоповажні Пане Редактор!

На случай, що п. Андрей Гординьский Федькович, властитель реальности в Гординї, суду окружного Самбірского, належит до Вашої родини, доношу Вам, що ведля оголошеня урядової »Gazety Lwowsk-oi« з дня 13. 8. 1886 взиває Суд в Луцї (Łąka) ч. 2625, 2628 etc. того ж п. Андрея Г. Федьковича, незвісного з місця побиту, щоби сам або через куратора дав оборону против зазівавшим єго: Прокопіям, Сомерови, Стефану Гординьскому и Анні Білінскій, котopi жадають від него ріжних грунтів, або заплати квоти, разом звиж 1000 зр., заходит бо можність, що всі они хочуть з небитности згаданого властителя реальности скористати, щоби єго добро загарбати. Коли се чоловік Вам чужий, то лишіть лист сей без одвіта, коли ні — то буду готовий з правничою радою.

При сій нагоді прийміть вираз найвизшого почитаня, в которім для Вас тріваю.

Бучиньский.

II.

Високоповажаний пане добродію!

Ваше честне письмо з дня 14/8 1886, в котрім сте мене ласкаво завідомили о судовім оголошеню, чи кому місце побуту п. Андрея Гординьского Федьковича, властителя реальности в Гордині, незнакоме, я получив і дякую сердечно за вашу жичливість і приязнь. Я бим був ніколи нічого не довідав ся, як би не Ви, пане добродію, не були так ласкави.

Я п о х о ж у з ъ Г о р д и н і, м і й д ѣ д б у в в л а с т и т е л е м с е л а Г о р д и н і. Той Андрей Гординьский Федькович е на певне мій кревний, но не знаю, в якім степени він мені покревнений. М і й т а т о А д а л ь б е р т м а в б р а т а І о с и ф а, котрий еще тепер ц. к. старостою в Самборі е. Більше кревних не нагадую собі.

Єсли, пане добродію, мислите, що по Андрею Гординьским Федьковичу могло би що для мене припасти, то бим дуже просив, абисте ласкави були заняти ся сею справою, бо я вже підопав і окрім хатчинки тай 24 зр. пенсіи нічого не маю і вижити не можу.

При сей случайности мушу вітверто сказати, що і не маю за що і процеса провадити, тому бим просив, єсли е яка надія на користь з сего процесу, аби Ви, пане добродію, сей процес провадили, а мені по відтрученю видатків в свій час що там прислати ласкаві були.

Даруйте, пане добродію, що вас турбую, но не маю іншої ради і дякуючи вам вперед за вашу жичливість

пишусь с глібоким поважаньем

Iосеf Гординский

Ritter *von Fedkowicz.*

Чернівці 22. 8. 1886.

P. S. Даруйте, високоповажаний пане добродію, що і я яко незнакомий до сего листу дописуюсь. Ото пан Федькович, наш редактор, тепер слабує і не міг до Вас власноручно писаний лист вистосувати. В сім

положеню я его виручив і щобисте не двоіли[1]) о его підпису і в загалі о письмі, нагадавем ся вам дописати.

Заразом прошу і я вас, високо поважане пане добродію, о память і защиту для нашего кобзаря і пишу с глібоким поважаньем

Иван Тимінский.
ц. к. фин. концеписта.

III.

Станіслав 12. 9. 1886.

Високоповажний Пан
Юрій Гординский-Федькович
в Чернівцях.

З причини, що дати листу Вашого з 22. 8. не суть на стілько докладні, щоби можна виступати именем пана Андрія Гординского, для того нема можности в справі в моім листі порушеній, які небудь починити кроки правні.

Пишуся з виразом високого почитаня

Бучиньский.

1887.

Ч. 250.

Справа Федьковичевого слуги, Мих. Мельника.

(Лист до проф. С. Стоцкого).

Hochgeehrter Herr Doktor!

Heute, am Jahrestage meines Jubiläums, gebe ich Ihnen Antwort auf Ihre etwas sonderbare Frage vom 4. dM.

Ich nehme den Michael Melnyk wieder in meinen Dienst, u. z. eben darum, w e i l er unter Polizeiaufsicht steht, und seine Seele, wenn auch durch eigenes Verschulden, in die Verzweiflung getrieben wurde. — Das Fehlen ist menschlich, aber das Verzeihen ist göttlich.

---

[1]) З німецького: z w e i f e l n, сумнівати ся. *О. М.*

— Sollte aber dennoch der hochgeehrte Verein „Beciла“ der Meinung sein, daß ich unter s e i n e r (des Vereines) Aufsicht stehe und mein Thun und Lassen seinem Willen u n t e r zuordnen habe, so bitte ich mich gütigst davon in Kenntniß zu setzen, und ich werde gewiß nicht ermangeln, die mir ohnehin oft und bitter genug vorgeworfene Wohnung zu räumen.

Auch ist es sonderbarerweise heute gerade ein Jahr, daß Melnyk vom Hr. Tyminski auf eine so grobe Weise beschimpft wurde, daß es mich wundert, warum jener nicht klagbar aufgetreten. Wer nun hier derjenige ist, der sich zu schämen hätte, ist nicht schwer zu beantworten.

Melnyk hat im trunkenen Zustande Streiche begangen, die kaum zu entschuldigen sind. Wenn ich mich aber an den Abend des 1. Juli erinnere, so fällt mir da wahrhaftig die Wahl schwer, welchem von beiden der Vorzug gebührt.

Die vorgefaßte Meinung, daß Melnyk auf mich einen Einfluß ausübe, u. z. zum Nachtheil des Vereins, ist eine geradezu lächerliche. Es ist wahr, daß ich mich beeinflußen lasse, und s e h r beeinflußen lasse: aber n u r durch s e h r intelligente und gebildete Menschen, niemals aber durch den Janh gel.

Die Ansicht ferner, daß es unter meiner Würde wäre, einen Menschen um mich zu haben, der unter polizeilicher Aufsicht stehe, ist mir am unbegreiflichsten, denn ich kenne nur eine Würde, und das ist die M e n s c h e n w ü r d e. Einen Menschen durch Strafe zu b e s s e r n, hat einen humanen Zweck, dem übrigens auch gewisse Grenzen gesteckt sind; einen gefallenen Menschen aber wie ein Wild bis zur Verzweiflung zu hetzen und immer zu hetzen, wie die blutgierige Hundemeute einen Hirsch: das heißt mir ein Kapitel aus dem höllischen Kodex, das ein gewisser Herr mit einer ganz besonderen Vorliebe studirt haben muß.

Hier könnte ich noch viele moralische Sentenzen über Rachsucht und Großmuth anführen. — Doch Eulen nach Athen tragen ist nicht meine Sache, und somit schließe ich diesen Brief mit der Bitte, mir die Ansicht

des hochgeehrten Vereins durch den Herrn Vereinssekretär mündlich mittheilen lassen zu wollen.

Mit der größten Hochachtung Ihrer sehr geehrter Person, Ihres vorzüglichen Wissens und Ihrer hohen Talente, zeichnet sich

Fedkowicz.

Czernowitz am 6. Juli 1887.

Ч. 251.

Картки Федьковича, писані до проф. Стоцкого.

I.

Ласкавий Пане и Добродію!

Не знаю я тут собі иншої ради дати, як вашу милость просити, гадки до обох фатальних але важних монольоґів прозов написати, а я іх вітак на бльанквірш перепишу. — Моя фантазія, що тичится Мазепи, тепер така ялова, що и сказати не можу. — Анахронізм у II акті вияснений сам собов, як я назначив.

Поклоняєсь покірно

Федькович.

2. XI. 1887.

II.

Добродію ласкавий!

Перший акт поправив, як казали. — А тепер прошу Вашої милости о як найскоршу рецензію, бо я без роботи нужусь. — А то у мене много значит, не переривати собі одну роботу другов, але клепати желізо, доки ще горяче.

Низким поклоном.

Федькович.

11. XII. 1887.

III.

Вельми честний Добродію!

Мені здаєсь, що еслиби Греневецкий прочитав драму, доки ще буде читана проба, то би се дуже добре.

З найнизшим поклоном

Федькович.

(Без дати, писане олівцем).

IV.

Добродію ласкавий!

Я гину з нудів! — Змилуйтесь!...

Федькович.

(Без дати).

Додатки до переписки.

Перші аркуші сеї книжки були вже надруковані, як помер Др. Антін Кобилянський (8. лютого 1910). Його син, Др. Геліос К., позволив мені переглянути батькові папери і я найшов між ними ще два листи, котрі подаю тут при кінци переписки, бо помістити їх там, де на них випадала черга, вже було за пізно. Перший лист повинен стояти межи ч. 10. і 11-им (на стор. 13 тут) і тому я даю йому **ч. 10. а.**

Лист Федьковича до Антона Кобилянського.

Kezdi-Vasarhely, 12. Travnia 1861.

Bratčyku Antosiu!

Hodylo by sy mene vibyty i šče dobre vibyty, šo ja Tobi na Tvij krasnyj lyst pysanyj 14 t. m. ny podiekuvav, a za prykrasni brošurky to samo, ale virj my, šo ja vže hej durnyj chožu, i sam ny znaju, ani šo zo mnov sy robyt, ani šo ja robyty maju.

O naši russki literaturi mav by ja bohato s Tobov hovoryty, ale v lysti to jakos ny vipadaje, taj taky nyma i de, bo ja duže-duže bohato maju balakaty.

Z reštov — vid nyni za misicj abo i borše budemo sy vydity. bo ja prosyv o pensiju, i na 3. p. m. pojidu z Foliakovskym do Hermanstadtu do superarbitrio. — vdast myni sy tam sprava, dobre, — pojidu do Bukovyny v moji čorni hory, taj — dali jak Boh dast; ny udast sy ale myni sprava, to nic myni ynšoho ny pozostane, jak quittiruvaty i ity v svit chliba sobi hliadity, — udast sy myni v Serbiji abo na Vološčyni honajty, dobre, jak ni, to pidu až do Hišpaniji, — buvaj zdorov tohdy russkyj kraju, russki bratia, russka literaturo, taj ty, bratčyku Antosiu!

Ny dyvuj sy. bratčyku, šo ja tak pyšu, bo myni možna, — Ty musyš znaty, šo mene mij likarj ny spovna rozumnym (irrsinnig, schwarze Melancholie) opysav, a balamuty majut pravo. use pysaty, šo sy im vpodobaje; — bo i je. Antosiu, myni sy navitj uže samomu vydyt, šo ja ny maju useho rozumu, — tak mene Hospodj Boh pokarav, — za šo, ny znaju.

Vidhadaj myni bratčyku zahadočku:

Chodylo chodylo,
Ta vse hovorylo:
Koby to ny ja,
Šlipota tvoja. —

Durnyj, ta i tiljko toho, budeš sobi dumaty, — dumaj, jak sy liubyš. ale ja ny z povna rozumu. — Kobes sy chotj borše visvjatyv, може bes myni vodu osvjatyv.

Jakby Boh dav, šoby ja sy v Bukovynu vernuv, to pidemo oba na mandrivku, može sobi de po babi najdemo, Ty sobi ozmy jaku liutu, aby až yncynata bula, a ja sobi ozmu bisnovatu, ta i podružymo sy v dobryj čas.

Uduriv, ta i dosta toho, — dumaj Antosiu.

Jak myni sy svjetkuvalo, ny treba i pytaty, — ot, jak to durnym zarjed, — u voločivnyj ponedivnok bula batalija myžy vojakamy, oden führer (Popovyč na ymje) nadijšov, taj chotiv lad robyty, až tu jakys kanonier cy uhlan, ny znaty, bo to v noču sy dijalo, ja(k) ho utiev palašom po holovi, to bidnyj učera umer, a zautra ho budut chovaty, — škoda ho. bo duže do-

bryj chlopec buv; my oba sy razom velykoji pjatnyci spovidaly (u voloski cerkovi), poproščalym sy, jak to zvyčajne, - vin, bačyš, nyni vže ny žyje a ja šče žyju! i jak šče žyju, — ny daj Bože, aby Ty Antosiu tak žyv na sviti. —

Bo i je, durnyj abo pjanyj, budeš sy bratčyku du maty, - šo ja durnyj, to je čorne na bilim, ale pjanyj ja ny je, bo ja vže piv vegetariana, i trunku sy cilkom visterihaju, t. j. visterihav, ale zautra ja pidu po pochoroni, ta jak začnu pyty, ta pyty, abych sy raz dychtyg (tüchtig) upyv, bo ja duže nyščastlyvyj, bratčyku, duže - i cyž myni ny možna? bezumnym use možna, i strilety sy im nikto ny boronyt, ny tak aby sy im upyty ny možna.

Bratčyku, šo toto za zahadka:

Ny kolyšy, to tycho,
Zakolyšy, to lycho,
Bo stane rykaty,
By z chaty vtikaty.

Abo toto:

Spivaje, ny kis,
Kusaje, ny bis,
I maty, ny maty,
Ny tiažko vhadaty.

Ny protyv sy myni, Bratčyku, — za misiacj budemo sy vydily, abo nikoly; šče i do zautra daleko. Bratčyk Popovyč, pamjatj jeho protiv svitloji dnyny, taky nyni tyždynj ny dumav, šo ho nyni vže ny bude, — joj, brate, brate! brate mij kochanyj!! — maje uže use, šo dobroho de sy v vijsku nadybaje, pohybaty?

Bratčyku Antosiu, vidhadaj my zahadočku:

Ni cip ni rešeto,
A vse to to, to to,
Jak chlop ho počuje,
Vže pan sy rachuje.

Ny dyvujsy, liubčyku, — ot jak bisnovatym zaried.

Ja na 25. abo na 26. jidu prič vidsy do Kronštadtu a vidtak do Hermanstadtu, vidpyšy my Antosjku dva try slova, ale jak najborše, abych šče pered

vijizdom lyst distav, — pyšy, cy sy za moje balamuctvo duže na mene hnivaješ? — ja tomu ny vynen, — likarj mene durnym napysav, taj taky vže durnym zhynu, koby lyš borše. —

Bratčyku Antosiu, šo to za zahadočka:

Hej cap a ny cap,
de greicarj to lap! —

Haj haj! Antosjku, bratčyku, sokole, druže! Koby ja sy šče v Bukovyni zrobyv, aby ja Tebe za mij sehodnišnyj lyst pereprosyv. — Jak Ty sy visvjatyš, cy budeš Ty takyj slavnodušnyj, takyj dobryj, takyj liubyj? — Ny daj Bože, bratčyku, bo kto dobryj na sviti, toj biduje, a Ty daj Bože, abes panuvav jak svitle sonce! — Jak sy visvjatyš, holube, spimny na perši službi moho bratčyka Popovyča, ta i mene, jak mene ny bude. —

Opivnič dzvonia, opivnič, treba ity spaty — — —

Krystos voskres!!!

Fedjkorgč.

[Сей лист, досп невідомий, писаний на 4 сторонах паперу у 4°. А. Коб-ий дописав на нїм, що дістав його 18. мая 1861. і що великодна неділя була того року 5. мая].

Додаток до листу ч. 124.

В листї ч. 124 (пор. тут стор. 204—206) пише Готшаль А. Кобилянському, що посилає йому лист фірми Брокгавза у справі друку Федьковичевого перекладу „Мазепи". Сей лист найшов ся також між паперами пок. А. Коб-ого і з нього довідуємо ся певно, о що йшло.

Herrn Hofrath R. Gottschall
hier.

Leipzig, 25. Januar 1873.

In Bezug auf die in Vorschlag gebrachte Publikation einer ruthenischen Uebersetzung Ihres „Mazeppa" bemerke ich, daß die Ausführung von hier aus doch nur dann möglich erscheint, wenn sich einer der betr. ruthenischen Vereine selbst daran betheiligt. Für entsprechende Verbreitung kann ein solcher Verein in jenen dem Buchhandel von hier ab nicht besonders er-

reichbaren Kreisen ohnehin besser wirken, als es sonst in gewöhnlicher Vertriebsweise möglich wäre.

Die Form einer solchen Betheiligung könnte in der Weise geschehen, daß betr. Verein sich verpflichtet eine Anzahl von 450—500 Exemplaren des Werks zu dem Preise von à $^{1}/_{2}$ Thaler baar nach Vollendung des Drucks zu übernehmen.

Können Sie betr. Verein veranlassen, eine solche bestimmte Verpflichtung einzugehen, dann werde ich zu Ausführung des Drucks bereit sein. Außerhalb jener Gegenden wird der wirkliche Verkauf voraussichtlich ganz gering bleiben, ich würde aber doch den Rest der Auflage, der dann nach Abgang der von betr. Vereine zu übernehmenden Exemplare verbleiben wird, von hier aus unter meiner Firma in den Handel bringen.

Sollte der Verein wünschen eine volle Auflage für sich selbst herzustellen, so daß es sich dann nur um Druck für Rechnung des Vereins handelt, so würde ich event. auch die Druckausführung übernehmen können unter dann wol noch besonders zu erörternden Bedingungen in Bezug auf Preisstellung und Anzahlung.

Hochachtend

F. A. Brockhaus.

[Дописка А. Кобилянського: Erhalten Lemberg 2. Februar 1873 nach 11 Uhr, mit Brief von Gottschall].

II.

ДОКУМЕНТИ І СПОМИНИ ПРО ФЕДЬКОВИЧА.

I.

Шляхотський дипльом Федьковича.

Copia vidimata.

Attestatum. Caes. Reg. Officium Castrense Przemyślensis notum testatumque facit, Generosos Andream, Simeonem, Lucam, Stephanum et **Michaelem** Hordynskie Fedkowicze, fratres inter se germanos, Generosorum **Nikolai** Hordyński Fedkowicz et Mariannae Matkowskie conjugum filios, tum Gregorium Hordyński, suprascriptorum Generosorum Hordynskies fratrem patrueliter germanum, olim Generosorum Andreae Hordyńskie Fedkowicz et Tatiannae Wiekalska Conjugum filium, omnesque olim Generosorum **Samuelis** Hordyński Fedkowicz et Tatiannae Krulicka nepotes, olim autem Generosorum **Pauli** Hordyński Fedkowicz et Eva Czaykowska pronepotes, Stemmatis Sas — reproductis documentis procedentiam suam reprobantibus in confirmitate universalium respectu probandae Nobilitatis emanet: attestari ab officio praesenti expetisse. Quorum deferendo petito visis et attentis suprascriptis documentis eosdem Generosos requirentes, tam ante, quam post revindicationem horum Regnorum Galiciae et Lodomeriae in statu nobilitari extasse, domiciliumque sui in Regnis habuisse, et habere hisce attestatur, quodque attestatum circa subscriptionem judicialium personarum officioso sigillo communitum praemissis requirentibus extraditum esse.

Datum Przemyśliae sub Sessione judiciali die 22-da 8-bris Anno D-ni 1782.

Michael a Drohojów Drohojowski m. p.
Judex Castrensis Przemyślensis et Praeses.
Michael de Miszczowa Węglowski,
Notarius judicialis Castrense Przemyśliensis
Iudicis locum tenens, m. p.
Joannes de Nowosiele Bondrowski,
Subdelegatus Iudicii Castrensis
Przemyśliensis juratus Notarii
locum occupans, m. p.

Intabuletur. Decretum Leopoli die 28-o Julii 1784. Jos. Kutzki, Actt. Docunentum praesens apud Cae. Reg. Tabulas Galiciensis Libro Majestatis generat. nov. tom. 7. Pag. 31. ingrossatum est

Actum Leopoli die 30-a 9-bris 1784.
Joannes Hetliszek, Loco Registratoris.
L. S.

Praesentem copiam cum Originali suo non tymbrato concordare testor, idque cum uno s-pho.

Stanislaopoli, die 6-a Maji 1793.
Lucas Huczkowski.
Caes-o Reg. Fori Nobil. Secret. et Reg. Director.
Coll. Schlachtowski.

Collatum et cum sua authentica vidimata Copia mihi producta 15 xr. tymbrata praesentem quoque Copiam concordare testor. Actum

Stanislaopoli die 25-o Septembris 1805.
Lucas Huczkowski m. p.
Caes. Reg. Fori Nobilium Secretarius et Registraturae Director.
T. 40 xr. sal. L. S.
Loces (L. S.).

Collatum und ist mit der authentisch abschriftlichen mit 15 xr. Stempel versehenen Urkunde von Wort zu Wort gleichlautend befunden worden.

Kreisamt Kolomya am 7. März 1828.
Blauth m. p.
K. Secr.

vid. Taxa bezahlt an die k. k. Kreiskassa den 7. März 1828 mit 28 kr. Cmze.

Romanstorfer m. p. Cass.

Collationirt und mit der auf einem Stempelbogen von 15 kr. vorgezeigten vidimirten Abschrift von Wort zu Wort gleichlautend befunden.

Vom Bucowinaer k. k Kreisamte.

Czernowicze den 6. December 1845.

August Urban m. p.
Kreissecretr.

L. S.

Für die Richtigkeit der Abschrift mit dem, daß die vorgewiesene vidimirte Abschrift. auf einem 15 kr. Stämpel niedergeschrieben befunden wurde.

Vom k. k. Landtafelamte Czernowitz
am 31. August 1858.

Ed. Schubert, Direktor m. p.

[Сей документ находить ся в родині поетового стрия, пок. д-ра Андрія Гординського-Федьковича в Бережанах].

II.

Адальберт Гординський-Федькович.

В реґістратурі краєвого суду в Чернівцях находить ся акт п. з. Personal-Standesausweis про Федьковичевого батька, котрий служив офіцийялом при краєвій табулї. Сей »виказ« подає нам головні дати з житя Адальберта.

Personal-Standes-Ausweis.

Name: Adalbert Ritter v. Fedkowicz Hordynski.

Geburtsort u. Geburtsjahr: Zu Siedliska in Galizien am 21. October 1809. geboren laut Taufschein sub. 1).

Stand: Verheirathet, 1 Kind.

Studien u. Befähigungsdecrete: Laut Zeugniß sub 2) im J. 1823 die Normalschule in Stanislau, wo er aus allen Gegenständen sehr gute, daher die 1-te Fortgangsclasse mit Vorzug erhielt, beendigt.

Mit dem bucow. Kreisämtlichen Dekrete dd-to 27. Juli 1833 Z. 15261 sub 3) mit Anerkennung hinläng-

licher Gesetzkenntniße und richtiger Anwendung derselben, zum Mandatar, dann mit dem hohen Gub. Decrete dd-to Lemberg 27. Febr. 1835 Z. 6766 sub 4) zum Polizei-Richter, und mit dem h. bucow. landamtlichen Decrete ddt-o 20 Febr. 1850. Z 2716 sub 5) mit ausgezeichneten Fähigkeiten zum selbstständigen Grundbuchsführer geeignet erklärt.

Außer der deutschen, der polnischen und ruthenischen, dann laut Zeugniß sub 6) der romanischen Sprache vollkommen — im minderen Grade der russischen Sprache, sowie des Lesens und Schreibens aller dieser — und auch der lateinischen Sprache kundig.

Gleich nach dem Austritte aus der Schule, ob Mangel der Mittel zum Studieren. trat Gefertigter die Praxis als Mandatar und Polizei-Richter an. und hat sich laut Zeugnissen sub 7) bis 15) bei verschiedenen Privat-Dominien bis zum Dienstantritte beim Czernowitzer Stadt-Magistrate mit solchem Erfolg verwendet, daß beinahe jede seiner Dienstherrschaften ihn nicht ohne Schmerz entbehrte, wie es besonders aus den Zeugnißen sub 11) u. 13) der Beweis vorliegt.

So hat derselbe seit 31 August 1823 bis Ende April 1824 beim Dominio Dubki, seit 1. May 1824 bis 11. Decemb. 1828. beim Dominio Bosancze und beim k. k. Cameral Mandatariate in Kuczurmare als Aktuar — da er inzwischen beinahe $^1/_2$ Jahr in Bosancze den Mandatarposten selbst besorgte, hernach in dieser Eigenschaft beim Dominio Tyśmienitz bis Ende Septbr. 1829. gedient. Von dorther durch seinen früheren Dienstherrn. Privat und Cameral Mandatar, hernach k. k. Gefällen Commissär Ilnicki laut Brief sub 10) eigends aufgefordert. beim k. k. Gefällen Commissariate in Wiżnitz seit 1. October 1829 bis Ende April 1830 als Helfist und Oberbestellter in der Verwendung gestanden. Beim Eingehen dieses Postens, zurück die Mandatars-und Pol. Richteramtspraxis angetreten, indem er zugleich als Güterverweser auf den Dżurdżowan'schen Gütern im Russ. Kimpolunger Okolle, dann ausschlüßlich als Dom. Actuar und Steuereinnehmer — nach erreichter Großjährigkeit aber dort und beim Dominio Broskoutz und

Kabestie als Mandatar und Polizei-Richter bis 20. Februar 1848 diente, im Ganzen durch 24 Jahre 5 Monate;

bis derselbe über Einladung des Czernowitzer Inter: Magistratsvorstehers, früher k. k. Kreis Commissärs im Russ. Kimpolunger Bezirke Herrn Kral, beim Czernowitzer Magistrate den Dienst als Polizei-Richter und Aushiltsreferent gegen Diäten laut Beilage 16) angenommen hat und sich bei diesem mit solchem Erfolge verwendet, daß ihm laut Beilage 17) über ausdrücklichen Wunsch des bürgerl. Ausschußes die Führung des hierstädtischen Grundbuchs übertragen wurde und diente bis zum 11. Jänner 1851 mit Diäten durch 2 Jahre 4 Monate.

Mit dem Decrete der k. k. bucow. prov. Landesstelle von 3. Jänner 1851 Z. 23087 sub 18) über h. Guber. u. Appelations-Verfügung vom 18. Decbr. 1850 Z. 62339 zum Czernowitzer städtischen Grundbuchsführer mit dem Gehalte jährlich 500 fl. C. M. ernannt, diente Gefertigter bis zu der mit dem hohen Oberlandesgerichts-Praesidial-Decrete dd-to Lemberg 12. Juli 1855 Z 609 sub 19) erfolgten Ernennung desselben zum Landtafel und Grundbuchs-Offizial hier mit dem Jahresgehalte von 500 fl. C. M. bis zum 29 Sept. — 4 Jahre u. 9. Monate.

Besondere Vorfälle.

Mittelst Verfügung der k. k. Kreis C(ommiss)ion d-dto Putilla 28. October 1836 sub 20), welche von seiten des Bucow. k. k. Kreisamts-Praesidiums mit dem Erlaße von 5. November 1836 Z. 15313 sub 21) genehmigt wurde, zum Mandatar und Polizei-Richter in Putilla von Amtswegen bestellt.

Im Grunde h. Gub. Decrets von 13. August 1839 Z. 46,200 mittels bucow. kreisämtlichen Erlaßes von 9. October 1839 Z. 17567 sub 22) für die thätige Mitwirkung bei der Schutzpocken-Impfung belobt.

Laut Pfarramts-Zeugniß d-dto Wiżnitz 8. Juli 1842 sub 23) und laut Magistrats-Zeugniß d-dto Czernowitz 20. Februar 1850 Z. 1640 sub 24) die beste Moralität und polit. Gesinnung an Tag gelegt.

Zeuge h. bucow. landamtlichen Beschluß vom 12. März 1851 Z. 211) sub 25) und von 4. September 1852 Z. 10751 sub 26) für die umsichtige Besorgung der Amtsgeschäfte als Grundbuchsführer, zu Tag gelegten Fleiß und Genauigkeit belobt.

Czernowitz, den 14. October 1855.

Adalbert Hordyński,

k. k. Landt(afel) et G(rund) B(uchs) Offizial.

Richtig befunden!

am 19. October 1855.

(Підпис нечиткий).

Року 1864. відобрали А. Гординському задля якоїсь провини веденє книг ґрунтових і призначили його до маніпуляцийної служби. Року 1866. подавав ся він о місце директора краєвої табулї і ґрунтових книг, але сеї посади не дістав. У кваліфікациї написали йому між иньшим, що він хоровитий чоловік. Тодї він подав ся у пенсию і 1867 р. його звільнили зі служби з платнею 236 зр. 25 зр. на рік (за звиш 15 років служби маґістратської і державної). Він просив потім (1873) цїсаря о підвишенє йому пенсиї, але сего підвисшеня не дістав. Плату свою побирав у Чернївцях, де і сам жив у своїй реальности. Помер 9. вересня 1876 р., проживши 67 років.

[Сї відомости взяті з актів, які лишили ся по нїм в реґістратурі].

III.

Спомини Рудольфа Роткеля про Федьковича.

Зараз по смерти Федьковича вдав ся проф. Степан Смаль-Стоцкий до Р. Роткеля з просьбою, щоби списав свої спомини про поета. Притім поставив йому цїлий ряд відповідних питань. На те відповів Роткель довгим листом (тут під 1.), котрий друкуємо без зміни. На другий лист проф. Стоцкого, у котрім він запитував Роткеля ще про Федьковичевого брата в Ясах

та вияснив таємницю про батька, відповів той ще одним листом (тут під 2).

1.

Sehr geehrter Herr Professor!

Ihr werthes Schreiben dd. 31. Janr. a. c. habe ich erhalten; wie sehr die Nachricht vom Tode Fedkowicz's mich betrübt hat, können Sie sich wohl vorstellen, da Sie ja wissen, in welch altfreundschaftlichem Verhältniß ich zu Fedkowicz stand. Ich wußte, daß er kränkelte, aber ich dachte nicht, daß sein Ende schon so nahe war. Schon mehrmals habe ich den Kummer gehabt, daß liebe Personen, die viel jünger waren als ich, dahinstarben, und so werde ich denn bei meiner guten Gesundheit und Rüstigkeit noch manches Jahr — aber die Freude entbehrend — auf dieser Erde weilen müssen. Wie gern hätte ich den lieben Fedkowicz noch einmal gesehen, ihn in Czernowitz besucht! aber leider daß man nicht immer so kann, wie mann wollte; doch hatte ich ernstlich beschlossen, diesen Sommer nach Czernowitz zu reisen: — aber nun!

Sie wünschen, Herr Professor, Mittheilung von Notizen über Fedkowicz's Jugendzeit. Mit größter Bereitwilligkeit komme ich Ihrem Wunsche nach; sehr viel ist mir in obgedachter Beziehung nicht bekannt, — was ich aber weiß, sollen Sie erfahren.

Es war, wenn ich nicht irre, im Spätsommer 1851, als ich Fedkowicz zu Niamz (Moldau) im Hause meines Schwagers, des Apothekers Bredemeyer, (welcher damals die dem Kloster Niamz gehörige Stadt-Apotheke in Pacht hielt), kennen lernte. Auf Zureden des Schwagers Bredemeyer hatte ich damals meinen seitherigen Wohnort Roman (Moldau) verlassen, und war nach Niamz zum Schwager gezogen, damit meine Frau, seine Schwester, dem unverheirateten Manne das Hauswesen führte. Fedkowicz war zu jener Zeit bei dem Feldmesser Czuntulak (einem geborenen Czernowitzer), der gleichfalls in Niamz domicilirte, in Praxi, um die Feldmesserei zu erlernen. Bald aber nach meiner Ankunft in

Niamz verließ Fedkowicz seinen bisherigen, feldmessenden Prinzipal; es mochten dem jungen Manne weder der geistig ganz unbedeutende, überhaupt unliebsame Lehrherr, noch auch dessen Fach mehr gefallen; genug er verließ den besagten Herrn Czuntulak und trat bei meinem Schwager in die Lehre, um Apotheker zu werden. Da nun, wie schon gesagt, lernte ich Fedkowicz kennen. Er mochte damals siebenzehn oder achtzehn Jahre zählen, war ein schlanker, wohlgestalteter Jüngling; sein Benehmen schüchtern, zurückhaltend; in seinem regelmäßig geformten Gesicht drückte sich ein Zug aus, den man für einen Ausdruck des Widerwillens, des Hohnes oder auch des Schmerzes hätte halten können.

Sie können sich vorstellen, Herr Professor, daß einer solchen Personserscheinung die Welt nicht eben hold ist, denn die Welt hat eine merkwürdige Antipathie gegen Individuen, in denen sie Geist wittert. Doch das wissen Sie so gut, wie ich.

Genug, schon die nächste Umgebung, besonders mein Schwager und dessen Mutter hegten sehr bald großen Widerwillen gegen den jungen Fedkowicz. Anders war das von meiner Seite; meine Meinung und Norm war im Leben immer diese: —

Urtheile nie zu früh!
Des Lebens Wege sind gar mannigfach; —
Du weißt es gut aus eigener Erfahrung.
Betrachte einen Menschen erst und hör'
Ihn aus, dann magst ergründen wohl und wissen,
Weß Geistes Kind er ist. —

(Aus meinem Drama:
Twardowski am Hofe Sigismunds II.).

Während also alle den jungen Fedkowicz mit Ungunst betrachteten, fühlte ich mich zu ihm hingezogen und wir wurden sehr bald Freunde, obgleich ein Altersunterschied von circa 15 Jahren zwischen uns obwaltete. Recht gern diente ich nun dem jugendlichen Freunde mit meinem bischen Wissen und Lebenserfahrung, denn ich, der ich aus Preußen (Berlin) gebürtig bin, hatte das Gymnasium zu Quedlinburg durchgemacht, war dann in der Kunstakademie zu Berlin

und Düsseldorf gewesen, um mich zum Landschafts- und Portraitmaler zu bilden, hatte endlich die große Reise von Deutschland durch Galizien in die Bukowina und Moldau gemacht, (weiche Reise damals noch etwas Großes zu bedeuten hatte, es gab noch keine Eisenbahn), wenn ich nach all diesem meinte, daß ich geeignet sey, um auf einen jüngeren Mann bildend einwirken zu können, so möge man mir diesen kleinen Dünkel zu gute halten. Wenn ich aber behaupten wollte, daß ich Fedkowicz zur Poesie geweckt hätte, so wäre das meinerseits geradezu eine Lüge; Fedkowicz war schon ein Dichter, als ich ihn in Niamz kennen lernte, doch dichtete er damals, so viel ich mich erinnere, nur in deutscher Sprache.

Von seinen früheren Schulstudien ist mir nur so viel bekannt, daß er eine Schule in Czernowitz besucht hatte. Daß er zum Studium wissenschaftlicher Dinge große Lust, Talent und schnelle Auffaßung besaß, habe ich damals sehr bald bemerkt; sehr viel Vergnügen gewährte es ihm, als ich ihn mit den deutschen Classikern bekannt machte; ich gab ihm u. a. auch die Geschichte der deutschen Nationalliteratur von Vilmar in die Hand, auch brachte ich ihm die Anfangsgründe der lateinischen Sprache bei.

Von seinen Familienverhältnissen ist mir wenig bekannt.

Herr Horodinski, der Stiefvater Fedkowicz's, war Grundbuchführer in Czernowitz; im Anfange, als Fedkowicz in das Haus meines Schwagers kam, wußten wir nichts von diesem stiefväterlichen Verhältniß, da er unter dem Namen Horodinski uns vorgestellt wurde. Fedkowicz schien mit Herrn Horodinski nicht im allerbesten Einvernehmen zu sein. Gesprächsweise — und zwar mit einer gewissen Indignation sagte Fedkowicz einst zu mir: „Horodinski ist gar nicht mein Vater, — ich heiße Fedkowicz.“ — Horodinski war einmal bei uns zum Besuch in Niamz, um meinen Schwager persönlich kennen zu lernen; wenn ich es aufrichtig sagen soll, hat mir Hr. Horodinski trotz seines ruhigen und bescheidenen Benehmens nicht ganz behagt. Von

seiner Mutter sprach Fedkowicz mit vieler Liebe; auch sagte er mir, daß sein Vater ein geborener Serbe (oder von serbischer Abstammung) sey, und sprach er sich in jener Zeit oftmals mit vieler Sympathie über Serbien — sowohl über das Land wie auch über die Leute aus.

So hatte ich denn zu jener Zeit in Fedkowicz mir einen lieben Freund erworben, und wahrlich, ich kann mich nicht entsinnen, während meines ganzen Lebens einen Jüngling gefunden zn haben, mit dem ich so — wie mit Fedkowicz sympathisirt hätte; unsere Gefühle, unser Geschmack und unsere Gedankenrichtungen trafen immer zusammen; wir konnten über die Prosa dieser Welt sprechen oder wir mochten poetisch schwärmen, — immer fand zwischen unseren beiderseitigen Ansichten ein freundliches Begegnen und Vereinigen statt. Fedkowicz entbehrte damals ganz und gar den jugendlich leichtlebigen Sinn und eben so wenig fand man an ihm etwas von der Neigung zum jugendlichen Leichtsinn, dem sich ja doch fast jeder Jüngling irgend einmal, wenn auch momentan, hingibt. Fedkowicz war ein zu ernster Auffassung des Lebens angelegter Charakter, seine einzige Leidenschaft war der — der Drang nach Wissen, die Lust zum Lernen. Und dabei liebte er alles Gute, alles Edle; gemeine Charaktere — (und die Moldau ist ja so reich an gemeinen und niedrigen Charakteren) — stießen ihn der Art ab, daß er solchen Leuten gegenüber den Ausdruck seines Gesichtes, seiner Miene gar nicht zu beherrschen im Stande war und derartige Leute natürlich merken mußten, was er von ihnen hielt. Sie können sich vorstellen, Herr Professor, wie die meisten Personen ihm aufsässig waren und meinten: „was dieser grüne Mensch sich doch einbildet!“ — Welche Mühe habe ich mir damals gegeben, um den Leuten eine richtige Meinung von Fedkowicz beizubringen! Aber meistens vergebens! — ich ließ es mir indessen angelegen sein, meinem philosophisch gesinnten jungen Freunde das ABC weltmännischer Routine beizubringen und ihn zu belehren, daß es einem Menschen mit ernster philosophischer Anschauungsweise

oftmals nothwendig sey, dieser närrischen, albernen Welt gegenüber — eine passende Maske vorzunehmen. Fedkowicz war zu jener Zeit sehr nervös, sehr reizbar; — ich muß hier eines besonderen Umstandes erwähnen.

Da ich ein großer Verehrer der schönen landschaftlichen Natur bin und Spaziergänge in schöner Gegend sehr liebe, so trachtete ich, meinen jungen Freund auch hierbei zum Theilnehmer zu haben. So oft es nur anging, erbat ich für ihn von meinem Schwager einen freien Nachmittag und dann machten wir Ausflüge in die Karpathenberge, an deren Fuße das Städchen Niamz gelegen ist. O! das waren die schönsten Stunden, die ich während meines zehnjährigen Aufenthaltes in der Moldau verlebte, – jene Stunden, in denen ich mit meinem jungen Freunde in der Gebirgswelt umherstrich, um Geist und Körper in der gesunden Bergluft zu erfrischen. Nun hatte mir Jemand — mit Lachen und Spott erzählt, daß Fedkowicz „vor dem Knall einer Schußwaffe Furcht habe“, er könne das Schießen nicht leiden etc. — Nun begab ich mich daran, während unserer Spaziergänge meinen Freund an die Schußwaffen zu gewöhnen; (denn es bestätigte sich wirklich, daß er gegen den Knall des Gewehres einen — wie soll ich sagen — nervösen Widerwillen hatte). Durch freundliches Zureden und einige Versuche brachte ich es endlich dahin, daß Fedkowicz sich nicht nur an den Knall der Schußwaffe gewöhnte, sondern zuletzt sogar das Gewehr oder Pistole selbst in die Hand nahm und abfeuerte. Ob er sich später beim Militär wohl an unsere Schießübungen bei Niamz erinnert hat? —

So war ein Jahr und etliche Monate vergangen, während welcher Zeit ich im Hause des Schwagers wohnte und mit meinem Freunde Fedkowicz verkehrte. Nun aber hatte dieser das Apothekerwesen satt. „Aus diesem jungen Menschen wird im Leben nichts, er hält nirgends und in keinem Fache aus“, — sagten die Leute; — ich wußte es besser. Mein Schwager — (er starb im J. 1854 in Niamz) — war im Grunde seines Charakters kein schlechter Mensch; er war von deut-

scher Familie in Galizien geboren, hatte sich aber aus der Luft seines polnischen Geburtslandes so viele „polnische Mucken" angeeignet, war so sehr voller Launen und konnte dabei mitunter so unausstehlich, selbst grob werden, daß man die größte Lust bekam, sich thätlich an im zu vergreifen. Die Stellung eines Praktikanten wie Fedkowicz — einem solchen Prinzipal gegenüber — kann man sich leicht vorstellen. Fedkowicz konnte schließlich hier nicht länger aushalten; ich hatte ihn immer zu trösten und zu beruhigen gesucht; mit dem Schwager war bei diesen, wie noch bei vielen anderen Gelegenheiten kein vernünftiges Wort zu sprechen); endlich aber sah ich ein, daß diese Lage der Dinge nicht länger andauern durfte: obgleich es mir außerordentlich wehe that, meinen jungen Freund zu verlieren, so gab ich dennoch seinen Bitten nunmehr nach, mit meinem Schwager zu sprechen und demselben vorzustellen, daß Fedkowicz, der zur Apothekerey die Lust vollkommen verloren habe, sich einen anderen Beruf wählen müsse etc. etc. — Mein Schwager ward höchst aufgebracht, erging sich in sehr unfreundlichen Redensarten und Bezeichnungen bezüglich des jungen Mannes, machte u. a. auch die Bemerkung, daß er Fedkowicz unentgeltlich in die Lehre genommen in der Hoffnung, daß dieser ihm als Subject später durch Dienst die Schuld abtragen werde, was habe er nun von dem Allem? etc. (Hier muß ich bemerken, daß der Schwager eben kein geldgeiziger und interessirter Mensch war, aber im Ärger kam es ihm auf Redensarten nicht an).

Genug, es gelang mir schließlich, den Schwager zu besänftigen, nur meinte er: „Sie sind derjenige, welcher dem Fedkowicz verschiedene ungehörige Ideen in den Kopf gesetzt hat. Sie haben den Menschen verdorben!" Ich nahm diesen Vorwurf ruhig hin; — ich war mir des Besseren bewußt.

Fedkowicz war als ein nüchterner, keuscher und edelgesinnter Jüngling zu uns gekommen; — ebenso unverdorben verließ er uns.

Er schied von Niamz, um nach Czernowitz zurückzukehren.

Seitdem habe ich nichts von ihm gehört — bis zu dem Augenblicke, da ein Bekannter in Lemberg mich auf die Notiz vom Jubiläum des Dichters Fedkowicz und auf die Namen-Andeutung R. R. in der Zeitung aufmerksam machte. —

Auch ich verließ später Niamz und wohnte dann ein Jahr lang in Jassy, zuletzt in der mold. Kreisstadt Piatra.

Wie oft habe ich meines Freundes Fedkowicz gedacht! — aber er ließ nichts von sich hören und ich wußte nicht, wo er sich befand. Als ich im J. 1857 die Moldau für immer verließ, um nach Deutschland zu reisen, passirte ich durch Czernowitz: hier erkundigte ich mich nach meinem Freunde, konnte aber keine Nachricht erhalten.

Ihrem Wunsche gemäß, Herr Professor, gebe ich hier die Abschrift jener Verse, welche Fedkowicz zur Zeit unseres Beisammenseins in Niamz — in mein Zeichenbuch schrieb. (Auch dieselbe Interpunction ist hier genau beibehalten worden[1]): —

Du kennst die göttliche Schönheit der Wesen(,)
Wie sie im Glanze die Erde umschlingt,
Eins ist in Tiefen und Höhen zu lesen(,)
Eine die Pracht(,) die das Ganze durchdringt.
 Eine die Schönheit(,) wenn Sterne verglühen(,)
 Eine die Schönheit(,) wenn Blumen verblühen(,)
 Dunkel erfüllt sie und himmlisches Licht —
 Schönheit, was Seeligeres kenne ich nicht!
Du kennst die Schönheit(,) wenn Wolken entfliehn(,)
Siehst sie im Schmerze der blutenden Brust,
Kennst sie(,) wenn Menschen wie Rosen verblühen(,)
Fühlst sie in Klängen der herrlichen Lust.
 Schau auf die Erde und blick zu den Höhen(,)
 Du darfst die Gottheit im Weltall verstehn.
 Du kennst die Schönheit im Dunkel und Licht —
 Schönheit, was Heiligeres kenne ich nicht!

---

[1]) Ми додаємо протинки у скобках.

Zweige der Palme und Lorbern der Ehre(,)
Kränze der Rosen und Blumen der Au(,)
Kronen aus Sternen der himmlischen Sphäre(,)
Liebend gepaart mit Vergißmeinnichtblau —
Engel des Lichtes! Dich werden sie krönen,)
Milderst die Leiden und stillest die Thränen.
Führest in Stürmen zum sanfteren Licht —
Güte! und Göttlicheres kenne ich nicht.
Joseph Fedkowich.

Soviel mir erinnerlich ist, hat Fedkowicz zu jener Zeit noch nicht in ruthenischer Sprache gedichtet. —

Nun habe ich bis jetzt immer die Hoffnung gehegt, nach Czernowitz zu kommen, mir dort Beschäftigung zu suchen und noch einmal eine Zeit mit meinem Jugendfreunde zu verleben, — aber wieder eine getäuschte Hoffnung, wie es deren ja im Leben so viele gibt. — Im Sommer 1846 habe ich in Czernowitz und Umgegend die Zeit recht angenehm zugebracht und hat mir die Bukowina überhaupt besser gefallen als Galizien.

Wenn ich einmal nach Czernowitz komme, werde ich mir die Freiheit nehmen, Ihnen, Herr Professor, meine Aufwartung zu machen. Doch ich will nicht zudringlich sein; verzeihen Sie einem alten jovialen Deutschen, der im Leben wohl einige Freude genossen hat, oftmals aber auch von der „sanften“ Hand dieser schönen Welt geohrfeigt wurde.

O hätte ich meinen lieben Fedkowicz doch noch einmal sehen können. — Ja, ich bin stolz darauf, daß ich der Erste war, der den Geist, die Talente und Charakter des damals jungen Mannes erkannte, — damals, als die Leute in Fedkowicz nichts weiter, als einen jungen „unliebsamen“ Menschen sahen.

Wenn Ihnen, Herr Professor, dies mein Schreiben bei Ihrem schönen Zwecke in etwas nützlich sein kann, soll das mich herzlich freuen. Sollten Sie vielleicht noch eine Anfrage an mich zu richten haben oder überhaupt mit einem Schreiben mich beehren, so würde dies mir gleichfalls große Freude bereiten.

Der Briefmarken wegen, bitte künftig sich keine Skrupel zu machen.

Ihrem Wohlwollen sich empfehlend unterzeichnet mit größter Hochachtung

Ihr ergebenster

Rudolf Rothkähl.

Wielkopole,
Post Janow bei Lemberg,
d. 6. Febr. 1888.

2.

Wielkopole,
Post Janow bei Lemberg,
d. 18. März 1888.

Sehr geehrter Herr Professor!

Ihr werthes Schreiben habe ich erhalten und freut es mich, daß meine Mittheilungen in etwas nützen konnten. Wenn Fedkowicz als bejahrter Mann in seinem geistigen Habitus der nämliche war, welcher er als Jüngling gewesen, so wundere ich mich gar nicht, daß ihn nur Wenige zu würdigen wußten.

Von seinem Bruder (Lithogr.), der zu „jener Zeit" in Jassy gewesen, weiß ich nichts, kann mich auch nicht erinnern, von diesem Bruder gehört zu haben; — eines Freundes aber erwähnte Fedkowicz damals, derselbe befand sich in der nämlichen Zeit in Jassy, als Fedkowicz sich bei uns in Niamz aufhielt. Fedkowicz schien mit demselben in sehr intimen Verhältnissen zu stehen.

Von Ihnen, Herr Professor, höre ich jetzt erst, daß Horodyński Fedkowicz's leiblicher Vater war. Wie ich Ihnen schon schrieb, mußte ich nach Fedkowicz's Äußerungen, die bezügl. seines Vaters sehr antipathisch klangen, zu der Meinung gelangen, daß er mit letzterem auf ziemlich unliebsamen Fuße stand. „Er ist ja nicht mein Vater" — sagte Fedkowicz einstmals.

Für Ihre gütige Erlaubniß, daß mir bei einer künftigen Anwesenheit in Czernowitz der Zutritt zu Ihnen

gestattet ist, sage ich Ihnen hiermit aus vollem Herzen meinen innigsten Dank.

Männer, die mit Gelehrsamkeit ausgestattet, dabei aber, trotz aller geistigen Kraft und mannhaften Würde, ein kindlich liebreiches Gemüth besitzen und im gesellschaftlichen Umgange ein leutseliges Benehmen haben, solche Männer sind von je an meine Ideale der männlichen Welt gewesen.

Nochmals meinen herzlichsten Dank!

Es ist mir eine wahrhafte Freude, Ihre mir so liebe Bekanntschaft gemacht zu haben, und somit, Herr Professor! unterzeichne ich mich hochachtungsvoll als Ihren Verehrer und stets bereitwilligen Diener

Rudolf Rothkähl.

IV.

Два документи мінїстерства війни про військову службу Федьковича.

1.

Kaiserl. und Königl.
Reichskriegsministerium
Abteilung I, Nr. 5700.

An
Seine Wohlgeboren den Herrn k. k. Leutnant
im Verhältnis der Evidenz der Landwehr
Dr. Josef Makowej
in Brzežany
Galizien.

Wien, am 30. Juni 1909.

Über Ihr Ansuchen vom 29. Mai l. J. folgt in der Anlage eine Abschrift des Grundbuchsblattes über den gewesenen Leutnant Josef von Fedkowicz-Hordynski.

Genannter hat 10 Jahre, 3 Monate und 17 Tage mit sehr guter Konduite aktiv gedient und den Feldzug 1859, aber ohne Gefecht mitgemacht.

Dessen Versetzung in den Ruhestand am 1. Oktober 1864 erfolgte wegen Kurzsichtigkeit und beschränkter Akkomodationsfähigkeit.

Als Ursache für die im November 1868 erfolgte Ablegung der Offiziercharge sind in dessen Gesuche Familienverhältnisse und die Absicht, sich eine Zivilbedienstung zu verschaffen, angeführt.

Weitere Daten sind hieramts nicht bekannt.

Für den Minister:

Auf Befehl

Maar(?), Oberst.

2.

Grundbuchsblatt.

Hauptgrundbuchs-Heft (Assent-Jahrgang) 14

Blatt . . . . № 13

Vor- und Zuname: Josef von Fedkowicz Hordynski,

Geburts-Ort: Putilla,

„ Bezirk: „

„ Kreis: Czernowitz,

„ Land: Bukowina.

Geburtsjahr: 1834,

Religion: römisch-katholisch.

Kunst, Gewerbe, sonstiger Lebensberuf: ohne,

Assentirt und eingetheilt: am 1. November 1852 freiwillig gegen 3 fl Handgeld auf 8 Linien und 2 Reservejahre zum Infanterieregiment N-o 41.

Persons-Beschreibung:

(Ся рубрика не виповнена).

Nachgefolgte

Charge	Veränderung	im Jahre	am	Beschreibung
Regiments-kadett	übersetzt	1853	13. April	
Korporal	befördert	1854	16. März	
Feldwebel	"	1855	18. Mai	
Leutenant 2. Klasse	"	1859	11. April	
"	aufgerechnet	"	im April	das Equipierungs-douzer per 80 fl.
Leutenant 1. Klasse	befördert	"	25. Mai	
"	mitgemacht	"		den Feldzug in Italien
"	pensionirt	1863	1. August	zeitlich mit der Pension jährlich 291 fl.
"	"	1864	1. Oktober	dauernd
"	abgelegt	1868	5. November	den Offizierscharakter mit Fortbezug der Pension jährlich 291 fl.
"	beteilt	1881	1. Jänner	mit Taxfondzuschuss jährlich 9 fl.
"	gestorben	1888	11. Jänner	in Czernowitz

Für die richtige Abschrift.
Wien, am 9. Juni 1909.

Fach-Rechnungs-Abtheilung
des k. und k.
Reichskriegsministeriums:

Paić, Oberst,
Один підпис нечиткий.
Rob, Offic.

Überprüft:
Loch Rob., Off.

V.

Антін Кобилянський про походжене Федьковича.

А. Кобилянський списав на просьбу Т. Реваковича деякі свої замітки про Федьковича чесько-латинським правописом, відмінним від того, якого сам уживав у 60-их роках мин. стол. Тому що деяких знаків, що їх уживає А. К., навіть нема у друкарнях, переписуємо спомини його звичайними буквами.

Йосиф Гординський (Федькович).

Патріотична ревність чесного пана Реваковича Титуса, совітника судового у Львові, побудила мене сконстатувати от що (наступає):

Федькович був істинно родовитим сином Гординьского, директора[1]) табулярного уряду в Чернівцех.

Хто знав старого Гординьского, хто го видів, хто з ним говорив, бував, або був у него хотьби лиш раз один — так як я або і инші, н. пр. проф. Стоцкий в Чернівцех[2]), а зрештов і єго кревні того імени, Гординські, жиючі ще нинї в Чернівцех і дальше — а котрий то факт я ствердив також і публично на недойшлім тамка вічу в вечер 27. новембра 1901 — хто, як ще скажу, видів старого Гординьского, тому анї через ум не могла перейти гадка, не могла анї навинути ся жадна інша мисль, лиш одна:

Що то за вірний образ свого вітця є тот Йосиф Гординьский. — тот — »Федькович!« То »в и к а п а н и й« — отец! —

Ба наветь, лебой чи не буває то дуже а дуже зрідка, аби так дуже були до себе подібні отец із сином!

Таже то — якби той один із них не був був старший і будовов тїла ширший і чорнобривий, чорно-

---

[1]) Ад. Гординський не був директором, лише офіциялом.

[2]) Проф. Стоцкий не міг знати А. Г-го, котрий 1876. р. уже не жив.

волосий, а тот знов молодший не був більше бльондин, то був би чоловік в не малій колїзиї, сказати, котрий з них Йосиф, а котрий єго отец? Гей тота жертовна[1]) приспівка каже: »Микито, чи ти то? — не я то, мій тато!« — Весела річ!

Але подібність — можна би сказати: рівність образа обоїх особистостей іде так далеко, що наветь голос мали майже той самий, тай тоті самі уста — любіжно[2]) розширені і повні, видатні, — тот сам взрок, тоті очи, тот сам вираз мелянхолійний, — лише що у Йосифа дивили сє тоті очи більше гей би крузь мраку, на сьвіт сє проборюючи, — а у вітця мали они більше практичного змислу в собі — були більше земско огнисті. А очей тих повічки також лиш мало відружнювали сє від себе. У обох були трохи набресклі, лише що у сина (Йосифа) береги повічків більше бляді, анемічні були, а у вітця більше червоні, гей би від нічного диму, від куреня при картах або і при винї для забитя »червака«...

У обох же ж бо але: у сина і вітця був один вираз, що аж в очи впадав, а то був той: образ незвичайно видатний болю умислового, а то так що у сина перемагала фантастичність, неясність чувства — etc., що також відбивало сє і на цілій фізіономії і у всїх мінах і рухах, — а у старого то була більше сконцентрована смута, ховаюча сє перед сьвітом, але переважно зраджуюча жаль ізза сина — ізза того, що син єго Йосиф так якось гей би по чужому заходив сє із вітцем, не зносив сє із ним так, не сходив сє так, як би то вітцеви було мило. — Віразно ж бо він був і віявив мінї річ тоту, той отец бідний, а то наветь майже сими словами — той біль свій ізза річи о-сеї. Тай стиснув же він плечима бідацтво і зітхнув, крадки майже, гей би закривав якусь журу тяжку, якусь і єму самому наветь невіяснену причину нещастя!

---

[1]) Жерт = жарт. *О. М.*

[2]) lubieżnie = пристрасно. *О. М.*

Не удало ж бо мінї се тогди ізглубити тої тайної причини, із котров але с и н Гординьского, Йосиф, нібп мав се був звірити Горбалеви, котрого то я мимо его (Горбалевого) опору зазнайомив з Йосифом, а до котрого яко до менше серіозного, а більше на утїшностех[1]) і жертах оппраючого се — Йосиф відразу мав більшу відвагу звірити се з т а й н ов его походженя нїби »н е п р а в о г о л о ж а«!

Звичейне ґенїй —!

Вжеж то преця така гадка від давних давен іде по сьвітї, що дїти »л ю б в и« так званої, то звпкле ґенії(!), а тоті що гей би із р е м е с л а с у п р у ж н о г о — то самі осли! — Ну, а де ж би то поета мав бути — ослом! — Нї, він мусит бути »неправого« ложа!...

Але Горбаль таємничо лиш пробомкував щось о тім. А т о б у л о у р о ї н е бідного-хорого умом поети, котрого мелянхолїю переломити, котрого з памороки умислової вікурувати мінї се не удало — мимо всїх забігів моїх і психічних і гіґієнїчних (ще наветь раз на веснї 1887).

Львів, 11. II. 1902.

Др. мед. *Антін Кобиляньский.*

VI.

Спомини Івана Повшека про Федьковича.

(Пояснене до листу С. Нарівняка, пор. тут стор. 49—51).

Семен Нарівняк з Новосїлки Костюкової, села коло Залїщик, служив разом з Федьковичем при війску і був з ним в Італії 1859 р. Сему Семенови присьвятив потім поет свою »Пугу« (написану 1862 р.) В присьвятї (пор. Поезиї, стор. 127) має бути не так, як надруковано:

Мому брату Семенові
(В Новосїлцї) Костюкові,

---

[1]) Значить мб. на дотинках (і жартах).

лише так: Мому брату Семенові (себ то Нарівнякови)
В Новосілці Костюкові(й) — так село на-
[ває ся.

Тут згадує поет про свою фотоґрафію, що йому Нарівняк »видер силоміцю« (про неї є також згадка в дописці до »Завіщаня«, пор. тут на стор. 372). — Нарівняк і Федькович жили собі так добре, що

»З нас ся люде дивували,
Собі говорили,
Що ми гроші викопали,
Та ті нас здружили.
А в нас гроші — чисті душі,
Усї то маєтки...«

Федькович був у Нарівняка на весїлю (1859 або 1860 р.), а потім гостив його у себе в горах. Щоби дещо більше розвідати про сю приязнь поета із селянином, просив я о. Омеляна Боярського, сьвященика з Новосілки Костюкової, щоби розпитав про те людей у своїм селї. В листї з 18. лютого 1909. написав він менї таке:

»Покійний Семен Нарівняк має ту ще живучого сестрінка, Івана Повшека, 67-лїтного, котрий всьо, що знав о Федьковичу, те й менї росказав. Що до дїтий Семенових, то вони, крайно збіднївши, порозходили ся по околици, а тим самим загирили ся всякі письма, котрих, як казав Іван Повшек, було чимало від Федьковича, — так само й фотоґрафія, — хоть ще не трачу надії так одно, як і друге відшукати, бом всюди за ними порозсилав післанців, то може дещо уратую і відзискаю.

Покищо переповім все те, що менї говорив Іван Повшек, по можности дословно. Запитаний, що знає про прпятеля свого вуйка, себ то про Федьковича, оповідав так:

»Він мав два імена: Йосиф Гординьский і Федькович. Я його дуже добре памятаю, бом був уже паробком, а він у нашій хатї перебував через цїлий тиждень, коли приїхав на весїля вуйка Семена. Був то собі гарний хлоп, як »вужевка«.

В Новосілці Костюковій був два рази. Перший раз прибув пан ляйтнант до Новосілки зараз в тиждень, як вуйко Семен вернули з війска, де служили 12 років. Заїхав у коршму і каже: »Дайте менї Семена Нарівняка!« Коли Семен явив ся, они оба поцїлували ся в писки і балакали собі по німецки, по волоски, по венґерски. З коршми пішли до Федора, брата Семенового, і каже до Семена: »Поскликуй суда цїлу фамілію! Ти казав, що маєш сестру уродливу — нехай подивлю ся, чи то є правда«. Прийшли моя мама (сестра Семенова[1]) і решта, а він каже: »Сядьте собі коло мене, нехай я надивлю ся на фамілію Семенову«. Они оба з вуйком Семеном мали велике закоханє, так що собі не викали. Балакали собі, що як ішли до трахтиєрнї або теятру на забаву, то Федькович без Семена не пішов.

Перший раз був пять день. Відтак другий раз приїхав на весїлє вуйка Семена і був у мене на станциї цїлий тиждень. Я був дружба, а він за батька. На весїлю було балаканє дуже гарне, Федькович був радий. То був Гуцул — правдивий був! Як вернем ся з весїля д'хатї, то жартує зі мною: »Ану, борім ся!« Був маєтний, мав у куферку червінцї і ґітару і грав у мене на ґітарі і сьпівав. Казав до мене: »Озми си раз у пригорщ червінцїв — не будеш бідити!« — Дайте самі, — кажу я — то возму, а сам не возму. — »Як я тобі позволяю, то возми, а як сам не береш, то не дам тобі...«

На весїлє навезли пан ляйтнант всїлячину — цїлі голови цукру. А було так, що вуйкови не прийшов був »абшид« — то й не можна їм було їм слюбу дати. Федькович поїхав зі мною до старости до Залїщик за позволїньством. — »Абшид« був прийшов, але післали до Новосїлки язловецкої, а звідти до Чорноколиньскої. Телеґрафували — і відтак приніс посланець із Залїщик »абшид« — і слюб був уже о 12. годинї в ночи проти самого Пилипа.

---

[1]) Палагна (пор. лист С. Нарівняка, тут на стор. 50.) — *О. М.*

Вуйко Семен ходили з братом своїм Федором туда до Путилова до Федьковича. Федькович — розповідали вуйко — був дуже маєтний, мав три турми овець, богато пасовиска, поля орного, ліса[1]). Всьо давав вуйкови Семенови, аби лишив ся там. Але вуйко там захорували і не хотіли лишити ся, казали, що »менї там не плявдує«. Були цїлий тиждень у Путилові і вернули в убраню гуцульскім — мали червоні гачі — всьо то дарував їм Федькович. Відтак ще Федькович писав до вуйка Семена: »Будеш жалувати, що не хочеш той маєток приймити, бо я нежонатий, дїтий не маю — і не буду женити ся«. Федькович мав брата в Ясах, але маєток то був лиш на него«. —

VII.

Перехід Федьковича до православія.

Федькович був римо-католицької віри так, як його батько, і тілько, коли виступив з війська 1863 р., приняв православну віру і імя Юрий. Документи, котрі се стверджують, находять ся у спадкових актах Федьковича в повітовім суді в Чернівцях. Вони такі:

1.

N. 14. **Zeugniss.**

Mittelst welchem von Seiten der k. k. Garnisons-Spital-Seelsorge zu Czernowitz bezeuget wird, daß Herr Josef von Fedkowicz Hordyński, k. k. Lieutenant im Löblichen k. k. Baron Kellner 41-ten Linien-Infanterie-Regimente, nachdem derselbe sein Vorhaben zur griechisch nicht unirten Religion übertretten zu wollen, angezeigt hat, hierorts nach Vorschrift der Allerhöchsten Verordnung zu drei verschiedenen Malen mit zwei Zeugen erschienen sei, jedoch aller Bemühungen und Vor-

---

[1]) С. Нарівняковп, що був бідний, маєток Федьковича здавав ся великим, але сам собою він не був такий значний.
О. М.

stellungen ungeachtet, fest auf dem Uibertritte zum griechisch nicht unirten Glaubensbekenntniße in Gegenwart der zwei Zeugen zu beharrren, sich erklärt habe.

Urkund deßen ist des Gefertigten eigenhändige Namensunterschrift mit dem beigedrückten k. k. Amtsiegel.

Czernowitz am 31-ten März 1863.

Josef Franz, Garnisons-Spital-Kaplan.

Als Zeuge: Michael Horbaczewski. k. k. Militär Rechnungsführer. — Narciss Tarnawski, Lieutenant im 58 Infant. Regimente. — L. S.

2.

Zeugniss.

Von Seite des gefertigten Pfarramtes wird hiermit bestättigt, daß Herr Joseph Hordinski de Fedkowicz, k. k. Lieutenant des 41. Linie(n) Infanterie-Regiments, Baron Kellner, sich hieramts mit dem Zeugniße der k. k Garnisonsseelsorge zu Czernowitz d-tto 31-ten März 1863, Zahl 14, zur Aufnahme als Pfarrling seiner Geburts-und Zuständigkeitskirche angemeldet hat, und in solcher Eigenschaft als gr. orient. Glaubensgenosse aufgenommen, so auch die bezügliche Vormerkung in dem betreffenden Pfarramtssakten geschehen ist. Bei dieser Gelegenheit hat sich obgenannter Herr pietatis causa den Namen Georg erwählt.

Zur Beglaubigung dessen meine eigenhändige Fertigung nebst Beidruck des ämtlichen Siegels.

Vom gr. or. Pfarramte Storonetz

am 26 März (7. April) 1863.

Al. Popowicz, Adm.

Zeugen: *Morarasch*,

Diaconowicz.

VIII.

Виписки з протоколів тов. „Просьвіта“ у Львові.

На перші загальні збори тов. »Просьвіта« у грудни 1868 р. прислав Федькович свій віршований привіт: »Здоров чесному субору Просвіти у Львові«. Далї у протоколах товариства так записано:

1871, 29. цьвітня на видїловім засїданю:

»Член товариства п. Остап Чвартацький читає лист приватний Ю. Федьковича, в котрім той же пише, що рад би видати свої недруковані поезиї[1]): п. Чвартацький запитує, чи не можнаб видрукувати сих поезий коштом товариства. Принято, написати п. Федьковичеви, що Просвіта радаб видрукувати сї поезиї, тількиж запитує, чи не пристав би п. Ф. на вудруковане їх етимольоґією, бо Товариство в засадї вправдї не єсть фонетицї противне, однакож на тепер уживає в своїх виданях етимольоґії«.

1871, 29. цьвітня на видїловім засїданю:

»Постановлено внести на Загальнім Зборі на почетних членів: пп. Федьковича, о. Устияновича Миколая и п. Шараневича.

1871, 8. червця на Загальних зборах:

»Вкінци именовано почетними членами товариства Вп. п. Федьковича, о. Устияновича, о. Воробкевича Ис. и Д-ра Шараневича«.

1872, 15. червня на видїловім засїданю:

»По відчитаню листу Федьковича зъ дня 22. мая 1872. рішено ёму загварантовати 250 зол. р. за найменьше 12 листівъ (печатанихъ) оріґінальной праці: рішено завідомити об тімъ виділъ Бесіди и просити о переняте другихъ 250 зол. р. и вносить жадати за те 5 клясичнихъ переводівъ: дальше препоручено п. За-

---

[1]) Пор. тут стор. 194.

ревичови написати листъ въ тій справі до Федьковича и вложити ёму сю справу«.

1872, 29. червня на виділовім засіданю:

»Позаякъ п. Заревичъ, котрий мавъ листь до Федьковича вислати, се незділавъ и виіхавъ, рішено просити п. Навроцкого, щоби заняв ся відповідевъ до п. Ф.«

1872, 15. липня на виділовім засіданю, на котрім був і Федькович:

»Постановлено: П-у Федьковичеви лічиться платня від 1-го Липця 1872.

Що до редакциі книжок людових, лишае виділ п. Федьковичеви волю, укладати після уложеного ним самим пляну«.

1872, 10. вересня на виділовім засіданю:

»Препоручено п. Заревичу переглянути колядникъ, уложений п. Федьковичемъ и дати свою гадку объ сімъ ділі«.

1872, 16. вересня на виділовім засіданю:

»Панъ Заревичъ реферовавъ и дававъ своі гадкі о колядпику п. Федьковича и рішено п. Желехівскому порозумітись зъ п. Федьковичемъ що (до) денекотрихъ змінъ«.

1872, 19. жовтня на виділовім засіданю:

»Рішено дати п. Заревичу колядникъ п. Федьковича до справленя съ порозумінємъ зъ п. Федьковичемъ«.

1872, 17. грудня на виділовім засіданю:

»Рішено випечатати »Колядникъ« п. Федьковича три тисячи примірниківъ и то кериллицевъ.

Др. Огоновскій Омелянъ вносить просити п. Федьковича, щоби до первого лютого приладивъ матеріялъ до подібнихъ книжечокъ, якъ Зорі и щоби на перший разъ видавъ Goldmacherdorf, переведене на руский языкъ, Чокого«.

1873, 11. лютого на виділовім засіданю:

»Принято манускрипта п. Федьковича: Село Фармазони, пісни до св. Николая, Казку за стрільця, пісню про Ангелівъ и дияволівъ, Проскура и рішено ихъ заразъ печатати«.

1873, 22. мая у справозданю із загальних зборів:

Въ цїли розширеня видавництвъ популярнихъ Виділъ порозумівъ ся съ п. Юр. Федьковичемъ, призначаючи съ фондівъ товариства 250 рн. річно за наймение 12 друковихъ листівъ оригінальноі праці. До сего часу видані зістали:

1. Дванайцять пѣсней во честь и славу св. Отця Николая;

2. Село Фармазони.

Приготовлені до друку: 1) Проскура, подарунокъ чемнимъ рускимъ діточкамъ: 2) »Казка за одного стрільця и опиря« и »Відъ чого море солоне«.

1873, 24. мая на виділовім засіданю:

»Виділ рішив, упросити п. Федьковича на слідуючий рік до видавництва популярних книжок, т. є. від липця 1873 — липця 1874, визначаючи ёму річну ремунерацию в квоті двісті пятьдесять р. а. в. За те жадає від ёго таку саму працю, як и торік, т. зн. популярні, именно же такі, котрі укаже єму виділ редакцийний[1]. Праця тая має заняти дванайцять аркушів друку.

1873, 31. мая на виділовім засіданю:

»Др. Огоновский предкладає готові утвори Федьковича и обявляє, що всі суть способні до друкованя. Рішено печатати окремими брошурами »Проскуру« и »Пісні для дітей« (по 3000 примірників). Друкованєм займеть ся п. Партицкий.

Принято закупити книжки популярні для Федь-

---

[1]) До сего редакц. виділу належали: Василь Ільницький, Ом. Огоновський, Омел. Партицький, Юліян Романчук, Наталь Вахнянин, Теоф. Барановський і Ів. Бічай. В. Ільницький був головою сеї секциї літературної.

ковича за квоту 22 р. 62. Закупно поручено економови, власність товариства.

Внески окремі:

Др. Сушкевич вносить, щоби товариство приняло на себе цілковиту ремунерацию для п. Федьковича на рік 1873 до липця 1874 в квоті 500 золотих. (Примітка: Др. Сушкевич ставляє се внесеннє с того поводу, що Бесіда неприняла на себе обовязку уділяти Федьковичу річних 250 зр. за праці драматичні з браку фондів). Внесенє се принято. Каса виплатить ту квоту в місячних ратах з гори. П. Федькович має зъобовязатись достарчити товариству праць на 24 аркушів формату Зорі в певних відстанках часу. О надписях книжочок и формату буде рішав заєдно виділ«.

1873, 17. жовтня на виділовім засїданю:

»В. Ильницкий вносить від секциі літературноі: 1) щоби видруковати в 3000 ексемплярах около 15 народних коляд Федьковича, 2) щоби видати книжечку Федьковича на спосіб давнійше Просвітою видаваних Зір під тит. »Вечерниці« також в 3000 ексемп. — Оба внески принято.«

1874, 12. лютого на виділовім засїданю:

»Рішено запитати письменно п. Федьковича, для чого він не присилає матерпялів, котрі достарчувати він зъобовязався контрактом з 1. липця 1873 р. для популярних виданій товариства? П. Федькович зъобовязав ся давати виділу що місячно матеріялів на два аркуши друку. До сего часу достарчив на три і пів (3 ½) аркуша друку. Виділ питає п. Федьковича, чи він схоче доповняти на будуче повисшу точку контракту? (Дописка: Вислано (лист) 22. II. 1874[1]).

1874 28. лютого на виділовім засїданю:

»Відчитано лист Федьковича, яко відповідь на запитанє: »для чого він не присилає матерпялів до видаваня популярних книжок?« В листі сим осьвідчає

---

[1]) Пор. тут на стор. 228.

Федькович: »Я писати не думаю на тото, аби мали літературні монополісти що критиковати. — Книжки Просвіти відішлю с початком марця«.

Вахнянин вносить, щоби на підставі сего осьвідчення узнати контракт с Федьковичем за зірваний, позаяк Федькович контрактом зъобовязався піддавати свої письма під критику, а тепер від такоїж себе увільнити хоче. Виділ не може відступити від сеї точки контракту, с чого виходить неможливість додержання на дальше умови.

Принято одноголосно, именно: що контракт с Федьковичем уважає виділ від січня 1874 р. за зірваний.

Ганкевич вносить, щоби написати до Федьковича завозванє о надісланнє матеріялів для виданий популярних на 6½ аркуша друку, бо від липця минувшого року достарчив Федькович лишень 5½ арк. друку (Вечерниці на 2 арк. Ворожка 2 арк.: руский женчик 1½ арк.).

Внесенє принято.

1874. 15. мая у справоздану на загальних зборах:

»Справа літературної діяльности.

Виділ старав ся о те, щоби читаючий народ в виданях Просвіти находив предмет и до науки и до забави. До редаґованя популярних книжочок обовязав Виділ п. Юрия Федьковича, зложивши з ним контракт від 1. липця 1873 до 1. липця 1874. П. Федькович за платню 500 рн. мав достарчити через рік 24 аркушів друку в форматі Зорі. С сего обовязку не вивязав ся п. Федькович, бо передав Виділови всего-навсего манускрипту на 5½ арк. друку. Виділ двічи односив ся до п. Федьковича в сім згляді, однакож безскуточно. С сеї причини узнав Виділ контракт за розвязаний и приостановив виплату місячної пенсиї від січня 1874 р. Додати належить, що Виділ ишов під руку п. Федьковичеви, закупуючи всякі для него потребні підручники.«

1875, 27. лютого на виділовім засіданю:

»Рішено на внесок дра Огоновского видати на-

родний и політичний руский катихизм и віднести ся в тім ділі до Федьковича.«

1875 17. падолиста на виділовім засїданю:

»Манускрипти: — Проскура Федьковича и Ворожка Федьковича рішено зложити до актів и на жадане звернути авторам.«

IX.

Завіщанє Федьковича.

У спадкових актах по Федьковичу в повітовім суді в Чернівцях є також і його завіщанє з 1873-го року, писане у Львові. Се завіщанє, з кождого боку оригінальне, подаємо без зміни і скороченъ. Поет розпоряджує тут, який має бути його памятник і як його мають ховати, та притім висказує богато цікавих думок, які з завіщанєм не мають нічого спільного.

Mein Wille.

bezüglich der seinerzeitigen Beerdigung meiner Leiche und was ferner zu geschehen.

Die hier beigeschloßenen Urkunden beweisen, daß ich der griechisch-orientalischen Glaubensgenossenschaft angehöre, daher auch wünsche, daß meine Leiche nach den Bräuchen derselben und den Sitten meines Volkes beerdigt werde, inwieferne es sich nämlich wird thun laßen, und inwieferne ein Mensch das Recht haben kann, seinen Willen bis über das Grab zu erstrecken.

Ferner:

Sollte ich verdient haben, oder es mir von nun an noch verdienen, daß mein Angedenken durch ein Denkmal oder ein Gemälde geehrt werde, so wünsche ich es auf folgende Art:

Sowol plastisch, als auch auf einem Gemälde soll ich nicht anders, als nur in der Huzullentracht dargestellt werden.

Mein Grabmonument, sei es in Stein oder Erz, bestehe in einem gewöhnlichen Rhombus oder auch nur einer rechteckigen Platte, darauf mein plastisches

Bildniß in Lebensgröße, auf der rechten Seite liegend, das Haupt auf den Arm gestützt, gleichsam schlummernd, in der linken Hand den Topor neben sich haltend. Die Inschriften an den vier Seiten seien folgende:

Юрій Федькович.
Р. 27. Юлія 1834.
† . . . .

И смыслящїи просвѣтятся
áки свѣтлость тверди, и ѿ
прáведныхъ многихъ áки звѣзды
во вѣки, и еще.

Даниїл.

Вмéрти — спáти:
Спáти! а може й снити що? — то то ж
Бо й щось! бо що у смéртнім нашім сні
Нам бýде снити ся....

Шекспір.

О, божевільство! мені ся снить,
Що я спаситель наш,
И що несý я великій крест
На тую Голготу аж...

Гайне.

Вгадайте! кільканáцяте тут серце
Гниéть, що звáні дрýги трутили
Єго у гріб?..

Федькович.

Selbstverständlich bleibt es dem ausführenden Künstler überlaßen, die Ecken und Kanten des Kastrums entweder abzuschneiden [дописано олівцем abzuschleifen], oder scharf zu belaßen.

Ein liebevolles Herz und eine zarte Hand bitte ich um Tannen, Rosen, und Immergrün auf und um mein Grab! — Ob sich wohl finden wird..

Mir zu Häupten kein Kreuz, sondern einen Tannenbaum! — Kreuz habe ich genug in meinem Leben gehabt.

Lemberg, im Juli 1873 (16/7).

Fedkowicz.

Und nachdem ich verschieden sein werde, soll man meine Leiche nicht auf einem Katafalk in der Mitte des Zimmers aufstappeln, sondern ganz bescheiden auf ein gewöhnliches Bett in einer Zimmerecke niederlegen. Daß doch die menschliche Eitelkeit selbst noch am Grabe nicht ruhen will!...

———

Beim Leichenzug gebe man den Gästen nicht Kerzen sondern Blumen in die Hand. Muß man sich denn, einem dummen Gebrauche zu lieb, die Hände mit geschmolzenem Wachs oder Stearin verbrennen, oder die Kleider verderben laßen?

———

Der russische Parastas! welch eine schöne, sinnvolle Sitte in unserer Kirche! wenn nur pfäffische Habgier auch sie nicht begeifern würde! So aber sacken die Herrn Priester alles hübsch ein, und den Gästen bleibt das leere Nachsehen. — Warum giebt man uns aber? werden diese Herren sagen. Da, wo es sich um die Verletzung eines religiösen oder ästhätischen Gefühls handelt, sollen die Priester edel genug sein, auch da nicht zu nehmen, wo man giebt. O, daß doch schon einmal das Zeremoniell u. d. gl. auch in unserer Kirche reformirt würde!... An der Zeit wäre es! bei jedem Loch schaut das rohe Mittelalter und die Habgier heraus. — Will denn auch unsere Kirche warten, bis ein Luther und Kalvin kommt? Möge sie sich vorsehen! Від-лічка до стрічка дорога невеличка! —

Lemberg, 17. Juli 1873.

Fedkowicz.

Auf der Bahre soll mein Leichnam in Huzullentracht liegen, aber ja nur keinen Luxus! Ein weißes Hemd, weißes Beinkleid, rothe Huzullensocken (капці) nebst

Gürtel genügen. Arme übers Kreuz; die Leiche mit einem Bahrtuch aus Baumwollleinwand überthan. Mit Bändern, Maschen, Tücheln, Organtinen u. d. gl. weg! Daß doch die Eitelkeit der Weiber selbst noch an Leichen ihren Firlefanz treiben muß!...

Bei uns ist es Sitte, daß bei der Leiche, dann auch während des Kondukts, Evangelien „gesungen“ werden! als wie wenn das „Evangelium“ mit dem Singsang etwas zu schaffen hätte?! — Prediget lieber bei der Leiche, ich meine während der Ausstellung derselben, und das an jedem Tage mehrmals, und ihr werdet zur Einsicht kommen, daß es tausendmal mehr taugt, als euer Singsang. — Beim Anblick einer Leiche sind, denke ich, die Gemüther für eine Predigt empfänglicher als irgendwann. Nur laßet euer ewiges царство небесне denn doch schon einmal bei Seite! — Das wahre und einzige Himmelreich ist und bleibt doch der Gemüthsfriede im Leben! — Wenn aber jemand das Evangelium schlecht versteht oder gar nicht versteht, das ist eben die liebe Geistlichkeit! Prediget nur recht fleißig Moral, Humanität und was dazu gehört, und das „Himmelreich“ macht sich dann von selbst.

Bei den Huzullen ist es Sitte, daß bei der Leiche die Flöte oder Schalmei geblasen werde. Dieß bringt mich auf den Gedanken, wie mächtig eine edle, entsprechende Musik, gemacht bei einer Leiche, auf die Anwesenden wirken müßte! wie schön sie z. B. die Intervalle zwischen den Predigten ausfüllen würde! — Versuchet es einmal, und ihr werdet sehen, wie sehr ich Recht habe!

Die chemische Zersetzung einer Leiche bringt schon üblen Geruch mit sich; warum ihn mit dem Gestank brennender Kerzen noch vermehren, ja, unausstehlich machen? — Ich denke, daß in dem Zimmer, wo eine Leiche liegt, Räucherungen sehr oft vorgenommen werden sollen, jedoch nur mit dem allerfeinsten Räu-

cherwerk. Unser sogenannter Weihrauch ist dieß aber am allerwenigsten. —

Mein Gusto wenigstens ist er nicht.

Lemberg, 18. Juli 1873.

Fedkowicz.

Wie wir doch roh sind, wir Menschen! ob wir nun auch alles Mögliche anwenden, um es zu übertirnißen, wie wurmstichiges Holz! Da schreien wir, wenn man einem störrigen Ochsen eins aufs Dach gibt; und wenn der Hintere eines boshaften Pferdes mit der Peitsche zu unsanft in Berührung kommt, so liest man's gleich am folgenden Tag in den Zeitungen. Wenn aber der Sterbende, der eine mehr, der andere weniger, aber für seine Gemüthsverfaßung jeder empfindlich genug, mißhandelt wird, darnach kräht kein Hahn, am wenigsten ein Filantrop. Und warum doch? Zwar besteht die Agonie eben darin, daß die Sinne absterben, sie sind aber während desselben noch nicht ganz abgestorben. Also: kann man diesen sterbenden Sinnen nichts Beßeres biethen, als Weibergeplärr, das schmutzigste Zimmerlein und eine Wust von abergläubigen, unsinnigsten Bräuchen? Ein menschenfreundlicher, wahrhaft gebildeter Arzt, das Antliz, aber das heitere Antliz von einigen Lieben und Freunden, Blumen, sanfte Musik, viel Licht oder Sonnenschein, ein heiteres geräumiges Zimmer mit Gemälden und Statuen, wäre die schönste, die beruhigendste Umgebung für einen Sterbenden. Würde man dem Sterbenden nur halb so viel Pflege und Aufmerksamkeit zuwenden, wie man der Leiche zuwendet, so könnte er weit, weit glücklicher sterben. Oder mißhandelt man die Sterbenden eben dazu, damit es ihnen um die Welt nicht gar zu leid sei? — Auch keine üble Idee! wenn sie nur nicht so — menschlich wäre!...

Lemberg, 20. Juli 1873.

Fedkowicz.

На тім самім аркуші, де є »моя воля« Федьковича, при кінци дописано:

Aus der Illustrirten Zeitung pro 1873, N. 1569, 26. 7., S. 63.:

Nicht oft geschieht es, dass das Bild eines Dichters ihn gibt in der Blüte der Jugend. Fast immer führt es ihn vor, wenn die verzehrende Macht der Poesie seinen Leib bereits gebrochen oder die Sorge um's tägliche Brot, diese lauernde atra cura am Musenpfad die Linien seines Antlizes zerwühlt hat. Meist ist es unter den Kränzen der späte des Lorbeers, manchmal gar der letzte, jener der Cypresse, welcher die Stirn des grossen Poeten krönt! Aber würden wir sie nicht lieber geschmückt schauen mit der purpurnen Rose der Jugend, oder mit der weissen Myrthe der Liebe?"

Wie gross und wie wahr gesprochen!... Weg mit alterzerfurchten Dichterbildern! — Ideal dem Ideal! Schönheit der Schönheit! — Selbst nach seinem Tode möge ihr der Dichter dienen!

Eine kolorirte, sehr gut getroffene Fotografie von mir, aufgenommen kurz vor dem Feldzug 1859, befindet sind bei Semen Nariwniak in Nowosiólka Kostiukowa bei Zaleszczyk.

Lemberg, am 2. August 1873.

Fedkowicz.

III.

НЕДРУКОВАНІ ПИСАНЯ ФЕДЬКОВИЧА І ВАРІЯНТИ.

I.

Федькович заступником і оборонцем громад довгопільського околу в сервітутовім процесі 1864. р.

Нікотрий другий нарід не потерпів при т. зв. реґуляції сервітутів тілько шкоди, як наш. При т. зв. реґуляції сервітутів дрібні хлібороби були приневолені великі простори землї відступити великій посїлости за казочно дрібні оплати. Поверх 30.000 процесів сервітутових, і то програних, пожерли міліони народного добра.

Одним словом, сервітутова справа вийшла вся на користь великій, на шкоду малій земельній власности, немаж таких великих власників, які признавалиб ся до нашого народа.

Рамки передмови примушують до поясненя самих тілько найважнійших моментів. Сервітутова реґуляція, яка припадає в Австрії на 6. 7. і 8-ий десяток XIX. ст. вийшла із знесеня панщини, подібно як індемнізація і пропінацийне »право«. Панщизняні відносини на Буковині були цілком инакші, як на прочих українських землях, де панщину завели Поляки. Через те треба їх описати.

I. Панщизняний стрій.

В основу панщизняного строю, який до великої французької революції закріпостив Европу, лягло старе невольництво (servitus), по якому жили люди без людських прав. Ляг февдалїзм, ґерманського походженя, по

якому король був властителем усеї землї. Він надавав її частини т. зв. альодії разом з оселеними на ній людьми своїм воякам і урядникам в одній особі в відплату за обовязок ставити ся з означеним почотом на війну, або на двір королївський.

Так само і з такимже обовязком, надїлений князь чи шляхтич, давав низшим від себе частини одержаної від короля землї т. зв. ленна. Всї надїлені звали ся вазалями. Король перестав бути паном підданих в державі, став він сузереном тільки найзнаменитших вазалїв. Всї иньші в державі підлягали королям тільки посередно, через висших. Витворила ся цїла драбина: що щабель — то вазаль. Лиш тодї могли зложити люди пословицю, що „цар далеко“. Як же далеко був він для тих, котрі були під щаблями, для мужиків. Під щаблї здрулив феодальний устрій кождого, хто не був вояком. Такий не міг боронити себе. Отже великому властителеви передавав меньший властитель свою посїлість і просив охорони (сей акт звав ся „commendatio“). Землю діставав назад, але платив за неї чинш. Стративши економічну підставу, тратив той вольний правну свою підставу і був від тепер рівний невольним. Доля невольних небагато поправила ся з розширенєм християнства. Щойно економічний розвій підніс вартість рілї і рільничого робітника. Тодї пани запрошують на свої простори збіглих, а також своїх невольних осаджують на тих просторах. Лишають їм вільну господарку, а беруть від них чинші грошеві тай в натурі, а з часом почали ще вимагати працї на панських ланах. З чиншовників колись вольних і теперішних невольних витворив ся стан підданих. З давної неволї лишило ся в них особисте підданство (Leibeigenschaft). Отже не вольно мужикови переселяти ся, одружити ся, займати ся чим небудь иньшим, як рільництвом, без дозволу пана. Так само не мав підданий маєткової здібности, бо крім рільних плодів з обробленого ним ґрунту нїчого не міг набути на власність, анї нїчого позбути ся. А вже про торг землею нема й мови. Нїби то й панови не вольно було чиншівника рушити з землї, хиба разом із землею міг його про-

лати. Тому прозвано хліборобів прикріпленими до землі (glebae adscripti). Стратили колишні вольні і судівництво, втративши економічну незалежність. Пан став судити вольних так само, як своїх невольних. Ті суди звали ся урбаріяльні або двірські, були приватні, не було над ними контролї.

Сей самий господарчий розвій, який дав товчок піднести невольних до чиншівників, підбивав тепер панів збільшати повинности своїм підданим. Головно підбільшали роботизну на панських ланах і тому то з понятем панщини вяже ся понятє даремної роботи. Пани кричали, що дохід чиншовників тепер у четверо вартнійший, як колись. Забували, що й робуча сила була вартнійша. Стриму не малиніякого. А що суду хліборобам тепер уже не було, бо могли жалуватись хиба до самого таки пана, тож під конець середних віків панщина лягла великим тягаром. Була се старовіцька неволя під иньшою тільки назвою. Навіть правні (законодатні) охорони не здали ся хліборобам. Фактичний стан від правного і все і всюди ріжнить ся і то в некористь слабого. А вже в оцінюваню панщини треба на се памятати. Більша часть горя селян ішла власне з того, що їх права і корисні вироки судові лишали ся списаними на папері.

II. Панщина на Буковині.

Не місце тут згадувати про старорускі порядки, які довго водили ся на Молдаві. Вони перетревали втрату її політичної самостійности на річ Туреччини 1512. р. Перетревали переносини (вже другі з ряду) столиці на південь, на волоську територію: з Сучави до Яс 1564. р. Коли вимерла династія Мушатів (1582. р.), зависла тяжка доля над Молдавою. А після володіня Василя Лупула, свата Богдана Хмельницкого, прийшла вже правдива руїна. Остінні державі, замість бороти ся на своїх землях, бороли ся на молдавській території.

А проте панщини тут не було. Завів її тільки австрійський уряд по 1786. р. Хліборобам було тут

куди лекше, ніж під польським правом на Україні і в Червоній Руси. Ніде не було слабших реґентів, як в Польщі, ніде не було проте тяжшої панщини, як у Польщі. Февдальну драбину західної Европи заступила в Польщі лава рівної »браї-шляхти«. Ся своєю солїдарністю обезсилила короля, повернула в робучу скотину хлїбороба. Польський писатель Андрій Моджевський пише: »Говорю про неволю, якою пани обтяжили селян. Продають їх, як худобу: коли пан захоче, то змушує хлопа, щоби вступив ся зі своєї посїлости, зі своєї землї. Шляхта називає селян і поспільство звичайно собаками. Раз у раз чуєш найбезстиднїйші голоси: хто вбє хлопа, то так, як би вбив пса«. І справді: свого хлопа міг пан убити безкарно. За чужого платив 30 гривен. Половина йшла родинї, а половина панови вбитого. Сейми шляхетські крок за кроком ухваляли повне закріпощене селян. Після 1520. р. в сеймових ухвалах нїякої вже згадки про панщизняні тягарі. Значить, після 1520. р. хлоп став уже приватною річию пана. Про сю річ сейми не мають уже що порядкувати.

Не так жило ся хлїборобам в Молдаві на землях шляхотських та духовних. До князя належали тільки три міста: Сучава, Серет, Чернівцї. Належав до князя і молдавський кімполюнґський окіл (= то-б-то нинїшний кімполюнґський повіт). Сї вольні міста і молдавсько-кімполюнґський окіл платили князеви окрім податків, десятину і були обовязані до певних робіт. Отже направляли княжі будинки й дороги, возили його річи, робили в княжих млинах і т. и. Міста, намість робіт, платили гроші. Так само купцї і жиди. За те не знають вже княжі люди приватних панів. Небавом молдавсько-кімполюнґський окіл дістав звільнене від робіт і десятини так само, як деякі невольники даровані шляхтї. Без того привілею обдарованим панам булоб з невольників мало пожитку. Від тих робіт вольна була шляхта і духовні. Був вільний і русько-кімполюнґський (т. зв. довгопільський) окіл, се-б-то нинїшний путилівський судовий округ. Молдавсько-кімполюнґський окіл був привілейований, бо лежав у горах,

а надто мусїв боронити независимости проти Семиго-
роду, колишнього матерного свого краю. Довгопільський
окіл був вільний, як гірський і неврожайний.

Хлїбороби усїх прочих земель були обовязані не
тільки до сих княжих, чи державних повинностий. На
них тяжіли ще й обовязки перед їхними панами — дї-
дичами. Треба тих хлїборобів подїлити на невольників
і підданих.

Невольниками були Татари і цигани. Отже бран-
цї і волокити. Про них знаємо із дарових записів во-
єводських у користь монастирів. Задержала ся одна
грамота, якою циган-волокит добровільно піддасть ся
ігуменови монастиря. Так хотїв найти опіку. Невольні
не знали повинностий княжих. Сей привілей містив ся
в грамотї даровизни. Відносив ся він очевидно не до
невольника, лиш до обдарованого. Але були цигани
і в шляхотських землях. Маємо в актах слїди, що бояри
і монастирі міняють ся за циганки, щоб достатчити
своїм невольникам жінок з иньших родин. Без того
перевелаб ся раса. Нестало би робітників. Доходило та-
кож до процесів ізза втікачів, яких приймали мона-
стирі. Далеко не таку вартість, як цигани, мали Та-
тари. Тому про них мало звісток.

Всю масу хлїборобську становили піддані (vecini).
Етимольоґія їх назви вказує, що се були поселенцї
з сусїдних земель. Добровільні і примусові поселенцї.
Та рекрутували ся вони і з підупалих вольних (резе-
шів), яких небаром не стало, хиба в кімполюнґськім
околї лишили ся. Піддані були привязані до землї, са-
мовільно не могли її покидати, але й не можна було
позбути ся їх самих без землї. Убите підданого підпадало
високій карі. Мали також право власности на движи-
мостях, як товар, плоди пільні і гроші. Очивидно, що
фактичний стан і тут не був згідний з правним. На
се вказують жалоби і процеси тай те довголїтні.

Між підданими мешканцї русько-кімполюнґського
т. є. довгопільського околу, мали льготу. Не тільки
були вольні від княжих повинностий, але платили дуже
невисокі чинші панам. Се тому, що ті простори то був
один непроглядний бір. Тяжко було забити ся там чо-

ловіковп і оселю закласти. Хиба втікав хто від руки справедливости, або від твердої руки польського пана. Тяжко було теребити пралїси і господарити тут поселенцям. Тому годї було відстрашувати їх високими тягарами. Чинш ґрунтовий в тім околї мірив ся скількістю скошеного сїна. Від сяжня сїна треба було платити по 2 паралї т. є 3 крейцарі. Відповідно до маєтку давали піддані по 3, по 6 і по 9 курок від хати.

Се звичаєве право не виключало иньших умов і не все було шановане. Маємо списану угоду між монастирем Путна і 17 гуцулами. Сї обовязали ся давати монастиреви 19 дорослих ягнят річно. Мали також боронити монастир перед розбійниками. За те уживкують 8 ґрунів. Маємо також слїди, що пани намагали ся збільшити повинности підданих довгопільського окола. Справу рішив (1693. р.) воєвода Константин Дука. Се є славний хрізов Константина Дуки, на який покликає ся в своїх зізнанях Федькович, бо хлїбороби довгопільського околу намагали ся вдержати свої повинности на висотї означеній хрізовом. Чиншу ґрунтового хрізов не піднїс, отже й далї платило ся по 2 паралї від сяга сїна, але зате піддані мають лишити ся в посїданю власноручно викорчуваних просторів. Домовий чинш підбільшено. Богатші мали платити 2 леви, середні 1·30 лева, бідні 1 лева. Піддані платять десятину від польних плодів. За право польованя і рибоволовства лишають ся давні данини т. є. десятина. Про панщину таку, як на долах, нема тут і бесїди, бо рільної господарки нїхто тут не вів. В згадках про окіл говорить ся і про роботизни, які заводили з часом пани, але під тим треба розуміти направи доріг і перевіз панських річий, головно горівки з Вижницї до панських корчем. Дуже важна постанова хрізова, що корчунки належать до підданих: тільки хто против заказу корчував лїс, або хто продавав корчунок, той тратив землю. Ту постанову толкували пани на свою користь в процесах. Казали, що хрізов признавав їм власність на всїх корчунках.

З панщизняних розпорядків, виданих князями, найважнїйші є два: Одним (6. квітня 1749) Констан-

гин Маврокордат рішив, що всякому підданому можна покинути ґрунт. Се значить тільки, як знесенє кріпацтва. Підданому можна кинути ґрунт, коли пан його гнене. Та меч то обосічний. Правда, що хвилеву пільгу давав той закон. Алеж, перебігаючи з оселї на оселю, був мужик непридатним до виспої культури кочовиком. Най буде, що відвічальність за се падає на панів. Се не зміняє справдїшного стану.

Не можна дурити себе, що й тепер настав гаразд. Князь Александер Григорій Гіка був примушений ще раз порядкувати справи. Він видав 1. січня 1766. р. золоту грамоту (хрізов), яка мала обовязувати, наколи між паном і підданими не заключено иньшої умови. Незвичайно вона важна тим, що до 1848. р., під австрійським уже правлїнем, все тільки одна вона була офіціяльною підставою для порядкованя підданчих обставин. Право свобідної мандрівки хлїборобів признає і ся грамота. Повинности їх вичисляє такі: 12 днів панщини, по чотири: весною, лїтом і в осени, від сходу до заходу сонця. Нежонатий парубок при родині і калїки не роблять панщини, але хорі і неприсутні платять по 10 крейцарів за днину, або наймають на своє місце робітника. Друга повинність, то десятина. Не вольно звозити з поля, поки пан її не відбере. Але пан повинен квапити ся. Де більше панів — співвластителїв, там нема повинности в натурі, тільки грошева сплата.

Хрізов обовязував, коли не було иньших умов. Колиж він виміряв панщину на 12 днїв, виходить, що се число близьке пересїчної висоти панщизняних днїв у цїлім краю. Инакше помічний припис був би мертвий. Виходить також, що панщизняний тягар на Буковині не був великий. Особливо в порівнаню з сусїдною Галичиною.

Але годї дурити ся. Стид і жаль читати описе краю австрійських ґенералів з того часу, як дістала ся Буковина під Австрію. Волокитство хлїборобів, панські утиски при слабій княжій власти повернули край в дикі, некультурні простори. Не було шкіл, духовенство і шляхта були неписьменні, а про владику каже Сплє-

ні: „Ein Mann von gar keiner Literatur“. Про шляхту каже Енценберґ, що вона лиш імям ріжнить ся від мужиків. Давну руську культуру знищили в молдавських краях Татари. Взагалї Татарва для нас чорна доля в історії. Вона зломила силу нашого народа на довгі столїтя. Посунула взад наш розвій.

Головна ріжниця між хрізовом Дуки і Ґіки така, що перший знає лиш данину, а другий признає і роботизну (панщину в тіснїйшім значіню слова). Легко кождому здогадати ся, що хрізов Ґіки не став важним для довгопільського окола. Його постанови непридатні для гірських околиць. Тому тут удержав ся давний хрізов Дуки. Доходженя з 1814. р. виказали се. Властиво і хрізова Дуки не поважали пани і тільки піддані безсильно відкликали ся до тої „золотої грамоти“. Для тих довгопільських підданих цар справдї був далеко.

Незабаром після виданя хрізова Ґіки, а то в вісім років дістала ся Буковина під Австрію.

III. Австрійська окупація.

Незабутної памяти Йосиф II, один із насвітлїйших пануючих в історії, скористав із турецько-російської війни тай заняв Буковину в 1774. р. Дотичний трактат підписано 1775. р. 7. мая. В занятім краю заведено військову управу, яка тревала до 1/XI. 1786. р. В тім роцї прилучено Буковину до Галичини а управу її передано галицькому »ґуберніюм« у Львові. В земельних справах важна се дата. В урядових актах і в зізнанях Федьковича називасть ся вона Normalzeitpunkt. Два перші начальники Буковини ґен. Сплєні і Енценберґ докладно описали край. На тім місцї обходять нас лише земельні відносини. З опису Сплєні виходить: уся земля на Буковинї належить до епископів, до панів і до монастирів. Земельні властителї відпускають її на пожиткованє мужикам, а часть лишають собі. Властителї не мали до дїла з поодинокими господарями, тільки з цїлими громадами. Що йно гро-

мада, діставши ґрунт від дідича, ділила його далї. Займав ся тим двірник (начальник громади) і присяжні. Лише хати і городи, т. зв. левади лишали ся тим самим господарям. Поля дїлено кождого року і не кождого року та сама нивка мусїла дістасти ся тому самому господареви. Які тут надужитя діяли ся, легко подумати. Вислїд подїлу був такий, що одні господарі могли що йно в 40, а навіть у 60-и днях обробити свій ґрунт, иньші обробили його в 2 днях. А були ж і такі, що ґрунту не мали нїякого. Пасовиск не дїлено зовсїм, усї господарі уживали їх спільно. З лїсів можна було кождому корпстати цїлком безплатно. Тай то не лиш на власну потребу, але й на продаж. Пан був рад, як хтось корчував непроглядні лїси. — Про гірські села не згадує Сплєні, тільки увага про рубанє лїсів відносить ся і до них. Та кождий здогадає ся, що в горах не дїлено поля, лиш кождий Гуцул удержував ся на своїм корчунку. З того мав пасовиско, не ріллю. Малу хиба часть корчунку відводив під бараболю.

Так боронив Гуцулів і Федькович у процесї, бо пани намагали ся доляньскі відносини перенести й сюди, на гори. На долах уживали пасовиск пани і громади в суміш. При реґуляції сервітутів користали з того пани і писали пасовиска на себе. Навіть істнованє самих сервітутів в горах лекше булоб панам доказати, як би з лїсів і пасовиск користали були громадяне з ними посцільно. Але Федькович доказав, що спільного пожиткованя лїсів і пасовиск в горах не було.

Левади при хатах і ріля, яку діставали хлїбороби при подїлї від громадського суду на долах, а лїсові парцелї і плаї в довгопільськім околї — становили т. зв. дотацію панщизняну підданих. В заміну за сю дотацію хлїбороби були обовязані до панщини. Про розмір тих повинностий була вже мова і ще буде. Тут треба звернути увагу на иньшу обставину, а власне, що вся земля була доміняльна, панська. Не було на долах рустикальної землї, мужицької. Се буковинська особливість. У всїх краях від часів Марії Тереси і Йосифа II. була побіч панської землї мужицька, хоч і мусїли мужики крім податків державі, платити за неї па-

нам данину і робити панщину. Не самі обовязки, але і права мав до неї мужик. Відділити мужика від землї (Abstiftung von Haus und Hof) міг пан як судія, не як земельний властитель. Але тільки виїмково і за дозволом властий. Цїсарські патенти збороняли панам вменьшати простір рустикальних ґрунтів.

Правда, що се право власности підданих було дивне. Середновічні правники покористували ся міськими римськими відносинами і придумали розділ управнень, які властителеви дає право власности. Один властитель може мати право до субстанції річи. То є головний властитель (Obereigentümer). Другий має право до пожитків з тої самої річи. Се пожиткуючий властитель (Nutzungseigentümer. Гл. §. 357. австр. зак. цив. Нї один властитель нї другий не був ним в нинїшнім розуміню слова, обох права були ограничені. Такими дивними властителями рустикальних ґрунтів були також пани і піддані. Однак їх відносини не були впорядковані цивільним правом (§§. 1123—1150 ц. з.). Були упорядковані приписами права публичного. Після зиданя патенту з 17. квітня 1848. р. і закона з 7. вересня 1848. р. про знесене панщини та законів з 1862 і 1867. р. про заборону леннів, нема вже поділеної власности.

Навіть ужиткової власности не мали селяни на Буковинї. Сплєні каже: „Der Bauer hat dahero nichts eigenes, sondern der Herr ist denen Bauern so viel Grund zu geben schuldig, als sie zur Unterhaltung ihres Viehes und etwann zum Ackerbau benöthigen". Але чи справдї „schuldig"? Нї, се довільний виказ. Такого примусу на панів не було. Від часів Маврокордатового розпорядку з р. 1749, яким розвязано узли між панами і підданими, але підданим землї не надано, перестали мужики бути підданими і вічними чиншівниками. Були вони свого рода нїби наємниками тай то на один рік. Навіть серед року могли стратити землю. Енценберґ, який основно знав Буковину, лїпше, ніж Сплєні, каже: ... (weil) der Bauer keine eigenthümliche Gründe und Felder besitzet, und sein Haus auf fremdem Grund und Boden erbauet welches ihm der Grund-

herr vormahlen nach Belieben abzunehmen berechtiget wäre".

Годї було лишити такі дивні порядки в однім краю, який належав до цїсарства. Особливож цїсар Йосиф II. не міг їх лишити. Він був централїст, стремів до витвореня одноцїльної держави з одним законом, одною мовою (німецкою). Тим то й станула перед ним задача: 1. перевести дотацію підданих, 2. усталити їх новинности. Цїсар був двічи на Буковинї, 1783. і 1786. р. Після другої подорожи прилучив він Буковину до Галичини з днем 1/XI. 1786. День той мав рішати про роздїл ґрунтів. Всї ґрунти, які були того дня в руках підданних, становлять рустикальну посїлість, якої панам уже не вольно вменьшати. Так сотворив цїсар рустикальну посїлість на Буковинї і сповнив свою першу задачу.

Що до підданчих новинностий. У всїх австрійських краях панщизняний тягар був важкий. Мужики були прикріпощені до землї. Давило їх підданство, панські суди. Йосиф II. мав би завести такий лад і на Буковинї. Значить, погіршити положенє мужицького стану. А того великодушний цїсар ніяк не хотїв, хоч таке дораджував йому Енценберґ, а особливо Сплєні. Цїсар ішов постепенно до скасованя панщини. Тому полишив на Буковинї судівництво двірників з відкликом до висших інстанцій. Далї полишив молдавські земельні порядки, то-б-то особливий стосунок правний, подібний до умови найму між панами і мужиками за рустикальну землю. Але умова ся була публично а не приватно-правна і услівя її були з гори назначені. Постановами хрізова був назначений розмір данин, які мужики сьвідчили панам за рустикальну землю. Цїсар виразно заявив, щоб мужики „in der Giebigkeit und Robot noch einstweilen, wie dermalen unter dem militari gehalten werden". А в часї воєнної управи краєм, на яку зсилаєть ся цїсар, витворив ся т. зв. „status quo". В основі був хризов Ґіки на долах, а хрізов Дуки в довгопільськім околї, хоч в дїйсности тягарі були висші, ніж у хрізовах, але низші, ніж у иньших австрійських краях. У 1786. р. навіть вий-

шов урядовий переклад хрізова Гіки. Одного не передвидїв цїсар. А то, що заграничні клопоти і недалека смерть не дозволять йому заняти ся ще раз Буковиною. Тай, що, прилучаючи Буковину до Галичини, отвирає ворота австрійським і з осібна галицьким кривдам мужицького стану. З часом заведено на Буковині доміниї і підданство.

Так віднесло ся австрійське правлїнє до повинностий підданих. Знаємо, що крім того належала ся молдавському князеви десятина і певні свідченя. Австрійське правительство розширило сей обовязок на всї стани і перемінило всї ті тягарі на грошеві оплати, тільки мужиків уживало і далї до направи доріг. Кімполюнґський окіл стратив давний привілей, але довгопільський нї. Гуцулів того округа не притягали до нїяких тягарів державних, тільки до податків.

Взагалї треба сказати, що сотворенє рустикальної власности для довгопільського окола мало лиш формальне значінє. Вже хрізов Дуки признав підданих властителями власноручно викорчованих просторів. Панщизняні відносини розвивали ся тут цїлком инакше мїж на долах. Про се була вже згадка і буде ще потрібне вияснене.

IV. Знесенє панщини.

В Галичинї і на Буковинї, яка становила з Галичиною один адмінїстраційний округ, знесено панщину цїсарським патентом з 17. квітня 1848. р. Сей патент видав за радою галицького намістника Стадіона цїсар Фердинанд. Мета була така, щоб випередити Поляків, які говорили й писали про добровільне дарованє панщини, хоч певно не булиб її скасували. Тим хотїли приєднати мужиків для повстаня проти Австриї. В прочих австрійських краях знесено панщину законом ухваленим 7 IX. 1848. р. загальним австрійським соймом у Відни. Дотичне внесенє поставив у загальнім соймі шлеський посол Ганс Кудліх.

Знесенє панщини сходить ся до сповненя двох задач. Перше: усунути останки підданства, які з фіскальних причин лишив Иосиф II. Позаяк рівночасно по-

правлено судові і адміністраційні уряди тай з приватно-правних досі корпорацій, громад зроблено автономічно-політичні громади з власним і з порученим обсягом ділання в I. інстанції, можливо було правительству звільнити підданих від судової і поліційної власти панів (домінії). Далеко тяжша була друга справа, земельна. Треба було зробити хліборобів повними властителями землї, яка досі була в їх руках, а якої вони були тільки ужиткуючими властителями. Треба було знести панщизняну данину в плодах і грошах тай роботизну, себто т. зв. панщизняні свідченя. І знов меньший клопіт був із признанєм повної власности, бо вже терезіяньсько-йосифінські реформи відділили різко рустикальну землю від доміняльної. Клопіт був із панщизняними свідченями. Пани всилили в публичній дискусії, яка вела ся вже від кількох років, переконати міродатні чинники, що сї свідченя то приватне »набуте право«, хоч річ певна, що була се інституция публично правна і сам уряд так її трактував у пізнїйших розпорядках. Так само, ніхто не сумніває ся, що $^{3}/_{4}$ доміняльної землї, то були по правдї хліборобською землею. За те всї свідченя були грабіжею. Се було показане у нас в першім роздїлї. Алеж цїсарський патент був октройований (накинений) реакційним правительством, був виданий у посьпіху і тому він не доріс навіть до йосифінських реформ. І ще одно. Австрія пережила в 1811. р., в часї наполеонських війн, страшний фінансовий крах. В тім роцї держава признала паперовим і мідяним грошам $/_{5}$ вартости: значить, хто мав до цїсарської каси платити 100 зл. банкоцетлями, мусїв платити 500. Досить було тепер, в 1848. р. правительству сказати, що як би знесено панщизняні свідченя безплатно, тодї панська земля стратила би вартість і прийшов би такий самий економічний заколот.

Досить, що патент з 17. квітня постановив викуп панщини. Закон ухвалений загальним соймом 7/IX. 1848. р. був мало в чім радикальнїйший, але досить нездекльований. Очевидно, що посли були звязані патентом виданим для Галичини і Буковини. Щоб мати вигляд на затверджене ухвали, не могли надто відбі-

гати від того патенту. Малою більшістю голосів перейшла і тут постанова, що панщину треба не скасувати, як шкідливий для »соли землї«, для мужицького стану пережиток — але викупити. Навіть декотрі радикальні посли голосували за викупом. Їх застрашено, що як упруть ся при безвідплатнім зиесеню панщини, тодї цїсар не потвердить такого закона.

Оба названі закони завели богато баламутства в справу знесеня панщини. Перше, що не знесено її одним законом, тільки двома, а в дечім сї два закони все таки розходять ся. Друге, що не обчислено вартости викупу зараз, але полишено на пізнійше. Трете, що не передано сего одній центральній власти, але краєвим комісіям. Вкінцї, потворено окремі краєві фонди замість взяти сплату на державний фонд. Тому вбогі провінциї відчули сей тягар прикрійше. Тай саму фінансову операцію переведено нездарно, бо сплату відсунено на кілька років і з того відсотків наросло на мілїони.

Сей викуп панщизняних свідчень називаємо індемнїзацією. Видано богато баламутних і суперечних індемнїзаційних патентів, найважнійший був з 15/VIII. 1849. р. і з 5/VII. 1853. р. Сим послїдним відділено справу сервітутів від індемнїзациї.

В засадї індемнїзаційні комісиї так робили. Всї свідченя одного підданого обчислили по біжучим цїнам. Річну їх вартість приняли за процент від уміщеного в землї капіталу. Приймаючи стопу 5%, множили вартість свідчень через 20 і так дістали індемнїзаційний капітал. Таке саме обчисленє віднесено до кождого підданого з осібна, а суму тих обчислень дістав пан з одного села. Одну третину з того потручено, бо пан був звільнений від обовязків супроти давних підданих і від судівництва. Решту, т. є. дві третї сплачено, але не нараз, лише облїґаціями, які мали бути вильосовані протягом 40 років. Галичина мала сплатити за панщину 78,398.742 зл., а 18,578.263 зл. проценту. Буковина $5^1/_2$ мілїона зл.

І від облїґацій треба було платити відсотки аж до вильосованя і сам заряд облїґацій був коштовний і не зараз по 48-ім р. їх випущено і по випущеню не зараз льосовано. От тому повисші цифри подані по урядовим обчисленям — за низькі. Тілько гірких мілїонів заплатили мужики за »знесенє« »приватних, набутих прав« — панщини.

V. Знесенє сервітутів

Обидва панщизняні закони, з 17. квітня і з 7. вересня 1848. р. утримали бувших підданих при всїх сервітутах на панських ґрунтах. Але постановляють ті закони, що за виконуванє сервітутів мають селяни платити. Висоту оплат визначить полїтична власть, де не прийде до згоди між громадою а двором. Ся згадка про сервітути в панщизняних патентах порядкує справу тимчасово. Остаточно мала она бути рішена індемнїзаційними комісіями. А все таки обидві постанови, як що до панщини, так що до сервітутів доразу і твердо стануди по стороні панів, а проти громад.

Служебність, чи сервітут дає нам право уживати або пожиткувати чужу річ. Продає хтось другому нивку з водопоєм і вимовить собі, що буде через продану нивку ходити, або їздити до водопою, то застеріг він собі служебність. Не собі застеріг, а своїй нивці і кождому дальшому властителеви своєї нивки. Се служебність річева, не особиста, яка би гасла зо смертию управненої особи.

Сам розум диктує, що можна мати служебність на чужій тільки річи, а не на своїй власній. Римляни висказали се в реченю „nemini res sua servit“. Треба було отже запитати, чиї то лїси і пасовиска? Законодавець відповідь на се питанє пересунув на краєві комісії. Польові сервітути мужиків на панськім то було право побирати дрова і пасти. Отже »лїси і пасовиска«. Не дасть ся подумати, щоб господарі не мали лїсів і пасовиск. Мали їх громади споконвіку і нїколи не дїлили. Кождий член громади мав право пожиткувати лїси і пасовиска невідплатно, а неприняті до гро-

мади платили за виконуванє тих прав „спасне“. На Буковині резолюцією з 1835. р. (24/X.) усунено спільність ґрунтів, про яку була згадка в III. розділї, і від того часу лишила ся спільність тільки на пасовисках. Але наслїдком експанзії (розширеня) польової господарки, двори скрізь здобули собі спільне з громадою пожиткованє пасовиск. Декуди знов на відворот, громада мала пасовиска мало і хлїбороби пожиткували дварські пасовиска спільно з двором. Тому, що пасовиско пожиткували спільно двори і люди, тому вважають сї правні відносини між дворами і громадами сервітутом. Цїлком вірно се не є. Не треба забувати, що пасовиско так само мусїв пан дати свому підданому, як давав йому рілю. Адже без пасовиска не міг хлїбороб істнувати. Тому пасовиска належать також до підданчої дотациї. Не був се приватно-правний стосунок. Підлягав порядкованю полїтичних властий, не судових. Усїж сервітути приватно-правні судить тільки суд.

Як сказано, в часї індемнізациї мало не всї пасовиска були спільні громадам і дворам. Тож треба було тепер признати право власности або одним або другим. Сили нерівні. Від 60-го р. в Галичинї Поляки витиснули Чехів і Нїмців з урядів. Тодї судьба сервітутів була рішена. Комісиї всьо признавали панам. На Буковинї так зле не було, але була також велика кривда. Богато і дуже богато людського добра дістало ся тодї панам.

Лекше було панам забрати лїси. Люди недобре в лїсах господарили. Тому вже 1786 р. знесено на Буковинї свобідне і необмежене право рубаня дерева. Відповідно до лїсового уставу з 20/IX. 1782. р. застережено підданим право побирати з лїса тижнево 2 фіри зимою, 1 фіру лїтом на опал тай будівельний матеріял в разї потреби. Нагляд над лїсами віддано очевидно домінїям. Хто їхав у лїс, оповідав ся панови, як надзорції. При тій нагодї починали панські слуги, а згодом і пани побирати всякі дарунки. Се змінило ся в данину. Сервітутові комісиї на тій підставі признали панам лїси. Бо данину за лїс міг брати лиш його властитель, казали.

Справедливість каже признати, що нераз громади справді пожиткували панські ліси. Адже не кожда громада мала і має ліс. Є безлісні цілі простори. Але і тут побиране дров було дотацією підданчою. До того мав підданий повне право, а пан обовязок. Адже збіднілого мав пан ратувати, а хорого лічити. Так само мав підданому дати дрова з ліса.

По наполеонських війнах скрізь уже забрали пани ліси, а то на тій підставі, що були надзорцями лісів. Тай у наполеонських війнах сила уряду ослабла і пани мали більшу самоволю. В 1820. р. вже починають ся процеси людий з дворами за ліси і пасовиска. Політичні власти, які судили сї справи, ставали нераз за правдою. Але в 1848. р. уряд став по стороні дідичів. А се тому. По справедливости належало признати власність лісів і пасовиск громадам. Скоро вже панщину казав уряд викупити, то можна було викупити і ліси тай пасовиска. Тимчасом зроблено инакше. У 1853 р. поквапив ся уряд на домагане дідичів відділити сервітутову справу від індемнізації. Отже пропала надія на викуп лісів від дідичів. Тай вийшло: панам земля, а мужикам сплата. І яка сплата! Оцїнювано сервітут по $8^1/_2$, по 10 крейцарів на родину в рік. Таких грошей громади не брали і галицький виділ краєвий запроваджував з тих капіталів позичкові каси.

На Буковині і при сервітутах не заподіяно народови аж тілько кривди, як у Галичині. Хоч і тут стояли проти себе дуже нерівні сили, то урядники не все ішли на руку дідичам. Але і тут діяло ся богато неправного. В довгопільськім околї по безчисленних скаргах, а навіть кровавих подіях висланий на доходженя комісар Штронер представив фактичний і правний стан так, що спричинив видане ославленого »провізоричного розпорядку« з 20/XII. 1861. Наказано людям платити овечу дачку, аж остаточно рішить ся справу, чиї ліси. Сей наказ був такий противний правному почутю колишнїх підданих, що в 1863. р. аж при військовій асистенції треба було грабити всї гори за ту дачку. Висланий до Вижниці льокальний комісар Клюсік у 1864, р. зажадав безпроволочно завісити »прові-

зоріяльний розпорядок«, бо — як кажуть урядові акти — принятий концепістом Штронером погляд, мов би бувші піддані мали на лїсах сервітути, треба **основно змінити**.

Початку т. зв. реґуляції сервітутів треба шукати в 1853. р., коли то на домаганє великих власників відділено управильненє сервітутів від індемнїзації. Дня 5. липня того року видано патент про сервітути, а тому, що він дуже важний, подамо кілька вісток про його постанови.

Патент сей відносить ся до тих випадків, де хтось має право рубати дерево або право діставати чи дерево, чи будь які плоди з чужого лїса. Відносить ся він до права пасти на чужім ґрунтї і до всяких польових служебностий, коли ті служебности обтяжають землю призначену під лїсову культуру, або, коли вяжуть з собою колишнїх панів з колишнїми підданими. Відносить ся він до тих випадків, коли **спільно** уживають або спільно посїдають ґрунта колишні доміниї і громади, або колишні доміниї і колишні піддані.

Такі справи треба упорядкувати злагодою. Коли не прийде до злагоди, треба право служебности сплатити і в той спосіб увільнити обтяжений ґрунт (Ablösung). Щойно тоді, як з виїмкових (в патентї наведених) причин не дасть ся служебности викупити, треба їх виконанє управильнити (Regulierung). А то управильнити так, щоб докладно подати і обмежити час, місце, обсяг, спосіб виконуваня і довести до того, щоб служебний ґрунт по можности був майже вільний від служебности.

Виконанє сих постанов належить до краєвих комісий. Предсїдателїв їх іменує сам цїсар. Краєві комісиї дістають від льокальних комісий потрібні доходженя протоколярні і всякі предложеня. Рішати важні питаня має »зміцнена« комісия краєва т. зн. на свої наради покликає вона судиїв. Рекурси рішає мінїстерство внутрішних справ, а покликає на такі наради членів з найвисшого трибуналу. Правосильні ореченя комісиї і приняті нею угоди сторін мають такуж вагу, як су-

дові вироки. Цивільні суди екзекують їх правосильність.

Богато ще розпорядків видано в справі реґуляції сервітутів. Найважнійший був з 1857. р. (31/X.), в якім була подана дуже докладна інструкція для комісій.

Силою вичислених постанов отсї комісії, як самостійні власти, вплинули рішучо на фізіономію земельної власности на Україні. З малими виїмками вийшли їх рішеня в користь дідичів. Хлібороби не все вміли виборити собі право, зрештою було чимало явного безправства.

VI. Про довгопільський окіл.

Довгопільський, по урядовим актам русько-кімполюнґський[1]) окіл, заховав ся в високих Карпатах. На самім вступі своїх зізнань Федькович вичислив усї села того околу, розкинені над Білим Черемошем і над Путилївкою. Табулярно розпадав ся окіл на три добра: Довгополе, Путилів і Ростоки. Ті добра були спільною, неподїленою власністю Ґуденуса, Айвасів, Джурджована, Фльондорів, Яношів і ґр. Льоґотети. Так було записано в ґрунтових книгах. В фізичнім посїданю мав кождий властитель виділену часть в кождій місцевости, але в одній малу, в другій більшу.

Весь окіл вкритий був лїсами і борами, галицькі переселенції поволи прорубували пралїси, випалювали і корчували більші то менші простори тай поселяли ся, де хто злюбив собі. Природа гір, головно терен спричинив, що оседки Гуцулів були розкинені. Ніколи поселенції не ужиткували лїсів і пасовиск спільно, як на долах. Адже і нинї не знає ніхто такої господарки в горах. Тут кождий поселенець брав собі пляц під оседок, себто на домівку і леваду, далї займав кусень

---

[1]) По румунськи Довгополе — Кімполюнґ, а що на Буковині був уже один Кімполюнґ над рікою Молдавою, тож прозвали наше Довгополе руським Кімполюнґом.

лїса. Часть того лїса обертав на пасовиско, прорубавши, чи випаливши грубші ялиці. Лїс, пасовиско, леваду і хату з надвірєм, кожде з осібна, відмежовував і обкладав розлогами.

Як скрізь, так і тут земля була надана панам, хоч і не знати, чи всї простори були надані. Недоступність гір була причиною, що земельні відносини були тут невпорядковані. На всякий спосіб незагосподарена земля, без культури нї для кого не має вартости. Але кровавим потом зрошена, невсипущим трудом поселенцїв напоєна земля набрала вже вартости. От так і пани, що зразу й не знали, що дїєть ся в горах і не знали, чи то їх лїси підпадають культурі, чи незавласнені простори, почали з часом накладати на поселенцїв руку. Радо призволяли на свобідну займанщину, але завели панщину. Про долянські панщизняні порядки нема що й думати. Повинність переселенцїв ограничала ся до певних данин. Доходженя окружного комісаря Мільбахера в 1814. р. виказали, що підданї платили своїм панам земельний чинш, давали повісмо і спр. Відплатою за сї данини, т. зв. підданчою дотацією поселенцїв були не тільки малі простори, взяті під оседки, але лїси і пасовиска. Річ ясна, адже в горах осїли пастухи, не хлїборобп. Для удержаня господарства треба їм було лїсів і пасовиск.

Та час не стоїть. Господарі, вмираючи, відказували посїлости своїм дїтям, то забігали в гори нові поселенцї, досить що оселї множили ся. Мимо подїлу землї дасть ся утримати первісний дохід з неї через лучшу управу. В горах нї. Пастирі мусїли надолужувати втрату новими займами. Хто розбогатїв на скот, той також брав нові простори лїсів, заміняв їх на полонини.

Тодї вже пани стали журити ся. Тим більше, що поселенцї теребили лїси не по господарськи. З одного боку спинюють пани дальші займи, то відбирають взяті поселенцями полонини, з другого боку старають ся витягнути найбільший дохід з того, що вже дістало ся в руки підданих. Тому накладають нові данини: терхи, кильтунки і клямкове, то підносять давні і утрудняють закла-

дане нових осель даниною: несове, новачизна. Про сї данини згадує Федькович. Розказав він також, як то Джурджован завів нову данину вівцями. Більш меньш після 1814. р. завели її також иньші пани [1]). Але про правний характер тої дачки, чи була вона підданча, чи нї, був відтак довгий спір і про се буде ще згадка.

Той похід панів представляє ся як довгий ряд кривд і насильств. Була згадка, що довгопільський окіл за молдавських часів мав льготи. З хрізова воєводи Ґріґорія Ґіки [2]), до якого відкликав ся Федькович, виходить, що був се княжий, вольний округ. Що ще за молдавських часів бояри вспіли зломити сї вольности і захопити землї того окола в свої руки, на се вказують пізнїйші постанови молдавських боярів, а також хрізов Дуки, на який покликав ся Федькович в протоколї. Про сей хрізов була вже мова в III роздїлї.

Під австрійським правлїнєм, коли прийшли тяжкі часи для Австрії (наполеонські війни), а з другого боку, коли через прилучене Буковини до Галичини перейшли тамошнї пани добру школу у своїх польських сусїдів — закріпощене селян поступає швидко.

Кривджені відкликали ся до уряду. І так від 1803. р. почали пани снувати ту червону нитку в історії Гуцульщини, яка в дальшій стадії називає ся сервітутовим процесом. Довговічний сей процес, що 2 рази: в 1843. і в 1863. р. дав притоку набігти австрійським жовнїрам у карпатські ізвори: довге судове дїло з епізодами заворушеня під проводом народного героя Кобилицї: оспіваний народною піснею [3]) процес, що тя-

---

[1]) Тому після 1814. р., що в доходженях комісаря Мільбахера з 1814. р. нема ще про неї бесїди, а комісар Апіян в 1825. р. записав уже, що кілька років взад завели пани овечу дачку і терхи скрізь, по всїх горах. Впрочім була ще дачка дичиною та пстругами. Але сї дві данини счезли без слїду так як десятина. В сервітутових процесах не мають вони нїякого значіня.

[2]) Відпис сеї грамоти датованої 1. X. 7256 р. т. є. 1748 р. передав Федькович до архіву сервітутової комісії. В історії і в урядових актах нема нїякої згадки про сей хрізов.

[3]) Житє і Слово I. Етноґрафічний збірник V.

гнув ся до 1870. р., — то яркий приклад, як тяжко добити ся правди з сильним противником. Селяне покликали ся на свої права: дідичі, люде огладжені і у державних властей вартнійші від хлопа, уміли повернути все на свою користь. Федькович підчеркнув у своїм протоколярнім зізнаню важнійші моменти з того процесу. Низше надруковано його зізнаня не з самого пієтизму для поета, але і тому, що се літературний його твір. Прочитати сї зізнаня, списані власною рукою поета буде кождому цікаво. Лишаєть ся ще хиба подати на підставі актів деякі уваги про ті численні доходженя, які попередили процес із 1864. р.

Коли присуд виданий в 1803. р. опинив ся задля рекурсу у Відні, надворна канцелярія не тільки повторила, що до роботизни не вільно примушувати гірян [1]), але рішучо висказала, що тільки ті данини можна від них правно побирати, які вичислені в хрізові Дуки. До того декрету з 1804. р. ч. 49,335 відкликуєть ся тая центральна власть аж до 1848 р., кілько разів прийшлось їй, як висшій інстанції, рішати підданчі справи довгопільського околу.

Доходженя Мільбахера з 1814. р. важні тим, що їх предметом було не тільки справдити, чи піддані перетяжені даннинами, але чи обовязують в околї постанови хрізова Дуки, чи піддані властителями корчунків, чи складають осібні оплати за полонини. Вислїд сих доходжень був корисний для підданих, але з формальних причин поручено їх доповнити. Того порученя не сповнено і все зависло у воздухах.

Про доходженя комісаря Аніяна з 1825. р. була вже згадка висше. Доходженя Мареша з 1837. р. цікаві тим, що всї заступники громадські (пленїпотенти) відкликали всї жалоби, заявили, що не мають від дідичів нїякої кривди, а навіть дуже вдоволені ними. Тая загадка поясняє ся тільки тодї, як прочитаємо в актах, що Мареш зарядив (чому?) вибір нових заступників громадських і їх слухав, а не давних пленїпотентів.

---

[1]) Пани силували підданих до направи коршем, млинів і двірських будинків та доріг

В своїм справозданю каже Мареш, що громади вислїд його доходжень приняли до відома без протесту і рекурсу, але в актах нема т. зв. публїкаційного протоколу.

Треба спитати, чому то йдуть урядові доходженя одні за другими, пізнїйші розтягають ся на більше точок ніж попередні, чому піддані жалують ся, хоч присуди випадають в їх користь? Сеж і є траґедія довголїтнього процесу. Корисних присудів не було кому виконати, піддані мали все кривду на плечах, а право на папері. А надто безчисленні їхнї жалоби тодї тільки спричиняли доходженя, коли були внесені не до першої інстанції, до домінїй, отже до самих кривдників, але до висших властий і коли ґубернія наказала почати доходженя. Кілько разів під висшим натиском окружний уряд прискіпав ся до панів, зараз предкладало ся йому угоду між домінїями і громадами і таку угоду (некорисну для підданих) уряд затверджував.

Отсе спонукало прихильного для народу черновецького старосту Мільбахера (прозваного шляхтою »кривим чортом«) видати в 1838. р. розпорядок, що всякі угоди заключені в панщизняних справах між панами і підданими — неважні. Дїдичі знайшли ласку у цісарського брата архикнязя К. Фердинанда, коли той об'їздив Буковину, далї вислали депутацію до цісаря і небавом обіжник Мільбахера скасовано, йогож самого перенесено до Львова (1840. р.). Коли не стало »хлопського тата«, пани розгуляли ся, а що Гуцули стратили надію на справедливість, прийшло до розрухів під проводом Кобилицї (1843. р.). Сї розрухи втихомприв староста Збишевскі, а коли на приказ зі Львова розведено доходженя, показало ся, що дїдичі завели в горах панщину, що титулом ґрунтових чиншів жадали навіть по 60 зл. в рік, що бороняли підданим рубати дерево на їх власних ґрунтах. Притім справджено урядово, що спір за лїси відносить ся не до просторів, які в панськім посїданю, але до таких, що відмежовані і в посїданю підданих. Сей момент був важним опісля, при видаваню остаточного присуду в сервітутовім процесї. Цікаво дуже, як пани викручували

ся від закиду, що завели панщину. Казали, що відзначили деякі пасовиска тай дозволили людям робити на них сіно. Як не стане у господарів паші, тоді тим людям, котрі косили, можна буде поратувати ся і набути у пана такого сіна по низьких цінах.

1848-ий рік міг і повинен був покласти конець сїй недолї. Та на лихо, індемнїзаційні комісії були народови неприхильні, а панам прислужні. Пани, що так уміли повертати право в свою користь, поясняли тепер патент з 17. квітня 1848. р. по свому. Знесене панщини відносить ся до ріллї, казали, не до лїсів. Зажадали відшкодованя за всї даниии, але за дотацію підданчу вважали тільки оседки гуцульські і левади. Лїси і пасовиска назвали своєю власністю, на якій підданим прислугують тільки служебности. Так наложили на Гуцулів чинші, або брали за лїси і пасовиска овечу дачку в натурі. Хто не платив дачки, тому спирали доступ на відгороджені пасовиска, на відгороджені лїси, які переходили з батька на сина, на яких здавен-давна господарювали Гуцули так, як у своїм дворі і на своїх левадах. Ох, справді Бог був високо, а цар далеко. Панські пушкарі стріляли худобу, то грабили з людий одежу. Індемнїзаційні комісії прийшли панам у поміч, бо дозволили на те, щоб недавно накинену овечу дачку не вносити в так званий виказ зголошеня (Anmeldungsausweis) повинностий панщизняних, призначених до викупу. При доходженях у 1864. р., коли заступником громад був Федькович, всю вину зложили пани на індемнїзаційних комісарів. Казали, що сї вичеркали із списів овечу дачку, поясняючи, що ся дачка не панщизняна, але відплата за сервітут на лїсах і пасовисках.

На сїм місцї треба ще додати, що індемнїзаційна комісія в довгопільськім околї сповнила свою задачу крайно недбало, несовісно, на шкоду людий. В дотичних т. зв. оператах не подав комісар Цукер анї топоґрафічних чисел парцель увільнених від панщизняних повинностий, анї роду культури тих парцель, анї їх виміру, хоч було його обовязком сї дані вписати. І тому можна було знати, кілько землї звільнено, але не

мож було на певно сказати, котрі саме. При доловненю увільненя землї від панщизняних тягарів, яке потягав за собою викуп овечої дачки заряджений по переведеню процесу в 1864. р., могли проте давні підданї платити щераз від тих самих парцель. Надто приписано підданим землї за мало. Катастральний помір з 1820. р. виказав 46.054 морґів 185 сяжнів квадратових рустикальної, 65.842 морґів 542 сяжнїв кв. домініяльної землї. Операт індемнїзаційної комісії виказує лиш 32.772 морґів 1380 сяжнїв кв. рустикальної посїлости, отже о 13.221 морґів 400 сяжнїв квадратових меньше. Ся ріжниця в дїйсности ще більша, бож по 1820. р. повстало дуже богато нових осель у горах на домініяльних землях, які тим самим ставали рустикальними! Такі маєтки пропали руському народови в тім однім околї!

Коли бувші підданї піднесли грімкий протест і жалобами засипали навіть ступнї цїсарського трону, жалуючи ся, що в околї ще не знесено панщини, тодї заряджувано доходженя, як і перед 48-им р. Окружний уряд видав навіть до дїдичів обіжник, що до остаточного переведеня реґуляції сервітутів треба лишити підданим ті ґрунти, на яких сидїли вони до 48-го р., але пани не слухали. Одно доходженє проти панів, спричинене жалобами до мінїстерства, закінчило ся відомим уже провізоріяльним розпорядком з 1861. р., яким наказано платити овечу даннину, а в 1863-ім р. екзеквовано сю дачку насильно.

Хоч і який болючий для народа був сей розпорядок, а все ж він, хоч і коштом даннини, утримував Гуцулів в праві уживаня лїсів і пасовиск. Хто готов платити дачку, тому пан не смів відмовити лїса нї пасовиска. Тої правної користи наші люди не відчували, бо всею душею хотїли скинути забитки підданчого ярма.

Тимчасом пани не хотїли зголошувати ся до викупу сервітутів мимо повторюваних зазивів і погроз. Коли минуло кілька речинців, уряд виконав погрози і вислав до Вижницї в маю 1863. р. окружного адюнкта Михайла Клюсіґа, як льокального комісаря. Клюсіґ

мав сам спорудити виказы зголошень до сплати сервітутів тай мав при тім полагодити остаточно той віковий спір, який почав ся 1803 р. жалобами на перетяжене панщизняне, перемінив ся в індемнізаційний, а потім у сервітутовий спір.

Розглянувши величезні стоси записаного паперу, розпочав Клюсіґ 6/V. 1864. р. процес, в якім виступав Федькович іменем громад. Протоколи з того процесу списані на 156, справоздане Клюсіґа на 311 аркушах. На підставі предложеного матеріялу краєва комісія в Чернівцях видала рішенє до ч. 515 з 7. квітня 1866 р. Присуд комісії був такий:

I. Справджено, що відмежовані й обкладені ліси і пасовиска, пожитковані колишніми підданими довгопільського околу до 1848-го р., становили їх панщизняну дотацію. Через знесенє панщини ужиткуючі властителі стали повними властителями. А з того, що властитель на своїй власній річи не може мати права службености, і з того, що обі спорячі сторони не признали права службености — виходить, що стосунок правний, в якім зіставали колишні піддані до ужиткованих лісів і пасовиск, не є сервітутом, який би підпадав приписам патенту з 5/VII. 1853. р.

II. Овеча дачка і данина сиром в натурі, чи в грошех не були відплатою за службености на панських ґрунтах і тому колишні піддані вільні від тих оплат.

III. Провізоріяльний розпорядок з 20 XII. 1861. р. зносить ся, а колишні піддані можуть на властивій дорозї жадати відшкодованя за дачки, які поплатили на підставі того розпорядку.

IV. Відповідно до інструкції з 31/X. 1857. громади повинні бути заступлені в процесї що найменьше трема повноласниками. Та коли громади своїм одиноким заступником Федьковичем були вдоволені, то і комісія вважає се заступство правильним.

V. Дідичі мають претенсії на додаткове відшкодованє за підданчу овечу данину, яка в дійсности від 48. р. перестала істнувати і мають претенсії за те, що від 48—61. р. платили податки від ґрунтів, які в дійс-

ности належали бувшим підданим. Сї останні мають претенсії, що від 48—61. р. платили панам чинші від власних лїсів і пасовиск. Одних і других відсилає ся до компетентних властий (згідно з патентом з 23 X. 1853. р.)[1])

І знов моральна побіда!

VII. Як Федькович сповнив свою задачу.

Десять громад довгопільського околу вибрали Федьковича в падолистї 1863. р. своїм заступником; заступником прочих громад іменувала його комісія з уряду. Зараз у груднї 63. р. збираєть ся він студіювати акти до процесу, робити копії давних протоколів і вносить письменну просьбу до краєвої комісії в Чернівцях, щоб дала на се дозвіл. На се комісія не дала дозволу. Тим пильнїйше мусїв Федькович збирати матеріял до оборони між народом, а те робив впрочім і перед внесенем письма до комісії, на що покликає ся при переслуханю.

В тім першім своїм письмі з 13 XII. 1863 р. жадає ще Федькович знесеня провізоріяльного розпорядку з 1861. р. і запевняє, що в околї нема сервітутів, хоч се щойно мали показати заряджені доходженя. Отсе випереджуванє вислїдів доходжень було причиною, що письмо Федьковича зложено ad acta.

Не зражав ся тим Федькович. В лютім слїдуючого року вносить друге письмо до комісії, а 7. червня тогож року трете. В обох домагає ся знесеня провізорії і грозить, що удасть ся до цїсаря. Оба письма далеко відбігли від тих, які комісія привикла діставати, а всї три письма зраджують, що не вийшли з під пера правника. В II. письмі ставить Федькович дивовижні предложеня (систованє податків), а в третім обжаловує президента краю о віроломність. З того письма довідуємо ся також

---

[1]) Себто до комісії для звільненя грунтів від панщизняних тягарів Grundentlastungskommission.

що Федькович був у президента краю і особисто ставив до нього тіж самі домаганя.

Федькович мав спільника. Був ним комісар Клюсіґ, справедливий, але для народу прихильний урядник. І він, поки не взяв ся до урядованя, жадав, щоби провізорію з 1861. р. знести. Але реферат дістав ся в руки Штронера, тогож, що спричинив видане того розпорядку. Очевидно, що він до внесеня не прихилив ся, але ще приказав комісареви стисло держати ся інструкциї. Від тоді починає ся тиха війна між Клюсіґом і Штронером. Перший, де може, підпускає шпильки та картає славну провізорію. Формально знесено її аж рішенєм із 7/IV. 1866. р., але фактично упала вона скорше, бо правительство не важило ся насилати в гори екзекуцію, хоч дідичі домагали ся того.

Хоч Федькович і не був правник, боронив Гуцулів, як не мож краще. Вроджену бистроумність, здоровий розум і вимовність підкріпив основними студіями історичних і фактичних відносин. А понад усїм любов народа. Се горяче чутє диктувало йому зізнаня в обороні правди. Платний адвокат, заводовий правник певне не був би так боронив Гуцулів. Такої думки буде кождий, хто прочитав дотичні протоколи, хто з битєм серця вижидав відповіди Федьковича на тяжке питанє комісаря Клюсіґа і переконав ся, що Федьковичеви нїколи не забракло влучних арґументів. Отся щира, розумна і хосенна оборона селянських інтересів у сервітутовім процесї і вся дїяльність Федьковича звязана з тою справою відкривають нове духове богатство, новий талант того великого чоловіка. Інспекторська його дїяльність, орудуванє громадськими справами, практична чинність в попутанім тяжкім процесї, як і педаґоґічні його проби з букварем та розмах до поправи правописї — всї ті царини Федьковичевої працї поза розлогою нивою поезії і повістярства розкривають перед нами всесторонність його даровань, його ґеніяльність. А він же все таки був sero sapiens.

Льокальна сервітутова комісія в Вижници мала до рішеня два питаня: І. Чи пожиткованє лісів колишнїми підданими було служебністю, яка підпадає під при-

писи патенту з 5. липня 1853 р.? Коли так, то треба би ту служебність викупити від них і панам лишилиб ся ліси необтяжені. II. Чи овеча дачка, або замість неї дачка сиром або грішми були підданчі, чи відплатою за пожиткуванє лісів?

Коло тих двох точок обертав ся цілий процес 1864. р. Зрозумів се Федькович і всї сили свої звернув на те, щоб допомогти комісії на сї 2 питаня відповісти по правдї. А що правда була за мужиками, то так і випало рішенє краєвої комісії. Присуджено, що селяне не мали служебности, але власність на лїсах і пасовисках. Овеча даннина не була осібною відплатою за уживанє лїсів, бо пани побирали її в суміш з иньшими панщизняними данинами. — Що Гуцулів надїлено лїсами й пасовисками, се в великій мірі заслуга Федьковича, і його імя повинен кождий Гуцул довгопільського окола згадувати з пошаною.

Само рішенє з 7/IV. р. було властиво тільки моральною побідою. Воно тільки касувало провізорію в 1861. р. Се була одна позитивна точка в рішеню, бо зрештою жадної иньшої користи безпосередно не дало. Краєва комісія дала самі тільки неґативні висловн. Сказала, що не до неї належить судити справу, але до комісії для звільненя ґрунтів від панщизняних тягарів (Grundentlastungskommission), яка після 1848. р. впровадила в житє закон про скасованє панщини. Значить, тепер перед новою властию треба було ставати зо старим дїлом. Та нї, перше всего треба було ждати. Комісар Клюсіґ 28/IX. 1864. р. післав вислїд своїх трудів списаний на 167 аркушах паперу з 175 прилогами краєвій комісії. В липнї 1865. р. післано сей весь матеріял з внесенями до мінїстерства. Мінїстерство висказало свою думку 1. жовтня 1865. р. і щойно тодї приготовила комісія свій присуд, виданий 7. квітня 1866 р. Тимчасом пани, зачувши, що лїси мають дістати ся Гуцулам, запродали їх Жидам, а ті в страшний спосіб нищили їх. Федькович ужив усеї енерґії, їздив до Чернівців і писав протести то просто до властий то через льокальну вижницьку комісію, поки уряд не спер вирубу дерева. Але пани виграли рекурс у мі-

ністерстві під сам конець 1865. р. Повітовий уряд в Путилові лістав — правда — наказ наглядати, щоб пани не нарушували лісового закона і щоб мали на увазї мужицькі служебности на тих лїсах, але мимо того пани почали знов теребити лїси. Тодї Федькович вніс через вижницьку сервітутову комісію 2 жалоби до краєвого правительства і то такі характеристичні, що варто їх напечатати. Вніс також письмо до сойму з просьбою, щоб той спинив нищенє лїсів у довгопільськім околї тай щоб напер на краєву комісію сервітутову, щоб вона видала раз присуд.

Вкінцї появило ся рішенє краєвої комісії. На папері було воно корисне для громад, але здійснити його було нелегко. В першій мірі ходило о правосильність того присуду. Федькович купив єї коштом угоди з панами. Лїси і пасовиска, за які йшов спір, повинні були зараз по знесеню панщини перейти на колишнїх підданих тай очевидно податки булиб від тих лїсів платили селяне. Тимчасом лїси лишили ся за панами: пани їх відпускали селянам за чинші і податки самі пани платили. Після рішеня краєвої комісії пани мали вертати побрані чинші селянам, селяне мали вернути панам податки, які ті платили до державної каси. Отже тепер Федькович іменем громад зрік ся звороту чиншів плачених від 1848—61. р. панам за лїси і пасовиска, а пани зрекли ся звороту податків, плачених від тих лїсів і пасовиск від 1848—61. р. тай зрекли ся права рекурсу.

Та тому, що частковий дідич Ґуденус не був присутний при заключуваню тої злагоди, то всї прочі пани вислали до нього письмо з просьбою, щоб і він приступив до злагоди і щоб не вносив до міністерства рекурсу против самого рішеня комісії з 7/IV. 1866 р. Не послухав їх Ґуденус, бо і до злагоди не приступив і против самого рішеня краєвої комісії вніс до міністерства рекурс. Рекурс він програв, та за те краєва комісія для звільненя землї від панщизняних тягарів, до якої належав вже тепер довгопільський процес, також не признала угоди заключеної між Федьковичем і панами з причин чисто формальних. І Федькович

і Джурджован були повновласниками наданими з уряду, перший для громад, другий для дідичів. Як такі не мали вони права заключати угоди, а що найменше без окремої повновласти. Льокальна комісія не мала права приймати сю угоду до відомости.

Коли повідомлено Федьковича про се рішенє, він письмом до краєвої комісії з дня 10/II. 1868. р. зложив свій мандат, як селянський повновласник довгопільського окола. Краєва комісія для звільненя землї від панщизняних тягарів видала 21 XII. 1867. р. присуд, яким наказала додатково відшкодувати панів за підданчу данину овечу, а тим самим лїси і пасовиска припадуть на власність колишнїм підданим. В тій цїли мають пани зголосити сю дачку до викупу, так як зробили з панщизняними данинами по знесеню панщини. Мали подати число побираних овець, або подати висоту сплат за дачку. Податки плачені панам від 48—61. р. і чинші, плачені в тім часї панам підданими, злїквідує ся окремо.

Ся чинність протягнула ся ще повних три роки. Ходило о полагодженє технїчно нелегких справ. Треба було справдити, в якій висотї побирали поодинокі пани овечу дачку, а далї задля викупу тої дачки виміркувати посередну цїну овець. Після приписів патенту з 23/X. 1853. р. мїродатні були пересїчні цїни в рр. 1836—1845. Урядово нотованих цїн з тих років не було нї в Вижницї, нї в Кутах, отже переслухано старих людий як свідків і ухвалою краєвого правительства, як індемнїзаційної власти з д. 18 III. 1870. р. до ч. 34 принято вартість вівцї з ягнятем на 5 золотих $40^{2}/_{4}$ крейцара конв. мон. Дальше поступованє при лїквідації було таке, як описано в IV. роздїлї при індемнїзації ґрунтів. Наприклад Гуденусови злїквідовано за 48 овець річної дачки 261 зл. 27 кр.; з того стручено на ріжні такси 95 зл. 52 кр.; отже решту т. є. 165·35 зл., як річну ренту помножено через 20 і осягнено індемнїзаційний капітал в сумі 3.311·40 зл. Сї сплати перенесено на пасивний зрештою, індемнїзаційний фонд воєводства Буковини. Урядово справджені

і затверджені ліквідаційні виказн видано в груднї 1870. р.

Та серед того ще один уґодовий епізод. Як виконаню рішеня краєвої комісії з 7 IV. 1866. р. так само тепер покінченю індемнїзаційних ліквідацій ставили перепони пани.

Ще при уґодї з Федьковичем з 1 VI. 1866. р. застерігали вони собі ревіндикацію (відібранє) всїх ґрунтів, які після 1848. р. дістали ся в руки рустикалїстів. Тепер готові були відступити від тих своїх претенсій за цїну компензати податків заплачених ними від 1848. до 1870. р. від тих ґрунтів, які дістають ся рустикалїстам з тими чиншами, які побрали вони в тім самім часї від бувших підданих за ті самі землї. Таку уґоду з повновласником панів Іґнацем Ґушкевичем заключили в присутности Федьковича, Григорія Кантеміра і довірених: Фошки й Рубаного самі рустикалїсти. На дотичних протоколах підписані крім місцевих селян зверхности громадські з Серґіїв, Тораків, Киселиців тай усюди громадські печатки.

Ті уґоди списано з кождим частковим паном (через заступство) окремо, датовані вони 1. жовтня 1869. р., а з кінцем 1870. р. були завершені урядові чинности адміністраційних властий в тім віковім процесї, що з підданчого перемінив ся в сервітутовий, а вкінцї в індемнїзаційний.

Хоч корисний вислїд того процесу виборов для хлїборобів Федькович, пішла поговірка, що він дав ся панам підкупити і дїлав на шкоду громад. На жаль, сї закиди дістали ся і до друку через брак розваги і критики. Аж мороз поза спину іде, коли чоловік читає такі зневаги на нашого великого поета і людини незвичайної вдачі, але несплямленого характеру.

Отсї вигадки безосновні. На сю тему підписаний обробив окрему статю з доказовим матеріялом, а на сїм місцї подаєть ся тільки остаточні її вислїди.

Всї закиди, які тільки найдуть ся в дотичній лїтературі, всї вони зроблені безкритично: завішено їх у просторі часу і місця, без конкретних обставин. Піднесли їх люди, які не то що не читали урядових актів,

але не знали історії процесу і не розуміли його основ. Не треба навіть відкликати ся до того, що Федькович, чоловік заможний і бездїтний, чоловік, який мав перейти до історії українського народа тай був наскрізь чесний — не поповнив би такої поганої зради. А не треба, бо з короткого опису поодиноких стадій процесу, які подано в попередних роздїлах і з наміченої дїяльности Федьковича кождий читач міг впробити собі переконане, що Федькович заступав Гуцулів щиро і смiливо тай запальчиво накидав ся на панів і на уряд. Щоб лїпше освітлити сей бік його поведеня, надруковано всї його письма до властий. І пощо мав би той чоловік за юдині сребреники продати правду? З якої рації?

Впрочім першу угоду з 1/VI. 1866. р., заключену на просьбу комісаря Клюсіґа, уряд уневажнив. За уневажнену угоду дїдичі не могли платити. А не платилиж за неї і на перед, на се вони надто розумні. Угоду з 1/X. 1869. р. заключило богато людий, а між ними крім Федьковича було надто богато головачів, тай требаб було богато кошту. Краще було підкупити лїквідаційну комісію. Вкінцї була се угода в дословнім значіню, себто зроблено уступства з обох боків. Вартість овечої дачки побираної путилівськими панами в однім роцї приняла комісія на 496 зл. 26 кр. конв. мон. Сума плачених ними річних податків від селянських лїсів і пасовиск могла бути меньша, але пани зрікали ся права відбирати землю, яку селяне займили по 48-ім роцї. За таку угоду не мали інтересу підплачувати Федьковича. І память буковинського соловія лишить ся в історії неосквернена.

Д. Лукіянович.

P. S. Вп. цїсарському радникови і посадникови Путилова, д. М. Ґрайфови, складаю подяку за улекшене доступу до урядових актів.

I.

Протоколи Федьковича. списані перед льокальним сервітутовим комісарем в Вижниці літом 1864. р.

Wižnitz am 6-ten Mai 1864.

Es erscheint der autorisierte Gemeindebevollmächtigter Joseph Hor(o)dinski Ritter von Fedkowicz und wurde mit demselben nach vorläufiger Vorhaltung der, in der vorausgelassenen geschichtlichen Darstellung enthaltenen Ergebnisse der älteren Verhandlungs- und Entscheidungsakten, die Erhebung, wie folgt, gepflogen.

§. 1.

In den, seit Okkupierung Bukowinas (1775) in der Streitsache der Gemeinden des Russisch-Kimpolunger Okolls wider ihre vormalige Grunherrschaften, wegen Entziehung der Wald- und Hutweiden-Flächen, aufgenommenen Verhandlungsakten und erlassenen Entscheidungen, ist weder der Streitgegenstand, noch der Klagegrund genau fixiert und angegeben und es kann deshalb bis jetzt nicht mit Sicherheit entnommen werden, um was und beziehungsweise welche Waldungen und Hutweiden es sich eigentlich handelt und was das wahre und legale Begehren der Gemeinden sei?

ad §. 1.

Um diese Frage gehörig beantworten zu können, muss die Geschichte zu(r) Hilfe genommen werden.

denn nur dieselbe, so wie die seit Niederlassung der Huzulen im Gebirge eingeführten Gewohnheiten und U(e)bungen sind im Stande, das Quantum und Quale der gegenseitigen Rechtsansprüche aufzuklären, den Rechtstitel, worauf sich dieselben basieren, näher zu bestimmen, so wie das Streitobjekt und die darauf bezüglichen Momente genau zu fixieren.

So weit die geschichtlichen Daten reichen, war der, aus den Ortschaften: Privat-Ploska, Sergie, Storonetz, Toraki, Kisselitze, Dichtenitz, Uścieе-Putilla, Marenicze, Petrasche, Rostoki, Stebne mit Spetki, Dolhopole, Koniatyn, Jablonitza, Podzacharycz mit Meżebrody, Schipot, Selatyn, Iswor und Cammeral-Ploska bestehende Bezirk Russisch Kimpolunger Okoll genannt.

Gegenwärtig sind die vier zuletzt genannten Ortschaften vom oben erwähntem Okoll weggefallen und der griechisch-orient. Religionsfondsherrschaft Radautz anektiert worden.

Dieser Bezirk wurde bis ungefähr 1832 von einem Ober-Dwornik verwaltet und die Dominikal-Repräsentation wurde erst nach dem Tode des letzten Ober-Dworniks ungefähr um das Jahr 1833. eingefürt.

Um die Zeit, als Bukowina an die k. k. österr Regierung gelangte, war der grösste Teil des Landes und insbesondere der Russisch Kimpolunger Okoll dichter Wald, obgleich weder die moldauische Gesetzgebung, noch die diesfalls erlassenen österreichischen Vorschriften bestimmt haben, wem dieser Wald, und namentlich, der Regierung (eigentlich der Kammer) oder den Privaten, und zwar: den Grundherren oder den ehemaligen Untertanen eigentümlich gehörten.

In diesen Waldungen haben Ueberläufer aus den benachbarten Provinzen und Individuen, welche grösstenteils der Justiz anheimgefallen waren, Zuflucht gesucht, und deshalb daselbst Niederlassungen, Besitznahme und Rodungen beliebig weiter Bodenflächen vorgenommen, ohne dass dieselben von irgend Jemandem darin gestört worden waren; ja es erhält sich sogar die Behauptung, dass die moldauische Regierung

nicht einmal gewusst habe, ob in dem genannten Okoll Niederlassungen sich befinden.

Die diessfälli n)gen Ansiedler rotteten daher den Wald aus und bildeten so ein Besiztum, dessen Gründe sie zu kleinen Gärten, Wiesen, und Hutweiden verwendeten.. Die Waldungen, welche ihnen zur Beheizung und Beleuchtung der Wohnungen, zur Umzäumung der Hutweiden und sonstiger Grundstücke notwendig und zur Abgrenzung gegen das Besitztum der Nachbar(e)n bei Vermehrung der Ansässigkeiten unentbehrlich waren, wurden in den früheren Zeiten von Niemandem den Insassen bestritten, und jeder bezog so viel, als er zur Beheitzung, Umzäumung und zum Baue der Wohn- und Wirtschaftsgebäude benötigte, ja sogar auch jenes Holz, welches er zum Vertlössen und zum Verkaufen aus der Waldung herzubringen Lust hatte.

Die meilenweit zerstreuten Wohnungen im Gebirge deuten schon darauf hin, dass jeder Ansiedler dort sich niederliess, wo er ein Haus bauen, bei demselben einen Garten, oder eine Wiese anlegen, eine Viehweide und einen kleineren oder grösseren Waldanteil nahe an seiner Wohnung zur bequemen Benützung haben konnte. Daher bildete sich der Besitz im Gebirge derart aus, dass die Insassen nicht gemeindeweise die Hutweiden und Waldungen in den Besitz übernommen und benützt haben, sondern, dass jeder Insasse eine besondere Hutweide und auch einen besonderen Waldabschnitt für sich ausschliesslich besessen und benützt habe. Diese Besitzverhältnisse im ganzen Okoll haben die nämliche Geschichte und sind vollkommen gleich und die Insassen waren im Laufe der Zeit von denselben Zufällen getroffen.

Die Verhältnisse des Flachlandes haben in diesem Okolle keine Heimat finden können. Denn hier, im Russisch Kimpolunger Okoll, wo nur die Viehzucht betrieben und den eigentlichen Nahrungszweig der Bewohner bildete, hat der Ackerbau niemals Eingang gefunden, und es bestanden daselbst desshalb andere untertänige Leistungen als im Flachlande, wo der Ackerbau die Hauptbeschäftigung gebildet, und wo die Ro-

bot als die vorzüglichste Leistung der Untertanen eingeführt war.

Eine eigentliche Robot, wie sie im Flachlande bestand, wurde im Gebirge niemals eingeführt. Im Flachlande war somit der Ackergrund die eigentliche oder Hauptdotation, im Russisch Kimpolunger Okoll aber die Hutweide und die Waldung, welche beide im ausschliesslichen Besitze der Insassen sich befanden, die wahre und eigentliche Dotation der Untertanen.

Im Flachlande gehörten ausser der Hauptdotation, d. i. den Ackergründen auch die Holzungs—und Weiderechte zur untertänigen Leistung. Wenn nun die im Besitze einzelner Insassen vorfindigen Hutweiden und Waldstrecken, deren Ertrag den Lebensunterhalt desselben bilden musste(n), nicht zur Dotation der Untertanen gehören sollten, so war im Okoll eine Bestiftung der Untertanen eine pure Unmöglichkeit, da die, bei dessen wertloser Behausung befindlichen, grösstenteils nur einige Praschinen im Flächenmass enthaltenen Wiesen — dessen Existenz zu sichern nicht im Stande waren.

Jedes Besitztum der ursprünglichen Ansiedler, wozu hauptsächlich die seit uralter Zeit eingefriedete und umzäumte Hutweide und ein an das Haus anstossender abgesonderter Waldabschnitt gehörte, war seit jeher ausgeschieden, abgemarkt und von jedem Insassen ausschliesslich dadurch benützt, dass er auf der Hutweide eigenes Vieh weiden liess, und falls er kein eigenes hatte, fremdes auf die Weide übernommen, hingegen in dem, in seinem Besitze befindlichen Waldabschnitte beliebig geholzt d. i. daraus sowohl den eigenen Holzbedarf gedeckt, als auch Holz verkauft hat.

Dieser Besitz der Untertanen war zur Zeit der moldauischen Regierung gehörig respektiert und es ist mit dem Chrisow des Fürsten Grigori Ghika vom 1. Oktober 7256 anerkannt, dass die Bewohner des Russisch Kimpolunger Okolls sehr verarmt sind und aus Mangel an Früchten, dann ohne allen Erwerb, da sie keine Ackergründe so wie andere Länder zu ihrer Nahrung haben, darben, und festgesetzt, damit sie immer

auf ihrer Grundlage verbleiben, endlich die Steuer auf ein Jahr mit 2250. Leven (1. Lewa a 40. Para oder beiläufig 12 Kr. öst. W.) und 300. Schafwiddern bestimmt. Auch wurde in diesem Chrisow ausdrücklich festgesetzt, dass ausser dieser Besteuerung die Bewohner des Russisch Kimpoluger Oko(o)lls keine sonstigen Steuern oder Abgaben zu entrichten haben.

Dieser Chrisow muss in den Akten vorfindig sein, und sollte es nicht der Fall sein, so werde ich eine vidimierte Abschrift der löblichen k. k. Kommission in Kürze vorlegen.

Der genannte Chrisow beweist, dass die Bewohner des Russisch Kimpolunger Okolls nur an den Fürsten d. i. an die Regierung Steuern entrichteten und dass sie keine Abgaben leisteten und daher keine eigentlichen Untertanen, sondern freie Grundbesitzer gewesen sind. Der, durch diesen Chrisow garantierte Zustand dauerte nicht lange, denn die moldauischen Bojaren begannen die Bewohner des Russisch Kimpolunger Okolls in ihren Besitzungen zu beunruhigen.

Es entstanden gegenseitige Klagen, in Folge deren eine kommissionelle Untersuchung und Erhebung angeordnet wurde.

Auf Grundlage dieser Erhebung wurde der Chrisow des Fürsten Konstantin Duka vom 28. September 7802 (1694) erlassen. Mit diesem Chrisow wurde festgesetzt:

1. dass die Gebirgsbewohner bei ihren eigenen erzielten Rodungen ungestört verbleiben, und

2. An Grund- und Hauszins die Vermöglicheren 2. f., die mittleren 1. f. 30. kr. und die Ärmeren 1. f. jährlich zu entrichten, für die Rodungen einen(n) Heuzehent von 1. Klafter Heu ohne Unterschied 3. Kreuzer jährlich zu zahlen, endlich für die Jagdbarkeit und den Fischfang die Gebühr nach dem alten bekannten Herkommen zu leisten haben.

Mit diesem Chrisow, wovon eine vidimierte Abschrift in den Akten vorfindig sein muss, wurde das Besitztum der Untertanen garantiert, dieselben im Besitze aller, in ihrer Benützung vorfindigen Gründe, mit

Einschluss der Rottgründe geschützt, und nur zur Zahlung eines geringen Grundzinses uud eines unbedeutenden Heuzehents verhalten.

Dieser Chrisow ist bei Übernahme Bukowinas durch die k. k. österr. Regierung als das einzige und eigentliche Regulativ des Verhältnisses zwischen der Grundherrschaft und ihren ehemaligen Untertanen angesehen und anerkannt. Er bildete daher die einzige Quelle zur Beurteilung der Leistungen der Untertanen.

Die Bewohner des Russisch Kimpolunger Okolls haben ihre Besitzungen bei der Revindikation Bukowinas beibehalten und nach Willkür die Waldungen gerodet, welche Rodungen die Gutsherrschaft bei der Wertlosigkeit der Waldungen und bei dem Wunsche, die Ansiedlungen zu vermehren, angestrebt und unterstützt hat. Die erzielten Rottgründe, wurden von den Untertanen ausschliesslich benützt. Diese Rottgründe, so wie der zu einer Behausung gehörige eingefriedete Waldabschnitt wurde bei Beginn und im Laufe des gegenwärtigen Jahrhunderts von den bezüglichen Grundherren als eine untertänige Dotation erklärt und diese Erklärung mittelst gesetzlich ausgestellter, mit ihren Unterschriften versehener Urkunden bekräftigt.

Diese Urkunden befinden sich in den Händen einzelner Untertanen, welche ich in einigen Tagen der löblichen k. k. Kommission vorzulegen mich erbötig mache.

Auf den zur eigentlichen Dotation gehörigen Rottgründen sind im Laufe der Zeit Bäume aufgewachsen, welche jeder Untertan geschont und kultiviert hat. Später hat die Grundherrschaft die mit Bäumen bewachsenen untertänigen Rottgründe als herrschaftliches Eigentum angesprochen, behauptend, dass die Waldungen stets herrschaftliches Eigentum seien. Der bezügliche Grundbesitzer wollte gutwillig seinen Besitz nicht aufgeben und da die Herrschaft denselben ausser Besitz zu setzen sich nicht für berechtigt fühlte, so wurde den Untertanen für die angebliche Benützung seiner eigentümlichen Gründe nur verhältnissmässig grössere Abgabe an Naturalleistungen aufgebürdet, welcher Auf-

bürdung der Untertan zur Zeit der Dominikalgerichtsbarkeit sich gefallen lassen musste, zumal, da die sich dagegen Weigernden von ihrem Besitztum eigenmächtig verdrängt wurden.

Die Schmälerung der untertänigen Dotation durch die Grundherrschaft einerseits, und die Aufbürdug übermässiger Naturalleistungen andererseits riefen die zahllosen Klagen hervor, mit denen alle Behörden überfüllt, und da keine Abhilfe verschafft wurde, selbst die Stufen des allerhöchsten Thrones belästiget wurden. In dem Masse, als die klagenden Untertanen nicht reusierten, und ihre diesfälligen Klagen nicht erledigt waren, wuchsen die Eigenmächtigkeiten und willkürliche Erhöhung der Grundzinse und der sonstigen untertänigen Giebigkeiten durch die Grundherren heran. Untertanen, deren ganzes Verbrechen darin bestand, dass sie wider die Grundherren klagbar aufzutreten sich erkühnten, wurden eingekettet und so, wie zur Zeit der spanischen Inquisition mitleidlos gemisshandelt und von ihrem Grund und Boden abgestiftet und als Aufwiegler den k. k. Behörden angezeigt.

Diese gesetzlose Behandlung der Untertanen stärkte ihre Erbitterung gegen die Grundherren, welche noch mehr dadurch aufloderte, dass die Klagen der Untertanen dem Grundherrn, als dem Dominikalrepräsentanten zur Amtshandlung zugestellt wurden, der Geklagte zum Richter in eigener Sache gemacht und das k. k. Kreisamt keinen Schutz den Untertanen angedeihen liess.

Damit sich die löbliche k. k. Kommission ein genaues und klares Bild der Zustände im Russisch Kimpolunger Okoll verschaffen könne, muss ich weiters noch folgendes anführen.

Nach dem Fürst Dukaischen Chrisow vom 28. September 1694 waren die Untertanen verpflichtet, an Grundzins höchstens 2. Fl. ö. w. und an Heuzehent 3. Kr. per Klafter jährlich an die Grundherrschaft zu entrichten.

Diese Zinszahlung schien den Grundherren gering zu sein, und obgleich der genannte Dukaische Chrisow

von den höchsten Behörden als Massstab der untertänigen Giebigkeiten anerkannt und erklärt wurde, begannen die Grundherren schon bei Beginn des laufenden Jahrhundertes von diesem Chrisow Umgang zu nehmen und die ursprünglichen Grundzinsen nicht nur beliebig und willkürlich zu erhöhen, sondern sogar ganz neue im Gebirge unbekannte Leistungen den Untertanen aufzubürden.

Etwa um das Jahr 1803 befahlen die Grundherren den schafbesitzenden Untertanen Schafe um 1. Fl. billiger, als der gewöhnliche Preis war, ihnen zu verkaufen oder ein Lammfell als Abgabe zu leisten.

Es ist nicht bekannt, ob dieser billigere Schafankauf oder die Abstattung eines Lammfelles, späterhin in die so genannte Schafabgabe ve(n)rwandelt wurde, oder ob der Rechtstitel zum Bezuge dieser Abgabe vom Fürst Ghikaischen Chrisow dtto 1. Oktober 7256 hergeleitet worden ist. Hierüber, so wie über die bedeutende Erhöhung der Grundzinsen und eigenmächtige Erhöhung neuer Abgaben müssen die bezüglichen Verhandlungsakten näheren Aufschluss geben.

Hatte ein Untertan mehrere Kinder, und wurde sein Besitztum unter dieselben geteilt, so musste nicht nur der Vater sondern auch alle Kinder, denen auch noch so unbedeutender Teil der väterlichen Besitzung zugefallen ist, die ursprünglichen für die ganze Besitzung bemessenen Grundzinse an die Herrschaft bezahlen und die sonstigen geleisteten Abgaben entrichten.

Hiedurch wurde die unter dem Namen Nowaczyzna bekannte Abgabe eingeführt und der ursprüngliche Grundzins je nach der Anzahl der Kinder bis 30. Fl. Konvenz. Münze erhöht. Starb ein Untertan, so wurde dessen bewegliches Vermögem und namentlich Horn-Hut-Schaf- und Borstenvieh für die Herrschaft eingezogen und die Erben, falls sich dieselben mit der Herrschaft wegen Zahlung der Grundzinse und Leistung der übrigen Abgaben nicht vergleichen wollten, aus dem väterlichen Hause entfernt und von dessen Grund und Boden abgestiftet

Es war im Russisch Kimpolunger Okoll seit jeher die Gewohn(t)heit, dass die Grundherren zur Einhebung der Grundzinse einmal im Jahre die einzelnen Ortschaften besuchten. Die diesfälligen Reiseauslagen mussten die Gebirgsbewohner anfangs in natura durch Beistellung des Heues und Hafers für die Pferde und Beigabe der Lebensmittel decken, späterhin wurde jedoch eine stabile Geldabgabe der 48. kr. Konv. Münze von jeder Ansässigkeit eingeführt. Dies ist der Ursprung der unter dem Namen Keltunki (Reiseauslagen) bekannten Abgabe.

Hatte ein Grundherr die einzelnen Behausungen und dabei mit höchst eigener Hand die bäuerische Türklinke berührt, so musste der betreffende Hausbewohner die unter dem Namen Klamkowe (Türklinkeabgabe) bekannte Leistung entrichten, dessen Höhe von dem betreffenden Grundherrn beliebig festgesetzt wurde.

Einige von den Grundherren und namentlich Michael Ritter von Romaszkan haben die Branntweinbrennerei betrieben, von denen die grösste in Ispas gewesen ist. Romaszkan konnte den erzeugten Branntwein im Flachlande nicht verschleissen, und da im Gebirge die Kommunikation äusserst erschwert war, er aber nicht mit eigenen Fuhrwerken ins Gebirge transportieren wollte, so kam er auf die Idee, den Huzulen aufzutragen, damit jeder von ihnen von seiner Branntweinbrennerei in Ispas 2. Fassel (Terchi) mittelst des Saumpferdes ins Gebirge transportiere, und falls er kein Pferd besitze, eine entsprechende Geldrelution bezahle. Die Einführung dieser neuen Last wurde von den übrigen Grundherren mit Beifall aufgenommen und auf diese Art entstand die unter dem Namen Terchy bekannte Naturalabgabe.

Die ursprünglichen Ansiedler und ihre Nachkommen hatten keine eigentlichen Wohnungen und es bestanden, wie es auch gegenwärtig der Fall ist, gezimmerte, mit Dranitzen und statt Nägel bloss mit Steinen befestigter Bedachung versehenen Blockhäuser, in welchen grösstenteils keine Öfen sich befanden. Es war

lediglich mitten im Blockhause auf der Erde ein Feuerherd angelegt, um den sich die ganze Familie gewärmt hat, und wo auch gekocht wurde.

Als später die Kommunikation erleichtert und allmählig die Kultur und eigentlich nur deren Streiflichter das Gebirge zu beleuchten begannen, wurden allmählig auch die Koch-Back- und Heizöfen eingeführt. Diese Kulturrenovierung weckte in den Grundherren die Sucht auf, eine frische Abgabe ins Leben zu rufen und den Untertanen aufzubürden. Da nämlich zum Heizen, Kochen und Backen nach der Meinung der Grundherren Holz verwendet wird, so muss der Bauer dafür bezahlen, und es wurde ein Zins von 2—5. Fl. für die Verwendung des Brennholzes titulo Piecowe (Ofenabgabe) geschaffen.

Obgleich im Gebirge die Untertanen gewöhnlich den ganzen Brennholzbedarf aus dem in ihrem Besitze befindlichen und zu ihrer Dotation gehörigen Waldabschnitte gedeckt haben, und daher das Piecowe eine Überbürdung war, so könnte höchstens diese Abgabe, falls sie für die Benützung der herrschaftlichen Waldungen geleistet worden wäre, auf die Idee eines Servitutsverhältnisses führen.

Nach und nach wurden die Hilfsarbeiten, die Robot und die Brindzaabgabe eingeführt und nebstdem die aus dem Mittelalter herrührende Wild- und Forellenabgabe beibehalten und zuletzt auch die Flachsabgabe (Powisma) aufrecht erhalten. Alle diese Abgaben wurden cumulativ entrichtet, ohne dass es bestimmt festgesetzt wäre, dass diese oder jene Abgabe für diese oder jene Begünstigung der Herrschaft zu leisten sei.

Es musste jeder Untertan ohne Unterschied, ob er eigenes Vieh besitzt, im eigenen oder im fremden Hause als Aftermieter gewohnt hat, alle genannten Abgaben entrichten. Die letzt angeführten Tatsachen müssen die Grundherren bestätigen, und worüber ich, falls dies nicht der Fall wäre, den Zeugenbeweis anzuführen mir vorbehalte.

Es dürften übrigens auch die, in den Händen der Grundherren befindlichen Register über die eingehobenen Abgaben den Beweis liefern, dass die obigen Abgaben cumulativ von den Grundherren eingehoben wurden.

J. Fedkowicz mp.

Somit unterbrochen und gefertigt. *Klusig.* mp. *Krzenek* mp.

Fortsetzung am 7. 8-ten Mai 1864.

Es erscheint der Gemeindevertreter Joseph Horodiński Ritter von Fedkowicz und beantwortet die Frage §. 1. weiters, wie folgt:

ad §. 1. Es muss daher dem schlichten Huzulen unbegreiflich vorkommen, dass während er bei allen Erhebungen wahrheitsgemäss aussagte, dass alle untertänigen Giebigkeiten cumulativ entrichtet wurden und die Grundherren, so wie ihre Wirtschaftsregister diese Angaben bestätigten, die k. k. Behörden dennoch eine Sonderung dieser Abgaben auffangen, und stets festzusetzen trachteten, dass jede von den spezifizierten Abgaben für eine besondere Begünstigung der Herrschaft geleistet wurde, ohne dabei den Erklärungen der beteiligten Partei Glauben geschenkt zu haben.

Was diese Sonderung der Abgaben hervorrief, ist den Gemeinden unbekannt und vielleicht dürfte hievon in den alten Erhebungsakten eine Spur vorkommen.

Diese beliebige Einführung der Abgaben musste bei den Gebirgsbewohnern eine Unzufriedenheit erregen, und sie suchten Schutz und Gerechtigkeit bei den k. k. Behörden, worüber die, bei allen Instanzen überreichten Beschwerden, deren Erledigung bis heute geduldig abgewartet wird, Zeugnis liefern. Es wurde zwar etwa um das J. 1814. eine Erhebung durch den gewesenen k. k. Kreikommissär Mühlbacher begonnen, jedoch nicht beendigt. Die Beendigung überging an den gewesenen k. k. Kreiskommissär Apian und von diesem an den Fiklischer, Maroschany, Zbyszewski, Syrzistie, Kral, k. k. Bezirksvorsteher Winkler, und zuletzt an den Regierungskommissär Stroner.

Was diese Erhebungs-Kommissäre geleistet und aus welchen Ursachen dieser Prozess nicht geendigt wurde, werden die bezüglichen Verhandlungsakten bezeugen. So viel ist gewiss, dass die Gemeinden bei Beginn des laufenden Jahrhundertes die übermässige Überbürdung angezeigt und den Schutz beim k. k. Kreisamte und allen übrigen k. k. Behörden angefleht haben.

Allein es ist sogar das Jahr 1848 eingetreten und durch den allerhöchsten Willen Sr. k. k. Majestät das Untertanenverhältnis aufgehoben und die Beschwerden der Gemeinden gar nicht erledigt.

Hier muss auch bemerkt werden, dass bei allen kommissionellen Erhebungen zur Zeit der bestandenen Dominien die Gemeinden nur von einigen, von den Grundherrn hiezu auserlesenen und ihren Befehlen blindlings folgenden Gemeindeangehörigen vertreten waren, und dieselben zur Vertretung der Gemeinden gar keine Ermächtigung hatten, wesshalb deren Angaben undbedingt kein Glauben geschenkt werden kann, zumal da dieselben gewöhnlich bei der Kommission nur das vorbrachten, was ihnen die Herrschaft anzuordnen geruhte.

So hatte Romaszkan um das J. 1844 oder 1845 mit einigen Untertanen aus der Gemeinde Storonetz, Uście-Putilla, Dichtinetz und Ploska bezüglich der an die Grundherrschaft zu leistenden Untertansschuldigkeiten einen Vergleich geschlossen. Seinem Beispiele sind auch die Grundherren Aywas nachgefolgt. Zu diesen Vergleichen haben die betreffenden Grundherren die Bedingungen diktiert, und die Untertanen mussten sich fügen, aus Furcht die Ungnade der Grundherren und die daraus entspringenden jedenfalls Nachteil bringenden Folgen sich nicht zu Schulden kommen zu lassen. Diese Vergleiche können somit für die Gemeinden keine gesetzliche Kraft haben, zumal da sie vom k. k. Kreisamte volle Bestätigung nicht erhielten. Nach diesen Vergleichen haben diejenigen Untertanen, welche sich zur Eingehung desselben nicht herbeiliessen, harte und unmenschliche Drangsale erleiden müssen.

Sie wurden von den Grundherren und ihnen unterstehenden Dominien grausam verfolgt, der Aufwieglung und anderer Verbrechen beschuldigt und die Gemeindebevollmächtigten grösstenteils eingekerkert.

Es wurde sogar eine Kriminaluntersuchung und eine Militär-Assistenz von mehr als 900 Mann ins Gebirge beordert, worüber ich, da das Geschehene ungeschehen nicht gemacht werden kann, mich auf die diesfälligen Akten berufe, welche jedenfalls genügend beweisen werden, was die Untertanen ausgehalten und wie ihre Geduld und Loyalität auf die Probe gestellt wurde. Später wurden vom k. k. Kreiskommissär Syrzystie Erhebungen gepflogen, welche jedoch zu keinem Resultate führten, da die Gemeinden grösstenteils misstrauisch geworden sind, und die Grundherren mit einander uneinig waren. Es erfloss zwar eine kreisämtliche Entscheidung vom 28. März 1848 Zahl 4344 und wurde den Gemeinden intimiert. Da jedoch diese Entscheidung für die Gemeinden ungünstig war, so haben dieselben gegen sie Rekurs ergriffen, welcher jedoch bis jetzt nicht erledigt wurde.

Bei allen Erhebungen haben die Grundherren gewöhnlich nur solche Tatsachen zur Sprache gebracht, welche denselben Vorteil bringen und sie der Überbürdungen befreien könnten. So haben dieselben vielmal erklärt, dass sie alle bis auf die neueste Zeit geordneten Gründe, so wie alle übrigen, welche sich im Besitze der Untertanen befinden, denselben als Eigentum überlassen, und für sich nur jene Gründe und Waldungen beibehalten, welche rein dominikal und noch nie im Besitze der Untertanen befindlich gewesen sind, und dabei beteuert, dass sie diese Erklärung zu Protokoll abgegeben haben.

Falls diese Erklärung in den Akten sich befinden soll, und dieselbe eine gesetzliche Kraft hat, so würden sich mit derselben alle Untertanen zufrieden stellen.

Die äusserst verworrenen Zustände ereilte das denkwürdige J. 1848. In diesem Jahre, welches eine äusserst wichtige Epoche für die ganze untertänige Bevölkerung Österreichs bildet, wurde durch den aller-

höchsten Willen Sr. k. k. apostolischen Majestät das Untertansverhältnis, so wie die Robot und alle sonstigen untertänigen Abgaben und Naturalleistungen aufgehoben, die Untertanen zu freien Grundbesitzern erhoben und alle Gründe, welche bis zu diesem Jahre im bleibenden Bezitze und Genusse der Untertanen befindlich waren, als deren Eigentum erklärt.

Mit unaussprechlicher Freude und übersättigtem Herzen begrüssten alle untertänigen Völker Österreichs und namentlich die Bewohner des Russisch Kimpolunger Okolls, welche von den Grundherren und ihren Dominien misshandelt, verfolgt und ausgebeutet, durch die Militairassistenz und die Habgier der Juden verarmt und beinahe auf den Bettelstab gebracht wurden, diese allerhöchste, für sie Heil und Segen bringende Gesetzgebung, da sie der festesten Überzeugung waren, dass der allerhöchste, in diesem Gesetze beurkundete Wille durchgeführt und sie freie Besitzer und vollständige Eigentümer ihrer Gründe bleiben werden.

Allein das Schicksal liess sie an diesem Gesetze nicht im Ganzen teilnehmen. Es wurde zwar im J. 1848. die Robot aufgehoben, und doch erlaubten sich die Grundherren noch im J. 1849 die untertänigen Giebigkeiten und namentlich die Schaf- und Käseabgabe im Exekutionswege einzutreiben. Die dagegen überreichten Beschwerden und die, durch den k. k. Kreiskommissär Kral gepflogene Erhebung blieben ohne Erfolg, und wenigstens ist bis jetzt hierüber keine Erledigung erflossen.

Da nach Aufhebung des Untertansverbandes auch das Einkommen der Grundherren im Russisch Kimpolunger Okoll bedeutend reduziert wurde, und diese Reduzierung die Grundherren keineswegs zufriedenstellen konnte, so sannen sie auf Mittel, um unter irgend einem Vorwande ein Einkommen zu gewinnen. Und siehe da: gedacht getan, zumal da das Tun und Lassen der Grundherren nie an Hindernisse stiess. Sie proklamierten den Gemeinden, dass das Untertanesverhältnis sich nur auf die Äcker und Wiesen erstrecke.

Der Gebirgsbewohner wunderte sich darüber, da er wusste, dass im Gebirge, kein Ackerbau betrieben und die Wiesen auch nicht so gross sind, damit deren Ertrag die Existenz des Untertans sichern sollte, und die in seinem Besitze befindlichen Waldabschnitte und Hutweiden ihm von dem Vater im Erbschaftswege zugefallen und dem letzteren von dem Grundherrn als Bestiftung übergeben worden.

Jede Einwendung war fruchtlos, die dawider überreichten Beschwerden blieben unerledigt, und der Grundherr musste ein Einkommen haben. Die Grundherren machten sodann bekannt, dass nur demjenigen Untertan die, in seinem Besitze befindlichen Hutweiden und Waldstrecken zur weiteren Benützung überlassen werden, welcher sich hierüber mit dem betreffenden Grundherrn vergleichen wird.

Der Einwurf der Untertanen, dass sie ihrer Rottgründe als Hutweiden benützen, und auf einem Teil derselben im Laufe der Zeit Bäume aufgewachsen und daher ihr Eigentum bilden, hatte keinen Erfolg, ungeachtet dessen, das die Grundherren vielmals erklärt haben, dass die im Besitze der Untertanen befindlichen Gründe, Hutweiden und Waldabschnitte ihr (der Untertanen) Eigentum seien und es auch teils durch die früheren Erhebungen, und teils durch die Geständnisse der Grundherren in den Gemeindegebieten beinahe gar keine Waldungen, sondern höchstens ein strauchartiges Gestrüpp besteht.

Die Grundherren hatten nämlich die Waldungen an die Juden verkauft, welche dieselben gänzlich desoliert haben. Insbesondere wurden die Waldungen des Michael von Romaszkan von den Juden mit Putz und Stengel abgetrieben und an deren Stelle sieht man gegenwärtig höchstens nur ein Steingeröll. Die Untertanen haben anfänglich dieser Proklamierung der Grundherren keine Aufmerksamkeit schenken wollen, da dieselben jedoch durch ihre Diener die, obgleich auf den im Besitze der Untertanen befindlichen Hutweidenflächen weidenden Viehstücke pfänden und bedeutende Schadloshaltungsgebühr exequieren liessen, und dabei

auch dem Untertane verwehrten auf den, in seinem Besitze befindlichen Waldabschnitten zu holzen, so mussten sich die Untertanen gefallen lassen, die vom Grundherrn willkürlich auferlegten Wald und Hutweidenzinse zu zahlen, zumal die Grundherren behaupteten, dass, wenn auch das Untertansverhältnis aufgehoben sei, alle Waldabschnitte und Hutweiden, falls sich dieselben auch im ausschliesslichen Besitze der Untertanen befinden sollten, dennoch Eigentum der Grundherren verblieben sind, und demnach jeder Untertan Holz und Weide bei den Grundhern kaufen müsse.

Es wurde daher seit dem Jahre 1849 beinahe von jedem Untertan ohne Rücksicht, ob er Viehstücke und eigenes Wohnhaus besass, oder nicht, von 5—30—40. Fl. österr. W. an Wald und Hutweidenzins eingehoben.

Obgleich die Untertanen darüber sich beschwerdeten und an alle Behörden, k. k. Ministerium und selbst an die Stufen des allerhöchsten Thrones Klage geführt haben, so dauerte diese bedeutende und überspannte Zinseinhebung, welche auch grösstenteils im Exekutionswege eingetrieben wurde, bis zum Jahre 1861, wo der damalige Hochgeborene k. k. Landeschef Herr Mortina den russisch Kimpolunger Okoll bereiste. Die Gemeinden sind den H. Landeschef zu Füssen gefallen, und baten schriftlich um Schutz und Befreiung von dieser, sie erdrückenden Last. Herr Landeschef nahm gnädigst die schriftlichen Beschwerden entgegen und versicherte den Beschwerdeführern den gesetzlichen Schutz angedeihen zu lassen und zu diesem Zwecke eine Regierungskommission zur Erhebung der Beschwerdepunkte und Abschaffung der, für sie drückenden Last baldigst ins Gebirge hinauszuschicken.

Es wurde in der Tat der k. k. Landesregierungskommissär Herr Stroner zur Erhebung designiert, und die Gebirgsinsassen gaben sich der tröstlichen Hoffnung hin, dass endlich ihre Angelegenheit beendigt werden wird.

Aber auch diesmals wurde den Interessen der Gemeinden keine Rechnung getragen, und dieselben mussten wiederholt eine bittere Enttäuschung erleben.

Herr Stroner hat nämlich jede Erhebung der Beschwerdepunkte beseitigt, und nur die Gemeinden befragt, ob sie dem Grundherrn Schafe gegeben haben.

Obgleich die einvernommenen Gemeindebevollmächtigten einstimmig bejahten und ausdrücklich erklärten, dass die Schafabgabe cumulativ mit den übrigen untertänigen Giebigkeiten an die Grundherrschaft entrichtet, dieselbe jedoch im Jahre 1848 aufgehoben wurde, und obgleich die verhörten mehr als 20 Zeugen diese Angaben der Gemeindebevollmächtigten bestätigten, und diese Bestätigung mit einem körperlichen Eide bekräftigen wollten, und obgleich mündlich die Gemeindebevollmächtigten die in ihren Händen befindlichen, das Eigentum der angesprochenen Weid- und Hutweidenparzellen beweisenden Urkunden dem Herrn Stroner in die Hände übergaben und dabei Tatsachen anführten, welche die angesprochenen Eigentumsrechte bekräftigen und endlich das Schlussbegehren gestellt haben, dass sie nur das Eigentum der in ihrem Besitze befindlichen Wald und Hutweiden begehren und mit keinem Servitutsverhältnisse sich zufrieden stellen wollen, so wie zur Sprache gestellt haben, dass sie seit dem Jahre 1849 bis Ende 1861 an die Grundherrn keine Schafe ablieferten, die letzteren hingegen von ihnen überspannt hohe Zinsen erpressten, so wurde dennoch diesen Angaben keine Würdigung zu Teil und es ist ohne Zutun der Gemeinden auf eine unbegreifliche Weise das Provisorialerkenntnis vom 20. Dezember 1861 Zl. 837 erlassen.

Jedenfalls haben die Gemeinden zur Erlassung des Provisoriums gar nichts beigetragen und es musste dasselbe über Ansuchen und Zutun der Grundherrn erflossen worden sein.

Statt um zu erwarten, damit das Schicksal der armen Gebirgsbewohner in Folge dieser Kommission wenigstens einigermassen erleichtert worden wäre, wur-

de dasselbe wider alles Erwarten noch mehr unerträglich gemacht.

Es wurde nämlich mit der Provisorial-Entscheidung jeder Untertan des Russisch-Kimpolunger Okolls verhalten, für den Genuss der angeblichen Holzungs und Weiderechte seinem ehemaligen Grundherrn jene Anzahl von Schafen alljährig und zw. zur Zeit des Rachmanski Marktes in Wiznitz in natura zu leisten, welche derselbe vor Aufhebung des Untertansverbandes und namentlich im Jahre 1847 zu entrichten hatte, oder aber den, nach dem am Rachmanski Markt im Wiznitz (5. Mai) jeweiligen Preisen berechnenden Wert dieser Naturalgegenleistung im baren Gelde zu entrichten, wofür es auch fernerhin im ungestörten Genusse der Weide und Holzungsrechte gestützt und ihm freigestellt wurde, die Nutzungen auf jenen Wald- und Hutweidenparzellen auszuüben, auf denen er diese Nutzungen bis zur erfolgten Aufhebung des Untertansverbandes bis zum Jahre 1848 faktisch ausgeübt habe.

Mit dieser Entscheidung wurde im Gebirge ein daselbst noch fremdes und gänzlich unbekanntes Servitutsverhältniss geschaffen, und den Untertanen die mit der Aufhebung des Untertansverbandes aufgehobene Naturalleistung in der Schafabgabe aufgebürdet, obgleich dieselben im Besitze nur jener Wald- und Hutweidenparzellen geschützt wurden, welche sich vor dem Jahre 1848 in ihrem ursprünglichen Besitze befanden und wovon dieselben durch die Aufhebung des Untertansverbandes vollständige Eigentümer geworden sind, zumal, da die Grundentlastung bereits durchgeführt und die Grundherrn entschädigt wurden.

Die Gemeinden waren der festen Überzeugung, dass die Schaf- und Brindzaabgabe, so wie alle übrigen untertänigen Giebigkeiten mit Aufhebung des Untertansverbandes aufgehoben wurden, und erst in der Provisorialentscheidung ist ihnen bekannt worden, dass die Schaf- und Brindzaabgabe gar nicht entschädiget und die erstere sogar wider alles Vermuten und die im Gebirg bestehende Übung und eingeführtes Landes- Einkommen, als eine Gegenleistung für ver-

meintliche Servituten aufrecht erhalten wurde. Mit einer derartigen Entscheidung konnten sich offenbar die Gemeinden nicht zufriedenstellen, und dieselbe soll auch einigen Grundherrn und insbesondere dem Baron von Gudenus nicht gefallen haben. Die Gemeinden haben dagegen an das hohe k. k. Ministerium den Rekurs ergriffen, wurden jedoch wider Vermuten abgewiesen

Die Gemeinden sahen sich offenbar verkürzt und sträubten sich die Schafabgabe gutwillig zu leisten. Die Folge davon war die Exekution und eine Militärassistenz, mit Hilfe deren die Schafabgabe zu Gunsten der Herrschaft eingetrieben wurde. Obgleich das Provisorium in dem letzten Monate des Jahres 1861 erlassen und den Gemeinden, wie es mir erscheint, erst im Jahre 1862 kundgemacht wurde, so ist die Schafabgabe für das Jahr 1861 eingetrieben worden, welches offenbar nicht hätte gescheben sollen.

Zugleich wurde im Provisorium festgesetzt, dass derjenige Untertan, der keine Schafe hatte oder keine geben wollte, hiefür den nach dem jeweiligen am Rachmanski Markte in Wiznitz (5. Mai) notierten Preisen zu berechnenden Wert im baren Gelde zu entrichten habe.

Die meisten Gemeinden gehören dem Putiller Bezirke an, mithin war es eine billige und gerechte Sache, damit der Wert der Schafe nach dem Preise in Putilla berechnet werde. Nebstdem wurde der Rachmanski Markt in dem Provisorium auf den Kalendertag des 5-ten Mai festgesetzt. Der nur dem Landvolke bekannte Rachmanski Welygdeń, an welchem der Markt in Wiznitz abgehalten wird, ist in keinem Kalender ersichtlich, und fällt auf den Mitteltag zwischen den gr. or. Ostersamstag und den gr. or. Pfingstsonntag.

Nach dieser Berechnung wurde der Rachmanski Markt in Wiznitz im Jahre 1861 am 29. Mai und im Jahre 1862 am 14. Mai abgehalten. Es erscheint jedoch, dass der Wert der Schafe nicht nach dem eigentlichen Rachmanskitage, sondern nach dem Kalendertage des im Provisorium festgesetzten 5. Mai berech-

net wurde, da für ein Schaf von den Bauern 8—9. Fl. exequirt wurden.

Ich habe nur aus dem Grunde die Zustände und die Erlebnisse der Gebirgsbewohner geschichtlich geschildert, damit, wie ich schon oben gesagt habe, die löbliche k. k. Kommission und die höheren k. k. Behörden sich überzeugen können, wie diese armen Felsbewohner von dem Schicksal hart heimgesucht und von der Grundherrschaft, den Dominien und den k. k. Behörden behandelt und des gesetzlichen Schutzes für verlustig erklärt wurden.

Die allenfällige Renitenz und Opposition gegen Regierungsorgane hat keineswegs in den treuen, gutmütigen und legalen Gemütern der Gebirgsbewohner Leben und Nahrung gefunden und die von ihnen überreichten, doch unerledigten Beschwerden und dieser mehr, als ein halbes Jahrhundert dauernde Prozess, wodurch sie auf den Bettelstab gebracht wurden, so wie die Überbürdung, harte Behandlung der Grundherren und der Dominien haben Misstrauen in den Gebirgsbewohnern geschaffen, ihnen die Existenz unerträglich gemacht und bei ihnen die Unzufriedenheit ins Leben gerufen.

Da der hochgeborene Graf Amadei als gegenwärtiger k. k. Landeschef die Sistierung der weiteren Schafabgabe den Gemeinden zu versprechen geruhte, so wurde dadurch das Vertrauen der Gemeinden wieder belebt, und dieselben nähren die Hoffnung, dass dieser Prozess endlich zu Ende geführt werden wird. Aus diesem Grunde wollen wir über die vorgegangenen Zustände, da das Geschehene nicht ungeschehen gemacht werden kann, einen undurchdringlichen Schleier ziehen und die früheren Drangsale und Erlebnisse, welche beinahe eine Generation dauerten, im stillen und kühlen Grabe der Vergangenheit zum jüngsten Tage ruhen lassen.

Wird uns nun der uns gebührende gesetzliche Schutz zu Teil, unsere Rechte gewahrt und wir in unserem Eingetum geschützt, und zugleich von der Schafabgabe gänzlich befreit, so werden wir darin

einen genügenden Trost und sichere Kraft zu neuem Leben finden und uns als treuergebene, gehorsame und loyale Staatsbürger stets zeigen.

Die milden, weisen gerechten Gesetze Österreichs werden uns sicher den gerechten Schutz angedeihen und nur Gerechtigkeit widerfahren lassen, da unser Begehren nicht zu überspannt ist und sich immer auf dem Bodem der Gesetzlichkeit, Gerechtigkeit und Billigkeit basiert.

Sämtliche Gemeinden des Russisch-Kimpolunger Okolls stellen daher das abverlangte Begehren dahin:

a) damit alle, seit Jahren und namentlich bis zum Jahre 1848 im Besitze und Benützung der Gemeinden und eigentlich der einzelnen Ortsansässigen befindlichen Hutweiden, Strecken und Waldabschnitte, als deren alleiniges und ausschliessliches Eigentum anerkannt, und erklärt werden, ferner

b) damit das Provisorial-Erkenntnis vom 20. Dezember 1861 Zl. 837, da im Russisch-Kimpolunger Okoll kein Servitutsverhältnis besteht, gänzlich anuliert und aufgehoben werde, zumal die einzelnen Gemeindeangehörigen auf ihren eigentümlichen, von ihnen gerodeten Hutweiden und ihren eigentümlichen Waldabschnitten holzen — und in Folge dessen

c) damit die Gemeinden ihre einzelnen Glieder sowohl von der weiteren als auch der rückständigen Schatabgabe gänzlich und auf immer befreit und daher

d) die Schaf-und Brindzaabgabe als rein untertänige Inventarialgiebigkeiten erklärt und gänzlich aufgehoben — weiters

e) damit die Rückstellung der, den einzelnen Untertanen von den Grundherrn eigenmächtig entzogenen Rustikalwirtschaften wie am baldigsten angeordnet werde, da insbesondere Michael v. Romaschkan die besten und erträglichsten Wirtschaften den Untertanen entzogen und sie zu ihrem Eigentume im Rechtswege, welcher mit Auslagen verbunden ist, erst in vielen Jahren gelangen können.

Wird, was wir auch hoffen, diesem Begehren willfahrt, so kann von einem Servitutsverhältnisse, welches

ohnehin im Gebirge niemals bestanden hat, und jeder Untertan nur auf dem, in seinem Besitze befindlichen, ausgeschiedenen und eingefriedeten Hutweiden und Waldabschnittsflächen geweidet und geholzt hat, keine Rede sein, wesshalb auch die Gemeinden erklären, dass sie auf jede Servitutsrechte auf den im auschliesslichen Besitze der Grundherrn befindlichen Waldungen und Hutweiden, welches sie ohnehin nicht ausgeübt haben, gutwillig verzichten.

Da jedoch die Grundherrn die auf den Rustikal-Rottgründen aufgewachsenen und im Besitze einzelner Untertanen, seit Jahren befindlichen Waldungen den Juden verkaufen und gänzlich desolieren, so gebietet das Gesetz, damit diese Devastierung den Grundherrn strenge untersagt werde.

Hiemit und namentlich durch das gestellte Begehren dürfte der Streitgegenstand klar ersehen und zugleich bekannt sein, um was es sich seit Jahren im Russ-Kimpolunger-Okoll gehandelt hat. Da das Streitobjekt keinen ausgeschiedenen grösseren Komplex und nur lediglich die, seit Jahren im Besitze der einzelnen Untertanen befindlichen und zu ihrer Dotation gehörigen Hutweiden und Waldstrecken zum Gegenstande hat, so ist eine genaue Fixierung der einzelnen Objekte unmöglich, dieselben sind jedoch seit mehr als einem halben Jahrhundert ausgeschieden, abgemarkt und mit Rozlogen eingefriedet, deren Grenzen aus den Urkunden und Verlassenschaftsabhandlungen bekannt, weshalb jedes Objekt erst an Ort und Stelle genau durch örtliche Besichtigung beschrieben und fixiert werden kann.

J. Fedkowicz m. p.

Somit unterbrochen und gefertigt.

Klusig m. p.

Krzenek m. p.

Fortgesetzt am 9-ten Mai 1864.

Es erscheint der Gemeindevertreter Josef Horodinski Ritter von Fedkowicz und es ist, mit demselben die weitere Erhebung gepflogen worden.

§. 2.

Der Gemeindevetreter hat ad §. 1. behauptet, dass die angesprochenen Waldabschnitte und Hutweidenparzellen seit jeher im ausschliesslichen Besitze und derartigen Benützung der einzelnen ehemaligen Untertanen sich befinden, zu ihrer Dotation gehören und daher durch die Grundentlastungsvorschriften deren alleiniges Eigentumsrecht geworden sind.

Womit wird diese Behauptung erwiesen?

Ad §. 2. Es ist keine leere Behauptung, sondern eine wahre, keines Beweises bedürftige Tatsache, dass die strittigen Waldabschnitte und Hutweidenparzellen seit Jahrhunderten im ausschliesslichen Besitze und derartiger Benützung einzelner ehemaligen Untertanen sich befinden, ihre eigentliche Dotation gebildet und sohin als solche durch die Aufhebung des Untertanverbandes und die bezüglichen Grundentlastungsvorschriften deren vollständiges und alleiniges Eigentum geworden sind. Es wird jedoch an Beweisen nicht mangeln, welche diese Tatsache über jeden Zweifel erheben und beweisen werden.

Ich habe bereits ad §. 1. umständlich auseinandergesetzt, dass die Viehzucht die einzige Erhaltungsquelle der Gebirgsbewohner sei, dass dieselben bei ihren Niederlassungen mit Zustimmung der Grundherrschaft die gegenwärtig in ihrem Besitze befindlichen Waldabschnitte und Hutweideparzellen sich zugeeignet haben.

Jeder Gebirgsbewohner liess sich nämlich mitten im Walde nieder, und nahm in den Besitz und Benützung eine beliebige Bodenfläche, welche alsogleich abgemarkt und mit Rozlogen umzäunt wurde; daraus ergibt sich, daß die ganze von dem Gebirgsbewohner in den Besitz übernommene Grundarea dessen Dotation gebildet und bilden musste, zumal, da diese Grundarea einen zusammenhängenden Komplex ausgemacht hat.

Auf einem Teile hat der Gebirgsbewohner seine armselige Behausung aufgebaut, einen Teil gerodet und als Hutweide benützt, und aus dem verbliebenen

Teile den Holzbedarf gedeckt. Aus diesem Grunde haben im Gebirg niemals Servitutsrechte bestanden, da jeder Untertan auf seinem Dotationsgrunde geweidet und geholzt hat. Dieses dürfte schon genügend nachweisen, dass die im Besitze der einzelnen Untertanen gegenwärtig befindlichen Waldabschnitte und Hutweidenparzellen dessen Dotation gebildet haben.

Sollte dieses jedoch nicht hinlänglich sein, so führe ich noch folgende Beweise an:

1) Alle seit Übernahme Bukowinas in der österr. Regierung aufgenommenen Verlassenschaftsabhandlungsakten, und namentlich die Inventare und die Einantwortungsdekrete werden bestätigen, dass die Behausung, samt den dazu gehörigen Waldabschnitten und Hutweiden schon im ausschliesslichen Besitze der Vorfahren der gegenwärtigen Generation sich befanden und im Erbschaftswege den gegenwärtigen Besitzern als väterliches Erbanteil eigentümlich überantwortet wurden.

2) Gegenwärtig sind die Grenzen, Abmarkung und Einfriedung jeder Rustikaldotation zu sehen, obsogleich dieselben beinahe ein menschliches Alter bestehen, und innerhalb dieser Abgrenzung und Eintriedung befinden sich auch die einzelnen Waldabschnitte und Hutweidenparzellen. Diese Abgrenzung dürfte schwerlich von den Grundherrn erlaubt und geduldet werden, wenn [nicht] die zu jedem Haus No. ausgeschiedenen und umgezäumten Waldabschnitte und Hutweidenstrekken zur Dotation der Untertanen nicht bestimmt und eigentlich dieselbe (nicht) ausgemacht hätten.

3) Die Mehrzahl der Gebirgsbewohner besitzt Kaufverträge und andere Urkunden, mittelst welcher denselben von den betreffenden Grundherrn die in ihrem Besitze befindlichen Rustikalwirtschaften mit Einschluss der Waldabschnitte und Hutweideparzellen ins Eigentum verkauft und übergeben wurden.

Obgleich die früheren Gemeindebevollmächtigten von diesen Urkunden Abschriften verfasst und dem Regierungskommissär Herrn Stroner übergeben haben und sich daher solche in den Akten befinden müssen, so behalte ich mir dennoch vor, von diesen Urkunden

vidimirte Abschriften zu verfassen und der löblichen k. k. Kommission in einigen Tagen vorzulegen.

4) Die einzelnen Untertanen haben von diesen Urkunden und namentlich von den Einantwortungsdekreten die gesetzlich bedeutenden Übertragungsgebühren entrichtet, was sie offenbar nicht getan hätten, wenn die ihnen verkauften oder eingeantworteten Waldabschnitte und Hutweidenparzellen nicht deren Eigentum gewesen sind oder geworden wären.

5) Ich glaube, dass jeder Untertan die in seinem Besitze befindliche Wirtschaft mit Inbegriff der Waldabschnitte und Hutweidenstrecken besteuert und die Besteuerung, wenn nicht das Eigentum, so doch wenigstens den ausschliesslichen Besitz nachweisen muss.

6) Die im Besitze der einzelnen Untertanen befindlichen und ihre Dotation ausmachenden Waldabschnitte und Hutweidenparzellen sind bei der Horaischen Vermessung, sowie bei jener vom 1820 oder 1822 auf den Namen einzelner Untertanen eingetragen, und nur bei der Vermessung vom Jahre 1855 haben die Grundherrn durch ihren Einfluss dahin gewirkt, dass diese Flächen, teils auf den Namen der Herrschaft eingetragen und teils als strittig bezeichnet wurden.

Die Horaische Vermessung, sowie jene vom Jahre 1822 dürften jedoch beweisen, dass die, auf den Namen der Untertanen eingetragenen Hutweiden und Waldabschnitte im Besitze der einzelnen Untertanen sich befanden und deren Dotation gebildet haben, während die Vermessung vom Jahre 1855 noch nicht gänzlich berichtiget wurde und daher gar nichts beweisen kann.

7) Die feierlichen, den Gemeinden so vielmal gemachten und wahrscheinlich in den alten Akten vorhandenen Geständnisse der Grundherrn, dass dieselben alle bis zum Jahre 1822 und auch späterhin gerotteten Gründe, sowie überhaupt alle, im Besitze der Untertanen befindlichen Gründe, wozu offenbar die Waldabschnitte und Hutweiden gehören müssen, den Untertanen ins Eigentum überlassen und sich nur das Eigentum jener Waldungen und Gründe vorbehalten, welche noch niemals im Besitze der Untertanen gewesen und

rein dominikal sind, müssen schon an und für sich, wenn auch die von 1—6 bezeichneten Beweise nicht berücksichtigt werden sollten, reinen, vollständigen Beweis herstellen, dass die, seit Jahrhunderten im ausschliesslichen Besitze der Untertanen vorfindigen Gründe, Hutweiden und Waldabschnitte zur Dotation der Untertaten gehörten und ihr Eigentum gebildet haben. — Ja die alten Leute haben mich versichert, dass einige Grundherrn, deren Namen sie nicht angeben können, vielmal erklärt haben, dass sie alle ihre Waldungen den Untertanen übergeben und unter ihnen verteilt haben, und sie beinahe keinen Dominikalbesitz im Gebirge haben. — Vielleicht kann hievon in den alten Akten eine Spur aufgefunden werden.

8) Auch die Geständnisse derjenigen Grundherrn, welche die Schaf- und Brindzaabgabe zur Grundentlastung angemeldet und dabei erklärt haben, dass alle im Besitze der Untertanen vorfindigen Gründe mit Einschluss der Waldabschnitte und Hutweiden beweisen, dass die Waldabschnitte und Hutweiden die eigentliche Dotation der Untertanen gebildet haben.

9) Sollten die angeführten Beweise nicht für hinlänglich befunden werden, so behalte ich mir vor, durch Anführung der glaubwürdigen Zeugen und Gedenkmänner zu erweisen, dass die angesprochenen Waldabschnitte und Hutweidenparzellen seit Menschengedenken, bis jetzt im ausschliesslichen Besitze und Genusse der einzelnen Untertanen sich befinden und daher deren Dotation gebildet haben.

Ich glaube daher vollständig nachgewiesen zu haben, dass die strittigen Waldabschnitte und Hutweideparzellen nicht nur seit undenklichen Zeiten in ausschliesslichem Besitze und Genusse der einzelnen Untertanen sich befunden haben, sondern auch deren Dotation gebildet haben. Da jedoch mit dem allerhöchsten Patente, womit die Aufhebung des Untertansverbandes und die Entlastung der bäuerlichen Dotation ausgesprochen wurde, auch verordnet ist, dass alle, im bleibenden Besitze und Genusse der Untertanen befindlichen Gründe deren vollständiges Eigentum geworden sind,

so glaube ich auch bewiesen zu haben, daß die strittigen, im ausschliesslichen Besitze und Genusse einzelner Untertanen vorhandenen Gründe deren vollständiges Eigentum sind.

§. 3.

Die Gemeindevertretung hat ad §. 1. behauptet, dass die Schaf- und Brindzaabgabe eine untertänige Inventarialgiebigkeit war und durch die Aufhebung des Untertansverbandes gänzlich aufgehoben sei; während die alten Erhebungsakten dartun, dass diese Abgabe den Charakter einer untertänigen Giebigkeit nicht eigen haben, lediglich als Gegenleistung für eine Ausübung der Weide-Holzungs- und Streubezugsrechte an die Grundherrschaft prästiert wurden und aus diesem Grunde bei der Grundentlastungsverhandlung nicht liquidiert und entschädigt wurden. — Was haben Sie darauf zu erwidern, und womit können Sie ihre Behauptung beweisen?

Ad §. 3. Insoferne die Flachsabgabe (Powisma), Nawaczyzna, Terchy und Keltunky eine untertänige Inventarialschuldigkeit genannt werden kann und darf, muss auch die Schaf- und Brindzaabgabe eine untertänige Giebigkeit genannt werden. Übrigens glaube ich zum Beweise, dass die Schaf- und Brindzaabgabe eine rein untertänige Giebigkeit gewesen sei, folgendes anzuführen und zwar: 1) Der Fürst Ghikaische Chrisow vom 1. Oktober 7256 beweist, dass schon im 11. oder 12. Jahrhunderte die Gebirgsbewohner des Russ-Kimpolunger Okolls die Schafabgabe in natura an die damalige Regierung geleistet haben. Ob und inwiefern diese Abgabe zur Zeit der moldauischen Regierung in eine andere verwandelt oder aufgehoben wurde, kann gegenwärtig nicht erwiesen werden.

2) Alle Gemeindeangehörigen und glaubwürdige Zeugen aus der Nachbarprovinz werden bestätigen, und auch beeiden, und haben auch bei den früheren und bei der Provisorialerhebung bezeugt, dass die Schaf-und Brindzaabgabe immer und stets seit mehr als einem halben Jahrhunderte kumulativ mit den übrigen untertänigen Leistungen, wie Grundzins, Terchy, Keltunki und Flachsabgabe, alljährig an die Grundherrn gelie-

fert wurde, ohne dass es je festgesetzt wurde, dass die Schaf- und Brindzaabgabe aus irgend einem anderen Titel, als dem Untertänigkeitsverbande entrichtet worden.

3) Die Fassionen vom Jahre 1836 müssen auch nachweisen, dass die Schaf- und Brindzaabgabe als untertänige Inventarialschuldigkeit fatirt wurden.

4) Die Tatsache, dass alle Grundherrn im Jahre 1849. nach Aufhebung des Untertansverbandes die Schaf- und Brindzaabgabe als untertänige Giebigkeiten eingetrieben und requiriert haben, wie auch

5) Jener Umstand, dass die Grundherrn selbst geglaubt und diesen Glauben dadurch bestätigten, dass sie nach dem Jahre 1848 bis zur Provisorialentscheidung die Schaf- und Brindzaabgabe von den Gebirgsbewohnern nicht einmal verlangt, viel weniger eingetrieben haben, dass diese beiden Abgaben eine untertänige Giebigkeit sei und mit Aufhebung des Untertansverbandes aufgehoben wurde, bewiesen. dass diesen beiden Abgaben der Charakter einer untertänigen Naturalleistung eigen war.

6) Diejenigen Grundherrn. welche die Schaf- und Brindzaabgabe als untertänige Giebigkeiten bei den Grundentlastungskommissionen zur Entschädigung angemeldet haben, bezeugen durch die Anmeldungen. dass die beiden Abgaben untertänige Inventarialschuldigkeiten gewesen sind.

7) Die herrschaftlichen Register über die eingehobenen untertänigen Giebigkeiten müssen bestätigen, dass die Schaf- und Brindzaabgabe kumulativ mit den übrigen untertänigen Giebigkeiten fürgeschrieben und eingehoben wurden.

Wenn nun mit der Aufhebung des Untertansverbandes alle untertänigen Leistungen aufgehoben wurden. so mussten auch die Schaf- und Brindzaabgaben. als aufgehoben betrachtet werden.

Warum jedoch diese beiden Abgaben bei der Grundentlastungsverhandlung als untertänige Giebigkeiten nicht liquidirt und entschädigt wurden, ist den Gemeinden nicht bekannt und es war Sache der Grundherrn, hiefür Sorge zu tragen.

Da ich schon ad §. 1. und 2. nachgewiesen habe, dass die Untertanen. auf ihren Dotationsgründen geweidet. und geholzt haben, und dass im ganzen Russischen Kimpolunger Okoll kein Servitutsverhältnis bestanden hat, so konnte die Schaf- und Brindzaabgabe als eine Gegenleistung für Servitutsrechte nicht angesehen und erklärt, und aus diesem Grunde von der Grundentlastungsverhandlung nicht ausgeschlossen werden.

Die Grundherrn werden übrigens auch bezeugen, dass im Gebirge kein Servitutsverhältnis bestanden hat und somit auch keine Gegenleistung bezogen wurde.

Ich muss demnach bezweifeln, damit die alten Erhebungsakten nachweisen könnten, dass die Schaf- und Brindzaabgabe als Gegenleistung für Servituten entrichtet worden wäre; sollte jedoch dies der Fall sein, so erlaube ich mir die Bitte, damit ich diese Erhebungsakten einsehen könne, um dann die etwaigen Aussagen der Gemeinde-Deputierten entkräften und das Gegenteil nachweisen könne.

Fedkowicz m. p.

Somit unterbrochen und gefertigt.

Klusig m. p. — Krzenek m. p.

Fortsetzung am 10-ten und 11-ten Mai 1864.

Es erscheint der Gemeindevertreter Josef Horodinski R. v. Fedkowicz und es ist mit demselben die weitere Erhebung, wie folgt, fortgesetzt worden.

§. 4.

Die Gemeindevertretung hat bisher das Eigentum der strittigen Hutweide- und Waldabschnitte für die Gemeinden angesprochen und den Bestand eines Servitutsverhältnisses und der Gegenleistung in Abrede gestellt. Aus den alten Erhebungsakten ist jedoch das Gegenteil zu entnehmen und zwar haben die Gemeinden bei der Erhebung des Kreiskommissärs Adamowicz vom 23. Oktober 1803 §. 149 und 151 erklärt, dass sie einen freien Holzhandel aus den herrschaftlichen Waldungen durch Verfertigung von Schindeln, Latten und d. gl., die sie verkaufen, treiben auch fremdes Vieh aus Galizien in den herrschaftlichen Waldungen weiden, wofür sie eine Vergütung bekamen, endlich zur Überwin-

terung des Schafviehes Laubholz aus den herrschaftlichen Waldungen beziehen, und bei der Erhebung des Kreiskommissärs Mühlbacher vom 30. Juli 1814 ad §. 7. ausgesagt, dass sie in den herrschaftlichen Waldungen nach Belieben Holz fällen und verkaufen dürfen, ohne hiefür der Grundherrschaft eine Geld- oder Naturalleistung zu entrichen.

Diese Geständnisse scheinen den Bestand eines unentgeltlichen Holzungsrechtes nachzuweisen, was mit Ihrer Behauptung im Widerspruche ist.— Indem Ihnen die bezüglichen Erhebungen zur Einsicht vorgewiesen werden (hier hat der Gemeindenvertreter die berufenen Erhebungsakten eingesehen), werden Sie zur Lösung dieses Widerspruches aufgefordert.

Was haben Sie darauf zu erwidern?

Ad §. 4. Die Zeitverhältnisse seit dem Jahre 1803 und 1814 haben beinahe dasjenige, was dazumal wahr gewesen ist, gegenwärtig zur völligen Unwahrheit gemacht und ich werde überdies, nachdem ich die mir vorgewiesenen Erhebungen eingesehen habe, nachweisen, dass die daselbst enthaltenen Geständnisse der Gemeinden gar nichts beweisen.

Die Erhebung des Kreiskommissärs Adamowicz vom 23/10 1804 war wider den Oberdwornik Flondor wegen Bedrückungen eingeleitet. — Bei dieser Erhebung waren nur diejenigen, welche den Oberdwornik verklagten, oder denen er befohlen hatte, ihn (den Oberdwornik) zu verteidigen, anwesend, und der Zweck der Kommission war, zu erheben, ob der Oberdwornik sich Überbürdungen zu Schulden kommen liess oder nicht, keineswegs aber zu untersuchen, ob die Gemeinden die herrschaftlichen Waldungen benützen, oder nicht.

Es waren auch dabei nicht alle Gemeinden vertreten und hiezu auch deren Bevollmächtigte nicht vorgeladen, und die daselbst anwesenden Untertanen hatten kein Recht, im Namen der Gemeinden Geständnisse abzugeben. — Wenn auch einer oder der zweite Untertan zur Verteidigung des Oberdworniks gesagt hat, dass er in den herrschaftlichen Waldungen Holz fälle, daselbst fremdes Vieh gegen Vergütung unter-

halte und Laubholz zur Fütterung des Schafviehes beziehe, so konnte eine derartige Aussage höchstens für den Aussagenden, keineswegs aber für eine und viel weniger für alle Gemeinden verbindlich sein.

Wenn auch diese Aussage einzelner unberechtigten Untertanen für die Gemeinden sehr günstig und vorteilhaft ist, da sie ein freies und unentgeltliches Holzungsrecht nachweist, so kann ich sie namens der Gemeinden nicht als rechtsverbindlich erklären, zumal, da um das Jahr 1803 von einem Holzungsrechte niemand etwas gewusst hat, und es übrigens auch möglich ist, dass dieses Holzungsrecht auf den untertänigen Dotationsgründen ausgeübt wurde.

Dasselbe gilt auch von der Erhebung des Kreiskommissärs Mühlbacher vom Jahre 1814, und ich finde noch zu bemerken, dass bei dieser Erhebung auch die Gemeinden nicht vertreten waren, und dabei noch weniger Untertanen, als bei der Erhebung des Kreiskommissärs Adamowicz anwesend waren, nicht minder, dass diese beiden Erhebungen nur begonnen und keineswegs beendigt waren, da auf Grundlage deren keine Entscheidung erflossen und wenigstens den Gemeinden nicht publiziert wurde.

Wenn auch die löbl. k. k. Kommission in diesen beiden Erhebungen einen Beweis für das Bestehen eines Servitutsverhältnisses suchen will, was ich jedoch nicht vermute, so könnte höchstens durch diese Erhebungen erwiesen werden, dass die Gemeinden ein unumschränktes und unentgeltliches Holzungs- und Weiderecht in den herrschaftlichen Waldungen ausgeübt haben, nicht minder, dass hiefür keine Gegenleistung und namentlich: keine Schaf- und Brindzaabgabe an die Grundherrschaft entrichtet haben.

Die Ausübung der freien und unentgeltlichen Holzungs- und Weiderechte in den herrschaftlichen Waldungen schliesst keineswegs die erwiesene Tatsache aus, dass die im Besitze einzelner Unteranen vorfindigen Hutweiden und Waldstrecken deren Dotation und vollständiges Eigentum bilden.

Da übrigens die Grundherren vielfach gestanden haben, dass die Untertanen mit ihrer Bewilligung ihre Dotationsgründe durch Rottungen und Annexion der herrschaftlichen Waldungen bedeutend erweitert haben und aus diesem Grunde auch die ursprünglichen Grundzinse erhöht und neue Naturalleistungen eingeführt wurden, so spricht die Möglichkeit und Wahrscheinlichkeit dafür, dass diejenigen Waldungen, welche im Jahre 1803 und 1814 herrschaftlich waren, in der Folge in die untertänige Grunddotation und den ausschliesslichen Rustikalbesitz übergangen worden sind.

§. 5.

Die Behauptung der Gemeindevertretung, dass im Russisch Kimpolunger Okoll kein Servitutsverhältnis bestanden hat, und besteht, wird durch die ad §. 4. angeführten Beweise keineswegs rechtlich erwiesen, da die Gemeinden auch bei der Erhebung des Kreiskommissärs Apian vom 6. Mai 1825 ad §. 5. ausdrücklich eingestanden haben, dass jeder vermöglichere Wirt jährlich zwei Schafe, die übrigen hingegen ein Schaf der Herrschaft unentgeltlich zu geben pflegten und dass diese stattfindende Abgabe als Entgelt dafür entrichtet wurde, dass die Untertanen von den Grundherrn gegenseitige mehrere Begünstigungen genießen, welche darin bestehen, dass dem Untertan von der Grundherschaft zu seiner Beheizung und übrigem Hausbedarf, dann zur Umzäunung seiner urbaren Grundstücke, sowie auch zum Verkauf für sich, die freie Holzung aus den herrschaftlichen Wäldern, wie nicht minder den Untertanen, die der Herrschaft für sich auf dem herrschaftlichen Grunde, unentgeltlich überlassen, und gestattet wird, nicht minder bei der Erhebung desselben k. k. Kreiskommissärs vom 27. Mai 1825 ad §. 1. 3. 4. 7. 11. 14. 16. 19. und 20. erklärt, dass die Schafabgabe in natura für die freie Holzung aus den herrschaftlichen Waldungen zur Beheizung und den übrigen Hausbedarf, dann auch zum Verkaufe und für

die Weide im herrschaftlichen Walde, endlich für die unentgeltliche Ausübung der wilden Fischerei und der Jagdbarkeit, an die Grundherrschaft alljährlich entrichtet wurde.

Diese Geständnisse beweisen offenbar ein unentgeltliches Holzung- und Weiderecht. Was hat die Gemeindevertretung darauf zu sagen?

Nach Einsichtnahme der bezüglichen Erhebungen.

Ad §. 5. Bevor ich diese Frage beantworte, sehe ich mich im Interesse der Gemeinden verpflichtet Folgendes vorauszuschicken.

Die Gebirgsbewohner waren seit jeher von den betreffenden Grundherrn als Sachen und verkäufliche Gegenstände behandelt, und es müssen auch die alten, in der Landtafel vorfindigen Verträge bestätigen, dass ein Grundherr dem anderen keinen Grund und Boden, sondern nur eine gewisse Anzhahl Seelen verkauft habe.

Es war in früheren Zeiten gang und gäbe, dass man mit den Seelen der Gebirgsbewohner, wie mit einer gewöhnlichen Marktware Handel getrieben hat.

Es konnte daher diese Seele, welche auch Untertan genannt wird, keinen eigenen freien Willen und keine Bestimmungskraft besitzen oder an den Tag legen.

Den Willen dieser Seelen vulgo Untertanen absorbierten gänzlich die Grundherrn, so zwar; dass wenn der Grundherr schlief, die ihm ergebenen untertänigen Seelen wachen, wenn er aß, die letzteren hungern, und wenn der Grundherr Wärme empfand, der Untertan Kälte und Frost erdulden musste.

Konnte nun der Untertan in so einem Zustande und aus Furcht in die Ungnade der Grundherrn zu verfallen bei den Kommisionen die Wahrheit aussagen? Bevor auch eine Kommission im Gebirg erschienen ist, haben die Grundherrn dafür Sorge getragen, damit bei derselben nur die ihnen mit Leib und Seele ergebenen Untertanen erscheinen, hingegen die wahren Kläger, welche bis zur Klage sich erkühnten, durch verschiedene Mittel am Erscheinen bei der Kommission gehindert werden. Beweis dessen die mehrfache Inhaftirung

der gewesenen Gemeindebevollmächtigten und Abstiftung derselben vom Grund und Boden: Z. B. Ulasi Petran, Pomidasz, Kobilitza, und andere.

Ich habe unter den Gebirgsbewohnern auszuforschen getrachtet, was sie oder deren Bevollmächtigte bei jeder Kommission ausgesagt haben und das Resultat der Ausforschung war jene, dass alle noch am Leben befindlichen, welche entweder in der Eigenschaft der Gemeindebevollmächtigten, oder nur als gewöhnliche Untertanen bei der Kommission verhört wurden, sich niemals für Servituten ausgesprochen, sondern stets das Eigentum der seit jeher im Besitze einzelner Untertanen befindlichen Waldabschnitte und Hutweiden begehrt haben.

Ich muß daher die Echtheit der mir vorgewiesenen Erhebungen des Kreiskommissärs Apian vom 6. und 27. Mai 1825 und insbesondere die Echtheit der Unterschriften der einvernommenen Untertanen bezweifeln und überdies beifügen, dass bei diesen Kommissionen sämtliche Gemeinden nicht vertreten und die einvernommenen Untertanen keine Macht hatten, die Gemeinden zu vertreten, oder in ihrem Namen bindende Erklärungen und Geständnisse abzugeben.

Die Unglaubwürdigkeit, Unwahrheit und Unverbindlichkeit der mir oben vorgehaltenen Geständnisse leuchtet schon aus dem Widerspruche, welcher zwischen den ad §. 4. mir vorgehaltenen Angaben der Gemeinden sich ergibt. — Ad §. 4. wurde mir vorgehalten und auch die bezüglichen Erhebungen vorgewiesen, nach welchen die Gemeinden bei der Erhebung des Kreiskommissärs Adamowicz vom 18. Oktober 1803 und des Kreiskommissärs Mühlbacher vom 30. Juli 1814 erklärt haben, dass sie ein freies unentgeltliches und unumschränktes Weide-Holzungs- und Streubezugsrecht in den herrschaftlichen Waldungen ausgeübt haben, und dass somit der Bestand eines unentgeltlichen Servitutsrechtes erwiesen sei.

In der Frage 5 wird mir jedoch wider Erwarten vorgehalten uud auf die bezüglichen Erhebungen vorgewiesen, wornach die Gemeinden ausgesagt haben

sollen, dass sie die Schafabgabe den Grundherrn für die Ausübung der Weide- und Holzungsrechte, dann für die Fischerei und Jagdbarkeit als Entgelt geleistet haben und dass daher ein gegenteiliges, nämlich: ein entgeltliches Servitut erwiesen sei. Welche von diesen beiden Angaben soll wahr sein? jene, wodurch ein unentgeltliches Servitutsverhältnis erwiesen sei, oder vielleicht die letztere, welche ein entgeltliches Servitutsverhältnis beweiset? — Ich glaube der Warheit am meisten dadurch mich zu nähern, dass ich weder den ad §. 4. noch jenen ad §. 5. vorgehaltenen angeblichen Geständnissen keinen Glauben schenke, und wenn jedoch eine von diesen Angaben als glaubwürdig angesehen werden soll, so muß ich auch im Interesse der Gemeinden für die erstere, und namentlich für das unentgeliche Servitutsrecht aussprechen. — Zu diesem Ausspruche berechtigt mich auch der Umstand, dass das bei den Erhebungen vom Jahre 1803 und 1814 geschilderte unentgeltliche Servitutsverhältnis bis zum Jahre 1825 in ein entgeltliches verwandelt werden konnte und dass daher den bei der Erhebung im Jahre 1825 anwesenden Untertanen entweder von den Grundherrn oder von den Kommissionierenden Worte in den Mund gelegt oder auf das geduldige Papier niedergeschrieben wurden, da es nicht einmal gedacht werden kann, damit die Untertanen für sich selbst eine Belastung auflegen und um dieselbe sogar ansuchen sollen. Das Wahrscheinlichste scheint jedoch das zu sein, dass diese Erhebungen wider die Grundherrn wegen überspannter Zinserhöhung und Einführung grösserer Naturalleistungen gepflogen wurde, und dieselben, um sich vor der allenfälligen Prägravation loszuschlagen, die ihnen ergebenen Untertanen vorgeschoben haben, damit sie bestätigen sollen, dass keine Überbürdungen vorgekommen und die Schafabgabe für Weide- und Holzungsrechte, dann für die wilde Fischerei und Jagdbarkeit geleistet wurde. — Es ist aus diesen Angaben auch nicht zu wissen, ob die Schafabgabe für alle diese vier Rechte oder nur für eines und welches entrichtet werden soll, da für die wilde Fischerei, die

Forellenabgabe und für die Jagdbarkeit die Wildabgabe geleistet wurde und dieser letztere Widerspruch beweist auch, dass die mir vorgehaltenen Geständnisse keinen Sinn enthalten und daher nicht Glauben verdienen, und dies um so weniger, als auf Grundlage derselben keine Entscheidung erflossen ist, wodurch das entgeltliche Servitutsrecht bestätigt worden wäre.

Die Streitigkeiten im Gebirge waren nie aus Anlass der Servituten, welche Niemandem im Gebirge bekannt waren, sondern nur wegen überspannter Erhöhung der Zinse, Einführung beliebiger Abgaben und Einschränkung der ursprünglichen Dotationgründe geführt, wovon auch die alten Erhebungsakten Zeugnis geben müssen.

J. Fedkowicz mp.

Somit unterbrochen und gefertigt.

Klusig mp. *Krzenek* mp.

Fortsetzung am 20. und 21 Mai 1864. Es erscheint der Gemeindevertreter Josef Horodynski Ritter v. Fedkowicz und es ist mit demselben die weitere Erhebung, wie folgt fortgesetzt worden.

§. 6.

Der Nichtbestand eines Servitutsverhältnisses im Russisch-Kimpolunger Okoll ist durch das ad §. 4. u. 5. von der Gemeindenvertretung Vorgebrachte noch nicht erwiesen, da die Gemeinden bei der Erhebung des Vize-Kreishauptmannes Zbyszewski vom 11. Dzbr. 1843 (Seite 11 ad §. 9 ausdrücklich gesagt haben, dass die Schafabgabe für die Benützung des herrschaftlichen Waldes geleistet wurde, ferner, da die Grundherrn bei den Erhebungen des Kreiskommissärs Mühlbacher vom 30. Juli 1814, des Kreiskommissärs Apan vom 6. und 27 Mai 1825 und des Vizekreishauptmannes Zbyszewski vom 11. Dzbr. 1843 ausdrücklich der Bestand eines entgeltlichen Dienstbarkeitsrechtes zugestanden haben, endlich ist durch das Provisorialerkenntnis vom 20. Dzbr. 1861 Zahl 837, und die Ent-

scheidung vom 31. Juli 1863 Zl. 516 der Bestand eines Servitutsverhältnisses im ganzen Russisch-Kimpolunger Okoll ausser allen Zweifel gesetzt und anerkannt worden. Bei diesem Sachverhalte müssen die Angaben der Gemeindevertretung ad §. 4. und 5. in Zweifel gezogen werden und Sie werden aufgefordert diesen Zweifel gehörig aufzuklären.

Nach Vorweisung der bezüglichen Akten:

Ad §. 6.

Das vorgehaltene, in dem mir vorgewiesenen Protokolle bei §. 9. ersichtliche Geständnis der Gemeinden hat keineswegs die Fähigkeit und Kraft, den Bestand eines entgeltlichen Servitutsverhältnisses nachzuweisen, da es nur darin heisst, dass seit bereits 38 Jahren die Abgabe des Schafzinses besteht, welcher ursprünglich aus freiem Willen gegen Bezahlung entrichtet, später jedoch in einen förmlichen Schafzins verwandelt, welcher von den Untertanen anfangs als Entschädigung für die Benützung des Waldes, später aber als eine besondere Schuldigkeit gefordert und exequiert wurde. Aus diesem Geständnisse könnte höchstens der Beweis hergeleitet werden, dass der Schafzins als eine untertänige Inventarial-Giebigkeit, keineswegs aber als Gegenleistung für die Servitutsrechte geleistet wurde. Dieses Protokoll ist übrigens nur von 4 Untertanen, welche zur Vertretung der Gemeinden nicht ermächtigt waren, gefertigt und sohin nicht glaubwürdig.

Was die Geständnisse der Grundherren über das Bestehen eines Servitutsverhältnisses mit einer Gegenleistung in der Schafabgabe in natura anbelangt, so führe ich nach Einsicht der vorgewiesenen Protokolle folgendes hierüber an: Das auf dem 6. Bogen der Erhebung des Kreiskommissärs Mühlbacher vom 30. Juli 1814 erersichtliche, von den Gutsbesitzern Basil Gaffenko, Johan Romaszkan, Georg de Dzurdzowan, Flondor und dem Ivonitza Vitan, als Bevollmächtigten des

Turkul, eigenhändig unterschriebene Geständnis besagt, dass die Grundherrn ihr Eigentumsrecht auf die Waldungen den Untertanen nicht cedieren, die Untertanen wohl das Recht haben zum eigenen Bedarf Holz auszuführen, keineswegs aber Holz zu verkaufen, und es darf der eigene Bedarf in Verschwendung nicht ausarten, und enthält die Bitte, damit dieses Holzungsrecht der Untertanen nach der Waldordnung reguliert und ihnen der Verkauf des Holzes nicht gestattet werde.

Wenn nun dieses Geständnis etwas beweisen soll, so unterliegt es keinem Zweifel, dass dasselbe nur dieses beweist, dass die Untertanen ein freies und unentgeltliches Holzungsrecht und dies nicht nur zum eigenen Bedarf, sondern auch zum Verkaufe aus den herrschaftlichen Waldungen bezogen haben. Von einer Gegenleistung in der Schafabgabe oder von der Weiderechte oder anderer Servituten ist darin kein Wort zu lesen. Wenn auch dieses Geständnis zum Vorteile der Gemeinden und Nachteile der Grundherren ist, so kann ich mich keineswegs mit demselben namens der Gemeinden zufrieden stellen, da ich bei der bereits erwiesenen Tatsache beharre, dass dieses Holzungsrecht auf den Rustikaldotazionen ausgeübt wurde, und es sich auch nicht vermuten lässt, damit die Grundherren aus freiem Antriebe den Untertanen den Verkauf des Holzes aus ihren eigentümlichen Waldungen gestattet hätten. Diese Gestattung deutet vielmehr darauf hin, dass dieser Holzverkauf aus den, im ausschliesslichen Besitze einzelner Untertanen befindlichen Waldabschnitten betrieben wurde.

Da in diesem Geständnisse von dem Weiderechte erwähnt wird, so scheint es, dass damals die Grundherrn die im Besitze einzelner Untertanen vorfindigen Hutweideparzellen als deren Eigentum und wenigstens als untertänige Grunddotazion anerkannt haben.

Das Protokoll des Kreiskommissärs Apian, vom 6. Mai 1825, welches von der Schafabgabe als einer Gegenleistung für die Weide- und Holzungsrechte Er-

wähnung macht, erscheint nur von dem Grundherrn Johann Gaffenko und Gregor Aywas gefertigt und enthält von ihren Seiten nur die Bemerkung, dass die Untertanen jährlich 1 Stück Schaf an Entgelt für die, von der Herrschaft geniessenden Vorteile, den Grundherrn und wahrscheinlich nur ihnen d. h. den Herrn Johann Gaffenko und Gregor Aywas zu geben pflegen.

Die übrigen Grundherrn, und zwar Dzurdzowan und Romaszkan, haben weder von Servituten, noch von einer Gegenleistung irgend welche Erwähnung gemacht. Ich muß jedoch bezweifeln, damit durch die obige Bemerkung des Herrn Johann Gaffenko und Gregor Aywas der Bestand eines Servitutsverhältnisses und einer Gegenleistung in der Schafabgabe erwiesen wäre.

Bezüglich der Erhebung des Kreiskommissärs Apian vom. 27. Mai 1825 füge ich folgendes bei: Es hat der Grundherr Herr Dzurdzowan zwar ausdrücklich darin gesagt, dass außer den, sonst üblichen untertänigen Giebigkeiten ein jeder schafbesitzender Untertan für die freie Holzung zum Heizen, Umzäunungen und zum Verkauf, womit sich die Gebirgsuntertanen grösstenteils unterhalten und die Ärarialgiebigkeiten leisten, dann für die freie Weide im herrschaftlichen Walde, für die wilde Fischerei und Jagdbarkeit ein Stück Schaf an die Grundherrschaft entrichtet. Allein aus diesem Geständnisse kommt klar hervor, dass der Holzhandel und die Viehzucht die einzige Erhaltungsquelle der Gebirgsbewohner sei und die Schafabgabe, wie jede andere untertänige Giebigkeit, an die Grundherrschaft geleistet wurde.

Die vom Herrn Dzurdzowan angeführten, den Untertanen zustehenden Rechte wurden jedoch, wie ich schon mehrfach erwähnte und auch bewiesen habe, nicht in den herrschaftlichen Waldungen, sondern auf den, im Besitze der Untertanen befindlichen, ihre Dotation bildenden Waldabschnitten und Hutweiden ausgeübt.

Die Grundherrn Johann Gaffenko und Gregor Aywas haben in diesem Protokolle von einem Servi-

tutsverhältnisse gar nichts erwähnt und lediglich erklärt, dass die Untertanen den Grundzins, so wie die übrigen von ihnen daselbst eingestandenen Naturalabgaben (wozu offenbar auch die Schafabgabe gezählt werden muß) auf die gewöhnliche Art entrichten.

Durch diese Angaben der beiden Grundherrn könnte nur erwiesen werden, dass die Schafabgabe eine untertänige Naturalleistung (war). Der Grundherr Demeter Flondor hatte zwar ausgesagt, dass die Schafabgabe für die freie Holzung zum eigenen Gebrauche und zum Handel, dann für die Jagdbarkeit, wilde Fischerei und Viehweide geleistet wird, allein diese Aussage ist mit dem, a 1. Juni 1803 geschlossenen und vom k. k. Kreisamte bestätigten Vergleiche, womit die untertänigen Giebigkeiten geregelt waren, im Widerspruch und sohin nicht glaubwürdig. Hingegen hat Herr Romaszkan, so wie die übrigen Grundherrn, von einem Servitutsverhältnisse und der Gegenleistung keine Erwähnung gemacht. Bei der Erhebung des Vize-Kreishauptmannes Zbyszewski vom 11. Dzbr. 1843 haben die Grundherrn Gregor Aywas. Michael Romaszkan und Georg von Dzurdzowan hingegen erklärt, dass den Untertanen von Seite der Grundherrschaft das unentgeltliche Holzungsrecht, nach welchem sie ihren Bedarf an Bau- und Brennholz bisher bezogen haben, zugestanden wird, von der Schafabgabe. als Gegenleistung für die Holzungsrechte ist nicht gesagt worden.

Ferner haben diese Grundherrn dabei gesagt, dass der Schafzins als Entschädigung für jene Benützung des Waldes genommen wird, zu deren Abstattung der Grundherr nicht verpflichtet sei, und diese ist die Ausfolgung des Holzes außer dem Baubedarf, zur Umzäumung, sowie der jüngeren krüppelhaften Bäume zur Fütterung des Schafviehes, hingegen das Brindzageld und die Brindzaabgabe in natura als Entschädigung für das Abweiden der Waldblössen entrichtet wird, die übrigen Grundherrn haben gar keine Erklärung abgegeben.

Zu erwähnen kommt, dass alle diese 3 Grundherrn von einem entgeltlichen Servitutsverhältnisse und

der Schafabgabe in natura als einer Gegenleistung kein Wort sagen.

Da jedoch die Aussagen der Grundherrn, wie ihre Geständnisse beweisen, zu stark sich widersprechen, so können dieselben weder den Bestand eines Servitutsverhältnisses und der Gegenleistung in der Schafabgabe in Natura, noch sonst etwas anderes beweisen. Ich glaube daher, nicht nur die angeblichen Geständnisse der Gemeinden und der Grundherrn, wodurch der Bestand eines entgeltlichen Servitutsverhältnisses und der Gegenleistung in der Schafabgabe in Natura nicht nur gänzlich widerlegt, sondern die von mir bei früheren §: §: angeführten gegenteiligen Tatsachen gehörig nachgewiesen zu haben.

Dass im Russisch Kimpolunger Okoll kein entgeltliches Servitutsverhältnis und auch keine Gegenleistung in der Schafabgabe in Natura bestanden hat, beweist auch die kreisämtliche Entscheidung vom. 28. März 1848 Zl. 4344, womit alle Gemeinden in der Ausübung des freien und unentgeltlichen Holzungsrechtes geschützt wurden.

Das Provisorial-Erkenntnis vom 20 12 1861 Zl. 837, ist nicht über Ansuchen, sondern sogar gegen den Willen der Gemeinden erlassen, und die Gemeinden haben auch bei der Provisorial-Erhebung von einem unentgeltlichen, viel weniger von einem entgeltlichen Servitutsverhältnisse etwas hören wollen, und auch keine diesfälligen Geständnisse abgelegt, sondern lediglich das Eigentum der, im Besitze der einzelnen Untertanen seit jeher vorfindigen Waldabschnitte und Hutweidestrecken angesprochen, weshalb dieses Provisorialerkenntnis gegenüber den Gemeinden gar nichts, und viel weniger den Bestand eines Servitutsverhältnisses und der Gegenleistung in den Schafabgaben in Natura beweisen kann.

Die Entscheidung vom 31. Juli 1863 Zahl 516, womit der Bestand der Servitutsverhältnisses und der Gegenleistung in der Schafabgabe in Natura ausgesprochen worden ist, wurde den Gemeinden gar nicht publiziert, weshalb dieselben die Existenz dieser Ent-

scheidung bezweifeln müssen, weil sie sonst den Gemeinden als den Interessierten und Beteiligten zugestellt und publiziert worden wäre.

Die Gemeinden haben (durch) gegen die Entscheidung einer Servituts-Kommision, welche die angeblichen Servitutsrechte abzulösen hätte, schriftlich protestiert, wurden jedoch über den Protest gar nicht verständigt und das ist der Grund, dass dieselben sich so passiv verhalten und kein Zutrauen zu der löblichen k. k. Kommission haben.

Mir, als Gemeindevertreter ist nicht bekannt, ob die Grundherren mit dem Servitutsverhältnisse, welches sie, so zu sagen, bei den Haaren herbeigezogen haben, ernst meinen, und erscheint vielmehr, daß sie ihr eigenes Interesse zur Eröffnung neuer Einnahmsquellen zum Ansuchen um Erlassung des Provisoriums bewogen hat. Jedenfalls ist mir, als Ortsangehörigem bekannt, daß der Herr Baron von Gudenus gegen das Bestehen eines Servitutsverhältnisses rekurriert hat. Wenn nun die älteren Erhebungen das Bestehen eines Servitutsverhältnisses und der Schafabgabe in natura als Gegenleistung nicht beweisen, alle Gemeinden und ein Teil der Grundherren gegen dasselbe sind, die faktischen Zustände den Bestand und Ausübung von Servituten nicht zulässig machen, so muß jeder Grund wegfallen, um ein Servitutsverhältnis und die Provisorialentscheidung, so wie die Eintreibung der Schafabgabe als Gegenleistung aufrecht zu erhalten; am billigsten und gerechtesten und auch für die Interessen der Gemeinden und Grundherren vorteilbringend (wäre), wenn einmal über die eigentlichen Eigentumsrechte endgiltig entschieden, und dieser provisorische, für beide Teile unerquickliche und den öffentlichen Interessen unentsprechende provisorische Zustand gänzlich aufgehoben werde.

Die Gemeinden müssen erklären, dass sie sich mit keinem und selbst nicht mit einem unentgeltlichen Servitutsverhältnisse zufriedenstellen können, und nur dann vollkommen beruhigt werden, wenn ihnen das Eigentum der in ihrem Besitze befindlichen,

ihre Dotation bildenden Waldabschnitte und Hutweidestrecken zugesprochen wird.

Wären bei den früheren Erhebungen die strittigen Objekte nur etwas genauer bezeichnet, würde es niemandem eingefallen haben, an das Bestehen eines Servitutsverhältnisses im Russisch-Kimpolunger Okoll zu denken, viel weniger dasselbe anzuerkennen.

Denn, wie ich schon oben auseinanderzusetzen die Ehre hatte, wohnt jeder Gebirgsbewohner mitten im Walde und besitzt die zu seiner Rustikalwirtschaft gehörigen, seine Dotation bildenden im Erbschaftswege eingeantworteten, von ihm umzäumten, eingefriedeten und abgemarkten, ein ungetrenntes Komplex mit seiner Wirtschaft bildenden Waldabschnitte und Hutweidenparzellen. Diese reichen hin zur Deckung des Holzbedarfes und zur Weide. Wird jedoch nicht vergessen, daß der Russisch-Kimpolunger Okoll aus durchgehends steilem und unzugänglichem Karpatengebirge besteht, so muss zugegeben werden, daß es ihm gänzlich unmöglich ist, den kargen Holzbedarf aus dem meilenweit von seinem Besitze unzugänglichen herrschaftlichen Waldungen zu beziehen, zumal da im Gebirg kein Zugvieh besteht.

Dasselbe Bewandtnis ist auch mit der Weide in den herrschaftlichen Waldungen.

Es bleibt somit unbestritten, daß falls auch den Untertanen das unentgeltliche Holzungs- und Weiderecht in den herrschaftlichen Waldungen zustehen würde, dieselben diese Rechte auszuüben niemals imstande gewesen wären.

Wofür sollten sie nun die Schafabgabe als Gegenleistung entrichten?

Der Grundherr Romaszkan, welcher viele Jahre seinen Anteil veräussern wollte, und nur einen leichtgläubigen Käufer aufzusuchen trachtete, hatte den grössten Teil der ihm gehörigen Waldungen gänzlich abgeholzt und den Juden verkauft, so zwar dass gegenwärtig dort, wo noch vor nicht vielen Jahren uralte Bäume sich befanden, nur ein grosses Steingerölle zu sehen ist. Ebenso hat auch der grösste Teil der übri-

gen Grundherren ihre Waldungen an die Juden verkauft. und gänzlich desoliert. da daselbst niemals das Waldpatent eingeführt wurde; gegenwärtig sind geschlossene Waldungen kaum zu sehen. weshalb die herrschaftlichen Waldungen auch niemals hinreichen werden, damit die Untertanen daselbst die ihnen im Provisorium zugestandenen Rechte vollständig ausüben könnten.

Ich habe daher hinlänglich nachgewiesen, dass im Russisch-Kimpolunger Okoll kein Servitutsverhältnis bestanden hat, nicht minder. dass die, im Besitze einzelner Untertanen vorfindigen Waldabschnitte und Hutweideparzellen ihre eigentümliche Dotation gebildet und daher nach den Grundentlastungsvorschriften deren vollständiges Eigentum geworden sind. endlich, dass die Schatund Brindzaabgabe eine reine untertänige Inventarialgiebigkeit gewesen und mit der Aufhebung des Untertansverbandes aufgehoben wurden, und beharre demnach bei dem ad §. 1. gestellten Schlussbegehren dem ganzen Inhalte nach und finde nur noch zu bemerken. dass die Untertanen seit jeher im Besitze und Benützung der zu ihrer Dotation gehörigen Waldabschnitte und Hutweidenparzellen sich befinden. in diesem Besitze und Benützung auch von den k. k. Gerichten geschützt wurden, und daher zur Angabe keiner sonstigen Beweise verpflichtet werden können. Sollten jedoch wider alles Vermuten. die Grundherren den von mir bewiesenen Tatsachen widersprechen und zur Widerlegung derselben irgend welche Beweise vorbringen, so behalte ich mir vor, hierüber einen Gegenbeweis geltend zu machen.

Nach Vorlesung.

Schlussfrage.

§. 7. Hat die Gemeindevertretung noch etwas vorzubringen?

Ad §. 7. Meine eigenhändig unterschriebenen Aussagen bestätige ich ohne Zusatz und Aenderung mit der Bitte mir zu gestatten, in einigen Tagen bei der löblichen k. k. Lokal-Kommission zu erscheinen

und die, in der Zwischenzeit von den Parteien einzusammelnden, ihr Eigentum nachzuweisenden Urkunden und andere Behelfe vorlegen zu können.

J. Fedkowicz m. p.

Somit geschlossen und gefertigt:

Klusig m. p. *Krzenek* m. p.

Fortgesetzt am 10 und 11-ten Juni 1864.

Es erscheint der autorisierte Gemeindevertreter Herr Josef Horodynski Ritter v. Fedkowicz und mit demselben ist die weitere Erhebung, wie folgt, fortgesetzt worden.

§. 8.

Sie haben ad §. 7. sich erbötig gemacht die, das Eigentum der im Einzelbesitze der Rustikalisten befindlichen Waldabschnitte und Hutweidenstrecken, erweisenden Urkunden der Kommision vorzulegen. Da zur Einsammlung dieser Urkunden Ihnen eine hinlängliche Zeit gegönt wurde, so werden Sie hiermit zur Vorlage derselben aufgefordert?

Ad §. 8. Es ist mir nicht gelungen alle, die in den Händen der Rustikalisten befindlichen, das Eigentum der in ihrem Besitze vorhandenen Waldabschnitte und Hutweidenstrecken erweisenden Urkunden einzusammeln, indem die meisten von ihnen vorbrachten, dass sie die bezüglichen Urkunden durch die frühere Gemeindevertretung bei der Provisorialerhebung dem Kommissär Stroner übergeben haben und sohin zur Wiedervorlage derselben sich nicht herbeilassen wollen und werden, da solche wahrscheinlich bei der Provisorialerhebung erliegen müssen. Ich habe nur 19 Stück Urkunden teils in vidimierter und teils in einfacher Abschrift gesammelt, welche ich in ⁄. der löblichen Kommission vorlege.

§. 9.

Die Gemeindevertretung hat a §. 8. vorgebracht, dass alle das Eigentum der im Einzenlbesitze vorhandenen Rustikalwaldabschnitte und Hutweidenstrecken erweisenden Urkunden bei der Provisorial-Erhebung dem Erhebungs-Kommissär übergeben wurden. Es liegt

jedoch vor, dass der Provisorial-Erhebung nur sechs Stück Urkunden beigeschlossen sind, und ad §. 20. der letzten Erhebung ist die Kommissionsanmerkung zu lesen, wornach der Kommission eine grosse Anzahl Papiere von den Gemeindebevollmächtigten vorgelegt wurden, welche von der Provisorial-Erhebungs-Kommission eingesehen worden sind. Diese Urkunden sollen nach Angabe des Provisorialerhebungs-Kommissärs ausschliesslich Kaufverträge sein, und den Kauf und den Verkauf untertäniger Grundstücke zum Gegenstande haben, und auf denselben war die Bestätigung der jeweiligen Grundherren ersichtlich.

Keine dieser Urkunden soll sich jedoch auf das untertänige Holzungs- und Weiderecht beziehen. Da aus der Provisorial-Erhebung nicht zu ersehen ist, was mit diesen Urkunden geschehen ist, muss angenommen werden, dass der Provisorial-Erhebungskommissär diese Urkunden den Parteien zurückgestellt haben muss.

Was hat die Gemeindevertretung darauf zu erwidern?

Ad §. 9. Durch die Kommissionsanmerkung, dass bei der Provisorialerhebung, dem Erhebungs-Kommissär eine grosse Anzahl von Urkunden von der Gemeindevertretung übergeben wurde, — ist meine ad §. 8. gemachte Erklärung, dass alle, das Eigentum der im Besitze einzelner Rustikalisten vorhandenen Waldabschnitte und Hutweidestrecken erweisenden Urkunden, dem Provisorialerhebungs-Kommissär Stroner eingehändigt worden sind, erwiesen. *J. Fedkowicz.* mp.

Was mit diesen Urkunden geschehen ist, kann ich nicht angeben, und es ist mir auch unbegreiflich, aus welchem Grunde dieselben der Provisorialerhebung nicht angeschlossen sind, und keiner Beachtung für wert befunden wurden. Sicher ist es jedoch, dass diese Urkunden von dem Provisorial-Erhebungs-Kommissär den Parteien nicht rückgestellt wurden.

Die bezüglichen Urkunden sollen nach Angaben der Rustikalisten teils Kaufverträge und teils Schenkungen gewesen sein. Dieselben waren von den jeweiligen Grundherren bestätigt. Mit diesen Urkunden haben die betreffenden Grundherren den Rustikalisten, die ge-

genwärtig im Besitze der letzteren vorhandenen Gründe mit Einschluss der Waldabschnitte und Hutweidestrekken eigentümlich verkauft, weshalb durch dieselben nachgewiesen werden kann, dass die gegenwärtig im Besitze der Rustikalisten vorfindlichen Grundkomplexe mit Einschluss der Waldabschnitte deren erkauftes Eigentum sei.

Dass diese Urkunden nach Angaben des Provisorial - Erhebungs - Kommissärs von dem untertänigen Holzungs- und Weiderechte keine Erwähnung enthielten, dürfte seine Richtigkeit haben. Es ist jedoch kein Wunder; wenn der Rustikalist von seinem Grundherrn einen Grundkomplex eigentümlich erkauft hat, so wird offenbar der bezügliche Vertrag das erkaufte Eigentum zum Gegenstande haben, und keineswegs von untertänigen Holzungs- und Weiderechten sprechen.

Ich habe schon beim früheren Protokolle gehörig nachgewiesen, dass die einzelnen Rustikalisten auf den, in ihrem Besitze befindlichen Flächen holzen und weiden, woraus sich ergibt, dass diejenigen Untertanen, welche mittelst Kaufverträgen von den Grundherren irgend welchen Grundkomplex erworben haben, auf diesen verkauften Flächen geholzt und geweidet haben, weshalb die, der Provisorialerhebungs - Kommission übergebenen Urkunden von einem Holzungs- und Weiderechte keine Erwähnung enthalten konnten.

§. 10.

Die Gemeindevertretung hat mehrfach nachzuweisen getrachtet, dass die Schaf- und die Brindzaabgabe untertänige Inventarialgiebigkeiten gewesen und mit der Aufhebung des Untertansverbandes aufgehoben worden sind. Es hatten zwar die Gutsbesitzer Georg R. v. Dzurdzowan und Leon v. Flondor die Schaf- und Käseabgabe als untertänige Giebigkeiten zur Entschädigung angemeldet allein diese beiden Giebigkeiten wurden bei der Entschädigung nicht veranschlagt und laut der Protokolle vom 2. August 1857, 4. August

1857, 14. Jänner 1858, 11. und 12. Jänner 1858 (Beilage 12, 15, 16, 17 und 18) die Ausübung der Weide- und Holzrechte, so wie der Bezug von Käs- und Schafabgaben ein privatrechtliches Pachtverhältnis anerkannt, womit beide Seiten und insbesondere die Vetrauungsmänner der einzelnen Gemeinden sich einverstanden erklärten. — Auf Grundlage dieser Protokolle werden diese beiden Giebigkeiten von der Grundentlastungsverhandlung gänzlich ausgeschlossen. — Die berufenen Protokolle sind mit der früheren Angabe der Gemeindevertretung im Widerspruche. Auf welche Art wird die Gemeindevertretung diesen Widerspruch lösen?

Ad §. 10. Ich habe bereits bei der früheren Einvernahme hinlänglich erwiesen, dass die Schaf- und die Brindzaabgabe untertänige Inventarialschuldigkeiten gewesen und mit der Aufhebung des Untertansverbandes aufgehoben wurden. Der mir vorgehaltene Umstand, dass die Gutsbesitzer Georg R. v. Dzurdzowan und Leon v. Flondor die Schaf- und Brindzaabgabe als untertänige Giebigkeiten zur Entschädigung angemeldet haben, kann nur höchstens die von mir erwiesene Tatsache, dass die Schaf- und Käsabgabe untertänige Inventarial-Schuldigkeiten waren, bekräftigen. Es gehört nicht zu mir zu untersuchen, aus welchem Grund diese beiden Abgaben von der Grundentlastungsverhandlung ausgeschlossen worden sind, was jedoch nach meinem Dafürhalten nicht hätte geschehen sollen. Ich sehe nur für meine Pflicht an, dass in den bezüglichen Protokollen Enthaltene zu entkräftigen und bitte diesfalls um Einsichtnahme der Protokolle.

Nach der Einsichtnahme der im §. 10. berufenen Protokolle.

Die eingesehenen Protokolle der k. k. Grundentlastungskommission vom 2. August 1857, 4. August 1857, 11. 12. und 14 Jänner 1858 erweisen, dass die Grundentlastungsverhandlung die Entschädigung der untertänigen Giebigkeiten auf Grundlage des im Jahre 1845 geschlossenen schrittlichen Vergleiches und angeblichen, unbekannt in welcher Zeit eingegangenen mündlichen Übereinkommens durchgeführt hat. Ich habe

aber oben bewiesen, dass weder der Vergleich vom Jahre 1815 noch die sonst berufenen mündlichen Übereinkommen als Grundlage zur Beurteilung der gegenseitigen Rechtsansprüche und somit auch nicht als Grundlage zur Durchführung der Grundentlastungsverhandlung angesehen werden konnten. Diese Protokolle können auch gegenwärtig auf die Eigentumsansprüche der Rustikalisten keinen Einfluss üben, denn die darin enthaltenen Angaben sind nicht von der Vertretung der Gemeinden und deren einzelnen Gemeindeglieder berufenen Organen abgegeben und sind mit einander im Widerspruche. Die auf diesen Protokollen gefertigten Untertanen sind mit Leib und Seele den Grundherren ergebene Idividuen, und wurden als Automaten zur Durchführung der von den Grundherren ersonennen Projekte benützt. Jeder von ihnen wird heute einen körperlichen Eid leisten, dass ihm der Inhalt seiner Aussagen entweder gar nicht bekannt sei, oder dass er nur jenes ausgesagt habe, was zur Wahrung der Eigentumsansprüche nötig war. Da auf den eingesehen Protokollen keine Namensfertigung der Untertanen ersichtlich ist, und dabei auch keine Zeugenfertigung vorkommt, so muss ich auch die Echtheit der Unterfertigungen der Untertanen in Zweifel ziehen.

Im Protokolle vom 2/8 1857 heisst es ad 5., dass ausser diesen Leistungen noch andere Giebigkeiten und Abgaben an Schafen und Käse für das Weiderecht bestanden, welches jedoch den Gemeinden mit dem Aufhören der Frohne eingestellt wurde, und weshalb die Gemeinden schon viele Klagen, jedoch erfolglos eingereicht haben. Dieser Wortlaut des Protokolles kann nun höchstens das beweisen, dass die Schaf- und Käseabgabe untertänige Giebigkeiten waren. Dasselbe muss auch bezüglich des Protokolls vom 4/8 1857 gelten.

In dem berufenen Protokolle heisst es auch, dass der Grundbesitz weit grösser war, als solcher im Jahre 1836 gewesen ist und dies aus der Ursache, weil einige Untertanen ihre Wirtschaften durch Erweiterung aus den benachbarten herrschaftlichen Weiden vergrös-

sert, andere dagegen, insbesondere diejenigen, welche verheiratet und auf geteilten Parzellen Häuser gebaut haben, von der Herrschaft aus Dominikalgründen dotiert wurden. Dieser Umstand muss notwendigerweise beweisen, dass alle bis zum Jahre 1848 im Besitze der einzelnen Untertanen vorfindigen Gründe, mit Einschluss der Waldabschnitte und Hutweidestrecken, zu ihrer untertänigen Dotation gehörten und durch die Grundentlastungsvorschriften deren vollständiges Eigentum geworden sind.

Mir ist wahrlich unbegreiflich, wie die Grundentlastungskommission die Ausübung der Weide- und Holzungsrechte und den Bezug der Schaf und Käsabgabe als ein Pachtgeschäft ansehen und erklären konnte. Die Protokolle vom 11. 12. und 14. Jänner 1853 enthalten lediglich kommissionelle Anmerkungen und keine eigentümliche Einvernahme und können noch viel weniger, als jene vom 2. und 4. August 1857 beweisen, dass der Bezug von Schaf- und Käsabgabe und die Benützung der Weide- und Holzungsflächen sich auf ein Pachtverhältnis stützt.

Es kann somit nicht erwiesen sein, dass die Gemeinden sich mit dem von der Grundentlastungskommission anerkannten Pachtverhältnisse zufrieden gestellt oder einverstanden erklärten, zumal da die bei der Kommission anwesenden Untertanen ausdrücklich aussagten, dass sie diesfalls Klage führen und auch seit jener bis zur gegenwärtigen Zeit diesfalls unaufhörlich Klage führen.

Durch diese Protokolle können daher meine früheren Angaben nicht im Mindesten entkräftet werden, weshalb ich bei denselben dem ganzen Inhalte nach beharren muss und nur die Bemerkung beifüge, dass, da die Holzungs- und Weiderechte nach den früheren Erhebungen unentgeltlich waren, die Untertanen nicht erklären konnten, dass sie für deren Ausführung die Schaf- und Käsabgabe entrichtet haben.

J. Fedkowicz mp.

Somit unterbrochen und gefertigt. — *Klusig* mp. *Wenzel Krzenek* mp.

Fortsetzung am 13. 14. und 15. Juni 1864. Mit dem erschienenen Gemeindenvertreter Herrn Josef Hordynski R. v Fedkowicz ist die begonnene Erhebung vervollständigt worden.

§. 11.

Die Gemeindenvertretung leugnet den Bestand eines Servitutsverhältnisses und spricht lediglich das vollständige Eigentum aller, im Besitze der Rustikalisten im Jahre 1848 vorfindigen Gründe mit Einschluss der Waldabschnitte und Hutweidenparzellen an. Mit Rücksicht auf das kaiserliche Patent vom 23/10 1853. §. 1. Ziff. 3 und §. 14. sind alle bis zur Aufhebung des Untertansverbandes im bleibenden Besitze und Genusse der Untertanen befindlichen Gründe deren vollständiges Eigentum geworden.

Da das berufene kaiserliche Patent auch im Russisch-Kimpolunger Okoll durchgeführt wurde. so mussten die einzelnen Rustikalisten schon im Grunde dieser Vorschrift vollständige Eigentümer aller bis zum Jahre 1848 in ihrem bleibenden Besitze und Genusse vorhandenen Grundkomplexe geworden sein.

Es hat sonach den Anschein, dass entweder das Begehren der Gemeindevertretung irrtümlich oder das strittige Objekt unrichtig angegeben worden sei.

Was hat die Gemeindenvertretung darauf zu erwidern ?.

Ad §. 11. Ich habe bereits gesagt. dass die Ansprüche der Gemeinden und eigentlich der einzelnen Rustikalisten auf den Boden der Gesetzlichkeit, Billigkeit und Gerechtigkeit sich fussen, und deshalb auch nun das bescheidene Begehren gestellt. damit alle bis zur Aufhebung des Untertansverbandes im Besitze der Untertanen befindlichen Grundkomplexe. als deren vollständiges Eigentum erklärt und anerkannt werden. bei welchem Schlussbegehren dem ganzen Inhalte nach auch gegenwärtig verbleibe.

Das mir vorgehaltene kaiserliche Patent vom 23 10 1853 gewährt uns rücksichtlich des Schlussbe-

gehrens ein Recht, welches, obgleich so vielfache Beschwerden diesfalls überreicht wurden, im Russisch-Kimpolunger Okoll keineswegs dem ganzen Inhalte nach durchgeführt wurde

Die Grundherren behaupten fortwährend, dass durch die Grundentlastungsvorschriften nur die untertänigen Giebigkeiten entschädigt wurden. und dass diese Vorschriften keine Bestimmung enthalten, welche das vollständige Eigentum der, bis zum Jahre 1848 im Besitze der Rustikalisten befindlichen Grundkomplexe den letzteren zuzusprechen imstande wäre. Da somit die Grundherren in den Grundentlastungsverhandlungen nur ihre eigenen Vorteile vor Augen hatten, und nur die Erzielung eines entsprechenden Entschädigungskapitals bezweckten, so ist es offenbar, dass dabei die Interessen der Rustikalisten in den Hintergrund treten mussten, und auch in der Tat getreten sind.

Es wurden somit von den Grundherren bei den diesfälligen Verhandlungen nur jene Momente zur Sprache gebracht, welche nur den herschaftlichen Interessen förderlich waren, hingegen auf das Wohl und Wehe der Untertanen gar nicht regardiert Die Folge dieser einseitigen Anschauung und Durchführung des kaiserlichen Patentes vom 23/10 1853 musste daher nur für die Grundherren wucherische Zinsen abwerfen.

Welche Flächen jedoch bei den diesfälligen Kommisionsverhandlungen entlastet und vollständiges Eigentum der Rustikalisten geworden sind, ist mir nicht bekannt muss jedoch dabei die Versicherung aussprechen, dass, obgleich die Grundherren bedeutende Entschädigungssummen bekommen haben, sie sich dennoch als Eigentümer aller Grundstücke im Russisch-Kimpolunger Okoll ansehen. Als Beispiel sei gesagt, dass Herr Michael R. v. Romaszkan nach Einstreichung der Grundentlastungsobligationen im Jahre 1860 oder 1861 dem Herrn Baron von Gudenus eine weit grössere Bodenfläche verkauft habe, als dessen Anteil an Dominikal- und Rustikalarea ausgemacht hat. Deshalb musste Michael R. v. Romaszkan und die übrigen Gutsbesitzer, welche den ersteren als einen Abgott verehrten, und

dessen Willen und Plänen sich gefügt haben, nicht alle Grundkomplexe, welche bis zur Aufhebung des Untertansverhältnisses im bleibenden Besitze und Genusse der Untertanen sich befanden, in die diesfälligen Operate als untertänige Dotation eingetragen haben, und die Folge war die, dass nicht die vollständige Bauer-Dotation, sondern nur ein unbedeutender Teil derselben entlastet wurde.

Wäre nun dazumal die ganze untertänige Grunddotation nach dem kaiserlichen Patente vom 23.10.1853 entlastet und alle untertänigen Giebigkeiten mit Einschluss der Schaf-und Käsabgabe aufgehoben worden, so hätten alle Untertanen sich hiemit vollkommen zufrieden gestellt, und es wäre nie ein Murren oder Klage von ihnen gehört worden. Damals, wo Michael R. v. Romaszkan auf einen leichtgläubigen Käufer handelte, war der Plan der Gutsbesitzer vollkommen erreicht, sie erhielten die Entschädigung und der Bauer wurde wieder in die willkürlichen Ketten der Gutsherren bezüglich der Weide und Holzung, welche erstere dessen Existenz bildete, geschmiedet.

Diese Schilderung wird, glaube ich, genug beweisen, ob die Untertanen Ursache zur Klageführung hatten und wer den jämmerlichen Zustand der Untertänigen hervorgerufen hat.

Ich habe bereits erwähnt, dass die Gutsbesitzer freimächtig mehrmals eingestanden haben, dass alle bis zum Jahre 1820 und auch später bis zum Jahre 1848 im Besitze der einzelnen Untertanen vorhandenen Grundstücke, Eigentum der Untertanen sei, und sie Herrschaft nur das Eigentum von jenen Waldungen sich vorbehält, welche noch nie im Besitze der Untertanen gewesen sind. Ungeachet dieser Erklärungen und der mehrfachen Geständnisse, dass die Untertanen aus den herrschaftlichen Waldungen ihre ursprünglichen Dotationen bedeutend erweitert haben, wurde eine viel kleinere Bodenfläche entlastet, als solche schon im Jahre 1820 bei der Katastralvermessung als Rustikal- ausgewiesen wurde, wenngleich die entlastete Fläche mit Rücksicht auf die Geständnisse und Erklärungen der

Gutsbesitzer eine viel grössere sein musste, als die auf den Namen der Untertanen bei der Vermessung vom Jahre 1820 einkatastriert gewesen ist.

Ich beharre demnach bei dem gestellten Schlussbegehren und stelle die Bitte, womit die löbliche Kommission die entlastete Fläche mit jenen im Jahre 1820 auf den Namen der Rustikalisten eingetragenen vergleichen und sich von der Wahrheit meiner Angabe überzeugen möge, sowie womit die Wohltaten des kaiserlichen Patentes vom 23/10 1853 auch den armen Gebirgsbewohnern des russisch-Kimpolunger Okolles zu Teil werden.

§. 12.

Wenn auch den von der Gemeindenvertretung gestellten Begehren willfahrt und alle bis zum Jahre 1848 im Besitze der einzelnen Rustikalisten vorfindigen Grundkomplexe als deren vollständiges Eigentum anerkannt würden, wozu freilich gegenwärtig keine Hoffnung gemacht werden kann und darf, so würde dadurch keineswegs diese langjährige Streitangelegenheit gänzlich beigelegt werden können und hiedurch nur neuen Streitigkeiten Tür und Tor offen gelassen wäre, da es schwer sein wird, die bis zur Aufhebung des Untertansverbandes im Besitze der einzelnen Rustikalisten vorhandenen Flächen, von dem herrschaftlichen Eigentume gehörig zu sondern und zu trennen.

Die Gemeindevertretung hat daher anzugeben, auf welche Art und Weise die bis zum Jahre 1848 im Besitze und Genusse der einzelnen Rustikalisten vorfindigen Flächen eruiert, von dem herrschaftlichen Eigentume gehörig gesondert und getrennt und den etwa hiedurch zu entstehenden Streitigkeiten begegnet werden könne.

ad §. 12. Es ist eine historische Tatsache, dass die Grundherren im Russisch Kimpolunger Okoll keine eigene Wirtschaft im eigentlichen Sinne des Wortes geführt haben, und sich auch nie auf den Wirtschaftsbetrieb verlegt haben.

Ihr Gesamteinkommen beschränkte sich ausser dem Propinations- und Mühlgefälle, lediglich auf die Grundzinse und sonstige Giebigkeiten, welche die Untertanen entrichten mussten.

Um nun dieses Einkommen, welches nach dem Fürst Dukaischen Chrysow höchst unbedeutend war, zu erhöhen, andererseits aber sich gegen die etwaigen Prägravations-Beschwerden zu schützen, haben die Grundherren die ursprüngliche Giebigkeit bis auf das Höchste gesteigert, dagegen aber den Untertanen die behebigste Erweiterung ihrer Dotationsgründe durch willkürliche Annexirungen von herrschaftlichen Waldungen gestattet.

Auf diese Art mussten die Dotationsgründe der Rustikalisten weit grössere Flächen umfassen, als dies im flachen Lande der Fall war. Der Grundherr hatte gegen diese Erweiterung der Dotationsgründe gar keine Einwendungen erhoben, weil die von der Untertanen entrichteten Grundzinse und andere Giebigkeiten bis auf das Höchste erhöht und ihm ein weit grösseres Einkommen hiemit zugesichert wurde, als es im flachen Lande der Fall ist.

Dieser Zustand dauerte bis zur Aufhebung des Untertansverbandes, wo der Grundherr im Grunde der bezüglichen Vorschriften auf alle feudalen Abgaben verzichten musste. Herrschaften, welche im Jahre 1847 über 2000 Gulden Einkommen abwarfen, waren durch die Aufhebung des Untertansverbandes dieses Einkommens verlustig geworden, und lediglich auf ihre Schlösser und die in ihrem ausschliesslichen Besitze befindlichen Grundstücke beschränkt. Die Herrschaftsbesitzer in Tirol, Steiermark und insbesondere im Erzgebirge — werden die Wahrheit meiner Angaben bestätigen. Die Grundbesitzer des Russisch-Kimpolunger Okolls werden am besten anzugeben im Stande sein, was sie im Jahre 1848 von den Bodenflächen des Okolls im ausschliesslichen Besitze gehabt und was teils durch ursprüngliche Dotation, neue Bestiftungen, Befestigung und Erweiterung der Dotationsgründe im ausschliesslichen Besitze der Rustikalisten gewesen ist.

Als Massstab hiezu kann keineswegs die Katastralvermessung vom Jahre 1820, oder jene vom Jahre 1854, genommen werden. Die erstere nicht, weil seit dem Jahre 1820 bis 1848 die Grunddotationen des Jahres 1820 bedeutend erweitert wurden, die letztere gegenwärtig auch nicht, weil die individuelle Reklamation noch nicht gänzlich durchgeführt worden ist. Falls jedoch die individuelle Reklamation gerecht durchgeführt worden wäre, so könnte auf Grundlage der Durchführung der Vermessung vom Jahre 1854 der Rustikalbesitz von den herrschaftlichen Eigentume gehörig getrennt werden.

Sollten die Grundherren ihren ausschliesslichen Besitzstand im Jahre 1848 gerecht und billig nicht fixieren können, oder wollen, und dieser Besitzstand nach durchgeführter individueller Reklamation gehörig nicht gesondert werden können, so werden die einzelnen Rustikalisten ihren ausschliesslichen Besitzstand vom Jahre 1848 hinlänglich erweisen u. zw.:

a) durch Verlassenschaftsabhandlungsakten, wo in den bezüglichen Inventaren der Rustikalgrundbesitz dem Flächeninhalte nach, angegeben erscheint, b) durch Bestiftungsurkunden, Kaufverträge und Schenkungen, welche die einzelnen Untertanen mit ihren Grundherren geschlossen haben, c) durch Zeugen sowohl aus den einzelnen Gemeinden, als auch herrschaftliche Diener und Propinationspächter, d) durch Gedenkmänner, wie den gewesenen Oberschützerkommandanten und gegenwärtigen herrschaftlichen Förster, Paul Jalynski, und den gewesenen Oberschützerkommandanten und gegenwärtigen k. k. Steuereinnehmer Karl Zawadynski, welche beide bei 30 Jahre in Putilla ansässig sind, den Putiller Erzpriester Johann Hanicki, den Dichtenetzer Pfarrer Georg Kantemir, endlich den herrschaftlichen Propinationspächter Mendel Sekler und Chaim Schärf.

Ich habe aus der Ursache zur Erweisung des Rustikalbesitzes im Jahre 1848 herrschaftliche Diener und Propinationspächter zu Zeugen beigezogen, um nochmals zu beweisen, dass die Ansprüche der Gemeinden nur gerecht, billig und gesetzlich sein wollen.

als auch, damit die Grundherren nicht sagen können, dass Bauer für den Bauer auch ungerecht bezeugen wird, und damit einmal es umgekehrt gesagt werden könne, dass herrschaftliche Diener und Propinationspächter, auf deren wahrheitsgetreue Aussagen die Gemeinden sich berufen, für die Grundherren bezeugen sollen.

e) Durch Vormerkungen, Einfriedungen und Grenzzeichen, welche seit mehr als einem halben Jahrhunderte an den Rainen des untertänigen Besitztums errichtet sind und gegenwärtig auch bestehen. Mit Rücksicht auf diese Beweisarten wird es ein Leichtes sein, den Besitzstand der einzelnen Rustikalisten vom Jahre 1848 zu eruieren, und denselben von dem herrschaftlichen Eigentume zu sondern und auszuscheiden. Aus diesem Anlasse dürfte es kaum zu irgend welchen Streitigkeiten kommen, und wenigstens werden die einzelnen Rustikalisten hiezu nicht die geringste Veranlassung geben, weil ja jeder einzelne Rustikalist nichts anderes verlangt, als damit er als vollständiger Eigentümer des Rustikalbesitzes vom Jahre 1848 anerkannt werde. Wenn nun die Grundherren gerecht, billig und gesetzlich handeln wollen, und ihre diesfälligen Rechtsansprüche nicht zu einem übersinnlichen Kulminationspunkte steigern wollen, so würde durch Willfahrung des Begehrens der Gemeinden diese veraltete Streitangelegenheit gänzlich zum Abschlusse gebracht werden.

Sollten die Grundherren die Wahrheit meiner Angaben widerstreiten, und der gänzlichen Beilegung des Prozesses hinderlich sein, so behalte ich mir das Recht vor, wider die Grundherrn namens der Gemeinden die Rechtsansprüche wegen der Prägravationen bis zum Jahre 1848 übermässigen und ungebührlichen Zinseinhebung seit dem Jahre 1848—1861, endlich wegen der ungebührlich eingehobenen Schafabgabe seit dem Jahre 1861 — zur Geltung zu bringen.

Die löbliche Kommission wolle sich überzeugen, dass die Ansprüche der Gemeinden gesetzlich, billig und gerecht sind und dass die Rustikalisten keine Opfer scheuen, damit diese Streitangelegenheit gänzlich be-

endigt werde. Sollten die Grundherren dagegen sein, so wird die hohe Regierung wenigstens diesmals zur Überzeugung kommen, dass, wie immer, auch jetzt — die Grundherren einem gänzlichen Abschlusse des Prozesses hinderlich sind, und es mögen dieselben für alle entstehenden, üblen Folgen verantworten.

§. 13.

Die k. k. Behörden waren seit jeher bestrebt, die fragliche Streitangelegenheit durch ein gütliches Übereinkommen zu einem endgiltigen Abschlusse zu bringen. Die diesfälligen Bestrebungen und Versuche scheiterten teils an der Unbehilflichkeit der ehemaligen Untertanen und teils an der Uneinigkeit der Gutsbesitzer. Es mussten voluminäse Aktenstücke niedergeschrieben und Entscheidungen erlassen werden, womit jedoch keineswegs die Streitsache gänzlich geschlichtet worden wäre. Es wird auch gegenwärtig, wo die Erhebungsakten ungeheuere Dimensionen erreichen, den k. k. Regierungsbehörden beschwerlich sein alsogleich eine endgiltige Entscheidung zu fällen, zu deren Rechtskräftigkeit überdies eine geraume Zeit erforderlich ist

Mit Rücksicht auf die Billigkeit und den versöhnenden Geist der bezüglichen Vorschriften dürfte es im Interesse beider Streitteile liegen, damit diese veraltete Streitsache durch ein gutwilliges, billiges, gerechtes und gesetzliches Übereinkommen beigelegt wäre.

Die Gemeindevertretung wird daher aufgefordert, sich erklären zu wollen, ob dieselbe einem gütlichen Vergleichsabschlusse beizupflichten Willens sei und auf welche Art und unter welchen Bedingungen ein gütlicher Vergleich zustande gebracht werden könne?

ad §. 13. Die Schandbilder der Grausamkeiten, welche sich die mächtigen Grundherren gegen ihre unglücklichen Untertanen zu Schulden kommen liessen, stehen noch im vollsten Lichte und Gedächtnisse der letzteren, und die Ansprüche der Grundherren sind noch in den Zwang veralteter Formen so sehr gekettet, dass

es für mich unmöglich ist, zu denken, und viel weniger zu glauben, damit diese Streitangelegenheit durch ein beiderseitiges gütliches Übereinkommen beigelegt werden könne. Ich muss den guten Willen der Grundherren zu einem Vergleichsabschlusse bezweifeln. Denn, wenn die Grundherren mit dem gütlichen Vergleichsabschlusse Ernst gemeint hätten, so wäre solcher längst zustande gekommen, zumal da die Gemeinden demselben nicht abgeneigt waren.

Die Grundherren hatten jedoch auf das Wohl und Wehe der Untertanen gar nicht regardiert und gewöhnlich Verhältnisse unter allen möglichen Formen heraufbeschworen, welche ihrem Gelüste nach Einkommen am meisten günstig waren. — So z. B haben die Grundherren im Jahre 1861 ein, im Gebirg unbekanntes Servitutsverhältniss geschaffen, ohne Rücksicht, ob dasselbe gesetzlich sei oder nicht und nur zu dem Zwecke, um sich auf immer oder wenigstens auf viele Jahre ein bedeutendes Einkommen zu schaffen. Dieselben haben dabei sogar vergessen, dass die Schafabgabe durch den Willen Sr. k. k. apostolischen Majestät aufgehoben wurde und scheuten sich auch nicht, diese aufgehobene Abgabe mit Waffen in der Hand einzutreiben. Wer sollte gegenwärtig verantworten, wenn nicht die Grundherren, für die unglückseligen Folgen der Militärexekution bei der Schafeintreibung?

Ein bedeutender Teil der Exekutionspflichtigen haben sich mit Hab und Gut in die Waldungen und die benachbarte Provinz flüchten müssen, um den Exekutionsdrangsalen zu entgehen, die Exekutionsorgane hatten jedoch ohne Regarde auf die Vorschriften in Abwesenheit der Rustikalisten ihre abgesperrten Behausungen erbrochen, Borstenvieh geschlachtet und alle möglichen Eingriffe sich erlaubt, um nur dem Exekutionsdurste der Grundherren Genüge zu leisten.

Es möge dabei jeder rechtliche und gewissenhafte Staatsbürger beurteilen, ob auf diese Art die Untertanen zum Gehorsam gebracht und zu einem freundschaftlichen Verhältnisse gegenüber dem Grundherren. Die Grundherren glauben noch immer, in feu-

dalen Zeiten zu leben, um die geplagten Gebirgsbewohner als willenlose und verkäufliche Seelen zu behandeln — Dank sei es jedoch unserer weisen und gerechten Gesetzgebung. welche diese verkäuflichen Seelen in freie und selbstständige Staatsbürger und Grundbesitzer umgewandelt hat.

Durch diese Gesetzgebung ist die Allgewaltigkeit und Willkürlichkeit der Grundherren gebrochen. — Ich muss jedoch mit Bedauern bemerken, dass diese Gesetzgebung auf die armen Gebirgsbewohner noch nie zur Anwendung gekommen ist. Die Gemeinden wollen jedoch freiwillig diese Erlebnisse vergessen, wenn nur die Grundherren einmal dazu bewogen werden könnten, damit sie den Rustikalisten hilfreiche Hand zu einem gütlichen Vergleichabschlusse bieten. Die Gemeinden sind mit Leib und Seele für eine gänzliche Beilegung des Prozesses eingenommen und werden auch einem gütlichen Vergleiche nicht abgeneigt sein, falls dieselbe unter den gerechten, billigen und gesetzlichen Bedingungen zu Stande gebracht werden könnte.

Als Vergleich können die Gemeinden nur ihr Schlussbegehren vorschlagen, nämlich: damit jeder Rustikalist als freier und vollständiger Eigentümer des Grundbesitzes vor dem Jahre 1848 anerkannt, und die Schat- sowie Käseabgabe gänzlich aufgehoben werde, wogegen dieselben auf jede Servituten und Schadloshaltung gutwillig verzichten wollen.

Falls die Grundherren zu dieser Vergleichsproposition sich herbeilassen wollen, so könnte der Vergleich anstandslos zustande gebracht werden. Jedoch behalten sich die Gemeinden das Recht vor, wider diejenigen Grundherren, welche vor oder nach dem Jahre 1848 den einzelnen Rustikalisten die Gründe eigenmächtig entzogen haben. und namentlich wider den Michael R. v. Romaszkan die Klagen wegen Rückstellung der entzogenen Gründe, falls deren Rückstellung durch die löbl. Kommission nicht angeordnet werden sollte, anzustrengen.

Schliesslich erklären die Gemeinden, dass sie, um einmal alle möglichen Streitigkeiten zwischen ihnen und

den Grundherren zu beseitigen und für ewige Zeiten Ruhe und Ordnung im Gebirge zu stiften, nicht abgeneigt wären, den nach Ausscheidung des Rustikalbesitzes verbleibenden Dominikalgrundbesitz samt allen Rechten gegen einen billigen und mässigen Preis von den Grundherren zu erkaufen.

§. 14. Ut §. 7.

ad §. 14 Gegenwärtig gar nichts. Behalte mir jedoch das Recht vor, nach der allfälligen Erstattung der Äusserung durch die Grundherren, die von denselben etwa geltend gemachten Einwendungen und Gegenbeweise zu entkräftigen und die zulässigen Gegenbeweise zur Geltung zu bringen, und bestätige meine eigenhändig niedergeschriebenen Aussagen ohne mindesten Zusatz und Änderung.

J. Fedkowicz mp.

Somit geschlossen u. gefertigt

Klusig mp.

Krzenek mp.

На сї зізнаня, зложені Федьковичем, відповіли повновласники дїдичів, а власне: Григорій Айвас і Юрій Джурджован тай окремий заступник Ґордіяна Ґуденуса — Ернст Ґуденус. З ними виступав, як правний їх дорадник, бувший мандатор Іґнац Ґушкевич. Отсї речники панських інтересів списали свої зізнаня в дуже довгім протоколї. Довгий він був, але баламутний. Баламутна в нїм оборона панських сумнївних прав і не поставлені ясно панські домаганя.

Зразу заявили панські заступники, що тільки землї, взяті колишними підданими під управу, стали ся їх власністю, натомість лїси і на лїсових ґрунтах заложені пасовиска лишили ся панською власністю. Наперті комісарем Клюсіґом признали далї, що рустикальною землею є всї посїлости, які були в руках селян д. 1. XI. 1786 р., отже й лїси і пасовиска. Колиж їм показано наглядну суперечність з урядовими датами,

поміром катастр. з р. 1820.), коли пригадав їм комісар, що саме по т. зв. нормі, се-б-то по 1786-ім році повстало найбільше селянських господарств і то за згодою дідичів, тоді панські речники признали за рустикальну посілість усе, що було в селянських руках 1820. р. (в часї катастрального поміру). Остаточно згодили ся признати селянам ті землї, які застав у них 1848-ий рік.

Що до претенсій, то зразу підчеркали своє право власности, а селянам признавали служебність. Далї вдоволили ся сподіваним викупом від них панщизняних данин, а то данех вівцями, бриндзею, новачизною, а навіть... роботизною.

Коли переслухане панських заступників було покінчене, комісія візвала Федьковича, щоб прочитав їх зізнаня тай відповів на них.

Як відповідь Федьковича читаємо в протоколах таке:

Fortsetzung am 28-ten August 1864.

Es erscheint der autorisierte Gemeindevertreter Herr Joseph Hordynski Ritter v. Fedkowicz und beantwortet die vorgehaltene Äusserung der Grundherrschaft wie folgt:

§. 75.

Da die Erstattung schriftlicher Äusserungen bei den Servitutsverhandlungen nicht gestattet ist, und die schriftliche Äusserung der Grundherrschaft von der löblichen k. k. Kommission nicht angenommen wurde, so kann dieselbe auch nichts beweisen, so ist jede Beantwortung derselben auch überflüssig, zumal als dieselbe ohnehin durch die, darin enthaltenen Widersprüche wenig Glaubwirdigkeit verdient.

Was hingegen die mir vorgehaltene protokollarische Äusserung der Grundherrschaft anbelangt, so wird dieselbe folgend beantwortet: In dieser Äusserung hat die Grundherrschaft die von der Gemeindevertrettung vorgebrachten Tatsachen nicht nur nicht widerlegt, sondern sogar dieselben ausdrücklich bestätiget.

Durch diese Bestätigung und sohin durch beiderseitiges Eingeständnis wird daher der Beweis hergestellt, dass:

a) es sich im Russisch Kimpolunger Okoll um keine unentgeltlichen oder entgeltlichen Servitutsrechte handelt,

b) dass zwischen der Grundherrschaft einerseits und den ehemaligen Untertanen andererseits ausser dem Untertansverhältnisse kein anderes, wie immer Namen habendes, privatrechtliches Verhältnis bestanden hat,

c) dass die Schaf-und Brindzaabgabe, so wie der Brindzazins kumulativ mit den übrigen untertänigen Giebigkeiten an die Herrschaft entrichtet und daher keine untertänige Inventarialschuldigkeiten gewesen und durch die Aufhebung des Untertansverbandes und die Grundentlastungspatente gänzlich aufgehoben und von den ehemaligen Untertanen unter keinem Vorwande eingehoben werden können,

d) dass alle seit jeher bis zur Aufhebung des Untertansverbandes d. i bis zum Jahre 1848. im Besitze und Genusse befindlichen Grundstücke, d. i. Felder, Äcker, Wiesen, Hutweiden und Waldstrecken im Grunde Grundentlastungspatente in das vollständige Eigentum der ehemaligen Untertanen übergangen worden sind,

e) dass im Russisch-Kimpolunger Okoll keine Gemeindehutweiden bestehen und gemeindeweise Einforstungen eingeführt und dass daher

f) jeder ehemalige Untertan auf seinen Dotationsgründen geholzt und geweidet hat, ferner,

g) dass es sich daselbst um die Ausmittlung und eigentlich um Ergänzung der untertänigen Dotationsgründe und endlich

h) wie es die Grundherrschaft vielmal vorgebracht hat, um nachträgliche Entschädigung der Schaf und Brindzaabgabe sowie des Brindzazinses handelt. Wenn somit erwiesen vorliegt, dass zwischen der Grundherrschaft und den ehemaligen Untertanen kein Servitutsverhältnis bestanden, so muss das Provisorial-Erkenntnis vom 20. Dezember 1861. Z. 873 aufgehoben und die Eintreibung der Schafabgabe als Gegenleistung

gänzlich unterbleiben; wenn weiters konstatiert erscheint, dass die Schaf- und Brindzaabgabe sowie der Brindzazins untertänige Giebigkeiten waren und durch die Aufhebung des Untertansverbandes und die Grundentlastungspatente aufgehoben wurde, und nebstbei zwischen der Grundherrschaft und den ehemaligen Untertanen auch kein Pachtverhältnis bestanden hat, so ist es sonnenklar, dass die Grundherrschaft nicht den mindesten Titel zur Einhebung der Schaf- und Brindzaabgabe sowie des Brindzazinses haben kann.

Es ist nicht Sache der Gemeindevertretung zu beurteilen, ob die Schaf- und Brindzaabgabe sowie der Brindzazins nachträglich entschädigt werden sollen, oder ob die Grundherrschaft das Recht auf die nachträgliche Entschädigung schon verwirkt hat oder nicht; es ist vielmehr Sache der Grundherrschaft ihr diesfälliges Recht zu verfechten und Pflicht der k. k. kompetenten Behörden auszusprechen, ob dieser Anspruch im Gesetze gegründet sei, oder nicht. Es erübriget somit nur die Frage bezüglich der Ergänzung der Rustikaldotation, Fixierung des diesfälligen Flächenmasses, und die Durchführung dieser Amtshandlung.

Dass nicht die, an sich unbedeutenden Äcker und Wiesen, sondern die Hutweiden und Waldstrecken die eigentliche Dotation der ehemaligen Untertanen in allen Gebirgsgegenden, wo keine Nahrungsgründe existieren und nur die Viehzucht die Existenz des Rustikalisten sichert, (bilden), dafür spricht die unfehlbare Geschichte, alle bisherigen Klagen und Erhebungen und das ausdrückliche Geständnis der Grundherrschaft.

Die Grundherrschaft hat im Zuge ihrer Äusserung das ausschliessliche Eigentum auf den ganzen Okoll erhoben, hierauf dasselbe auf die Fläche von 98 953 Joch, 390□ Klafter reduziert, anfänglich zugegeben, dass die Rustikaldotation, welche durch die Grundentlastungsvorschriften in das vollständige Eigentum der Rustikalisten übergangen ist, nur im Gesamtflächenmass von 12.609 Joch, 1100□ Klafter enthalte, und zuletzt dennoch eingestanden, dass die Rustikal-Dotation einen Gesamtflächenraum von 87.436 Joch 288□ Klafter

einnehmen, und ausdrücklich erklärt, dass sowohl die im Jahre 1820, auf den Namen einzelner Rustikalisten einkatastrierten, als auch die durch spätere Dotationserweiterung in den Besitz der Rustikalisten übergangenen Grundstücke deren Eigentum sind.

Diese Angaben enthalten offenbare Widersprüche und durch dieselbe kann dass wahre Flächenmass der Rustikaldotationen nicht sichergestellt werden.

J. Fedkowicz m. p.

Wegen Nachtzeit unterbrochen und gefertigt mit dem Bemerken, dass zur Fortsetzung der Verhandlung der Termin auf den folgenden Tag anberaumt, und hierzu die Gemeindevertretung vorschriftsmässig vorgeladen worden ist.

Klusig m. p.
Krzenek m. p.

Fortsetzung am 29. August 1864.

Es erscheint der Gemeindevertreter Herr Josef Hordynski Ritter von Fedkowicz und setzt die Beantwortung der gegnerischen Äusserung, wie folgt, fort.

ad §. 75.

Die Gemeindevertretung ist auch ausser Stande, das echte Flächenmass der Rustikal - Dotationen anzugeben, und es muss dasselbe erst durch örtliche Besichtigung und Ermessung durch Sachverständige ermittelt werden.

Die Gemeindevertretung ist auch ferne davon, behaupten zu wollen, dass der Russisch-Kimpolunger Okoll vor Jahrhunderten kein herrschaftliches Eigentum gewesen ist, und dieselbe hat bereits in ihrer Äusserung umständlich die Eigentumsveränderungen nachgewiesen und dabei dargetan, dass die Grundherrschaft gestützt auf die Verordnung vom 4-ten März 1813, welche nur für die Herrschaft Radautz erlassen wurde, und 16-ten Juli 1802, welche niemals wirksam war,

sich sehr viele Missbräuche und insbesondere Grundentziehungen zu Schulden kommen liessen.

Die von der Herrschaft zitierten Eigentumsbeweise, wie Chrisow des Fürsten Konstantin Duka, — die Landtafel und Steuerzahlung entfallen durch das Patent vom 7. September 1848. und die diesfälligen Grundentlastungsvorschriften von selbst weg. Es handelt sich nämlich nicht darum, wem die Waldungen und Hutweiden im Russisch-Kimpolunger Okoll ehemals gehörten, sondern nur darum, ob diese Waldungen und Hutweiden bis zur Aufhebung des Untertansverbandes im Besitze und Genusse der ehemaligen Untertanen befindlich waren. Da die Grundherrschaft die letztere Tatsache ausdrücklich eingestanden hat. so bedarf es hierüber keines weiteren Beweises, und es wird auch keinem Zweifel unterliegen können, dass diese Hutweiden und Waldstrecken im Grunde Grundentlastungsvorschriften in das vollständige Eigentum übergehen mussten, und auch wirklich übergangen sind.

Da die Grundherrschaft zu keinem Vergleich sich herbeilassen will, und nur die Erlassung einer Entscheidung verlangt, so kann offenbar von einem gütlichen Vergleiche keine Rede sein, wenngleich die Gemeinden für einen Vergleich, womit ihnen das Eigentum aller bis zur Aufhebung des Untertansverbandes in ihrem Besitze befindlichen Grundstücke garantiert und sie von jeder weiteren Naturalleistung an die Grundherrschaft befreit werden könnten, gänzlich eingenommen sind.

Die Gemeinden sind überdies seit unzähligen Jahren im Besitze der strittigen Objekte, und können daher weder im politischen noch im Zivilwege zur Räumung derselben verhalten werden und es müsste die Grundherrschaft höchstens wider die einzelnen Rustikalisten im Rechtswege auftreten. Da, wie schon oben erwähnt wurde, die Grundherrschaft die Äusserung der Gemeindevertretung dem ganzen Inhalte nach ausdrücklich bestätigt hat, so erübriget derselben nichts, als nur bei dieser Äusserung und insbesondere bei dem ad §. 1. gestellten Schlussbegehren zu beharren, und demnoch die Bitte zu stellen, womit:

1) Die Ausmittlung und die Vermessung des flächenmasses des strittigen Objektes und Ausfertigung der diesställigen Vermarkungsinstrumente durch die Löbliche k. k. Wiznitzer Lokalkommission vorgenommen werde.

2) Damit die auf den Rustikal-Dotationen vorfindigen Waldungen, welche die Grundherrschaft durch Verpachtungen an die Juden gänzlich und beständig devastiert, mit Bann belegt werden und endlich

3) Womit mit der Einhebung der Schatabgabe schon jetzt eingehalten werde. Nicht minder

4) dass, falls den Rustikalisten das vollständige Eigentum der bis zur Aufhebung des Untertansverbandes in ihrem Besitze befindlichen Hutweiden und Waldparzellen nicht zuerkannt werden sollte, ihnen das Recht vorbehalten bleibe, gegen die Grundherrschaft sowohl wegen einzelner Grundentziehungen, als auch wegen der seit dem Jahre 1848 ungebührlich eingehobenen Geldzinse und Schafabgabe im Rechtswege aufzutreten. Und schliesslich

5) die schon aus Rücksicht für die Langjährigkeit der Streitangelegenheit und der zu sehr herrschenden Aufregung im Okoll eine baldige Erledigung dieser Angelegenheit sehr angedeutet wäre.

J. Fedkowicz m. p.

Da durch das historische Darstellungs-Protokoll und die vorliegenden gegenseitigen Äusserungen, die aufhabende Erhebung erschöpfend aufgeklärt und vorschriftsmässig durchgeführt erscheint, so wurde die Verhandlung hiemit beendigt und das Protokoll geschlossen und gefertigt.

Klusig m. p.
Krzenek m. p.

Увага до I-го уступу IV-го розділу на 386 ст.

Для докладности треба сказати, що патент з 17. квітня 1848 про знесенє панщини, виданий для Галичини, розширено на Буковину патентом з 9. серпня 1848. Сила того патенту ділала взад, се-б-то вважало ся, що панщину знесено вже 1. липня 1848, а тим самим упали всї скарги, які ізза панщизняних повинностий внесли дїдичі проти своїх підданих після 1. липня. Скасованє панщини на Буковинї припізнив протест дїдичів. Індемнїзаційні комісії обчисляли панам відшкодованє від 1. липня. Пізнїйші патенти і розпорядки індемнїзаційні і сервітутові вважають Галичину і Буковину за одну ґрупу країв, а всї прочі краї, де знесено панщину законом з 7. вересня 1848, за другу ґрупу.

II.

Письма Федьковича до властий і сойму в справах сервітутового процесу довгопільського околу в рр. 1863—1867.

1.

Hochlöbliche k. k. Grundlasten - Ablösungs und Regulierungs - Landes - Kommissions - Präsidium !

Die Gemeinden Ploska, Sergie, Storonetz, Toraki, Kisselitze, Dichtenitz, Stebni, Dolhopole. Koniatyn und Marenicze haben mich einstimmig zu ihrem Vertreter bei der zu Wiżnitz befindlichen k. k. Servituten - Lokal-Kommission erwählt und von den übrigen Gemeinden bin ich ex offo zum Vertreter bestellt worden.

Die Pflicht, meine Machtgeber nach meinem besten Wissen und Gewissen zu vertreten, denselben das ihnen zustehende Recht zu verschaffen, und mich von jeder Verantwortung und Schadloshaltung sicherzustellen, legt mir die heilige Verbindlichkeit auf, mich mit allen, seit Okkupierung Bukowinas bis zur gegenwärtigen Zeit in dieser Angelegenheit aufgenommenen Protokollen und Entscheidungen betraut zu machen, weil ohne diese Information eine gewissenhafte und gerechte Vertretung gar nicht möglich ist.

Ich brauche daher zu diesem Zwecke Einsicht in alle bisherigen Akten zu nehmen und hievon Abschritten zu erheben. Diese Einsicht- und Abschriftnahme der Akten ist mir desto nötiger, als meine Machtgeber insgesamt erklärten und mir auch aus Erfahrung be-

kannt ist, dass im Russ. Kimpolunger Okoll kein Servitutenverhälnis bestanden hat, sondern es sich lediglich um Eigentumsansprüche auf die zur Dotation der Untertanen gehörigen Gründe und um Gundentziehungsangelegenheiten handelt.

Das Provisorium, welches im J. 1861 erlassen wurde, ist ungerecht, unbillig und für den Bauer drückend, uud obgleich dieselben dagegen rekurrierten, so ist ihrem Rekurse nur wegen der schlechten Vertretung und mangelhaften Darstellung des wahren Verhältnisses nicht entsprochen, und eine Kommission zur Ablösung oder Regulierung der Servituten beordert worden.

Gegen diese Beschickung der Kommission und Vornahme der Ablösung eines niemals bestandenen Servitutenverhältnissess muss ich namens sämtlicher Gemeinden protestieren und bis an die hohen Ministerien rekurrieren. Sollten die höheren und die höchsten Behörden dem gerechten und billigen Rekurse des armen, unterdrückten und bis an den Bettelstab gebrachten Landvolkes nicht entsprechen wollen, so werde ich nicht scheuen, diese Angelegenheit bis an die Stufen des Allerhöchsten Thrones flehentlich zur Kenntnis zu bringen, und Seine k. k. Apostolische Majestät um Schutz des armen Volkes zu bitten.

Bevor ich jedoch zu diesem Schritte gelange, will ich die Bitte an das Hohe Präsidium nicht unversucht lassen und Hochdasselbe bitten:

I. Um Sistierung der mit dem Provisorium den Bauern ungebührlich auferlegten Schafabgabe.

II. Um Gestattung der Einsicht und Erhebung der Abschriften von sämtlichen Protokollen und Entscheidungen, weil mich die Gemeinden drängen, nach Wien zu fahren, und in einer Audienz Seine k. k. Apostolische Majestät um allergnädigsten Schutz zu bitten.

III. Die in Wiżnitz befindliche k. k Lokal Kommission schleunigst zu beauftragen. damit dieselbe alle Eigentumsansprüche und sonstige zum Rechtsweg gehörigen Grundentziehungsangelegenheiten

der ehemaligen Untertanen erhebe und darüber entscheide.

Czernowitz am 13. Dezember 1863.

Fedkowicz.
Bevollmächtigter sämtl. Gemeinden des russisch. Kimpolunger Okolls.

2.

An Eine Löbliche k. k. Servituten-Ablösung- und Regulierungs-Lokal-Kommission in Wiżnitz.

Als sich der untertänigst Gefertigte dem Hohen Bukowiner k. k. Landespräsidium als Bevollmächtigter des Russ-Kimpolunger Okolls in der Servituten-Angelegenheit vorstellte, überreichte er gleichzeitig den Rekurs gegen das Provisorium und damit auch gegen die Schafabgabe.

Das hohe Präsidium geruhte diesen Rekurs mit dem Bedeuten entgegenzunehmen, dass Gefertigter den Bescheid ehestens erhalten werde.

Da dies jedoch bis nun zu nicht erfolgt ist, die Gemeinden somit nicht wissen, woran sie sind, um im schlimmsten Falle einen Rekurs bei den höchsten Behörden einzureichen und um Abhilfe zu bitten, so wendet sich der untertänigst Gefertigte noch an Eine löbliche Lokal-Kommission mit dem Ansuchen.

1. An das hohe hierländige Präsidium den Vortrag zu machen, nicht nur die Schatabgabe der Bauern, sondern gerechterweise auch die Steuerleistung der Grundherren bis zur endgiltigen Austragung der ganzen Angelegenheit — zu sistieren, und hievon die Gemeinden, und zwar zur Beruhigung der Gemüter, möglichst bald zu verständigen.
2. Dem untertänigst Gefertigten den Bescheid auch über die übrigen Punkte des eingangs zitierten Gesuches hochgeneigtest zu erteilen, damit er sein ferneres Verhalten und die nötigen Schritte darnach bemessen könne, denn nie könnte der un-

tertänigst Gefertigte die Verantwortung jener Folgen über sich nehmen, die aus einer nochmaligen Exequierung der Schafe entspringen müssten, denn der Bauer ist der festesten Zuversicht, und hat auch das vollste Rechts zu sein: dass die Schafabgabe mit allen übrigen untertänigen Leistungen aufgehoben werde. — Er ist in dieser Zuversicht um so fester, als die Aufhebung des Untertänigkeitsverhältnisses ein Gnadenakt Seiner k. k. apostolischen Majestät war. — Und soll er sein Vertrauen nicht einmal auf Allerhöchst-dieselbe Majestät stützen dürfen — dann wollen wir es aus dem Munde eben nur Seiner Majestät unseres allergnädigsten Herrn und Kaisers hören.

Putilla am 2. Februar 1864.

Der Bewollmächtigte der Russisch-Kimpolunger Okolls in der Servituten-Angelegenheit.

Fedkowicz.

3.

J. Fedkowicz, Bevollmächtigter des Putiller Bezirks in der Servituten-Ablösungs-Angelegenheit.

An Eine löbliche k. k. Servituten-Ablösungs-und Regulierungs-Lokal-Kommission in Wiżnitz.

Im Laufe des verflossenen Winters hatte ich die Ehre, das h. Landespräsidium in Czernowitz um Sistiezung der Schafabgabe schriftlich und mündlich zu bitten, und Hochdasselbe geruhte mich mündlich dahin zu beschieden, dass diese Abgabe bis zur allenfälligen Entscheidung der schwebenden Streitangelegenheit betreffs des Servituts nicht werde eingetrieben werden.

Nun hat sich aber in unserem Bezirke das Gerücht verbreitet, als stände die Schafabgabe wieder in nächster Aussicht, und Eine löbliche Kommission kann sich vorstellen, welche Aufregung und welche Verzweiflung deses Gerücht bei der hiesigen armen, durch nie dageweisene Heunot gar so schwer getroffenen Bevölkerung — hervorgerufen habe.

Da ich jedoch für meine Person an eine Wortbrüchigkeit des h. Landespräsidiums nicht denken kann, so beschwöre ich Eine löbliche Kommission, der wohl bekannt sein dürfte, was eingentlich an dem besagten Gerüchte wahr sei, den untertänigst Gefertigten darüber geneigtest zu belehren.

Sollte jedoch, was Gott bewahre, das hohe Landespräsidium wirklich wortbrüchig geworden sein, so bitte ich Eine löbliche Kommission, mich sogleich meiner Eigenschaft als Bewollmächtigter des Bezirkes — zu entheben, denn ich würde weder im Stande sein, die aufgeregten Gemüter zu beschwichtigen, noch überhaupt — als Bewollmächtigter fungieren können, denn mein Glaube auf die Gerechtigkeit der h. Regierung, und Glaubwürdigkeit ihrer Zusagen, würde bei mir unter Null sinken.

Putilla am 7. Juni 1864.

Fedkowicz.

4.

Der Bevollmächtigte des Russisch Kimpolunger Okolls
J. Fedkowicz.

An Eine löbliche Servituten-Ablösungs und Regulierungs-Lokalkommission in Wiżnitz.

Im vorigen Winter habe ich Einer löblichen Kommission sowohl als auch der h. Landesregierung der Bukowina die grenzenlose Devastierung des russkimpolunger Okolls duch die Grundherrn und deren Pächter, die Juden, zur Kentnis gebracht und die h. Landesregierung hat darauf die Sistierung der Holzfällungen im ganzen Okolle angeordnet. Nun aber erfahre ich, dass diese Sistierung durch die h. Landesregierung wieder aufgehoben worden ist, und die Grundherren, respektive Juden, dürfen nunmehr dasjenige vollführen resp. zu Ende führen, was sie so konsequent begonnen haben, nämlich die Waldungen vollends vernichten, damit der rechtliche Eigentümer derselben, d. i. der Bauer nach Duchführung der Regulierung nichts als kahle Felsen erhalte. Ich kann nicht einmal

glauben, dass die h. Landesregierung einen solchen Beschluss gefasst haben konnte, denn es hiesse nicht anders, als den Gebirgsbewohnern die wichtigste Nahrungsquelle, d. i. den Wald entreissen, und ihn so der Verzweiflung preiszugeben. Sollte es dennoch in der Absicht der h. k. k. Behörden liegen, das Gebirgsvolk zu vernichten, so wäre es wohl humaner, es schon jetzt, wo es noch Zeit ist, zum vollständigen Auswandern anzuweisen, denn, wie gesagt, der Wald und die Hutweide sind die einzigen Lebensquellen des Gebirgsmanns; entreisst man ihm die eine oder die andere, dann ist seine Existenz rein unmöglich. Ich habe ja Einer löblichen Kommission die Eigentumsrechte der hiesigen Bauern auf Wald und Hutweide genügend dargetan und bewiesen und das h. Staatsministerium sowohl als auch die h. Landesregierung dürften davon bereits Kenntnis bekommen haben; warum entzieht man uns bis nun unsere Rechte und warum harren wir durch bereits anderthalb Jahre eines Bescheides? Und war auch die Lösung unserer Angelegenheiten bis nun noch nicht möglich, warum denn das strittige Objekt, d. i. die Waldungen, durch Grundherren und Juden vernichten lassen? Und die technische Kommission, die da im v. J. unsere Waldungen besichtiget hat, erklärte ja selbst (wie man mir's erzählt hat), dass auf eine schauerlichere Weise in der ganzen österreichischen Monarchie mit den Waldungen nicht gewirtschaftet wurde, wie bei uns, wovon man sich übrigens, nötigenfalls, sehr leicht überzeugen kann.

Löbliche Kommission! — Die Verzweiflung des armen, ausgehungerten misshandelten Gebirgsvolkes hat einen Höhepunkt erreicht, den ich zu schildern ausser Stande bin: wolle Eine löbliche Kommission sich unser erbarmen und den höheren Behörden unsere unglückliche Lage schildern! — Wolle Eine löbliche Kommission den hohen Behörden dartun, dass, wenn wir noch lange auf unser klares Recht und die Entwirrung unserer Angelegenheiten warten sollen, dass wenn man unsere Waldungen den gewissenlosen Grundherren und Juden preisgeben wird — unser Be-

stehen rein unmöglich ist — Sein oder nicht sein ist jetzt unsere Frage, und diese Frage wollen die k. k. Behörden doch endlich lösen; wollen hochdieselben sagen, ob wir Anspruch auf den Schutz der Gesetze haben und ob sie uns ihn gewähren wollen oder sollen wir ihn direkte an den Stufen des Thrones suchen? — „Vertrauensvoll" ist die neueste Losung Seiner Majestät: vertrauensvoll wenden auch wir uns — zuvorderst an die h. k. k. Behörden; wollen sie nicht das Wohl und das Recht von 12.000 österreichischen Staatsbürgern ignorieren, wollen sie nicht 12.000 der treuesten Untertanen S. Majestät zu Grunde gehen lassen!

Putilla den 4. Jänner 1866.

Fedkowicz.

Bevollmächtigter der russ. kimpolunger Okolls.

5.

Der Bevollmächtigte des russ-kimpolunger Okolls J. Fedkowicz.

Eine löbliche k. k. Servituten-Ablösungs- und Regulierungs-Lokalkommission in Wiżnitz.

Die Dislokazionsverhältnisse der hiesigen Gemeinden sind Einer löblichen Kommission hinlänglich bekannt: die Bauern sind oft meilenweit von Putilla entfernt und nun verlangt man von ihnen, dass sie in jedem einzelnen Falle sich eine Anweisung auf den geringen Brennholzbedarf bei den Verwaltern oder Förstern der Grundherren einholen. Tun sie es nicht, so werden sie durch die Waldheger gepfändet und vom k. k Bezirksamte empfindlich gestraft, alles im Namen der Forstgesetze, die hier doch nie und nimmer ihre Anwendung gefunden haben. Schützt das k. k. Bezirksamt so sehr die Forstgesetze vor, so möchte ich fragen, ob da, wo die Grundherren die Waldungen durch Juden und auch auf eigene Faust auf das Schändlichste haben devastieren lassen, warum da die Forstgesetze keine Anwendung fanden und warum die Forstgesetze

nur auf den armen, halb verhungerten Bauern und nicht auch auf den gewissenlosen Grundherrn anwendbar sind?

Übrigens beziehen wir ja unseren Brennholzbedarf aus unseren eigenen Waldparzellen, u. z. auf dieselbe Art, wie es unsere Vorfahren vor vielen hundert Jahren bezogen haben, nämlich ohne alle Anweisung; woher hat man also das Recht, uns diesen Brennholzbezug zu entziehen? haben uns die traurigen Verhältnisse so weit gebracht, dass wir verhungern müssen, warum will man uns denn noch ausfrieren lassen, u. z. mitten unserer eigenen Waldungen? Sind doch genug Menschenleben um das Jahr 1842, wo die Grundherren im strengsten Winter den Bauern durch ihre Waldheger die Öfen haben einreissen lassen, zu Grunde gegangen!...

Ich bitte Eine löbliche Kommission, sich unser anzunehmen und die höheren Behörden zu bewegen, damit uns der Brennholzbedarf unbeanständet bleibe und damit wirs nicht nötig haben, Anweisungen meilenweit einholen zu müssen. Vornehmlich möge man das k. k. Bezirksamt zu Putilla anweisen, nicht die ephemeren Eigentumsrechte der Grundherren, sondern unsere erwiesenen, seit Jahrhunderten üblichen Rechte anzuerkennen und zu schützen. Wir sind der Meinung, dass vor dem Gesetze der Grundherr keinen Vorzug hat, und das k. k. Bezirksamt möge diesen schönen Grundsatz nicht ignorieren.

Putilla den 5. Jänner 1866.

J. Fedkowicz,
Bevollmächtigter.

6.

Hoher Landtag!

Die ganze Karpatenstrecke, die der Russisch Kimpolunger Okoll einnimt, war einst Urwald. Hier liessen sich, sei es zur Zeit Trajans, sei es zur Zeit der Völkerwanderung, die Goten nieder, wurden während der Tatarenzüge durch Flüchtlinge aus dem Flachland

vermehrt, nennen sich gegenwärtig Hozullen. und bilden im Okoll eine Bevölkerung von circa 12.000 Seelen.

Der Okoll war, wie gesagt. Urwald. Hier liessen sich nur die Hozullen nieder, u. z. jeder da, wo er ein Haus bauen, einen Garten, eine Wiese, eine Weide anlegen, und einen kleineren oder grösseren Waldteil zur bequemen Benützung haben konnte. Namentlich musste der Ansiedler an eine ausgedehnte Weide denken, denn nur Viehzucht allein konnte in dem wilden, ganz unzugänglichen Gebirge seinen Lebensunterhalt sichern. Es wurden somit die meisten Waldungen gerottet, um als Weiden benützt zu werden.

Die Urwälder waren nun zum grössten Teil gerottet und angesiedelt, gewiss mit unsäglicher Mühe und mit der grössten Anstrengung des Ansiedlers. Er musste dem Felsenboden die Weide, dem reissenden Tiere die Herde mit Lebensgefahr abringen, um das armseligste Dasein zu fristen. — Die damalige Regierung sah dies wohl ein und würdigte es auch, denn sie beliess den Hozullen als einen freien Mann, ihm nur eine äusserst unbedeutende Abgabe auferlegend, und ihm den vollständigen, ungestörten Besitz seiner, mit blutigem Schweiss geschaffenen Gründe garantierend.

Dieses goldene Zeitalter der Hozullen dauerte jedoch nicht lange, denn der Okoll wurde von der Regierung Bojaren als Lehen verliehen, und die begannen die Bewohner in ihren Besitzungen zu beunruhigen. Auf ihre Klage wurde eine Untersuchung eingeleitet und ein fürstlicher Chrisow garantierte den Hozullen neuerdings den vollen ungestörten Besitz ihrer Gründe gegen sehr geringe Abgaben an die Bojaren.

In diesem Zustande gelangte der Okoll mit der Bukowina an die öster. Regierung. Dieser waren die Verhältnisse des Landes noch ganz fremd, und die Grundherren (Bojaren) benützten diese Gelegenheit, um die nunmehrigen Untertanen in ihrem Besitze zu beunruhigen und ihnen grössere Abgaben und Naturalleistungen aufzubürden. Wollte sich der Untertan nicht fügen, so wurde er von seinem Besitztum verdrängt:

dies rief zahllose Klagen hervor. Da aber die Behörden, mit den Verhältnissen nicht vertraut, und vielleicht auch absichtlich hinters Licht geführt, ratlos waren, was da zu tun, schraubten die Grundherren ihre Forderungen dem Untertan gegenüber auf eine fabelhafte Höhe, und wollte sich dieser nicht fügen, so wurde er nicht nur von seiner Besitzung verdrängt, sondern auch auf das unmenschlichste misshandelt und musste Jahre lang in den hersschaftlichen Zwingern schmachten, um endlich dem Kreisamte als Aufwiegler angezeigt, und von dieser k. k. Behörde auf die Frohnfeste verurteilt zu werden. Denn das k. k. Kreisamt, anstatt den Untertan zu schützen, machte den Geklagten zum Richter in seiner eigenen Sache, und vergrösserte diese Ironie noch dadurch, dass sie das Wohl und Wehe des Untertans einem Mandatar in die Hände legte, der doch nichts anderes war, als eine gezahlte Kreatur des Grundherren.

Die Erbitterung stieg immer höher. — Beschwerden auf Beschwerden folgten, warten jedoch bis heute geduldig ihrer Erledigung. Es wurden zwar Erhebungen durch mehrere Kreiskommissäre begonnen, keine jedoch zu Ende geführt. Diese Herren mochten alles hören und glauben, nur nicht die Wahrheit, und alles, selbst die unübertrefflichen grundherrlichen Weine in Schutz nehmen, nur nicht das Recht; da aber die Untertanen so unverschämt waren, nur Recht und immer nur Recht zu verlangen, so kam im Jahre 1844—1845 der Grundherr Romaszkan mit 900 Mann Militärassistenz und brachte den auch sonst mit Holznotkämpfenden Gebirgsbewohner auf den Bettelstab, damit ihm endlich das diesen Herren so unangenehme Verlangen nach Recht — dennoch verleidet werde. Es kam das Jahr 1848. Wenn alle untertänigen Völker Österreichs ihre Freiheit mit Jubel begrüssten, so war die Freude der Hozullen im wahren Sinne des Wortes unaussprächlich, denn er glaubte sich nunmehr am Ende seiner Leiden, und als Eigentümer aller, bis nun im Besitze gehabten Gründe, als den ihn nämlich der Wille S. Majestät des Kaisers bestätigte. Wie wurde

er aber überrascht, als die Grundherren ganz unverschämt erklärten, nur die wenigen Wiesen und die winzigen Äckerchen wären Eigentum des gewesenen Untertans, während die von diesem Untertan bisher im Besitze und Benützung gewesenen abgemarkten Waldteile und Hutweiden Eigentum des Grundherrn wären, und der nunmehr freie Bauer möge zusehen, wie er sich mit dem Grunherrn abfinde, denn sonst werde er nicht einmal einen Scheiter Holz aus dem Walde erhalten

Der Hozull wollte anfangs nicht glauben, dass die Grundherren im Stande wären, den kaiserlichen Willen und sein Gesetz derart zu ignorieren. Sie mussten sich aber eines Anderen überzeugen, als die Grundherren alle auf den Weiden befindlichen Viehstücke pfänden, und noch bedeutende Schadenersätze exequieren liessen. Ausserdem musste jeder Bauer, gleichviel, ob er Viehstück und ein eigenes Wohnhaus besass, oder nicht, 5, 10, 30, 40, Fl. an Wald- und Hutweidezins zahlen. Und diese Abgabe dauerte vom Jahre 1849 – 1861. Sage! vom Jahre Ein Tausend Acht Hundert Vierzig Neun bis Ein Tausend Acht Hundert Sechszig Ein. Entsetzen erfasste die Bevölkerung, denn alle Beschwerden, alle Klagen, alle Hilferufe wurden von den k. k. Behörden totgeschwiegen, eine Maxime, welche allen Klagen der Hozullen gegenüber — beobachtet wurde, ja noch bis auf den heutigen Tag beobachtet wird. Wer beschreibt das Elend des Volkes!..

Im Jahre 1861 bereiste der Herr Landes-Chef Martina den Okoll. Das Volk tat einen Fussfall und flehte um Schutz und Befreiung von der unerhörten zermalmenden Last. — Der Herr Landeschef versprach Hilfe und sie kam in der Person des Herrn Regierungs Kommissärs Stroner, der die ganze Bevölkerung im wahren Sinne des Wortes an den Rand des Verderbens brachte. Wer hören mag, der höre:

Herr Stroner schob nämlich jede Erhebung der Beschwerdepunkte vor sich, und fragte die Gemeinden nur, ob sie den Grundherren einstens Schafe gegeben haben. Ja, war die Antwort der Gemeinden: unter den vielen Naturalleistungen, die man ehedem an die Grund-

herren entrichtete, u. zw. kumulativ entrichtete, waren auch die Schafe: nach dem aber im Jahre 1848 alle untertänigen Gebiegkeiten aufgehoben wurden, so ist dies auch mit den Schafen der Fall. — So war die Antwort der Gemeinden, denn sie wussten nicht, dass ein k. k. Grundentlastungs-Kommissär, namentlich Herr Zucker, den allerhöchsten Willen S. Majestät derart verhöhnt haben könnte, dass er die untertänige Schafabgabe gar nicht zur Ablösung gebracht hat, während doch das Gesetz die Aufhebung und Ablösung aller — welchen immer Namen habenden untertänigen Leistungen anordnet.

Ferners haben die Gemeinden das Begehren gestellt, dass ihnen das Eigentum der stets in ihrem Besitze befindlich gewesenen Waldteile und Hutweiden zugesprochen werde. — Mehr als 20 Zeugen wollten dieses Eigentum eidlich bekräftigen, ja die Gemeindebevollmächtigten händigten dem Herrn Stroner Urkunden ein, die das besagte Eigentum bewiesen. — Der Herr Stroner blieb aber bei seinem Steckenpferde, nämlich den Schafen, und das Resultat dieser Schafsarbeit war das Provisorialerkenntnis vom 20. Dezember 1861. Zl. 837. welches, wie gesagt, die Bevölkerung an den Rand des Verderbens brachte, denn nach dieser Entscheidung musste jeder Gebirgsbewohner für den Genuss der angeblichen Holzungs- und Weiderechte seinem ehemaligen Grundherrn jene Anzahl von Schafen alljährlich entrichten, die er vor der Aufhebung des Untertansverbandes, namentlich im Jahre 1847, entrichtet hatte. Es wurde somit ein Servitutsverhältnis aus der Luft gegriffen, von dem hier niemand etwas wusste, denn ein solches hatte hier im Gebirge nie bestanden.

Da die Gemeinden, wie gesagt, der festen Überzeugung waren, dass die Schafabgabe mit den übrigen untertänigen Leistungen aufgehoben und entschädigt wurde, die besagte Provisorialentscheidung aber dekretierte, dass dies nicht der Fall sei, so ergriffen sie den Rekurs, wurden aber unbegreiflicherweise abgewiesen. Nun sträubten sie sich, die genannte Feudale - Abgabe

freiwillig zu leisten, was zur Folge hatte, dass selbe mittelst Militärassistenz und Exekution eingetrieben wurde. - Die Bevölkerung verliess ihre Heimat, und es wurden in ihrer Abwesenheit Viehstücke abgestochen, Kammern erbrochen, und die letzten Habseligkeiten als Entgelt für Schafabgabe geraubt, indem Herr Stroner den Wert eines Schafes anstatt 4 fl., auf 9 fl. 35 Kr. eigenmächtig und gesetzlos hinaufschraubte.

Also achtet man das Gesetz und den Willen S. Majestät des Kaisers, und stempelt den Bauern, den doch dieser allerhöchste Wille zum freien Grundbesitzer gemacht hat, neuerdings zum Untertan, zum Sklaven.

Nun erschien im Jahre 1863. eine k. k. Servituten- Ablösungs- und Regulierungs Lokal- Kommission in Wiżnitz. Ich wurde zum Bevollmächtigten des Okollsteils gewählt, teils ex officio bestellt, setzte der genanten Kommission alles, was ich hier kurz anführte, auf das umständlichste auseinander, brachte unsere gerechten Ansprüche zur Geltung, brachte alle geforderten Beweise bei, und bat um die endliche Lösung des uns erwürgenden Knotens, um endliche Erlösung aus dem Untertansjoche. Nun schreiben wir aber bereits 1866, und harren noch immer einer Entscheidung! Zwar wurde, dank und abermals dank der hohen Landesregierung der Bukowina, die Schafabgabe momentan sistiert, aber noch immer sind die Putiller Arrestlokale mit den halb verhungerten Gebirgsleuten gefüllt lediglich darum, dass sie so keck sind, ihren Brennholzbedarf aus ihren eigenen Waldparzellen zu holen.

Ferner habe ich die hohe Landesregierung im vorigen Jahre um die Sistierung jeder Holzfällung im Okolle gebeten, denn die Grundherren lassen die Waldungen im wahren Sinne des Wortes vernichten, so zwar, dass, wenn wir auch eine Entscheidung erleben, wir endlich doch nur kahle, vollkommen wertlose Felsen erhalten werden. Die hohe Landesregierung hat die angesuchte Holzfällung auch wirklich sistiert und nun erfahre ich zu meiner grössten Bestürzung, dass dieselbe wieder aufgehoben wurde zum grössten Nachteil der Gemeinden, denn die Grundherren werden nun

ihr möglichstes tun, um die Waldteile, die doch über kurz oder lang ihren rechtmässigen Eigentümern, d. i. den Bauern, abgegeben werden müssen, vollends abzutreiben. — Was sollen wir dann mit den kahlen Felsen beginnen?

Und die Entscheidung auf meine, bei der genannten Wiżnitzer Lokal-Kommission erhobenen Rechtsansprüche lässt noch immer auf sich warten, während die herrschaftlichen Heger und Förster das halbverhungerte Volk ausfrieren lassen wollen.

Ich habe zwar bei der genannten Lokal-Kommission um die endliche Entscheidung und Abstellung der Missbräuche abermals und abermals gebeten; diese Lokalkommission hat die Vorlage meiner Bitte bei der hohen Landesregierung versprochen, wir werden aber noch immer totgeschwiegen, und es bleibt mir nichts übrig, als den hohen Landtag zu bitten, sich des ärmsten Gebirgsvolkes an den Stufen des allerhöchsten Thrones anzunehmen, denn wir sind überzeugt, dass der allgütigste Landesvater sein treuestes Volk, und sind es auch wir 12.000 Seelen, nicht totschweigen, nicht untergehen lassen wird.

Wir bitten somit Einen hohen Landtag, er wolle:

1. Bei der hohen Regierung die baldigste Entscheidung und Durchführung der besagten Angelegenheit erwirken.
2. Sich gnädigst verwenden zu wollen, damit die verfügte und nunmehr aufgehobene Bannlegung der strittigen Waldteile bis zur Durchführung der Entscheidung aufrecht erhalten werde, weil die Grundherrschaften, namentlich Baron von Gudemus, die letzten Überbleibsel von Waldungen den Juden käuflich überlasse, die Juden alles mit Putz und Stengel abstocken, und uns der grösste Holzmangel im Gebirge bevorsteht.
3. Damit, falls die Bannlegung der Waldungen aufgehoben und die Grundherren die strittigen Waldparzelen auf Rustikalgründen gänzlich abstocken werden die denselben allenfalls zu leistenden Entschädigungen aus dem Landesfonde nicht im

vollen Masse zu Teil werden, um von der auszumittelnden Entschädigungssumme, der den Gebirgsbewohnern durch eigenmächtige Waldverwüstungen zugefügte Schade in Abschlag gebracht wird.

J. Fedkowicz.

Се прошенє передав соймови посол Фошка 8/2 1866, а на підставі соймової ухвали з 28/2 передано його краївій комісії, яка в кілька місяців, по виданю рішеня з 7. IV. 1866, зложила його ad acta.

7.

An Landes-Praesidium der Bukowina.

Seit Einhändigung der II. Entscheidung von 7. IV. 1866. Zl. 515 sind bereits mehrere Monate verstrichen und dieselbe somit rechtskräftig geworden.

Da von der Durchführung dieser Entscheidung das Wohl und Wehe aller Gemeinden des Okolls abhängt, so stellen dieselben die gehorsamste Bitte, damit die genannte II Entscheidung baldigst durchgeführt werde.

Putilla am 1. September 1866.

J. Fedkowicz.

Bevollmächtigter des Okolls.

Так писав Федькович до правительства на руки льокальної вижницької комісії, не знаючи, що Гуденус подав рекурс до міністерства. В кілька місяців пізнійше доручено Федьковичеви рішенє комісії для звільненя землї від панщизняних тягарів. Тим рішенєм відкинено рекурс Гуденуса, але й уневажнено угоду Федьковича з їдичами. Тодї подав він ось таке письмо:

8.

Der Bevollmächtigte des Russ. Kimpolunger Okolls J. Fedkowicz.

Eine Löbliche k. k. Servituten Ablösungs u. Regulierungs Lokalkommission in Wiżnitz.

Am Heutigen wurde mir die H. Entscheidung der H. k. k. Grundlasten Ablösungs u. Regulierungs-Landeskommission im Czernovitz Nr. 18. R. C. vom 15. Jänner 1867 ämtlich zugestellt.

Indem ich um die baldigste Durchführung des darin Verfügten im Namen und im Interesse des Okolls die H. Organe angehe, bitte ich zugleich um meine Enthebung als Bevollmächtigter der Gemeinden dieses Okolls.

Wiżnitz den 10. Februar 1867.

J. Fedkowicz.

III.

Статя Федьковича про москвофільство.

Статя Федьковича, яку подаємо дальше, була призначена для Czernowitzer Zeitung. Федькович остерігав нею Русинів і правительство перед москвофільським напрямом, який зразу зазначив ся в черновецькій „Рускій Бесїдї" по сї заснованю і який викликав велике обурене у Волохів; остерігав уже в осени 1869. р., „щоб не було за пізно". Однак Czern. Zeitung не помістила його статї і він післав сї редакциї „Правди". По лїтах була вона надрукована в перекладї А. Вахнянина у „Русланї" 1907, чч. 171—173 і „Буковинї" того-ж року, чч. 169—171.

1. Лист Федьковича до редакциї Czernowitzer Zeitung.

Haben Sie die Gewogenheit, diesen von mir verfaßten Artikel, für dessen Wahrheit und Richtigkeit ich hafte, in Ihrem geschätzten Blatte abdrucken zu laßen. Zugleich mache ich die hochverehrte Redaktion auf die Brochüre: „Ein Volk von fünfzehn Millionen Seelen, welches von der Geschichte vergessen worden ist. Eine Petition an den französischen Senat von Casimir Delamarre (Paris, bei Amyot, rue de la Paix)" aufmerksam, welcher ich zu meinem Aufsatze manches entnommen, und welche ich nicht dringend genug empfehlen kann.

Auch bitte ich die verehrte Redaktion um die besondere Gewogenheit, mir den Aufsatz, falls er nicht abgedruckt werden könnte, zu retourniren.

Storonetz-Putilla am 11. November 1869.

Fedkowicz.

Bez. Schul-Inspekt.

2. *Bis es noch nicht zu spät wird.*

Eine Stimme aus dem ruthenischen Volke.

Die Schlacht bei Pultava (1708) war geschlagen, Rußland durch die Moskowiten erobert, ihr Zaar Peter usurpirt den Namen des besiegten Volkes, lässt sich den Titel eines Kaisers von Russland geben und schreibt sich das Programm seiner künftigen Politik vor: von der Moskwa zum Dnieper, vom Dnieper zur Weichsel, von der Weichsel zu den Karpathen, von da zur Donau, von hier zum Bosforus. Kann jemand läugnen, dass es seinem Programm nicht treu geblieben ist? — Also die Unterjochung aller Slaven! —

Aber wie? — Eine moskowitische wilde Horde und das ungeheuere, für jene Zeiten auf einer ziemlich hohen Stufe der Kultur stehende Slavenvolk!... Doch dem unternehmungslustigen Zaaren ist es darum nicht bange: schon im 13. Jahrhundert zwingen sie ihren Horden das Christenthum und die liturgislavische Sprache auf, aus der, mit Absorbirung der damaligen russischen Literatur, die jetzige moskowitische Sprache entstanden ist, welche, ob Mangel an slavischer Geschichtskenntniss westeuropäischerseits, und ob der frechsten Geschichtsfälschung moskowitischerseits, noch immer die russische genannt wird, die ich hier aber stets beim wahren Namen nennen will, ebenso wie der Name Russland nur dem jetzigen Südrussland, und der Name Russen nur den jetzigen Ruthenen gebührt, welche Benennungen hier auch so gebraucht werden.

Wie stand es aber dazumal um die russische Literatur? — traurig genug; denn blühte sie schon in den Klöstern, so wurde sie nur von Mönchen kultivirt,

die, einerseits der Volkssprache unkundig, andererseits sich ihrer schämend, sich des Liturgislavischen (Kirchenslavischen, Altslavischen) bedienten, daher nie ins Volk drangen, und nur die zwei Verdienste beanspruchen können, erstens: der Geschichte Chroniken, und zweitens: den Moskowiten Material zur Entwiklung ihres Idioms, und nachträglich zur Fälschung der Geschichte gegeben zu haben. — So standen die Sachen im 11. 12. und 13. Jahrhundert.

Wie steht es aber jezt, im 19. Jahrhundert, um die russische Literatur? — Nicht viel besser, aber um ein Bedeutendes schlechter; denn sind auch in der lezten Zeit Schriftsteller aus dem Volke und fürs Volk aufgetreten, so wurden und werden sie von der moskowitischen Regierung auf das Unerhörteste verfolgt, und die russische Literatur befindet sich noch immer so, wie im 13. Jahrhundert, in den Händen der Geistlichkeit und der Stubengelehrten, die, ebenso wie dazumal, aus Unkenntniss der Volkssprache, wozu jezt noch die Unwissenheit der Geschichte und das Streben, ihre jetzige Lage, namentlich in Österreich, zu verbessern hiezukommen, im Jargon der russischen Mönche des 13. Jahrhunderts, d. i. des liturgislavischen, schreiben, unbekümmert um das Volk und dessen Urtheil über ihre Produkte.

Und Petersburg? — ruft dazu Bravissimo, dreht allen, namentlich aber der österreichischen Regierung, fleissig eine Nase, und unterstüzt alle als russisch gelten sollenden Schriftsteller auf alle mögliche Weise: mit Anstellungen, Titeln, Orden, Remunerationen und Versprechungen. — Warum sollte es aber auch nicht? — Vom Mönchsrussischen des 13. Jahrhunderts, wie es auch jezt die russisch heissen wollenden Schriftsteller Galiziens und der Bukovina schreiben, zum Moskovitischen ist nur ein ganz kleiner kleinwinziger Schritt, und unsere Regierung ist ja scharmant genug, nichts dagegen zu haben, damit „dem Herrn des Nordens“ die Wege fleissig geebnet werden, bis — bis an die Karpathen, und dann weiter, immer weiter. Warum denn nicht? — Der russische (?) Herr ist ja immer so freund-

lich, und versichert jeden so gern seines — Wohlwollens!...

Und was geht das alles dich an? werden mich manche fragen. — Wohl wahr: wenig oder auch gar nichts, wie man es eben nimmt. Ich will ja nur einigen denkenden Lesern gesagt haben, dass die Schulbücher an unseren ruthenischen Volksschulen ebenfalls in der Mönchssprache des 13. Jahrhunderts geschrieben sind, ferner, dass der Herr Unterrichtsminister nicht russisch spricht, sich daher, was das Russische, oder wie man es gewöhnlich nennt: das Ruthenische anbelangt, einem Anderen anvertraut haben muss, und dass durch diesen „Anderen" der Herr Unterrichtsminister nicht endlich bemüssigt sein soll — zu lernen, aber nicht russisch sondern — moskowitisch. Eine Mahnung an den jetzigen Aufstand in Dalmatien dürfte hier nicht am unrechten Orte sein, wenigstens um auf das Treiben Moskaus hinter den Koulissen hinzudeuten. Und der Herr Minister denke sich unter diesen Koulissen die — Karpathen, — bis es noch nicht zu spät wird.

Einer, der auch hinter die Koulissen zu schauen gewohnt ist.

IV.

З педаґоґічної діяльности Федьковича.

З часів, як Федькович був повітовим інспектором шкільним, лишили ся майже всї акти, що відносять ся до його педаґоґічної діяльности. Друкувати їх без виїмки нема потреби, бо вони не всї однаково важні, зрештою заняли би самі окрему книжку. Тому вибираємо з них тільки що важнійше, лишаючи використане всїх матеріялів при писаню житєписи.

I. Справа шкільних книжок.

Лист Федьковича до редакциї „Правди“.

Честна редакціє!

Обіцявъ я Вамъ де що про шкільні книжки написати, отже й послухайте ласкави.

Буде тому чи не три місяці, якъ приїхавъ до насъ на сесію нашъ староста (Bezirkshauptmann) и показує мени письмо, що прийшло зъ Відня черезъ руки краєвої президії, аби мене запитався, чи я би приставъ піти до книжкової комісії до Відня, и тамъ книжки діля шкілъ рускихъ народнихъ писати. Я відъ разу приставъ и давъ навіть на се на письмі відъ себе реверсъ, що слова свого не оскочу.

16-го мая дістаю я таке письмо відъ старости, а то офіціяльне:

N. 1373. An

Herrn *J. Fedkowicz*,

Gemeindevorsteher

in Storonetz-Putilla.

In folge der mir auf Grund der Anordnung des h. k. k. Ministeriums für Kultus und Unterricht vom 29. April d. J. No 2870 zugekommenen Erlasses der h. k. k. Landesregierung vom 8. Mai d. J. N. 4758 fordere ich E. W. auf, das ruthenische erste Sprach- und Lesebuch mit Rücksicht auf die Eigenthümlichkeiten des Bukowinär ruthenischen Dialektes und mit Beachtung der Lebensverhältnisse des dortigen ruthenischen Volkes, einer Umarbeitung zu unterziehen.

Es bleibt Ihrer Erwägung anheimgegeben, den in dem bisherigen Texte vorhandenen Lehrstoff der Umarbeitung zu Grunde zu legen, oder aber neue Lesestücke sowol in Prosa als in gebundener Rede einzufügen.

Zu diesem Behufe übergebe ich Ihnen das im Anschlusse mitfolgende, mit weissen Blättern durchschossene Exemplar.

Das gedachte h. Ministerium ist bereit, Ihnen für den Fall, wenn Ihr Elaborat für entsprechend befunden und in den Schulbücherverlag aufgenommen werden wird, ein angemessenes Honorar zu bewilligen.

K. k. Bez. Hauptmannschaft.

Wiżnitz am 13. Mai 1869.

Hubrich m. p.
Bez. Hauptmann.

На се я ч. староству такъ вітявъ:

Löbliche k. k. Bezirkshauptmannschaft!

Auf den mich ehrenden Auftrag vom .... muss ich leider die Umarbeitung des ruthenischen Lesebuches aus dem Grunde ablehnen, als ich mir den lezten Passus des Auftrages nicht anders zu deuten weiss, als dass das h. Ministerium an meiner Befähigung zur Verfassung ruthenischer Schulbücher Zweifel hege, somit mein Elaborat vor der Aufnahme in den Schulbücherverlag einer Rezension unterziehen wolle. Da ich nun weiss, dass mein Rezensent nicht der Herr Minister selbst, sondern irgend eine Kreatur verkappter Russophilen sein wird, wie deren welche beim h. Ministerium — Beweis die Redaktion der in Wien erschei-

nenden, ruth(enisch) sein sollenden Reichsgesetzblätter — angestellt sind,

oder irgend ein Mitglied des Lemberger oder Tschernowitzer-Konsistoriums, an dessen gutem Willen für die russische Sprache auch nicht im Mindesten gezweifelt werden kann,

oder irgend ein Professor der ruth. Sprache und Literatur, der, wenn er im besten Falle, welcher Fall aber kaum denkbar ist, von der Bewunderung für den Panrussismus nicht hingerissen wäre, von der ruthenischen Sprache, gelinde gesagt, keine blasse Idee hat:

so weiss ich auch ganz bestimmt, dass meine ruthenischen Elaborate, und mögen sie die gediegensten sein, im Vorhinein als untauglich bezeichnet werden würden, denn diesen Herrn ist ja nicht an der guten Sache selbst, sondern lediglich an der Erreichung ihrer politischen Zwecke gelegen.

Beweis: die unmotivirte Zurückweisung meiner ruthenischen Fibel seitens des Tschernowitzer Konsistoriums, welche Fibel, wie der beiliegende Brief beweist, seitens des Lemberger Schulrathes dennoch die beste Kritik gefunden hat. Und dann? — Die Fibel wurde als gediegen anerkannt, und vom Lemberger Schulrath in den Schulbücherverlag dennoch nicht aufgenommen, weil das Buch — eben nicht moskowitisch genug ist. Und ich soll mich zum Kasperl hergeben? soll mich einer gewiss nicht leichten Arbeit unterziehen, zu keinem anderen Zwecke, als dass die Herren Russophilen, die ihre Sache so schlau zu führen wissen, diese Arbeit als untauglich zurückweisen und dann dem Herrn Minister mit vielen Bedauern auseinandersetzen, dass es niemanden gebe, der überhaupt ruthenische Volksschulbücher schreiben könnte, und dass es sohin nichts übrig bleibt, als die elenden halbrussischen Machwerke, die sie Schulbücher zu schimpfen wagen, in den Schulen auch weiter zu belassen.

Ist es nun dem h. Ministerium an der Hebung des ruthenischen Volkes durch Einführung echter Volksschulen wahrhaft und nicht blos pro forma gelegen, so geruhe Es auch, mich nicht nur mit der Verfassung

sämmtlicher ruthenischer Volksschulbücher, von der Fibel angefangen, zu betrauen, sondern auch von — selbst der leisesten Hegemonie seitens der Russophilen sicherzustellen.

Такъ я утявъ нашимъ німчикамъ, а честну редакцію прошу зъ ужиткованемъ сего мого письма хосенну прессію учинити[1]), аби наші москалики уже разъ съ коня впали а ми у стримінь собі сіли.

А! — ще одно: — я букварь свій зі Львова діставъ: але п. Партицкий важився чимали поправки въ нему поробити. Якъ вінъ се смівъ? прошу єго запитати. — Коли п. Партицкий хоче мене корегувати, то нехай у передъ ліпше учится по руски, да не съ книжокъ, а зъ народу. — То біда, що кождий дурень хоче великого нашего Куліша учити! —

Федьковичъ.

Поневажъ часу стало, поселаю Вамъ и сему справу Довбуша, а Васъ прошу, напишітъ мені про мою німеччину, чи добре я такъ зробивъ? — Прошу васъ!

Федьковичъ.

Дійсно Федькович не відповів вижницькому старостcovу так, як у листї до »Правди«, тілько значно лагіднїйше. Ся відповідь заховала ся між актами: вона така:

Löbliche
k. k. Bezirkshauptmannschaft in
Wiznitz.

Der mich hochehrende Auftrag vom 13. Mai 1869. N. 1373, das ruthenische Lesebuch zu übersetzen resp: umzuarbeiten, hat nicht nur mich, sondern die gesammte ruthenische Volkspartei, der ich diesen hohen Auftrag als ein freudiges Ereigniss mittheilte, mit der innigsten und aufrichtigsten Dankbarkeit für die hohe Regierung

---

[1]) Редакция „Правди" зробила се дійсно в ч. 22. з 1869 р. на основі писем Федьковича.

und die Person S-r Exzellenz des Herrn Unterrichtsministers erfüllt. Da jedoch der letzte Passus des genannten[1]) hohen Auftrags dahin ausgelegt werden muss, dass mein Elaborat nur bedingt, u. z. von der Aufnahme in den Schulbücherverlag bedingt, angenommen werden wird, ich aber nur von der Gewogenheit des hohen Unterrichtsministeriums, nicht aber auch vom Wohlwollen und der Fähigkeit des Zensors meiner Elaborate überzeugt bin; so glaube ich, um Zeit und Mühe nicht vergeblich zu verwenden, nicht anders thun zu können, als beiliegend 2 Probestücke unterthänigst vorzulegen, u. z. ein Original-Lesestück, entnommen meiner ruthenischen Fibel, und eine Übersetzung des 80. Lesestückes aus dem zugekommenen Lesebuche.

Sollte nun ich und die ruthenische Volkspartei das Glück haben, dass meine Probearbeit als geeignet anerkannt würde, so werde ich unverzüglich dem hohen Auftrag gehorchen. Und würde das hohe Unterrichtsministerium die Gewogenheit zu haben geruhen, mich mit der Verfassung sämmtlicher ruthenischer Volksschulbücher, von der Fibel angefangen, zu betrauen, so hege ich nicht den mindesten Zweifel, dass Hochselbes das Vertrauen in mich gesetzt zu haben, keine Ursache zu bereuen haben wird.

Storonetz am 5. Juni 1869.

Fedkowicz.

Übersetzung aus dem 2. ruthenischen Lesebuch.

80. Шкóла.

Я є въ школі. Хожу до школи, абихъ чого пожиточного навчивъ ся. Я є учень. Учитіль учить мня. Тутъ и другі приходять діти, аби чого навчити ся. Они є моѣ соучні. Учитіль учить, а ми діти учимо ся справно говорити, читати, писати, рахувати, співати.

---

[1]) Слова від „jedoch“ до „genannten“, а далї від „ich aber“ до „überzeugt bin“ підчеркнені синїм олівцем.

Богато також чуємо туть о Бозі, и учимо ся молитвів. Добрі діти охічно ходять до школи.

Світлиця шкільна є обширна, чиста и ясна. Въ ній стоять лавиці и стівъ. Въ лавицяхъ сидять діти, при столі учитіль. Туть є також велика деревяна чорна таблиця. Учитіль пише крейдовъ на ній. А що робить губковъ? — Я маю плитяну[1]) табличку. Она далеко менша відъ деревяноѣ таблиці и має рамці. На плитяні таблици пишу писакомъ.

Письмо моє можу стерти. Пишу такожь на папери. До того потребую пера и чорнила. Письмо на папери не дается стерти: тому папірь лишъ разъ до писаня ужити можна. Маю такожь книжку, котра зъ много листочківъ складена. Зъ неѣ читаю.

У котрі годині зачинается школа рано, у котрі по полудню, и якъ довго тримає? — Я повиненъ є въ призначенімъ часі прийти до школи, и річі своѣ въ порядку тримати.

Передъ науковъ молимося, и просимо Бога о помічъ. По науці кажемо молитву подячну.

Коли учитіль учить, повинни всі діти тихо и уважно слухати. Учитіль має богато труду и мозолю съ своѣми учнями. За тото повинни му дякувати. А якъ мають відляку тоту показати? Мають добрими и чемними бути. То є найліпша вдяка. Добрі и чемні діти будуть колисъ розумними и здібними. Ѣхъ родичі, ѣхъ учитіль и всі добрі люде тішити ся будуть ними. Господь Богъ благословить ѣхъ, и всігди добре поводитися ѣмъ буде.

Aus der Fibel des J. Fedkowicz, Lesestück.

Будь ґосподарний!

Оденъ добрий ґосподарь мавъ хлопчика, Онуфрій звавъ ся, и давъ го до школи, бо хотівъ, аби зъ него

[1]) Auf Marmortafeln wird ja nicht geschrieben, wie der Herr Verfasser meint, sondern auf Schiefertafeln. A. d. U.

люде були. Онуфріѣвъ тато тримавъ слуги, служниці, було кому и безъ Онуфрія робити, але ви гадаєте, що Онуфрій на тото туравъ[1]), та нічо не робивъ? — Ой ні бо! — Скоро бувало прибіжитъ відъ школи та вивчится або напише, що єму панъ учитіль казали, такъ Онуфрій нашъ уже и коло роботи; ци тамъ сапаютъ, ци копаютъ, ци полютъ, ци жнутъ, Онуфрій зъ ними що путерує то самъ робитъ, а що самъ не путерує, то або слугамъ помогає, або дивитъ ся и уважає, якъ другі діло робя. За тото жъ го и любили усі, та всі казали: съ цего то хлопця ще разъ ґосподарь буде! — А дядикъ справили му були маленьку сапку, рускаликъ, грабельки, лопатку: о тогди тото ажъ радощі були! — Нашъ Онуфрій не замарнувавъ би бувъ вамъ и півъ минуточки дармо, але въ одно коло роботи, въ одно коло кутаня, бо у чемного, якъ тота приповідка каже, роботи до суботи, а въ суботу найбілше.

Бувало у неділю або въ свято: другі хлопці улицями бігаютъ та пустуютъ, а Онуфрій або съ книжки собі читає, а ні, то сяде собі коло дядика або коло мами, та за ґосподарскі речі зъ ними розмовляє, питаєтся, розпитує, розгадує, все а все хоче бувало знати, и якъ ся оре, и якъ сіє, якъ ся худобу тримає, якъ ся коло бжівъ ходитъ, якъ ся коло обийстя кутає, и якъ ся бола на товарі пізнає и лічитъ, доста того: за все а все, що ґосподареви знати треба. Отомужъ тото нашъ Онуфрійко, хоть ще и малий бувъ, а богато до чого знавъ, що у ґосподарстві треба.

Але що далі стало ся? — Давъ Господь Богъ такъ, що Онуфріѣвъ тато померъ, а мати зъ жалю та гуску у велику недугу впала. Що би ся було зъ ґосподарствомъ тогди стало, якъ би нашъ Онуфрій не знавъ бувъ роботі та ґосподарству силу? — Отъ зійшло би було на нінацо. А такъ Онуфрійко давъ кождому привідъ и розвідъ, якъ який старий ґосподаръ, бо єму не треба було ще ажъ учитися робити, вінъ

[1]) Слова „туравъ" і дальше „путерує" підчеркнено лічайним олівцем.

самъ знавъ, и не треба було у другого радитися, бо вінъ самъ усе розумівъ, ба ще и другихъ порадивъ. Старі люде не можуть ся бувало надивувати, який то ґосподарний бувъ хлопецъ. А теперь такий зъ него ґосподарь, що перший у селі.

Хлопці: а ви хочите коли ґосподарями бути? — Коли хочите, то такъ робітъ, якъ Онуфрій робивъ: будьте ґосподарні!

Будьте діти ґосподарні,
Господа моліте,
И приязно до роботи
Ручокъ приложіте,
Тогди й Господь руковъ своёвъ
Благословитъ зъ неба,
И надаритъ ласковъ своёвъ
Усимъ, чого треба,
Аби жити въ сему світі
И души и тілу,
Бо чемному и кропива
До доброго діла,
А пустому и съ пшениці
Нічо ся не зводитъ.
Бо Господь Богъ лишъ чемному
Пшениченьку родитъ.

Будьте діти ґосподарні! —

Із сих заходів Федьковича не вийшло нічого; шкільні книжки дістав до поправки Лев Кирилович і їх принято.

---

2. Іменоване Федьковича шкільним інспектором.

No 348.

An den Herrn Gemeindevorsteher Johann(!) Fedkowicz von Horodyński, Wohlgeboren in Storonetz-Putilla.

S e Exzellenz der Herr Minister für Cultus und Unterricht hat mit h. Erlasse vom 31. August 1869 Z.

6534 Euer Wohlgeboren zum Bezirksschulinspektor für den Bezirk Wiznitz auf die gesetzliche Funktionsdauer mit dem Diätenpauschale von zweihundert (200) Gulden ernannt und gleichzeitig die Bereitwilligkeit ausgesprochen, die für Sie bestimmte Entlohnung zu erhöhen, sobald durch Ihre Einwirkung die Zahl der Volksschulen sich vermehrt haben wird.

Der obige Diätenpauschalbetrag wird Ihnen vom Antritt des Dienstes resp. von der an Eidesstatt geleisteten Angelobung angefangen in monatlichen anticipativen Raten flüssig gemacht.

Indem ich Euer Wohlgeboren von dieser h. Verfügung in die Kentniss setze, erwarte ich mit Zuversicht, Euer Wohlgeboren werden das in Sie gesetzte Vertrauen allseitig zu rechtfertigen bestrebt sein.

Czernowitz, am 11. September 1869.

Vom Bukowinaer kk. Landesschulrathe.

Myrbach m. p.

3. Статя для Czern. Zeitung про шкільні книжки.

Ся статя не була друкована в Czer. Ztg. Федькович післав її потім до редакциї »Правди«. Тут вона переховала ся і по роках була надрукована в перекладї в »Руслані« 1897 чч. 171—173 і в »Буковинї« 1897 чч. 169—171. По сій статї Ф-ич написав ще для Czern. Ztg. другу, більше загальну, подану тут на стор. 192—195, однак і сї не надруковано.

I.

Nur Wahrheit!

Mit Befremden lese ich im 164 Blatte der Czernowitzer Zeitung, wienach in der 16. Landtagssitzung dieses Jahrs Herr Abgeordnete Kovats der Regierung zur Last legt, selbe hätte durch ihre Zwangsmassregeln die Apathie des Volkes gegen die Schule verursacht. — Nicht die Zwangsmassregeln der Regierung, denn es wurden fast keine angewendet, haben die Apathie

verursacht, sondern die miserablen Lehrpläne und die noch miserableren Machwerke, welche sich Schulbücher schimpfen lassen. — Hätte das Kultusministerium dafür Sorge getragen, dass die Volksschule Bücher in der Volkssprache, der Anschauungsweise, den Bedürfnissen, und den Lebensverhältnissen des Volkes angemessen, erhalten hätte, so hätten die Schulen bis jezt, selbst unter schwachen Lehrern, ganz andere Früchte getragen, und von einer Apathie wäre keine Rede. Denn wenn der ungebildete Bauer gegen die Schule Abneigung hegt, ist kaum zu verargen; dass er aber die Schule gleich in den ersten Wochen ihres Bestehens nicht liebgewinnt, ist nur die Schuld der Schule, d. h. der unsinnigen Lehrpläne und der unvolksthümlichen Lehrbücher.

Einer, der davon viel erzählen könnte.

II.

Löbliche Redaktion!

Vorliegendem, von mir verfassten Artikel, dessen Inhalt ich vollständig verantworten kann, wollen Sie in Ihrem geschätzten Blatte um so gütiger einen Platz gönnen, als er die drittwichtigste Frage unserer Volksschule berührt.

Hochachtungsvoll:

Fedkowicz.

Bez.-Schul-Inspektor.

Storonetz-Putilla, am 24. Oktober 1869.

4. „Співанник для господарских діточок.“

An

den hohen k. k. Landesschulrath

in

Czernowitz.

Die Macht des Gesanges ist so zweifellos, dass ich darüber mehr zu sagen nicht nöthig habe, als etwa das, dass das ruthenische Volk als ein slavisches den Gesang nicht nur liebt, sondern auch ein nicht unbedeutendes musikalisches Talent besizt.

Diess veranlasste mich, ein ruthenisches Liederbuch für Kinder, beziehungsweise Schulkinder, zusammenzustellen, welches vom Wiener Verein für ruthenische Volksbildung herausgegeben wurde, und wovon ich Einem hohen Landesschulrath einige Exemplare zur hochgeneigten Einsicht und Begutachtung als Lehrmittel, und Einführung in den ruthenischen Volksschulen in Gehorsam vorlege und um Bescheid bitte.

Storonetz-Putilla am 18. November 1869.

Fedkowicz,
B. Sch. Inspekt.

Буковинська краєва рада шкільна просила 5. грудня 1869 Ізидора Воробкевича о оцінку співанника і він оцінив його так:

Hoher k. k. Landesschulrath!

Auf die geehrte Zuschrift vom 5. Dzbr. l. J. beeilt sich der Gefertigte über die acht, vom Bezirksschulinspektor Herrn Fedkowicz componirten ruthenischen Lieder nach gehöriger Durchsicht das nachstehende Gutachten abzugeben:

Die acht Lieder sind in musikalischer Beziehung ganz richtig, gehören in die Abtheilung der leichten Kinderlieder, welche bloss die Entwickelung des melodischen nicht harmonischen Tonsinnes vor Augen haben und können zum Singunterrichte an den Volksschulen in den Anfangscursen ohne alles Bedenken eingeführt werden. Die drei letzten Lieder sind für den Stimmumfang der Kinder viel zu hoch geschrieben, es ist daher von Nöthen, damit der Lehrer sie tiefer transponire oder in der Tonart der Unterquart seinen Schülern vorsinge, die Nr. I. u. VII. sind Melodien ruthenischer Volkslieder, die anderen scheinen Originale zu sein. Die vorgefundenen Druckfehler sind im Heftchen angezeigt.

Da für Gesangbildung hierlands die Lehrmittel gänzlich mangeln und es zeitgemäss ist, damit auch die Musik in der Volksschule ihre Pflanzstätte finde,

so muss dies einfache Liederbüchlein als zweckentspr - chend angesehen werden.

Czernowitz am 20. Dzbr 1869.

Isidor Worobkiewicz,
Musik-Professor.

Відтак передано співанник Ів. Глїбовницкому, щоби переложив текст співанок на нїмецьке, очевидн задля контролї змісту. На засїданю краєвої ради шкільної з дня 11. червня 1870 ухвалено одноголосно, предложити співанник мінїстерству до одобреня. Мінїстерство зажадало, аби Ф. подав цїну, котрий назначив єї на 5 кр. від примірника — і потім заведено сей співанник у народнї школи.

5. Календар для шкільної молодежи.

An
Einen hohen Landesschulrath des Herzogthums
Bukowina
in
Czernowitz.

Ich habe bei jeder Gelegenheit darzuthun mich bestrebt, dass es dem Bauer in der Bukowina nicht zu verargen ist, wenn er gegen die Schulen sich sträubt, dass aber hinwiederum nur die Schule allein die Schuld daran trägt, wenn der Bauer sie schon nach einigen Wochen ihres Bestehens nicht liebgewonnen hat. Freilich war es bis jezt aus verschiedenen Ursachen nicht möglich, das Volk der Schule, oder, wenn ich mich so ausdrüken darf, die Schule dem Volke zu nähern. Jezt aber muss dies um jeden Preis zu erstreben getrachtet werden, falls man die Apathie, ja die Abneigung, die gegen die Schule herrscht, brechen will, und diess ist nur dann möglich, wenn die Schule den Kindern, und durch die Kinder dem Volke, das bringt und biethet, was das Volk anspricht und interessirt.

In dieser Richtung habe ich die Wahrnehmung gemacht, dass der Bauer an sein die Schule besuchen-

des Kind die erste Anforderung stellt, es soll ihm Auskunft über das Datum, die Feiertage, den Beginn der Fasten, die Wechsel des Mondes, u. d. gl. geben.

Das Kind ist es nicht im Stande, da es in der Schule in die Kenntniss des Kalenders nicht eingeführt, welcher Uibelstand mich veranlasst hat, das beiliegende Kalendermanuskript, angepasst der Fassungskraft, den Anforderungen und den Mitteln des Bauers, anzufertigen, welches ich Einem hohen Landesschulrath zur hochgeneigten Begutachtung vorlege, ob es zur Einführung in den ruthenischen Volksschulen der Bukowina geeignet ist, in welchem Falle ich sogleich die Druklegung veranlassen würde, und es dürfte Ein Exemplar, wenn nähmlich die Stempelung nachgesehen würde, 5 xr., und wenn diess nicht thunlich wäre, 10 xr. zu stehen kommen.

Schliesslich glaube ich nochmals bemerken zu müssen, dass dieser Kalender mehr für das noch ungebildete, an den eigenen Anschauungen starr haftende Volk als für die Schulkinder, obwol auch für diese geeignet, berechnet ist, und dass die in den Zwischenrubriken enthaltenen historischen Daten sowol der Universal- als Spezialgeschichte entnommen sind, und einestheils den Bauer zum Nachdenken, anderntheils den Lehrer, der die Kinder in den Gebrauch des Kalenders einzuführen und die historischen Daten zu erklären haben würde, zum Geschichtsstudium veranlassen soll.

Dass ich mich nicht der etymologisch sein wollenden, sondern der ukrainischen, als der logischesten aller slavischen Schreibarten, bedient habe, wird gewiss keinem Anstand unterliegen, da besagte Schreibart immer mehr Raum gewinnt, und es die höchste Zeit wäre, mit den mittelalterlichen Scholastereien gründlich aufzuräumen.

In Falle der Nichtgenehmigung bitte ich um das Manuskript in Gehorsam zurück.

Storonetz-Putilla am 22. November 1869.

Fedkowicz
B. Schul-Insp.

Відповідь краєвої ради шкільної.

An
Se Wohlgeboren den Herrn k. k. Bezirksschulinspektor
Johann(!) Fedkowicz von Horodynski
in
Storonetz Putilla.

Der k. k. Landesschulrath findet sich nicht veranlasst auf die von Euer Wohlgeboren beabsichtigte Einführung des Kalenderunterrichtes in den ruthenischen Schulen Bukowinas einzugehen, weil ein tüchtiger Lehrer bei der Behandlung der vorgeschriebenen Lesebücher hinlängliche Veranlassung findet, den Kindern auf eine ihrem Fassungsvermögen angemessene Art das Nöthige über den Jahres- und Mondeswechsel beizubringen, abgesehen davon, dass das von Euer Wohlgeboren vorgelegte Kalendermanuscript, wie Sie in der Einbegleitung ausdrücklich sagen, mehr für das noch ungebildete Volk, als für die Schulkinder berechnet ist.

Die Erklärung der gebotenen Feiertage und des Beginnes der Fasten dagegen ist zunächst Sache des Religionslehrers und wird vom Klassenlehrer unterstützt.

Hievon werden Euer Wohlgeboren in Erledigung des Berichtes vom 22. November d. J. unter Rückstellung des beigeschlossenen Koledar-Manuscriptes in die Kenntniss gesetzt.

Czern. am 4. Dezemb. 1869.

Marek.

Nachträglich in der Landesschulrathssitzung vom 7. Dez. 1869 vorgetragen u. einstimmig angenommen.

Marek.

6. Перший звіт Федьковича з інспекциї шкіл з дня 30. липня 1870 р.

K. k. Wiznitzer Bezirks-Schulinspektorat.

An
den löblichen k. k. Bezirksschulrath in Wiznitz.

Vom 13. bis 23. d. M. hat Gefertigter den Schulbezirk inspizirt, die an Ort und Stelle gemachten speziellen Wahrnehmungen in die beiliegenden Tabellen eingetragen und es bleibt ihm noch folgendes zu relationiren übrig.

I. Der Eindruck im Allgemeinen.

Der Eindruck, den die Schulen des Bezirkes auf den berufenen Beobachter machen, ist ein sehr betrübender, nicht etwa darum, als ob die Lehrer ihrer Pflicht nicht nachkommen würden, denn in dieser Beziehung kann mann in den meisten Fällen mit den Leistungen der Lehrer zufrieden, ja oft recht zufrieden sein, sondern darum, dass die Gesetzgebung nicht schon im vorhinein dafür Sorge getragen hat, dass der ausgesprochene Schulzwang zur Wahrheit werde. So aber ist der Schulbesuch höchst kärglich und unregelmässig, in Dichtenitz hat er ganz aufgehört, in Rostoki und Wilawcze ist dies ehestens zu erwarten, und es bewährt sich überall das gediegene alte Sprichwort:

Wenn der Bauer nicht muss —
So rührt er weder Hand noch Fuss.

Und wird auch im kommenden Schuljahr der Bauer seiner Pflicht, das Kind die Schule regelmässig besuchen zu lassen, nicht ganz gehörig nachkommen müssen, so kann man im nächsten Schuljahr die Erfahrung machen, das der Schulbesuch ganz aufhören wird.

Uibrigens werde ich die Abneigung des Bauern gegen die Schule bei Besprechung der Lehrmittel näher zu erörtern die Gelegenheit haben.

II. Die Ortsschulräthe.

Diese wären wohl in erster Linie berufen, wenn nicht auf den Schulbesuch, so doch auf die geregelte Verwaltung der Schulen wolthätigen Einfluss zu üben, sind aber in Karapcziu, Waskoutz und Alexandersdorf gar nicht organisirt. In den meisten anderen Schulgemeinden sind ihnen theils nicht einmal die Grundgesetze der Schule bekannt, theils werden sie nicht beobachtet, theils ist eine Möglichkeit hiezu gar nicht vorhanden, wie es in Rostoki der Fall ist, wo der Vor-

sitzende, der sonst wohl den besten Willen hat, weder des Lesens noch des Schreibens kundig ist. In Dichtinetz scheint der Ortsschulrath die Schulgesetze ganz zu ignoriren, ja lächerlich zu machen, denn sonst wäre es ja nicht möglich geworden, dass der Schulbesuch gänzlich aufgehört hätte, was über Aussage mehrerer glaubwürdiger Individuen darum geschehen ist, dass der Lehrer, sich mit Wahlumtrieben und Unterhaltung der Pfarrersfrau beschäftigend, die Kinder für gewöhnlich ganz sich selbst überlassen hat. — Es wäre somit höchst dringend geboten, damit von den Ortsschulräthen Berichte über deren bisherige Wirksamkeit abverlangt, und wo es nöthig wäre, selbe zur Thätigkeit ermahnt oder auch ganz aufgelöst werden mögen. Vor allem wäre es unumgänglich nothwendig, damit den Ortsschulräthen sowol, als auch den Schulen die Schulgrundgesetze an- und nachgeschafft werden.

III. Die Ortsschulinspektoren.

Es ist wol eine traurige Thatsache, dass es in vielen Schulgemeinden keine Individuen gibt, die diesen wichtigen Posten versehen könnten oder wollten. Denn entweder sind sie mit ihrer pädagogischen Bildung weit hinter dem Lehrer zurück und können somit ihren Verpflichtungen nicht nachkommen, oder sie halten die Stellung des Ortsschulinspektors für etwas zu Untergeordnetes, um sie einzunehmen, oder endlich erlauben es ihnen die eigenen Berufspflichten nicht. Unter solchen Verhältnissen wird wohl nichts anders übrig bleiben, als die geeigneten Individuen um die Annahme des Ortsschulinspektorats und selbst des Inspektorats über zwei Schulen zu ersuchen.

IV. Ob die gesetzlichen Bestimmungen bei Aufnahme und Entlassung der Kinder beobachtet werden.

Mit Ausnahme von Storonetz Putilla wird dieses Gesetz entweder gar nicht oder nur ungenügend beobachtet, meistentheils aus dem Grunde, weil es nicht bekannt ist. Reichen schon in den meisten Schulgemeinden die Lehrkräfte bei weitem nicht hin, damit alle Kinder vom 6—14 Lebensjahre die Schule besu-

chen, und ist hiezu auch nicht sobald Hoffnung vorhanden, so ist es dennoch unumgänglich nothwendig, damit hier nach einer gewissen Norm gleichförmig verfahren werde. Ich wäre der Ansicht, dass es genügen würde, wenn für das Schuljahr 1870/71 nur die Kinder von 7 — zum 11 Lebensjahre schulpflichtig wären, da ohnehin sehr oft der Fall eintritt, dass im 7 Lebensjahr die Bauernkinder weder körperlich noch geistig genug entwickelt sind, um die Schule mit Erfolg besuchen zu können.

V. Der Lehrer Tüchtigkeit und Fleiss.

Hierüber, sowie über die in der Schule herrschende Disziplin, Ordnung und Reinlichkeit, Einhaltung des Lehrplanes und der Unterrichtsmethode, dann Fortschritte der Kinder, ist in den beiliegenden Tabellen genügend relationirt, und es wäre hier noch Folgendes zu beantragen:

1. Diejenigen Lehrer, die die Befähigungszeugnisse zum Lehramte nicht besitzen, sind anzuweisen, sich solche noch im Laufe dieses Schuljahres zu verschaffen. Denn sind auch Lehrer ohne Befähigungszeugniss dem Lehramte vollkommen gewachsen (wie z. B. in Zamostie), so sind auch welche, die hiezu gar keine Eignung haben, wie dies mit dem Lehrer an der rkth. Schule in Waskoutz der Fall ist, von dem diess Zeugniss speziell abzuverlangen wäre.

2. Der Lehrer in Berchometh, der entweder aus Unzurechnungsfähigkeit oder Boswilligkeit sich mit allen in der Gemeinde im Ansehen stehenden Persönlichkeiten, die auf die Schule den wolthätigsten Einfluss üben könnten, verfeindet, sich mit der malkontenten Bauernpartei aliirt und sich auch manche moralische Blössen gegeben hat, wäre, wenn anders das Ansehen, ja der Bestand der Schule daselbst nicht gefährdet sein soll, entweder zu suspendiren oder zu versetzen. Auch wäre der Ortsschulrath von Berchometh zur Rechtfertigung zu ziehen, warum er es duldet, dass die Gesundheit der Kinder durch übermässige Anstrengung seitens des Lehrers gefährdet werde.

3. Die Lehrer im Allgemeinen, mit Ausnahme jenes von Lukawetz und des von Storozynetz-Tatilla, sind zu ermahnen, den Schreibunterricht, der mehr oder weniger vernachlässigt wird, sich gründlichst angelegen sein zu lassen. Wohl wahr ist es, dass das Ertheilen des Schreibunterrichtes, namentlich wenn die Schüler zahlreich sind, viel Mühe kostet und sehr unbequem ist, deswegen darf er aber nicht vernachlässigt werden, wie es in diesem Schuljahr geschehen, zumal dem, dass die Lehrer vom Gefertigten vielfältig ermahnt wurden.

VI. Die ökonomischen Verhältnisse der Schulen sind aus den beiliegenden Tabellen zu entnehmen und traurig genug bestellt, namentlich da, wo die der Schule gewidmeten Obligationen nicht verbüchert und der Willkür der Gemeinde preisgegeben sind. Nirgends reicht aber das Erträgniss dieser Obligationen zu einer halbwegs zeitgemässen auskömmlichen Dotirung des Lehrers, und dies mag auch die Ursache sein, dass manche derselben die Schule nur als ein Hungertuch, eine Nebensache betrachten und sich um andere Commissionen umsehen, die ihnen ihre materielle Lage erträglicher machen sollten als der armselige Lehrergehalt, um den sie ohnedem monatelang betteln müssen.

So z. B. bezieht der Lehrer in Alexandersdorf den Gehalt von 60 fl., allerdings ein Bezug, um den ihn nicht einmal ein Stallknecht zu beneiden Ursache hätte. Würde jedoch die kaum eine Viertelstunde von Alexandersdorf entfernte Kolonie Katharinendorf dorthin eingeschult werden, so würde nicht nur die Lage des Lehrers daselbst verbessert, sondern auch die Kinder der Katharinendorfer dem so nothwendigen Schulunterricht zugewendet werden, worauf der Ortsschulrath von Berhomet sein besonderes Augenmerk wenden sollte, wenn nämlich der Ortsschulrath auch über die Schulen auf Gutsgebieten Einfluss nehmen darf, was wohl eine besondere Frage für sich bildet.

Ferner halte ich das Bestehen zweier Schulen in Waskoutz nicht nur für überflüssig, sondern auch für unmöglich. Denn nur die subventionirten 105 fl., die die

rkth. Schule aus dem Lemberger Religionsfonde erhält, ist es, bei Abgang aller sonstigen Subsistenzmittel, unmöglich, einen Lehrer, der diesem Berufe nur halbwegs entsprechen sollte, zu erhalten. Auch ist das Bestehen ähnlicher Schulen, gewöhnlich mit separatistischen Tendenzen, schon aus politischen Rücksichten unrathsam, da sie gewöhnlich schwer zu überwachen sind.

VII. Die eingeführten Lehrmittel und Lehrbehelfe. Über diese - das geistige Sein oder Nichtsein der Volksschule bedingenden Gegenstände zu relationiren, behalte ich mir erst nach Abhaltung der heurigen Lehrerkonferenz vor, welche ich Einen löblichen Bezirksschulrath gelegenheitlich der nächsten Sitzung anzuordnen bitte.

Sollte Ein löblicher Bezirksschulrath nicht etwa ein anderes Programm für die heurige Lehrerkonferenz entwerfen, so beantrage ich folgende Motive:

1. Ob die für die ruthenischen Volksschulen vorgeschriebenen Lehrbücher als solche geeignet sind oder ob andere und was für welche wünschenswert wären und warum?

2. Ob und welches Mittel geeignet wäre, bei der ungebildeten Bevölkerung, ohne zu Strafmassregeln zu greifen, Vorliebe für die Schule zu erwirken?

3. Ob und inwiefern der Volksschullehrer auf das religiöse Gefühl des Volkes und der Schuljugend Einfluss zu üben gehalten sein sollte?

4. Ob die Volksschule als eine Vorbereitungsschule für den Eintritt in eine höhere Lehranstalt, oder lediglich in die Landwirtschaft zu betrachten sei?

5. Ob, wie und inwieferne der Lehrer auf das Betragen der Schuljugend ausserhalb der Schule Einfluss üben darf und kann?

6. Ob und wie die Schuljugend mit dem Gebrauch des Kalenders vertraut gemacht werden soll, dann ob die Herausgabe eines für die Schuljugend eigens redigirten Kalenders wünschenswert und zweckmässig wäre.

Diese Fragepunkte wären den Lehrern voraus bekannt zu geben und sie zu beauftragen, über jeden besonders bei der Konferenz ein schriftliches erschöpf-

endes Gutachten abzugeben. Auch wäre es nicht unzweckmässig, Lehrern in Aussicht zu stellen, dass die drei besten, jeden Fragepunkt betreffenden Elaborate dem Landesschulrath zur Anerkennung vorgelegt werden würden.

Storonetz-Putilla am 30. Juli 1870.

Fedkowicz,
Bez. Sch. Inspekt.

7. Другий звіт Федьковича з інспекциї шкіл з 20. лютого 1871 р.

Wiżnitzer k. k. Bezirksschulinspektorat.
Nro 5.

An
Einen löblichen k. k. Bezirksschulrath
in
Wiznitz.

Relation
über die am 30. Jänner begonnene und am 17. Februar 1871 beendigte Inspizirung des Schulbezirks.

Der Eindruck im Allgemeinen.

So weit es thunlich war, habe ich diesen in den beiliegenden Tabellen zu veranschaulichen gesucht und muss dazu bemerken, dass dieser Eindruck durchaus nicht befriedigend war. Denn hat sich auch durch die neuesten Verfügungen des löblichen Bezirks-Schulraths der Schulbesuch im Vergleich zum verflossenen Schuljahr bedeutend gebessert, so steht denn doch die Anzahl der schulbesuchenden Kinder mit jener der Gesammtbevölkerung in gar keinem Verhältniss, worüber ich in einem der folgenden Kapitel noch zu sprechen kommen werde, und hier sei nur noch bemerkt, dass die in den Tabellen ausgewiesene geringe Anzahl der während meiner Inspiziring in der Schule anwesenden Kinder nicht beirren möge, da daran nur die ausserordentliche Kälte Schuld trägt und ich mich überzeugt habe, dass bei milderem Wetter eine bedeutendere Anzahl Kinder die Schule besuche. Es sind jedoch viele andere Ur-

sachen, die auf den berufenen Beobachter einen mehr oder minder aber immer niederschlagenden Eindruck machen, und welche Ursachen zu erörtern ich in den folgenden Kapiteln bemüht sein werde. Hier kommen:

II. die Ortsschulräthe

in erster Linie in Betracht, und obwol laut § 2[illegible], Punkt 11 des Schulaufsichtsgesetzes die Überwachung der Wirksamkeit derselben dem löblichen k. k. Bezirksschulrath allein vorbehalten ist, so kann ich doch nicht umhin dieselbe als eine gewichtige Ursache des Rückschrittes der Schulen zu bezeichnen, und zwar aus vielen Gründen, von denen ich nur die wichtigsten hier anführe:

1. Liegt es den Ortsschulräthen ob, die Schulbücher und andere Unterstützungsmittel für arme Schulkinder zu besorgen und für die Anschaffung der Schulgeräthe oder nöthigen Lehrmittel und der sonstigen Unterrichtserfordernisse Sorge zu tragen. Dass die Ortsschulräthe dieser Pflicht gar nicht nachgekommen sind, wolle der löbliche k. k. Bezirksschulrath aus der Beilage 2 ersehen, trotzdem, dass Unterzeichneter in dieser Richtung vielfältige Anträge gegeben hat, die den Ortsschulräthen jedoch nur dazu dienten, um sie zu ignoriren.

2. Liegt es den Ortsschulräthen ob, den Schulbesuch auf jede mögliche Art zu fördern, was sie nicht nur nicht thun, sondern sogar die vom löblichen Bezirksschulrathe in dieser Richtung getroffenen Anordnungen dadurch ignoriren, dass sie die ihnen zukommenden Ausweise über Schulversäumnisse ganz einfach ad acta legen. Dass der Schulbesuch im Vergleich zum verflossenen Schuljahre sich gehoben hat, ist nicht Verdienst der Ortsschulräthe, sondern der einzelnen Lehrer und der Gemeindevorstände, welch letztere doch noch so viel Ehrgefühl haben, den immerwährenden Ermahnungen des Herrn Vorsitzenden des löblichen Bezirksschulrathes einigen Gehorsam zu leisten.

3. Liegt es den Ortsschulräthen ob, die Ertheilung des vorgeschriebenen Unterrichts und Disziplin in den Schulen zu überwachen. Würden die Ortsschulräthe

dieser Verpflichtung nachkommen, so würde man die Lehrer nicht so oft und viele Tage lange Reisen unternehmen sehen. Wenigstens würde der löbliche Bezirksschulrath hievon Kenntniss erlangen, da doch gesetzlich bestimmt ist, dass die Lehrer kurze Urlaubsbewilligung nur vom Ortsschulrath erhalten können, und dieser verpflichtet ist, ertheilte Urlaube sogleich dem Bezirksschulrath zur Kenntniss zu bringen. Dass die Ausserachtlassung dieser gesetzlichen Bestimmung auf den Unterricht nur nachtheilig wirken kann, versteht sich von selbst, abgesehen davon, dass das Ansehen der Schule bei der Bevölkerung darunter leidet. Dass aber eben dieses, das ist der Verlust des Ansehens der Schule bei der Bevölkerung, da, wo Vorsitzende der Ortsschulräthe oder Ortsschulinspektoren oder Katecheten die Geistlichen sind, der Zweck dieser Herren, wenigstens der meisten unter ihnen, ist, glaube ich ausser den obangeführten drei Punkten noch durch den folgenden

4. dem Beweise nahe bringen zu können, dass trotzdem, dass es der Geistlichkeit bekannt, wie unserem Landvolke daran gelegen ist, dass die Kinder in der Religion unterrichtet werden, der Religionsunterricht in unseren Schulen gänzlich oder fast gänzlich aufgehört habe, und es drängt sich dem Beobachter der Gedanke auf, dass zur Vernachlässigung oder Sistirung des Religionsunterrichts, Aufträge von massgebenden höheren Orten erflossen sein müssen, denn sonst wäre es unmöglich, dass den Herren Erzpriestern des Bezirks, die doch durch ihre Akuratesse exzelliren, dies entgangen sein könnte.

III. Die Ortsschulinspektoren.

In Betracht gezogen, dass von den 13. Ortsschulinspektoren des Bezirks

6 Geistliche,
3 Gemeindeschreiber,
1 Kirchensänger
1 Landwirth, und

2 Stellen noch gar nicht besetzt sind, so lässt sich darüber nur so viel sagen, dass, was die Inspektoren aus dem geistlichen Stande anbelangt, ich meine Meinung bereits im vorigen Kapitel ausgesprochen habe, so wie auch der Herr Pfarrer Eywelling aus Rostoki, dem das Schulinspektorat daselbst zum drittenmale angetragen wurde und der es zum dritten mal ablehnte, seine, und höchstwahrscheinlich auch die Meinung aller seiner Kollegen dem löblichen Bezirksschulrathe ohne alle Génade demaskirte und welches Schriftstück dem hohen Landesschulrath als ein Zeichen der Zeit resp. als eine Kennzeichnung der Klique vorgelegt zu werden verdient. Was ferner die Inspektoren aus dem Schreiberstande, der zwei übrigen schon gar nicht zu erwähnen, betrifft, so haben dieselben weder Zeit noch Geschick, ihrem für die Schule so sehr wichtigen Amte nur annähernd, geschweige denn erfolgreich obzuliegen. — Durch alles das erweist sich, dass die Bestimmung des Gesetzes, die Ortsschulinspektoren lediglich aus der Mitte des Ortsschulrathes zu wählen, für unsere Landgemeinden eine verfehlte ist, denn es könnten sich doch hie und da tauglichere Persönlichkeiten für dieses Amt finden lassen, wenn sie auch nicht dem Ortsschulrathe angehören würden. Übrigens wäre es in den Landgemeinden dieses Bezirks, wo ausser dem Lehrer keine Pädagogen zu finden, noch das Gerathenste, die gewissenhafte Führung des Lehramts ganz dem Ehrgefühl oder dem Ehrgeiz des Lehrers anheimzustellen.

IV. Aufnahme und Entlassung der schulpflichtigen Kinder.

Die gesetzlichen Bestimmungen hierüber scheinen den Ortsschulräthen eben so wenig bekannt zu sein, als ihnen überhaupt das Gedeihen der Schulen am Herzen liegt. Denn trotz eines besonderen Erlasses des löblichen Bezirksschulrathes in dieser Richtung, haben die Ortsschulräthe dem § 1. der hohen Ministerialverordnung vom 20. August 1870 nichts weniger als entsprochen, und die Verzeichnisse der schulpflichtigen

Kinder, die hie und da in den mangelhaftesten Imitationen vorliegen, sind nur dem Privatfleiss der Lehrer zu verdanken, denen es überhaupt zum Lob nachgesagt werden muss, dass sie die Lücken, die durch die Indolenz der Ortsschulräthe entstehen, nach ihren besten Kräften auszufüllen bestrebt sind. Dass ihre diessfälligen Bemühungen jedoch von den wenigsten Erfolgen gekrönt werden, versteht sich von selbst.

In übrigen habe ich wahrgenommen, dass es bei den Ortsschulräthen üblich ist, am Beginn des Schuljahres, ohne alle Rücksicht auf die Gesetze, mehrere Kinder ganz nach Willkür zum Schulbesuch zu bestimmen und sie dem Lehrer auf einem Papierwisch bekannt zu geben, dem es nun überlassen bleibt, damit anzufangen, was und wie er wolle. Dass bei diesem Fürgehen die Protektion massgebend ist, ist kaum zu bezweifeln, denn Entfernung und Armut bieten den herrlichsten Vorwand, um den durch das Schulgesetz so sehr gedrückten armen Gemeinden möglichst Erleichterung zu verschaffen und ihnen die unerhörte Bürde so sanft als nur möglich zu machen!

Und sagt man, dass Armut und Mangel an Kleidung vom Schulbesuche nicht befreie, so kann man sehr — sehr lange warten, bis dem Bedürfniss durch die Verpflichtung abgeholfen werde, biswohin die Kinder die Schule demdoch nicht besuchen können. Und der Bauer würde, um nur sein Kind in die Schule nicht schicken zu müssen, diesem nicht nur keine Kleider anschaffen, sondern ihm auch nöthigenfalls selbst die Haut vom Körper ziehen, damit nur sein armes Kind „von den Deutschen nicht gemartert werde“.

V. Tüchtigkeit und Fleiss der Lehrer.

Sind auch einzelne Lehrer ihrem Berufe mehr oder weniger gewachsen, so entsprechen doch nur zwei derselben diesem fast vollkommen, während bei manchen man sich wundern muss, wie ihnen überhaupt das Lehramt anvertraut werden konnte. Doch können ihnen keine moralischen Mängel vorgeworfen werden, und die Unfähigkeit liegt darin, dass ihnen pädagogische Bildung fast ganz abgeht. Diese könnte jedoch noch bei

rieden geschaffen werden, wenn ihnen der im Gesetz versprochene Fortbildungskurs offen stünde, was in mancher Beziehung wirklich eine wahre Wohltat wäre. Am guten Willen, sich auszubilden, wird es den Betreffenden gewiss nicht fehlen, wenn nur die Fortbildungskurse endlich Wahrheit werden würden, und dazu noch eine gediegene Lehrerbibliothek im Schulbezirk.

Der grösste Hemmschuh für den Fleiss, ja selbst für die Tüchtigkeit der Lehrer, von denen doch die Hebung der Schule unmittelbar abhängt, ist die materielle Stellung, deren Aufbesserung durch das Gesetz ausgesprochen aber nicht verwirklicht wurde. Wo soll er da die Gemüthsruhe hernehmen, welche ihn befähigt machen soll, in der Schule mit Hingebung und eifrig zu wirken, wenn ihn Nahrungssorgen drücken, die heutzutage selbst der Taglöhner nicht kennt und man kann es ihm nicht verargen, wenn er sein ganzes Trachten dahin richtet, seine Lage zu verbessern, und so zur Kirchensängerei, Gemeindeschreiberei, Geld- und Feldmäklerei und dergleichen greift, welch alle Nebenbeschäftigungen, bei ihm zu Hauptbeschäftigungen, nicht nur seine ganze Ruhe und Begeisterung für das Lehrfach absorbiren, sondern ihn auch zu Geschäftsreisen und so weiter benöthigen, was wiederum Gelegenheit zu anderweitigen Zerstreuungen bietet. Ist aber mancher Lehrer auf diese Art zu einigem Vermögen gekommen, so sucht er sich nun, vom Ortsschulrathe nicht überwacht, Freiheiten zu Lehrvacanzen herauszunehmen, um sich für den auf ihm früher gelasteten Druck, wo er Abschreiber, Arbeitsaufseher, Faktor, Fuhrmann und weiss Gott was alles des Ortsschulaufsehers war, vermeintlich zu entschädigen, wogegen wieder manche, wie z. B. in Barkanet, sich berufen glauben, für den früheren, wirklichen oder eingebildeten, Druck Revanche nehmen zu müssen, und es nun an nichts fehlen lassen, jenen gegenüber ihre Unabhängigkeit ja recht fühlen zu machen.

VI. Fortschritte der Kinder im Allgemeinen und in den einzelnen Fächern insbesondere. — Lehrmittel.

Diese haben mich im Vergleich zu den Leistungen des verflossenen Schuljahrs und trotzdem, dass der Schulbesuch ein geregelter geworden, mit Ausnahme an den Schulen zu Lukawetz und P[illegible]ila, minder befriedigt, was die Lehrer durch den ungewöhnlich strengen Winter und den Mangel an Lehrmitteln und Lehrbehelfen entschuldigen wollen, welche Vorwände man gelten lassen muss, da es den meisten Schulen selbst an den allernothwendigsten Lehrmitteln fehlt, wie aus dem Ausweis [illegible]. ersehen werden wolle, und welchem Übelstande abzuhelfen, die Ortsschulräthe sich gar nicht träumen lassen, trotzdem sie vom löblichen Bezirksschulrathe in dieser Richtung schriftliche Weisungen erhielten. Und es ist bei solchen Umständen auch gar nicht abzusehen, wann dem Übelstande abgeholfen werden würde, falls ein löblicher Bezirksschulrath eine zwangsweise Anschaffung der Lehrmittel, wenigstens der unentbehrlichsten, verfügen wird. Auch fehlt es den Kindern fast gänzlich an den vorgeschriebenen Lehrmitteln, die zu besorgen oder besorgen zu lassen ebenfalls Pflicht der Ortsschulräthe ist. Der vom löblichen Bezirksschulrathe in dieser Richtung an die Ortsschulräthe ergangene Auftrag blieb ebenfalls erfolglos.

Was endlich [illegible] den äusseren Zustand, die innere Einrichtung, die ökonomischen Verhältnisse der Schulen, dann die Bezüge der Lehrer betrifft, so werde ich hierüber nächstens, nachdem es mir möglich geworden sein wird, meine diesfälligen Ausweise zu ergänzen, genauen Bericht erstatten, und schreite somit zur Resumirung meiner Wahrnehmungen, indem ich im Sinne des § 30. des Schulaufsichtsgesetzes folgende

Anträge

Einem löblichen k. k. Bezirksschulrathe zur Beschlussfassung ergebenst vorlege:

1.

Die Wirksamkeit der Ortsschulräthe ist im Sinne des § 23. Punkt 11. des Schulaufsichtsgesetzes genauest

zu überwachen und dieselben zur pünklichsten Erfüllung ihrer Obliegenheiten, namentlich aber bezüglich:

a. der gesetzlichen Bestimmungen bei Aufnahme und Entlassung der schulpflichtigen Kinder;

b. der Beschaffung der Schulbücher und anderer Unterrichtsmittel für arme Schulkinder;

c. der Anschaffung der abgängigen Schulgeräthe, der nöthigen Lehrmittel und Unterrichtserfordernisse;

d. der Überwachung der Lehrer bezüglich der Ertheilung des vorgeschriebenen Unterrichts, dann der Schuldisziplin;

e. der Beaufsichtigung der Schulgebäude und der gehörigen Instandhaltung derselben — strengstens zu verhalten.

2.

Der Umstand, dass der Religionsunterricht in den Schulen nicht ertheilt werde, ist im Sinne des § 5. des Reichs- Schul- Gesetzes dem hohen Landes- Schul-Rathe anzuzeigen.

3.

Für die Schulen in Wiznitz und Berhomet sind Ortsschulinspektoren zu ernennen, ebenso in Karapcziu und Waszkoutz nach Enthebung der daselbst bereits Ernannten.

4.

Die Lehrer sind entweder schriftlich oder gelegenheitlich mündlich zur gewissenhafteren Erfüllung ihrer Pflichten zu ermahnen und dabei für die Vernachlässigung des Lehramts mit Gehaltabzügen zu bedrohen.

5.

Der hohe Landes- Schul- Rath ist um die baldige Aufbesserung der Lehrergehalte dringend zu bitten.

6.

Die Lehrer sind zur pünklichen Führung der Schulamtsschriften und Protokolle zu ermahnen und bis zur Herablangung höherer diesställiger Anordnungen mit gleichlautenden Formularen zu versehen.

7.

Die Bezirkslehrerkonferenzen sind über jeweiligen Antrag des Bezirksschulinspektors auch ohne vorherige Zeitbestimmung durch den löblichen Bezirksschulrath anzuordnen, und zwar wenigstens zweimal im Jahre, wobei stets die Statuten der Lehrerbibliothek zu revidiren und jede Änderung dem löblichen Bezirks-Schulrathe zur Genehmigung vorzulegen ist.

8.

Es ist nunmehr allen Ernstes die Veranlassung zu treffen, dass die Schulhäuser in Dichtinetz und Rostoki ihrem Zwecke zugeführt werden, namentlich aber in Dichtinetz, wo den Schulkindern sogar der Durchgang durchs Vorhaus verwehrt wird.

9.

Es ist den Ortsschulräthen und beziehungsweise auch den Lehrern zu untersagen, Lehr- und Lernmittel, welche von der Lehrerkonferenz nicht als brauchbar anerkannt wurden. für Unterrichtszweke anzuschaffen oder zu benützen.

10.

Es ist ungesäumt die Verfügung zu trefen, damit in Willaweze das mit Einsturz drohende, feuergefährliche und viel zu enge Schulhaus, das die Gesundheit, ja das Leben der Kinder gefährdet, gesperrt, und bis zur Aufführung eines anderen durch ein gemiethetes ersetzt werde.

11.

Ist der Lehrer Walentin Hargesheimer aus Alexandersdorf vor den Herrn Vorsitzenden des Bezirks-Schul-Raths persönlich vorzuladen, ihm die Misshandlung der Kinder zu untersagen und die gewissenhaftere Führung des Lehramts an's Herz zu legen.

12.

Ist die Kolonie Alexandersdorf abermals zu verhalten, den Lehrplan der dortigen Schule vorzulegen.

Storonetz-Putilla am 20. Febr. 1871.

Fedkowicz
B. S. Inspektor.

3. Протокол з повітової учительської конференциї з дня 28. марта 1871.

Wiznitzer Bezirkslehrerkonferenz.

Nro 5.

An

Einen löblichen k. k. Bezirksschulrath

in Wiznitz.

Beiliegend wird das Programm, das Protokoll und die Schlussrede der heurigen Bezirkslehrerkonferenz zur hochgeneigten Einsicht gegen Rückschluss ergebenst vorgelegt.

Wiznitz am 30. März 1871.

Vom k. k. Bezirksschulinspektorat

[illegible]

B. S. Insp.

I.

Wiznitzer k. k. Bezirksschulinspektorat.

Programm

zur Bezirkslehrerkonferenz am 28. März 1871.

---

1. Eröffnung der Sitzung durch den k. k. Bezirksschulinspektor mit einer kurzen Ansprache und Verlesen der darauf bezüglichen Gesetze nebst dem Programm.

2. Vorlesen der Gesetze über die Eintheilung der Schüler in Klassen und Abtheilungen, dann Beschlussfassung darüber.

3. Vorlesen eines Lehrplanentwurfes durch den k. k. Bezirksschulinspektor nach vorhergegangener Erörterung der in den Lehrplan einschlägigen Vorarbeiten von Seiten der Fachmänner.

4. Abstimmung über die einzelnen Lehrfächer und Disziplinen nebst gleichzeitiger Bestimmung der Methode, der Lern- und Lehrmittel.

5. Vorlesen eines Statutenentwurfs zur Gründung der Bezirkslehrerbibliothek, dann Abstimmung über die einzelnen Paragrafe desselben.

6. Wahl des Verwaltungskörpers der Bibliothek.

7. Festsetzung der für die Bibliothek anzuschaffenden Werke.

8. Verlesen des Antrages des kk. Bezirksschulinspektors betreff der Bearbeitung methodischer Werke über die einzelnen Lehrgegenstände.

9. Vorberathung über den zu entwerfenden Stundenplan.

10. Entgegennahme und Erörterung von Spezialanträgen seitens einzelner Konferenzmitglieder, dann Abstimmung hierüber.

11. Debatte über die Frage, ob die sogenannte etymologische ruthenische Orthografie eine Berechtigung habe und inwieferne sie für die Volksschule anwendbar sei. Im Verneinungsfalle Wahl einer Kommission zur Verfassung eines Promemoriums an den Landesschulrath.

12. Schlussrede und Schluss der Sitzung durch den k. k. Bezirksschulinspektor.

Wiznitz am [illegible]. März 1871.

J. Fedkowicz
B. S. Insp.

II

Wiznitzer Bezirkslehrerkonferenz.

Protokoll

de dato Wiznitz am 28. März 1871.

Gegenwärtige:

Herr k. k. Bezirksschulinspektor I. Fedkowicz v. Horodinski.

Herren: Konstantin Scherbanowski.
„ Peter Tinkowicz.
„ Alexander Wlad.
„ Georg Kadeszczuk.
„ Alexander Zurkanowicz,
„ Georg Vieggu.
„ Nicolaj Bilinkiewicz.
„ Onufrij Zaremba.
„ Johann Kailati.
„ Leon Makowiewicz.
„ Nikolaj Lukiewicz und
„ Walentin Hargesheimer.

ad 1. Die Sitzung wird um 12 Uhr Mittags eröffnet.

Den Vorsitz führt der Herr k. k. Bezirksschulinspektor, welcher den H. Konstantin Scherbanowski zu seinem Stellvertreter ernennt.

Als Schriftführer wird H. Georg Vicega mit Stimmeneinhelligkeit gewählt.

Der Vorsitzende eröffnet die Sitzung mit einer kurzen Ansprache, verliest die auf die Bezirkslehrerkonferenzen im allgemeinen geltenden Gesetze; ferner das beiliegende Programm.

ad 2. Der Vorsitzende verliest die Gesetze über die Eintheilung der Schüler in Klassen und Abtheilungen, und eröffnet darüber die Debate.

Nach längerer Debate stellt gefertigter Schriftführer den Antrag: An jeder einklassigen Volksschule sind die Schüler nach den Jahrgängen in acht Abtheilungen zu theilen; und zwar im Sinne des § 7. des Reichs-Volksschulgesetzes.

Der Antrag wurde mit Stimmeneinhelligkeit angenommen.

ad 3—4. Nunmehr wird der Lehrplan-Entwurf durch den k. k. Bezirksschul-Inspector vorgelesen, gleichzeitig darüber abgestimmt und mit einigen Abänderungen einstimmig angenommen; wie auch Lehr- und Lernmittel-Ausweis.

ad 5. Dann wurde der Statuten-Entwurf zur Gründung der Bezirks-Lehrerbibliothek verlesen und stimmeneinhellig en bloc angenommen und gefertigt.

ad 6. Wahl des Verwaltungskörpers der Bibliothek wurde vorgenommen und Hr. Johann Bilous zum Kustos der Bibliothek, die Herren Georg Vicega und Konstantin Scherbanowski zu Komitemitgliedern mit Stimmeneinhelligkeit gewählt.

ad 7. Wurden die Konferenzmitglieder Hr. Konstantin Scherbanowski und Georg Vicega mit Stimmeneinhelligkeit als Comite gewählt, welches die Aufgabe hat, binnen 30 Tagen ein Verzeichnis über sämmtliche für die Bezirksbibliothek anzuschaffenden Werke auszuarbeiten, welchem Comite ein diesbezügliches Ver-

zeichnis bereits vom Herrn Leiter der Bezirkslehrerkonferenz k. k. Bezirksschulinspektor von Fedkowicz als Entwurf übergeben wurde.

ad 8. Wurde der Antrag betreff der Bearbeitung methodischer Werke en bloc von der Conferenz stimmeneinhellig mit dem Termine bis zum Beginne des Schuljahres 1872/3 angenommen.

ad 9. Nach längerer Erörterung und m i t R ü c k s i c h t auf die V e r h ä l t n i s s e e i n z e l n e r S c h u l e n bezüglich der A n z a h l der Schüler und der U n t e r r i c h t s s t u f e n [an einzelnen Volksschulen bestehenden Abtheilungen] wurde von der Konferenz gemäss § 64 Sch. U. O. beschlossen: die Entwürfe der Stundenpläne werden auf Grund des zu genehmigenden Lehrplanes (§ 63 Abs. 1.) von den Vorstehern. beziehungsweise Lehrern der Volksschulen ausgearbeitet und der wohllöblichen k. k. Bezirksschulbehörde zur Genehmigung vorgelegt.

ad 10. Bezüglich der Entgegennahme und Erörterung von Spezialanträgen Seitens der einzelnen Konferenzmitgliedern. Die zur Hebung des Schulwesens beziehungsweise der Volksbildung in der Konferenz eingehend erörterteten, alsbald zu beseitigenden Übelstände und diesbezüglich von dem gefertigten Schriftführer als Konferenzmitgliede gestellten Anträge sind:

a) In Bezug auf Unregelmässigkeiten bei der Einschulung beziehungsweise Aufnahme der schulpflichtigen Kinder während des Schuljahres anlässlich der Ausserachtlassung der Bestimmung des § 1. Abs. 2. Schul- und Unterrichts-Ordnung durch pflichtvergessene Eltern und der Ausserachtlassung der Bestimmung des § 8. Abs. 8. des Landesgesetzes vom 8 Febr. 1869 Seitens der Ortsschulräthe stellt Schriftführer Vicega den Antrag: die löbliche Conferenz wolle beschlüssen: *α* Kein schulpflichtiges Kind darf [Übersiedlungsfälle ausgenommen] nach Aublauf der ersten Woche des begonnenen Schuljahres ohne ausdrückliche Bewilligung Seitens des hochlöblichen k. k. Bezirksschulrathes in die Schule aufgenommen werden, weil sonst die Lehrziele unerreichbar sind, die gewiss ausgedehnt und genug schwer

sind. Nach der durch Herrn k. k. Bez. S. Inspektor als Vorsitzenden veranlassten Abstimmung, mit Stimmeneinhelligkeit angenommen. Der gesetzliche Vertreter und verantwortliche Leiter der betreffenden Volksschule hat nach erfolgter fruchtloser Erinnerung (auf Grund § 8. Abs. 12 L. G. v. 1869) und angesuchten Abhilfe in Bezug auf die mangelnden im Capitel X. Sch. U. O. gesetzlich vorgeschriebenen Lehr- und Lernmittel, ohne welche ein günstiger Erfolg des Schulunterrichtes nicht möglich ist, dem Ortsschulrath, auf Grund § 29 Sch. U. O. der hochlöblichen k. k. Bezirksschulbehörde anzuzeigen. Der Antrag wurde von der Majorität unterstützt.

b) Die Conferenz beschloss anlässlich vorgekommener Unzukömmlichkeiten in Bezug auf die von den Ortsgeistlichen übermässig angeordneten unmittelbaren religiösen Übungen, sie durch Schulvorsteher bis zur Erlassung diesbezüglicher Verordnung (§ 5 Sch. G. 14. Mai 1869) einzustellen.

c) In Hinsicht auf die missliche materielle Stellung wegen zu geringfügigen, ja selbst unter dem Lohne eines gemeinen Handlangers und unter dem Lohne eines Privatdieners, Portiers stehenden Gehalte der Volksbildner, nämlich der Volksschullehrer, und in Hinsicht auf die so sehr gesteigerten Anforderungen an die Volksschule beziehungsweise Volkslehrer, stellt nach längerer Erörterung das Conferenz-Mitglied H. Zaranuia den Antrag: Die sämmtlichen Lehrer des Bezirkes Wiznitz überreichen eine Petition an die hohe k. k. Landesschulbehörde um zeitgemässe, entsprechende Erhöhung der Gehalte! Mit Stimmeneinhelligkeit angenommen.

ad II. Der vom H. k. k. Bezirksschul-Inspektor v. Fedkowicz verfasste Entwurf für Vereinfachung der ruthenischen Schulbücher in Bezug auf die Schreibung wurde mit Freude von der Conferenz angenommen und stimmeinhellig, nach genauer Prüfung dieses Entwurfes, der H. v. Fedkowicz gewählt, massgebenden Orts Namens der Bezirkskonferenz einzuschreiten.

Nachdem die Sitzungen täglich regelmässig vom

28. März Vormittags und Nachmittags je 4 Stunden dauerten, wurde die letzte Sitzung am 30. März 1871 6 Uhr N. M.

ad 12. mit feierlicher Schlussrede und Volkshymne geschlossen.

Wiżnitz d. u. s.

Fedkowicz, B. S. Insp.

G. Vicega, Schriftführer.

Konst. Scherbanowski, Joh. Krilatij, Leo Makowiewicz, Onufrie Zaremba, Nikolai Lukiewicz, Nikol. Bilinkiewicz, G. Kadesczuk, Valentin Hargesheimer, Alexander Vlad, Peter Timkowicz, Alexander Zurkanto wicz.

III.

Rede

am Schlusse der Wiznitzer Bezirkslehrerkonferenz. Gehalten am 30-ten März 1871. durch den k. k. Bezirksschulinspektor.

Meine Herren!

Nachdem wir nunmehr das Programm unserer jetzigen Conferenz nach besten Kräften gelöst haben, schliesse ich hiemit diese Konferenz, indem ich den Herren insgesammt meinen Dank für ihre an den Tag gelegte rege Theilname ausspreche. Wann wir zu gleichem Zweke wieder zusammentreten werden, wird von Umständen abhängen, ich hoffe jedoch spätestens am Schlusse des Schuljahres, und ich zweifle nicht im mindesten, dass die Herren der nächsten Berufung ebenso freudig Folge schenken werden, wie es dermalen der Fall war.

Meine Herren! Vergessen Sie nicht, dass die wichtigste Aufgabe unserer jetzigen Konferenz die Festsetzung des Lehrplans gewesen ist, und führen Sie sich, meine Herren, ernst zu Gemüthe, dass dieser Lehrplan Wahrheit werden muss, wenn anders die Schule von dem Verfalle gerettet werden soll, dem sie, ich muss es leider behaupten, anheimzufallen begonnen hat. Ja, meine Herren, es ist Thatsache! und wer trägt die Schuld daran? — wer anders als die, denen der Staat

die Leitung seiner wichtigsten Anstalten, d. i. der Schulen, anvertraut hat, so hochherzig anvertraut hat, dass man ganz im Rechte ist, demjenigen den Charakter eines Ehrenmannes abzusprechen, der so gewissenlos sein kann, dieses hohe Vertrauen des Staates zu täuschen, der so ehrlos sein kann, eine der heiligsten Menschenpflichten, wie es die Volksbildung ist, und welche eueren Händen, meine Herren, anvertraut ist, der Vergnügungssucht, der Indolenz, der Mühescheu, der Rachsüchtelei, der Augendienerei zu opfern. Ja, meine Herren! Wenn auch viele unter euch als tadellose Ehrenmänner dastehen, so muss mein Vorwurf dennoch viele treffen, und so ist es meine schwere aber unerlässliche Pflicht, die ernste Mahnung auszusprechen, endlich in sich zu gehen und an die pünklichste Erfüllung der ehrenvollsten aller Pflichten zu denken.

Erinnern Sie sich noch, meine Herren, mit welcher Sehnsucht Sie die Trennung der Schule von der Kirche erwarteten? Sie klagten da über Druck, Egoismus, unwürdiges Behandeln, Brutalität, über die absichtliche Unterdrückung der wahren Bildung und Herabwürdigung der Schule zur schnöden Augendienerin, die da einerseits der Welt blau machen sollte, dass für die Bildung Ungeheueres geschehen, andererseits aber (trachtete?) durch jesuitisch schlau angelegten Plan das Volk in der ursprünglichen Dummheit zu erhalten. Nicht wahr, meine Herren, das klagten Sie? Und leider war Ihre Klage nur zu gerecht, und der Jubel, mit dem Sie die neue Ära der Schule begrüssten, sehr natürlich. Nun hat der Staat Ihre Ketten gelöst, und die Zeit, wo Sie zu Abschreibern, Feldhüttern, Fuhrleuten, Antichambrirern eines rohen Ultramontanismus herabgewürdigt worden, wird wahrscheinlich nur noch als ein düsteres Märchen in Ihrem Gedächtnisse bleiben, Sie aber als treue Männer, als ehrenvolle Vorkämpfer des Wissens und der Bildung einem lichtstrahlenden Ziele entgegengehen. Eine herrliche, eine beneidenswerte Zukunft, meine Herren!

Schlecht danken Sie aber Ihrem Befreier, Ihrem Wohltäter, dem Staate, dem Schöpfer dieser grossen Zukunft, schlecht rechtfertigen Sie das in Sie gesetzte

hohe Vertrauen!... Oder heisst das vielleicht Dankbarkeit, da Sie, im Angesichte Ihrer und der Schule Feinde (Sie wissen, wer diese sind), die da auf ihren Verfall sistematisch hinarbeiten, die da auf den Augenblik sich freuen, um über den Staat und sein blindes Vertrauen in Sie — in ein höllisches Hohngelächter auszubrechen und der Welt im Triumph zu zeigen, dass ohne sie die Schule unmöglich ist; dass Sie, wiederhole ich, im Angesichte dieser geschwornen und gefährlichen Feinde der Schule, die nunmehrige humane Aufsicht missbrauchend, anstatt mit verzehnfachtem Eifer Ihren Pflichten obzuliegen, die Schule als Nebensache betrachten und sich Lustreisen, Jagden, Spekulationen und anderen hier nicht auszusprechenden Vergnügungen und Thätigkeiten in die Arme werfet? — Schlechter Dank, sage ich nochmals, schlechter Dank, meine Herren! und ich befürchte, dass die Feinde der Schule zu triumphiren nur zu sehr Recht haben werden.

Bedenken Sie aber wohl, dass der Staat seine Schul- Institutionen Ihres Nichtsthunwollens halber dem Gelächter und dem Spotte nicht wird preisgeben wollen, und so gewärtigen Sie denn auch Ihrerseits der Anerkennung, des Zutrauens, der Achtung, die Sie verdienen, und sehen Sie zu, dass sie nicht Verachtung endlich heisse. Oder meinen Sie, dass der Mann, welcher das theuerste ihm anvertraute Gut: die Volksbildung, zu bagatelisiren sich (nicht) entblödet, ein besseres Loos als Verachtung verdiene? — Die Antwort darauf kann ich Ihnen, meine Herren, selbst überlassen.

Sie werden, wie gewöhnlich, die geringen Erfolge, die Sie erzielt, durch den unregelmässigen Schulbesuch entschuldigen wollen. — Ein sehr probates Mittel, fürwahr, um den Schulaufsichtsorganen den Mund zu stopfen. Und dennoch habe ich mir die Überzeugung verschafft, dass der Schulbesuch in diesem Schuljahr im Vergleich zum vorjährigen, ein ziemlich günstiger gewesen ist. Und wenn der Schulbesuch auch wirklich ungünstig wäre; wer trägt die meiste Schuld daran, als nicht die einzelnen Herren? — Dass der Bauer sein Kind nur mit Widerwillen in die Schule schickt, ist bei der

Unwissenheit unseres Landvolkes nicht zu verwundern; — dass das Kind, an die unerhörteste Zügellosigkeit gewöhnt, die Schule ebenfalls nur mit Widerwillen besucht, ist auch leicht begreiflich. Dass aber das Kind nicht schon in den ersten Tagen des Schulbesuchs eine unwiderstehliche Liebe zur Schule und zum Lehrer fasst und den Augenblik kaum erwarten kann, wo es das Schulzimmer wieder betreten soll: daran sind zum allergrössten Theil nur Sie schuld, meine Herren! Sagt doch ein gewiegter Pädagog der Gegenwart: „Die Kunst blüht und verfällt durch die Künstler und die Schule durch die Lehrer. Jede Schule ist stets so, wie der Lehrer der Schule; sie ist seine geistige Photografie. Wenn sich ein Lehrer nach zwei Jahren die Achtung und Liebe seiner Gemeinde nicht erworben hat, so ist es ein böses Zeichen für ihn, und wenn sich der anfängliche Widerwillen nicht in Achtung und Liebe umwandelt, so muss der Lehrer ernstlich mit sich zu Rathe gehen“.

Ja, meine Herren: ernstlich mit sich zu Rathe gegangen und die Hand aufs Herz gelegt, bevor es noch zu spät wird und bevor Sie noch die Schule an den Rand des Verderbens gebracht haben! Bevor Sie noch euren und der Schule geschworenen Feinden den höllischen Triumph verschafft haben, den Untergang der Schule zu sehen und ähnlich der apokaliptischen Parabel an deren Trümmern zu stehen und den Leuten zuzurufen: Seht, seht! so geschieht es denjenigen, die da die Eitelkeit gehabt zu denken, dass ihr Bestehen ohne uns möglich wäre!... Wollen Sie wirklich diesen Triumph sehen? — Das kann wahrhaftig in kürzerer Zeit geschehen, als sie es selbst zu glauben mögen.

Wenn es nun aber auch wirklich Ihr Ernst, meine Herren, wäre, die Schulen, denen Sie vorstehen, zu heben: kann ich mich denn da nur einiger Hoffnung hingeben, wo ich wahrzunehmen die Gelegenheit hatte, dass Sie mit sehr wenigen ehrenwerthen Ausnahmen für Ihre pädagogische Fortbildung gar nichts gethan haben und auch dermalen gar nichts thun? — Glauben sie denn wirklich, dass der Kurs, den Sie an der Lehrer-

bildungsanstallt frequentirt, das Alfa und Omega alles pädagogischen Wissens ist? — O dann sind Sie wirklich zu bedauern, meine Herren, die Sie doch wissen sollen, dass die pädagogisch-didaktische Wissenschaft, wie überhaupt jede moderne Wissenschaft, mit jedem Tage Riesenfortschritte mache! Sie aber, anstatt für Ihre Fortbildung und Ausbildung Sorge zu tragen, geben sich meistens Beschäftigungen hin, die gerade das Gegentheil von dem sind, was Sie, meine Herren, anzustreben hätten. Und da soll Ihr Ansehen, und durch Sie das Ansehen der Schule nicht leiden?

Doch die Nemesis folgt auf dem Fusse: in wenigen Jahren werden die Zöglinge der neuen Lehrerbildungsanstalt in Czernowitz in die Aktivität treten, und diesen gegenüber sollen Sie, meine Herren, erst erfahren, wie demüthigend es für Sie sein wird, nichts gethan zu haben, um sich am Niveau des Wissens und Ihres Fachwissens insbesondere, zu erhalten. Und auch: wie wollen Sie unserem Herrn Landesschulinspektor, der diesen Sommer den Schulbezirk inspiziren wird, vor die Augen treten? — Ich fürchte, nicht eben sehr muthig.

Darum, meine Herren, in sich gegangen, bevor es noch zu spät wird, und nachgeholt, was nachzuholen ist, denn mich würde Ihre Demüthigung ebensosehr schmerzen, als ich Ihr Wohl gewiss aufrichtig will. Und diess ist auch die Ursache, warum ich Ihnen die bittere Wahrheit, die ich heute gesagt, nicht ersparen konnte.

Aber ich halte eine Lehrerkonferenz für ein Gericht, wo Jeder sein verdientes Urtheil bekommt und vor welches Jeder gestellt wird, der am Organismus der Schule arbeitet. Darum, meine Herren, möge jeder von den in meiner Rede enthaltenen Rügen so viel oder so wenig auf sich beziehen, als ihm sein Gewissen sagt. Mir bleibt so viel zu meiner Beruhigung übrig, dass ich die Wahrheit nicht verschwiegen habe und dass meine Vorwürfe nicht alle hier versammelten Herren treffen können.

Und nun reisen Sie glücklich in Ihre Heimat,

meine Herren, und vergessen Sie dort nicht, wer Sie sind: die Leiter der Ihnen vom Staate anvertrauten Schulen!

Fedkowicz.

9. Третій звіт Федьковича з інспекциї шкіл з дня 18. липня 1871.

Der k. k. Bezirksschulinspektor.
N. 26.

An
Einen löblichen k. k. Bezirksschulrath
in
Wiżnitz.

Relation

über die Inspizirung der Schulen zu Ispas, Banilla, Waskoutz, Karapeziiw, Zamostie, Willaweze, Lukawetz, Mihowa, Alexandersdorf und Wiżnitz.

Am 7. Juli 1871 inspizirte ich die gr. or. Volksschule in Ispas, woselbst ich von den 186 schulpflichtigen und 48 angemeldeten Knaben nur 15 in der Schule antraf, von denen nur 5 die Schule halbwegs regelmässig besuchen. Diesem mangelhaften und unregelmässigen Schulbesuch sind auch die Erfolge entsprechend, d. h. nichts weniger als befriedigend. Ich will aber auch nicht in Abrede stellen, dass bei der bekannten Geduld des Papiers, der Nichtüberwachung seitens des Ortsschulraths und des Ortsschulinspektors, es nicht unmöglich wäre, dass der eine oder der anderer Lehrer, um sein Nichtsthun zu bemänteln, die Schulbesuchstabelle nach Gutdünken modifizirt.

Das Schulgebäude sowol als die Nebengebäude fand ich wohlerhalten und sämtliche Localitäten reinlich. Das Lehrzimmer benöthigt dringend eines Fussbodens, und dieses sowol, als auch die Lehrerswohnung der Doppelfenster. Hier sowol, als an allen übrigen Schulen, fehlen die allernothwendigsten Lehrmittel, welchem Übel radikal abgeholfen werden müsste, wenn anders der Unterricht darunter nicht empfindlich leiden soll.

Am nämlichen Tage inspizirte ich auch die Schule in Banilla, wo ich von den 182 schulpflichtigen und 69 angemeldeten Knaben nur 29 in der Schule antraf, deren Leistungen nicht eben ungünstig im Vergleiche zu denen des vorigen Jahres, jedoch — nicht sehr befriedigend sind, was mir zu einer ernsten Ermahnung des dortigen Lehrers Peter Timkowicz Veranlassung gab. Das Schulgebäude sowol als die Nebengebäude fand ich in einem verwahrlosten Zustande, namentlich die letzteren, die dem Verfalle nahe sind, welches Schicksal auch dem eigentlichen Schulgebäude bevorsteht, wenn es nicht bald neu bedacht werden wird. Auch sind Fensterreparaturen und gründliche Reinigung sämtlicher Localitäten unerlässlich, was hier sowol, als auch überall, wo ähnliche Übelstände vorkommen, nur durch strafendes Fürgehen erzielt werden kann, da Worte, sei es gute oder schlechte, nur taube Ohren finden.

Am 8. Juli inspizirte ich die gr. or. Volksschule in Waskoutz, woselbst ich von den 275 schulpflichtigen und 59 angemeldeten Knaben nur 2, sage! zwei, in der Schule antraf. Nach der Ursache dieses Nichtschulbesuchs forschend, konstatirte ich, dass die meiste Schuld an der so weit vorgerückten Kränklichkeit des dortigen Lehrers Nikolaus Lukiewicz liege, dass derselbe bei seinem hochgradigen Brustleiden kaum einige Minuten im Lehrzimmer auszuhalten vermag. Auch fand ich hier, so wie in allen übrigen Schulen, die Amtsschriften in ziemlicher Unordnung und Ungleichheit, daher die Betheilung der Schulen mit gleichlautenden Formularien nothwendig ist, so wie es auch nothwendig wäre mit Beginn des künftigen Schuljahres, u. z. um den Schulbesuch, dann die richtige Führung der Schulbesuchstabellen kontrolliren zu können, entsprechend formulirte wöchentliche Schulbesuchsnachweisungen an den k. k. Bezirksschulrath einzuführen.

Das Schulgebäude benöthigt höchst dringend einer neuen Bedachung und die Nebengebäude einer Reparatur. Ferner muss im Lehrzimer der ganz vermorschte Fussboden durch einen neuen ersetzt werden.

Am selben Nachmittag inspizirte ich die r. kth.

so genannte k. k. Trivialschule in Waskoutz, woselbst ich von den 46 angemeldeten Kindern nur 25 in der Schule angetroffen habe. Bei der gänzlichen Unfähigkeit des dortigen Lehrers sind auch die Fortschritte der Kinder äusserst gering. Dies veranlasste mich schon bei meiner Inspizirung im Februar d. J. in die rkth. Kultusgemeinde um die Aufbringung einer geeigneten Lehrkraft zu dringen. Diess hatte zur Folge, dass diese Gemeinde 145 fr. subskribirte, daher der Betrag von 250 fr. zur Besoldung des Lehrers nunmehr sichergestellt wäre, für Waskoutz zwar ein zu unbedeutender Betrag, um einen den Ortsverhältnissen entsprechenden Lehrer erhalten zu können, immerhin aber ist die Besserung dieser Schule in Aussicht.

Am 10. Juli 1871 inspizirte ich die Schule in Karapeziiw, wo ich von den 274 schulpflichtigen und den 114 angemeldeten Knaben nur 10 in der Schule angetroffen habe, deren Fortschritte mich befriedigten. Das Schulhaus fand ich sehr reinlich, doch bedarf dasselbe einer Freitreppe, so wie die Nebengebäude höchst dringend einer Reparatur. Bei dieser Gelegenheit kann ich nicht unerwähnt lassen, dass es an der Zeit wäre, dafür zu sorgen, damit die Schulhäuser, wenigstens die solideren, gegen Feuerbrünste assekurirt werden.

Am selben Nachmittag inspizirte ich die Schule in Zamostie, wonebst ich von den 64 schulpflichtigen und den 24 angemeldeten Knaben nur 10 in der Schule angetroffen habe, deren Forschritte mich ganz befriedigten. — Das Schulhaus fand ich in einem sehr unreinlichen Zustande; doch sah ich bereits Anstalten treffen, dass es gereinigt und das schadhafte Dach reparirt werde. Den Gehalt von 105 fr. bezieht der Lehrer Georg Kadeszczuk sehr unregelmässig, was mich veranlasste, den Ortsschulrath an eine regelmässige Zahlung desselben zu erinnern.

Am 11. Juli inspizirte ich die Schule in Willawcze, wonebst ich von den 178 schulpflichtigen und 31 angemeldeten Schulkindern 12 in der Schule anwesend fand, die die Schule sehr unregelmässig besuchen, und deren Fortschritte mich durchaus nicht befriedigten.

was wohl der Weichlichkeit und Lauheit des früheren Lehrers Alexander Wlad vorgeworfen werden kann. Der gegenwärtige Lehrer Georg Viecga lässt sich zwar angelegen sein, das früher Versäumte nachzuholen, doch ist im Allgemeinen der Widerwille gegen ihn so entschieden, und die Aufregung so gross, dass dessen Verbleiben in Willaweze unmöglich ist, da nicht nur das Bestehen der dortigen Schule, sondern auch die Existenz des Lehrers in Frage gestellt ist, da selbst viel ernstere Folgen, als z. B. die gänzliche Nichtbeschickung der Schule, die Nichtauszahlung des Gehaltes, u. d. gl. zu befürchten sind. —

Das dortige Schulhaus, eine Ironie dieses Namens, ist eine Hütte, in deren Miniaturräumen der Lehrer und die Kinder durch einige Stunden des Tages Hitze, Staub und Gestank athmen zu lassen, ich für die gründlichste Menschenquälerei halte. Dass die Beseitigung dieses Übels von der Entfernung Wiegas abhängt, hat mir der dortige Gemeindevorstand so ziemlich unzweideutig zu verstehen gegeben. Dass alle bisherigen Bemühungen des k. k. Bezirksschulrathes, in dieser Beziehung Abhilfe zu treffen, erfolglos geblieben sind, ist bei einer Gemeinde, wie Willaweze, eben kein Wunder.

Am 12. Juli inspizirte ich die Schule in Lukawetz, woselbst ich von den 155 schulpflichtigen und 40 angemeldeten Kindern 25 in der Schule angetroffen habe, deren Fortschritte so vorzüglich sind, dass ich nur meine Pflicht thue, wenn ich den dortigen Lehrer Konstantin Scherbanowski zur Belobung und Belohnung beantrage. —

Das Schulhaus und dessen Räumlichkeiten fand ich sehr reinlich. Die Umzäumung benöthigt jedoch einer gründlichen Herstellung. Auch muss hier lobenswerth erwähnt werden, dass die Gemeinde Anstalten trifft, einen Schulgarten ins Leben zu rufen.

Am 13. Juli inspizirte ich die Schule in Mihowa, wonebst ich von den 169 schulpflichtigen und 32 angemeldeten Kindern blos 8 in der Schule angetroffen habe, deren Fortschritte bei ihrem äusserst unregel-

mässigen Schulbesuch auch sehr unbedeutend sind. — Die Schullocalitäten fand ich reinlich. Doch benöthigt das Schulhaus sowol, als auch das Nebengebäude, dringend einer Reparatur, die Schule ausserdem noch mehrerer Schulgeräthe und Lehrmittel, zu deren Anschaffung ich jedoch schon Anstalten treffen sah.

Da ferner der dortige Ortsschulinspektor Eleuther Maksimowicz in der Untersuchungshaft sich befindet, so beantrage ich auf dessen Enthebung und Ernennung des dortigen gr. or. Pfarrers Ferliewicz zum Ortsschulinspektor.

Am 14. Juli inspizirte ich die evangelische Schule in Alexandersdorf, wonebst ich von den 21 angemeldeten Kindern 19 in der Schule angetroffen habe, welche die Schule sehr unregelmässig besuchen und deren Fortschritte so gering sind, dass da alles Ernstes daran gedacht werden muss, diese Schule nicht gänzlich verkümmern zu lassen.

Die Schuld durfte lediglich in der Trunksucht und gänzlichen Indolenz des Lehrers liegen, der deswegen schon mehrmals, letzthin auch vom Vorsitzenden des k. k. Bezirksschulraths, jedoch stets fruchtlos, ermahnt wurde.

Am 17. Juli inspizirte ich die Schule in Wiżnitz, wonebst ich von den 80 und mehr angemeldeten Kindern kaum die Hälfte angetroffen habe, und deren Fortschritte Rückschritte zu nennen sind, da die Kinder nicht nur nichts gelernt, sondern beinahe auch das vergessen haben, was sie vom Hause aus kannten. Die Schuld liegt einzig und allein in der Persönlichkeit des Lehrers N. B., über den ich einen besonderen Vortrag hiemit beischliesse und auf dessen Enthebung ich beantrage, da sonst der gänzliche Verfall, ja das Eingehen dieser mit so unsäglicher Mühe ins Leben gerufenen Schule unausbleiblich bevorsteht.

Wiznitz am 18. Juli 1871.

Fedkowicz
B. S. Insp.

10. Справа плати учителів.

K. k. Bezirksschulinspektorat.
Nr. 37.

An
Einen löblichen k. k. Bezirks-Schulrath
in
Wiznitz.

In Befolgung des Auftrages vom 24. Oktober 1871. N-ro 225, wird der Ausweis über Lehrgehalte, Subventionen aus öffentlichen Fonden und Anträge auf Gehaltsaufbesserung mit der ergebensten Anzeige vorgelegt, dass meines Erachtens sämtliche Lehrersgehalte absolut unzulänglich sind, daher auch alle Lehrer auf die Verbesserung ihrer Lage Anspruch zu machen berechtigt sind. Die Lehrer Szczerbanowsky, Kadeszczuk, Tymkowicz und Charinowicz haben auch im Laufe d. J. Remunerationen und Aushilfen erhalten; inwieferne die übrigen Lehrer einer Unterstützung bedürftig und würdig sind, ist ebenfalls im beiliegenden Ausweis ersichtlich, jedoch kann ich mich nur für die Gehaltaufbesserung derjenigen Lehrer aussprechen, welche im Lehrfache wirklich etwas leisten; da hingegen diejenigen Lehrer, welche ihre Zeit zu Kirchmess- Jahrmarkt, und anderen dergleichen Reisen verwenden, meiner Ansicht nach, einer Berücksichtigung selbst dann unwürdig sind, wenn ihre materielle Lage wirklich elend wäre.

An Subventionen erhalten nur die sogenannten gr. ort. Volksschulen ein Schreibpauschale, jährlicher 10 f. 50 kr. Ö. W. aus dem gr. ort. Religionsfonde, ohne dass ich jedoch angeben kann, ob sie für eine bestimmte oder unbestimmte Zeitdauer oder für immerwährende Zeiten gelten.

Dass dieses Pauschale, wenn auch noch so unbedeutend, nicht leicht entbehrt werden kann, erhellt aus der Armut unserer Schulen, und wäre deren Weiterbezug erwünscht. — Was die Gehaltbezüge der Lehrer anbelangt, so sind sie meines Wissens anstandslos, und selbst die wenigen Ausnahmen, die da vorkamen,

wurden durch die strengen Massregeln des Herrn Vorsitzenden des k. k. Bezirksschulraths geordnet.

Storonetz am 2. November 1871.

Der k. k. Bezirksschulinspektor

Fedkowicz.

11. Четвертий звіт Федьковича з інспекциї шкіл з дня 10. мая 1872.

Die k. k. Bezirksschulinspektor.

Nro 8.

I.

An

Einen löblichen k. k. Bezirksschulrath

in

Wiżnitz.

Inspektions-Befund
über die Schule zu Wiżnitz
dto 10. Mai 1872.

—

In diese einklassige Schule mit ganztägigem Unterricht verfügte ich mich Vormittags 10 Uhr, wo ich die grösste Reinlichkeit, Ordnung, Ruhe und Disciplin angetroffen habe, aber auch eine Schwüle und Hitze, die mich die armen hier zusammengepferchten 50 Kinder nebst dem im Schweisse förmlich gebadeten Lehrer bedauern machte. Die Ursache liegt in dem niedrigen, engen, nur bis zur Hälfte mit einem Fussboden versehenen Lehrzimmer, dessen Fassungsraum kaum für 37 Kinder ausreichend wäre, wollte man von den 10 Bänken, um genügenden Raum für die Katheder, die Tafel und den Lehrer zu gewinnen, zwei entfernen. —

In Wiżnitz, ohne die angrenzenden Attinenzen von Wiżenka und Czornohuzy, befinden sich de facto 563, Sage! fünf hundert sechzig und drei schulpflichtige Kinder, und zwar 281 Knaben und 282 Mädchen — von denen nur 59 zum Schulbesuche angemeldet wur-

den, während die übrigen im Stein- Koth- und Staubwerfen nach friedlichen Stadtgängern sich fleissig üben.

Aus all dem ergibt sich von selbst, dass eine wenigstens 4-klassige Volksschule für Wiżnitz eine unabweisliche Nothwendigkeit sei, und es ist sehr zu bedauern, dass bei der Armut und Gleichgiltigkeit dieser Gemeinde keine Hoffnung dazu vorhanden ist, es wäre denn, dass der Winitzer Gemeinde-Vorsteher, als anerkannt gebildeter und energischer Mann, sich eifrig ins Mittel legen wollte. – Auch erscheint es wünschenswerth, damit wenigstens der an Wiżnitz grenzende Theil von Wiżenka und Czornohuzy hier eingeschult werde, deren Insassen, wie ich sicher vernommen habe, es sich sehnlich wünschen. Es besuchen auch aus Wiżenka 2 und aus Czornohuzy 4 Kinder die Schule. —

Von den 59 schulbesuchenden Kindern, 33 Knaben und 26 Mädchen, gehören 45 zur ersten, 10 zur zweiten, und 4 zur dritten Abtheilung, deren Fortschritte sowol im Allgemeinen als in jedem Fache insbesondere, als sehr befriedigend bezeichnet werden können, und es ist dem Lehrer Turkiewicz, bei dem man übrigens ein klein wenig Eigensinn gerne wissen möchte, zum besonderen Verdienste anzurechnen, dass er der, seiner Leitung anvertrauten Schule, welche durch seine beiden Vorgänger sehr in Misskredit gerathen war, Geltung und Anerkennung zu verschaffen gewusst hat. Und nachdem seine materielle Lage schlecht ist, da er bei der gegenwärtigen Teuerung nur 300 f. an Gehalt bezieht und eine Familie zu ernähren hat, beantrage ich ihn zu einer angemessenen Geldunterstützung als Belohnung. — Im Übrigen bezieht er seinen Gehalt regelmässig, und ich habe ihm in pädagogischer Beziehung nur die fleissigere Kultivirung häuslicher schriftlicher Ausarbeitungen empfohlen.

Was die Lehrmittel betrifft, so habe ich hier so gut, wie an allen anderen Schulen die Wahrnehmung gemacht, dass sie fast gänzlich mangeln und ohne Anwendung von Zwangsmassregeln auch nie anzuschaffen sein werden, da die Gemeinden zu der Überzeugung nicht zu bringen sind, dass ohne tüchtige und hinrei-

schende Lehrmittel es dem Lehrer unmöglich sei, den gegenwärtigen Anforderungen der Pädagogik zu entsprechen. — Die vorgeschriebenen Amtsschriften und Protocolle fand ich vollzählig und in der musterhaftesten Ordnung. —

Was den Ortsschulinspektor anbelangt, so muss man sich in Wiżnitz so gut wie anderwärts, damit zu trösten suchen, dass er nicht weniger leiste, als die anderen Ortsschulinspektoren mit höchst wenigen Ausnahmen; d. h. gar nichts. Zwar hat diess bei einem gewissenhaften Lehrer, wie zufällig der Wiżnitzer es ist, wenig zu bedeuten. Anderwärts aber, wo der Lehrer monatelang ohne alle Kontrolle sich selbst überlassen bleibt, ist die Indolenz und Gleichgiltigkeit des Ortsschulinspektors für die betreffende Schule mit einem Nachtheile verbunden, der nicht genug bedauert werden kann.

Dem Übelstande ist nur auf diese Art abzuhelfen möglich, dass man den Bezirksschulinspektor in die Lage setzt, monatlich wenigstens zweimal in jeder Schule unverhofft zu erscheinen. —

Was schlüsslich den Wiżnitzer, so wie alle übrigen Ortsschulräthe anbelangt, so hat sich meine frühere oft ausgesprochene Meinung über dieselben nicht im geringsten geändert.

Wiżnitz am 10. Mai 1872.

Fedkowicz
B. S. Insp.

II.

Relation

über die bei der Inspizirung der Schulen gemachten Wahrnehmungen.

Am 10. Mai inspizirte ich die Schule im Wiżnitz, und am 7—12. Juni 1872 die Schulen zu Ispas, Russ: Banilla, Waskoutz, Karapeziiw, Zamostie, Willawcze, Lukawetz, Mihowa und Berhomet. — Die noch übrigen Schulen zu Rostoki, Dichtenitz und Storonetz kann ich wegen der eingetreteten Regenzeit dermalen nicht visi-

tiren, werde es aber noch vor Schluss des Schuljahres thun, und bemerke, dass ich sämtliche Schulen auch im Februar d. J. inspizirt habe, die Relation aber wegen meiner unmittelbar darauf erfolgten Erkrankung schuldig geblieben, und sie dermalen zu erstatten auch nicht im Stande bin, da die dabei gemachten speziellen Wahrnehmungen meinem Gedächtnisse entschwunden sind. Doch haben sich die Verhältnisse seit jener Zeit bis nun so wenig geändert, dass sie meine gegenwärtige Relation treu wiederspiegelt.

I. Der Eindruck im Allgemeinen.

Diesen habe ich in den beiliegenden zwei Tabellen (:/.) so treu als möglich wiedergegeben, und ein Blick in dieselben wird im Vergleich zu früherer Zeit, sogleich einen nicht unerheblichen und gewiss erfreulichen Fortschritt wahrnehmen lassen, und zwar: sowohl was den geregelten und zahlreichen Schulbesuch, als auch was die Fortschritte der Kinder, dann den Fleiss und die Tüchtigkeit der Lehrer anbelangt.

II. Der Schulbesuch.

Derselbe ist, wie bereits erwähnt, im Vergleich zu den früheren Jahren, ein recht günstiger zu nennen, da er sich im Vergleich zum Schuljahr 1871 um mehr als $^1/_3$, und im Vergleich zum Schuljahr 1870 um mehr als die Hälfte gebessert hat. Dieses günstige Resultat ist lediglich der Umsicht und Energie zu verdanken, die der Herr Vorsitzende des Bezirksschulrathes diesem Gegenstande unablässig widmet, und dieses Streben würde gewiss von einem doppelten Erfolge begleitet sein, müsste es nicht an der entschiedenen Unthätigkeit der Ortsschulräthe erlahmen, die für das Gedeihen des Schulwesens eher hindernd als fördernd sind, und füglich als ein bleierner Hemmschuh der Entwickelung des Schulwesens betrachtet werden können.

Was aber auf den Schulbesuch noch nachtheiliger wirkt, als der Widerwille und die Abneigung der Gemeinden, und die Unthätigkeit der Ortsschulräthe, das sind die leidigen ökonomischen Verhältnisse des hiesigen Landvolkes. — Es sind nämlich in den Gemeinden entweder gar keine Hutweiden vorhanden, und der Bauer muss

seine Viehstücke, oft an verschiedenen Punkten, durch seine Kinder weiden lassen. Sind aber Hutweiden vorhanden, so lassen die Bauern ihre Viehstücke, anstatt einen gemeinschaftlichen Hirten zu dingen, durch ihre Kinder, u. z. jeder besonders, hüten. So kommen auf einer einzigen Stelle oft hundert Kinder beiderlei Geschlechte, aller Aufsicht bar, von der Ortschaft meistentheils weit entfernt, zusammen, und es kann bei deren Verwahrlosung schon von Haus aus — nicht fehlen, dass da Unfüge getrieben werden, von denen das Brandweintrinken und Rauchen noch die harmlosesten sind, und man kann mit Fug annehmen, dass hier der Grund zu der so sehr zu beklagenden moralischen Verkommenheit des Landvolkes gelegt wird. —

Der weitere Grund des unerspriesslichen Schulbesuches ist ferner in der Vorreife der Kinder unserer Landbevölkerung zu suchen, da der Bauer mit Stolz sieht, sein Söhnchen wo möglich schon mit 6 Jahren auf einen verfluchten Kerl sich geriren zu sehen. Dass da von einem Gehorsam gegenüber dem Vater, oder von einer Lust am Lernen nicht die Rede sein kann, braucht erst keines Beweises. Und um so ein braves Kindlein für einen körnigen Fluch oder einen besonders gelungenen Schabernak, entsprechend zu belohnen, nehmen es die Eltern Sonntags ins Wirtshaus mit, wo man sie an diesem Tage recht zahlreich finden kann. Ist dies aber nicht der Fall, so bleiben an den Sonntagen und Feiertagen, da die Eltern und die erwachsenen Geschwister ohne Ausnahme in Wirtshäusern stecken, die Kinder oft eines ganzen Dorfriedes ohne alle Aufsicht heim, welche Freiheit sie dazu benützen, um es den lieben Eltern im Wirtshaus möglichst gleich zu thun.

Eine fernere Ursache des unregelmässigen Schulbesuchs ist die äusserst schlechte Bekleidung, die bis ins fünfte ja sechste Lebensjahr es mit Adams Kostüme fürlieb nehmen müssen, in welchem man sie Sommers vor den Thoren und in den Gehöften sehr zahlreich sehen kann, während sie den ganzen Winter hindurch, ebenfalls nach der paradiesischen Mode gekleidet, recht

zahlreich und bunt durcheinander auf dem Backofen zusammengepfercht sitzen, wo sie sich kaum frommen Betrachtungen hingeben. Man denke sich nun das Gefühl eines solchen Kindes, wenn es im glücklich überstandenen sechsten Lebensjahr, angethan in die immense Pelzweste des Herrn Papa, einer Vogelscheuche nicht unähnlich, die Schule betreten soll, die harmlosen Spiele des Backofens oder der Hutweide im Herzen, und ein Stückchen gestriger Mamaliga im Busen, d. h. dem Raum zwischen Hemd, Brust und dem Spagat, welcher den Gürtel vorstellen soll.

Alle diese, und noch manche andere Übelstände, deren ich in der Folge noch erwähnen werde, sind die leicht erklärliche Ursache des schlechten und unausgiebigen Schulbesuchs. Dass hier

III. die Ortsschulräthe

in erster Instanz berufen wären, diesen Übelständen und Unfügen zu steuern, ist gesetzlich begründet. Dass aber die Ortsschulräthe meistentheils nicht nur nichts thun, sondern in vielen Fällen den gesetzlichen Bestimmungen sogar entgegen arbeiten müssen, findet sehr leicht seine Erklärung darin, dass die Mitglieder der Ortsschulräthe zugleich Gemeindemitglieder, und die Vorsitzenden zugleich auch Gemeindediener, sei es auch in der weitesten Bedeutung des Wortes, sind, welchen, wollen sie anders ihre Existenz nicht auf's Spiel setzen, nichts anderes übrig bleibt, als den Willen der Gemeinde resp. ihrer Brodherrn in allem und jedem, selbst gegen ihre Überzeugung, zu thun, inwiefern sie nämlich eine Überzeugung haben und nach Grundsätzen handeln, was auch erst eine offene Frage bleibt.

Es ist mithin erklärlich, dass die Ortsschulräthe als solche ihre Obliegenheiten so lange nicht erfüllen werden und nicht erfüllen können, so lange die Bevölkerung die Nothwendigkeit und den Nutzen der Schulen nicht einsehen werde. Dies ist aber ein Ziel, wohl auf's Innigste zu wünschen, aber nicht so leicht zu erreichen, so lange wenigstens nicht, als es Individuen sein sollender oder wollender Intelligenz in den Dörfern

geben wird, welche eine intellektuelle Hebung des Landvolkes als eine Gefährdung ihrer Sonderinteressen anzusehen Ursache haben. — Im Dunkeln ist gut munkeln, sagt das Sprichwort; und nehme man an, dass solche Leute in den Ortsschulräthen sitzen, oder sie gar dirigiren, so ist der Grund des Widerwillens der Bevölkerung gegen die Schulen gefunden.

Eine weitere Ursache dieses Widerwillens liegt ferner in der Meinung, die man dem Landvolke beizubringen trachtet, dass nämlich dessen Kinder, wenn sie einmal das Schulhaus betreten, der Gemeinde, dem Familienkreise, dem Berufe ihrer Eltern, der heimatlichen Schole für immer „Valet“ sagen müssen, um weiss Gott wo und was alles zu werden, nur ja nicht ein ordentlicher und gebildeter Landmann. Dass sich nun das Gefühl des Bauern dagegen sträubt, und dass er nichts unversucht lässt, sein Kind dieser ungewissen, für ihn selbst aber immer verlorenen Zukunft zu entreissen, ist leicht erklärlich und zu entschuldigen. Denn tritt das Kind einmal wirklich auch in eine höhere gesellschaftliche Stellung, so ist es für die Familie so gut wie verloren, da es sich seiner Eltern schämen zu müssen glaubt. Gelingt es aber dem Bauern, sein Kind endlich durch Anwendung von unerhörten Kniffen und Praktiken, oder im schlimmsten Falle durch Zurücklegung des schulpflichtigen Alters, der Wirtschaft wieder zu gewinnen: was hat es oder er durch den Schulbesuch gewonnen? — moralisch äusserst wenig, da der Moral viel zu wenig Aufmerksamkeit in der Schule gewidmet wird, und der Bauer sie auch nicht zu würdigen weiss, — intellektuell auch nicht viel, da das Kind das, was es in der Schule lernt, praktisch nicht verwerthen kann, weil alles, was ihm beigebracht wird, seiner Lebenssphäre ferne gerückt ist, und die meisten Lehrer absichtlich eine Ehre und ein Verdienst darin suchen, die Unterrichtsobjekte dieser Sphäre so ferne zu rücken, als es überhaupt nur möglich ist. — Habe ich noch neulich sehen müssen, wie ein Lehrer das Bauerkind mit einer Kaffeerechnung marterte!... Von dem grammatikalischen Martyrium gar nicht zu sprechen, worin

sich die Lehrer so gerne gefallen, und ein Gewicht darauf setzen, als würde der zukünftige Landwirth ohne die gründlichste Kenntnis der Präpositionen und der schwachen und starken Form der Zeitwörter gar nicht existiren können.

Eine weitere Ursache der Abneigung des Landvolkes gegen die Schule liegt ferner auch in der ganz unvolksthümlichen Behandlungsart der Lehrobjekte, und daran trägt weniger der Lehrer, als vielmehr die nichts weniger als volksthümlich verfassten und gehaltenen Schulbücher die Schuld. Die darin vorkommenden Lesestücke sind meistens den Lebensverhältnissen und der Anschauungsweise des Städtlers angepasst, und dem Kinde des Landmannes ganz unverständlich, abgesehen davon, dass sie in einem Sprachjargon verfasst sind, der der Volkssprache möglichst ferne steht, und dass man darin den besseren, edleren Theil des Volkscharakters, sein ganzes Gemüthsleben, seine ganze Poesie in der besten und weitesten Bedeutung des Wortes, mit allem Fleiss und Geschick, man könnte sagen: methodisch, zu verwischen bestrebt war, und auch verwischt hat. Dass da die Volksschule ihre eigentliche Mission, das Wissen ins Haus zu verpflanzen und ihm da ein geachtetes Plätzchen, ein sympatisches Entgegenkommen zu verschaffen, nicht erfüllen kann, ist leicht erklärlich, so wie nun auch der Widerwille des Landvolkes gegen unser Schulwesen, das bis nun weder bestrebt war, noch es verstanden hat, sich Achtung und Neigung zu verschaffen, eben kein ungegründeter ist, und dieser liegt zumeist in unseren unvolksthümlichen Schulbüchern.

Ein Mittel, diesen Widerwillen zu dämpfen, wären in zweiter Linie

IV. die Ortsschulbibliotheken,

über die ich deshalb, wenn sie auch nicht in den Bereich meiner gegenwärtigen Relation gehören, mir einige Erörterungen erlauben will. Ich sage absichtlich: in den Bereich meiner gegenwärtigen Relation, da bei uns von Ortschulbibliotheken kaum die Rede ist, und

das den Schulen zugekommene „Manuale de Armonia musicale“ von Worobkiewicz, und Bocks: „Gesundheit des Schulkindes“ eine Ortsschulbibliothek unmöglich repräsentiren können.

Dem Erlasse des hohen k. k. Unterrichtsministeriums vom 15. Dezember 1871, die Ortsschulbibliotheken betreffend, liegt die grosse Idee zu Grunde, dass die Bibliotheken zugleich auch Volksbibliotheken sein sollen. Das Kind soll seine Bücher den Eltern zutragen, und mit ihnen daraus gemeinschaftlich lernen und geniessen, ohne Zweifel ein herrliches Mittel, der Bevölkerung die Augen über den Werth des Schulwesens zu öffnen. Dies kann aber nur dann möglich werden, wenn die Ortsschulbibliotheken mit Wahl und besonderer Umsicht angelegt, und die Bücher derselben mit weisem Takte und dem Bedürfnisse unserer Bevölkerung angemessen, den Kindern in die Hand gegeben, und so in die Familien geleitet werden. — Haben wir aber solche Bücher, oder wenigstens Zeitschriften? — leider keine. Und die in Lemberg und Kolomea erscheinenden diversen Brochüren und Brochürchen sind ihrer Tendenz und ihrem Inhalte — eigentlich Nichtinhalte nach, hiezu eben so wenig geeignet, als die in Galizien erscheinenden und fürs Volk berechneten Zeitschriften: Nauka, Lastiwka, Ruskaja Rada, Uczytel u. d. g., denen man die hochverrätherischen Tendenzen und das Liebäugeln mit dem vergötterten Russland zwischen jeder Zeile ablesen kann, und dessen ich hier nur desshalb Erwähnung thue, weil diese Gattung Schriften auch unter dem Klerus Eingang gefunden hat —, und durch diese dann auch leicht in die Schulen und Familien finden können, ja hie und da bereits gefunden haben. —

Welche Bücher nun den Kindern und durch diese den Familien, durch die Ortsschulbibliotheken gegeben werden sollen, ist eine offene Frage, wegen ihrer Tragweite aber immerhin werth, vom hohen Landesschulrath in reifliche Erwägung gezogen zu werden, falls anders man durch das Institut der Ortsschulbibliotheken nicht mehr verderben und zerstören als aufbauen, und in das ohnehin schon faule Stroh unserer Bevölkerung

auch noch den politischen, will sagen: russofilen Zunder legen soll. Immerhin soll man bei Gründung von Ortsschulbibliotheken Vorsicht gebrauchen, und nicht eher dazu schreiten, als bis man entsprechendes Material dazu hat. Wie solches zu beschaffen, ist, wie gesagt, eine offene Frage, die sich nur dann erspriesslich lösen liesse, wenn man Mittel und Kräfte hätte, geeignete und gediegene deutsche Werke dieses Ressorts entsprechend zu übersetzen, resp. den gegebenen Verhältnissen anpassend umzuarbeiten und in einer genügenden Anzahl herauszugeben.

Ein weiteres und wichtiges Mittel, der Schule bei der Bevölkerung Geltung, Achtung und Zuneigung zu verschaffen, bleiben in erster Linie immerhin

V. die Lehrer,

als Repräsentanten des geistigen Seins der Schule, über deren Thätigkeit ich nunmehr berichten will.

Ich habe zwar gleich Anfangs die Fortschritte der Kinder im Vergleich zu jenen früherer Jahre als erfreulich geschildert, was theils der Entfernung untauglicher und der Aquisition guter Lehrkräfte zuzuschreiben ist, während die unfähigen Subjekte auch jetzt eben so wenig leisten, als sie geleistet haben, und die der löbliche Bezirksschulrath in der beiliegenden Tabelle in jeder Richtung getreu und anschaulich abkonterfeit finden wird. Erfreulich ist wenigstens der Umstand, dass die Zahl der tüchtigen Lehrer jene der unfähigen übersteigt, denn zu ersteren darf man auch den zu Banilla neuangestellten Lehrer Stefiuk zählen, obwohl ich mich über dessen Leistungsfähigkeit eigentlich noch nicht aussprechen kann, wenn auch dessen Vortragsweise zu den besten Hoffnungen berechtiget.

Wenn ich hier aber von der Tüchtigkeit der Lehrer spreche, wie ich sie in der beiliegenden Tabelle qualificire, so will ich dadurch nur ihre Fähigkeit und ihre Beflissenheit unter einander anschaulich gemacht haben, während sie im grossen Ganzen der Bewältigung des gesammten Lehrstoffes, wie er in der Unterrichtsordnung zum Endziel gemacht wurde, nicht gewachsen

sind, und zwar selbst dann nicht, wenn der Vortrag der deutschen Sprache an unseren Volksschulen nicht obligat wäre, welcher einen nicht unbeträchtlichen Theil der Unterrichtsstunden in Anspruch nimmt. Die Ursache davon liegt weniger in der Lust der Lehrer an eigener Ausbildung, als vielmehr in der geringen Zeit, die ihnen einerseits ihr Beruf, mehr aber noch ihr Jagen nach dem täglichen Brot übrig lässt, da sie ja der unerbittliche Hunger treibt, jene Lücken anderwärts auszufüllen, die die trostlosen Dotationsverhältnisse in ihren Säckeln tagtäglich machen.

Auch ist es eben diese ihre traurige materielle Lage, welche ihnen die Anschaffung von Fachwerken zum Selbststudium unmöglich macht. Hier soll nun freilich die Bezirkslehrerbibliothek abhelfen. Haben sich aber solche Bibliotheken jemals bewährt? Noch nie, am allerwenigsten aber bei Dislokationsverhältnissen, wie sie in diesem Schulbezirk bestehen. Für den Lehrer erhält aber das Fachbuch in den meisten Fällen nur dadurch Werth, dass er es jederzeit zur Hand hat, um sich aus demselben sofort instruiren zu können, wann und wie es ihm noth thut. Eine Bibliothek aber zu beschaffen, wo die Anzahl der Exemplare des einen oder anderen Werkes der Anzahl der im Bezirk angestellten Lehrer gleichkomme, ist bei den gegenwärtigen Verhältnissen eine Unmöglichkeit, die übrigens darin ihre viel einfachere Lösung fände, dass man anstatt einer Bezirkslehrerbibliothek gleich Ortsschulbibliotheken gründen würde, und diese möchten ihrem Zwecke viel besser entsprechen, als eine Bezirkslehrerbibliothek, welche sich im Bücherschrank und auf dem Papier zwar sehr schön ausnimmt, in der Praxis aber denjenigen Nutzen bei weitem nicht bringt, den man sich für den ersten Augenblick von Mitteln zu ihrer Anschaffung auch zu versprechen berechtiget ist, während sie im besten Falle nur Einzelnen, und auch das nur vorübergehend, zu Gute kommen würde.

Von welchem Nutzen sollen übrigens dem Lehrer die mit pädagogischen und anderen Wissen vollgepropften Werke sein, wenn fürs erste ihm keine Zeit zu

ihrem Studium erübrigt, und fürs zweite er weder Vorbildung noch Geschick, noch endlich auch Lust besitzt, sie sich in dem Masse anzueignen und zurechtzulegen, um daraus für seine Schule praktisch pädagogisches Kapital zu schlagen, namentlich aber für unsere Landschule, wo er die angeeigneten Lehrstoffe erst dem Ideengange des Bauernkindes, in Form und Sprache sowohl, anpassen müsste? —

Solche Werke gibt es aber nicht, und doch nur solche Werke würden für unsere Volks- resp.: Landschullehrerer praktischen Werth haben. Solche zu schaffen, und zwar: in erster Linie durch die tüchtigsten Lehrer selbst zu schaffen, wäre jedoch keine Unmöglichkeit, nur müsste hiezu die Initiative von einer hohen Schulbehörde und an die gesammte Körperschaft ruthenischer Volksschullehrer des Landes ausgehen, und dies würde für sie von einem gleichen wenn nicht gar grösseren Nutzen sein, als die jetzigen Fortbildungskurse, wo die Lehrer zwar Gutes und Nützliches lernen, wo es aber niemandem einfällt, den einen oder den anderen zu fragen, ob er gut lesen, orthographisch schreiben, hinlänglich rechnen, und dies alles auch dem Kinde auf eine menschliche Art, ich meine ohne die beliebten Puffer und Kopfstücke, und auch nach einer halbwegs menschlichen Methode beizubringen im Stande sei. Oder glaubt man da an die Unfehlbarkeit der mit vielen Siegeln und Unterschriften versehenen Lehrbefähigungszeugnisse aus der guten alten Zeit, worin es von bine und forte bine wimmelt? — Die herbe Lehrmeisterin, Erfahrung belehrt uns eines anderen, leider aber keines Erfreulichen, und es ist gewiss der verzweifelte Hilferuf aller Bezirks- und sonstiger Schulinspektoren, damit man die besseren Lehrer einstweilen ihre wohlverdienten Ferien im Frieden geniessen lasse, während man es versucht, aus den privilegirten Nichtskennern des Lehrerstandes dasjenige zu machen, was aus ihnen zu machen überhaupt nur möglich ist. Dazu reicht aber eine einzige Ferienzeit bei weitem nicht hin, und es müssten viele — viele Ferien aneinandergereiht werden, um diesen Zweck zu erreichen, oder endlich zu der

Überzeugung zu gelangen, dass aus einem verknöcherten Gehirn höchstens nur goldenes, aber kein Geisteskapital sich schlagen lässt.

Immerhin könnte aber der Lehrer, selbst der schwächere, in der Schule viel bedeutendere Erfolge erzielen, wenn es da um die

VI. Lehr- und Lernmittel

nicht gar so jämmerlich bestellt wäre, wie es an unseren Volksschulen leider der Fall ist.

Wie aus der beiliegenden Tabelle zu ersehen, befinden sich an den 11 Schulen, die ich inspizirte,

5 ruthenische Wandfibel Exemplare,
2 deutsche Wandfibeln,
2 Rechnenapparate,
7 Bilderwerke für den Anschauungsunterricht,
1 Globus,
1 Planiglobium,
3 Karten von Österreich.

Ferner findet sich: 1., in keiner einzigen, Sage! keiner einzigen Schule eine ordentliche Tafel, da man ja die abgefärbten, verblassten, versprungenen Bretter keine Tafeln nennen kann: 2., in den Händen der Kinder kein einziges Schiefer- oder sonstiges Täfelchen; 3., ausser den miserablen Schreibwischen, die man Schreibtheken zu schimpfen beliebt, und die sich die Krämmer mit 2 und 3 xr per Stück zahlen lassen, während sie, im Riess gekauft, nicht auf 1 ganzen Kreuzer zu stehen kommen, dabei aber unvergleichlich besser sind: kein einziges ordentliches Schreibbuch.

Und auch mit diesen miserablen Wischen ist der Lehrer zu zeigen bemüssigt, da es den Eltern nie einfällt, welche zu kaufen, die Ortsschulräthe aber kein Geld dazu haben oder haben wollen, daher es auch meistens geschieht, dass die Lehrer von ihrem kargen Gehalte auch noch Schreibmaterial kaufen müssen, wenn anders sie den Schreibunterricht nicht ganz auf den Nagel hängen wollen;

4) weder eine ordentliche Tinte, noch Tintenfässer, Bleistifte, Lineale, noch sonstiges Schreibgeräth, mit

Ausnahme an der einzigen Schule zu Lukawetz. aber auch das nur annäherungsweise, da es dem Lehrer von seinem kargen Gehalte mehr zu schenken unmöglich gewesen sein mochte. —

Zwar hat der k. k. Bezirksschulrath während der verflossenen drei Jahre weder an Aufträgen, noch Ermahnungen, noch Betreibungen, noch endlich auch gütlichen Vorstellungen es fehlen lassen, die aber alle einerseits an der Unwillfährigkeit der Gemeinden, andererseits am gänzlichen Abgang eines Geldverlags bei den Ortsschulräthen scheiterten. obwohl es die Gemeinden an Versprechungen nicht fehlen liessen, da diese ja nichts kosten. Überhaupt ist es jetzt bei den Gemeinden Mode geworden, alles zu versprechen und zu allem die süsseste Miene zu machen, um hinterdrein nichts zu halten, und mit der feinsten Ironie zu ignoriren. Wie diesem Übel abzuhelfen wäre, ist eine Frage, die ich zu beantworten mir nicht getraue, und zwar umsoweniger, als man da mit den Gemeinden entweder keinen vollen Ernst machen kann oder machen will, und die Ortsschulräthe sich um die ihrer Administration unterstehenden Schulen gar nicht oder wenig kümmern, während die Gemeinden, wie schon gesagt, den k. k. Bezirksschulrath mit Versicherungen des besten Willens schon seit nahezu drei Jahren hinzuhalten wissen. Meiner unmassgeblichen Meinung nach wären zur Beseitigung des hier angeregten Übels nur drei Mittel möglich, und zwar:

1. Der k. k. Bezirksschulrath lässt sich von den Ortsschulräthen das Schulpräliminare pro 1872 ungesäumt vorlegen und berichten, ob die Gemeindevertretungen die präliminirten Beträge bewilligt, die Gemeindevorstände sie im Bejahungsfalle eingehoben und an die Ortsschulräthe abgeführt haben. Im Verneinungsfalle stellt sie der k. k. Bezirksschulrath den Gemeindevorständen zur sogleichen Einhebung, resp. Bewilligungsveranlassung und dann ungesäumter Einhebung zu, und veranlasst sodann die möglichst ausgiebige und zweckmässige Anschaffung der unumgänglich nothwendigen Lehr- und Lernmittel. Oder:

2. der k. k. Bezirksschulrath fordert die Gemeindevertretungen zur Bewilligung eines angemessenen Geldbetrages behufs Anschaffung von Lehr- und Lernmitteln direkte und im kürzesten Wege auf, lässt sodann die bewilligten Beträge einheben, an sich abführen, und bestellt die billigsten und zweckmässigsten Sorten aus irgend einem soliden Verlage. Dadurch würde man sowohl die Aequalität der Sorten als auch ein billigeres Postporto ermöglichen. Oder endlich:

3. Der k. k. Bezirksschulrath setzt sich mit irgend einer soliden Verlagshandlung in Correspondenz, bezieht von da die erforderlichen Lehr- und Lernmittel, oder wenigstens die letzteren, gegen Ratenzahlungen, und setzt sie dann über Anträge der Schulleitungen an die einzelnen Ortsschulräthe ab. Dieser Weg hätte den Vortheil, dass er der einfachste und zum Ziele am schnellsten führende wäre.

Welches von den hier angegebenen drei Mitteln das zweckmässigste wäre, bleibt nun dem Ermessen des Löblichen k. k. Bezirksschulrathes anheimgestellt, und ich muss im Interesse der Schulen nur um das hier bitten, auf den vorgeheuchelten guten Willen und die nichtssagenden und nichtskostenden Versprechungen der Gemeinden sich nicht mehr zu verlassen, sondern zu anderen, zum Ziele sicherer führenden Mitteln zu greifen.

Was endlich die in den Schulen eingeführten ruthenischen Lehrbücher anbelangt, berufe ich mich auf meine Relationen von früheren Jahren, wo ich die Unzweckmässigkeit dieser Bücher zur Genüge erörtert habe, und dermalen nur bedauern kann, dass man diesem gewiss wichtigen Gegenstande bis nun noch keine Berücksichtigung wiederfahren liess. Bezüglich der schlechten Gebahrung mit den Gratisbüchern lege ich meinen Separatantrag gleichzeitig vor.

VII. Die Ortsschulinspektoren.

Dieses letzte und traurigste Kapital aller meiner früheren Relationen kann ich damit schliessen, dass ich mich einfach auf sie berufe, und nur noch hinzufüge,

dass es nicht um ein Tüttelchen damit besser geworden ist. Und da der Bezirksschulinspektor kein fliegender Holländer ist, um überall zur rechten Zeit, und zwar: jede Woche wenigstens sechsmal in jeder Schule, erscheinen zu können, so bleiben bei der Apathie der Ortsschulräthe die Schulen und Lehrer, so zu sagen, ohne alle Aufsicht, was zwar bei einem guten Lehrer wenig zu bedeuten hat, bei einem lauen, pflichtvergessenen aber um so mehr, als das Papier geduldig ist. und fingirte Absenzstriche im Katalog sehr gut verträgt, um dann den bezahlten Tagedieb weisser als er selbst zu waschen, da der so beliebte „unregelmässige Schulbesuch" alles entschuldigen, ja den Taugenichts noch als einen echten und rechten Zeloten der Schule stempeln muss, der bei der Schulvisitationen in Jeremiaden zerfliesst, im Innern aber aufjauchzen möchte beim Anblick eines leeren Schulzimmers. und es wäre eine, eines jeden Bezirksschulinspektors sehr würdige Aufgabe, zu erfahren, ob die leeren Schulbänke nicht eben ein Kunststückchen dieses oder jenes Lehrers sind? — Dazu fehlt aber dem Bezirksschulinspektor die Allwissenheit, die zu ersetzen der Ortsschulinspektor berufen wäre, jedoch mit höchst seltenen Ausnahmen, vielleicht nur einer einzigen im Bezirke, nicht ersetzt, und zwar darum nicht, weil — nun, weil mit dem Lehrer in Eintracht zu leben weit besser lohnt. als ihm jeden Augenblick auf die Finger zu sehen. —

VIII. Die ökonomischen Verhältnisse der Schulen

sind in den beiliegenhen Tabellen hinlänglich klar und anschaulich dargestellt, und bliebe nur noch zu wünschen, damit die Schulhäuser, wenigstens die solideren, gegen Feuerschäden assekurirt werden, wozu zwar bei unseren, gegen jede moderne Einführung obstinaten Gemeinden keine Hoffnung vorhanden ist, es aber doch in der Pflicht des löblichen k. k. Bezirksschulrathes liegen würde, die Gemeinden auf besagten Umstand wenigstens aufmerksam zu machen. —

Alle meine in der vorliegenden Relation gemachten Wahrnehmungen reassumirend stelle ich an Einen k. k. Bezirksschulrath folgende

Anträge

und zwar sämmtliche in dieser Relation berührten Schulen betreffend.

1.

Ein Löblicher k. k. Bezirksschulrath wolle dem Herrn Vorsitzenden für dessen wegen Eifer für die Hebung des Schulwesens im Bezirke, namentlich aber für dessen umsichtsvolle und energische Hinwirkung auf die Erzielung eines regelmässigen und ergiebigen Schulbesuchs den schuldigen Dank aussprechen.

[Для цілости подаємо тут зараз по внесенях ухвали повітової ради шкільної з дня 18. червня 1872:

ad 1. Einstimmig laut Antrag, und es wird der dem Herrn Vorsitzenden ausgesprochene Dank durch die Erhebung sämmtlicher Mitglieder von ihren Sitzen manifestirt].

2.

Ein Löblicher k. k. Bezirksschulrath wolle anordnen und diese Anordnung auch überwachen lassen, damit in den Ortschaften, wenigstens dort, wo gemeinschaftliche Hutweiden bestehen, die Viehstücke nicht durch Kinder, sondern durch eigens hiezu gedungene Hirten (erwachsene Leute) gehütet werden. Auch sollen überhaupt, auch zum Einzelnweiden die Kinder so wenig als möglich verwendet werden.

[*ad 2.* Dort, wo gemeinschaftliche Hutweiden bestehen, dürfen schulpflichtige Kinder zum Viehweiden unter keinem Vorwande verwendet werden, und es sind nur erwachsene Leute zu Hirten zu dingen].

3.

Ein löblicher Bezirksschulrath wolle anordnen und die Anordnung auch überwachen lassen, damit die

Kinder an Sonn- und Feiertagen unter keinem Vorwande in die Wirtshäuser genommen werden.

[*ad 3.* Einstimmig laut Antrag].

4.

Ein löblicher k. k. Bezirksschulrath wolle anordnen und die Anordnung auch überwachen lassen, damit die Eltern ihre Kinder nicht nackt auf der Strasse herumlaufen lassen und ihnen, wo möglich, auch eine anständige und der jeweiligen Jahreszeit angemessene Kleidung schaffen.

[*ad 4.* Einstimmig laut Antrag: Ein löblicher k. k. Bezirksschulrath wolle anordnen und die Anordnung auch überwachen lassen, damit die Eltern ihre Kinder nicht nackt auf der Strasse herumlaufen lassen].

5.

Ein Löblicher k. k. Bezirksschulrath wolle die Lehrer:

Konstantin Szczerbanowski.
Peter Timkowicz,
Gregor Turkiewicz,
Demeter Poklitar, und
Georg Kadeszczuk

als wohlverdiente Belohnung für ihren besonderen Fleiss, vorzügliche Leistungen und Erfolge im Lehrfache — zu Geldrenumerationen beantragen, und zwar: für

Konstantin Szczerbanowski mit 60 f,
Peter Timkowicz und
Gregor Turkiewicz mit je 50 f,
Demeter Poklitar und
Georg Kadeszczuk mit je 40 f.

[*ad 5.* Über Anregung des Herrn Vorsitzenden, dass:

Da mit Eingabe vom 18. April 1872, Z. 105, die Lehrer Konstantin Szczerbanowski und Johann Krylaty zu Renumerationen an den hohen Landesschulrath beantragt worden sind, daher ein anderweitiger solcher Antrag auf Gewährung um so weniger Hoffnung lässt,

als laut dem h. Landesschulrath- Erlasse vom 16. Februar 1872. Z. 238, nur 2 Lehrer zur Betheilung mit Renumerationen beantragt werden durften; wird von dem diessfälligen Antrage des k. k. Bezirksschulinspektors Umgang genommen, und sich zur Anerkennung der verdienstvollen Lehrer auf eine Belohnung beschränkt].

6.

Ein Löblicher Bezirksschulrath wolle sich betreff der Anschaffung der nothwendigen Lehr- und Lernmittel entweder für eine der drei von mir vorgeschlagenen Modalitäten aussprechen, oder einen anderen, geeigneteren Modus ausfindig machen.

[*ad 6.* Es ist durch den k. k. Bezirksschulinspektor der unumgängliche Bedarf an Lehrmitteln, und der jährliche Bedarf an Lernmitteln für jede Schule und das ganze Schuljahr besonders zu spezifiziren. und die betreffenden Ausweise dem Herrn Vorsitzenden einzuhändigen. welcher die Anschaffung durch die betreffenden Gemeindevorstände zu veranlassen haben wird].

7.

Ein Löblicher Bezirksschulrath wolle die Anordnung treffen. damit jede Schulgemeinde ihre Schule ohne Unterschied mit je zwei ordentlichen. lakirten Tafeln versehe.

[*ad 7.* Im Beschlusse ad Antrag 6 enthalten].

8.

Ein löblicher Bezirksschulrath wolle eine Eingabe an den h. Landesschulrath beschliessen, damit vorläufig nur die in ihrem Fache schwächsten Lehrer zum Fortbildungskurse gezogen und dort namentlich in der Methodik des Lesens, Schreibens und Rechnens unterwiesen werden.

[*ad 8.* Durch den Erlass des hohen Landesschulraths vom 11. Juni 1872, Z. 811, gegenstandlos geworden].

9.

Ein löblicher Bezirksschulrath wolle anordnen, damit die in den beiliegenden Tabellen ersichtlich gemachten Mängel und Reparaturbedürfnisse an den Schulbaulichkeiten und Einrichtungsstücken noch im Laufe der kommenden Ferien behoben werden. — Namentlich ist die Gemeinde Lukawetz aufzufordern, unverzüglich Vorkehrungen zu treffen, damit das vom fliegenden Schwamm angegriffene Schulgebäude vor dem weiteren Umsichgreifen geschützt werde. —

[*ad 9.* Einstimmung laut Antrag].

A n t r ä g e

bezüglich der Wiżnitzer Schule insbesondere.

1.

Ein löblicher k. k. Bezirksschulrath wolle beschliessen, damit die Gemeindevertretung aufgefordert werde, für die unabweisliche Erweiterung der Schule, namentlich aber für die Beschaffung einer zweiten Lehrkraft und eines zweiten Lehrzimmers noch vor Beginn des nächsten Schuljahres Sorge zu tragen.

[a*d 1.* Die Gemeinde Wiznitz ist zur Aufnahme einer geeigneten Schullokalität und zur Erweiterung der Schule auf eine zweiklassige binnen längstens 2 Monaten, aufzufordern.]

2.

Ein löblicher k. k. Bezirksschulrath wolle beschliessen, ob und inwieferne die an Wiżnitz grenzenden Theile der Ortsschaften Czornohuzy, Wizenka und Riwna — hier eingeschult werden sollen.

[*ad* 2. Auf Anregung des H-rn Vorsitzenden, dass: Da laut Erlass des h. Unterrichtsministeriums vom 28. März 1872, Z. 3049, intimirt vom h. Landesschulrath dto 12. April 1872, Z. 573. jede grössere Gemeinde zur Errichtung einer eigenen Schule verpflichtet ist; da ferner die Gemeinde Wiznitz, falls sie auch ein

Schulhaus in grösseren Dimensionen bauen wollte, es zur Aufnahme der eigenen Kinder nöthig haben wird: zur Tagesordnung übergangen.

Wiznitz am 18. Juni 1872.

Fedkowicz
Rfrt.]

Wiznitz am 15. Juni 1872.

Fedkowicz
B. S. Insp.

V.

Поезиї, повістки і варіянти.

Поезия Федьковича з 1851. або 1852. року.

[Du kennst die göttliche Schönheit der Wesen... — посьвячена Р. Роткелеви, надрукована тут у споминах Роткеля на стор. 349—350].

An Emilie.

O könnte ich von hier nach Süden ziehen,
In jenes Land, das keinen Winter kennt,
Wo Blumen stets am Ebrostrande blühen
Und wo das Lied der Troubadoure tönt:
Da könnte ich ein Lied vielleicht erlauschen,
Das heute Dein, o edles Mädchen, werth,
Ein Lied so süss, wie des Duero Rauschen,
Wenn Liebe ihn im Mondeslichte hört.

Doch ferne ist der schöne, warme Süden,
Der ewig sich im Glanz der Maien sonnt, —
Und hier bei uns, wie ist es so verschieden,
Wo ewig nur der kalte Winter wohnt,
Wo Nachts im Schnee die armen Waisen klagen,
Die, scheint's, sogar die Gottheit selbst vergisst,
Wer sollte da nach schönen Liedern fragen,
Wo jedes Herz zu Eis gefroren ist? —

Darum, o Maid, beliebe zu vergeben,
Wenn ich kein Lied Dir heute singen kann,
Ein Lied, um Dich nach Würde zu erheben,
Wie ich es gern, für's Leben gern gethan, —

Ein Lied so schön, wie alle jungen Rosen,
So rein, wie Du, o Rosenkönigin,
Und mild, wie je der Abendlüfte Kosen,
Wenn Frühlings sie nach Aranjuez zieh'n.

Doch wenn mir einst am Fuss der Cintra-Höhen
Das kalte Herz zu neuer Gluth erwacht,
Ja wenn ich einst im Süden werde stehen,
Von aller Pracht Hispaniens umlacht:
Wie will ich da so schöne Lieder singen,
Zu Deinem Preis, ma Donna, nur geweiht.
Sie sollen bis zu Dir, nach Wien erklingen,
Ja bis zu Dir, o engelreine Maid.

Und wird mir je der schöne Tag erscheinen,
Der so wie heut' den schönsten Namen trägt,
Dann werde ich, ich weiss, ich werde weinen,
Und wenn mich wer nach meinen Thränen frägt,
So sage ich: in meiner Heimath Gauen,
Wo so viel Schnee und kalte Herzen gibt,
Dort kenne ich die edelste der Frauen,
Die ich geehrt, die ich vielleicht — geliebt.

Und wer hat je, der Einmal Dich gesehen,
Wer hat Dich nicht vergöttert und geliebt,
Gefleht zu Gott für Glück und Wohlergehen,
Gefleht um all das Beste, das nur gibt? –
Ja Satan selbst aus Salamankas Mauern,
Er würde auch, sobald er Dich geseh'n,
Bei Deinem Angedenken innig trauern
Und fromm für Dich zur Allmacht Gottes fleh'n.

Ich werde auch nach Compostella gehen,
Wo aufgestellt Murillos schönstes Bild,
Dort werde ich zur reinsten Jungfrau flehen
Für Dich, die Du der Reinsten Ebenbild. –
„Madonna mild", so will ich bethend sprechen,
„O sag', was Du zum Opfer Dir bestimmst:
Soll Blumen ich, soll ich mein Herz Dir brechen,
Damit Du sie in deine Obhut nimmst?" – –

„Denn wisse, dort in jenem kalten Norden,
    In welchem sie als schönste Rose blüht,
Die Menschen nur betrügen oder morden,
    Wer achtet da der Blume zart am Ried? —
Wer sollte nun, wenn rauhe Winde stürmen,
    Und tief im Schnee die glatte Schlange schleicht,
Wer sollte sie, o Himmlische, beschirmen,
    Der alles, so wie sie, unschuldig däucht“.

Du schirme sie, o Reine, Makellose,
    Du schirme mit der milden Götterhand
Die edle Maid, des Nordens schönste Rose,
    Die jemals man in jenen Landen fand. —
Es möge ihr so gut, so wohl ergehen,
    Wie jemals nur 'nem Sterblichen erging,
Der Himmel soll mit Güte sie umwehen,
    Ihr Schicksal sei ein blüthenreicher Ring“.

„Und sollte sie vielleicht auch leiden müssen,
    Weil jeder Mensch hienieden leiden muss,
So wolle ihr das Missgeschick versüssen,
    Madonna mild, mit deinem Friedens-Kuss:
Auf Blumen lass sie immer, immer treten,
    Und müsste sie auf dornenvollen Pfad,
So lerne sie zu Dir, o Reine, bethen,
    So inbrunstvoll, wie ich es heute that.

Fedkowicz.

[Оріґінал написаний на 6 сторонах листового паперу з витисненими берегами, малої 8-ки; є власностю п. Мелянії Ґерґель (Gherghel) в Чернівцях. Поезия написана очевидно з нагоди іменин Емілії Маронані, отже в січни 1860, або 1861 р.].

Товариш.

То вечір був тихий: понад горонькамп
    Зірниця вечірна сияла,
А місяць у повен блудив зороньками,
    У гаю дес пташка співала.

Ми були на варті у брамі Артемі,
    Я спер ся на білім поручу

І там задумав ся о земли родимі.
Заплакав на долю сву смутчу.

А він по тихоньку до мене зближив ся,
Глянувши ми в очи, питав ся, —
І свойов головоньков до мої склонив ся:
Чого-ж то мій брат заплакав ся?

»Чого то тужити, коли-ж ту так красно,
А май усю землю вкриває:
Ни видиш, як місяць присвічує ясно,
Ни чуєш, як пташка співає?«

— »Най пташка співає, як хоче і знає,
А я ї, мій брате, ни чую,
Бо моє серденько спокою ни має,
Лишив я дружину любую.

Нічо він ни мовив, лиш в очи ми глянув,
Сердечне до мене стулив ся:
А пташка тужила, аж явір зівянув,
А місяць під зорі укрив ся.

3. липня 1861.

[Ся поезия Федьковича найшла ся в зошиті Антона Кобилянського, записанім поезиями, з котрих велика частина була друкована у його брошурці „Holos na holos". Є ту також поезия Ф-а: „У Вероні гей на брамі камениї" з датою: 3. Juli 1861. і з підписом: Josef Fedjkovyč, а зараз по ній подана висше поезия „Товариш" з тою самою датою і підписом F. Кобилянський додав до слів: „Чогож то мій брат заплакав ся?" замітку: Krepki naši vojaki! a jak lyš plakaty znajut". Здаеть ся, через сю критику поет не дав потім сеї поезиї до збірки Дідицького].

Die Heimkehr.

Im schattigen Westen weht süsse Luft,
Es schlummern die Bäume im Maienduft,
Der Wanderer aber, er schlummert nicht,
O leuchte ihm heiter, du Mondeslicht!

O leuchte nur, leuchte von deiner Höh',
Es thut ja dem Armen das Herz so weh.

Die Augen, die sind ihm von Thränen nass,
Die Wangen, die jungen, wie Marmor blass.

Was wäre, was also das Herz ihm bricht?
Ich mag ihn nicht fragen, und weiss es nicht,
Er blickt ja so dräuend, so düster drein.
O leuchte ihm heiter, du Mondesschein!

Ja, leuchte nur, leuchte, die Nacht ist still,
Der Wanderer nähert sich seinem Ziel,
Ist's etwa das Hüttchen am tollen Strand,
Das kunstreich gezimmert einst seine Hand?

Das Hüttchen, das traute, das ist es nicht,
Es träumen nur Trümmer im Mondeslicht,
Der Düstere sieht nicht die schwarze Spur,
Er sieht nur die Kreuze auf weiter Flur.

Ja, Kreuze, die schimmern in stiller Nacht,
Ein Gräber der Gräber, der haltet Wacht.
Der Wanderer rüttelt das Eisenthor,
Der Wächter der Todten, er lugt hervor:

„Wer will hier berennen die Friedhofsthür?"
Ich bin es, ich gebe drei Gulden dir,
Nur lass mich geschwinde, geschwind hinein,
Und führ' mich zum Grabe der Schwester mein.

Wie hier ist begraben, was ich geliebt,
Hier alles begraben, was mich geliebt?
O, Schwesterlein, Schwester, gib her die Hand,
Ich bin ja gekommen aus fernem Land.

Wie alles so ruhig, so still, so stumm, —
Du sagst nicht: Willkommen, — ich kehre um, —
O Schwester, o theure, so sprich ein Wort! —
So ruhig, so stille. — muss wieder fort.

Er presset am Kreuze 'nen heissen Kuss,
Sein Hüttchen, verglommen, das träumt im Russ,
Der Arme zog weiter, er sah es nicht, —
O leuchte ihm heiter, du Mondeslicht.

[Ся поезия найшла ся у книжцї, що була власностию Найбавера. Рукопись Федьковичева: зміст показує, що вона

з часів, як поет вернув ся з війска в гори: отже з 1863. р. або й з пізнійших часів.]

Die hohe Wacht.

O heilige, stille, klare,
O klare, stille Nacht!
Hoch oben, oben am Pharus
Da steht ein Söldner die Wacht.

Und steht und steht und stehet,
Und stehet und steht und sinnt,
Wie langsam, wie ewigkeitslangsam
Das bleierne Leben doch rinnt!

Im Monde glitzert die Waffe,
Er sachte beim Fuss sie nahm,
Und findet 'nen silbernen Spiegel,
Und findet 'nen silbernen Kamm,

Und kämmt die silbernen Loken.
Er kämmt sie so zierlich, so fein,
Und schaut in den silbernen klaren
Ja, klaren Spiegel hinein.

Da fasst ihn ein furchtbares Wehe,
O Gott, wie fasst es ihn sehr!..
Er schleudert den silbernen Spiegel
Hinein in das schauernde Meer, —

Und stürzt mit dem Spiegel hinunter
Man sah ihn fürder nicht.
Man sah nur die schwindelnde Höhe
Im silbernen Mondeslicht! —

[Сей варіянт поезиї п. з. Die hohe Wacht винятий з листу ч. 70., пор. тут стор. 130, а в Поезиях, стор. 780. Титул я додав].

Дванайцять посланій Ю. Городенчука Федьковича на цілу соборну Україну.

I.

Апостол слова України,
Причастник горя їй, і мук
Причастник їй синів, і віна
Святої слави їй: від рук
Благословеніє, і духа
І слова мир на вас, і світ
Небесного вітця, послухать
Глаголи уст моїх — гледїт,
Бо время близко єсть! Покажу
Народам правду на земли,
І кров і мсту моїх святих —
(Говорит дух). — Амінь, о блаже!
І відмірит-ця великов
Поправеднов міров
Всїм мучителям народів,
Черленому звіру.
І учиню їх жилища
Кошарою совам,
І воспоют нові пісні
Поборники слова
На їх гуслех укованих
З крівавих корунів,
І дам силу пророчества
Живущим їх струнам, —
(Так каже дух) — і покажут
Серцем нелукавим
Шляхи правди людем моїм
І подобну славу
Отцу світла, й перекуют
Веселії люде
На залїза плуговії
Мечі обоюді
І під своїм виноградом
Вечеряти сядут,
А діточок під маслинов
Спочити покладут.

Але богато ще погоїв.
Богато рік ще потече
Крови різаної святої
До того веремя, рече
Дух народам: я не гряду
У світ окутий ради мира.
Ні ради весіля: на звіра
Предвічного у брань гряду
З моїми ангели! І тато
Ме сина різати, а син
На тата руки накладати
Ме ради правди! Й благо тим,
Що ради правди підут в брани,
На глави свої не приймут
Ті препогані начертаня
Черлених звірей, бо ті мут
Синами вічного ся звати
І первенця святої волї
Апостолами, й землю нову
Сотворя світови, і лад
Новий на світї оседит ся —
Амінь, о Святе, да святит ся!

Лагодьте ж ся, братя мої,
На день той великий
Суду правого на світї,
Бо він не далеко;
І на жнива правди слова
Серпи вже роздані:
Потече кров аж по узди
З грядущих тиранів.
І підут всї у точило
Сердитого Бога!
Лагодьте ж ся, братя мої,
І будьте готови,
Аби і ви не пропали
У день його суду!
Не клонїтесь чермним звірем
Анї їх облудним
Хвалителям, молителям,

Підхлїбцям тиранів,
Аби й на вас не найшли ся
Хульні начертáня
У день суду великого,
Бо лихо вам буде.
Будьте святі, поправедні,
За все будьте люде,
Любителя великого
Люблящі ся діти,
А з тих старих Вавилонів
Хульних ізійдіте,
Аби й на вас не розбилась
Їм сужена кара,
І не укрив ангіль світла
Вас чорною хмаров,
У потемках віковічних
Приймать праві муки,
Жвать язики свої злющі
І криваві руки.

Хто ж годен буде, вічний Святе,
На праведнім ланї тім стать,
Де мут народи правду жати
І лихо лихом отдавать?
Оден лиш той, хто правдї вірит
(Говорит дух) і у закон:
Що зле лихому лихом мірит
А добре доброму добром,
І лихо в собі розпадаєсь,
А добре не подобно вбить,
Бо хоть заріжут го тирани
І хату в него розвалют,
А вно ще дуще з гробу встане
І побудує давний кут
В широку хату на помості,
І мут народи в ній гулять
І з добрими святими гостї
Добро Господне поживать!

[Се „Посланіє“ було перший раз друковане в Лїтер. наук. Вістнику 1904, том XXV, стор. 75—77. Найшло ся воно між паперами пок. Мелїтона Бучинського].

Посланіє Федьковича до Тернопільців

Не журіт ся, мулярчики,
Усе гаразд буде!
Україна не пропаде,
Не задавлят люде
Нашу славу непорочну,
Стару, добру славу,
Хоч нам к...а татарськая[1])
Січ розруйнувала
І бунчуки нам забрала.
Усе гаразд буде!
Ми нову Січ заложимо,
Ми у своїй груди
Кріпшу, ліпшу збудуємо,
Як тая бувала.
Ми таку Січ збудуємо,
Щоб не зруйнувала
Ні та нешта татарськая,
Та ні єї діти.
Бо ми будем будувати
Правдов та просьвітов,
Та любвою Бога й волї.

Оттак . . . .
Молоді ви мулярчики,
Нуте мурувати
Ви нову Січ Українї!
. . . .
. . . .
. . . .
Муруйте ж ви, мулярчики,
Доки я помолюсь
Іванови у Сучаві
А відтак хто знає
. . . .
Може заспіваю
До роботи вам охоту,

[1]) Цариця Катерина II.

Доки стане груди.
Муруйте ж ви, мулярчики,
Усе гаразд буде!

[Се посланіє списав з памяти Я. Танчаковський. Де подані рядки точок, там він не знав пригадати собі слів. Др. В. Щурат надрукував се Посланіє в Ділї 1901, ч. 163. Здогадує ся, що воно написане 1866 або 1867 р.].

Беріть папір, писарчики...

Берiт папiр, писарчики —
берiт та пишiт,
Зазулиним сивим пюрцем
мене пiдпишiт.

Ще й рожевов да квiточков
прибийте печать:
Що у душки бiлi ручки —
сама — виноград!

[Друковано в-перше у „Сьвітї“ 1906, ч. 2. На автографі з другого боку написаний вірш: „Душко моя розмаїта“, котрий печатано в „Правдї“ 1868, ст. 43—44; отже, видко, що й ся поезия „Беріть папір“ з того часу, тільки „Правда“ її не надрукувала].

Церков.

О, церков божа, Спасiв храме!
Яка-ж ти красна межи нами!

Яка-ж ти свiтла та величнa,
Яка свята, яка владична!

Три маковици[1]), як три зорi,
В-одно показують нам д' горi

Святими своєми хрестами:
»Татко предобрий є над вами!

Єго просiть, єго молiте,
А вiн помилує вас, дiти!

---

[1]) Маковици — банї, куполи.

Бо Син его є межи вами
І жде з великими дарами!

Він жде вас в церкві на престолї,
У него повно щастя й долї:

Чиму ж не йдете ви до него?
Чиму ж не просите у него?

Ідїть, а він вас обдарує,
Помилує і погодує!

Смутного втїшить і порадить,
Блудного право попровадить!

Трудному дасть нової сили,
І всї ся мете веселили,

Лиш до его ходїте дому!
О ближте, ближте ся к Святому!

[Друков. у „Дїлї“ 1899 ч. 217. У повнім виданю сеї поезиї нема. Належить вона мабуть до циклю „Проскури“].

Учіте ся.

Учіте ся, дїти любі,
Як у світї ходит,
Бо мудрому і на ріни
Пшениця уродит,
Бо мудрому і на вербї
Уродят ся грушi.
І знає він сокотити
Пану Богу душу.
Богу душу усокотит,
Цареви коруну.
І убере его пристів
У золоте руно.
І церькови побудує
З пишними верьхами, —
О учіт ся, дїти любі,
Амінь! амінь! амінь!

[Варияит поезиї, друкованої в І. томі, 523].

Примівочка по обіді.

Таточку наш милосерний,
Наш щедрий та любий,
Наситив-єс ласков свойов
Усї свої люде,
Не спусти нас і на далї
Із твої опіки
І потечут вином-медом
Моря води, ріки,
І озвут-ця славов твойов
І гори і доли,
І орлиця в кремениці
І волик на поли:
Благодатне имя твоє
Славити мут з нами,
Наш таточку милосерний,
Во вік віка, амінь!

[Се є pendant до „Примівочки до обіду“, надрук. в І. томі. 523. Там після рукописи поета треба би справити слова так: В 1-ім рядку: О утвори, Татку Боже, в 2-ім: люде свої, в 4-ім: вовка в лїсї, в 5-ім: най зродя полони, в 8-ім: во віки і амінь!]

Повісточки з читанки Федьковича.

[Подаємо тут ще кілька уступів із Федьковичевого „Букваря“ на основі автографів, які найшли ся. Порів. том II. стор. 233—244 і тут на стор. 501 і 502].

Жалуй скотину!

Міхайлик бувало нїчо не дїє, лиш скотину збиткує. То вдарит коровку кулаком, то трутит овечку колїном, то давит котика за лабки, то кине у сторожа, що на присилї сидїв, каменем, то кине мижи курочки суком, доста того, що збиткував ся над біднов скотинов, як лиш міг.

А що робив Петрик? — Петрик назберає бувало у городї буряну, та кине коровцї: овецци уструже трошечки сільцї та понесе, котика не мне по руках,

але попестит го тропіки таки на земли тай лишит. Сторожеви винесе бувало сам помиї і дивит ся, чи не забули му дати їсти, заки він був у школї, а у літї сипле му що днини студеної води у коритце. Доста того: Петрик жалував кожду скотину, бо він знав добре, що і скотину так Бог сотворив, як і чоловіка. А що вийшло с того?

Як Міхайлик іде бувало із школи, то усе від него в ростїч! коровка сховає ся у коленню, овечка забє ся в який кутик та аж дрижит зо страху, котичок утече на під, та і не покаже ся, аж доки Міхайлик не піде знов до школи. Песик уїдає бувало на него як на чужого, а курочки сховают ся перед ним під поміст, та лиш відти зазерают, коли лукавий хлопчиско мижи нї каменем або суком верже.

А Петрик як іде бувало із школи, то коровка аж забинчит, овечка заблїє, песик заскомлїє з радиш, а когутик аж вилетит на ворота, та до Петрика: кукуріку! — кукуріку! — нїби він хоче казати: школярі йдут! — школярі йдут! — курочки зазерают у ворота, та все: ко-ко-ко! Петрико! а котичок вже жде на порозї, та мист ся лабками, аби Петрик видїв, як прийде єго попестити, який він чемний.

А як прийде Петрик на подвіре, о тогди аж! Коровка до него, овечка до него, лижут му руки, песик аж кочаст ся з радіщ та не знає собі містця прибрати, котик ластит ся єму коло ніг, та все до него: урняв, мурняв: курочки крутя головками то в оден бік то в другий, та так єму вже мило в очи зазерают! а когутик вииприкне му аж на плечі та на ввес рот: кукуріку! мій Петрик тут!

Да цему ще не конец. — Петрик виріс великий та й став собі на ґазду, та й Міхайлик виріс великий, та й став і собі на ґазду, але в Петрика повна кошара овечок, повна загорода коров, повен хлїв усїлякої птахи, а у Міхайлика нема і кіточки коло хати, не аби що, бо Бог такому скотинку не дає, хто не вміє єї шанувати.

Дїточки любі: Бог так добре сотворив скотину, як і нас, і Бог нев ся так добре опікує, як і нами.

А коли тобі Бог милосерний дав скотинку у руки до твого пожитку, то шануй їй, хоть яка она мала та незначна.

Ходит котик по оборі,
А золото по коморі.

А чиму це так? — хто мені вгадає? — Діточки: а ви як будете робити? — чи так, як Петрик, чи так як Міхайлик? — а чиму так, як Петрик, а не так, як Міхайлик?

— —

Люби старину,
Слухай старшину!

Діточки, я знаю, що вас ніхто не цурає ся, бо ви чистенько собі ходите, всїгди умиті, всїгди зачесані, сорочічки на вас не замащені, убранячко не обідране, а хотя убоге то хендоге, як тота приповідка каже. Я знаю також, що вас люде люблять, бо ви кождому уклінні, кождому честь ведете, нікому пакости не зробите, нікому незвичайне слово не скажете, за тото вас люде люблять. А теперь я вас хочу навчити, що маєте робити, аби вас не лиш люде любили, але аби вас і Бог святий любив.

Ти маєш може ягнятко, може телятко, може кізлятко, може котика, песика, когутика: ти їх грижаєш, дозераєш, даєш їм їсти, напоюєш їх, стелиш їм, пестиш їх: як они тебе за тото любя, як они тобі ся радуют, як з школи прийдеш, — а ти аби не любив тата та маму, що они тебе годуют, уберают, дозерают, научают, до школи дают, старают ся, аби с тебе люди були? Синку, синку, не лиш люби їх, не лиш шануй їх, не лиш гадки їх угадуй та їх слухай, — за них рано і в вечер Бога моли та проси, аби они здорови були та гаразд ся мали, то і татко наш небесний тебе любити ме, і даст тобі вік довгий, а розум добрий.

Тато та мама усе коло ґосподарства, усе коло роботи, не мают коли тебе усего того навчити, що тобі знати треба, як у світї жити: на тото поклали школу і наймили пана професоря. Слухай же їх, синку, і ша-

нуй їх, так як тата свого рідного, бо они тебе на добре учут, не на лихе. А хоть они коли за лихе яке діло на тебе і погрозят ся, то треба від них так усе приймати, як від тата рідного, бо пана професоря тато наймає, аби они тебе добра учили, і школу також тато поклав, аби ти мав де учити ся. О учи ся, синку, учи, [три скорочені слова годі відчитати], аби родичі на тебе пусто не келтували, то тебе буде і татко наш небесний любити і благословити на розум добрий і пробуток щастливий!

Ісус Хрестос ходив 3 роки по земли, научав народ правди божеї, а вітак пішов на небеса, а на земли лишив своїх заступців, сьвященних отців духовних, аби они людей правди божеї учили, тайнами божими завідували і за увес світ Господа Бога благали.

Діточки милі, а ви любите сина божего, Ісуса Хреста? — Я знаю, що ви его любите: любіт же і его заступники, пан-отці наші духовні, слухайте їх і поважайте, то і Хрестос, син божий, буде вас любити і подарує вам царство небесне.

О шануйте вітця свого,
Любіт свою маму,
То буде Бог милосерний
В купі жити з вами.
І слухайте учителя,
Що добра вас учит,
Памятайте усї речі,
Бог хліб вам улучит,
А священних отців наших
Шануйте, як Бога
Бо вни знают отворяти
У рай нам дорогу. — —

Пес і кіт.

Я пантрую ґосподареви хату, — каже пес до кота, я хожу з его худобов у полонину, мене не раз голод їст, не раз студени втинают, а тобі що? Протягаси.

як божа днина, лаби на печи та лиш дивиш ся, якби де що гарно вкрасти; ціла твоя й робота.

Нічо, каже мудрий кіт, облизуючи лабку: іди ти, Гривку, в хату та лови миши, а я піду за тебе у полонину з вівцями: менї вже давно зуритили ся уражі (перечеркнено: чіхманскі, анахтемскі) миши; мене кортит хоть з одно лїто на жинтици попобути та з вівчарями цу банужу попоїсти!

Пішов пес у хату миши ловити, а кіт у полонину за вівцями. Але миши так питали Гривком, як пес пятов ногов, та мало ґаздї уха не пообідали; ґазда розсердив ся, вибив Гривка добре та прогнав с хати, а кота у полонинї таки зараз другої ци третої ночи сова ззїла.

Не бери ся до того, що не твоє дїло.

[На тім самім аркуши, де є сей уступ, написана ще „Фудулна качка“, надрукована в II. томі, ст. 459, зі змінами: фудулна на горда: мило здоровя, добродїю на здорові були, д.: кращеї на кращої: з радїщ – на з радощів: панни аж гинут — на паня: лисик — на лисок: фудулїя — на гордість.

Тут є також казка „Свиня не до коня“, надрук. у II. томі, стор. 460., з такими значними змінами, що красше передрукувати тут ще раз оріґінал з рукописи Федьковича].

Свиня не до коня.

Однї свиници прийшло щос було до голови, відблукати ся від гурту та ходити с кіньми.

— Ей цьоню, — каже єї мама — покинь ти ся стада та ходи з нами; свиня не до коня.

— Е, що ви менї маєте казати — каже уперта свинка. — хіба я не маю вже свій розум, ци що? Ви вже привикли з свиньми тай гадаєте, що вже нема понад свинї! Ви собі робіт про мене, що хочете, а я таки буду с кіньми ходити! Менї ніхто не заперечит!

Але одної ночи, саме як стадо досвіта стало пасти, приходит вовк-гармасарь, що стояв на чатах, зараз зарзав, коники на млї ока збігли ся до купи, збили ся у круг, тай гадают собі: най теперь і сто вовків іде,

ми не боїмо ся! Але свинка в писк: Пускайте, каже, і мене, мижи себе, бо я з вами хожу! таки пускайте! — Коні в сміх: Нібн ми тебе за собов кликали, воняче скрофеня, чи що? Ми через тебе табун не розібєм!

Тим часом прибіг вовк, видит, що коні вже в короді(?), та не може їм нічо вдіяти, а він, аби не пусто трудив ся, хап нашу свинку на плечи та в ліс!

Не знаю, як там єму свининка смакувала, але це знаю, що

Свиня не до коня,
бо шерсть не одна.

Перепеличка.

(Байка).

Одна перепеличка, що вивела в пшеници діти, вернула раз відкись до свого гнїзда, а дїти в плач та й до неї:

»Мамо! — кажуть — нам вже тут не бути...«

»Або що такого?« — питає перепелиця.

»Господар, що єго лан, приходив сюда з сином та й казав єму на завтра сусїд запросити, аби пшеницю клаков[1]) косити... голосять перепелятка.

»Коли так — каже стара — то і до голови пусте собі не берїть, бо хто на сусїди надїєть ся, того лани можуть нї жатї та нї кошені зимувати".

За кілька день вернула знов перепелиця звідкись до гнїзда, а дїти знов ї уповідають:

»Мамо! — кажуть — знов тут приходив господар з сином, як оногди.«

»Та що казав?«

»Казав так: не треба нам, сину, на сусїди надїятись, але завтра самим до пшеницї братись! Так він казав.«

---

[1]) толокою.

»Коли ж так — каже стара — то треба нам скорше відси виноситись, бо

Хто сам на себе уповає,
У того лан не перестигає“.

[Друк. у „Ділї“ 1899, ч. 217. Звідси передруковуємо].

Убога та й богачка.

(Казка).

Давно дуже, як ще Господь Бог по світї ходив, то перекинув ся він стареньким дїдом та й прийшов до одної бідної удови, котра мала богато дїтий, а мастку не мала більше, як лиш пять аршин полотна, та й то виймила з скринї, аби віднести до жида в застав, а за гроші купити дїтем хлїбця, бо вже послїдний кавалок розділила межи нї, а для себе лишила лиш оден кусничок, та й той дала дїдови, як скоро лиш увійшов в хату.

Дїд взяв хлїбець, подякував красно та й каже до удови:

»Милосерна ти дуже! за тото, що ти послїдний свій кусень хлїба бідному старцеви дарувала, то погоди тобі, Боже, так, абись була всїгди щаслива і з твоєми дїточками! а що станеш нинї робити, то аби-сь не могла аж до заходу сонця скінчити!«

Як се дїд сказав, так перехрестив ся та й пішов собі, а удова взяла аршин та й стала то полотно міряти, що хотїла его до жида в застав понести. Але міряє она то полотно і міряє, міряє і міряє, аж тут нема полотну кінця, так, що до заходу сонця наміряла аж десять тисяч аршин, та аж тогди ї тякло[1]), що то старець до неї казав. На другий день понесла она то полотно в місто, продала за добрі гроші, бо полотно було красне, тоненьке, купила собі поля, худоби, всячиного, що ї треба було, та й стала великов богачкою.

Але другі великі богацції, що з тов удовов у сусїдїх мешкала, зробило ся це дуже завистно, і она

---

[1]) Тякти = торкнути, отямити.

питає у вдови, яким способом она так дуже забогатїла, а ся ї всю правду вповіла. Тогди та богачка як стане ї просити!

»Кумко! — каже — як прийде ще той старець коли до вас, то направте єго, прошу вас, до мене!«

»Чиму нї? — каже удова — направлю.«

От і направила єго до тої богачки, а богачка такий уже великий стів для него заклала, як у який празник. Старець поживив ся, подякував Богу та й каже до богачки:

»Погоди вам, Боже, так, добра жоно, аби-сте, що зачнете нинї робити, не могли аж до западу сонця скінчити!

Богачка сего слова лиш і ждала, бо вже мала на поготові і полотно, і аршин, та лишень що хотїла зачинати міряти, — аж тут ї блиха в потилицю як укусить! Богачка вергла ся борше ловити блиху, то так і ловила ї аж до западу сонця, що аж трохи не вмерла з утоми.

Богачу, прав по трошку!
Аби не дав ти Бог блошку.

(Народна. Auch nach Grimm).

[Друков. у „Дїлї" 1899. ч. 217. Звідси передруковуємо].

Приповідки.

Хто в лїтї в холодку, тот зимі в голодку.

Оден каже: свитай, Боже, другий каже: не дай, Боже.

Не будь квапний — не будеш утратний.

Хто високо лїтає, усїгди низко сїдає.

На круте дерево крутий клин.

Лиш тілько в рот брати, аби мочи прожерати.

Розумна жона — як є міх пшона,

Питає ся зима, де ми лїто лїтували.

Дай серцу волю, а собі неволю.

Не буде зо ржі коржів [перечерк.: а з пса солонини].

За чуже личко дай свій ременец.

Дай, не дай, а не лай.

Які ми сами, такі нам сани.

[Перечерк.: Ласе теля дві мамі ссе].

Який помайбіг, такий подайздоров.

Боже поможи, а ти, небоже, не лежи.

Хто сіє, оре, той не знає горе.

Орав мівко, посіяв рідко, та вродив му ся — дітько.

[Перечерк.: Дай коневи вівса та гони го як пса].

Чого, небоже? — Хліба, Боже! — Роби, небоже! — Не можу, Боже! — Терпи, небоже!

Чоловік гордіє, як єму ся добре діє.

Ліпший добрий слуга, як лихий ґазда.

Добрі діти вінец, лихі конец.

Борщику мій ріденький, — пробутку мій солоденький!

Шануй стару главу, будеш мати добру славу.

По руски та по людзки.

Де хліб та вода, там нема голода.

Шапка до голови не приросла.

[Перечерк.: Лічений 10 раз умерає, нелічений раз].

Тим би ся рогом чесати, котрим досягати.

Як ми Богови, так Бог нам.

Встань з рана,
Далеко від пана,
А близко до Бога —
Будут повні обороги.

Хто гній носит,
А Бога просит,
А корчму минає,
Той лиха не має.

Рука одного вбє та увяне,
А голова тисяч, тай не стане. —

Ліпше з розумним загубити, як з дурним найти.

Не тілько світа, що в вікні.

З речи абес ніколи не забув:

Бога молити,
Бідних ділити,
А чужі пси не дражнити.

Три дурні.

Повісточка.

Що в Галичині чудотворних ікон та отпустів чимало, се кождий знає; а що наш простий нарід любит по тих отпустах без міри швендятись, се також кождий знає. —

І так мандрували собі раз три Бойки на оден такий отпуст, а поголоднівше гарно, сіли собі під одну черешню при дорозі, роспакували сакви, розложили печені кури, яйця, книші, ракви з маслом, і що там Бог дав, на білі платині, добули гарний боклажок з горівкою і взялись собі у добрий час до снїданя.

Але як та химерна доля нїчо не діє, як лиш людем фіґлї строїт, так і мусїло по її повелїнію лучитись, що ішов собі дорогов оден бідний студент-мандрівник, а побачивше наших прочан, здоймив химерну свою шапочку, химерно уклонив ся, і пішов собі химерно далї гостинцем.

»Що правда, то правда« — каже оден с прочан, що му на ймя було Федь — »а сей панич мусит бути собі дуже честного роду! — Хіба ви не видїли, як він менї ґречно уклонив ся?«

»Тобі, дурню?!!!« — крикнув другий прочан, та аж на ноги схопивсь, — »тобі матбути очи повилазили, а то був-бесь видів, що то він менї так хороше кланявсь! — Не мав би і роботи, як таким двом дурням, як ви отсе, кланятись!...«

»Тобі, Гриню?« — обізвавсь поважно третий прочан, що му на ймя було Проць, — »я се давно вже покмітив, що ви оба великі дурнї єси!... Бо якби було в вас хоть трохи глузду в голові, то би були і слїпі намацали, що се менї той ґречний панич так красно поклонивсь!« —

»Ха-ха-ха-ха-ха-ха!...« зареготались Федь і Гринь в оден голос: — »такому дуракови з дураків?!!! — Отто наговорив, як слїпий наплїв!... Тажеж такому цапови, як ти, то би і старец загублений не вклонивсь, а не то ще такий скубент під вусом, що єму хоть нинї попом або писарем бути!...«

Та цурже вам, скажені!!!« — крикнув Проць, та з серця печенов курков до землї лопнув, що аж загуло. — »Хіба ми отце всї три не дурні та не божевільні?! — Хіба той скубент сїв на ворону та полетїв, аби ми его не наздогонили та у самого не запитали, котрому з нас трйох він отце кланявсь?« —

»Гм!« — каже Федь і Гринь подумавше, — »коли-ж маємо йти — а ми ходім!« — А се сказавше, взялись божий дар у сакви пакувати, а спакувавше як там небудь, полетїли гостинцем, нашого студента наздогоняти.

А наш студент іде собі дорогою та Солохи співає, аж тут чує, як за ним хтось кричит: »Паничу! паничу! а стійте-ж!« — Він обзераєсь — аж се наші прочане летя, засапані, як ті міхи циганскі, поупрівані, як кобили жидівскі, а що вже утомлені від напрасного лету та від великої надсади, то годї і сказати!...

»А що?« — питає студент — »се ви може за мнов?«

»А то хіба не ви так красно кланялись перше, минаючи гостинцем, як ми отце під черешнев снїдали?«

»Хіба се що злого?« — питає студент задивований.

»Абож ми дурні чи що« — відповів Проць поважно, — »аби ми за таке ґречне слово гнївались? — Ми лиш тілько хочемо знати, котрому з нас трйох ви отсе кланялись?«

»Гм!« каже студент, котрий зараз покмітив, з якими розумнаками він отсе справу має; — »не во гнїв, господарі мої честні, але я тому з вас кланявсь, котрий найбілший дурак за себе.«

»Се я!!!« — гукнув Федь, що аж по цїлі околици загуло: — »коли се не я найбілший дурак на світї, то нехай з мене шкуру живцем здоймут, та з неї жидам патинки пошиют!!!«

»Ти?!!!« — крикнув Гринь, та аж підскочив з серця, як та пилка німецка. — »Тобі би не оден ще

рік і не два до мене у школу ходити, а тогди аж дурнем зватись!...«

»А я знов« — каже Проць поважно — »не люблю з роду вихвалюватись! Але що дурацтва тичит ся, то хай зо мнов ніхто не рівняєсь, бо такого єму сорому наподію, що і в свячені воді не обмиєсь! Мудрому бути, се є велика штука, але дурнем бути, і то таким, аби за себе дурнем звавсь, се ще більша штука! А не так, паничу?«

»Чи так чи не так« — каже химерний студент — але відки мені знати, котре з вас найбільший дурень на світі? Але коли вже конечне мене за судця собі обібрали, то нехай кождий з вас за рядом мені найбільше своє дурацтво уповіст, тогди і знати-му, як суд межи вами судити.«

»Згода!!!« — крикнули всї три у оден голос, а Федь став зараз і уповідати.

Я — каже Федь — був ще є парубка собі великим дурнем, а то таким, що й одна дівка не хотіла за мене піти, хоть кілько їх там ні пересватав. Тогди понехав я смутчі дївки та взявсь до удовиць, і Господь Бог помилував, що висватав собі одну. А хоть і була собі таки зовсїм не молода, а ще до того і сварлива як біс, але за тото була собі на всю губу господарна, а то така, щоби була і є Татар виробилась! Чи-ж треба менї було лучшої долї або лучшої жінки на світї?... ніколи в світочку!...«

»Алеж діявол, той воріг всего миру хрестіянского, позавидував мому щастю, та і післав нас одного разу обох на ярмарок, хоть і не було нам там великої треби. Але щож? — думаю я собі — грошенят є чимало, для чого-ж аби я не пішов собі у місто, та свою бабу не попоштував, як люде? — може би хоть на добу перестала сваритись та менї тусанів давати, як отсе менї доводилось що днини від неї приймати? От побравшись за рученьки, як ті голубята, і пішли ми в місто!...«

Але ідовше обоє з міста, таки гарненько закрохмалені, довелось нам побачити над одним ставом

лужок, а то так гарно скошений, неначеби его хто бритвов оббритив. Отже-ж я і кажу до свої жінки: А подивись но, небого! підкосив, як бричем оббритив!... Але моя жінка, щоб і в сему марному ділї на своїм поставити, так зараз і прискіпалась до мене:

»Та цур тобі, бісноватий! А деж то як бритвов оббритив — коли то як ножицями обстриг?!«

»А я тобі кажу, що як бритвов оббритив!

»Коли я тобі кажу, що як ножицями обстриг!«

»А чиж то мене не досада солона побила, аби я у тебе з роду правди не мав?! — Коли я раз кажу, що оббритив, так і оббритив!!!«

»А коли я знов кажу, що обстриг, то таки обстриг — хоть най там сто дітьків лусне!!!«

»Кажи, жінко, що оббритив, — а то я тобов зараз у отсей став як загурдузаю, так тебе хіба аж у тиждень відшукают!!!«

»Нехай і за рік не відшукают, а я тобі кажу, що обстриг — та й що менї зробиш?

»Жінко!«

»Чоловіче!!!«

»Оббритив!!!«

»Обстриг!!!«

»Колиж обстриг, то нехай же-ж стриже...« кажу я, та як стояв, так і загурдузав свойов жінков у став!... лиш забулькотїло за небіжков!... А теперь най ще менї хто каже, що я не найбільший дурень на світї!...«

»Дуже подобає!« — каже студент, — »але треба і других вислухати. — Отже-ж най уповідає, на кого черга паде!«

На се став Гринь свою сторію росказувати та й каже:

І я був парубком дуже великий дурак, але за тото собі одинак у дуже богатого батька, а ще до того і станом і тварев хороший, а то так, що дївчата надо мнов аж бились, бо они смутчі волїют чоловіка дуренькуватого, як того занадто мудрого, а то матбути для того, щоб, як то кажут, їм шапку на голові носити, а не мужеви. — Отже-ж і висватав для мене батько

таку кралю, що не тілько що розумна була, як той премудрий Саломон, але ще до того і така собі хороша, як та повна рожа в городі, а ні чим вже так, як тими довгими шовковими косами аж по самі пяти, та тими своєми чорними бровами, що як ті шнурочки понад чорні єї оченята вились!... А с таков женитись, то і більший дурень потрафит, як я отсе був. Отжеж взяв я та й оженивсь — а оженившесь — пішов собі у нову свою хату на мешкане, що нам мій тесть на слободі за селом побудував.«

Але був у нашім селї оден жид-цирулик, що Мошко Дурбас звав ся, бо був собі і справди не в повнім розумі, ще гірш матбути, як я сам. А що дуже бідний був, так бігав собі кождої неділї раненько хата від хати мужиків бритити, і брав від кождої бороди по манґереви. От прийшов він одної неділї рано і на мою бороду, а що се перший раз було, так моя жінка хотіла повеличатись, що она богацка донька, так і бринькнула жидови аж два манґері, бо ключі від скринї у неї були, і калитков она орудувала.

»І все би то гаразд було було, коби-ж то мене не нагріла була чортова думка, хотіти поставитись против моєї жінки, що то і я ось якийсь господарь за себе! Отже-ж і кажу я до неї:

— А ти, жінко, хіба не тямиш ся о-світї — що за бороду лиш манґеря даєсь, а не два?

— Овва! — каже жінка регочучись.

— Овва, не овва — кажу я — а ти, жиде, вертай зараз одного манґеря, бо не меш!!!

— Овва! — каже і жид усміхаючись, — умерлого с цвинтаря не вертают! А коли менї завидуєте того бідного манґеря, так я вам зараз ще і уса і брови оббритю!

— Менї?!!! — крикнув я не своєми голосами, хіба-ж то я тобі манґеря давав?! — Моїй жінцї мусиш зараз оббритити і брови і таки цїлу голов — а то не підеш небитий з сеї хати!!! У мене пустих манґерів нема!!!

— Ох чиму нє?! — каже жид — я за вашу волю ще і вашему тестеви голов обголю!...

А се сказавше, став свіже мило робити.

— Та цурже тобі, чоловіче! — каже жінка, — чи ти отсе лиш справди... Та і не доказала небога, бо, уздрівше нежерт, дала від разу такого драла, що і польским уцікінерам би не сором!... Але ми з Мошком, не ліниві, за нев на вздогінь!... А на третім перелазї і наздогонили... посадили на столец... я тримаю, а Мошко бритит... от і оббритив і брови і голов, як бубонь!...

»А вітак жеж?« — питає студент регочучись.

»І се ще вам уповідати?! — Жінка — з головов голов як гарбуз — давай драла до батька собі — я з Мошком за нев, а там довелась нам обом від старого дїдугана така халазїя, що і на вторім пришествію Ісуса Христа ще будемо наші синцї показувати!... А тепер най ще хто відважит ся сказати, що я не найбільший дурень на світї!...«

»Нїщо й казати!« — рече студент, — »але-ж бо і Мошкови годї права до дурацтва не признати! — А теперь най ще і сей третий поважний господарь буде ласкав нам свою сторію уповісти!«

Сего слова Проць тілько і ждав, а покашлявше поважно, став поважним голосом так уповідати:

»Я, паничу, ще і теперь великий дурень за себе, але як був парубчаком, то мене люде иначе і не звали, як тілько Туман-Проць, або таки по просту дурний Проць. Та відки-ж менї було і розумному бути, коли мому батькови загадалось умерти, як я ще в пелїнках був, а моя неня покойна так мене вельми жалувала та пестила, аж доки на круглого дурбаса не випестила!«

»А як менї було рочків сїмнацять або вісїмнацять — так моя мама і каже до мене: Мене, сину, дуже чогось очи заболїли, — треба тобі буде піти у місто до аптики та купити менї Нїксу, бо се дуже на очи помогає!«

»А я-ж відки, мамо, знаю, який тото Нїкс чи що? А хоть бих і знав, то хіба я дорогою не забуду? — Ви-ж предсє знаєте, який то я дурбас!...«

»Не забудеш, сину?« — каже мати, подаючи менї два манґері, завязані у платину, — »лиш як меш іти дорогою, то в одно собі на голос проказуй »Нікс«, так і не забудеш!« — Отже-ж взявсь я та і потяг гостинцем до міста, нічо не дїючи, як лиш в одно Нікс та Нікс репетуючи, бо так мама казала!...«

»Але ідучи гостинцем, вижу я, аж там ріжут у одного шваба на подвірю пацюка, а то такого собі ситого, що я ще такого з роду і не видів!... а черево у него таке, що і в нашого покойного пана такого не було!... Отже-ж я собі і став у фіртції та дивлюсь, вивaливше очи, на таку чудасію, але своє »Нікс, Нікс« усе собі на голос репетую!...«

Але дїтьчі швабюки — чи там показились, чи таки по просту пяні були — як і сануть ся з бучагами до мене!... »А ти що отсе, сякий та такий сину?! Хіба ти не видиш, яке тут честне та пожиточне дїло?! Який тобі тут у біса Нікс?!« — а се сказавше, як стануть мене бучками періщити!... Я-ж вижу, — що се не переливки, так і ставсь у них під-милий-біг просити: Пустїт мене — батечки — я вже сему пару не зробю — лиш навчіт мене — як минї та й що казати! А швабы тогди: »Як тобі казати? — Оттак кажи — дурню: Дай Боже повно у кождї лижцї, у кождї мисцї, у кождї судинцї, хоть і кождого тижня так, ба хоть і кождої днини! — Тогди би може і тебе помилували та хоть кусником сала надїлили!« — А се сказавше, ще дали менї пару позаушників та і нагнали гостинцем!...«

А менї, ідучи гостинцем, уже мамино лїкарство і нї в голові! забув зо шумом! а в голові менї швабскі речі, аби їх — не дай Боже — не забути, та ще коляк не набратись. Аж тут іде собі чоловік гостинцем, а то такий як чотири дївки, бо дуже на тще серце матбути собі сердешний десь хляпнув, а то так, що мусїв кождої мінути ставати та преанахтемську сивуху вертати!... І то щастє було, що мав гарну коляку у руках, а то був би матбути серед дороги впав, так то, бачите, гарно є пропінатором почоломкавсь!... А я — як був дурний — так зараз і підбіг до него та й кажу:

Добрийдень вам, дядечку! Та дай Боже повно вам у кожді лижці, у кожді мисці, у кожді судинці! а то не то що кождої днини, а таки кождої години.«

»Аж тут, братчики ви мої любі, як мій пянюга не витверезит ся від разу!... як не ухопит мене за чупаху!... як не стане мене бучком по спині мастити!... доста того: я думав, що я уже зовсім таки без душі! Але гарцизяка тим бо не питає а своє діло пазит, та ще до того і не своїми голосами верещит: »А ти що за пометиня менї обібралось, з мене тут собі кепи бити? А коли менї препроклятуща барабулянка так в животі завадила, то тобі хіба годилось, менї в лижки та в миски теребити? — А сякий же та такий ти сину... І тут замахнув свойов бучагов, що аж зашуміла менї над головою!...

»А я хоть тілько мав ще глузду в голові, ще упав єму до ніг та й прошусь: »Помилуйте, бадечку, та не виганїт душу, а лучше навчіт, як менї було отсе казати!...« — »А ти-ж ще питаєш, як тобі було казати? Оттак тобі було казати: А гі на тебе, пянюго ти оден! в камінє та в шкрепітє таке робити, а не добрим людем дорогу поганити, сякий та такий ти лайдако! От що тобі було казати!« — »Єй Богу — що вже так буду, бадечку, лиш теперь пустїт мене з душев!... А се сказавше, поцїлював его ще в руку, а сам потяг собі плачучи гостинцем!...«

»Але-ж бо та невсипуща доля ще не натїшилась була моїми дотеперішними прочуханами, бо я ще і два гони гостинця не уйшов — аж тут і йде на встрітъ мене громадка кумів з дитиною від хресту, а старший кум з свічками та с крижмами на переді, а сам собі такий великдан рудий та черлений як кат!... Яж до него ще з далеку: А гі на тебе, пянюго ти оден! В камінє та в шкрепітє таке робити, а не добрим людем дорогу поганити, сякий та такий ти... Але я ще сего слова і не доказав, як я уже упрівав руданови в лабах, а то так, що і росповісти годї!... Де вже таку упріванку кому і вповідати!... Добре хоть, що навчили мене, як на другий раз казати, а то ще і віршов навіть!...«

»Але іду я собі дорогою та перемотую ту віршу в своїй голові, аби ю не забути, аж тут і несут мерця с хорогвами. Так я зараз на ввес рот:

У щасливу годиноньку, в добрий час!
Допоможи вам, Господку, в рік хоть раз!
Аби й хатки у селї не було́,
Щоб таке ся що роченьку не вело́!...

Оттаку то гарну віршу мене преанахтемські кумки навчили!... Та була менї вірша!... бо як би були пан-отец з дяком не згікали на устеклих — то були би і мене разом з умерлим на цвинтарь понесли!...

Алеж бо і тогди ще не оставила мене суча-пресуча доля, як я вже ледви що ноги за собою гостинцем волочив!... А се так було: плетусь я отсе гостинцем, аж тут і сидит собі одна баба під хатою на приспі, а друга лежит їй на колїнах тай обіськают ся. А я, як ішов, так зараз і на колїна бух — та плаксивим голосом як і заведу: »Со духи праведними упокой, Христе Боже, раби твої«, — бо так мене, бачите, пан-отец учили, як мене с поганих рук спасали! — Та гарно они мене і навчили!... Як імут мене, як станут мене кулаками по голові товкмачити!... Я ж думав, що аж тепер менї амінь!... Але на моє щастє над'їхав чоловік — таки з нашого села — фірою, а випросивше мене від бабів повіз до мами просто на піч, де я не оден руский місяць над моїм розумом думаючи, вилежав!... А тепер же судїт усї громадою, котрий з нас трйох найбільший дурень на світї?«

За однов індійсков казков вольно написав

Марко Нестерюк.

[Друкуємо з автографу, написаного на 3 аркушах паперу. Остатних 12 рядків, від слів: „і на колїна бух“ аж до кінця беремо з II-ого тому писань Федьковича, стор. 388—389, де вони подані як фрагмент, коли тимчасом се закінченє без сумнїву належить сюди до „Трох дурнїв.“ Непорозумінє виийшло з того, що редактор II-ого тому не мав рукописи „Трох дурнїв“ в руках. Марко Нестерюк — се псевдонїм Федьковича. Пор. тут, стор. 306].

VI.

Руский лірник.

Побожні пісні для руского народа.

Федькович мав уже 1864-ого р. охоту вчити ся на лірі[1]). Але сю гадку виконав він тілько у Львові в осени 1872 р., купивши собі дві ліри. Був пересьвідчений, що ліра — дуже гарний інструмент, приґожий для всїх, для школи і дому: дораджував людям учити ся грати на лірі, а щоби мали що до ліри сьпівати, він сам видумував пісні. »За пісни ми постараємо ся«, сказав він у передмові до »Дванацяти пісень« про св. Николая — і справдї виконав се, уложивши пізнійше »Руского лірника«.

У І-ім томі писань Федьковича, на стор. 562-ій сказано, що автоґраф »Руского лірника« затратив ся, і тому з него подано там лише кілька пісень, що були давнійше друковані. Тимчасом автоґраф віднайшов ся і на основі проґрами, яку сам Ф-ич уложив для сеї збірки, ми мусимо вилучити із неї »Дванацять пісень« про св. Николая (пор. т. І, 562—578) і »Три пісни во честь св. Юрія« (т. І, 578—586), видані 1873. р. »Просьвітою«: натомісць повинні ми взяти до збірки иньші пісні з »Руского лірника«, надруковані вже у І-ім томі. Робимо се так, що де на них у збірцї приходить черга, там їх лише зазначуємо, покликуючись на І. том і даючи поправки. Всї иньші пісні даємо по

---

[1]) Мат. 90.

черзї, як ідуть днї сьвятих в роцї, бо так Ф-ич се собї укладав.

Автоґраф, писаний на цїлих аркушах, переважно 1876. і 1878. р., кожда пісня окремо, має заголовок: »Руский Лірник. Побожні Пісні для Руского Народа. Зложив Ю. Федькович.« На відворотній сторонї поданий цитат:

Ма́лъ бѣ́хъ въ бра́тїи мое́й, и҆ ю҆нѣ́йшїй въ домꙋ̀ ѻ҆ц҃а̀ моегѡ̀: пасо́хъ ѻ҆вцы ѻ҆тца̀ моегѡ̀. Рꙋ́цѣ мои̑ сотвори́стѣ ѻ҆рга́нъ, и҆ пе́рсты мои̑ соста́виша ѱалти́ръ. И҆ кто̀ возвѣсти́тъ Гдⷭ҇ви моемꙋ́; са́мъ Гдⷭ҇ь, са́мъ ᲂу҆слы́шитъ: Са́мъ посла̀ а҆гг҃ла своегѡ̀, и҆ взѧ́тъ мѧ ѿ ѻ҆ве́цъ ѻ҆ц҃а̀ моегѡ̀, и҆ пома́за мѧ є҆ле́емъ пома́занїѧ своегѡ̀. Бра́тїѧ моѧ̀ добрі̀ и҆ вели́цы, и҆ не благоволѝ въ ни́хъ Гдⷭ҇ь. И҆зыдо́хъ въ срѣ́тенїе и҆ноплеме́нникꙋ, и҆ проклѧ́тъ мѧ і҆дѡли свои́ми. А҆́зъ же и҆сто́ргнꙋвъ ме́чь ѿ негѡ̀, ѻ҆безгла́вихъ є҆го̀, и҆ ѿѧ́хъ поноше́нїе ѿ сынѡ́въ і҆и҃левыхъ.

Ѱа́лм. р҃и.

На початку мала бути у збірцї

1. Піснь трисвятая.

2. Піснь до Іесуса Христа.

Сих двох пісень нема: здаєть ся, Ф-ич не зложив їх. Так само нема далї пісень про св. Петра вериги, про Йова праведного і про Артемія великомученика, хоч Ф-ич у своїй проґрамі зазначив собі сї теми.

3. Піснь до Матери божеї.

Друкована вже в I. томі, 588—589, але там треба на основі автоґрафу поробити такі поправки в рядках (самої піснї): у 2 має бути: купає, 3. християнів, 4. Єва червива, 6. з чортівскої наради, 7. в великі, 12. нагадаєш, 16. скупить, 18. вродить, 19. зийде во звіздах, 23. на веяк день, 25. за тоє-ж жидове.

Януарій.

4. Святий отец Василій великий

родив ся в місті Кесарії, у грецкім краю, 308-го року після Христа. — Отец єго звав ся також Василій, мати звала ся Емілія, старша сестра Мокрина, оден брат Григорій, другий Петро, а третий Навкратій. — Найвірнійший приятель святого Василія був святий Григорій, владика з Назіанзу.

Як святий отец Василій жив на світі, як він страдав, і які він чуда творив: се треба собі прочитати в Житію Святих. — Я тут лиш тілько скажу, що святий Василій помер 1. січня 353-го року після Христа, а то в родиннім своїм місті Кесарії, проживше на світі років 45.

Слава єму!

В місті Кесарії господная сила:
Гой, бо там владиков святитель Василій!...

Арії-ж прокляті на него не любя,
Тай фалют ся вельми, що з світа го згубя!...

Пішли-ж они разом до царя в суборі:
Валєнтію царю: Василій твій воріг!...

Валєнтію царю: підпиши укази,
Аби той Василій загинув від разу!...

Гой, сів царь у крісло указ підписати:
Гой, стало-ж ся крісло під ним зодрегати!...

Гой, взяв царь Валєнтій перо в свої руки:
Перо-ж му ся ломит в дрібненькії штуки!...

Аж тут і цариця в світлицу вбігає:
Гой, мужу мій — мужу — твій син умерає!...

Тогди-ж царь у голос: Василю владико:
Ратуй мого сина — дам дар ти великий!...

А святий Василій помолив ся Богу,
Аж хорий царевич схопив ся на ноги:

Василю — каже — Василю-святе:
Хрести во Христа мя, щоб душу спасати!...

Але-ж бо Арії зарули що сила:
Ба ми мем хрестити цісарского сина!

Узяли-ж Арії хрестити го сами...
Сконав їм царевич таки під руками!...

Тогди-ж царь Валентій настрашив ся дуже.
Припав у коліна господному мужу:

Василію — каже — щож маю робити.
Би Господа Бога ще гірш не гнївити? —

Верни — каже — царю — церков хрестіянам.
Що в нас відобрав-єс та дав Аріянам!

А ви — Аріяне — ходіте зо мною!
Змíркуємо — каже — господную волю!...

Замкніте ви церков, прибийте печати,
Ще й покладіт варту до-вкола на чати!

А кому за три дни церков ся отворит,
Того-ж она й буде — така божа воля!...

Гой, стали-ж Арії в дверий ся молити
Не хоче-ж бо їм ся церков отворити!...

А святий Василій крестом лиш вторкнув ся,
Двері відлетіли — аж мур зодрегнув ся!...

Тогди-ж хрестіяне на коліна впали,
Христу Богу Спасу честь-славу віддали!..

І ми прославім го, братя хрестіяне,
Во тройци святого — во вік віков — амінь!

2/9 1878.

5. Петра вериги.

(Сеї піснї нема).

6. Святий архіепископ Танасій.

Недуга й неволя — не горе-ж то, братя!
Ба навіть не горе — під міч ката стати!

А горе-ж то — горе — як заозмесь ворог
Та на твою душу, щоб з'їсти, як грушу!...

Оттак і святого Танасія того
Враги ті присіли, щоб живцем го зїли!...

А був Танасій та архівладиков
У Александрії — у граді великім.

І пастирем вірним пас стадо христово
І мов херувим той беріг боже слово:

За тоє сь Арії-ж на него завзяли
Та й напасть неколну на него поклали:

Гой, вбив він — кажут — одного владику —
Ще й руку відтяв му на чарі великі!...

А царь лукавий лиш сего чикає,
Бо на святого давно пізьму має!...

І видав же-ж він таковії суди,
Що завтра Танасій мечем стятий буде!...

А свят Танасій зарув лиш до Бога,
Яко той олїнь гонен псами многи!...

А Господь правий зділав таке чудо,
Що вбитий владика став сам перед судом!

Гой, суде — каже — ти суде лукавий —
Тото-ж Арії мій вік відобрали!...

Але-ж царь лютий не хоче се й чути,
Бо рад би ся мужа святого позбути!...

І прогнав прочки святого в пустиню,
Щоб погубити душу неповинну!...

А свят Танасій зарув лиш до Бога,
Яко той олїнь гонен псами многи!...

І так Святого пять раз проганяли,
На єго главу ціну накладали!...

Ба навіть в церкві хотіли го вбити,
Щоб свої мести кровйов наситити!....

А все-ж то були погані Арії,
Та ще й царі три — царі невірнії!...

Ратуй же й нас ти, Танасію-святе.
Від всіх напастник! від врагів завзятих!
Амінь!

5/9 1878.

7. Святий Григорій богослов.

А хто хоче знати, як дякуют люде,
Най піде в Цариград — там видіти буде!...

Бо у Цариграді Арії верхуют
І церков Христову, як море, турбуют!...

А царь Теодозій лиш заложив руки
Та дивит ся з боку на хрестіян муки!...

Лиш оден великий святитель Григорій
Церков не лишає ні в нуждї ні в горю!...

Не ходит в порфірах, не їде в каритї,
А ходит в убогі, приношені свитї!...

Не їст він сахари, не пє вина тучні,
Сухарь лиш з водою — то хлїб му насушний!...

За тое-ж вельможі з него ся ругают,
Загубленим старцем на сміх призивают!...

Отто-ж то нам — кажут — отто нам владика,
У клоче убраний, вперезаний лыком!...

А святий Григорій бо тим не питає,
А стадо Христово до Бога кортає!...

За то-ж го пустота камінєм метає,
На него-ж Арії убійник наймают!...

За то-ж го владики зсадили с престола,
А царь прігнав с краю — така людска доля!...

Так дякуют люде за добре у світї!...
Та все божа воля во віки і віки!...

3/9 1878.

Февруар.

8. Святий мученик Никифір.

Друк. у І. томі, 594—595. Після автографу треба там поправити в рядку (пісні) 14-ім: має бути: хрестіянска, 21. Ба я-ж, 23. А хоть моя голов під міч, 33. Для того-ж.

9. Святий великомученик Федір Тирон.

Хто кращий від рожі, лелії, та й рути? —
А то святий Федір в цісарских рекрутах!

Бо був він у війску в царя Максимяна,
А що був рекрутом, то й тироном звано!

А був царь Максимян гой дуже лукавий,
Як лев той прилютий, як тиґрис кровавий!

Та й став хрестіян він претяжко гонити,
Мечами стинати, на вогнях палити!

А бідні рекрути — котре хрестіяне —
Царя-людожирця вельми ся бояли!

Вельми ся бояли, віри відступали,
Поганим ідолам чолом покланяли!

Та лиш святий Федір божкам не клонив ся,
Христу-Богу вірив, до него молив ся!

Гой учув же-ж тоє Максимян, царь лютий,
Та й велів пред себе ставитись рекруту:

Гой Федоре — каже — зречи-с твої віри,
А будеш началник над усі жовніри!

Ба я — каже — царю — Христа не зречу ся,
Хоть мав бих страдати і тіло — і душу!

Тогди-ж царь Максимян розлютив ся клято
І велів святого на древо роспяти —

І велів го бити до самої кости,
Желізними ціпи від своеї злости!...

І тіло му дерти гострими гаками —
Лляла сь кров святого — та ллелась ріками!...

І велїв царь лютий латер дров зладити —
І велїв святого ув огню спалити!...

І велїв царь лютий від своєї злости
Ввес харч осквернити великого посту!...

Гой, як я їм — каже — ввес харч наскоромю.
То всї крестіяне говіне поломя!...

Але святий Федір владиці являє,
Що царь препоганий вчинити гадає.

Гой — каже владика — та що-ж я поможу:
Народ же-ж без страви прожити не може?...

Варіт — каже Федір — пшеничное зерно,
Та їжте го з медом — то збудетесь скверни!

І як святий мовив, так всї учинили,
В піст першого тижня пшеницу варили —

І перший той тиждень Федоровим звали —
І Господа Бога во вік величали — Амінь!

3.9 1878.

Март.

10 Сорок святих мучеників.

Гой, в Римі — Римі — у римскі державі
Полк дванадесятий на всї полки в славі!...

Гой, бо в тім полку самі хрестіяне,
За свою відвагу громовими звані!

А за все войско було мужа сорок,
Що б царь був не дав їх за золоті гори!...

За тоє же-ж царь наважив ся зїло,
Усїх перемовить на поганску віру!...

Пристаньте-ж — каже — на віру ви нашу,
А усїх вас сорок в началство оглашу!...

Не — кажут — царю — лиш того не буде,
Ми-ж є крестіяне, а не скверні юди!...

На се розлютивсь царь несамовитий
І велїв камінем во уста їх бити!...

Вітак велїв їх з великої злости
Бичами вбивати до самої кости!...

А як від кости їх тїло відстало,
То кати гаками его віддерали!...

Святі-ж в покорі приймают ті муки,
До Господа Бога здоймают лиш руки!...

Гой, велїв з них царь одежу зідрати
Тай на став замерзлий всїх сорок загнати!...

Ще й берегами огнї розікласти
Й до кождої ватри ще й варту покласти!...

Гой, хто з них — каже — нагріти ся схоче,
Нехай — каже — в перед свій крест потолочит!...

А святих сорок й ту кару приймают —
До Господа Бога лиш руки здоймают!...

І так карались три дни і три ночи
На ледові кризї — всїм на вдивовижу!...

Гой, ходит шельвах берегом до-вкола,
Аж тут ся і стала свята божа воля:

Сорок коропів над озером стали
І жемчужним світлом ввес лїд осіяли!...

А царь поганий, взрівше таке чудо,
Аж вздрег ся від злости, як пекелний юда!...

І велїв зараз з великої злости
Всїм сорок младенцам поломити кости!...

Й велїв великі огнї він зажже́чи
І святих живих ще ув огонь веречи!...

І велїв проруб в леду́ прорубати
І по́пів с тїл честних під лїд пометати!...

Гой, а над ледом жемчужні корони
Лелїли й лелїють — як во время оно!... Амінь!

17/9 1878.

11. Святий Олекса, чоловік божий.

А хто-ж так ся Богу приподобить може,
Як святий Олекса, як чоловік божий?

Гой, був же-ж бо він вельможного роду —
І був єго отец римским воєводов.

І всї єго двори під златом сияли,
І слугів аж тристо єго послушали.

А мав той вельможа одного лиш сина —
Олексов він звав ся — прекрасний, як днина!

І каже він жінцї: Що мемо робити?
Пора вже нам, жінко, сина оженити!

І сина вженили, весїля зробили
І молодих спати в кімнату завели.

Але-ж бо Олекса з жінков не лягає,
А слюбний свій перстїнь він с палця знимає:

Гой, на ж тобі, жінко, перстїнь на росправу,
Бо я йду шукати небесної слави!

І пішов же-ж він у місто Едесу
І скинув там з себе богатії ризи —

І убрав на себе старецкії дроки —
І жебрав під церквов сїмнацять аж років!

А пречиста Дїва у снї людем каже:
Введїте Олексу у церькову даже,

Бо єго молитва, як тоє кадило,
У Господа Бога приємна і мила!

А святий Олекса настрашив ся того
Та й вернув до Риму, ще й до вітця свого:

Ох, пане — каже — Христа-Бога ради
Позволь ми притулок у твої палатї!

Іди — каже — старче, — під сходами кутик —
Там можеш про мене і вік твій добути!

Там з него ся слуги усї кепкували,
Дрочили ся, били, всїляк призивали, —

А святий Олекса в покорі все зносит,
За ворогів своїх Христа Бога просит!...

Аж у рік сімнацїть, в пятницу велику
Правит службу божу сам римский владика —

Аж тут чуют голос від самого Бога:
Ідїт поховайте чоловіка мого!

Він зве ся Олекса для моеї слави —
Й жиє в воєводи на хлїбі ласкавім!

І рушив владика у-раз з воєводов
До божего старця в клїтчину під сходи:

А він вже покойний д'земли спочиває,
В руцї своїй праві лист білий тримає,

А у тому листї такові глаголи:
За вас, отче й матко, я в Бога ся молю!...
4/9 1878.

12. Святий Ігнатій Богоносец.

Як кидер в дебріх, як свічник во златї,
Так з божих угодник архірей Ігнатій!...

Як же Спаситель ходив ще по світї —
І велів привести до себе всї дїти:

То первий Гнатій щаслив був у Бога,
Що на нїм спочила рука Пресвятого!...

А як доріс він і став хрестіяном,
То вчив ся єрейства в святого Івана!...

А Петро й Павло божественнов силов
Во архієреї єго посвятили!...

Всї-ж єго люде вітцем почитали,
А всї хрестіяне Богоносцем звали!...

Гой, лиш царь Траян не злюбив го дуже
Й завзяв ся завзято на святого мужа!...

А як приїхав у Антіохію,
Завдав хрестіянам великую гію!...

Й велїв святого пред суд свій привести,
Щоб за свою вражду над святим ся знести!...

Гнатію — каже — ти душе лукавий,
Тож ти так завзявсь на божків наших славу?

Нє, — каже — царю — у менї Дух божий:
То твої лиш божки з діявол похожі!...

За що-ж же, Гнате, усї хрестіяне
Тебе Богоносцем якимось призвали?

Хто, царю, в серци носит слово боже,
Той і Богоносцем назвати ся може!...

Й я-ж бо, Ігнате, божків в серци маю,
Чому-ж Богоносцем й мене не взивают?

Бо твої божки усї с пекла родом
І вже ся обридли й поганским народам!..

Правда, Ігнате, божки підупали,
Але я їх здойму на ноги помалу;

Для того-ж, Гнате, покинь твою віру,
А дам ти богацтва без кінця, без міри!...

Знаю-ж я, царю, що єси богатий,
Да моє богацтво на крестї роспяте!...

То прийми-ж мене, Ігнате, за сина
І му тя любити, як рідна дитина!...

Не буду, царю, тобі я й за тата,
Бо вся любов моя на крестї роспята!...

На се царь Траян розлютивсь без міри
І велїв пустити на Святого звіри!...

Були-ж ті звіри леви аж чотири...
Даруй, ох даруй нам, Христе Боже, мира!...
Амінь!...

13/9 1878.

Април.

13. Св. в. м. Юрій.

Пісня про св. Юрія була вже друкована в I. томі, ст. 591—592. Справити там треба у 5. рядку пісні: не хоче пустити на пустити не хоче — і в 6-ім: доки на доки-ж.

14. Святий евангелист Марко.

Не лев африканський во пущи то риче,
А Марко святий то евангеле пише!

І пише єго він за словом Петровим
І Духа святого й приказом Христовим!

Бо в день того-ж Духа — та Духа святого —
І Марко хрестив ся Петровов рукою!

І від того разу за божим приказом
С хрестителем своїм ходив у світ разом!

Від Єрусалиму у проч аж до Риму
Гласить боже слово не було їм стриму!

І каже Петро му: Іди, Марку сину,
У Александрію в щасливу годину!

І там на престолї владикою сядеш
І церьков Христову нову там завяжеш!

Але-ж бо погане розлютились дуже
І чортом назвали святого вни мужа!

А на сам великдень на церьков напали
І Марка святого в ланци оковали!

І по цїлім містї єго волочили —
І кровйов святого камінє змочили!

І рвало ся тїло на дрібнії шмати
І мусїв свят Марко дух Богу віддати!

Тогди-ж повелїли огонь розложити,
Щоб тїло святого на попів спалити!

Але-ж бо на тоє як вдарили громи,
Мусїли поганцї втїкати до дому! —

А всї хрестіяне Бога прославили,
Єго-ж бо є слава! єго царство й сила!
Амінь!

4/9 1878.

15. Святий апостол Яків.

Гой, та на мори, на морскому брезї,
Гой, та роспустили два рибарі мрежі!

Гой, були-ж то два — два ріднії братя;
Оден звет ся Яків, другий Іван зватий!

Гой, а син божий на море приходит,
Та де ніжков ступит, там виноград зродит!

Гой, та покиньте-ж ви рибу ловити,
Та ходїт зо мною Господу служити!

Гой, та покиньте-ж ви мрежі метати,
Та ходїт за мною народи спасати!

І назвав він їх та й синами грому,
Бо були найвірні спасителю свому!

А святий Яків був в Господа вторий
І був самотретий с Христом на Фтаборі!

А як син божий вознїс ся до неба,
Знав святий Яків, що чинити треба:

Ходив по краю від міста до міста,
Проповідуя спасителя Христа!...

За те-ж жидове розлютились дуже
Тай бунт зробили на святого мужа!...

А жид Іосія верг ланц му на шию
Та й до Ірода го поволочили!

Хотївше-ж Ірод жидам в ласку стати,
Велїв Святому мечем голов стяти!

Але-ж по дорозї, на стратище йдучи,
Там прокаженний превельми ся мучив!...

Святий же-ж Яків єго благословив,
А прокаженний встав з одра здоровий!

А жид Іосія, вздрівше тоє чудо,
Впав на коліна та й вдарив ся в груди:

Якове — каже — крещай мя водою,
Бо й я йду гинуть за Христа с тобою!...

Велїв апостол та збан води дати
І став Іосію во Христа крещати,

А з неба чути такові глаголи:
Мир вам! премудрость! — ходїт в царство моє!

Тогди-ж апостол поклав свою главу
За слово боже, за господну славу!

Апостол первий, а Іосія вторий,
І воселились в небесні претвори —
Амінь!

4/9 1878.

Май.

16. Святий Іван Богослов.

Гой, не орев то під облаки грає,
А свят Іван то Христа провожає!

І провожав го від міста до міста,
Бо з всїх апостол лиш він наймилїщий!

Гой, а при тайнї, при тайнї вечери
Він прихилив ся к' спасителю щиро!

Гой, а під крестом син божий роспятий
Дав му в опіку святу свою матїрь!

Дав му тай каже: Се матїрь ти, сину!
А се знов, мати, се син твій від нинї!

Гой, а по сконї пречистої Діви
Пішов у край грецкий, Христа слово сіять!

Гой, але-ж бо царь Домитій презлящий
Велїв всадити в олїй го кіпящий!

Але Святого-ж олїй ся не довит
І вийшов з него свіжий та здоровий!

За тоє-ж цісарь — Доміцій облудний
Вигнав го в Патмос, на остров безлюдний!...

А повернувше у грецкі знов страни,
Став посіщати усі хрестіяне.

Гой, а оден муж з гульки-піятики
Упав в убоство та в довги великі.

Тогди-ж пішов він та до жидовина:
Продай ми отрою — хай зараз загину!...

Гой, продав му жид та отрою чашу,
Він перекрестив ю тай випив від разу!

Але-ж отрій бо єго ся не ловит
І став він, як в перед, ще в троє здоровий!

Тогди-ж біжут вни до святого Йвана:
Апостоле — кажут — тут чудо ся стало!

Гой, коли чудо, нехай буде в двоє!
Подай ми, жиде, ти чашу отрою!

І взяв апостол ту чашу отрою,
Ще й перекрестив ю святою рукою;

А с тої чаші змия возлетіла,
А возлетівше, в сей час ся розсіла!

А Святий каже до бідного мужа:
Унеси ми зіля зеленого, друже!

А скоро апостол над ним помолив ся,
Кождіський листочок у злато змінив ся!

Тогди-ж жидовин упав на коліна —
І ввірив від разу в Господного сина!

І ми-ж го, братя, усі восхваляймо!
Святому Івану честь-славу віддаймо!
Амінь!

5/9 1878.

17. Пісня про Йова праведного

не була нігде друкована і автографу нема.

Юнїй.

18. Пісня про св. Івана сучавського

надрукована в I. томі, ст. 589. Автоґрафу нема.

19. Преподобний Отец Онуфрій великий.

Гой, послушайте-ж, хрестіяне-братя,
Онуфрія пісню буду вам співати!

Гой, та в Персідах та в персідскім краю
Жиє царь побожний та дітий не має.

Але-ж у тую щасливу годину
Аж породила цариця му сина.

Йде же-ж діявол до царя у гостї:
Твій син — каже — царю, не є твоеї кости!

Тогди-ж велїв царь огонь розікласти
І у нім спалити дитятко нещасне!...

Але-ж огонь бо его ся не ловит,
А ангіль же з неба так цареви словит:

Возьми-ж ти — каже — царю, твого сина
Та ще й занеси го в монастирь в пустиню!

Та якже-ж можу я сего здїлати? —
Хто-ж буде на пущи дитину плекати?

Аж прибігає та й білая ланя:
Я-ж — каже — буду дитинї за маму! —

Сїм рік вже-ж хлопец в чирцях обитає.
Аж ангел господний з неба прилїтае:

Ходи-ж, Онуфрій, теперь ти зо мною,
Нехай ти покажу обитель я твою!

І завів він го у пущі-вертепи:
Отут тобі — каже — страждати ся треба!

Тут тя му з неба хлїбом годувати,
А в кожду недїлю тайнам причащати!

Так жив Онуфрій до шістьдесять годів.
Коли-ж оден монах в ті страни приходит.

Та як приходит, так вжахнув ся дуже,
Уздрівше там зовсім оброслого мужа!...

Волос по землю, борода у ноги,
Як жив ще на світі, не видів такого!...

А святий каже: не жахай ся, брате,
Бо тя прислав Господь, мене поховати!...

Трицять мя років кормили ангелї,
А других знов трицять фенїкове древо.

А що неділї ангел причащав мя
І словом господним всяк день потїшав мя!

Тоє сказавше, віддав духа Богу,
Странному-ж черцеви в велику тривогу!...

Гой, бо та став він думати-гадати,
Що нїчим на пущи та гріб укопати?...

Аж тут приходя два леви до того
Та й положились у ноги святого!...

Та й стали-ж єму та й ноги лизати
Та й стали-ж ті ноги слїзми умивати!...

І вигребли вни своєми лабами
Онуфрію-святу глубокую яму!...

Бо така-ж була господная воля!...
Єму ся поклоним! єму ся помолим!
Амінь!

5/9 1878.

20. Святий верхопрестолний апостол Петро.

Друковано у І. томі, ст. 595, згідно з автографом.

21. Святий верхопрестолний апостол Павло.

Що-ж то за лютвірь так люто лютує? —
То фарісей Савло хрестіян мордує!...

Гой мордує-ж їх у Єрусалимі,
Нема єму годі! нема єму стриму!...

А щоб заслужити на більшу ще ласку,
Бере в архєреїв пашпорт до Дамаску.

І їде в Дамашок, а з ним війска много,
А все на зневагу роспятого Бога!...

Аж тут нараз ся світлість з неба точит
І мече ним д' земли і сліпит му очи!...

А з неба чути громкі слова они-ж:
О Савле ти, Савле, за що-ж мя так гониш!?...

Савло-ж питає: Ти-ж хто єси, пане? —
Я-ж — каже — Христос є на всї хрестіяне!

Теперь в Дамашок, о Савле, іди ти,
А там тобі скажу, що маєш робити!

І жде там Савло, ще й темний на очи,
Ні ївше, ні пивше три дни і три ночи.

А в день четвертий Ананій приходит
І темного Савла в молитві находит:

Мир тобі, Савле! Христос поселає
Й святі свої руки на тя полагає!

І положив му він руки на главу;
Тогди-ж як луска та з очей Савлу впала!...

А муж му каже: »Рек ти спас казати:
Що меш вже не Савлом, а Павлом ся звати!

Яко возбрав тя він драгим сосудом —
Гласить його слово народам повсюду!«

І пішов Павло в Рим благовістити,
Христа Бога слово і там голосити!

А в Римі правив царь Нерон поганий,
Найтяжчий гонитель на всї хрестіяне!

І мав царь Нерон підліжницу-нешту,
Що дуще любив ю, як всїх других решту:

Да тая-ж як вчула апостола слово,
Покаялась щире до Господа Бога!...

За тоє-ж царь Нерон розлютив ся кляте
І велїв Павлови мечем голов стяти!...

І діялось то у ту саму днину,
Як Петра святого на кресті прибили!...

А як Павлови святу голов стяли,
То молоко з медом з шиї ся поляло!...

Бо хотів Господь показати миру,
Як того він любит, що Господу щирий.
Амінь!

6/9 1878.

Юлій.

22. Святий великомученик Прокоп.

Як ангел з раю, як сонце в погоду,
Так став перед царем Прокіп воєвода!

А царь му каже: Бери війська брани
Та руш у Єгепет та ріж хрестіяне!

Гой, бо в Єгепті хрестіянів много:
Ти-ж виріж їх — каже — всіх пріч до одного!

Гой, їде-ж Прокіп, — за ним війська сила —
Тай став ночувати, де ніч захопила.

Аж тут земля ся потрясла нагально
І став серед неба крест яснокриштальний!

А з неба чути в громах слова они-ж:
»Гой, Прокопе — каже — за щож мя так гониш?!...

Прокіп питає-ж: »Ти-ж хто єси, пане?«
Я-ж — каже — Христос є! Бог всіх хрестіянів!

Най же-ж гонити ти церкову мою,
А буде мир мира всегда мій с тобою!«

І дав ся Прокіп рано окрестити,
І дав золотий крест собі він зробити!

За тоє-ж взяла го погань на муки,
Повісивше тіло за ноги й за руки!

І дерли тіло кліщами від кости
С поганскої встеки, с поганскої злости!...

На те-ж ангелї два з неба злетїли
Та і ісцїлили замучене тїло!...

А погань каже: »Диви ся, облудо!
Тото наші божки таке творя чудо!«

А Прокіп каже: »Де-ж ваші ті божки,
Нехай їм загляну ув очи хоть трошки?«

Коли-ж поганцї в божницу го взяли,
Всї божки поганї в сей час пощезали!...

Тогди-ж мучитель не знав, що робити,
Казав на хребтї му огонь розложити!...

Вітак велїв ще натопити печі
І у тії печі Святого веречи!...

Але-ж бо с печі як поломінь бухла,
То тисяч поганцїв спалилось на угля!...

Тогди-ж мучитель розлютив ся кляте
І велїв Святому мечем голов стяти!...

Ще й Тодосії, мамі єгоріднї,
Та ще і двом ротам жовняр єго вірних!...

Ще і ротмайстру єго, Нікострату,
Та ще й Антіоху, Нікострата брату!...

Ще і дванацять невинним невістам!...
Христу-Богу слава во вік вікуіста!
Амінь!

6/9 1878.

23. Ілія.

Огненними кіньми, огневими вози
Гряде з душев, с тїлом у селища божі
Ілія!...
Як то сонце пламенноє возсія!

Бо був царь лукавий, цариця лукавша,
Лягала не ївше, вставала не спавше,
Аж доки
Не витяла всї господнї пророки!...

За тоє-ж вся земля три роки горіла,
Святого-ж Ілію два круки кормили
На пущи!...
Та у місто у Сарефту грядуще!

Під містом Сарефтов пророк спочиває.
Аж там бідна вдова на опал зберає.
»Невісто!
Принеси ми кусень хліба із міста!«

Ох, відки-ж я, старче, ти хліба причиню?
Дасть-Біг муки в мене, як жменя в судині
Одная!
І ту сину болящому тримаю!...

О, йди, каже, вдово, та тим не жури ся!
У твої судині мука не мине ся
Ніколи!
По Господа небесного се волн!

Тогди-ж рече Господь до свого пророка:
»Вертай ся до дому, минуло три роки!
Я люде
Царя ради карать гладом не буду!«

Вернув же пророк ся у свою країну,
А з ним роса й манна, а з ним хліби-вина,
А з ним рай!
Всему миру Богу милу урожай!

Цариця-ж лукава єго не діждала:
Під чужев заградов пси кров їй хлептали
Проклятую!
За кров пророк неповинно пролиту!

Святий же Ілія на вогневім возї
Гряде з душев, с тілом у селища божі
Святії!
Слава твому пророчеству, Іліє!

14/2 1876.

24. Святий великомученик і цілитель Пантелімон.

Як скит над нерест, як сонце над хмари:
Так святий Пантелій понад всї лікаре!...

Бо лїчив хорих во ймя він Христово,
Без всякої плати, лиш Господа ради!....

С того-ж лїкаре на него сь завзяли
І жалобу-скаргу до царя подали:

Вбий — кажут — царю, того Пантелїя,
Най во ймя Христово чуда він не дїє!...

Гой, велїв же-ж царь смолоскіпи взяти,
Велїв Пантелїя ними припікати!...

Але-ж огонь бо єго ся не ловит,
Але єго тїло ще дуще здоровит!...

Тогди-ж велїв царь олова топити
І в кипяток той же Святого всадити:

Але-ж бо й олов єго не берет ся,
Царь лютий від злости як гадина вєт ся!...

Тогди-ж велїв царь млинский камінь взяти
Й Пантелї до шиї єго привязати:

Гой, вержте-ж — каже — в глибоке го море,
Нехай на днї моря чуда свої творит!...

Але-ж бо й камінь не хоче тонути...
Приходит цареви від злости сь минути!...

І царь, розюшен до крайної міри,
Велїв го веречи між дикії звіри!...

Але-ж бо й звіри д' нему ся не ближут,
А коли ся зближут, то руки му лижут!...

Гой, велїв же-ж царь всю звірь повбивати,
А велїв велике колесо втесати

І велїв єго ножями набити
І на Пантелїя го право пустити,

Ще го й пустити з гори на долину,
Аби му не було нїякого стриму!...

Але-ж бо коло не летит до долу.
Але летит навстріть мучителий д' горі!...

І тисяч оно-ж поганців побило,
А других знов тисяч ножями пропило!...

Гой, ревнув же-ж царь та ревнув проклятий,
У сей час Пантелії мечем голов стяти!...

А як катове святу главу стяли, —
То на тому-ж містци камяними стали!...

Бо така-ж була господная воля!...
Єму честь і слава! — єму ся помолим!
Амінь!

7.9 1878.

Август.

25. Пісня про Головосіки святого крестителя і предитечи Івана.

Чи крест там сіяє, чи васильчик сходить?
Чи Йван то креститель по Іордані ходить?
Рай родить!
Аж до него сам син божий приходить.

Гой, ти, предитече, крестителю Йване!
Крещай мя водойов, крещай у Іордані
Бо убо
Надо мнойов дух господний голубом!

Гой, учув же-ж тоє царь Ірод поганий.
Велїв припровадить до себе Івана.
»Іване!
Де-ж по смерти моя душка — гой стане?

»Душа твоя, царю, ме в пеклї палати!
Відняв єси жінку у рідного брата
У свого!
Гой, покай ся, грішний царю, ти того!«

Учула-ж бо тоє лукава цариця,
Велїла всадити Івана в темницу,
В кайдани!
Не вчи ума ти, розума, Іване!

А в царя Ірода пирові годи!
Зїжджають ся в гості пани-воєводи,
Пирують!
(' царскої ся бай непоти дивують.[1])

Царская-ж непота[2]) найкраще-ж гуляє,
До свого ся вуйка в-одно прилицяє[3])
Проклята!
»Гой, що-ж би ти, дочко брата, в дар дати?

»Гой, много-ж я, вуйку, в тя править не буду:
Лиш главу Івана на золотім блюді —
Та й сила! —
Бо так мене моя мати учила!«

Гой, велїв царь Ірод в темницу післати,
Івану святому мечем голов стяти,
Та й у дар,
Ще й на блюді золотому дівці дав.

А дївка лукава є тим блюдом гуляла...
Зіслав Господь чудо, пропастницев стала
На віки! —
За святого Йвана голов-осіки!

3/2 1876.

Сентемврій.

26. Преподобний Отец Семен стовпник.

Да послушайте, во Христї о братя,
Подобную пісню о Семені-святї!...

Гой, бо на горі, на високі горі,
Там святий Семен чуда велі творит!...

С кождої-ж землї і с кождого краю
Хорі, уломні туда ся збігают!...

---

[1]) Перечеркнено: Гулають...
(Аж від гульки ся помости вгинають!)
На царску-ж ся ба й непотуздивляють.

[2]) Зачеркнено: Дочка-ж Іродівниї.

[3]) Зачеркнено: прихлїбяє.

Ноги і руки і шати цїлюют,
Мужа святого превельми турбуют!...

А святий Семен в великі покорі
Стовп собі поставив на високі горі!...

І стояв на нїм двацять і два годи,
Аж тут і сусїдзка громада приходит:

»Семене — каже — що маєм робити?
Прийшло ся без-відя нам душу губити!...

А святий Семен благословив гори
І зараз втворились великі три нори!...

Внадив ся-ж тиґрис та до села того
І там пожерає скоту й люду много;

А нарід молит: »Ох, Семене-святе,
Не дай, ох, не дай нас тигру пожерати!...

А Святий велїв взять с-під стовпа глини
І нею обсипать на-вкруг тиґра скиню:

І тиґрис лютий у сей час минув ся
І нарід нужденний погибели збув ся!...

Тогди-ж діявол хотїв штуки вдати,
Щоб мужа святого у руки дістати!...

І перекинувсь він ангелом божим
І їде як з неба на огневім возї:

»Семене [illegible] каже — так Господь велїє.
Бес їхав до неба, як пророк Ілїя!...

І святий Семен підняв уже ногу,
Щоб сїсти на віз той, та й їхать до Бога:

»Нї ще, — подумав [illegible] нїм на возї сяду,
То ще крест господний на себе покладу[1])!...

Але святий ще не перекрестив ся,
Коли вже діявол болотом зробив ся!...

А Святий завдав таку си покуту:
На одні нозї лиш свій вік перебути!...

---

[1]) Перечерк.: [illegible] нїм піду до неба.
То ще в перед Богу помолитись треба.

І перебув го під голим він небом,
Аж го сам Спаситель не зазвав до себе!...

А як владики Святого ховали,
То звізда прекрасна над церьковов стала!...

Бо Господь Бог наш в Святих своїх дивен!...
І во віки вічні на нас милостивен!
Амінь!

8/9 1878.

27. Святого Архангела Міхаіла чудо.

I.

Хто-ж то — гой, хто-ж то — й паки реку: хто-ж то
Всіх ангел-архангел святим архівождом?...

Гой, то Міхайло, архангел владика,
Шикує і зброіт всї ангелскі лики!...

І не зброіт їх на льви та ні волки,
Але-ж він їх зброіт на шайтанскі полки!...

Бо рече Господь: »Вже годї нам ждати,
Пора мому слову во плоти вже стати!...

А як Пречиста рождати го мала,
То як у одежду, у сонце ся вбрала!...

Й взяла під ноги місяць срібнорогий,
А вінцем на главу дванадесять зорей!...

Але-ж діявол, той враг прелукавий,
Убрав сім коронів на всї свої глави!...

Ще й вдїв на себе царску багряницу,
Ще й трутив він з неба трету часть зірниців!...

Й пустив змием ся на пречисту Матїр,
Щоб Спаса прожерти, як ме го рождати!...

Й ригнув відразу вогневими ріки,
Щоб Сина і Матїрь спалити на віки!...

Але земля-ж бо зичливою була
І вогневі ріки в преспод похланула!

Кляв ся-ж дiявол на вогневу душу:
»Гой, я-ж тебе, земле, прожерти ще мушу!...

Й тебе, о земле, і всї твої чада,
Оливу й пшеницу і всї виногради!...

Тогди-ж Міхайло розярив ся вельми
І пустивсь на чорта з усіма ангельми!...

І поборов го за господну волю,
Ще го й притолочив правою ногою!...

І в ланц великий желїзний убрав го
І у пропасть вічну по вік приковав го!

Ще і замок го пекелними ключи:
»Отут тобі, враже, по віки ся мучить,

А не вредити господнії чада,
Нї божу пшеницу, Христа виногради!

Нї до оливи нїяке ти дїло!...«
Ох, слава-ж ти, слава, святий Міхаіле!...

Друже страдавших!... поборнику божий!...
Ангел-архангел святий архівожде!...

Всїх сил небесних ти архістратиже!...
Будь всїм чортам чудом, врагам дивовижев!...

І убери їх в ланци і кайдани! —
І чудо да буде з врагів наших Амінь!

18/9 1878.

II.

Як олїнь той в дебріх, що пси за ним гоня,
Як бідна та пташка у яструба шпонах,
    Так і ти нещасний,
Як заозмесь на тя воріг напасний!...

Бо ти єму дїлиш і хлїба і соли,
Ратуєш го в нуждї, ратуєш в недоли.
    Гой, а він, шайтанин,
Ладит на тя за хлїб, за сіль кайдани!...

Бо ти єму в світі не даш погибати,
А він лиш думає, якби тя затратить
Зо шумом!... на віки!...
Гой, хто-ж тобі тогди стане опіков?!...

Хто стане, то стане, а Міхаіл стане!
Отворит неволю, розібє кайдани,
В которі твій воріг
Всадив тебе ненадійно во скоріх!...

І ворога трутит у ту саму яму,
Що тобі вкопав він у думці погані,
Лукаві, злосливі!...
Як на тую бідну ланю мисливі!...

Й покладе до тебе во імя він боже
Беспечную варту, кріпкую сторожу
Ще й з мечем огневим!...
І пропадут враги твої як у дим!...

Пропадьте, лукаві! щезніте, проклятї!
Як біси від громів Міхаіла-Свята!...
Гой, щезніт! пропадіт!...
І с чортом ся у нетрудне проваліт!...

19/9 1878.

III.

Третя пісня про св. Михайла була надрукована у І. томі, ст. 599—600. Після автографу треба там справити слова так: Пісень за чудо — Міхаіла, послушайте, всюди „Міхайла“, творя — і при кінци: слава да буде. Дата 20. н. ст. XII. 1886.

28. Воздвиженіє честного креста.

Що є світліще, що над сонце краще?
То крест Христа Бога! крест животворящий!

Бо на нїм висїв син божий роспятий
Й святов свойов кровйов го мусїв змивати!...

А як пречисте тїло с креста зняли,
То жиди го зараз у яр закопали!...

Ще й закопали го дуже глубоко,
І був він закопан рівно тристо років!...

Але-ж святая царпця Єлена
Благає і молит господного сина:

»Господи Боже, здїлай мене годнов,
Найти, відшукати твій крест преподобний!«

»Найдеш го — каже — Єлено-царице,
Де завтра засвітит червонна зірниця!...

І відшукали пречестний крест божий,
А нарід ся товпит й дотовпить не може!...

Тогди-ж владика узяв крест пречестний
І став воздвигати на всї чтири части!...

І воздвигав го все д' горі — та д' горі,
Щоб мир єго видів від моря до моря!...

А мир молив ся: »Господи помилуй!...
Укрий, заступи нас святов твойов силов!...«

Але-ж царь Перзів — з великов дружинов —
Упав ненадійно до Єрусалиму!...

І взяв в полон він хрестіянів много,
І крест богоносний узяв ще до того!...

Тогди-ж Гераклій, царь по Константинї,
Пішов воювати с поганим гординев!...

І побідив го — і мусїв проклятий
Святе креста древо с полоном віддати!...

А царь Гераклій без всякого стриму
Поніс на руках го до Єрусалиму!...

І аж доніс го на гору Ґолґату —
А далї-ж бо нести не хочет ся дати!...

Царь же здумів ся, а з ним усї люде,
Уздрівше такоє великоє чудо!...

А патріярха-ж так до царя мовит:
»О вислухай, царю, одно моє слово!...

Як твій Спаситель ніс крест на Ґолґату,
Чи-ж був так — як ти ось убраний богато?...«

Тогди-ж здоймив царь царскі з ся убори
І поніс крест босо на святую гору!..

А нарід мовив: »Господи помилуй!...
Заступи нас, кресте, святов свойов силов!...
Амінь!

14/9 1878.

29. Святий великомученик Остафій.

Хто-ж тілько нужди перетерпів з роду,
Як святий Остафій, римский воєвода?...

А був Остафій та дуже богатий,
Мав слуги, худобу, маєтки, палати!...

Аж нараз слуги усі повтїкали,
Худоба погибла, маєтки пікрали!...

Всї приятелї его сь відцурали
І царь знеласкавів й уряд відобрали!...

Тогди-ж він каже до вірної жони:
Втїкаймо ми відси в чужі, инні строни!...

А як імив він, пренещастний, світа,
Мусїв пострадати і жінку і дїти!...

Бо єму жінку опришки відняли,
А єго синки два вовки в лїс забрали!...

Сам він наймив ся-ж стражником до поля,
Бо така вже була Небесного воля!...

Але-ж у Римі тривога велика,
Бо напав на царство враг лютий та й дикий!...

Царь тогди-ж каже: »Де-ж мій воєвода?!...
Ох, де-ж мій Остафій?!... він враг би походив!«

І велїв єго по світї шукати,
А хто відшукає, велику заплату!...

І найшли-ж єго два слуги родимі
І з великов честев повели до Риму!...

Тогди-ж царь римский утїшив ся дуже:
»Теперь врагів моїх не бою ся уже!...«

І як сказав царь, то так і зістилось:
Остафію-святу враги покорились!...

І відшукав він і жінку і діти,
Теперь лиш би жити му було на світі...

Але-ж діявол, той враг невсипущий,
Задумав на зраду, ще й зраду презлющу!...

А як Остафій повернув ся з войни,
Велїв царь принести божкам жертву гойну!...

Але-ж Остафій не йде у божницу,
А пішов у церьков, Христу помолитись!...

За тоє же-ж царь розсердив ся дуже
І подав на муки невинного мужа!...

І повелїв царь кітлярів зібрати
І з міди самої вола уковати!...

Й огнї тернові під ним запалити
Й Остафія-свята у него зсадити!...

Й не лиш Святого, а й синів і жону!...
І дав їм Спаситель небесну корону!...

Амінь!

8/9 1878.

Октоврій.

30. Св. мучениця Параскева.

Пісня була друкована в I. томі, ст. 596—597.

31. Пісня про Артемія великомученика.

Ся пісня тільки зазначена у програмі, але чи Федьковича написав її, не відомо.

32. Дмитро.

I.

Чи лев то на ловах, чи тиґрис на одри?
Чи Лїй то лукавий на високі подри
Ріже люд?
Гой, спісами остреними обоюд!...

А подря-ж у него на гир воздвижена,
У спіси сталеві як в ліс обсажена
До вкола!
Така-ж була кесарева сваволя!

І зве він на подрю усіх на побори!
І грає кров людзка, як багрове море,
Гой, грає!...
Люд на Лія гострих спісах конає!...

А воєвод Дмитро сидить у неволи.
По кесаря злости, по кесаря воли
Погані!
Гой, за Христа небесного в кайданїх!

Приходит же-ж Нестор до него в темницу:
Благослови, Дмитре, бо йду на різницу
На Лія!...
На Господа небесного надїя!

Гой, йди-ж, каже, друже! та йди во ймя боже!
Гординю ти Лія на подри положиш,
Але й сам
Накладеш ти головойов за Христа!

Гой, ухопив Нестор лукавого Лія,
Тай шпурив ним с подрі на гострі копія
Як снопом!...
Гой, там здихай, лютий Лію, ветеклим псом!

А царь же проклятий розлютив ся кляте,
Велїв Несторéви в сей час голов стяти
За Лія!
То все-ж, каже, менї Дмитро удїяв!...

І велїв жовнярам єго заколоти,
Що вдїяв цареви таку він гризоту
Та й печаль!...
За то-ж, Дмитре, в твої груди гостра сталь!

Узяв слуга-ж вірний убитого пана,
Та й похоронив го у царских кайданах
Кровавих!...
Заступай нас, святий Дмитре, від всїх лих!

8/2 1876.

II.

Гой, в церкві в Тисалю сїм сот свіч палають.
Бо в церкві в Тисалю всеночне співають.
Гой, бо там
Та святого Димитрія світлий храм!

А в далекім краю, ще й за синим морем.
Три дївчинї грецкі в турецкі неволи
Вмлївають...
Та святого Димитрія взивають!

Цїлу-ж они днинку у сльозах ся миють.
А по цїлих ночах всї три шовком шиють
Єго тварь.
Би післати в свою землю церкві в дар!

А в церкві в Тисалю всеночне співають.
Три бранцї турецкі образ дошивають...
Ох, Боже!...
Хто-ж нам дар наш передати поможе?...

Аж тут ся здоймили три буйні вітрове.
Та й взяли з собойов ще й образ шовковий,
Та ще й шваль!...
Ще й туркини-господини вельми жаль!...

А в церкві в Тисалю сїм сот свіч палає.
Бо в церкві в Тисалю всеночне співають.
Гой. бо там
Та святого Димитрія світлий храм!

Три-ж бранцї турецкі у церкві стояли,
Ще й образ шовковий на руках тримали
Святого!...
Гой, у Бога небесного чуд много!...

А в церкві в Тисалю над райскими дверьми
Шовковий той образ, та красний привельми
Видати!...
Аби Бога небесного взивати!

8/2 1876.

Ноембрій.

33. Лучифірь.

(Пісень про Міхайла архістратига).

I.

Гой, прежде і світа, гой прежде й Адама
Создав Бог ангелів тьми-тем-темен-тьмами
В сім субор!
А над ними сім Архангел, як сім зор.

А всїх сім Архангел одному ся клоня,
Що звесь він Лучифір, у божого трона
Найкращий!
Як сонечко серед неба сіящий!

Зазвав єго-ж Господь до свого престола:
»Гой, будеш патроном, така моя воля!
Адаму!
Будеш вірне соблюдати ти єму!«

»Ба я, каже, Боже, єму не соблюду!
Бо я чоловіку слугойов не буду
В род і род!
На тоє-ж я всїх Архангел воєвод!

Бо я, каже, Боже, й тобов не питаю!
Половина ангел мене послушає
Самого!
Не бою ся величества я твого!

Тогди-ж Бог небесний прогнївав ся вельми:
Руш, каже, проклятий, в пресподне пекельне
На віки!
За моєго-ж Бога-слова уріки!«

Тогди-ж їх сипнуло, як трави та листу,
В проклятіє вічне, у пропасть нечисту
Огненну!
І стали ся, як ті круки, мерзенні!

I в буйволї глави, і в козлові роги,
I в змиєві крила, і в кізії ноги
Вбрали ся!
С красних ангел діяволи стали ся!

Архангел Міхайло-ж взяв тяжкі кандали
I закув на віки некольного пана
В преcподї!
На Господа бунтуватись — ой, годї!

З Лучифіря слуги-ж і днесь він ся боре,
I громи вбиває, і ратищем поре
Проклятих!
Поможи му, кріпкий Боже, во ратех!

7/2 1876.

II.

Друга пісня п. з Лучифер була друкована в I. томі, ст. 601—602.

III.

Третя пісня під таким самим заголовком надрук. у I. томі, ст. 602—603. На основі автографу треба справити в 2-ім рядку пісні: духи на чорти; поміж 4 і 5 рядком вставити:

Троюдьте, тровіте отца ви на сина,
А на отца сина, на маму дитину!

В 13. рядку замісць: усяке зле дїло — м. б. усяка огида, в 14. р. зам. еміло — в жида, в 19. м. б. розсїяв погані ес юде, в 20. м. б. всюда, в 23. побороют, в 24. разорют, в 28. м. б. від чорта сваволї.

34. Святий апостол Матей.

I рече Господь до своїх апостол:
»В світ ся розійдіте, народи учіте!...

Святий Матей же пішов в такі страни,
Де нарід був дикий, непевний, поганий!

I збудував там апостол храм божий,
Але собі раду він дати не може!...

Тогди-ж апостол став Бога благати:
Подай менї поміч, Спасителю-Святе!...“

І воз'явив ся небесний владика
І дав єму в руки прутчик невеликий:

Іди-ж тепер каже до храму ти мого
І посади прут сей о-перед порога:

І уросте він тобі за годину
Й зацвите і зародит рясну садовину!...

Хто-ж садовини лиш тої укусит,
Той своє серце відразу сокрушит!...

І стане блáгий, як ангіль у Бога,
І ввірує в мене, спасителя свого!...

На тоє же-ж царь розлютив ся дуже
І велїв спіймати христового мужа

Й велїв горілиц єго положити
І руки му гвіздєм до землї прибити,

І латер дров аж на него покласти
І го запалити на всї чтири части!...

Але-ж огонь ся Святого не ловит,
А царь собі з злости та руки аж ломит:

»Гой, слуги-ж мої, гой, слуги-служалї,
Принесїт всї божки, великі і малї!...

І поставте-ж їх до-окола огня,
Бо з сим чародїєм інак не подобна!...

Й принесли слуги всї царскі ідоли
Й ними обіклали огонь до окола:

Але-ж велика господная сила
Всї погані божки як віск ростопила!...

А царь з роспуки аж їст собі руки,
Бо й сам вже не знає, як мучити має!

І повелїв царь в желїзную скриню
Святого всадити та й в море пустити!...

Але-ж бо скриня не потає в море,
А царь тогди крикнув з великого горя:

»Ох, божки-ж мої, божки ви лукаві,
Усі єсте ложні, Христос Бог лиш правий!...
Амінь!

10/9 1878.

35. Свята великомучениця Катерина.

Ся пісня вже надрукована в І. томі, ст. 587—588, лиш рік написаня треба справити на 1878.

36. Святий апостол Андрей.

Гой, то не сонце во лучах сіяє,
А Христос син божий апостол зберає!...

Первого-ж вибрав собі він Андрея,
Честнійцого з мужів на всю Ґалілею!...

А як Спаситель розіслав апостол
Во всі страни світа яко своїх послів:

Був свят апостол Андрей і на Руси,
Щоб Господу Богу спасти й наші душі!...

Ще й рускі гори переблагословив,
А крест закопавше, так до них промовив:

»Рускі-ж ви гори, свят Господь Бог з вами!...
Приоздобите ся святими церквами!...

І будут они величні, як гори,
І в златі сіяти, як царскії двори!...«

А се сказавше, пішов в Патри-місто,
Проповідувати спасителя Христа!...

За то-ж егемон розлютив ся дуже
Й присяг ся росняти христового мужа!...

»Андрею, — каже — покинь твою віру,
Бо крест твій нехарний на вєкісь тобов змірю!...«

»Ні бо, егемон: божки лиш нехарні!
А в кресті Христовім божественні тайни!...«

»Колиж, Андрею, крестом так ся тішиш,
То я тя ще й нині на нему повішу!...«

»Вішай, егемон, а я ся не бою.
Креста бо святого я вірним слугою!...«

Тогди-ж егемон велїв его взяти
І на крест ускісний за містом роспяти!...

Й не пригвозджати нї ноги, нї руки,
А лиш привязати на більші муки!...

А як жовняре під крестом з ним стали,
Він ревне обняв го та й поцїлював го!...

»Радуй ся, кресте, від нинї й до віка;
Ти-ж наша є радість! ти-ж наша утїха!...«

А як Святого на крестї роспяли,
Тогди ся всї люде як раз збунтували!...

Тогди-ж егемон не знав, що дїлати,
І велїв святого с креста борше зняти!...

Але-ж апостол помолив ся Богу
Й нїхто приступити не міг до Святого!...

Й так віддав душу він в господнї руки!...
Господу слава, а честь его мукам!...
Амінь!

11/9 1878.

Декемврій.

37. Св. великомучениця Варвара.

Друков. у І. томі, стор. 597—599. Після автографу має бути в 2. рядку пісні: Заря, 3. отец, 6. Бозї, 22. чи-сте, 27. Взяв же-ж, 29. цїлїску, 54. міч, 55. святі.

38. Св. о. Николай чудотворець.

Друк. у І. томі, стор. 592—594. Після автоґрафу має бути в 7. рядку: явяє, 8. отцу Николаю Євангеліє, 10. поганають, 21. чудотворци, 22. отец, 23. отца, 28. царееначалник, 29. трйох, темницу, 31. Николай, 32. міч, 33. убивати т и не посмій, 37. А отец Николай, 41. парп-ж.

39. Святий прорк Даниїл.

Як сонце в полудне, як світ на востоці:
Так пророк Данило в началних пророціх!...

І був в царя він у великі славі
Й началним міністром у цілі державі!...

Царь го-ж питає: »Для чого-ж, Даниле,
Не чтиш мого божка, великого Беля?«

»Як же-ж я, царю, болван чтити могу,
Коли-ж я ся клоню живому лиш Богу?

»Хіба-ж і Бель мій живота не має,
Коли три воли він що ночи ґлиґає?

Й то не аби як, але ще й печені —
Та ще і сметанков красно поряжені!...«

»Нє — каже — царю, — мій вік ти в заліжку,
Що Бель твій є печені не лиже і кістку!...

Гой, крикнув же-ж царь з недоброго серця:
»У сей час привести всі божкові жерці!«

І пішов зараз у божка святиню
Й поставив на стів му воли три печені:

»Їж — каже — божку, най видя й пророки,
Який живіт в тебе здоровий нівроку!...«

Святий Данило-ж нічого не діяв,
Як попелом нишком помости обсіяв!...

Й велів всі двері царь позамикати
Й до кождих прибити державні печати!...

Й так тогди каже: »Побачиш, Даниле,
Яка в мого Беля божественна сила!...

І як печеню він ґлиґати вміє!...
Що й дяк з ним голодний в заліжку не сміє!...«

А на день другий, лиш стало свитати,
Біжит царь в божницу, щоб чудо видати!...

Біжит в божницу та й став на порозі:
»Великий єси ти, о Белю, мій Боже!...

І по всїм світї піде за тя вістка,
Що з волпків трйох аж не лишив і кістки!...

А ти, Даниле, держи ся на силї,
Бо голов наложиш за честь мого Беля!...«

»Глянь — каже — царю, в перед по помостї:
Мав Бель сеї ночи богацко, бач, гостїв!...«

»Ов! — аж рикнув царь — се що знов такого?!
Хто — каже — збродив так слїдами підлогу?!

»Се — каже — царю, в стола запитаймо,
Які під ним двері прештучні та тайні!«

Тогди-ж велїв царь всїх жерців імити —
І що до одного на тлум подушити!...

Гой, збунтувались на се-ж бо погане —
І вергли Данила в глубокую яму!...

Й була-ж та яма стратниця царева,
І було в ті ямі голодних сїм левів:

Але-ж хоть як вни голоднії були,
Святого-ж пророка і ніхтем не ткнули!...

Бо злетїв з неба з мечем ангіль божий
І коло Святого стояв на сторожи!...

Гой, заплакав царь та семої днини:
»Ходїм, подивімось на кости Данила!...«

Але-ж Данилї нїчого не вадит...
По ямі си ходит та левів все гладит!...

Тогди-ж царь крикнув з великої сили:
»Оден Бог лиш правий: то Господь Данила!...

Тогди-ж Данила витягнули з ями,
Врагиж єго люті погибли в нї сами!...

І не заніс їм і ворон вже кости...
Так Господь карає всїх ворогів злости!...

А хто під другим та яму копає,
Той сам у ню впаде, бо Бог го тручає!...

А хто ся тїшит на другого сльози,
Той сам їх заплаче!... Амінь — Христе Боже!!!
Амінь!!!...

14/9 1878.

40. Валтазарь.

Не громи то грають, не буря гукає:
Гой, царь то Валтазарь на грузь розбиває
Русалим! —
Ходить війска тристо тисяч в слїд за ним!

Ввійшов він у церков, шапки не знимає,
Церковнії чаші рабом заберає
У свій двір!
А все Богу небесному на докір!

А у царскім дворі пировії годи,
Сидя за столами пани, воєводи,
А сам царь
Розвернув ся конец стола як почварь.

Аж уходить старец з білов бородойов:
»Віддай, каже, царю, віддай, що не твоє
В божий дім! —
Гой, страшний бо та великий божий гнїв!

»Гой, я твого Бога нї раз не бою ся!
С церковної чаші вина я напю ся
У сей час!
Та що менї, дїду, вдїє Бог той ваш?«

Гой, ще царь Валтазарь вина не напив ся,
А вже царь Валтазарь на діл повалив ся
Без душі...
Гой, де-ж твої, гордий царю, роскоші?...

Усї царскі гостї з страху постивають...
А на стїнї пише рука вогневая
Глаголи:
Не при з Богом, чоловіче, нїколи! —

4/2 1876.

41. Штефан.

Що в світі є краще від яра, від рожий?
А ще-ж бо є кращий той мученик божий:
Свят Штефан!
Бо він перший приймив муки є хрестіян!

Бо єго жидове камінєм убили,
Камінєм убили, за містом лишили,
Гой, най там
На жир буде чорним крукам та вовкам!

Та не допустила-ж їх божая сила!
Вросли кругом рожі тай обгородили
Святого!...
Ще й укрили го рожевим покровом!

А були-ж ті рожі все білі а білі!
Від кровці Святого вни почервоніли
Й на сей день!...
Обгорнули-ж вни Святого в свою сінь!...

Гой, прийшов в ночи же святий Ґамалїя,
Аби поховати убитоє тіло,
А рожі
Вклонили ся Ґамалїю у нози!...

Поховали-ж тіло в Кафарґамалїї,
А рожі укрили червонні і білі
Єго гроб!...
Від жидівских препоганих лютих злоб!...

Був в Кафарґамалю священник же-ж божий,
Єму же приснив ся у рожах та в рожех
Свят Штефан:
»Іди, каже, та поскликуй хрестіян!

Шукай вітак в лїсї, де рожі зацвили,
Під рожами найдеш високу могалу
А в нї склеп!
Та лиш рожі мої милі не розсип!...«

Гой, пішли-ж хрестяне могилу копати,
Найшли склеп прикрасний, а в нїм срібні й златі
Три коші!
А в тих кошах роже-цвіти хороші!...

У двох кошах срібних самі білі вонні,
А у третім златім лиш самі червонні
Гой, рожі!...
Та були-ж то угодники три божі!

Гой, перший кіш білий, то Нікодем щирий,
Що був Христос в него на тайні вечери
В жив четвер!
Єго-ж тіло білі рожі, сточник мир!

А другий кіш білий святий Ґамалїя,
Пророк і учитель, нарівник Ілія,
Що він став
На судищу, на жидівскім, за Христа!

А третий кіш золот с червонними рожі:
То перви́й є мартир і мученик божий,
Свят Штефан!
Що перший він приймив муки є хрестіян!

Узяли-ж Священні до Єрусалима,
При гробі господнім їх похоронили
Й на сей день!
Гой, дивен Бог в Святих своїх в вік! Амінь!

9/2 1876.

VII.

З астрольоґічних праць Федьковича.

Федькович займав ся астрольоґією головно в роках 1874—1884. Результатом сих його »студий« було кілька більших праць, записаних у нотаріяльнім акті по смерти поета заголовками: Grundzüge aegyptischer Theologie, Astronomie, Fundamentalartikel (до астрольоґії), Apotelesmata і н. Із сих праць затримало ся дещо й до сегодня, а иньше пропало. Лишаючи собі докладнійше обговорене астрольоґічних занять Ф-ча в житєписи його, я подаю тут на зразок тілько те, що дає хоч невеличке понятє про сю довголітну, велику та безвартісну працю поета. Сї зразки треба надрукувати для характеристики єго і на те, щоби знати, що се таке астрольоґія (гороскопія). Ф-ич се й поясняє у передмозі до своєї »гороскопії«, написаній 1883 р., і тому годить ся хоч се надрукувати. Крім того подаю ще оповістку, яку поет хотів оголосити в Neue Freie Presse 1881 р. і в Über Land und Meer 1884 р. (роки відомі звідси, бо між паперами Ф-ча найшли ся листи в справі сеї оповістки, яка мабуть не була друкована, бо за друк єї жадали богато гроший). Вона також характеристична.

Велика на 900 аркушевих сторін астрольоґічна праця Ф-а, (оправлена кріпко у шкуру, з закладками) п. з. „Apotelesmata oder das Buch der Decrete“ так і лишить ся певно ніколи не оголошеною, бо вона є тілько доказом Федьковичевого хоробливого наклону до містики.

I.

Ich habe es mir zur Aufgabe gemacht, das Wesen der Astrologie aller Kulturvölker alter und neuer Zeit auf das Gründlichste zu studiren. und nach einer zehnjährigen, aufreibenden und kostspieligen Forschung bin ich endlich zu einem Resultat gelangt, das alle meine Erwartungen bei weitem übertroffen hat, und ich kühn behaupten darf, das Schicksal des Menschen und seine Zukunft ist unbedingt erforschlich. wenn er in dieser Beziehung nur keine so albernen Anforderungen stellt, wie es die Astrologen des Mittelalters gethan haben, sondern in den bescheidenen Schranken bleibt. die das menschliche Unvermögen überhaupt gezogen hat.

Alle diejenigen, die keiner vorgefassten Meinung sind und alles ignoriren, was sie nicht selbst zu begreifen im Stande sind, fordere ich hiemit in allem Ernste auf, sich an mich schriftlich zu wenden, und ich zweifle nicht [зачеркнено: keinen Augenblick], dass selbst der Ungläubigste überzeugt werden wird. — Und selbst diejenigen, welche an der Astrologie kein direktes Interesse nehmen sollten, wohl aber über die hochinteressante und noch immer nicht aufgeklärte alt-ägyptische Theologie Aufschluss haben möchten, wollen sich an mich wenden, und ich bürge ihnen dafür. dass sie befriedigt werden sollen.

Briefe erbitte ich mir rekommandirt unter meiner unten angegebenen Adresse, so wie auch österreichische Briefmarken für eine gleichfalls rekommandirte Antwort. — Geheimthuerei und Aberglaube sind entschieden ausgeschlossen, da die Basis der Astrologie eine rein mathematische ist, daher auch jede Anfrage, die nicht rein wissenschaftliches Interesse zum Anlass hat und nicht die volle Adresse des Schreibers enthält, unbeantwortet bleibt, eben so unleserlich geschriebene und solche Briefe, die dem Vorwitz, Aberwitz, oder der Unberufenheit ihr Entstehen verdanken — Wo aber dennoch Diskretion durchaus gefordert werden sollte. wird sie garantirt.

J. Fedkovicz.
in Czernowitz.
Jägergasse N. 33. Oesterreich - Bukowina.

II.

Die Horoskopie

oder

aegyptische Astrologie

von

J. Fedkowicz.

Einleitung.

1. Was versteht man unter Horoskopie?

Unter Horoskopie — richtiger Chronoskopie oder Chronomantie — ehedem Astrologie genannt — versteht man die Kunst, aus der Stellung der Gestirne zur Zeit der Geburt eines Menschen die Zukunft desselben vorherzusagen.

2. Kann denn die Zukunft überhaupt vorausbestimmt und vorhergesagt werden?

Dass sie es kann, haben gar viele Beispiele aus der Geschichte bewiesen, und nur die Unkenntniss dieser und der Weltgesetze überhaupt kann sie ignoriren, wie denn die modernen Gelehrten in ihrer thörichten Selbstüberhebung alles zu ignoriren belieben, worüber sie sich — es möge noch so unbestritten sein — keine Rechenschaft zu geben vermögen.

3. Und welcher Meinung sind sie über die sogenannte Astrologie?

Krug[1]), z. B., sagt in seinem philosofischen Wörterbuch: „Die Astrologie beruht auf einem an sich wahren Grundsatze. Dieser Grundsatz ist: Alle Dinge in der Welt stehen in einem natürlichen Zusammenhange; also auch der Himmel und die Erde. Die himmlischen und irdischen Dinge stehen in einer solchen Sympathie, dass die Veränderungen jener die

---

[1]) Федькович мав тут на думці: Allgemeines Handwörterbuch der philosophischen Wissenschaften, що вийшов у Липську 1827—1834. Зладив його Wilhelm Traugott Krug († 1842), німецький фільозоф, автор цілого ряду фільоз. праць.

Veränderungen dieser im Voraus andeuten, und dass man also die Schicksale der Menschen voraus erkennen und ankündigen kann, wenn man jene Veränderungen zu deuten versteht. Das aber ist ein gewaltiger Sprung im Schliessen. Denn die Schicksale der Menschen stehen unter dem Einflusse der Freiheit des Einzelnen."

4. Wie aber steht es um diese Freiheit?

Kolb[1], z. B., sagt in seiner Kulturgeschichte: „Es ist Thatsache, dass selbst die scheinbar zufälligen Phänomene durch feste Gesetze beherrscht werden. Die Menschen glauben, nur darum frei zu sein, weil sie zwar ihrer Handlungen sich bewusst sind, die Ursachen aber nicht kennen, von denen sie bestimmt werden. Das Kind, z. B., meint, es begehre die Milch mit Freiheit, u. s. w." - Und da Kolb diese Ansicht in seinem Handbuch der vergleichenden Statistik ziffermässig auf das Schlagendste beweist, so kann sie nur von grenzloser Bornirtheit ignorirt werden, wie es denn überhaupt in unserem Jahrhundert von kindischen Unfehlbarkeitsdogmen wimmelt.

5. Und die Schlussfolgerung davon?

Ist diese: Wie der Makrokosmos an feste, unabänderliche, mathematisch genau ab- und zugemessene Gesetze gebunden ist, so ist es auch der Mikrokosmos oder das Individuum, im gegebenen Falle der Mensch. Durch diese Gebundenheit gezwungen, wirken beide gegenseitig auf einander, beide aber im Verhältniss ihrer Grösse, Kraft und Macht. Wie nun diese drei Hauptpotenzen selbst nicht weggeleugnet werden können, und Alles, was überhaupt vorhanden, auch unerbittlich dem mathematischen Gesetze unterworfen ist: so lassen sich auch demgemäss diese gegenseitigen Wirkungen des Makrokosmos auf den Mikrokosmos mathematisch genau berechnen. — Und da das Schicksal des Menschen nichts anderes ist, als nur das Fazit der Wirkungen des Universums als Makrokosmos auf den Menschen als

[1]) Georg Friedrich Kolb, автор ріжних праць з поля історії, статистики, національної економії і публіцистики. Федькович подає цитати з його праці: Geschichte der Menschheit und Kultur (вийшла 1843 р.).

Mikrokosmos, diese gegenseitigen Wirkungen aber berechenbar sind: so ist es auch dessen Vergangenheit, mithin auch dessen Zukunft, was, wie bereits erwähnt, durch zahlreiche Fälle aus der Geschichte hinlänglich bewiesen wurde.

6. Und wenn die Geschichtschreiber getäuscht hätten oder selbst getäuscht worden wären?

Dann ist der Verfasser selbst sich Gewährsmann genug, dem in seiner Jugend die Zukunft durch einen Astrologen vorhergesagt worden ist, die bis auf den heutigen Tag Wort für Wort in Erfüllung gegangen, welcher Umstand eben die veranlassende Ursache zu seiner vieljährigen unermüdlichen und kostspieligen Forschung gewesen.

7. Und das Resultat dieser Forschung war?

Die endliche, wenn auch noch nicht entgiltige Lösung des grossen Räthsels, wenigstens in seinen Grundprinzipien, und er glaubt mit Recht das Verdienst beanspruchen zu dürfen, den verloren gegangenen Schlüssel gefunden zu haben, dessen sich die altägyptischen Astrologen zur Öffnung der geheimnissvollen Pforte der Zukunft bedienten.

8. Warum aber haben die Astrologen des Mittelalters, die doch in dieser Beziehung so riesige Anstrengungen gemacht, ja selbst öffentliche Lehrkanzeln für Astrologie errichtet haben, nicht nur keine Erfolge erzielen können, sondern sich sogar lächerlich gemacht und unsterblich blamirt?

Weil, für's erste, ihre Aufforderungen in dieser Richtung viel zu anmassend, albern, ja thöricht waren, und für's zweite sie, statt aus dem Urquell, aus Pfützen schöpften, in denen kaum einige Tropfen lebendiges Wasser, das übrige aber Schlamm war.

9. Haben sie denn nicht aus den glaubwürdigsten Quellen, einem Manilius, Ptolomaeus, Firmicus, der anderen gar nicht zu gedenken, geschöpft?

Ohne sich aber zu fragen, woher diese ihr Wissen geschöpft haben können. — Freilich behaupten jene Herren, ihr Wissen am Urquell, d. is. in Ägypten geschöpft zu haben. Dann hätten aber die Herren

Doctores Astrologiae sich hinwiederum fragen sollen, ob die Quelle auch lauter gewesen sein kann, aus der jene geschöpft zu haben vorgaben, oder ob sie nicht vielmehr bis zur Unbrauchbarkeit versumpft war? Denn zur Zeit des Ptolomaeus war Ägypten bereits nur ein Schattenbild seiner selbst, und selbst ein Petosiris und Necepso, die Gewährsleute des Firmicus, vielleicht nur Schattenbilder eines Schattenbildes. — Und selbst wenn wir annehmen, dass die beiden genannten Ägypter um die alten Priestergeheimnisse, zu denen ja auch die Astrologie gehörte, gewusst hätten: wer steht uns dafür, dass sie dem einen oder dem anderen Fremdling zu lieb Geheimnisse verrathen und so in den Augen der Priester auf sich ein Verbrechen geladen haben sollten, das mit der Todesstrafe verpönt war?

10. Und doch behaupten sie steif und fest, ihr Wissen aus Ägypten sich geholt zu haben?

Ein Scheinwissen! — Denn war, was die Griechen und Römer ja sehr gut wussten oder wissen konnten, auf den Verrath von Priestergeheimnissen nun einmal die Todesstrafe gesetzt; und waren sie, auf die Allmacht von Empfehlungsbriefen hoch- oder höchstgestellter Eroberer pochend, dennoch unverschämt genug, auf Verrath zu dringen: — wer soll es dann den ägyptischen Priestern als den Bedrängten verargen, wenn sie zum Trug ihre Zuflucht nahmen, und ein Trugsistem, zwar meisterlich in seiner Art, aber dennoch ein Trugssistem, eigens für den Zweck ausarbeiteten und in Petto hielten, um damit den unverschämten fremden Drängern bereitwilligst zu dienen, und auf diese Weise nicht nur ihrer Plagegeister los und den Tirannen gefällig zu werden, sondern auch ihr Geheimniss zu wahren, und nebenbei noch ein gut Stück Geld zu verdienen, sonstiger Gegengefälligkeiten nicht zu gedenken.

11. So darf man nicht einmal beim Firmicus, als dem glaubwürdigsten von allen, eine Ausnahme machen?

Ebensowenig. — Zwar gebührt ihm das hohe Verdienst, alle astrologischen Traditionen, so viel er der-

selben nur immer habhaft werden konnte, uns überliefert zu haben. — Doch that er diess ohne alle Wahl und Kritik, die doch nirgends leichter zu üben ist, als eben in der Astrologie, wo man das allerzuverlässigste Objekt, nämlich sich selbst, gleich zur Hand hat. — Er that diess aber nicht nur nicht, sondern blamirte sich auch in anderer Beziehung, z. B. in seiner Lehre von den Dekanen (IV. 16), indem er bald behauptet, dass die Alten diese Lehre nicht hätten der Nachwelt überliefern wollen, bald aber, dass er es wünsche, dass sie allgemein bekannt werden möchte. — Ist nun ersteres der Fall, so hätte er ja sehr leicht schliessen können, wie es um die übrigen ihm aufgetischten ägyptischen Wahrheiten stehe. — Ist aber das Letztere der Fall, d. h., wollte er in seinem Werke mit der Geheimlehre nicht herausrücken: so hätte er auch den Rest für sich behalten können, anstatt sich den Abhub mit schwerem Gelde bezahlen zu lassen.

12. So wäre also sein Werk von gar keinem astrologischen Werthe?

Im Gegentheil! von einem sehr hohen, aber erst nach einer sehr strengen kritischen Sichtung, Sonderung und Richtigstellung — und auch dann nur für denjenigen, der den Schlüssel zum Heiligthum der grossen Geheimnisse in seiner Gewalt hat.

13. Wie aber kommt der Verfasser in den Besitz dieses Schlüssels?

Das muss ein Geheimniss bleiben, und dem Leser genüge zu wissen, dass er echt ist, wovon er sich aber auch vollkommen überzeugen kann, da er ja das sicherste Prüfungsobjekt, nämlich sich selbst, wie nicht minder seine nächste Umgebung, immer zur Verfügung hat. — Und eine Reisebeschreibung in das Land der geheimnissvollen Sphinx würde für ihn ohnehin nur den Werth einer, wenn auch interessanten Lektüre haben, an die seine Zeit zu wenden — dem Verfasser erlassen werden möge.

14. Und wie betrachtet er die Astrologie vom moralischen Standpunkt aus, oder, was das Nämliche

bedeutet: ist es überhaupt wohl und gut, dass der Mensch seine Zukunft wisse?

Ist die Zukunft nun einmal vorausbestimmt, also auch vorauszubestimmen, so hört ja das blinde Walten des Zufalls auf, und es tritt an seine Stelle ein ewiges Gesetz. — Und hat dieses dem Menschen seinen Weg, wenn auch einen dornenvollen, ja selbst einen blutigen Weg vorgezeichnet: so findet er Entschädigung und Trost genug in dem Bewusstsein, dass es eben ein Gesetz war, welches ihm sein trauriges Loos beschieden. — Und da jedes Gesetz eine Absicht, jede Absicht aber einen vernünftigen Urheber voraussetzt: so vermag wohl nichts den Glauben an eine Gottheit so lebhaft zu wecken, ja zur vollen Überzeugung zu bringen und die fromme, kindliche Ergebung in ihren Willen zu stärken, als eben die Astrologie.

15. Es wäre somit der Mensch unwiderruflich seinem Geschick verfallen?

Unabänderlich sind die Beschlüsse des Schicksallenkers, strenge und präcise das Walten der vollziehenden Gewalten seines Willens. — Doch einen Genius hat seine ewige Liebe dem Menschen an die Seite und zur Verfügung gestellt, der ihm sein schweres Kreuz geduldig und getreu hinauf zur Golgatha tragen hilft, ja sogar ganz und gar für ihn einzustehen bereit ist: und dieser gute Genius heisst die — Tugend. Halte fest zu ihm, o Mensch, und im Übrigen füge dich in den Willen des Allerhöchsten, er wird dein Schicksal leiten zu deinem Besten!

Preis, Ewiger, deinem Antlitze, Seele des Weltalls, Herr der unendlichen Zeiten, Pfleger des Phönix, der das Leben der Heiligen erleuchtet, Hallelujah dir bis zum Himmel!

Und möge es dir gefallen, ihn herabzusenden auf deinen Knecht, dass er die Wahrheit bezeuge, deine ewige Wahrheit, zu Nutz und Frommen der Gerechten, der du selbst die ewige Wahrheit und Gerechtigkeit bist!

Und du, o Eingeborner des Einen, der du hältst in deiner Rechten die sieben Sterne und führst in deinem

Munde das zweischneidige Schwert, bewehre mich mit deiner Kraft, zu zeigen den Gottlosen, dass du bist das A und das O, der Anfang und das Ende! der du selbst ohne Anfang und ohne Ende bist!

Ja und Amen!

Am Phönixtage, d. i. am 21. März des Jahres 1883 der Menschwerdung des Gottessohnes.

ЗМІСТ.

I. Переписка Федьковича.

1858.

1859.

1861.

1862.

1867.

1868.

1869.

число стор.

II. Документи і спомини про Федьковича.

III. Недруковані писаня Федьковича і варіянти.

IV. З педагогічної діяльности Федьковича.

V. Поезиї, повістки і варіянти.

Повісточки з читанки Федьковича.

VI. Руский лїрник. *Побожні пісні для руского народа.*

VII. З астрольоґічних праць Федьковича.

